

Міністерство освіти і науки України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської наукової конференції
28-29 жовтня 2016 р.

Частина II

**Міністерство освіти і науки України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

**МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської наукової конференції**

28-29 жовтня 2016 р.

Частина II

Дніпро

2016

Редакційна колегія:

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Горбатенко Володимир Павлович, д.політ.н., проф., заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України

Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Грачевська, Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Грушецький Богдан Павлович, к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Двуреченська Олександра Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

А 43 Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали II всеукраїнської наукової конференції. 28-29 жовтня 2016 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – 310 с.

У збірник вміщено матеріали II всеукраїнської наукової конференції «**Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2016

© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2016

СЕКЦІЯ IV.

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ

А. М. Шаталович

МИРОВОЗЗРЕНИЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: К ВОПРОСУ ВЫБОРА «МОДЕЛИРУЮЩЕГО ЯЗЫКА»

Современный исследователь А. Максапетян, анализируя произведения В. Шекспира [6], обращает внимание на разговор Гамлета, принца Датского с Розенкранцем и Гильденстерном. В нем утверждается, что Дания и весь Мир – это «тюрьма ... со множеством затворов, темниц и подземелий». По мнению исследователя, здесь имеет место то, что обычно именуется «метафорическим переносом» или «метафорическим описанием», основанным на скрытом сравнении или аналогии (Дания и Мир как Тюрьма), а по сути является элементарным моделированием Мира, и Гамлет в данном случае предлагает, если можно так выразиться, «тюремную» модель Дании и всего Мира.

Как подчеркивает А. Максапетян, в результате такого рода метафорической экстраполяции определенного языка описания на другие миры и на весь Мир мы и получаем соответствующую модель Мира. Так, если мы описываем Мир, например, в терминах механического языка типа механизм, двигатель, движущее, движимое и т.д., то мы интерпретируем Мир как Механизм и в результате получаем детерминистскую механистическую модель Мира (Мир-как-Механизм), а если мы описываем Мир в терминах политического языка типа правитель, подданные, господин, раб и т.д., то в результате получаем социоморфную теократическую или империалистическую модель Мира (Мир-как-Государство). При этом любой пользователь (в широком смысле слова – индивид, социальная группа, общество и культура в целом) в целях описания и интерпретации других миров и всего Мира изначально использует термины собственного операционального языка, который становится для него ключевым моделирующим языком, и категории собственного мира, который становится для него базовой моделью Мира, в силу чего сам пользователь данного языка становится носителем соответствующей модели Мира и формулируемой в ее рамках метафизики. Так, например, если воин будет описывать какой-либо другой, отличный от его собственного, мир, или другие миры, или все миры и весь Мир, то он будет делать это преимущественно в терминах своего операционального, военного языка типа победа и поражение, война и битва, враг и союзник и т.п., т.е. первичного терминологического языка описания того определенного мира, к которому он принадлежит, и соответственно интерпретировать данные миры и весь Мир в категориях войны [5, с. 58-60].

Выводы, полученные А. Максапетяном, актуализируют вопрос идентификации моделирующего языка современного мировоззрения, формирующегося в условиях глобализации. Для ответа на данный вопрос, в первую очередь обратим внимание на то, что достаточно продолжительное время в истории неизменным спутником человечества являлись фамилистические интуиции.

Указанные интуиции артикулируются в культуре, начиная с мифо-религиозных представлений. Так, в древних мифах на семейном языке описывается происхождение мира, и строятся (моделируются) сами мифы. Это, прежде всего, касается самих мифических существ, связанных семейно-брачными отношениями, которые описываются в мифах многих народов. Так, Э. Кассирер подчеркивает, что «мать-земля» противопоставляется «небу-отцу» в ведийской религии и в древнескандинавских верованиях. А троица отца, матери и сына (в египетской религии образы Осириса, Изиды и Гора) встречается почти у всех семитских народов, а также у германцев,

италиков, кельтов, скифов и монголов [2, т. 2, с. 199-200]. Сердцевиной мифопредставлений становятся не только космические браки и рождения, но и специфические фамилистические темы, на которых в частности было акцентировано внимание в исследованиях К. Леви-Строса [3-4]. К ним относятся: экзогамия, инцест (или его запрет), обмен (перераспределение) женщин между родами. Брачные правила архаичных обществ, возникающие вследствие запрета инцеста и обмена женщинами между родами К. Леви-Строс даже сравнивает с языком (брачные правила образуют систему того же типа, что и языковая) [4, с. 66-67]. С брачной семиосферой К. Леви-Строс связывает также и первые стратификации общества. Основываясь на терминологии семейно-брачных отношений, строятся и религиозные представления монотеистических религий. Например, признание Иисуса сыном Всевышнего отличает христианство от иудаизма и ислама. В христианском богословии посредством семейного языка описываются отношения божественных ипостасей (Бога-Отца и Бога-Сына), а также Бога и Церкви.

«Идеологема» семьи красной нитью пронизывает и всю историю литературы. Так, оба великих произведения Гесиода были связаны с семьей. «Теогония» гласит о рождении богов и их семейных отношениях, а «Труды и дни», как известно, Гесиод написал для своего брата, который судился с ним из-за имущества. Легендарная Троянская война, описанная Гомером, также начинается с семейного конфликта. Сокровищница мировой литературы донесла до нас легендарные образы Париса и Елены, Одиссея и Пенелопы, Самсона и Далилы, Давида и Вирсавии, Ромео и Джульетты, Сен-Пре и Юлии, Анны Карениной и Алексея Вронского, «Братьев Карамазовых» и «Сестер золотого кольца», «Кайдашевой семьи» и «Семьи Тибо». На основании рецепции семейной событийности в европейской культуре обретают нарицательный статус и многие иные имена (Каин, Хам, Эдип, Антигона, Электра, Ксантиппа). При помощи семейно-брачной концептосферы очень часто выражают и всю сферу творчества как такового. Обратим внимание, что даже само слово «гений» как высшая степень творческой одаренности этимологически восходит к латинскому слову «порождать». Если же обратиться к истории философии, то еще со времен Платона творческая деятельность четко увязывается с семейно-брачными коннотатами и коннотациями. Так, творческий процесс Платон описывает в «Пире» через понятия влюбленности, вступления в брак и деторождения. Платону вторит Н. Бердяев, по мнению которого: «Философия рвется к брачной тайне познания» [1, с. 284]. Вспомним, что Сократ сравнивал свое искусство с майевтикой и *рождением* нового человека, а апостол Павел рассуждал о муках *рождения* духовных детей, поэты испокон веков говорят о *рождении* своих стихов, а ученые – о *рождении* научных идей.

Почему из столетия в столетие человек для характеристики своей деятельности неотступно использовал семейные коннотаты и коннотации? Что такого содержат семейные термины, способные объединить столь разные сферы как: семейство наук, семейство языков, семейство кошачьих, семейство злаковых? Это только антропоморфные метафоры или здесь скрывается некий глубинный смысл семейственности человеческого духа и универсума? Ведь фамилистические интуиции пронизывают не только человеческое бытие. Даже в самом слове *при-рода* угадывается связь с *рождением*. Поэтому неудивительно, что мы говорим: *Родина, урожай, родник, порода, возрождение*. Таким образом, «семья» в своем расширенном значении есть структуратор универсума, способ существования Вселенной, некоторый «прафеномен мира», который объединяет в себе все сущее. Соответственно традиционное мировоззрение было центрировано на семье как универсальном языковом фрейме, семиологической модели описания мира, *семейном коде* для описания универсума.

В связи с этим возникает следующий вопрос: что тогда собой представляет так называемый «кризис семьи», констатации которого неоднократно звучат с самого

начала XX столетия? Выскажем предположение, что это не столько социальный, сколько мировоззренческий «кризис», сопровождающийся сменой моделирующего языка. Так, если с точки зрения античности космос рождает человека, а соответственно человеческая семья подражает плодородным космогоническим потенциям космоса; в средневековой метафизике – Отец Небесный творит первого человека, а человек дает новую жизнь в со-творчестве с Ним; в Новоевропейской мысли социум «рождает» (производит) человека и производство пока еще требует дуальной, нуклеарной семьи; то опасными (в антропоэкологическом плане) вызовами современной эпохи глобализации есть недуальное производство (клонирование) и трансгуманизм, характерным предвестником которых и становится отказ от моделирующего семейного языка.

Список использованных источников

1. Бердяев, Н.А. *Смысл творчества // Философия свободы. Смысл творчества / Н.А. Бердяев . – М. : Правда, 1989. – С.251-580.* 2. Кассирер, Э. *Философия символических форм. В 3 т. / Эрнст Кассирер. – М. ; СПб. : Университетская книга. – 2001-2002.* 3. Леви-Строс, К. *Первобытное мышление / Клод Леви-Строс . – М. : ТЕРРА-Книжный клуб ; Республика, 1999. – 392 с.* 4. Леви-Строс, К. *Структурная антропология / Клод Леви-Строс. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 512 с.* 5. Максапетян, А.Г. *Модели мира в семиотическом аспекте (основные положения) // Вестник общественных наук. – Ереван, 2003. – Вып. 1. – С.48-60.* 6. Максапетян, А.Г. *Язык и метафизика / А.Г. Максапетян. – Ереван : Ноян Тапан, 2002. – 306 с.* 7. Платон. *Сочинения. В 4 т. / Платон. – СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006-2007.*

О. Є. Висоцька

ВІД КУЛЬТУРИ «ТЕКСТУ» ДО КУЛЬТУРИ «ГІПЕРТЕКСТУ»: ЯК МАСМЕДІА ЗМІНЮЮТЬ СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ РЕАЛЬНОСТІ

У XX столітті висновок про те, що будь-яке людське переживання опосередковане знаками, тобто мова є способом самовиразу людського «Я», зроблений у семіотиці, екзистенціалізмі, філософії діалогу, структуралізмі та постструктуралізмі переноситься на всю культуру, яка починає тлумачитись як «текст». Самопізнання «Я» виводиться як результат комунікації з Іншим, яким може бути інший суб'єкт, власна самооб'єктивація «Я» як суб'єкта мовлення, і, нарешті, об'єктивація самої мови. Самоідентифікація суб'єктів, таким чином, відбувається у комунікації, коли «Я» впізнає в іншому таке ж «Я». Як пише з цього приводу У.Еко, «Інший, погляд Іншого визначає і формує нас. Ми ... нездатні усвідомити, хто ми такі, без погляду та відповіді Інших» [11,с.14].

Референція як певне співвідношення між словами та об'єктами [8,с.120] характеризує акт комунікації, в якому, з одного боку, той, хто говорить (мовець чи адресант), вкладає у якісь слова певний смисл згідно власних намірів, а з іншого боку, адресат повідомлення, розпізнає ці наміри, співвідносячи їх з тими ж самими образами та об'єктами. Будуючи референтну концепцію знаку, Ф. де Сосюр визначає його функцію як форму репрезентації якогось об'єкту (при відсутності останнього), що складається із «означуваного» (тобто змістовного елементу мови або поняття) і «означаючого» (тобто акустичного образу, що характеризує план виразу знаку за допомогою мовлення) [9,с.27].

Подібна модель, що описує комунікацію як процедуру безпосереднього обміну знаками, була спростована постмодернізмом, який апелює до нових способів репрезентації дійсності, коли комунікація відбувається не тільки у текстовому, а й гіпертекстовому середовищі. Ідеал емансипації смислу як можливості для постійної його інтерпретації передбачає відмову від ідеї референції. Осмислення буття як тексту, в якому відбувається рух у сфері означаючого без спрямованості на означуване, характеризує віртуалізовані способи комунікативної взаємодії у постмодерному суспільстві, поява яких напряду пов'язана із електронними медіа

та мережевими комунікаціями.

Орієнтація на принцип невизначеності, що розкриває сутність ситуації Пост-модерну, впливає з антиметанаративної спрямованості останньої. Р.Барт, вбачаючи у процедурі спрямованої інтерпретації ідеологічне підґрунтя (як панування певного владного дискурсу), визначив основою своєї наукової програми пошук способу розщеплення смислу як моменту його творчої інтерпретації [1]. Своєю чергою Ж.Деріда, вводячи поняття «*différance*», намагався «рознести» сосюрівську модель знаку, згідно якої «означаюче» та «означуване» співвідносяться між собою немов дві сторони паперу [9,с.126]. «Рознесення» - це «структура і рух, які вже не піддаються осмисленню на основі опозиції присутність/відсутність...це семантична гра розрізень, слідів розрізень, розміщення, через які елементи співвідносяться один з іншим» [6,с.47]. Отже, головною стратегією осмислення тексту, згідно з постструктуралістською методологією, стає не його розуміння (як процедура «трансцендентального означуваного»), а «означування» (як іманенти-зація знаку). Ефект розуміння визначається як насильницька інтерпретація тексту, що руйнує його буття [10,с.79].

Особливістю побудови знаків у гіпертексті є їхня довільність та немотивованість. У гіпертексті «означуване» перестає існувати (у силу його виключно віртуальної природи), тому «означаюче» відсилає лише до іншого «означаючого», що у цьому випадку виконує роль «означуваного», «прикидається» ним [5,с.313]. В результаті знак отримує «чуттєво-надчуттєві» властивості, тобто стає конституйованим бажанням як метафізичною підвалиною гіпертексту.

Альтернативною концепції Ж.Деріда є лаканівська модель співвідношень означуваного та означаючого у мовних практиках. Ж.Лакан вказує на процес десеміотизації мови, протиставляючи сосюрівській моделі знаку як цілого концепцію розриву між поняттям («означуваним») та акустичним образом («означаючим»), відмежування «означаючого» [7]. Тому, з його точки зору, завданням структурного психоаналізу є дослідження мовленнєвого потоку на рівні означаючого як структури несвідомого.

На відміну від лаканівської інтерпретації символічного Ж.Дельоз та Ф.Гваттарі висувають тезу про неструктурність, безособовість, неувяленість (і тому несимволічність) несвідомого, яке ототожнюється з його «машинністю» [4,с.10]. Тому на рівні мовної комунікації знаки відірвані від своїх значень, вони не є «означаючими», їхнє головне призначення – виробництво бажань, що, з одного боку, має онтологічну природу (як потік «лібідозної енергії»), а, з іншого боку, вплетене у соціальне виробництво (як спосіб його існування і розвитку).

Текст побудований за принципом несталого смислу або невизначеності контекстів мовної ситуації, коли різні типи кодування тексту можуть бути рівноможливими, створюючи ситуацію постійної плюралізації смислів. Останнє стає особливо значущим для гіпертексту, конфігурація якого неможлива без подібної плюралізації. Поліфонічність, варіативність смислів у гіпертексті передбачає рівноцінність бінарних опозицій, тобто процедуру їхньої деструкції у процесі зняття будь-якого монополізму значень.

Гіпертекст має ризоморфну структуру, тобто надає тексту (який вкладений в нього) характер напруженості, більшої динаміки. У цій ситуації розрізнення «істинного» чи «неістинного» повідомлення можливе лише шляхом акценту на певному контексті його використання. Саме тому, на відміну від класичного розуміння знаку як співвідношення «означаючого» та «означуваного» (Ф. де Сосюр), у гіпертексті знак, набуваючи динамічного характеру, конститується шляхом співвідношення «означаючого» до інших «означаючих» (Ж.Деріда). В останньому випадку він приймає характер «слідів» [5,с.205], які то з'являються, то зникають («самостираються»), не маючи матеріальної природи, а будучи продуктом симулятивної віртуальної реальності, тобто продуктом постійного становлення. Немож-

ливість отримання якогось усталеного, зафіксованого смислу впливає із динамічної природи «самопроявлення» знаку як «сліду» у гіпертекстовій реальності.

Як можна побачити, зміна репрезентації культури як «тексту» в індустріальному суспільстві ХХ століття поступово трансформується в обумовлені середовищем мережевих комунікацій постіндустріального (інформаційного, мережевого) суспільства ХХІ століття репрезентації культури як «гіпертексту» або навіть гіперреальності. Різноманітні засоби масової інформації та комунікації активно сприяють цій трансформації.

Комунікація стає процедурою постійної зміни серії смислів як семантично пов'язаних подій (це найбільш яскраво передано у телевізійному способі подання інформації, з тою різницею, що «ідеальний семіозис» є нестримним потоком «означаючих», а масмедіа мають певну ідеологічно обумовлену спрямованість).

У гіпертекстовій реальності логоцентричному «міметологізму» раціональності письма протиставляється «грамма» або «рознесення» [5,с.207] як колажний (чи монтажний) концепт побудови текстів. Якщо колаж більшою мірою характерний для мистецтва і літератури Постмодерну, то монтаж – для телебачення, кіно та Інтернету [12]. Колаж (монтаж) вводить реальні матеріальні об'єкти у сферу віртуального, у результаті чого межа між «реальним» та «віртуальним» стирається.

Гіпертекст містить не тільки вербальні, але й невербальні моменти комунікації, оскільки в нього «вписані» різні знакові форми (не тільки письмові, але й графічні, колірні, звукові, візуальні). Він передбачає таке сполучення знаків, яке створює динаміку його активного сприйняття, що досягається підвищеним ступенем передання інформаційного сигналу (наприклад, висока чіткість фотографічного зображення, звукової доріжки тощо). Завдяки цьому «реальність» гіпертексту витіснює ту «реальність», що сприймається людиною за допомогою її власних органів почуття. Включена у подібну симулятивну «реальність» людина будує власні ідеальні уявлення згідно «еталонам» гіперреальності (прикладом цього є орієнтація на модельну зовнішність у жінок, а також феномен «обгортки», який на сьогодні експлуатується товаровиробниками задля підвищення загального попиту на товари з яскравим незвичайним оформленням).

Постійне удосконалення чіткості віртуального образу, що характеризує еволюцію сучасної техніки, призводить до того, що сам цей образ перестає сприйматися як власне *образ*, перетворюючись у своєрідну гіперреальну «реальність», яка вже не має властивості образу, оскільки не в змозі породжувати ілюзії. Так, як зазначав Ж.Бодріяр, гіперреальність не тільки вводить образ у «третій вимір» об'єму, але й прибавляє до нього «реальний час», тобто «четвертий вимір», який створює «рекреаційну» (надреальну) ілюзію, що зводить нанівець самий смисл «гри ілюзій» [2,с.280]. Інакше кажучи, творча ілюзія в гіперреальності перестає існувати, її витісняє «реальність» запропонованих для комунікації образів. Процеси набуття віртуальними образами характеру «реальності», що обумовлені винаходом відеографії, голографії та інфографії у другій половині ХХ століття, П.Віріліо називає «ерою парадоксальної логіки образу» [3,с.112], що не вкладається у загально прийняті правила світосприйняття. «Прагнення» всіх речей, подій, суб'єктів «підключитися» до комунікативних процесів у гіперреальності масмедіа, стати «знаками» тої, іншої, більш яскравої «реальності», розкриває саму сутність суспільства Постмодерну як суспільства тотальної комунікації у гіпертексті.

У цілому, можна говорити про створення завдяки електронним мультимедійним засобам нових форм репрезентації дійсності, які були передбачені у постмодерністській методології побудови зв'язів між знаковими структурами мовлення та мови, що характеризують спрямованість на принципову невизначеність контекстів мовної ситуації у відкритому просторі гіпертекстової реальності суспільства ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Риторика образа [Текст] / Р.Барт; пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. - М.: Прогресс, 1989. - С. 297-318.
2. Бодрийяр Ж. Соблазн [Текст] / Ж.Бодрийяр; пер. с фр. А.Гараджи. - М.: Издательство Ad Marginem., 2000. - 317 с.
3. Вирильо П. Машина зрения. [Текст] / П.Вирильо; пер. с фр. А. В. Шестакова под редакцией В. Ю. Быстрова. - СПб.: Наука, 2004. - 140 с.
4. Дельоз Ж. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едип [Текст] / Дельоз, Ф.Граттарі; пер. з фр. О.К.Шевченко. - К.: Карме-Сінто, 1996.- 383 с.
5. Деррида Ж. О грамматологии [Текст] / Ж.Деррида; пер. с фр. и вступ. статья Н.Автономовой. - М. : Ad Marginem, 2000. - 511 с.
6. Деррида Ж. Позиции [Текст] / Ж.Деррида; пер. с фр. - Киев : Д. Л., 1996. - 112 с.
7. Лакан Ж. Семинары. Книга 2: «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа (1954-1955) [Текст] / Ж.Лакан; пер. с фр. А. Черноглазова. - М.: Изд-во «Гнозис», изд-во «Логос», 1999. - 520 с.
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса [Текст] / М.Л.Макаров. - М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. - 280 с.
9. Сосюр Ф. де. Курс заглавной лингвистики [Текст] /Ф.де Сосюр; пер. із фр. - К.: Основи, 1998. - 324 с.
10. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет [Текст] / М.Фуко; пер. с фр.; коммент. и послесловие С.Табачниковой; общ. ред. А.Пузыряя. - М. : Касталь, 1996.- 448 с.
11. Эко У. Когда на сцену приходит другой [Текст] / У.Эко; пер. с ит. Е.Костюкович // Эко У. Пять эссе на темы этики. - Спб. : Симпозиум. - 2000. - С. 9-24.
12. Gregory L.U. The Object of Post-Criticism [Text] / L.U.Gregory // The Anti-aesthetic: essays on postmodern culture / ed. Hal Foster. - Port Townsend, Wash.: Bay Press, 1983. - XVI, 159 p.

А. В. Кулик

ЧТЕНИЕ ФИЛОСОФСКИХ ТЕКСТОВ КАК МАЙЕВТИКА

Есть такое выражение – «слово вертится на языке». Эта фраза используется для обозначения всем знакомой ситуации, когда мысль ещё не высказана, но мы уже ощущаем, о чём она. Что происходит, когда «слово вертится на языке»? Мы подбираем словесную форму, которая подходит для данной мысли. Мы как бы примериваем различные слова на данную невысказанную мысль. Мы можем полностью сами справиться с этой задачей, а можем воспользоваться подсказкой – выбрав из тех слов, которые нам подсказывают собеседники.

Чтение книг часто бывает таким подсказчиком. Читаемые нами книги предлагают целые пласты слов для выражения таящихся в нас, но всё ещё невысказанных, не продуманных мыслей. Читатель, осознанно или же нет, может выбирать из предложенных текстом книги слов то, что «подходит» его мыслям, если таковые имеются, конечно.

Давайте представим ситуацию, когда человек, читая некую книгу, восклицает в ходе чтения: «какая удачная фраза!», «как точно всё автор описал!». Что происходит в данный момент? Читатель видит фразы, которые соответствуют его собственным представлениям о том, что именно следует говорить о том или ином предмете. Он рад встретить фразы, которые выражают то, что он хочет, чтобы было выражено. Трактовать эту ситуацию можно различным образом. Гносеологический оптимист будет утверждать, что в данном конкретном случае действительно два человека думали об одном и том же. Человек не столь оптимистичный, а скорее скептического склада ума, может счесть, что тут речь идёт о том, что читатель принимает кажущееся за действительное, приписывая автору книги те мысли, которые он сам вынашивал по данному поводу.

Возьмём, к примеру, то или иное знаменитое философское произведение, которые представители разных философских школ трактуют совершенно по разному – выделяя в них что-то одно, обходя вниманием что-то другое, добавляя туда много того, что их коллеги из противоположных философских лагерей сочтут абсолютно не относящимся к делу. При этом, конечно, каждый из интерпретаторов будет утверждать, что он прочёл в данной книге именно то, что имел в виду её автор. Очевидно, что каждый из интерпретаторов прочёт в данной книге одни и те же слова, но сочтёт важным лишь то, что он и так уже считал важным до того, как открыл

эту книгу. Интерпретатор процитирует свои собственные мысли, используя для этого те или иные слова автора прочитанной им книги как элементы конструктора.

Читая увлекающие нас книги, мы стимулируем наши собственные размышления о том, что для нас важно. Книга – это не только повод для собственных размышлений, но и один из механизмов, посредством которых мы можем эти размышления осуществлять. Причём совсем не обязательно, чтобы мы были довольны тем, что видим в читаемой нами книге. Она может стать средством артикуляции мыслей читателя даже в том случае, если читатель абсолютно не согласен с тем, что в ней написано. Тут главное, чтобы книга давала возможность читателю увидеть в себе то, что важно для него, что вызывает у него отклик.

Человеческое мышление устроено таким образом, что оно нуждается во внешних поводах, стимулах, диалоге. Даже если диалог этот мнимый и осуществляется со своими собственными отражениями. Процесс чтения может выступать в качестве средства наделения невысказанных мыслей словесной формой. Философская литература в силу своей специфики открывает особенно широкие возможности для такого рода практики. Её содержание, равно как и способ организации материала – всё это, безусловно, стимулирует процесс артикуляции собственных мыслей читателя.

Итак, чтение, по нашему мнению, может быть процессом, в котором происходит наделение чужой словесной формой своих до того невысказанных мыслей читателя. Невыраженные мысли идентифицируются с выраженными словами. Открывая в книгах разных писателей свои собственные мысли, читатель артикулирует то, что он считает важным для себя. Это, конечно же, не единственная разновидность практики чтения, а лишь одна из возможных. Эту разновидность практики чтения можно было бы назвать проявлением майевтики. Безусловно, нельзя использовать в данном отношении термин «майевтика» полностью в сократовском смысле, со всеми соответствующими отсылками к специфике античной философии. Однако, нам кажется очевидным, что в процессе рождения мыслей, книги могут осуществлять функцию родовспоможения.

Отметим, что описываемая нами разновидность практики чтения включает в себя два этапа. Во-первых, читатель артикулирует свои собственные мысли, подбирая к ним словесные формы из читаемых философских текстов. Поскольку обычно этот процесс происходит не вполне осознанно, имеет место второй этап – читатель интериоризирует артикулированные им мысли уже в качестве высказываний, наделённых авторитетом автора интерпретируемого текста, чем стимулирует дальнейшую свою деятельность по поиску и артикуляции идей.

Итак, мы полагаем, что процесс чтения может выступать стимулом и одним из механизмов наделения неартикулированных мыслей читателя словесной формой. Мы не утверждаем, что это происходит в любом случае, однако, возможность этой практики, по нашему убеждению, наличествует, и эта возможность возрастает, когда речь идёт о чтении именно философской литературы. Философские тексты в значительной своей массе организованы таким образом, чтобы помочь читателю разобраться в себе и тех вопросах, которые для него важны.

С. П. Біліченко

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Філософія – фундаментальна складова культури, саме у філософії культура представлена у всій повноті. Найсуттєвіші проблеми людства набувають у філософії остаточних інтерпретацій. Немає іншої сфери культури, яка б перевершувала філософію своїми інтерпретаційними можливостями. У сучасному розмаїтті знань, цінностей, життєвих орієнтирів створення цілісного образу світу під силу лише

філософії. Філософія створює особливий понятійний світ на основі раціональних та емоційно-чуттєвих складових. Вона є однією з найдавніших форм раціоналізації людського знання.

XXI століття називають століттям освіти і науки. Згідно даним ЮНЕСКО за останні 30 років університети світу підготують більше випускників ніж за всю історію людства. Причиною тому є декілька факторів, серед яких – значний приріст населення та вплив технологій на професійну діяльність сучасної людини. Там, де зовсім недавно можна було працювати, маючи середню професійну або спеціальну освіту, тепер необхідно мати освіту вищу. Освіта розглядається як реалізація невід’ємних прав людини на освоєння цінностей культури. Інколи, освіту розуміють вузько, поза культурою та моральністю, лише як оволодіння систематизованими знаннями, вміннями та навичкам, а з культурою і практикою пов’язують виховання. Це досить обмежена позиція, тому що освіта є формою успадкування культури людства та надбань цивілізації, процесом включення індивіда в контекст соціальних відносин, процесом формування цілісної особистості. [1, с.45]

Освіта – це необхідна сходинка соціалізації особистості. Це процес сходження індивіда в образ особистості, універсального суб’єкта, що успадковує переданий йому потенціал попереднього розвитку поколінь. Формування сучасного типу особистості представляє собою не просту передачу тих чи інших знань, але й комплексний процес окультурювання, обробки особистості. В освіті присутня складова навчання, складова збереження і передачі традицій, складова евристичної та пошукової діяльності. Процес освіти передбачає залучення до базових цінностей культури та поєднує в собі навчання і виховання.

Між філософією та освітою існує тісний взаємозв’язок, про що свідчить історія філософської думки та процеси динаміки освітніх форм і взаємодій. Філософія завжди впливала на розвиток систем освіти і виховання, стимулюючи розвиток освіти. Цілком закономірно освіта стає предметом філософської рефлексії, при цьому акцентується увага на можливостях конструктивного підходу до вивчення проблем освіти саме з філософських позицій. В свою чергу, поширення освіти завжди супроводжувалося зростанням інтересу до філософії. Отже, філософія сприяла розвитку освітніх ідей, а освіта пробуджувала філософські роздуми, сприяла формуванню та поширенню філософської культури. І філософія, і освіта – це фундаментальні основи духовної культури людства. [4, с.128]

Філософія освіти посідає важливе місце в процесі викладання філософії у всіх західноєвропейських країнах, в той час як в Україні належна увага цій галузі знань почала приділятися лише з проголошенням незалежності. В українській культурі розвивалися освітні ідеї з давніх часів, але філософські традиції дослідження освіти не склалися, до останніх часів вона не була предметом спеціального філософського аналізу. Наразі ситуація принципово міняється.

У продовж останніх двох десятиріч років у нашій державі були створені наукові координаційні та організаційні центри розробки проблем філософії освіти, активно захищаються дисертації з означеної проблематики, з’явилися монографії та статті, стали проводитися міжнародні та всеукраїнські конференції, присвячені проблемам філософії освіти, почали викладатися курси з філософії освіти у вищих навчальних закладах, створюються асоціації філософів, які спеціалізуються на дослідженні проблем освіти. [2, с.224]

Не дивлячись на різноманітність точок зору, варто констатувати, що філософія освіти є не просто новою, а новітньою сферою філософських знань, що, в свою чергу, породжує низку проблем, пов’язаних з інституціалізацією філософії освіти, а саме: 1) недостатність джерелознавчої бази, що значно ускладнює процес становлення та вивчення курсу (зараз відбувається кількісне накопичення дослідного матеріалу, яке має забезпечити якісні здобутки); 2) відсутність необхідної дисциплінарної строгості і системності обумовлює відсутність чіткого окреслення до-

слідницької проблематики та визначеності категоріального апарату.

Відсутність загально визнаних підходів до вивчення філософських аспектів освітньої практики, з одного боку, ускладнює процес становлення концепту філософії освіти, а з іншого, – відкриває нові концептуальні можливості для наукової творчості, пошуку нетрадиційних і, можливо, парадоксальних теоретичних підходів.

Існують певні складнощі при з'ясуванні статусу філософії освіти, її співвідношення із загальною філософією, з одного боку, та з педагогікою, педагогічною теорією і практикою – з іншого. В даний час актуальною є проблема більш чіткого визначення кола проблем власне філософії освіти у відмінності від загальної філософії та від більш конкретної проблематики спеціалізованих наук про освіту [3, с.87].

Довгі роки в межах педагогіки інтерпретувалися загально-філософські положення з освітньо-педагогічним забарвленням. Практично у всіх публікаціях з методологічної освітньо-педагогічної проблематики традиційно віддається данина загально філософським положенням, інколи – адаптовано до специфіки освіти, інколи – механічно, формально поширеним на сферу педагогічних досліджень. Філософські знання мають етико-нормативний, світоглядний характер. Філософія освіти, інтегруючи та конкретизуючи теоретико-методологічний апарат загальної філософії, асимілюючи та використовуючи знання, накопичені спеціалізованими науками, виробляє відношення до педагогічної дійсності з її проблемами і протиріччями, висуваючи можливі концептуальні варіанти її удосконалення. Філософська рефлексія спрямована на осмислення процесів освіти, доповнюється теоретичним та емпіричним досвідом педагогіки, а педагогічні дослідження стали охоплювати не лише конкретні проблеми освітньої практики, але й найважливіші соціокультурні виклики часу. На основі зазначеного можна зробити висновок про те, що філософія освіти поступово набуває статусу раціонально оформленого дискурсу, демонструючи сходження освітнього знання до систем загальної філософії, трансформацію та координацію останніх відповідно до цих знань. При цьому філософія і освіта постають як фундаментальні складові духовної культури людства, філософія і філософія освіти співвідносяться як ціле і частина, освіта і філософія освіти як особливий вид духовної практики і світоглядно-методологічне її обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Гусинський Е.Н., Турчанинова Ю.І. Введення у філософію освіти. - М.: Видавнича корпорація «Логос». 2000.
2. Запесоцкий А.С. Освіта: філософія, культурологія, політика. - К.: Наука, 2003.
3. Кусжанова О.Ж. До теорії освіти: філософські та соціологічні проблеми. – К: Наука, 2012.
4. Філософія освіти: «Круглий стіл» журналу «Педагогіка»// Педагогіка. 2015. № 6.

С. М. Бойко

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

На сучасному етапі теоретичні дослідження етнокультурного простору України мають глибокі філософські, соціологічні, культурологічні та психолого-педагогічні основи, які відображають його історичний розвиток і становлення. До проголошення незалежності України процес формування етнокультурного простору мав фрагментарний характер. З проголошенням незалежності український етнос та етнічні меншини отримали можливість відроджуватися, і нині спостерігається інтенсивне формування етнокультурного простору України.

Як для українців, так і для представників інших етнічних спільнот, все це, передбачає їх становлення як стійких елементів етнонаціональної структури, що мають можливість не лише демонструвати свою ідентичність, але і розвивати етнічну самобутність у рамках нового етнополітичного організму й активно вступати у взаємодію один з одним, формуючи етнокультурний простір України.

У науковій літературі «етнокультурний простір України» трактується як поняттям, яке конкретизує зміст категорії простір щодо етнокультурного життя України. За визначенням О.О.Суліменко, зміст поняття відображає і фіксує тісний зв'язок, а подекуди і співпадіння, географії розселення націй, народностей і географії поширення тієї чи іншої культури в межах України [6].

Дослідники виокремлюють такі виміри етнокультурного простору України, як: 1) *етнонаціональний*, згідно з яким виявляється наявність або відсутність культур певних етнічних груп, їх розмаїття та унікальність; 2) *територіальний*, що дозволяє визначати розміщення осередків, тип розповсюдження та межі впливу цих культур; 3) *соціокультурний*, відповідно до якого розкривається співвідношення культури творення одного етносу та культури її сприйняття іншими.

Формування етнокультурного простору України відбувається в єдності і взаємозв'язку з іншими просторами. Його розвиток у співвідношенні із соціальним простором сприяє корегуванню усталених комунікативних міжпоколінних зв'язків, реанімації звичаїв, традицій та норм спілкування й адаптації їх до сучасних умов, з врахуванням етнічної специфіки, виробленню нових ціннісних орієнтацій та способу життя.

У процес формування етнокультурного простору України на сьогоднішній день включені як багаточисельні етнічні групи, так і малочисельні, а також етнокультурні спільноти, які не мають статусу меншин, проте відрізняються від більшості етнічно або традиційним способом життя.

Вперше поняття етнокультурного простору в науковий обіг було введено О.М. Шульгою та В.Б. Євтухом. У працях цих соціологів етнокультурний простір розглядається як можливість структурування відносин у поліетнічному суспільстві з врахуванням етнічного фактора.

В Україні останнім часом вийшло в світ чимало публікацій, присвячених різноманітним проблемам етнополітики, етнокультурних відносин, міжетнічної взаємодії, етновиховання, етнічної соціалізації тощо. Науковці прагнуть пояснити причини тих чи інших подій або явищ, вдаються до їх детального аналізу, обґрунтовуючи доцільність та актуальність наведених фактів.

Проблемам дослідження етнокультурного простору України приділили увагу такі сучасні науковці, як: О. М. Шульга, В. Б. Євтух, С. П. Павлюк, О. О. Суліменко, А. О. Леонова, Н. М. Ковальчук, О. А. Матета, Г. Г. Філіпчук, М. І. Обушний, В. К. Борисенко, Т. С. Воропаєва, Ю. С. Фігурний, Т. І. Бойко, Л. А. Шимченко, О. В. Шуба, І. Ф. Кононов, В. М. Кулик, О. М. Чебан, Л. К. Спиридонова, В. І. Наулко, Л. Є. Шкляр, Л. О. Аза, А. О. Ручка та інші [2: 4].

Так, О. О. Суліменко на підставі аналізу даних переписів населення України 1989 та 2001 рр., документів національно-культурних товариств етнічних спільнот України та етнічної преси визначено структуру етнокультурного простору України та регіонів, специфіку її формування та особливості взаємодії структурних елементів [6]. А. О. Леонова на підставі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду розроблено теоретичну модель комплексного механізму формування та реалізації державної етнокультурної політики, визначено шляхи її оптимізації та обґрунтовано основні параметри цієї політики [4].

Н. М. Ковальчук досліджено символічні структури етнокультурного процесу в Україні, О. А. Матетою висвітлено політичну та етнокультурну маргінальність у трансформаційних процесах пострадянської України, Г. Г. Філіпчук розкрив українську етнокультуру в змісті національної загальної та педагогічної освіти.

Л. А. Шимченко встановлено, що детермінантами самоідентифікації більшості громадян України є їх регіональна та етнічна складові, а домінантою консолідації української політичної нації та фактором забезпечення безпеки держави є лише поєднання у процесі націєтворення етнокультурного плюралізму та загальногромадянської рівності. О. В. Шубою з'ясовано місце різних релігій у етнонаціональ-

ному розвитку України, І. Ф. Кононовим здійснено соціологічний аналіз етнокультурної специфіки Донбасу, яку розглянуто у регіональній системі України.

Ми задалися метою проаналізувати роль міжетнічної взаємодії у вивченні етнокультурного простору України з точки зору етнопедagogіки в рамках виконання фундаментальної науково-дослідної теми «Україна й українство в етнокультурних процесах світу», що здійснюється в Науково-дослідному інституті українознавства.

«Міжетнічна взаємодія» – це взаємодія представників різних етносів, які проживають у межах одного етнополітичного організму (держави), через безпосередні й опосередковані контакти на індивідуальному рівні в усіх сферах суспільного життя, в результаті яких відбувається обмін етнічною інформацією й під впливом яких формуються уявлення про інших (етнічні стереотипи), коригуються уявлення про самих себе (етнічні автостереотипи) й складається відповідна етнопонаціональна ситуація у країні» [3, с. 4].

Структура міжетнічної взаємодії за сучасного стану й наявних результатів етносоціологічних і етнополітичних досліджень, проведених в Україні та інших країнах світу включає міжетнічні контакти, міжетнічне **спілкування, міжетнічні зв'язки**, міжетнічні відносини. Всі перелічені структурні елементи міжетнічної взаємодії реалізуються на двох рівнях: індивідуальному та груповому. Вони перебувають у взаємозв'язку, відрізняючись функціональними особливостями. Міжетнічне спілкування й міжетнічні контакти становлять основу формування цілісної системи міжетнічних зв'язків, а міжетнічні відносини вже як усталена система завершують його.

Передбачуваним наслідком міжетнічної взаємодії може бути утвердження одного з трьох можливих типів **етносоціального розвитку** українського суспільства: 1) *інтегруючого* (коли етнічні спільноти інтегруються в україноетнічний суспільний контекст, зберігаючи свою етнокультурну самобутність); 2) *дезінтегруючого* (коли з особливою силою виявляються спротив інтеграції, регіоналізація, сепаратистські тенденції); 3) *конфліктного* (коли в етнічному ґрунті виникають конфлікти у взаємодії між домінуючою і меншинними спільнотами або між самими меншинними спільнотами).

Сьогоднішня ситуація в міжетнічних відносинах дає підстави вважати, що Україні властивий саме перший тип – інтегруючий. Таке твердження базується на аналізі рівня міжетнічної толерантності впродовж двадцяти п'яти років незалежності України й набутого історичного досвіду.

У теорії етнопедagogіки термін «міжетнічна взаємодія» використовують рідше, ніж у практичній діяльності педагогів, батьків, соціальних працівників, які опікуються проблемами національного виховання і яким саме й потрібні подібні терміни й поняття для широкого оперування [1; 5].

Зважаючи на рівень обізнаності спеціалістів у галузі етнопедagogіки з різнорідними фактами етновзаємодії, звертаємо увагу на присутність у суспільстві (тією чи іншою мірою) явища **міжетнічного конфлікту**.

Найвищою точкою в структурі міжетнічного конфлікту є етнічний антагонізм, підрунтям якого є етнічне напруження та конфронтація. Етнічний антагонізм характеризується жорстким змаганням за престижні ніші в суспільному житті поліетнічної країни.

Запобігти міжетнічним конфліктам можна різноманітними засобами. На думку багатьох західних фахівців-конфліктологів, задля подолання негативної етноситуації варто ставити за мету не усунування конфліктів, а попередження їх шляхом застосування методів етновиховного впливу та дотримання відповідних принципів.

Отже, міжетнічна взаємодія в українському суспільстві має важливу роль в теорії та практиці етновиховної діяльності, оскільки викликана вона здебільшого етнокультурними чинниками, які закладено в досвіді сучасників, котрі є активними носіями, і потребує корекції з боку педагогів через цілеспрямований вплив на всі категорії населення в цілому і підростаючого покоління, зокрема.

Список використаних джерел

1. Березюк О.С. Проблема формування етнокультурної компетентності в науковій літературі // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 278-285.
2. Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття: Зб. науково-теоретичних статей / Гол. ред. Павлюк С.П. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 184 с.
3. Свтух В.Б., Марушкевич А.А., Демяненко Н.М., Чепак В.В. Вступ до етнопедагогіки: Навч. посіб. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 88 с.
4. Леонова А. О. Державна етнокультурна політика в Україні на сучасному етапі: механізми формування і реалізації: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.05 / А.О. Леонова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 36 с.
5. Маєвська Л.М. Етнокультурне виховання. Нормативно-правове забезпечення: Міжнародний та вітчизняний рівень (Методичні рекомендації до курсу «Основи етнокультурного виховання»). – Житомир: «Полісся», 2007. – 304 с.
6. Суліменко О. О. Структура етнокультурного простору України: формування та взаємодія складових елементів: дис... канд. соціол. наук: 22.00.03 / О. О. Суліменко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 205 с.

А. В. Прохоров

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВЫСТУПЛЕНИЯ С. ДЖОБСА В СТЭНФОРДСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ 12 ИЮНЯ 2005 ГОДА В КОНТЕКСТЕ ЗАКОНА ФРАКТАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ

Тема статті актуалізується трьома обставинами (их ми визначаємо на основі ідей В.І. Андрєєва [1;2]). Системною педагогічною цінністю контенту виступлення С. Джобса перед випускниками Стенфордського університету 12 червня 2005 року. Необхідністю вивода мислення майбутніх спеціалістів на рівень постнекласическої раціональності. Острою потребою содействия їм в пошуку ефективних відповідей на глобальні виклики ХХІ століття. А також продовження нашої лінійки прикладної філософії ідей в постнекласических розробках сфери педагогічної допомоги суб'єктивному саморозвитку (наприклад, в питаннях самоменеджменту [7]).

Проблема дослідження пов'язана з постнекласическим переосмисленням життєвого досвіду С. Джобса, зовнішнього вагомий внесок в розвиток загальносвітової культури. І, хоча феномену цієї особистості було присвячено вже багато робіт, аналогів такого проблемного ракурсу нами не виявлено. Метою дослідження стало уточнення уявлення про педагогічний аспект виступлення С. Джобса перед випускниками Стенфордського університету 12 червня 2005 року в контексті закону фрактального саморозвитку.

На основі запропонованих фізико-математических конструктів цілісного саморозвитку людини і концептуальних ідей І.М. Сеченова, Н.А. Бернштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, А.Б. Орлова і др. вчених була виявлена закономірність, яка в наше час позиціонується нами в статусі закону фрактального саморозвитку [6].

Матеріалом дослідження послужили біографія С. Джобса і зміст його виступлення перед випускниками Стенфордського університету 12 червня 2005 року, взяті з ряду електронних і друкованих джерел, в тому числі з робіт У. Айзексона, К.Блюменталь, С.Возняка, Л.Джина, Г.Кармін, Л.Кені, А.Лашински, К.Сигала, і др.

Громадянин США С. Джобс (1955-2011) був тем людиною, який «зробив себе сам». Він отримав широке визнання як один з піонерів ери ІТ-технологій і успішних підприємців в цій сфері. «Сліди» його життя продовжують надавати варіативне вплив на наступні покоління людей по всьому світу і по сей день [3; 4].

Конкретно зміст університетського виступлення С. Джобса зводиться до

трём историям из собственной жизни. Первая история посвящена вопросу соединения точек в человеческой судьбе. С. Джобс, внебрачный ребёнок молодой аспирантки, был усыновлён семьёй, обеспечившей его поступление в колледж в 17 лет. Но Стив ещё не определился в выборе жизненного пути, поэтому в учёбе не видел смысла. Отчисление по собственному желанию позволило не посещать обязательные курсы, а выбирать только то, что казалось самым интересным. Весь багаж полученных знаний и умений оказался фрактально органичен содержанию «завтрашнего дня» и его внутреннему потенциалу. Сущностный жизненный комплекс, который он выстроил благодаря созданным им обстоятельствам, собственной активности и тому, что предоставляла в этом отношении среда, впоследствии стал адекватным фундаментом для его будущей фрактальной постройки в процессе творческой самореализации. По сути, это явилось следствием того, что С. Джобс вёл себя как абсолютно свободный человек, реализующий стратегию «хорошей жизни» (К. Роджерс), соединяя точки в прошлом, настоящем и будущем.

Но, излагая первую историю, Джобс даёт и неоднозначный для молодёжного восприятия совет. Рекомендует социальный контекст веры «во что угодно» для слушания голоса «своего сердца». Однако, известно, что при руководстве такой общей идейной формулировкой нередко попадание молодой личности под влияние фальш-аттракторов, приводящих к внутренним и внешним конфликтам. Например, при самореализации потребности в любви (по А. Маслоу).

Вопросам любви и потери была посвящена и вторая история С. Джобса. Благодаря своей органичной фрактальной деятельности он многого достиг в бизнесе за относительно короткий срок. Но просчёты в технологии менеджмента привели к увольнению из компании, которую сам и создал. Лишь через несколько месяцев снова пришло ощущение прежней любви к своему делу. И в ближайшие пять лет Стив основал компании NeXT и Pixar. Встретил, влюбился и женился на Л. Пауэлл, которая родила ему четверых детей. Снова вернулся в Apple.

Джобс философски замечает: «Иногда жизнь будет бить вас ключом по голове – не теряйте веры. Я убежден, что единственная вещь, благодаря которой я продолжал идти вперед – это то, что я любил свое дело. Нужно найти то, что вы любите – и это верно как для работы, так и для личной жизни... Если вы еще не нашли того, что любите – продолжайте искать, не успокаивайтесь». По нашему мнению, к третьему уроку необходимы два существенных педагогических дополнения. Одно сделаем от имени психотерапевта и писателя В.Л. Леви: надо не искать, а больше общаться с разными людьми с последующим выбором «половинки» из этого контингента [5, с.339]. Другое от себя: в семейном самоопределении важен не только выбор, но и утверждение в правильности этого выбора. Тому помогает предварительное профессиональное самоопределение.

Третья история в выступлении С. Джобса касалась темы смерти и его борьбы с раком. По Джобсу, думая о смерти с 17 лет, он освободился от страха того, что ему есть что терять. Это способствовало слушанию голоса сердца. Но полагаем, такое длительное самоотверженное позиционирование (как очередное нарушение им технологии самозащиты в процессе целостного самодвижения) могло сыграть роль дополнительного канцерогенного фактора. Ибо то, что происходит внутри человека, фрактально отражается в его внешнем «неорганическом теле», и наоборот.

Пройдя через ситуацию раковой предсмертности, Стив сущностно (по А.Б. Орлову и И.М. Сеченову) заключает: «Пережив это, я теперь могу сказать вам гораздо увереннее... Ваше время ограничено, так что не тратьте его, проживая чью-то чужую жизнь... имейте мужество следовать своему сердцу и уму. Они каким-то образом уже знают, кем ты должен стать».

Признавая в целом правоту мыслей С. Джобса, мы подходим к их восприятию критически. Как и к оценке личностного становления этого человека. Так, согласно В.И. Андрееву, люди подобного типа (С. Джобс, Л.Н. Толстой и др.) могут и не

учиться в университете. Их основной путь – это самообразование в процессе творческого саморазвития и творческой самореализации [1, с.28-29]. Но, если таких способных персон во всём мире и тысячи, то абсолютному большинству молодёжи требуется традиционный, образовательный и осмысленный, взвешенный поиск собственного жизненного пути, настойчивое выстраивание его и самого себя в условиях сложного соприкосновения с реалиями окружающего мира. Ответственное отношение к своей линии жизни и благоденствию близких тебе людей предлагает более осознанно относиться к чужому мнению. Это уменьшает вероятность негативных моментов в собственной судьбе и увеличивает вероятность получения положительных результатов. А феномен С. Джобса служит ещё одним аргументом в доказательстве объективности закона фрактального самодвижения и реалистичности его формулировки. Исследования по этой проблематике весьма актуальны и перспективны.

Список использованных источников

1. Андреев В.И. Концепция, законы и идеология гарантированного качества образования на основе творческого саморазвития человека (акмеокавалитология образования) : монография. – Казань : Центр инновационных технологий, 2013. – 296 с. 2. Андреев В.И. Педагогическая эвристика для творческого саморазвития многомерного мышления и мудрости : монография. – Казань : Центр инновационных технологий, 2015. – 288 с. 3. Внуков Д., Садовский М. О проекте SUBGURU.RU [Электронный ресурс] // Сайт SUBGURU.RU. – Режим доступа : <http://www.subguru.ru/2008/01/subguru.html> (дата обращения: 07.09.2016). 4. Выступление Стива Джобса перед выпускниками Стэнфордского университета [Электронный ресурс] // Сайт SUBGURU.RU. – Режим доступа : http://www.subguru.ru/2008/01/blog-post_10.html (дата обращения: 07.09.2016). 5. Леви В.Л. Куда жить? – М.: Торобоан, 2004. – 448 с. 6. Прохоров А.В. Закон фрактального саморазвития как результат эстафетного взаимодействия с феноменом академика В.И. Андреева // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м.Дніпропетровськ. Частина I. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – С. 138-140. 7. Прохоров А.В. Постнеклассический смысл выражения «женская загадка» как средство субъектно-ориентированного образования // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 червня 2016 р., м.Дніпро. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – С. 258-260.

О. Б. Шаврова, А. С. Бетхудова, В. О. Кобець

«ЧИСЛОВА ФІЛОСОФІЯ» ЯК ІСТОРИЧНА ТА ЛІНГВІСТИЧНА КОМПОНЕНТИ МАТЕМАТИКИ

«Філософія написана у Великій книзі (мається на увазі Космічний простір, Всесвіт), яка завжди відкрита нашому зору, але зрозуміти її може лише той, хто навчився постигати її мову і тлумачити її знаки, символи, якими вона написана. Написана вона мовою *математики*» Г. Галілей [2].

Математика є мова, яка містить алфавіт і утворені з нього слова, але від розмовних людських мов відрізняється узагальнюючим фактом свого існування, можливістю використання в будь-якій іншій науці, а, головне універсальністю по відношенню до будь-якої з існуючих мов. Математика – це не тільки потужний інструмент для вирішення прикладних задач, а також вагомий елемент загальної культури сучасної людини.

Математичні гуртки є основною формою позааудиторних заходів з математики (будь то класична вища чи прикладна). В Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті при кафедрі вищої математики працює гурток прикладної математики та комп'ютерних технологій «Магія чисел». Студенти мають можливість знайомитись з основами філософії математики та її історією, біографіями видатних математиків та їх дослідженнями, простежувати взаємозв'язок математики з іншими науками, оволодіти основами ораторського мистецтва та ку-

льтурі ведення диспуту чи дискусій.

Питання використання елементів історії у викладанні математики приймається вже давно апріорі. Історія математики – це частина історії загальної культури, таким чином, без дослідження історії математики серед учнів та студентів не може бути сформовано цілісного сприймання розвитку людського суспільства. Благотворним є те, що вірно підібрана інформація адресується не тільки розуму, але й емоціям. А це, на думку психологів, лежить в основі розвитку мислення та інтелекту.

Історик науки і філософ А. Койре висловлює думку, що: «філософська субстанція відіграла найістотнішу роль, а вплив філософських концепцій на розвиток науки був настільки ж істотним, як і вплив наукових концепцій на розвиток філософії» [3, с. 12]. Він також зазначає «... про вплив наукової думки на розвиток філософських концепцій говориться дуже багато і з повним правом, тому що такий вплив є очевидним і виразним – досить згадати Декарта, Лейбніца, Канта» [3].

Історичний аналіз розвитку наукового знання з часів античності дозволяє зробити висновок, що сучасна доказова наука, натурфілософія, а згодом філософія розвивалися паралельно, взаємно впливаючи одна на одну. Зазначимо, що вперше глибокий аналіз взаємозв'язку науки і філософії здійснив ще Аристотель в «Метафізиці» [1]. Вчені італійського Відродження, європейського Просвітництва і Нового часу продовжили.

У грецькій навці існував тривалий емпіричний період, продовж якого визначалися терміни, які мають чисто грецьке походження – вони стали основою наукової термінології при побудові доказової науки в мілетській і піфагорійській школах. Наукові, у тому числі математичні терміни емпіричного періоду виникали з практичної діяльності людей як прообрази навколишніх об'єктів. Ці терміни, певною мірою, виражали абстраговані образи дійсності: об'єктам, подіям, властивостям які часто зустрічаються, потрібно було дати образну, предметну назву і виділити їх серед інших для надання їм статусу одиничних, особливих, загальних – це уможлиблювало надалі їх легше запам'ятовування і оперування [2].

Знаючи математику – хоча б вірне використання термінів – легко зрозуміти багато речей оточуючого нас світу, тому що математичні терміни, трохи перетворившись, набули нового життя в побутовій мові, увійшли до вживання в політиці та економіці. Наприклад, дискримінант – дискримінація населення; інтеграл – інтеграція до Європи; диференціал – диференційований підхід в педагогіці та психології та інші.

Наукове знання досягло високого рівня абстрагування під час діяльності мілетської школи: на арену соціально-економічного життя виходить демос, демократичні форми правління, самі умови життя стимулюють формування раціонально-критичного мислення – це є новою парадигмою, на відміну від догматичних форм Сходу. Філософський підхід, математична раціональність, усвідомлені знання виявилися стійкими і продовжили розвиток у наступних школах, поколіннях мислителів. Але на сьогодні, не маючи підготовки «математичного стилю сприйняття інформації», люди часто не спроможні проаналізувати інформацію, яка не стосується математики, але дуже важлива персонально і стають жертвою демагогії, реклами, політичних та правових спекуляцій. Тому показати, що математичні закономірності діють і в природі (на прикладі рослин, тварин, клімату, тощо), і в соціумі (політичні та економічні відношення між країнами) – означає підготувати студентів до дорослого складного життя.

Робота викладача поєднує науковість та мистецтво – філософію життя! Тому використання історичних довідок та прикладів з літератури під час занять дозволяють студентам надовго зберегти в пам'яті яскраві факти і сконцентрувати увагу при вивченні програмного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Аристотель. *Метафізика* / Аристотель // Соч. : в 4-х тт. – Москва : Мысль, 1976. – Т. 1. –

O. Drozhanova, O. Stupak

THE PHILOSOPHY AS A PART OF THE CONTEMPORARY TECHNICAL EDUCATION: FROM UNDERSTANDING OF CHALLENGES – TO THE ETHICS OF RESPONSIBILITY

The fundamental characteristics of the world and of human himself are affected by modern technology, gradually transforming human into itself own functional element and production's material, in «framing» (Gestell) according to Heidegger – the orientation of the permanent mastering the existent, which «focuses human on framing of anything coming out from hiddenness to reality [1, p. 230].

Challenges and threats of the technogenic civilization change goal and tasks of higher education, particularly of engineering education. The mission of the philosophy today is not only in understanding of the wide range of issues of contemporary postnonclassical science, and attracting students to dialogue between specific scientific knowledge and philosophy, but also in learning and critical assessment of principles of instrumentally rational and value-rational actions, that are the principles of strategic and communicative rationality and in the formation of the capacity for rational justification of ethical principles of engineering activity in professional and public discussions. That is why fundamental principles of ethical responsibility for technological civilization have particular importance and topicality.

Founders of the modern ethic of responsibility emphasize that virtually limitless power of human over nature and his own essence requires including of new objects of moral responsibility in the sphere of ethics. The knowledge of the effects of human activity gets moral sense. Hans Jonas: The goal of any action have to be assessed in terms of far-reaching consequences of possible practices and related to them side effects. Any action have to be corresponded with ethical analogue of Poppers' method of falsification – «heuristics of fear» according to the modern ecological and economic situation [2, p. 338–341]. Ethics of responsibility includes a duty of the future: first duty – to generate imagines about possible far-reaching collective practices, and the second – refusing of actions which could threaten the future existence of mankind. No promises of future benefits and of improved quality of life cannot justify the risk, even if probability is negligible.

H. Jonas postulates the following versions of Kant's categorical imperative: act so that the consequences of your activities could be consistent with continuing of the real (echten) life on the Earth»; or simply, «do not harm the conditions for continuing of mankind on the Earth» [2, p. 27–30]. Human have to take responsibility for invariableness of his own nature and for the existence of mankind.

Responsibility principle aims not only to the depths of moral motivation of the individual, but to the sphere of public policy, and provides co-responsibility for the results of collective activity. We inculcate future professionals of engineering specialties the understanding that global challenges and threats require each individual assume responsibility for future scientific, technological and other effects and side effects of human activity on a global scale, encourage students follow the ethical principles of post-Promethean era: «It should never be put at stake the existence and nature of human per se [2, p. 64].

References

1. Haidegger M. *Vopros o tekhnike [The question of technique]. // Vremya i bytie: Stati i vystupleniya [Time and Being: Articles and Speeches].* Moskow, Respublika, 1993. pp. 221–237.
2. Jonas H. *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukah etyky dlya tekhnologichnoi tsivilizatsii [The principle of responsibility. In search of ethics for technological civilization].* Kyiv, Libra, 2001. 400 p.
3. Apel Karl-Otto *Ekologichna*

Л. В. Кузьміна, Б. П. Дикий

ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНІЙ МОДЕЛІ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ

Особистість людини формується і розвивається у наслідок дії природних і суспільних чинників, як об'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, які можуть залежати від волі і свідомості людей, так і незалежно існувати. Але людина виступає, як суб'єкт власного формування і розвитку.

Сучасна система освіти сформувалась під впливом певних філософських і педагогічних ідей, сформульованих на початку ХІХ століття Фробелем, І.Ф.Гербартом, Дж.Дьюї та іншими генераторами цієї класичної моделі освіти. Німецька філософія в особі І. Канта, Г. Гегеля, В. Гумбольдта висунула і обґрунтувала ідею гуманістичного формування системи вищої освіти.

Сучасна модель освіти утворюється в спільній синергетичній взаємодії різних сфер культури: наукової, художньої, філософської, релігійної і різних способів освоєння світу.

Поняття цінності використовується для визначення людського, соціального та культурного значення явищ дійсності. Це сутність, умова повноцінного буття людини. В умовах прискорених та поглиблених змін у суспільстві, науці, культурі перед молоддю стоїть задача вибору знань, цінностей, переконань. Без визначення власного відношення до них неможливий успішний процес соціалізації, самовизначення молодої людини.

Соціалізація – це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, норм і цінностей, психологічних механізмів, необхідних для успішного функціонування його в суспільстві. Самовизначення – це пошук та встановлення свого місця в системі суспільних та міжособистісних відносин [1]. Це процеси становлення молодого покоління. Необхідне виховання і самовиховання високої методологічної культури мислення, вміння обробленої професійної та ідейно-політичної інформації.

В сучасних умовах усі процеси ускладнюються нестабільністю життя, радикальною зміною духовних векторів суспільства: інтересів, запитів і вимог, послабленням виховної роботи в усіх її формах і видах. Ще складнішим є процес формування людини як неповторної особистості. Знання – найважливіша ланка в системі цінностей [2]. Мета процесу навчання – міра розширення своїх можливостей та кругозору, потенція бути спроможним легко адаптуватись до розв'язання будь-яких завдань, замислюватись над власним майбутнім крізь призму цілей та суспільно значущих планів життєвого шляху, самостійно шукати нові знання та їх практичне втілення.

Будь-який процес є сукупність закономірних і послідовних дій, направлених на досягнення певного результату. Людська дійсність є не що інше, як породжений працею і творчими зусиллями багатьох поколінь людей суспільний досвід. У цьому досвіді можна виділити наступні структурні компоненти: всю сукупність вироблених знань про природу і суспільство, уміння і здобуття навичок в різноманітних видах праці, способи творчої діяльності, а також соціальні і духовні відносини. Саме освіта забезпечує цьому процесові системність і цілеспрямованість, виховує в людині здатність користуватися знаннями і знаходити їм практичне застосування у власній діяльності.

Процес соціалізації молоді характеризується не лише набуттям знань, а й формуванням активної життєвої позиції, що базується на певних переконаннях. Основними інститутами соціалізації є сім'я, школа, ВНЗ.

Викладачі кафедри вищої математики інженерно-технологічного факультету допомагають вирішувати складні питання навчання і виховання студентів-аграріїв. На факультеті гармонійно поєднуються такі принципи національного, морально-етичного виховання: 1) національний і загальнолюдський, де у студентів формується національна свідомість, любов до рідної землі і свого народу, прищеплюється шанобливе ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну; 2) активність, самодіяльність, творча ініціатива студентської молоді, поєднання педагогічного керівництва; 3) утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення.

Молодь має харизму та креативність, впевненість, дисципліну для стимулювання внутрішніх сил, які надають можливість сміло робити кроки для досягнення поставленої мети. Особистість необхідно направити на соціально-культурну діяльність, що є чинником ціннісної орієнтації. Це проведення лекцій, творчих зустрічей з провідними діячами науки, культури і мистецтва. Саме у співробітництві, партнерстві, спілкуванні педагога та студента з культурою відбувається народження цінностей.

Я звертаюсь до тебе, молода людина, особисто! Що сьогодні тебе може зацікавити? Знаєш, що саме театр, кіно, Інтернет та література невід'ємно пов'язані між собою! Часом так цікаво подивитися щось нове, тим паче що зараз у кінотеатрах можна насолодитись фільмом «Поводир, або квіти мають очі», який назвали відродженням українського кінематографа, перегляд якого однозначно надасть різноманітні емоції та змусить замислитись.

На теперішній час у кіно сталася технічна революція, зовсім нові резерви. Є можливості натурних зйомок, їх доопрацювання за допомогою комп'ютерних програм. З'явилися можливості подорожей до інших країн, що інколи дешевше, ніж збудувати декорацію. Зовсім не обов'язково потрібні величезні павільйони для кіно. Впевнена, що в тебе, як у глядача, єдине бажання – дивитись своє та мати змогу формулювати свою власну думку щодо побаченого. Критики охрестили стрічку проривом року, це одна з найбільш естетичних стрічок національного виробництва. Як казав Цицерон «Історія – світло істини, життя пам'яті, вчителька життя. Особи, які володіють історією свого народу – володіють незбагненними та неосяжними знаннями та досвідом, які застосовують у сьогоденні». Також слід відзначити, що це перший український фільм із тифлокоментарем, який дає можливість для ознайомлення із стрічкою незрячим людям. До цього таких технологій в Україні не існувало.

Ти можеш зупинити свою увагу на європейському авангардному кіно, чи на класиці. Саме при перегляді знаходиш цікаві та корисні знання, зустрітися з одним думцями та обговорити те, що побачили. Інтернет не замінить особистих зустрічей та отримання позитивних емоцій від реального спілкування, ти згоден зі мною? А класика української драматургії Карпенка-Карого від першої прем'єри ще у 1901 році і до теперішнього часу збирає повні зали глядачів! Цікаві виставки та проекти популярні своєю актуальністю та свіжістю ідей. Відвідай літературну вітальню «Гармонія», яка працює в нашому університеті при бібліотеці, заходи якої присвячені відродженню української духовності, поезії, що наповнюють тебе почуттям любові та поваги. Як відповідь очима студента: молодь не байдужа до історичного минулого власного народу, до своїх коренів, звичаїв та традицій.

Необхідна нова модель, якісно інша, нові форми спілкування, які передбачають взаєморозуміння та довіру, прагнення до самовираження. У практичному русі це означає зацікавленість, що забезпечується особистим та суспільним добробутом. Наша індивідуальна свідомість є відображенням суспільного буття, складовими якої є певні почуття, стійкі настрої, традиції, які відображають інтереси молоді людини. Національною гордістю є праця. Саме нашій країні необхідні фахівці, які будуть мати попит в суспільстві. Головне навчитися думаючи вчитись!

«Спираючись на знання, освіта вибудовує ціннісний світ особистості, навчає людину жити за законами культури. Важливим при цьому є ще одна обставина: саме освіта передає людині переважно наукові знання і тим самим формує її наукову картину світу» [2]. Нам, молодим, необхідно встигнути зробити так багато і пам'ятати, що саме українці сьогодні змінюють світ, а перш за все ті, які не зраджують і не бояться діяти, на собі перевіряючи власні ідеї та переконання.

Соціалізація молоді незалежно від соціальної системи здійснюється на усіх рівнях і зумовлена характером суспільства, держави, влади, змістом національної культури.

Включення України у світову співдружність робить українців більш цілеспрямованими і підсилюють повсякденну освітньо-виховну роботу, направлену на розвиток багатогранної особистості, яка працює у країні творчості, краси і щастя! Сьогодні в пріоритеті є національна та світова культура, опанування якої здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення тих цінностей, які обумовлюють світогляд та ідеали людини. Вища освіта у єдності з філософією покликана розвивати особистість, для якої потреба у знаннях і високої культури асоціюється зі зміцненням держави, становлення її економічної могутності.

Список використаних джерел

1. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. / За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т. Шайгородського Ю.Ж. – К.: Укр. Центр політ. менеджменту, 2003.
2. Мировоззренческая направленность преподавания общетеоретических и специальных дисциплин в инженерно-техническом вузе: / Под ред. Е.М. Пенкова, П.И. Полухина. – М., Высшая школа, 1984.
3. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Губерський Л., Андрущенко В. – К.: «М П Леся», 2008. – 516 с.

А. В. Склад

ДУХОВНЫЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКОМ ДИСКУРСЕ (ВОСТОЧНО-ХРИСТИАНСКИЙ КОНТЕКСТ)

Образование является важным социально-культурным феноменом, «отвечающим» за передачу информации, умений, навыков, культуры и духовности сквозь поколения; его содержанием является становление и развитие личного бытия человека. Философски размышляя, можно утверждать, что образовывать – значит выставлять образец или развивать уже имеющиеся задатки с той целью, чтобы человек формировал свои действия тем или иным образом [см.: 8, с.252]. Образование является важной частью антропогенеза и представляет собой аксиологически ориентированную интересубъективную деятельность. Помимо основного функционального «школярско-ученического» компонента (предоставление теоретических знаний тех или иных предметов), образование содержит ряд духовно-онтологических предпосылок, закладывающих основы духовного воспитания и нравственных качеств личности. В этом аспекте оно становится процессом, вырабатывающим идеальные образцы поведения. Главными источниками формирования образовательной среды социума являются, с одной стороны, институциональные структуры, а с другой – культурные, духовные традиции общества. Стоит отметить, что человек «образовывается» на протяжении всей своей жизни; по сути, образование никогда не может быть полностью закончено, поэтому оно является собой «бытийную» составляющую сущности личности. Как отмечает С. Франк, образование не является лишь системой получения знаний о внешнем мире, «подлинное образование есть такое интимное обладание духовной реальностью, выходящей за пределы моего «я», которое означает внутреннее овладение ею, включение ее в состав моей личной жизни» [7, с.49].

Рассматривая духовные основы образования в религиозно-философском дискурсе восточного христианства, мы сталкиваемся с безоговорочным признанием божественности бытия. Взглянув на само слово «образование» немного с иной стороны, хочется задать вопрос – что именно оно образует? Иоанн Златоуст дает такой ответ: «Я говорю о попечении образовать сердца детей в добродетели и благочестии», «прежде образуй душу сына твоего» [см.: 4, с.555]. Важно также иметь в виду, что слово «образование» (если и во многом случайно, но для русского языка – весьма примечательно) содержит корень «образ», поэтому оно означает не просто сухую передачу информации, но и раскрытие определенного образа в человеке. В этом и состоит цель религиозно-духовного преображения личности – обнаружение в себе тех качеств, что приближают ее к Божьему Образу. Согласно православной традиции, образованным является тот, кто несет в себе этот Образ, вне зависимости от количества накопленных знаний.

Приближение к Образу Божьему уже заложено в самом происхождении слова «школа» (лат. *scalae* – лестница). Будь она высшая или средняя образовательная, она неизменно является путем духовного восхождения, подобно тому, о котором говорил Иоанн Лествичник в трактате «Лествица»; автор писал о тридцати ступенях восхождения, которые приводят к самой последней – любви. Евангелие утверждает: «Бог есть любовь» (1Ин.4:8), поэтому открытие Божьего Образа в душе человека означает обнаружение любви – любви к ближнему как основополагающему принципу христианства, любви к деянию добрых поступков.

Прежде всего, образование предполагает зарождение в душе человека морально-нравственных принципов и его основной смысл состоит именно в развитии добродетелей. «В процессе образования нельзя оставлять без внимания сердце, развивая только рассудок и ум, ведь сердце – это жизнь» [2, с.183]. В. Розанов критиковал утилитарную рациональность образования, которая была связана, по его мнению, с поверхностным восприятием и чрезвычайной скудностью духовных запросов. Акцент на рациональном начале образования приводит к недооценке способностей учащегося, поэтому, образовательный процесс, прежде всего, должен наполнять душевный строй ученика. По мнению философа, цель образования – это «выработка в подрастающих поколениях какого-нибудь культа, т. е. преданности, любви, верности...» [см.: 3]. Вл. Соловьев отмечает, что, заповедь нравственного совершенства мы находим в слове Божьем и необходимо не просто твердить ее «как попугай», но и делать что-либо для ее осуществления в окружающей среде [5, с.116]. Нравственный принцип должен быть воплощен в общественной деятельности – важно не только молиться Богу, но и поступать по Божьи. Следует отметить необходимость того, чтобы и сам педагог являл собой пример нравственного поведения, следуя кантовскому «категорическому императиву», близкому к христианскому требованию «как хотите, чтобы с вами поступали люди, так поступайте и вы с ними» (Мф.7:12).

Выход из ограниченно-традиционной структуры образования, признающей верховным лишь рациональное начало и научные факты, состоит, по мнению Вл. Соловьева, в изучении «цельного знания», являющегося равноправным единством духовности, религии, философии, нравственности, науки, творчества. Придерживаясь православной традиции, философ отмечает, что цель любой человеческой деятельности, в том числе и образования, состоит в соединении с Богом (т.е. открытие образа Божьего в душе человека). «Человек, – писал он, – может быть действительно свободен только во внутреннем соединении с истинно-сущим, то есть в истинной религии» [6, с.269]. Целью истинного знания становится перемещение самобытия человека в трансцендентный мир, душевное соединение с абсолютным.

Элементы религиозной духовности, как составляющие системы образования, содержатся и в воззрениях И. Ильина. По мнению мыслителя, цель образования состоит не в получении знаний, а в обретении нового способа жизни. Образование

должно не только наполнять память или образовывать интеллект, его задача – зажечь сердце. Философ отмечает, что человека не следует сводить лишь к разуму, сознанию или мышлению, поскольку сущность его намного обширнее. Главным должно быть развитие именно духовных ценностей, духовности инстинкта, религиозного «самостояния» с помощью сердечного созерцания: «Истинная образованность есть сила созерцания и зрелость суждения. Она отвергает всякое «авторитарное» мышление и живет самостоятельным творческим общением с самим предметом. И потому образование есть прежде всего воспитание к самостоятельному созерцанию и мышлению, – к исследованию [1, с.407]». Образование, как путь к мудрости и духовной зрелости, должно быть направлено на внимание к внутренней, духовной жизни человека, на развитие самостоятельности суждения и глубокого личного мышления.

Итак, образование, построенное на христианских принципах добра и любви к ближнему, наполняет душу обучаемого истинными ценностями, приводит к взаимопониманию, сохраняет и укрепляет как отношения в обществе, так и международные отношения. С точки зрения восточно-православной мысли, образование осуществляет перевод духовных ценностей в личностный план, в результате чего индивидуальное становление каждого отдельного человека приводит к духовному обновлению всего общества в целом. Стремясь к созиданию, а не разрушению, к прощению, а не насилию, человек сможет успешно реализовать свой потенциал личности и изменить окружающую реальность в лучшую сторону. Итак, основную цель образования религиозно-философский православный дискурс открывает в созидании нравственной личности, наполненной истинными добродетелями и наследующей духовные традиции своего народа. Современному образованию следует «посоветовать»: отойти от излишнего стремления к обогащению «чистыми» знаниями и обратиться к разрешению духовно-просветительских задач.

Список использованных источников

1. Ильин И. А. Путь к очевидности / И. А. Ильин. – М.: АСТ, 2006. – 694 с.
2. Лаза В. Д. Православие в современном мире: ценности и социальный архетип / В. Д. Лаза. – М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2012. – 220 с.
3. Розанов В. В. Сумерки просвещения [Электронный ресурс] / В. В. Розанов – Режим доступа к ресурсу: http://dugward.ru/library/rozanov/rozanov_sumerki_prosvещения.html.
4. Святитель Феофан Затворник. Святаго отца нашего Иоанна Златоустаго уроки о воспитании / Святитель Феофан Затворник // Путь ко спасению / Святитель Феофан Затворник. – М.: Правило веры, 2008. – С. 555–607.
5. Соловьев В. С. Смысл любви: Избранные произведения / В. С. Соловьев. – М.: Современник, 1991. – 525 с.
6. Соловьев В. С. Философские начала цельного знания / В. С. Соловьев. – М.: Академический Проект, 2011. – 383 с.
7. Франк С. Л. Реальность и человек / С. Л. Франк. – Минск: Белорусская Православная Церковь, 2009. – 560 с.
8. Хайдеггер М. Наука и осмысление / М. Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М.: Республика, 1993. – С. 238–253.

В. М. Шевчук

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТУ ОРАЛА РОБЕРТСА В РЕЛІГІЙНІЙ ОСВІТІ США

Університет Орала Робертса (УОР), що базується в місті Талса (штат Оклахома, в Сполучених Штатах), є міжконфесійним, християнським гуманітарним університетом, де навчаються близько 3500 студентів. [3] Територія університету охоплює 1 км², а до його складу входять 6 автономних коледжів (Коледжі Бізнесу, Освіти, Науки та інженерії, Догляду, Теології і служіння, Соціальної роботи). УОР пропонує студентам більше 65 бакалаврських навчальних програм, 14 програм рівня магістратури і 2 програми докторського ступеня. Викладачі університету є випускниками кращих національних навчальних закладів і служать в якості академічних, професійних і духовних наставників для студентів [2].

УОР був заснований Оралом Робертсом в 1965 році «в результаті Божого веління». Це «веління» Робертс описав так: «Підніміть ваших студентів, щоб почули мій

голос, щоб йшли туди, де мій світ тьмянний, де мій голос не чути, і моя цілюща сила не відома, навіть у найвіддаленіші місця землі. Їх робота перевищить вашу, і в цьому я дуже задоволений». Місією університету є підготовка «сповнених святим духом» лідерів для того, щоб поширювати Божу цілющу силу у всьому світі [5].

УОР був акредитований в 1971 році комісією Північно-Центральної Асоціації коледжів і шкіл, а також акредитований Асоціацією богословських шкіл в Сполучених Штатах і Канаді. Орал Робертс був президентом до 1993 року, а новим президентом університету був призначений його син – Річард Робертс. Проте, у 2007 році, на тлі гучного скандалу, Річард був вимушений піти у відставку, посилаючись на вимоги професорів УОР. Біллі Джо Догерті і Орал Робертс були призначені виконавчим регентом і тимчасовим президентом. У липні 2009 року новим президентом УОР став Марк Ратленд, який до цього очолював Південно-Східний університет Асамблей Божих у Флориді [6].

УОР був підданий критиці за схвалення неортодоксальної доктрини віри. Критики посилаються на зв'язок Орала Робертса з рухом «Слово Віри» і поширення «теології процвітання», що, як вони вважають, було використано для самореклами і обґрунтування економічного матеріалізму. Орал Робертс одним із перших запропонував концепцію «насіння віри», згідно якої діяння Божі відповідають результатам попередніх інвестицій індивіда в волю Бога, як рослина, яка росте з насіння. Основні біблійні цитати для цієї доктрини включають Марка 11:22-24 Луки 6:38 («Дайте, то й вам дасться: міру добру, натоптану, потрясену, переповнену дадуть вам. Якою бо мірою ви міряєте, такою й вам відміряють»). Критики стверджують, що це рівносилне вірі в те, що чудеса можуть бути куплені і робить Бога «маніпулятором» [7].

Деякі з найбільш ранніх критичних зауважень Слова Руху Віри прийшли з професорсько-викладацького складу УОР, включаючи професора ОРУ Чарльза Фараха і Деніела Макконнелла. Макконнелл представив кандидатську дисертацію, в якій детально обґрунтував своє твердження про те, що вчення руху «Слово Віри» є еретичними. Це було пізніше опубліковано у вигляді книги під назвою «Інше Євангеліє» в 1988 році. Також цікаво, що в УОР є власний «Кодекс честі», якого повинні дотримуватися всі студенти цього університету. Та одне із положень цього кодексу, а саме що «сексуальна діяльність студентів обмежується традиційним шлюбом одного чоловіка і однієї жінки», спричинило декілька скандалів і викликало обурення у деяких студентів [4].

Та не зважаючи на скандали і критику, УОР був оцінений, як один із найкращих навчальних закладів на Заході США. Особливістю УОР є велика кількість додаткових спеціалізованих програмних акредитацій, як для університету його розміру. Студентів коледжу Науки та інженерії з середнім балом 3.4 або вище з легкістю приймають в медичні і стоматологічні школи. Студенти УОР були прийняті в більш ніж 70 медичних шкіл на національному рівні, в тому числі в такі престижні заклади, як Університет Джона Хопкінса, Вашингтонський університет і Університет Дюка. УОР також є одним з небагатьох університетів на південному заході, який має спеціалізований клас і проводить уроки з розтину людини. Цікаво, що у той час, як УОР вважається християнським університетом, Коледж Науки та інженерії не ігнорує еволюційні теорії і навчає креаціонізму [1].

Список використаних джерел

1. *College of Science & Engineering* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oru.edu/academics/cose/>. 2. *Facts about ORU* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oru.edu/facts-about-oru/>. 3. *Higher Learning Commission. Statement of Accreditation Status. Oral Roberts University* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hlcommission.org/component/directory/?Action=ShowBasic&Itemid=192&instid=1634&lang=en>. 4. *McConnell D.R., A Different Gospel. Updated edition.* – Hendrickson, 1995. 5. *Mission and Vision* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oru.edu/about-oru/mission.php>. 6. *Muchmore, Shannon. «Oral Roberts University president takes office».* – Tulsa

С. Ш. Айтмов

КОГНІТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ВИМІРІВ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Філософія історії є одним із найважливіших дослідницьких напрямків сучасної філософської думки. Це когнітивно складна дисципліна, яка являє собою інтелектуальну систему, метою якої є осмислення багатоаспектних процесів світової динаміки та процесів розвитку науки про минуле, історії.

Суттєвим елементом сучасної філософії історії виступають її соціально-гуманітарні виміри, спрямовані на аналіз і розуміння суспільних і людино-вимірних аспектів складних процесів історичного розвитку та пізнання. Значною мірою означені соціально-гуманітарні компоненти філософсько-історичних студій спираються на осмислення теоретичних підходів та когнітивних досягнень історичної антропології й низки споріднених з нею напрямів історичного пізнання, зокрема «мікроісторії», «нової культурної історії», «історії повсякденного життя» та ін., та соціальної історії.

Данні галузі історичної науки пов'язані між собою спорідненістю основних об'єктів дослідження: людей в минулих епохах, особливостей соціального розвитку; методологічно-пізнавальними засадами (міждисциплінарний підхід, широкий когнітивний діалог із багатьма науками суспільно-гуманітарного циклу); аксіологічними ідеалами (ідеї про пріоритет вивчення у просторі історичної динаміки особистісних проявів індивідуумів та їх суспільно значущої діяльності).

Дослідження інтелектуальної динаміки та когнітивного потенціалу соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії є одним із пізнавально значущих завдань цього напрямку філософської думки.

Дана наукова потреба визначається як вельми незначним рівнем дослідження зазначеного проблемного поля, так і пізнавальними перспективами цього сегменту філософсько-історичних студій.

Слід відзначити, що не тільки проблеми людино та соціовимірних аспектів історичних процесів, але когнітивний універсуум всієї соціогуманітаристики є вельми мало дослідженим. На думку В.А. Лекторського, філософія й методологія суспільних наук потребує більш глибокої та аналітичної розробки. Причому необхідність вирішення цього наукового завдання існує не тільки для пострадянської, але і для світової філософської думки [2, с.60].

Важливість звернення філософських студій до осмислення теоретичних проблем історичного пізнання пов'язано і з когнітивними чинниками динаміки науки про минуле, яка знаходе прояв у створенні ними нових концепцій та методологічних підходів, зокрема когнітивно-інформаційної теорії. Остання прагне поєднати у аналізі історичної динаміки елементи джерелознавства, психології та інформатики [3, с.8]. Вельми евристично ефективною є історична концепція, яка акцентує увагу на аналізі матеріальних артефактів для створення вірогідної реконструкції минулого [5, с.338-339].

Суттєве значення для розуміння пізнавальної значущості соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії мають теоретичні надбання історичної антропології, одного із найбільш інноваційно розвинених напрямів історичної науки. На важливість історично-антропологічних пізнавальних підходів і теорій для філософсько-історичних студій вказують, зокрема, вітчизняні дослідники П. Кравченко та А. Мельник. Вони відзначають значущість для осмислення філософсько-історичної проблематики ідей таких представників французької «школи

«Анналів», як М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф [4, с.16].

Причини звернення філософії історії до осмислення концепцій історичної антропології й споріднених з нею наук та соціальної теорії зумовлюється низкою методологічних й соціокультурних чинників динаміки цих наукових дисциплін. Так, історична антропологія вивчає комплекс соціально-гуманітарних аспектів історичного процесу, таких як ментальність, повсякденне життя, систему морально-етичних норм й цінностей людини і суспільства, індивідуальну й соціально-значущу мотивацію життєдіяльності особистості. У цих пізнавальних елементах історична антропологія досить тісно пов'язана із соціальною історією. Їх проблемні поля перетинаються і у вивченні питання участі людини й соціуму у різномірних економічних та культурних процесах минулого.

Історична антропологія й соціальна історія виявились вельми креативними, інноваційними дисциплінами у загальному науковому просторі історичного пізнання у ХХ столітті. Зазначені напрямки історичної науки взяли активну участь у когнітивному діалозі із філософськими концепціями. М. Фуко, Р. Барта, К. Леві Строса та інших мислителів минулого століття. В інтелектуальному просторі даних наук були створені пізнавальні концепції, які є цінними для філософсько-історичних студій. До них, зокрема, відносяться теорії «тотальної історії» та «довгого історичного часу» Ф. Броделя, теорія «довгого Середньовіччя» Ж. Ле Гоффа, теорія «трьох частинного поділу середньовічного суспільства» Ж. Дюбі тощо.

Слід також зауважити, що історична антропологія виступала у певні часи (1960-ті - 1970-ті роки) у ролі основного інституційного елемента системи не тільки історичних наук (принаймні, у Франції), але і всієї соціогуманітаристики, й у співробітництві із соціальною історією може відновити цей статус у майбутньому.

Важливість аналізу когнітивних чинників соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії зумовлюються також їх широким пізнавальним діалогом із багатьма філософськими й соціально-гуманітарними науками. Серед філософських учасників цих когнітивних взаємодій слід згадати, зокрема, філософію науки.

Можна простежити вплив теоретичних переходів історичної антропології та соціальної історії на формування гуманітарної науки у філософсько-наукових дослідженнях. Засадничим принципом останньої є розуміння суттєвого значення соціально-культурного контексту для формування змісту й динаміки наукового пізнання.

Соціогуманітарні елементи сучасної філософії історії здійснили вплив також на дисципліну «історіографія науки». Вельми вагомим є і значення концепцій історичної антропології й соціальної історії для створення історичного напрямку у філософсько-наукових студіях, який вивчає співвідношення у динаміці наукового пізнання його внутрішніх, логіко-методологічних й зовнішніх, соціально-культурних чинників.

Серед соціально-гуманітарних дисциплін, з якими ведуть когнітивний діалог, зазначені інтелектуальні виміри філософії і історії, слід вказати зокрема на антропогеографію, етнічну психологію, філологію та семіотику.

Всі названі вище науки є когнітивно близькими до історичного пізнання та до філософсько – історичних концепцій

Для філософії історії є важливим також досвід застосування історичною антропологією теорій з точних та природничих наук (« теорія хаосу»); адаптація наукових підходів соціальної біології та соціальної психології до розуміння історичних процесів; дослідження ментальних та соціокультурних основ наукової творчості вчених, які працювали у різних сферах пізнання [1, с. 105 – 106].

Таким чином, реалізація когнітивного потенціалу соціально – гуманітарних вимірів філософії історії може дозволити вирішити наступні дослідницькі завдання: 1) суттєво поглибити аналіз людиновимірних та соціально – культурних засад історичної динаміки; 2) більш адекватно і вірогідно осмислювати концептуальні особливості історичного пізнання та реконструювати їх методологічні основи; 3) створити « інтелектуальний інструментарій» для ефективного вивчення суспільно – культурних

та ментальних аспектів розвитку філософських дисциплін, зокрема філософії науки, соціальної філософії, філософії культури; 4) сформувані інтелектуальні умови для трансляції філософсько – історичних концепцій у пізнавальний універсуум соціогуманітаристики; 5) застосувати теоретичні надбання філософії історії для дослідження сучасних соціально – політичних процесів, зокрема феномену глобалізації.

Список використаних джерел

1. Айтов, С. Ш. Когнітивні аспекти сучасної філософії історичного пізнання / С. Ш. Айтов // *Антропологічні виміри філософських досліджень*. – 2014. – вип. 5. – с. 103 – 108.
2. Гуманитарная наука как предмет философско – методологического анализа (материалы «круглого стола») // *Вопросы философии*. – 2007. – № 6. – с. 57 - 82.
3. Знання о прошлом в современной культуре (материалы «круглого стола») // *Вопросы философии*. – 2011. – № 8. – с. 3 – 45.
4. Кравченко, П. Концептуалізація філософії історії у неklasичній методології / П. Кравченко, А. Мельник // *Філософські обрії*. – 2015. – № 34. – с. 8 – 23.
5. Domanska, E. *The Material Presence of the Past* / E. Domanska // *History and Theory*. – 2006. – № 3. – p. 337 – 348.

Г. Ф. Москалик, Д. О. Чайдак

ФІЛОСОФІЯ, ЇЇ ПРЕДМЕТ І РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

Розвиваючись стрімкими темпами, суспільство сьогодні часто змінює уклад свого життя. Ці зміни зачіпають усі сфери життя та діяльності як суспільства, так і кожної людини зокрема. І хоч би якими різними були інтереси та цілі людей, на перше місце все ж має вийти те, що об'єднує їх (спільна доля, загальнолюдські цінності та ідеали). Все це має бути добре осмислене й зайняти чільне місце, стати керівництвом до дії при плануванні майбутнього. Кожен повинен зробити свій внесок у розв'язання сучасних глобальних проблем. Для цього необхідно виявляти, розвивати й реалізовувати свої здібності.

Процес становлення й розвитку нашої держави потребує підготовки висококваліфікованих фахівців, які в будь-якій сфері життя могли б виявити неабиякі знання, здібності, таланти. Тому кожному з нас необхідно розумно ставитися до розв'язання нагальних проблем, керуватися виваженими, конкретними й обґрунтованими рішеннями, вміти терпимо ставитися до позиції іншого.

Проте потрібно знати, що здатність до ефективного раціонального мислення не з'являється сама собою. Для цього необхідна велика й кропітка робота з освоєння знань, які нагромадило людство, і, насамперед, досягнень філософської культури. Без їх освоєння особа користуватиметься лише буденним мисленням, уявленнями, які не проникають у суть речей, а охоплюють їх лише поверхово. Такий спосіб мислення не дасть їй змоги правильно сформувані свої життєві позиції, ідеали, цінності. Шлях до розумного мислення лежить лише через опанування філософії, яка допомагає сягнути глибин людського буття з його складністю й суперечностями. Філософія передбачає й критичне ставлення до дійсності, і, насамперед, до того, що відживає. Ця наука займається пошуком нового в самій реальності, її суперечностях, напрямках та способах розвитку. Вона спрямовує свій пошук у русло перетворення реальності, практики, яка є засобом розв'язання філософських проблем і виявом могутності людського розуму.

Філософія – це загальносвітоглядна теорія. Об'єктом її пізнання є взаємовідношення людини й світу, причому людина і світ розглядаються у своїх найзагальніших (гранично загальних) і найсуттєвіших характеристиках. Предметом філософії є відношення «мислення – буття». Філософія є одночасно й системою знань (тобто впорядкованою і цілісною їх сукупністю), і пошуком вирішення корінних світоглядних питань, бо вони невичерпні й остаточно відповісти на них неможливо. На це вказує й саме слово «філософія» – не просто «мудрість» як завершене, «готове» знання, а «любов до мудрості» (від грецьк. *fileo* – люблю та *shofia* – мудрість), постійне прагнення до цілковитого розуміння сутності світу та

сутності самої людини [1]. Філософія покликана відповідати на питання, на які не може дати відповідь жодна наука. У своїх теоретичних побудовах філософія спирається на дані науки, але разом з тим вказує на основні напрями її розвитку, є надійною методологічною базою її досліджень. Науково-теоретичний і практично-духовний аспекти світогляду у філософії поєднані органічно і доцільно. Крок за кроком філософія з елітарної форми культури перетворюється на серцевину способу життя і мислення кожної людини цивілізованого демократичного суспільства. Кожна окрема наука прагне розглядати свій предмет цілком об'єктивно, таким, яким він є сам по собі, усуваючи момент суб'єктивності. Філософія ж не тільки не усуває суб'єктивності, а для неї відношення «людина – світ», «суб'єкт – об'єкт» саме й є її головною проблемою.

Філософія виконує найрізноманітніші суспільні функції, що й забезпечує її бутевість ось уже понад дві з половиною тисячі років. Серед них: 1) *світоглядна функція*, пов'язана передусім із системним абстрактно-теоретичним, понятійним поясненням світу; 2) *загальнометодологічна функція*, що полягає у формуванні загальних принципів і норм одержання знань, її координації та інтеграції; 3) *пізнавальна (гносеологічна) функція*, що полягає в поясненні найбільш загальних принципів буття та вихідних основ нашого мислення; 4) *прогностична функція*, яка розкриває загальні тенденції (передбачення) розвитку людини і світу; 5) *критична функція* з її принципом «піддавати усе сумніву», виконуючи антидогматичну роль у розвитку знань; 6) *аксіологічна функція* з її вимогою дослідження об'єкта з точки зору найрізноманітніших цінностей; 7) *соціальна функція*, завдяки якій соціальне буття не лише одержує необхідну інтерпретацію, а й може зазнати змін; 8) *гуманістична функція*, яка шляхом утвердження позитивного сенсу і мети життя, формування гуманістичних цінностей та ідеалів виконує роль інтелектуальної терапії; 9) *освітня функція*, пов'язана з впливом філософії на свідомість людей.

Існуючи в певному суспільному середовищі, філософія прямо чи опосередковано впливає на умонастрої цього суспільства. Водночас освітню функцію не слід уявляти спрощено, вузько. Йдеться не про формування однотипних поглядів і переконань, єдиного світобачення, спрямованого на уніфікацію особи, своєрідну «підгонку» всіх під єдиний стандарт. Мета вивчення філософії в системі вищої освіти полягає не лише в засвоєнні певного обсягу філософських знань і формуванні вміння їх застосовувати (що є дуже важливим і бажаним), а й у тому, щоб актуалізувати інтелектуально-творчу діяльність людини, адже справжня філософія – це завжди теоретизування, завжди праця думки. Опанування змістом філософії є важливою передумовою нашого духовного збагачення, інтелектуального розвитку, світоглядно-методологічної культури, здатності як до адекватного розуміння найскладніших і найрізноманітніших проблем сучасного людського буття, так і участі в їх розв'язанні. Отже, як стверджував Гегель, філософія не «галерея людських помилок», а пантеон, сповнений величних ідей – ідей про всесвіт, по-різному оформлених й по-різному зіставлених, у яких людина дістає, коли здобуде ключ до цього пантеону, зразки й матеріали своєї світоглядної творчості [2].

Філософи часто порушують такі питання: куди прямує людство, чи не відбувається деградація культури, чи істинні цінності воно сповідує тощо. Оця самокритика цінностей (культури загалом) є однією з найважливіших функцій філософії. Одні філософи вважають, що розум філософа не здатний укоренити цінності, він спроможний лише усвідомити систему цінностей, що склалася стихійно. Інші вважають творення нових цінностей основним завданням філософії. Духовне вдосконалення особи (суспільства через особу) є основним завданням філософії. Саме через особу філософія виходить на суспільство й соціальні проблеми. Сьогодні людство живе на початку третього тисячоліття. Безліч невирішених проблем, здобутків і втрат у розвитку особистості та суспільства, у взаємовідносинах між людиною й природою, змушують кожного з нас замислитися над перебігом історич-

них подій, над сенсом власного життя.

Вивчення філософії дає можливість долучитися до повчального літопису мудрості минулого, в якому роздуми геніальних постатей, навіть їхні помилки, досить часто виявляються набагато цікавішими й повчальнішими, ніж окремі відкриття, теоретичні та практичні знахідки просто здібних людей, не кажучи вже про суцільне пересічної людини.

Сутність і зміст філософії як теоретичного світорозуміння, а головним чином, її функціональний сенс і значення для людини у світі та світу для людини, – показати всі їх сторони, сфери та явища у невпинному русі, розвитку, в суперечливій єдності.

Наше суспільство вступило в період, коли з'явилася реальна можливість вільної творчості взагалі та філософської зокрема.

Список використаних джерел

1. Вступ до філософії у конспективному викладі [Текст] : Навч. посібник для студ. та аспірантів вузів / авт.-укл. Г. П. Балабанова [та ін.]; ред. Г. І. Волинка, Ю. О. Федів ; ІСДО, УДПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б.в.], 1995. – 184 с. 2. Вчитель і світогляд / За ред. С. П. Щерби. – Житомир, 1996. 3. Касьян В. І. Філософія: навчальний посібник. / В. І. Касьян. – К. : Знання, 2004. 4. Москалик Г. Ф. Сучасна філософія професійної орієнтації особистості: проблеми становлення / Г. Ф. Москалик // Гілея, 2008. – №17. – С.323-330. 5. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих учбових закладів. / В. Г. Нестеренко. – К.: Абрис, 1995. – 336 с. 6. Причепій Е. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. Філософія: Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 7. Філософія. Навчальний посібник / За редакцією С. П. Щерби. – Житомир : Льонок, 2000. 8. Філософія: підручник / С. П. Щерба, О. А. Заглада. – 7-е вид. – Житомир: «Полісся», 2011.

В. О. Фокін

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Глобалізація як процес «уніфікації та стандартизації суспільних інституцій та процесів» [3] в межах вищої освіти реалізується через засадничі положення Болонської декларації. Імплементация стандартів Болонського процесу в структурі вищої освіти України зумовлює необхідність перегляду традиційних інституційних та процесуальних підходів до проблематики формування, закріплення та реалізації професійної ідентичності особистості.

Серед ключових засадничих позицій Болонської декларації слід виокремити: введення дворівневого навчання: додипломного та післядипломного; запровадження системи кредитів на основі Європейської системи трансферу оцінок; розширення мобільності студентів, викладацького складу та іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом; забезпечення працевлаштування випускників: академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене.

Внаслідок реалізації даних засадничих принципів докорінно змінюється структура набуття, закріплення та реалізації професійної ідентичності, географічно розширюється простір для реалізації професійних компетентностей. Дворівнева система бакалаврату та магістратури зумовлює специфіку кристалізації професійної ідентичності і передбачає універсальну чотирирічну підготовку в межах обраної професії і лише в межах магістратури передбачає галузеву спеціалізацію. Загальноєвропейська система кредитів оцінювання полегшує процес конвертації компетенцій та знань, що значно підвищує гнучкість та мобільність студентів в процесі набуття та реалізації професійних ідентичностей в мережі європейських університетів.

Однак, ключовими аспектами Болонського процесу є підвищення рівня мобільності та орієнтація на загальносвітовий ринок праці, що зумовлює фокусування

на прикладній капіталістичній користі від академічної освіти.

Даний комплекс факторів зумовлює дві ключові тенденції в сучасному підході до набуття та реалізації професійної ідентичності: пошук компетентностей конвертованих в глобальному світовому ринку праці та як результат мобільність та глобальний вимір професійних навичок. На сучасному етапі здобувач вищої освіти сфокусований на двох основних позиціях: чи є його професія та професійні компетентності конвертовані в інших країнах світу і наскільки професія є економічно привабливою. Відтак, економічний фактор стає ключовим у набутті та реалізації професійної ідентичності, що зумовлює діалектичну реакцію попиту і пропозиції, про що зазначали Д. Белл [1] та Е. Тоффлер [2] характеризуючи сучасне глобальне постіндустріальне інформаційне суспільство.

Трансформація підходів студентів до вибору професії йде шляхом зміни факторів, що детермінують вибір тієї чи іншої сфери діяльності. Якщо раніше статус професії відігравав ключову роль, то на сучасному етапі ключову роль відіграє економічний попит на професію на ринку праці. Все частіше при виборі професії абітурієнти та їх соціальне оточення, що детермінує вибір проводять аналіз ринку праці, прогножуючи життєві перспективи в межах професійних компетентностей.

Особливо дані тенденції помітні в галузях інформаційних технологій, де загальносвітовий ринок праці, зокрема в межах США потребує фахівців, яких недостатньо в межах національної економіки. Відтак відбувається масовий відтік професіоналів інформаційних технологій з країн всього світу, зокрема України до США в межах програми робочих віз.

Відтак, інституції вищої освіти на сучасному етапі теж залученні до глобальних тенденцій. Зокрема, налагоджується міжнародні зв'язки та співпраця для підвищення мобільності та конвертованості професійних компетентностей. Поглиблюється участь викладацького складу вітчизняних вищих закладів освіти у міжнародних конференціях, рецепція іноземних методик викладання тощо. Як неодмінний результат сучасних глобалізаційних процесів налагоджується співпраця вищих закладів освіти з роботодавцями задля подальшого працевлаштування та реалізації професійних ідентичностей в межах ринкової економіки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах сучасного глобального інформаційного суспільства ключовими ознаками професійної ідентичності, яка є предметом діяльності як студентства так і безпосередньо вищих навчальних закладів є орієнтація на міжнародні галузеві стандарти компетентностей та концентрація на потребах загальносвітового ринку праці, що призводить до поглиблення професійної мобільності.

Список використаних джерел

1. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования.* – Москва: Academia, 1999. – 956 с. 2. Тоффлер Э. *Третья волна.* – М.: АСТ, 2010. – 784 с. 3. Lenski G., Nolan P. *Human Societies: An Introduction to Macrosociology* – Oxford University Press, 2014. – 480 p.

С. Б. Саннікова

ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В дослідженнях, що присвячені етиці організаційної поведінки, відповідальність розглядається як етична категорія, що виражає відношення залежності людини від іншої сприйманої нею в якості визначальної основи для прийняття рішення та здійснення дії з урахуванням інтересів цієї іншої людини. Відповідальність, обумовлена статусом, усвідомлюється людиною як покликання, обумовлена згодою – як обов'язок. Відповідальність може бути двоякою: 1)що накладається груповими, корпоративними, службовими або іншими локальними обов'язками (в цьому випадку вона припускає підзвітність); 2)що самостійно приймається особою

в якості особистого та громадського обов'язку.

Етика як універсальний регулятор взаємовідносин і поведінки здатна при визначених умовах впливати на підвищення ефективності сумісної діяльності, в тому числі на зміст і рівень взаємної відповідальності. Пошук механізмів підвищення відповідальності організації та її персоналу починається зі систематизації та ранжирування рівнів відповідальності, породжуваних зобов'язаннями організації, як перед зовнішнім середовищем, так і взаємними зобов'язаннями всередині самої організації.

На основі філософсько-етичного принципу персоніфікації відповідальності виділені та описані чотири рівня відповідальності на підприємстві: соціальна, корпоративна, професійна та персональна відповідальність. Ранжирування проводиться з урахуванням межі та міри відповідальності.

Соціальна відповідальність організацій. В сучасній, перш за все зарубіжній, етиці бізнесу актуальною є проблема визначення суб'єктів моральної відповідальності. Хто несе моральну відповідальність перед суспільством за результати підприємницької діяльності: підприємець, службовці на підприємстві чи саме підприємство, організація як юридична особа? Пошуки відповідей на це питання теоретики ведуть в рамках двох підходів, що намітилися: організаційного та морального.

Прибічники першого підходу вважають, що організація не є моральною особою і тому не може виступати суб'єктом моральної відповідальності. Відповідальністю володіють службовці компанії. Загальнолюдська мораль має підкорятися корпоративній моральності, якщо мова йде про поведінку суб'єкта в межах корпоративної діяльності. Той, хто погоджується працювати на підприємстві, має підкорити свою моральну свободу законам та інтересам компанії. Особисті моральні судження в цьому випадку недоречні.

Прибічники другого підходу ґрунтуються на твердженні, що організація або підприємство не володіють моральним імунітетом. Індивіди не перестають бути моральними людьми, коли вони наймаються на роботу, і самі підприємства не вільні від моральної критики. Будь-яка людська діяльність доступна моральній оцінці. Громадська думка піддає оцінці як політику та дію підприємства, так і людей, що працюють на ньому. Загальнолюдська мораль вища за корпоративну моральність. Якщо дія аморальна, вона має засуджуватися. Існують ефективні засоби моральної регуляції: засудження в пресі, бойкот товарів та послуг фірми, демонстрації протесту і т.ін. Мета прибічників підходу – досягти визнання, що обов'язок усіх, хто працює разом, полягає в прийнятті частини загальної відповідальності на себе.

Корпоративна відповідальність – включає в себе відповідальність організації чи підприємства перед зовнішнім середовищем: перед акціонерами, споживачами, замовниками, конкурентами та владою. Корпоративна відповідальність – це моральна відповідальність всередині підприємства. Загальні обов'язки організації чи підприємства виникають як із самої природи організації чи підприємства, так і зі сторони суспільства та домовленості, що існують між ними. Перший обов'язок говорить: «не зашкодь». Це спільний обов'язок, що покладається як на окремих працівників так і на корпорації. Іноді його називають «моральним мінімумом», обов'язковим для будь-якої організації. Шкода, якої необхідно уникати – це насамперед шкода, яка заподіюється людям, адже їх потрібно поважати і відноситися до них як до самоцінності. Ці обов'язки стосуються відносин з персоналом, населенням місцевості, де розміщуються підприємства, з клієнтами, із суспільством в цілому: вони визначають їх позицію в питанні захисту навколишнього середовища.

Професійна відповідальність – це добровільне дотримання принципів поваги, довіри, справедливості, чесності (щирості), професійної компетентності. Етика професійної відповідальності будується на принципах солідарності професіоналів та об'єктивної вимогливості до професійної компетентності. Професійна відповідальність регулюється професійними присягами, клятвами, кодексами честі.

Персональна відповідальність – добровільне прийняття та дотримання

обов'язків перед референтною групою та суспільством в цілому. Регуляторами виступають почуття власної гідності та честь як визнання гідності людини референтною групою або суспільством. Механізми контролю: знаки визнання та захоплення (нагороди, подяки, медалі); також заходи покарання: громадське засудження або докори совісті. Усі види відповідальності тісно пов'язані з моральним вибором та етикою прийняття рішень.

Підприємства реагують на внутрішні та зовнішні зміни, що відбуваються та прагнуть проводити політику підвищення відповідальності персоналу, але самі не завжди готові приймати відповідальність на себе. Невипадково здійснюється політика підвищення соціальної відповідальності бізнесу.

Ефективним механізмом підвищення відповідальності організації та її персоналу виступає розробка та впровадження в повсякденне життя організації корпоративного кодексу етики та проведення корпоративного навчання персоналу.

Етичний кодекс являє собою засадниче керівництво із професійної поведінки, в якому встановлюються обов'язки посадових осіб та працівників компанії перед зацікавленими особами, в тому числі перед колегами, клієнтами, діловими партнерами, державними органами і суспільством в цілому та виконує наступні функції: 1) покращує корпоративну репутацію й імідж організації; 2) покращує управління ризиками та кризове управління; 3) удосконалює корпоративну культуру та підкреслює значимість корпоративних цінностей; 4) сприяє ефективній взаємодії із зацікавленими особами; 5) дозволяє попереджати моральні конфлікти.

Зазвичай, організації, що впроваджують етичні кодекси, активно використовують технології корпоративного навчання, насамперед контекстне навчання та корпоративні тренінги.

Контекстним навчанням є засвоєння змісту професійного та морального досвіду не шляхом передачі його людині, а в процесі її власної активності в ході ділової гри або виконання кейсових завдань. На таких заняттях спільно обґрунтовується доцільність основних принципів і правил етичного кодексу.

Корпоративні тренінги мають на меті забезпечити розуміння того, які індивідуальні та групові моральні події розгортаються в процесі міжособистісного спілкування.

Багато фірм з метою мінімізації кількості моральних колізій та конфліктів в період реорганізації здійснюють програму навчання етиці, що забезпечує максимальне залучення персоналу в процес змін.

Результативність корпоративного навчання у поєднанні з етичним кодексом може стати основою стратегічної політики підвищення відповідальності персоналу та підприємства.

Список використаних джерел

- 1.Баюра Д.О. Корпоративна соціальна відповідальність як складова підвищення ефективності системи корпоративного управління// Д.О.Баюра/ К.: Вісник КНУ ім. Т.Шевченка, 2009. – с. 62.
- 2.Де Джордж Р. Т. Деловая этика / Пер. с англ. СПб.; М., 2001. Т. 1. С. 162.
- 3.Зязюн Т. А. Мотивації і мотиви людської поведінки. // Рідна школа, 1996. – № 6. – С 14.
- 4.Єрмоленко А. М. Післямова / Ганс Йонас. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації : пер з нім. / Єрмоленко А. М. – К. : Лібра, 2001. – С. 357 – 393.
- 5.Столяров А. А. Структура морали и личности. – М.: Мысль, 1987. – 175 с.

А. А. Высоцкий

ЦЕННОСТИ КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Раскрытие генезиса и смыслов ценностей в контексте становления культуры и человеческих взаимоотношений имеет актуальность в этнографическом, философском, социологическом, педагогическом и личностно-психологическом плане. Мы часто сталкиваемся с различными желанными для нас состояниями, такими как

свобода, любовь, красота, сила, творчество как ключевыми личностными ценностями. Если рассматривать мировую историю, поэзию, литературу и культуру в целом, то указанные ценности являются фундаментальными составляющими «истории» отношений человека с этими своего рода «вечными силами». Ценности проявляются в отношениях между государствами, народами, культурами и также формируют нашу внутреннюю жизнь. В этом же ряду находятся и здоровье, семья. Поэтому важным представляется нам рассмотрение этапов становления ценностей в контексте развития истории.

Изучение природы ценностей начинается в древней философии Востока и Античности (Конфуций, Платон, Аристотель, Цицерон и др.), потом получает развитие у представителей эпохи Возрождения (Л. Валла, М. Монтель и др.). Постановка проблем теоретического анализа ценностей, поиска их источников, построения классификаций осуществляется уже в Новое время, результатом чего является обособление аксиологии как самостоятельной отрасли философского знания.

В европейской философии существуют два направления рассмотрения ценностей: во-первых, как духовных, невещественных величин, и во-вторых, как материально-практических явлений (благ). В частности, М.Вебер понимает ценности как проявление трансцендентального; М.Шелер определяет ценности и их производные как носителей материальных основ - благ, Г. Риккерт, М.И. Бахтин - как смыслов. Ценности существуют независимо от нас, мы их не можем выбирать, исправлять, строить, а только обнаруживать, - так считали П.А. Сорокин, Н. Гартман, В. Виндельбанд, Г. Риккерт, Л. Витгенштейн, Х. Ортега-и-Гассет, М. Шелер и многие другие.

Феномен ценности в философии жизни, экзистенциальной философии приобретает субъективированное звучание, соединяясь с проблемами абсурда, свободы и творчества (Г.Зимель, Э.Дюркгейм, М.Хайдеггер, Ж.П. Сартр, Э.Фромм). В дальнейшем происходит обогащение философии ценностей теорией символических форм (Э. Кассирер), анализом интересубъективности в контексте теории диалогизма (М.Бубер, М.Бахтин, Э.Левинас) и постмодернистских теорий (Ж.-Ф. Лиотар, М. Фуко, и др.). Многие зарубежные исследования посвящены проблемам выявления сущности ценности (Р. Гартман, Р. Фрондизи), соотношения в её составе смысла и значимости, поиска субъекта и объекта ценностей (К. Байер, З.Фрейд), нравственному содержанию ценностей (Дж.Финдлей), современному кризису классических ценностей Запада и поискам новых императивов (Э.Левинас). Несмотря на то, что аксиологическая проблематика активно рассматривалась данными исследователями, остаётся много практических неясностей в развитии, применении и структурировании данного понятия.

Целью работы является рассмотрение роли ценностей в жизни общества и личности.

Что же стоит за словом «ценность»? Когда-то образы «вечных сил» рассматривались как нечто сакральное, таинственное и онтологически находящееся вне человеческой сущности. Одна из метафор, которая помогает глубже понять суть этого явления: «ценности - это мост между нашей личностью и миром».

А.Г. Маслоу писал в своей книге «Религия, ценности и пиковые переживания»: «Духовные ценности имеют естественное, «природное» значение, они не являются собственностью религии, они не нуждаются в сверхъестественных понятиях, оправдывающих их» [1, с.18]. Возвращаясь же к истокам исторического пути, мы видим, что во времена античности, каждому Божеству отводилась отдельная роль. Земледельцы молились Деметре, желая плодородности их земель, Афродита была покровительницей любви, Гестия покровительствовала домашнему очагу. В обмен на эти «ценности» люди, как правило, приносили в жертву мелкий скот и пр. Несмотря на тотальную смену религиозных парадигм, суть взаимодействия с «внешними силами» не изменилась.

Появившееся в XXв. Понятие архетипов К.-Г. Юнг сравнивал с системой осей кристалла, которая преформирует кристалл в растворе, будучи неким невещественным полем, распределяющим частицы вещества. «В психике таким «веществом» является внешний и внутренний опыт, организуемый согласно врожденным образцам. В чистом виде архетип поэтому не входит в сознание, он всегда соединяется с какими-то представлениями опыта и подвергается сознательной обработке» - писал в своей работе «Архетип и символ» К.-Г. Юнг [2, с.17]. Рассмотрение этого теоретического этапа даёт понять то, что в нашем «коллективном бессознательном» есть архетипы, которые соответствуют тем самым «вечным силам». Архетипы проявляются через различные культуры через живопись, скульптуры богов и пр., но их сущность была схожей.

В контексте заявленной темы уместно рассмотрение различия ценностей с принципами, идеалами, желаниями, потребностями и инстинктами. Между ценностями и принципами существует некое сходство, и оно же есть различие. Принципы – это ограничители. Как пример рассмотрим библейские заповеди: «Не укради», «не убей», и т.д. Когда же мы переходим от понятия принципов, к ценностям - человек начинает соответственно осознавать ценность собственности и жизни. Принципы же приходят к нам извне, от общества. А ценности – это не то, что мы «не делаем», а то, чем мы являемся. Рассматривая понятие идеала, необходимо уточнить, что он также имеет внешний характер для личности. Идеал существует где-то в будущем, но он не о «здесь и сейчас». Ценности – всегда здесь и сейчас. Идеал – это некая абстрактная идея и в разные эпохи она видоизменялась, приходя извне. Желания и потребности произрастают изнутри, но они не универсальны. Ценности же, имея двухстороннюю природу, являются своего рода мостом между «личным» и «вечным».

Какие же особенности ценностей, отличающие их от стереотипов или принципов? Во-первых, они одновременно *личные* и *общие*. Таким образом, ценности имеют двойную природу. Если я что-то ценю, я хочу получить это для себя. Если же я желаю получить что-либо только для себя - то это не ценность, а желание, или потребность. Имея дело с ценностью, мне одинаково важно и получать, и отдавать. С другой стороны, по нашему мнению, ценность не является долженствованием. «Должное означает будущее восполнение недостатка в чем-то, ценность - само это «что-то», что должно быть осуществлено и тем самым восполнено» - пишет в своей работе «Этика» Н.Гартман. [3, 213]. Проведённое выше сравнение позволяет сделать вывод, что ценность проявляется в настоящем времени, «здесь и сейчас», вызывая сильные и стабильные чувства. Они не подобны единичным всплескам, которые вызывают желания. С этой точки зрения, в ценности невозможно разочароваться, в отличие от идеалов или идей. Однако это не значит, что ценность не может меняться, но меняется она эволюционно, со временем накапливая внешний опыт и внутренние переживания личности. Ценность требует проявления и требует быть пережитой, если же ценность не переживается человеком, она выражается как стереотип.

Выводы. В обыденной жизни человек разорван между «хочу» и «должен». Развитие же ценностей обуславливается ответом на вопрос, что для конкретной личности «важно». Ценности – не врожденная часть личности, подобно инстинктам и потребностям, но и не навязаны как идеалы и принципы. Ценность – сформированное состояние, которое с одной стороны имеют личностное определение, с другой – универсальные характеристики.

Список использованных источников

1. Abraham H. Maslow. *Religions, Values, and Peak-Experience*. - Ohio State University Press, 1964. - 123 p.
2. Юнг К.-Г. *Архетип и символ* – М.: Renaissance 1991. – 343 с.
3. Гартман Н. *Этика* / Пер. с нем. А. Б. Глаголева, под ред. Ю. С. Медведева, Д. В. Складнева. - СПб.: Владимир Даль, 2002. - 512 с.

РОЛЬ СУБ'ЄКТИВНОГО ФАКТОРА В ДІАЛОЗІ РЕЛІГІЙНО-МІСТИЧНИХ КУЛЬТУР

Війна і мир: чи можливий діалог релігійно-містичних культур? Війна і мир між релігійно-містичними культурами певною мірою пов'язані з тим наскільки різні ці культури і наскільки вони мають подібність між собою.

Подібність в релігійно-містичних культурах може орієнтувати на мирне розв'язання тих чи інших життєвих проблем в релігійних конфесіях через вирішення питань пов'язаних з внутрішнім світом віруючих. Через це може виникнути і домовленість в діалозі.

Тому використовуючи компаративний метод дослідження виявимо подібні риси різних релігійно-містичних напрямків. Перед цим ми спочатку проаналізуємо подібність містичного досвіду віруючих зіставляючи містику різних релігій. Справа в тому, що містичний досвід носить глибинний характер і відображується по сутності в кожній релігії (П.С. Гуревич).

Містичний досвід різних релігій має подібність будь-то це досвід брахманізму, дзен-буддизму, чань-буддизму, даосизму, суфізму або християнського містицизму. Подібність ми можемо бачити коли ми маємо справу з вищими станами людської свідомості. Але і в символічній сфері різних релігійно-містичних напрямків ми можемо бачити одну і ту саму сутність. Тут центральним символом є смерть як знак для досвіду який руйнує попередні структури свідомості (С.С. Аверинцев). Руйнація йде тих структур свідомості які вже застаріли, віджили своє. Але людина через цю руйнацію застарілих структур свідомості може не оновлюватись, а взрощувати в собі певний ілюзорний світ.

Діалог релігійно-містичних культур може закінчуватись домовленістю якщо представники різних релігійних конфесій бачуть подібність висловлювань в їх Святому Письмі з висловлюваннями Святого Письма іншої релігії. Тому є сенс проаналізувати висловлювання Святого Письма різних релігій.

Святе Письмо різних релігій має в собі певні рекомендації містичної практики. Мета містичної практики полягає в тому щоб віруючий отримав в своєму досвіді вищі стани свідомості, стани які очищують, просвітлюють, знімають стрес.

Візьмемо для прикладу і порівняємо висловлювання з такого Святого Письма як «Веди» індуїзму, «Авеста» зороастризма, «Трипітака» буддизма, «Дао де цзін» даосизма, «Тора» іудаїзму, «Біблія» християнства, «Коран» мусульманства. Тут основу містичної практики ми можемо побачити в тому, що віруючий засвідчує свої думки, почуття, спонукання; але не йде за ними, а займається спогляданням. Це можна розуміти як медитативна практика яка по різному представлена в Святому Письмі різних релігій. В Ведах – це не спати від чого можна отримати стан богів (Ригведа). Авеста зороастризму також має в собі рекомендації з містичної практики. Як і усілякий містицизм зороастрійський містицизм має на мету отримати вищий стан свідомості. Властивостями цього стану є «цілісність» і «безсмертя» (Мэри Бойс). Буддистське Святе Письмо «Трипітака» має багато посилок на містичну практику отримання вищих станів свідомості. Так її складова частина під назвою «Дхаммапада» говорить про таку дію цієї практики як пильність (Дхаммапада). В даосизмі, який представлений Святим Письмом «Дао де цзін» містична практика – це пильність як засвідчення відсторонено співглядального характеру (Дао дэ цзин). На початку «Біблії», в «Торі» іудаїзму мова йде про процес засвідчення, де засвідчує сам Бог (Біблія); через що можна розуміти що тут мова йде про певний стан як стан Бога. В християнстві як в буддизмі і даосизмі в містичній практиці акцент робиться на пильність (Біблія). В «Корані» мусульман ми також зустрічаємо процес засвідчення (Коран).

Особливість всіх цих містичних практик, які демонструє Святе Письмо різних

релігій – це їх подібність. Тут всюди ми зустрічаємо засвідчення пильного характеру як містичну практику отримання просвітлення, отримання стану Бога. Ви боги (Біблія). Подібність всіх цих релігійно-містичних практик і отримання одного і того ж стану свідомості не зважаючи на те до якої релігійної конфесії людина належить, можна пояснити тим що коли пильно засвідчувати свої думки, почуття, спонукання, відсторонюючись від усього, то може виникнути компенсаторна реакція. Ця компенсаторна реакція психо-фізіологічного походження виправляє певну схильність процесів і людина відчуває гармонію, рівновагу, тишу, спокій, відсутність стресу, злиття зі світом. Люди різних релігійних конфесій, різних релігійно-містичних напрямків відчувають подібність вищих станів свідомості, подібність яка вважається ідеалом тому що людина отримала зняття певної стресової напруги і відчула в собі гармонію. В різних релігійно-містичних вченнях цей стан називають по різному. В брахманізмі – це мокша. В буддизмі – це нірвана. В дзен-буддизмі – саторі. В йогі – це самадхі. В іудаїзмі – це Ейн Соф. В християнстві – це преображення, Царство Боже. І коли збираються на дискусію люди які належат до різних конфесій, але мали в своєму досвіді подібні стани, то вони не воюють, не чипляються за слова тому що розуміють що вищі містичні стани поза усіяких слів. Вони просто хочуть поділитися своїми враженнями від своїх особливих станів які вони отримали в своєму житті.

В цьому напрямку цікавий досвід «Храма споконвічного знання Бога». Богослужіння в цьому храмі схоже на медитацію. Тому людина яка вперше потрапила в цей храм і не розділяє вчення про яке тут кажуть, не розділяє тому що розуміє світ по іншому, всерівно не втратить час від того що при богослужінні вона фактично медитує. А медитація йде на користь. Людина відчуває гармонію в своїй душі, заспокоєння.

«Храм споконвічного знання Бога» – це вісім каменів які розкладені по колу, як це робили адепти ще за часів доязичництва, за часів Кам'яної могили. Ще до язичників людина робила коло з восьми каменів і проводила богослужіння в час коли сонце в зеніті, над головою, в полудень. Символ цього храму – є восьмикутна зірка. Восьмикутна зірка є фундамент храму. Восьмикутна зірка – це не просто символ сонця. Це символ ясного сонячного неба. Тому на богослужіння збираються тоді коли сонце над головою, в південь.

Восьмикутна зірка символізує Божественне, Бога, вищий стан свідомості, стан Бога. Бог – це Доля Щастя. Доля Щастя – це є Сонячний всесвіт Духа, Сонячний стан Духа, Стан Життя Вічного, Стан Безсмертя.

Послідовники «Храма споконвічного знання Бога» сповідують ці знання. Споконвічні знання Бога – Це «Не міняй свій стан, не вбивай живе, засвідчуй свої спонукання. Передавай ці знання іншим і життя вічне буде». Послідовники цього знання розуміють що досконало виконати ці Споконвічні знання Бога неможливо. Наприклад, «Не міняй свій стан». Це не можна виконати досконало. Можна не міняти свій стан і не пити алкоголь, не палити, не вживати наркотичних речовин. Але стан може змінити забруднене повітря, забруднена вода, стрес. Тому треба старатися, намагатися як тільки можна не міняти свій стан. Другий приклад, «Не вбивай живе». Це теж неможливо виконати досконало. Можна не вбивати людей і тварин. Можна стати вегетаріанцем і не вживати м'ясо і рибу. Але досконало виконати цей заповіт теж неможливо. Це тому що рослинна їжа теж жива. І коли ми вживаємо будь яку їжу, в тому числі і рослину, то вбиваємо живе. Якщо ми зовсім не будемо їсти то ми вб'єм себе як живе. Може треба не переїдати щоб дуже не вбивати живе? Третю заповідь «Засвідчуй свої спонукання» теж неможливо виконати досконало. Неможливо людині увесь час засвідчувати свої спонукання. Людина відволікається в своїх думках, спокушається. І це нормально. Але тоді вона не засвідчує свої спонукання. Спокуса робить своє. Тому послідовники «Храма споконвічного знання Бога» збираються в храмі, тобто розкладають вісім камінців по колу; і по полудню, на протязі години, поглиблено засвідчують свої спонукання тим самим очищуючись від усіяких спо-

кус. Це і є богослужіння. Послідовники «Храма споконвічного знання Бога» спочатку три рази повторюють самі «Споконвічні знання Бога», тобто повторюють «Не міняй свій стан, не вбивай живе, засвідчуй свої спонукання. Передавай ці знання іншим і життя вічне буде», після чого на протязі одної години, коли сонце в zenіті, в тиші поглиблено засвідчують свої спонукання. Послідовники заглиблюються в себе і зливаються з Всесвітом доторкаючись до Божественного. Проходить процес очищення і у людини з'являється можливість пережити стан життя вічного, стан безсмертя. А це дає шанс після свого земного життя мати життя вічне, мати безсмертя. Людина хоч раз в житті повина пережити стан життя вічного, стан безсмертя.

Поглиблено засвідчувати свої спонукання зразу не вдається. Людина відвертається. В голові з'являються різні думки які відвертають, з'являються різні почуття. Тому для початківців рекомендують зосереджуватись на символі восьмикутної зірки, займаються дивленням. Можна зосередитись на своєму диханні поступово уповільнюючи дихання видихаючи повітря, при видиханні. В голові виникають думки. Але треба бути над думками, дивитися як вони з'являються і зникають, дивитися в те незмінне в собі відкіля виходять думки змінюючи одна одну. У людини може з'явитися стан життя вічного, стан безсмертя. А це запорука того що є шанс мати життя вічне після свого земного життя.

В символі восьмикутної зірки є символи ОМ індуїзму сповідуючого «Веди», вогонь зороастризму сповідуючого «Авесту», колесо дхарми буддизму сповідуючого «Трипітаку», інь і ян даосизму сповідуючого «Дао де цзин», шестикутна зірка іудаїзму сповідуючого «Тору», хрест християн сповідуючих «Біблію», півмісяць з зіркою мусульман сповідуючих «Коран». У всілякому Святому Письмі: Ведах, Авесті, Трипітаці, Дао де цзин, Торі, Біблії, Корані є Споконвічні знання Бога. Тому послідовники «Храма споконвічного знання Бога» приймають все це Святе Письмо як продовження Споконвічних знань Бога. Самі «Споконвічні знання Бога» відображені в піктограмах, в піктографічному і рунічному письмі Кам'яної Могили. Арії які йшли від балтійського моря на південь спочатку прийшли в степи Північного Причорномор'я де і розташована Кам'яна Могила. Це було шість тисяч років тому. Шість тисяч років тому була заснована перша арійська культура. В степах Північного Причорномор'я трава була висока, різноманітна. Цими травами лікувались. Їх вживали. Але почали вживати і наркотичні трави. Тоді було явлення Бога і було сказано: Не міняй свій стан. Арії займались жертвоприношенням. Вони приносили в жертву людину, тварину. Потім вони приносили в жертву коня як саме дороге. І тоді було явлення Бога, і було сказано: Не вбивай живе. Арії не володіли собою. Вони впадали в гнів, лютість, шалену розгніваність. І тоді було явлення Бога, і було сказано: Засвідчуй свої спонукання. Ці знання були відображені в піктографічному і рунічному письмі Кам'яної Могили. Ці знання арії понесли далі на південь, відкіля прилітають ириці. На півдні був Ирій, Рай. Саме відтіля прилітали ириці. Арії пішли далі на південь, В Ирій. То Вирий. Вони прийшли в Індію і Іран. Слово Іран означає Арій. Арії вплинули на виникнення індуських «Вед», а також на виникнення зороастрийської «Авести». З індуїзму виник буддизм і Святе Письмо «Трипітака». Буддизм вплинув на китайський даосизм який сповідує Святе Письмо «Дао де цзин». Зороастризм вплинув на іудаїзм який сповідує Святе Письмо «Тору». З іудаїзму виникло християнство яке сповідує Святе Письмо «Біблію». Іудаїзм і християнство вплинули на виникнення іслама який сповідує Святе Письмо «Коран». «Храм споконвічного знання Бога» приймає все це Святе Письмо. І Веди. І Авесту. І Трипітаку. І Дао де цзин. І Тору. І Біблію. І Коран. У всьому цьому Святому Письмі є Споконвічні знання Бога. Все це Святе Письмо є продовженням «Споконвічного знання Бога».

Висновки. Подібність у різному містичному досвіді може орієнтувати на мирне розв'язання тих чи інших життєвих проблем які виникають в різних релігійних конфесіях. Домовленість може виникати через вирішення питань пов'язаних з внутрішнім світом віруючих, з його просвітленням і преображенням. Через це може виник-

нути і домовленість в діалозі коли представники різних релігій збираються разом.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С.С. Мистика // Новая философская энциклопедия. В 4 т. Т.2. – М.: Мысль, 2010. – С. 579; 2. Библия. – М.: Издание Московской патриархии, 1988. – С. 34-1144; 3. Бойс М. Зороастрийцы. Верования и обычаи. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987. – С. 32-56; 4. Гуревич П.С. Мировоззренческие аспекты соотношения мистики и науки // Вопросы научного атеизма: Вып. 38: Мистицизм: проблемы анализа и критики. – М.: Мысль, 1989. – С. 229; 5. Дао дэ цзин // Древнекитайская философия. В 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1972. – С. 119-122; 6. Дхаммапада. – М.: ООО «Издательский дом «София», 2005. – С. 29-35; 7. Коран. – М.: Издательско-полиграфическая фирма «АНС-Принт» Ассоциации «Новый стиль», 1990. – С. 268-270; 8. Ригведа. Мандалы I-IV. – М.: Наука, 1989. – С. 35-353.

С. В. Пустовит

МЕДИЦИНСКИЙ СЦИЕНТИЗМ И ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ ЖИЗНЕННАЯ СИТУАЦИЯ ПАЦИЕНТА В СВЕТЕ ИДЕЙ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНОЙ АНТРОПОЛОГИИ

В XX веке перед философами было поставлено задание: создать целостную философскую концепцию человека. Антропологический поворот был связан, прежде всего, с кризисом европейской рациональности, который способствовал возникновению нового направления в философии – *философской антропологии*, основанной на достижениях экзистенциализма и феноменологии, герменевтики и аналитической философии, структурализма и прагматизма.

В центре философской трансцендентальной антропологии такие экзистенциалы человеческой жизни как *боль, страдание, вина, пытки, травма, телесность*, представляющие разнообразные модусы человеческого бытия в мире, так называемые трансцендентальные жизненные формы. По мнению немецкого философа Томаса Ренча, такие трансцендентальные жизненные формы можно объединить единым понятием *человеческой фундаментальной ситуации*, обозначающим самый очевидный и неопровержимый факт присутствия человека в мире, элементарный факт его чувственно-телесного бытия [1]. В своей книге «Конституция моральности. Трансцендентальная антропология и практическая философия» [1] он приводит 11 основных составляющих фактической фундаментальной ситуации: 1) ситуативность, 2) «человеческая жизнь», 3) объективация мыслей при помощи слова, 4) фактичность, 5) возможность, 6) пространственность, 7) временность, 8) общность с другими людьми (интерсубъективность), 9) одиночество, 10) телесность, 11) естественная «космическая» поддержка (подвешенность) мира. На этом основана современная трансцендентальная антропология. Таким образом, смысл человеческой фундаментальной ситуации раскрывается через множественные экзистенциалы, представляющие некую тотальность.

С другой стороны, сциентистски ориентированная медицинская концепция человека дуалистична и включает в себя: 1) описательный компонент, связанный с биологическими характеристиками тела и сознания, и патологическими процессами, которым они подвержены; 2) нормативный компонент, отражающий стремление человека сохранить хорошее здоровье и страх перед недомоганиями и болезнями (Д. Каллахан). Всякий раз, когда врач-ученый пытается понять больного, поставить диагноз, назначить лечение, он сталкивается с проблемой гармонизации двух миров, двух установок: «метафизической картины болезни», которой он «владеет» будучи профессионалом, и «внутренней картины болезни» самого пациента (Р.А. Лурия).

Принятие установок трансцендентальной антропологии предполагает отказ от дуализма и медицинского сциентизма и рассмотрение жизни пациента в полноте ее фактических экзистенциалов. Рассмотрим лишь некоторые из них - *фактич-*

ность, ситуативность и объективация при помощи слов - применительно к ситуации пациента.

Наука основывает свои знания на фактах. Однако фактичность научная и фактичность жизненной ситуации пациента различаются. Когда пациент приходит на прием к врачу, то, он описывает прежде всего то, что *в его понимании* является «ненормальными ощущениями». Это субъективные жалобы, не всегда поддающиеся верификации при помощи научных методов. Своя собственная история болезни выступает особой формой коммуникации, при помощи которой он выражает свои переживания. Для пациента факт – это его собственная «внутренняя картина болезни» (Р.А. Лурья): его переживания, страхи, надежды, идеи, в которых отражается его знание, знания его близких и знакомых о болезни.

Для врача ситуация пациента – это фактическая ситуация подтверждения или опровержения поставленного диагноза. Факт соответствия или несоответствия частного случая универсальному принципу системы, системе нозологических единиц, маркеров, названий, категорий болезней. В центре внимания врача не жалобы, а симптомы, которые он «ищет» и часто конструирует, основываясь на собственном видении и теоретическом знании. Последние не являются априорными, очевидными для пациента.

Ситуация в которой находится пациент – это по сути экзистенциальная ситуация стояния в просвете нормы и патологии, здоровья и болезни, угрозы жизни и бытию со стороны смерти и небытия. Здесь не только человеческая жизнь (как у Т. Рейча) в ее трансцендентальном измерении, а жизнь *вообще*, представленная на планете Земля, выступает трансцендентальной жизненной формой, важнейшей чертой человеческой фундаментальной ситуации. В том смысле, что принцип нашего отношения к живому, к Жизни, есть важнейший принцип конституирования собственно всех человеческих качеств, в том числе и здоровья.

Начало сциентистского объективизма медицины кроется в неспособности видеть экзистенциальное измерение ситуации пациента, более широкий горизонт болезни, чем только анамнез и жалобы. Медицинская наука сталкивается, подобно другим рационализированным научным практикам, с невозможностью осмыслить себя как комплексный способ отношения к жизненному миру пациента. Вследствие чего, она свои собственные конструкции и догмы начинает выдавать как «в-себе» сущую реальность. Пациент как персона, личность, остается на периферии медицински деформированного взгляда на задачу тематизации своего предмета. В той степени, в которой медицинская наука стремится уйти от первичной жизненной ситуации пациента и его вписанности в паттерны и традиции донаучных медицинских практик, в пространственно-временные контексты, интерсубъективные коммуникативные сети, в той степени она нелогична, иррациональна и метафизична.

Каким образом пациентом понимаются сигналы заболевшего организма, как они декодируются и интерпретируются – все это зависит от *личности больного*, его социокультурного, жизненного опыта, его собственных уникальных представлений о здоровье и болезни. Все это составляет контекст, внутри которого происходит объективация при помощи слова, вербализация им своего состояния. Так, например, пациент, никогда не болевший пневмонией, может интерпретировать острую боль в спине как миозит. Напротив, тот, кто подвержен частым воспалительным процессам в легких, имеет больше шансов поставить правильный диагноз.

Разные пациенты по-разному интерпретируют одни и те же ощущения, более того, они стараются найти иной, *непрямой путь* передачи своего сообщения врачу. Это объясняется тем, что во всех культурах наиболее глубокие чувства и экзистенциальные состояния человек выражал символически - при помощи танцев, особых ритуалов, поэзии, музыки. Не исключение и *ситуация болезни*, сопровождающаяся переживаниями страха, неуверенности, неопределенности, часто более глубокими, чем это может показаться на первый взгляд. Пациент в силу такой

емоціональної вовлеченості не завжди може розуміти дійсну причину свого поганого самопочуття. Тому він певним чином сигналізує лікарю про те, що «щось не так» в організмі, його функціях. Для того, щоб такі сигнали-жалоби були чути і правильно зрозуміті лікарем, їх необхідно певним чином перетворити і розшифрувати, так як між скарги пацієнта і дійсною патологією (якщо така існує) може і не бути однозначного відповідності.

Таким чином, ситуація хвороби нерозривна з етіологією, патогенезом, скарги і симптоми. Її зміст трансцендентальний для цілей і завдань, які ставить перед собою медична наука. Життя кожного пацієнта здійснюється в ситуативному горизонті. Індивідуальні труднощі і проблеми, факти біографії, сімейне становище, особливості захворювання створюють неповторимі і унікальні конфігурації фундаментальної життєвої ситуації пацієнта (а не хвороби (!)). І ця унікальність універсальна, т.е. присутня кожному, кільком, всім пацієнтам.

Таким чином, ідеали і цінності медицини як догматизованого і формалізованого наукового дискурсу не можуть «привноситься» або «присоединяться» до екзистенціальної фактичної ситуації пацієнта, маючої онтологічне значення. Приймаючи онтологічний статус життєвої ситуації, ми зобов'язані прийняти новий образ раціональності, який виступає вже не в формі догматичної форми - сциєнтизму, а в формі раціональності трансцендентальної прагматики, раціональності життєвої ситуації. Крім того, проекти природних наук тільки тоді стають осмислено зрозумілими, коли вони прив'язані до трансцендентальної структури життєвої практики.

Список використаних джерел

1. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. – Дух і Літера, 2010. – 348 с.

Д. М. Скальська

ФІЛОСОФСЬКІ ЧИННИКИ НАУКИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Актуалізація інноваційних технологій, як чинника педагогічної майстерності викладача, може бути досягнута завдяки постійній роботі над підвищенням свого фахового рівня, модернізації форм навчання, поєднанні традиційних методів із проблемно-пошуковими. Комплексний філософсько-антропологічний підхід є принциповим вкладом у потенціал української науки, при підготовці кадрів нафтогазової галузі.

За умов глобалізації, людинознавчі колізії виникають через складні політичні перипетії, історично-культурні, економічні зміни, які не оминають українське суспільство. Характерно, що загальний поворот західноєвропейської культури до проблеми людини зконцентрувався власне на антропологізації філософського знання. Зрештою, еволюція цього процесу тісно пов'язана із зміною методологічних парадигм, що підтверджується науковими дослідженнями сьогодення. Найактуальнішими виявляються порівняння таких основних стадій: класики, посткласики /некласики/ та постнекласики, або ж премодерну, модерну та постмодерну.

Вивчення ознак людиновимірності світу, як один із чинників філософії науки передбачає осмислення взаємовідношення людини з природою /космосом/, суспільством, Богом, самим собою. Розкриття внутрішніх інтенцій пов'язується з тілесним, емоційним, моральним, духовним, соціальним буттям та статусом. Такі підходи взаємодоповнюються, викликають потребу смислотворення на нових засадах, особливо якщо це стосується як елементарного виживання, так і енергетичної безпеки країни.

Студентам та аспірантам нафтогазового профілю слід донести, що класична методологія базувалася на світоглядних принципах, які «диктували» свої закони розуміння світу. Скажімо, категорія «світ» була визначальною та центральною і асоціювалася з досконалою реальністю /Бог, Природа/. За принципами класики, підпорядкування стереотипам, всталеним правилам та нормам пов'язувалося з трансцендентним абсолютом. У класичній методології завжди існує поділ на людину - суб'єкта та протилежний до нього самодостатній світ - об'єкт, де основною настановою виступає спрямованість на ідеал, еталон, істину. Як для класичної науки, так і для класичного мистецтва прерогативою є максималізм, який у різних формах імперативності бореться за «чистоту принципів», досконалість, відкидаючи все, що має в собі риси незавершеного, миттєвого, втаємниченого. Витонченість та майстерність, як одна з умов класичної діяльності, передбачає перевагу форми над видобуванням змісту, що з часом призводить до певного виродження, відчуження від живої реальності, появи замкнених у собі систем та структур.

Логічно, що у будь-якій науці, в тому числі й вузькогалузевій, зокрема технічного спрямування, догматизація вимог становить ґрунт для відмирання і появи альтернативних варіантів. Досвід класичних методологій підготував неklasичні новації, які тією або іншою мірою вплинули на відродження антропоцентризму та спричинили нове розуміння філософії людини, її сенсу, призначення та мети у всесвіті. Некласичним регулятором нової методології виступив «антропологічний поворот» як принципова зміна поля, предмету, арсеналу засобів критичної рефлексії у зв'язку з новими уявленнями про людину, що стають домінуючими у філософській свідомості ХХ-ХХІ століть. На відміну від класичних настанов раціоналізму, чільне місце посідає досвід безпосереднього та позасвідомого переживання, унікальний феномен відчуття та почуття людини. Вони становлять у людській істоті неповторну оригінальну цілісність. Людина виступає як невичерпна, вкорінена у світі субстанція і міра. Методологічні засади виводяться не з рафінованих абстракцій, а з людинотворного, конкретного у кожному випадку, буття. Таким чином, критерієм та метою методологічних дій виступає сама людина. Останнім часом ці ідеї активізовані в педагогічній практиці викладачів технічних вузів. В їх філософських роздумах над минулим та майбутнім присутні не лише глибинне вирозуміння сучасної людини, а й закладаються підвалини для вирішення невідкладних справ вітчизняної нафтогазової науки, реалізації енергетичної політики, розв'язання проблем в умовах глобальної кризи.

Неklasичний шлях веде не до протиставлення об'єкта і суб'єкта, а до зіставлення внутрішнього світу та зовнішньої дійсності. Звичайно, «абсолютизація суб'єктивного» приводить до відповідальності перед розв'язанням нових дилем людської природи, таких як самодостатність, самоідентифікація, самоцінність. У будь-якому разі те, що відбувається в традиційній методології, а також площині протистояння різноманітних підходів, точок зору, гіпотез, концепцій, засвідчує тотальне поширення посткласики, яка потребує детального дослідження та обґрунтування її перспектив. В історії філософії добре відомі ренесансні періоди, коли в гонитві за високими ідеями та добрими намірами втрачалось те, що давало змогу зрозуміти найголовніше - самого себе. Дослідження феномена людини ускладнюється перш за все тим, що кожен індивід має постійну потребу вирішувати життєві проблеми, які виникають повсякчасно і завжди є невідкладними. Чи може скластися наявність величезної кількості вчень про людину в єдиний універсум? На пошуки відповіді на це запитання мудреці та вчені витратили значний потенціал розуму й інтелекту, а все ж передчуття апокаліпсису, «краху цивілізації» чи «кінця історії», тим більше на межі тисячоліть, постійно переслідують людство.

Аналогічна ситуація складається в техногенному суспільстві, де на зміну ідеалізації «прекрасного» приходять пошук штучного інтелекту, гуманітарні науки переорієнтовуються в контекст віртуальності та моделювання /*Virtuality and modelability*/, сигналізуючи про можливу появу інших форм антро-

пології. - «негативної». Тотальна естетизація /створення чогось штучного/ приводить до того, що естетична компетентність компенсує втрату моральних стандартів, переслідуючи часто лише економічні чи політичні стратегії. За таких умов, коли руйнуються межі між мистецтвом та життям, вчені задаються питанням теоретичних компромісів /позитивно це чи комплекс негативів?/. поза як цілісна філософія не може бути зведена до якоїсь однієї парадигми, так само інноваційна модель освіти, уникає єдиного авторства чи авторитарності.

Філософська антропологія, яку слід залучати як один із чинників підготовки навкових кадрів нафтогазового комплексу в найширшому та найактуальнішому значенні передбачає сьогодні людину як першопричину світу, його найвищу субстанцію, в якій суб'єкт та об'єкт пізнання не протиставляються, а цілісно взаємодіють, взаємодоповнюються. У рамках посткласичної парадигми філософська антропологія зайняла позицію не тільки філософського знання, не тільки філософського напрямку, а особливого стилю мислення, який дотримується суто антропологічних принципів у тлумаченні реальності, у вимірах молвсів людського буття. Поряд з логоцентризмом, теоцентризмом, соціоцентризмом, філософсько-антропологічні інтенції спрямовані на відтворення адекватної картини світу. При цьому філософська антропологія в ХХ столітті запрезентувала себе не лише потужною духовною традицією, систематизованим комплексним вченням про людину, а й концептуально визначеною структурою, логікою та методологією пізнання.

Філософсько-антропологічні виміри науки та освіти в Україні за умов глобалізації, стали можливими на ґрунті подолання розриву між сциєнтизмом та гуманізмом, на посиленні взаємозв'язків між аналітичною філософією, історичною шкалою в філософії науки, неофрейдизмом, структуралізмом, герменевтикою. Такі філософські чинники слід залучати до педагогічного процесу для формування нетрадиційного образу філософського мислення та прагнення до створення прогресивних інновацій у творчій діяльності інженерної еліти нафтогазового комплексу.

Л. С. Тарасюк

ПРАВО НА ЦІЛІСНІСТЬ І ПРАВО БУТИ СОБОЮ

Право на цілісність є фундаментальним правом людини. Бути собою – основний мотив від філософсько-етичних проблем до конкретних аспектів людського досвіду сьогодення.

В умовах сучасної соціокультурної реальності, коли попередні світоглядні ідеали втратили своє значення, а суспільство має величезну потребу в нових ціннісних настановах, дослідження проблеми цілісності особистості має важливе значення. Сучасна наука переповнена поняттями «криза» та «хаос», які охоплюють суспільство та особистість. Тому необхідні нові орієнтири відновлення внутрішньої цілісності людини. Фундаментальне право людини на цілісність дає можливість саморозгортання своєї особистості та усвідомлене відношення процесів соціокультурної адаптації до досить швидко змінюючих умов існування, росту стресових ситуацій, психологічних навантажень, екологічного неблагополуччя та ін. Можна зауважити, що культура виступає в якості одного з можливих механізмів адаптації в реаліях сучасної цивілізації.

У класичній філософії можна спостерігати широкий історичний образ проблеми взаємовідношення цілісності та її елементів в різних системах світорозуміння: Платон, Аристотель, Демокрит, Г. Лейбніц, М. Фічіно та ін., а також мислителі ХХ ст. : І. Лоський, О. Лосев, Д. Бом, Н. Вінер, І. Пригожин, С. Гроф, П. Берже, І. Помо, К. Відаль та ін. Темі цілісності присвячені роботи таких учених: С. Франка, В. Зеньковського, С. Левицького, М. Лоського, І. Євлампієва, Б. Ємельянова, А. Галактіонова. Оскільки одним з ключових понять, відображаючого основний смисл цілісності, – є соборність, то важливу роль в дослідженнях відіграли концептуальні викладки М. Бердяєва, В. Соловйова, П. Флоренського, І. Вошиніна, П. Тулаєва, А. Гули-

ги, В. Сагатовського, П. Гайденко, С. Хоружого. Принцип цілісності як основоположний представлений в роботах слов'янофілів, а також ідеологів, космістів, символістів. Шлях філософського осмислення цілісності від ідеї трансцендентального до онтологічного горизонту представлений у роботах Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, М. Шеллера, Х. Плеснера, М. Мерло-Понті, М. Мамардашвілі. Обширне поле дослідження присвячене соціально-когнітивному та диспозиційному аспекту становлення цілісності особистості (Ф. Шлейермахер, В. Дільтей, Х.-Г. Гадаммер, П. Рікер). Психоаналітичний аспект проблеми обґрунтований у роботах вчених: З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фромма, А. Адлера, К. Хорні, Е. Еріксона, Г. Салівана.

Аналіз філософської наукової літератури свідчить про складність визначення поняття «цілісність». Складність процесу концептуалізації цілісності особистості пояснюється багатовимірністю і багаторівневістю проблеми. Усвідомлення поняття «цілісність» неможливе без звернення до сутності та змісту проблеми духовного, саме тому часто відносять цілісність до «духовної цілісності». У вітчизняній філософії є ряд важливих досліджень цілісності людини. Насамперед, це дослідження проблеми духовного, зосередженого на принципах духовно-матеріальної єдності світу, цілісності людського буття, що відтворюють динаміку процесу становлення ноумену духовності (В. Бех, І. Степаненко), наголошують на діяльній природі суб'єктивованих і об'єктивованих форм духовності саме через цілісність (С. Кримський). Сучасний вітчизняний філософ, засновник методу метаантропології Н. Хамітов визначає андрогінізм, як якість особистості, здатність гармонійно поєднати в собі духовність та душевність. Автор усвідомлює феномен андрогінічності як найважливішу умову і критерій цілісності людського буття [5]. Сучасна вітчизняна дослідниця С. Крилова наголошує, що цілісність буття людина є категорією філософської антропології, яка виражає єдність сутності та існування людини, цільності та цілеспрямованості її буття, гармонію особистості і світу. Цілісність людини глибинно пов'язана з її красою – і зовнішньою, і внутрішньою [5]. Можна зазначити, що апогей досягнення цілісності особистості, її найвищий прояв є саме в любові, яка дає право і сили бути собою.

У науковій роботі юридичного спрямування, а саме «Право на цілісність особистості в праві Європейського Союзу» Васильєва Н.Г. на підставі аналізу норм міжнародного та європейського права, національного законодавства країн ЄС, а також практики їх застосування досліджує одне з нових понять юридичної практики – *право на цілісність особистості*. Зосередимось більш детальноше, тому що тема права на цілісність особистості є вкрай важливою. Автор Васильєва Н.Г. висвітлює історію закріплення даного права у міжнародному та європейському праві, а також формування його визначення в юридичній науці. Дослідниця аналізує концептуальні підходи щодо визначення поняття права на цілісність особистості, розкриває його принципний зміст, місце та роль у системі сучасних фундаментальних прав людини, запропонованою Хартією ЄС 2000 р. На підставі вивчення міжнародних і регіональних норм, які закріплюють право на цілісність особистості й окремі його елементи, а також практичної діяльності установ й органів ЄС і його держ-членів з забезпечення даного права запропоновано нову юридичну концепцію *права на цілісність особистості*. Обґрунтовано визначення права на цілісність особистості, наведено правову характеристику його суттєвих елементів: правил інформаційної згоди, заборони евгенічних практик, спрямованих на селекцію людей, заборони перетворювати тіло людини на джерело фінансового збагачення та заборони її репродуктивного клонування. На підставі вивчення досвіду ЄС і його країн-членів у галузі забезпечення права на цілісність особистості обґрунтовано можливості його застосування в українській правовій практиці регулювання біомедицини людини на основі поваги до права людини на цілісність особистості [2, с. 3]. Право на цілісність особистості є важливим аспектом філософської науки, а саме філософської антропології та філософії культури. Людина має формувати свою цілісну систему поглядів на світ, при цьому не порушуючи право на цілісність світогляду іншо-

го. Право бути собою є філософсько-етичною проблемою. Філософська наука акцентує увагу саме на поняттях «цілісність» та «бути собою». Право примножує сили і дає безмежні можливості цілісності людини.

Вітчизняний філософ В. Малахов зазначив: «Бути собою – основоположне право людської особистості. Обстоювання цього права не є егоїстичною примхою: ми маємо бути собою, щоб витримати власну відповідальність, не зрадити свою любов і своє незаступиме покликання. Бути собою у нинішньому світі не просто. У світі, де всі слова, здавалось б, уже сказані, всі почуття підтасовані, всі ролі розписані наперед, – бути собою означає мати відвагу йти проти течії, діяти всупереч владним очікуванням, у вирі майданів і гармидері рекламних закликів чути шепіт своєї совісті, вибагливий ритм власної думки. Саме зусилля, спрямовані проти панівного вектору «історичного моменту», зрештою роблять реальний світ людсько-го спів-буття більш розмаїтим і просторим» [3].

Таким чином, кожна людина має своє фундаментальне право на цілісність і право бути собою. Її покликання є саморозгортання своєї особистості. Кожна людина має можливість змінити себе і своє буття на якісніше, і вона не повинна втратити цю можливість, а навпаки, використати її найбільш повно. Як зазначив великий український філософ Г.С. Сковорода: «*Будь тим, ким ти є. Стань тим, ким ти є. Допоможи іншому стати тим, ким він є. Адже кожен є тим, чие серце в ньому*».

Список використаних джерел

1. Бердяев Н.А. О назначении человека / Н. Бердяев // О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – С. 20-84. 2. Васильєва Н.Г. Право на цілісність особистості в праві Європейського Союзу: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.11 / Н.Г. Васильєва; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 19 с. 3. Малахов В. Право бути собою / В. Малахов. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2008. – 336 с. 4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів. В 2-х томах. / Г.С. Сковорода. Зав. ред. С. М. Перевертун. – Київ: Наукова Думка, 1973. – Т. 1. – 531 с. – Т. 2 – 574 с. 5. Хамитов Н.В. Философская антропология: словарь / Н.В. Хамитов. Под редакцией доктора философских наук, профессора Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2011. – 472 с. 6. Breuer S. Adorno's Anthropology / Stefan Breuer // Telos. № 64. – Summer 1985. – p. 15-31. 7. Kosuth J. Art after philosophy / J. Kosuth // Studio International. – October, 1969. – P. 134-137.

А. П. Лантух, Н. Ф. Меркулова

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНФОРМАЦІЙНУ ЕТИКУ

Англійський учений Лучано Флоріді інформаційну етику назвав онтоцентричною теорією, бо її головна задача – оцінити з моральної точки зору будь-яку інформацію про все, що існує або буде існувати в цьому світі, починаючи від людей та їх соціальних відносин і до зірок, тварин, рослин, проголошуючи при цьому онтологічну рівність усіх форм дійсності [1]. Якщо біоцентрична етика звичайно засновує свій аналіз на всезагальному моральному законі про внутрішню цінність життя і на негативному відношенні до будь-якого виду страждань, то інформаційна етика передбачає, що існує щось більш елементарне і фундаментальне, ніж життя та страждання. Мова йде про буття взагалі, причому розуміється як інформація. Інформаційна етика стверджує, що буття як інформація має внутрішню цінність, і обґрунтовує цю позицію визнанням того факту, що будь-яка інформаційна сутність може не тільки зберігати свій статус, але і змінюватися.

Інформаційна етика оцінює обов'язок раціонального індивіда в термінах розширення інфосфери, а будь-яку дію, направлену на скорочення або деформацію інфосфери, розглядає як спричинення шкоди, тобто відверте зло. Л. Флоріді виділяє наступні чотири класи властивостей основних цінностей: 1) модальний; 2) гуманітарний; 3) ілюстративний; 4) конструктивістський. Що ж Л. Флоріді під цим розуміє?

Модальний клас властивостей інформаційна етика включає такі цінності, як

логічність та здійсненність. Гуманітарний клас має справу зі стабільністю і нестабільністю, безпекою, довірою, конфіденційністю, акуратністю, щирістю, чесністю. Клас ілюстративний властивостей утримує поняття доступності і недоступності інформації, можливості її використання, її систематичності. І щодо конструктивістського класу, то він характеризується категоріями моральності інформації, її сучасності, нормативності, у тому числі надмірності. Саме цей четвертий клас властивостей і відрізняє інформаційна етика від комп'ютерної етики. Конструктивістський клас властивостей інформації не має прецеденту в історії культури, оскільки гарантує інфосфері можливість різних форм розширення і змін.

Інформаційна етика орієнтована на об'єкт, від чого і є нестандартною онтоцентричною теорією, котра зовсім не тлумачить поняття добродійності, щастя або обов'язку, а організована навколо понять дбайливості та турботливості (for the sake and care). Питання усіх видів нормативної етики «Що я повинний робити?» або «Ким я повинний бути?» замінюються питанням «Що слід поважати та покращувати?». Відповідь на це питання передбачає, що усі дії повинні здійснюватися в ім'я інформаційного середовища, заради інфосфери.

Таким чином, рух від антропоцентричної перспективи в етиці до перспективи біоцентричної тепер замінюється рухом від біоцентричного підходу до онтологічного, тобто у бік вчення про буття. Бо інформація про нас є частиною нашого буття, а той, хто володіє такою інформацією, володіє «частиною» нашого єства, що порушує нашу автономність. При цьому не слід забувати про те, що існує і такий тип інформації про кожного із нас, який вимагає публічності, бо інакше ми не зможемо називатися членами суспільства. Ось чому говорять про декілька видів «права на приватне життя» (privacy) – фізичне, ментальне, інформаційне.

Проблема геної інженерії та клонування також входять у сферу інформаційної етики. Л. Флоріді наводить такий гіпотетичний приклад. Якщо б шляхом клонування стало можливим вивести таких корів, котрі б не мали ніяких сенсорних нервових волокон і, звичайно, не відчували б болю, а тільки б збільшували масу тіла при правильному їх годуванні, то їх не треба було б убивати, щоб отримати м'ясо. Досить було б вирізати у тварини потрібні частини тіла, не спричиняючи їй ні болю, ні страждання. Питання не в тому, чи морально створювати таких чудовиськ, а в тім, як етика може виправдати поводження з ними. З точки зору інформаційної етики, «безчуттєва корова» все рівно є біологічною масою, цілісність якої вимагає поваги. Точно також і клонування не відчуваючих болю людських істот заради використання їх органів, згідно інформаційної етики, морально недопустимо.

Біоцентрична етика тлумачить звичайно тільки тему вмирання, а онтоцентрична інформаційна етика говорить про моральний обов'язок і по відношенню до мертвого тіла. Саме тут Л. Флоріді наводить літературний приклад із «Іліади». Після того як Ахілл вбив Гектора, він замислив страшну справу: проколов на ногах Гектора сухожилля, він продів крізь них міцний пасок і прив'язав труп за ноги до колісниці. Вскочивши на неї, Ахілл погнав коней по полю, і по землі волочилося тіло Гектора за колісницею. «Побачила Гекуба зі стін Трої, як ганьбить Ахілл труп її сина. Рве вона у тузі сиве волосся і б'є себе у груди, зірвавши покривало» [2]. Мати Ахілла богиня Фетида сповістила сину волю Зевса – повернути Пріаму тіло його сина Гектора. Так була вирішена моральна проблема, котра у термінах сучасної інформаційної етики формулюється наступним чином: «Навіть мертве тіло (тобто безжиттєвий об'єкт) може бути спаплюжене, а воно заслуговує поваги» [1].

Це підтверджує, що інформаційна етика є онтоцентричною, бо і справді її головною задачею – оцінити з моральної точки зору будь-яку інформацію про оточуючий світ.

Список використаних джерел

1. Floridi L. *Information ethics: On the philosophical foundations of computer ethics*//Luciano.Floridi@philosophy.ox.ac.uk. 2. Кун Н.А. *Легенды и мифы древней Греции*/ Н.А. Кун. – М., 1975. – С. 326.

СЕКЦІЯ V.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Л. М. Андрушко, С. П. Кость

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА СТУДЕНТІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Вивчення проблеми, пов'язаної з девіантною поведінкою студентів, відбувається на різних рівнях: правовому, медичному, психологічному, соціальному. Зацікавленість цією проблемою не випадкова і не спорадична. Від того як питання попередження ненормативної поведінки будуть вирішені на сучасному етапі, багато в чому залежить успіх педагогічної роботи з майбутніми поколіннями й загалом моральна чистота і стабільність суспільних відносин у перспективі.

У сучасному науковому дискурсі вивченням цієї проблеми займалися такі вчені як А.Бесєдіна [1; 2], Ц.Короленко [3], Ф.Зимбадо, М.Ляйппе [3], Л. Кучерявенко [6], Л.Леонова, Н.Бочкарева [7] та багато інших науковців, які досліджували особливості девіантної поведінки підлітків та студентів.

Метою публікації є визначення девіантної поведінки студентської молоді як особливо актуальної психологічної проблеми.

Девіантна поведінка передбачає вчинки, що виходять за межі означених норм, вирізняється великою розмаїтістю форм вияву, що порушують усталені цінності. Це знаходить відображення у варіативності застосовуваних санкцій. При цьому в педагогіці вони повинні розглядатися як складений елемент загальнопедагогічних засобів стримування поведінки з ознаками відхилення. Проблема попередження такої поведінки, зазвичай, загострюється в кризові періоди стану суспільства. У такій ситуації студенти виявляються найбільш соціально хиткими, морально невідповідними і незахищеними. Часто, не маючи достатнього життєвого досвіду, моральних переконань, не вміючи розрізняти щирі життєві цінності від штучних, вони закріплюють у своїй свідомості і поведінці негативні тенденції суспільного розвитку. Особливо це актуально для сучасної суспільно-політичної ситуації. Поряд зі стабільним ростом алкоголізму, наркоманії, бездоглядності, сексуальної розбещеності, правопорушень і злочинів, збільшенням кількості інших антигромадських дій особливо насторожує тенденція зміни ціннісних орієнтацій молоді, витіснення традиційних моральних вартостей, заміщення їх культом грошей, фізичної сили, зниження суспільно корисної активності, утвердження соціальної апатії, поява стійких устремлінь до досягнення матеріального статку за будь-яку ціну, а також шляхом свідомого порушення соціальних і моральних норм.

Усе це вимагає від педагогів активізації зусиль, спрямованих на осмислення причин девіантної поведінки і пошук адекватних механізмів його стримування і попередження. На жаль, на сучасному етапі розвитку гуманітарної науки переважно залишається констатація: факту руйнування суспільної моральності, росту негативних проявів, з одного боку, сподівання на те, що профілактика девіантної поведінки може бути ефективною лише в тому випадку, коли будуть створені відповідні соціально-економічні умови, з іншого – здається, що це чекання занадто затяглося. Призначення педагогічної науки і практики в будь-якій ситуації повинно залишатися колишнім – вирішувати означені проблеми доступними засобами.

У наш час більшість дослідників указують на взаємозумовленість девіантних вчинків і деструктивних соціально політичних процесів, що відбуваються в суспільстві. При цьому часто вказується на те, що ріст тих або інших порушень є результатом витрат і помилок у здійсненні соціально-економічних реформ, а в низці причин особливе місце приділяється зниженню життєвого рівня громадян, порушенню сформованого балансу сил між інститутами виховання, кризі традиційної системи цінностей. У цьому зв'язку на перше місце в рішенні питань профілактики

висуваються економічні і соціальні міри реформування суспільних відносин, необхідність підвищення матеріального рівня і соціальної захищеності громадян. Хоча тільки поліпшенням соціально-економічного стану соціуму і його матеріального рівня навряд чи можна вирішити проблему. Свідченням того можуть слугувати досить розвинені в економічному і соціальному плані країни, у яких кількість студентів, рівень поведінки яких відхиляється, досить багато, а її попередження є важливою соціально-педагогічною проблемою [3, с.150; 7, с.449-548].

Серед причин росту девіантної поведінки варто виділити недоліки виховної роботи, втрату багатьма суспільними інститутами виховних функцій, виключення з загальнодержавної політики цілеспрямованої виховної роботи з попередження девіантної поведінки. Усе це веде до зниження виховних можливостей соціуму, робить процес виховання в його загальному значенні некерованим і стихійним. У такій ситуації вихованець у більше піддається випадковим дезінтегруючим кризовим явищам і процесам, ніж у «педагогізованому» суспільному середовищі.

Кожен вчинок людини складається з мотивів, потреб, інтересів, ідеалів, поглядів, ціннісних орієнтацій, тобто тих компонентів, якісний стан яких у кожній людині закладається і визначається вихованням. Ми розглядаємо студента з девіантною поведінкою насамперед як погано вихованого і, звертаючись до виховання як профілактичного засобу, тим самим формуємо в особистості соціально прийнятні мотиви, переконання, які відповідають її поглядам, інтересам, потрібні звички й, зрештою, нормативно-корисну поведінку. Найкраща профілактика девіантної поведінки – це цілеспрямований організований з чітким визначенням засобів, форм і методів виховний вплив. Причому попереджувальні можливості виховання набагато ефективніші від інших засобів стримування. Так, самі правові обмеження і заборони, якими б раціональними і досконалими вони не були, на можуть перешкодити девіантним вчинкам. Про це свідчить існуюча практика, коли навіть швидкі і тверді норми правового реагування не зупиняють особистість від здійснення задуманих антигромадських дій. Засоби правової профілактики зазвичай трохи запізнюються і починають діяти тоді, коли провинна вже зроблена.

Студенти з девіантною поведінкою часто демонструють нерозвинені і перекручені уявлення про моральні норми і необхідність їхнього дотримання. Це стосується ставлення до крадіжок або вбивства, дисципліни, взаємин з батьками і однолітками. Типовою виявляється і специфічна оцінка власної особистості. У ряді випадків відзначається неадекватне оцінювання власних фізичних і психологічних якостей. При цьому зустрічалася неадекватна оцінка фізичних якостей; перекучування уявлень про власні психологічні особливості, також трапляється переоцінювання власних соціально малозначимих якостей, демонстрація їх, приписування їм вирішального значення у формуванні оцінки з боку оточення.

Основними компонентами проблеми є: відсутність психологічного благополуччя в родині і найближчому оточенні; низький ступінь вкладу в соціально схвалювану діяльність і соціальні групи однолітків; неадекватність уявлень про систему суспільних відносин, норм, правил і санкцій; перекучені уявлення про власну особистість і оцінку її соціуму.

Отже, існує чітко виражений взаємозв'язок між соціально-психологічними особливостями підлітків і виникненням у них різних форм девіантної поведінки. При цьому виникнення девіацій тим вірогідніше, чим більш дисгармонійним є навколишнє макро- і мікросередовище – суспільство в цілому і безпосереднє соціальне оточення, насамперед, сім'я [2, с.110]. Безумовно, девіантна поведінка молоді заслуговує подальшого наукового вивчення. Важливість продовження досліджень у цій царині обумовлена можливістю розгляду соціального егоцентризму не тільки як специфічної особливості девіантних студентів, але і як об'єкта впливу при психологічній роботі з ними.

Список використаних джерел

- 1.Бесєдін А.А. Вплив сім'ї на поведінку й особливості особистості підлітків–правопорушників / А.А.Бесєдін // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип.15. – Харків, 2001. – С. 39-47. 2.Бесєдін А.А. Типи дисфункцій сім'ї і їхній взаємозв'язок з девіантною поведінкою дітей і підлітків / А.А.Бесєдін // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2001. № 527. – С. 109-113. 3.Зимбадо Ф., Ляйпне М. / Ф.Зимбадо. Соціальное впливание. СПб: Питер, 2000. – 278 с. 4.Иванов М. Влияние ролевых компьютерных игр на формирование психологической зависимости человека от компьютера / М.Иванов // Психология зависимости: Хрестоматия. - Минск: Харвест, 2004. - С.152-174. 5.Короленко Ц.П. Адиктивное поведение. Общая характеристика и закономерности развития / Ц.П.Короленко // Обзор психиатрической и медицинской психологии. – 1991. – №1. – С.8-15. 6.Кучерявенко Л. В. Профілактика проявів деструктивної девіантної поведінки: пошук ефективних підходів / Л.В.Кучерявенко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2007. – С. 495-499. 7.Леонова Л.Г., Бочкарева Н.Л. Вопросы профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте / Л.Г.Леонова // Психология зависимости: Хрестоматия. – Минск: Харвест, 2004. – С.449-548.

Т. М. Білко, І. В. Шадура

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПРОГРАМІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ»

Протягом двох останніх років на кафедрі гігієни харчування НМУ імені О.О.Богомольця вперше для студентів 2 курсу лікувальних факультетів ввели нову дисципліну «Домедична допомога в екстремальних ситуаціях». Враховуючи ситуацію, що пов'язана з бойовими діями на сході України в даній дисципліні приділяється велика увага навичкам з надання домедичної допомоги за алгоритмом САВСDE, який широко опробований НАТО. Особливе значення у викладанні даної дисципліни має специфіка поведінки людей в екстремальних ситуаціях, особливо при бойовому стресі, та важливість реабілітації постраждалих з наслідками посттравматичного синдрому. В таких умовах набуває широкої значимості психологічна допомога, її різновиди та умови надання її військовослужбовцям.

Студенти наукового гуртка кафедри долучаються до аналізу та вивчення різновидів психологічної допомоги з урахуванням вивчення специфіки ознак посттравматичного синдрому.

В процесі викладання нами створені нові методичні підходи до даної дисципліни у вигляді методичних вказівок для студентів та методичних рекомендацій для викладачів з розділу медико-психологічної реабілітації.

Питання медико-психологічної реабілітації для військовослужбовців в Україні набули обов'язкового впровадження завдяки ухваленому доповненню № 742-VIII, від 3 листопада 2015 року, до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (від 20.12.1991 р. № 2011-XII). В доповненні №742-VIII від 03.11.2015р. прописано, що військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад.

Крім цього, в цьому році в МОЗ України обговорена програма для утворення в Україні державної структури «Науковий центр психологічної реабілітації населення», оскільки надання якісної психологічної допомоги як військовослужбовцям, так і демобілізованим бійцям стало дуже актуальним та необхідним.

Своєчасність прийняття такого закону продиктована необхідністю кваліфікованої допомоги в наслідок впливу бойових стрес-факторів, оскільки, за статисти-

кою, медико-психологічної реабілітації потребують 98% демобілізованих.

Але, в реальних умовах, на жаль, психологічної та медико-психологічної допомоги дуже бракує.

Розлади у бійців характеризуються високим рівнем конфліктності, підвищеною агресією, апатією, низькою працездатністю, загостренням та розвитком хронічних захворювань, інсультами, інфарктами, зростанням алкоголізму, наркоманії, асоціальною поведінкою, підвищенням ймовірності суїцидів, скороченням тривалості життя тощо.

Оскільки реабілітація постраждалих – процес довготривалий, виникає необхідність створення самостійної медичної спеціальності «Фізична та реабілітаційна медицина», яка існує в ЄС.

Психологічна робота із військовослужбовцями не повинна обмежуватися лише пораненими бійцями у військових госпіталях. Європейська модель психологічної підготовки військових та їх реабілітації включають чіткі алгоритми, що стосуються: 1) психологічної підготовки військовослужбовців під час їх навчання на тренувальних базах; 2) супроводу та роботи із військовими безпосередньо під час бойових дій, і від цієї складової часто залежать не лише успішність військової операції, а й життя самих бійців; 3) психологічну допомогу пораненим та членам їх сімей під час лікування та подальшої реабілітації, роботу із членами родин загиблих військово-службовців.

На сьогодні створена кафедра нейрореабілітації, оскільки в Україні налічується більше 12 тис. поранених, 33% з яких мають ураження голови. Для практичної реалізації медико-психологічної допомоги проводиться реєстрація існуючих в Україні санаторно-реабілітаційних закладів, які найближчим часом можуть стати центрами реабілітації військовослужбовців.

Таким чином, впровадження нових удосконалених підходів щодо надання медико-психологічної допомоги військовослужбовцям в Україні з широким впровадженням зарубіжного досвіду є актуальним та терміновим з огляду на сучасну ситуацію.

Список використаних джерел

1. Домедична допомога (алгоритми, маніпуляції): Методичний посібник/ В.О.Крилюк та ін. – К.: НВП «Інтерсервіс», 2014. – 84 с. 2. Медицина надзвичайних ситуацій: підруч. для студ. вищ. мед. навч. заклад. / Чаплик В.В., Олійник П.В., Омельчук С.Т. – Вінниця : Нова Книга, 2012. 3. Організація медичного забезпечення військ. Підручник для студентів вищих медичних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації / За редакцією професора Паська В.В.-К.: «МП Леся», 2005. 4. Підготовка військовослужбовця з тактичної медицини. Стандарт підготовки. Міністерство оборони України. К. 2015. 5. Фахова підготовка санітарного інструктора роти (батареї). Стандарт підготовки. Міністерство оборони України. К. 2015.

Г. С. Венгер

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЩОДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ

Сьогодні недостатньо бути гарним фахівцем, необхідно бути гарним співробітником, здатним виявляти ініціативність, брати на себе відповідальність і приймати адекватні рішення у невизначених ситуаціях, працюючи у групі на загальний результат і самостійно вчитися, поповнюючи прогалини у професійних знаннях, необхідних для розв'язання конкретної проблеми.

Виходячи з цього, актуальність даної проблеми визначається необхідністю обґрунтувати психологічні умови формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників під час фахової підготовки.

Слід зазначити, що аналіз наукової літератури свідчить про різне трактування сутності поняття «компетентність» загалом, так і «психологічна компетентність»

зокрема. Не існує й єдиної загальноприйнятої класифікації компетентностей. Є.Шорт стверджує, що до того, як назвати когось компетентним педагогом чи менеджером, необхідно дійти згоди про те, що означає бути педагогом або менеджером, яким професійним вимогам вони мають відповідати, які критерії для визначення цього будуть використані. Серед зарубіжних досліджень, у яких акцентовано увагу на особистісних характеристиках людини, що визначають її компетентність, варто згадати Р. Уайта, який ще у 1959 році у статті «Переглянута мотивація: концепція компетентності», ввів термін «компетентність», щоб описати характеристики людини, пов'язані з гарною продуктивністю та високою мотивацією. С. Спенсер визначає компетенції як індивідуальні характеристики особистості (мотиви, риси, Я-концепцію, атитюди та цінності, когнітивні або поведінкові навички), які можна виміряти з метою виявлення відмінностей між ефективними та неефективними виконавцями. Дж. Равен стверджує, що компетентність високого рівня, коли людина виявляє ініціативу, лідерство та ефективну роботу у співпраці з іншими, може бути розвинена лише за наявності відповідної мотивації та цінностей [3].

Процес підготовки фахівців соціальної сфери складний і довготривалий. Як і кожна професія, професія соціального працівника вимагає закріплення відповідної сукупності знань і вмінь, які ідентифікують змістовий аспект професійної діяльності. Професійне становлення соціальних працівників має свої особливості, так як професія є для суспільства новою, а стереотипи її сприймання та розуміння є ще несформованими. Тому професійна ідентифікація майбутніх соціальних працівників відбувається лише під час навчання у Вищих навчальних закладах. Така ситуація вимагає вироблення відповідних методик навчання, які б сприяли розвитку високого професіоналізму, спонукали б до покращення методик надання соціальних послуг і розвитку особистісно-професійних якостей соціального працівника [2]. Питання якості професійної підготовки соціальних працівників та особливостей досягнення ними високого професіоналізму досліджувались у працях: Є.І. Холостової, М.В. Фірсова, А.Й.Капської, І.М. Пінчука, С.П. Архипової. Грунтовні дослідження щодо виявлення механізмів досягнення акме у професійній діяльності здійснили: А.А. Деркач, Е.Ф. Зеєр, Б.Г. Ананьєв, А.А. Бодальов, В.Г. Зазикін.

В Україні професія соціального працівника є новою, проте традиції благочинства, милосердя, надання допомоги нужденним мають давнє походження. Так, у соціальному середовищі формуються стереотипи та розуміння такого виду діяльності, як соціальна робота. Також відбувається безперервний обмін досвідом щодо підвищення якості виконання професійної діяльності. Під час профорієнтаційної роботи відбувається професійна ідентифікація людини з обраним напрямком професійної діяльності, особа самовизначається щодо свого майбутнього. Цей процес швидко й гармонічно відбувається, якщо у соціумі сформовані стереотипи сприймання професії. На сьогодні через певні особливості ще неповно сформовані буденні уявлення, які змістовно визначають призначення соціальної роботи. Часто у школярів та абітурієнтів відсутнє достатньо повне усвідомлення функціонального призначення працівників соціальної сфери. Тому професійна соціалізація соціальних працівників починається з запізненням. На наступних етапах становлення професійної діяльності соціальних працівників спочатку відбувається професійна соціалізація, а вже потім професійне самоствердження. За останні роки у результаті вивчення особливостей практичної діяльності соціальних працівників вдалося виокремити групи професійно обумовлених особистісних якостей, необхідних спеціалісту, і які водночас є підґрунтям для його професійно-особистісного розвитку й саморозвитку: 1) **інтелектуальні** (професійна компетентність, ерудиція, гнучкість, аполітичність, оперативність мислення і прийняття рішень, поміркованість, кмітливість, орієнтація на навчання); 2) **моральні** (гуманність, громадянськість, доброзичливість, тактовність, терпимість, принциповість, повага до людей, чесність, винахідливість, оптимістичність); 3) **комунікативні** (комунікабельність,

адаптивність, контактність, емоційність, вміння слухати і чути, вміння переконувати, почуття гумору); 4) **вольові** (наполегливість, витримка, рішучість, організованість, урівноваженість, сміливість, вимогливість, дисциплінованість); 5) **організаторські** (активність, ініціативність, відповідальність, упевненість у собі, цілеспрямованість, підприємливість).

Вимоги до рівня знань та умінь соціального працівника витікають з міжнародних вимог до кваліфікації соціального працівника. Згідно зі «Стандартом кваліфікації практичної соціальної роботи» йому необхідно мати уявлення про теорію й методику роботи з окремими клієнтами і групою; ресурси та послуги, які надаються суспільством; програми й мету соціальних служб як суб'єкта регіонального та локальних рівнів; організацію місцевої інфраструктури і розвитку служб охорони здоров'я та соціального забезпечення та інше. Важливим моментом професійної соціальної роботи є міждисциплінарний підхід до розв'язання проблем, які виникають у клієнта. Працюючи у складі між професійних груп разом з лікарями, педагогами, соціологами, практичними психологами, соціальними юристами, соціальний працівник має можливість комплексно вирішувати проблеми сім'ї, окремої особистості чи соціальної групи, безумовно, спираючись на потенціал самого суб'єкта. Таким чином, структура професійних обов'язків соціального працівника досить складна і різноманітна, а обсяг знань, умінь і навичок цього спеціаліста не може обмежуватись характеристиками, закладеними у посадових інструкціях. Вона постійно розвивається і вдосконалюється, що передбачає постійний розвиток особистості соціального працівника, його перепідготовку і підвищення кваліфікації [1].

Отже, Вища школа в умовах підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери має не лише надати відповідні професійні знання та вміння, але і максимально розкрити внутрішні ресурси студентів. Психологічна готовність майбутнього соціального працівника забезпечує ефективну регуляцію активності у професійній діяльності. Саме від створених сприятливих психологічних умов залежить формування професійних компетенцій соціальних працівників щодо роботи з сім'ями.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С.П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – К.: Аспект-Поліграф, 2004. – Вип. 2(7) - С.15 – 24. 2. Бригадир М.Б. Соціально-психологічні аспекти професійного становлення соціальних працівників [Текст] / М.Б. Бригадир // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Психологічні науки: збірник наукових праць. – Миколаїв, 2010. – Вип. 5: Т.2 – С. 37. 3. Бондарчук О. І / Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред.. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової. – Т.2. – Вип. 8 – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. – 376 с.

О. Ю. Гаркуша, О. О. Байєр

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Останнім часом на державному та міжнародному рівнях спостерігається підвищення статусу дитини-сироти в суспільстві, про що свідчить поява спеціальних міжнародних документів про охорону дитинства, зростання уваги до дитячої безпритульності, її причин та наслідків. Дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати – це навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя [2]. Проте специфіка життя дитини в інтернатному закладі (зокрема йдеться про закритий тип закладу і групи, обмеженість референтних контактів, формальність взаємодії з дорослими) призводить до ряду негативних наслідків, серед яких можна виділити: незацікавленість у соціальних відносинах, стереотип-

ність емоційних проявів, підвищену чутливість до впливу фрустрації, викривлене уявлення про себе [1]. Процес переходу від опіки до незалежності для випускників шкіл-інтернатів видається дуже складним. Зіштовхуючись із проблемами житла, пошуку роботи, організації побуту, харчування, взаємодії з іншими людьми, отримання медичної допомоги, створення власної сім'ї, вони потрапляють у незвичні для них ситуації та переживають велику кількість труднощів.

Сьогодні особлива увага вчених спрямована на вивчення внутрішніх ресурсів людини, які допомагають їй протистояти важким життєвим умовам, зберігаючи свою людську сутність та цілісність, а також за допомогою цих потенціалів бути активною та успішною. Для позначення цих ресурсів сучасні психологи використовують цілий ряд категорій, таких як життєстійкість, психологічна стійкість, життєздатність, адаптивність, життєтворчість, особистісний потенціал та інші.

Сучасний світ зі своїм стрімким темпом, величезною кількістю змін і перетворень викликає у людини емоційне, фізичне, інтелектуальне напруження, знижує її можливості протистояти постійним стресам. Окрім того, сучасний світ є дуже динамічним і мінливим. Перелічені фактори можна розглядати як одну з негативних умов формування особистості. Соціально-економічні процеси сьогодення пред'являють високі вимоги до таких особистісних якостей підлітка: життєздатність, життєстійкість до стресів, конкурентоспроможність, здатність до саморозвитку і самопомоги, які необхідні при зіткненні з серйозними соціальними випробуваннями.

Концепція життєстійкості С.Мадді і С.Кобейса включає в себе три компоненти [4].

1. Залученості: характеристика, яка дає людині здатність відчувати себе достатньо значущою та цінною, дозволяє відчувати можливість протистояти стрессогенним факторам і залишатись включеною у вирішення життєвих задач. Людина з розвиненим компонентом залученості отримує задоволення від власної діяльності, відчуває власну значущість та цінність.

2. Контроль: суб'єкт із розвиненим атитюдом контролю відчуває, що сам впливає на події у власному житті і обирає свій шлях. Цей компонент мотивує до пошуку шляхів задля впливу на стрессогенні фактори. Протилежність цьому – відчуття власної безпомічності.

3. Прийняття ризику – це впевненість людини в тому, що усі події в її житті сприяють розвитку та збагаченню досвіду. В основі прийняття ризику полягає ідея розвитку через активне засвоєння знань із досвіду та наступне їх використання. Також цей атитюд допомагає людині залишатись відкритою до оточуючих.

За рахунок особливостей виховання у закладі інтернатного типу в дитини, частіше за все, недостатньо розвинені компоненти життєстійкості. Колективне виховання, дорослі, які не можуть приділити великої кількості уваги конкретному вихованцю, брак референтних та емоційних стосунків призводять до того, що дитина не проявляє інтересу до соціального життя, тобто відчувається окремо від нього. Колективне виховання не дає змоги відчувати себе достатньо значущим та цінним. У закладах інтернатного типу дитина обмежена у типах діяльності, в яких може спробувати свої сили.

Що стосується атитюду контролю, то закритий тип закладу і режимність дня призводять до того, що дитина не навчається робити власний вибір, контролювати свою діяльність і своє життя. Як наслідок, випускаючись з інтернатного закладу, людина опиняється у вирі подій, що виявляються для неї стресовими, які вона не може подолати [3].

Досвід дитини у закритому закладі виховання є досить одноманітним. Основними каналами набуття досвіду виступає спілкування з дитячим колективом та виховний процес. Тож коли підліток буде вимушений самотійно підшукувати і облаштовувати житло, приступаючи до роботи, розпоряджатися власним часом і фінансами, це стане величезним стресом для нього, адже попередній досвід був не достатньо різноманітним, аби вибрати з нього необхідні для майбутнього знання навички.

Водночас, автор поняття «життєстійкість» С. Мадді зазначає, що дана характеристика може формуватись впродовж всього життя, а підлітковий вік є досить сприятливим для її набуття. Отже, перспективним і актуальним здається вивчення шляхів та засобів формування життєстійкості у вихованців закладів інтернатного типу.

Список використаних джерел

1. Прихожан А. М. *Психологія сиротства* / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – СПб.: Питер, 2005. – 400 с. 2. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс]: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, 2012 р. (Наказ № 995/557 від 1 09.2012 р.). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>. 3. Пушкар В. А. Соціальна адаптація та соціалізація дітей-сиріт, позбавлених родинного піклування / В. А. Пушкар // *Проблеми загальної та педагогічної психології*. – 2011. – Т. 13, част. 3. – С. 336–343. 4. Kobasa S. C. *Hardiness and health: A prospective study* / S. C. Kobasa, S. R. Maddi, S. Kahn // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1982. – № 42 (1). – P. 168–177.

Е. Е. Івашкевич

СТАНОВЛЕННЯ ОБРАЗУ СВІТУ ПЕРЕКЛАДАЧА

У межах все більшої актуалізації проблеми виявлення специфіки, породження, розвитку, функціонування, а також способів дослідження всього різноманіття індивідуальних і групових культурно-історичних моделей світу, образів реальності, нас цікавить опосередковане бачення світу, що виникає в умовах перекладацької діяльності.

В наших публікаціях ми виходимо з того, що перекладацька діяльність створює безмежні можливості для особистісного розвитку фахівця, моделювання його індивідуального «образу світу», який, в свою чергу, впливатиме на знаходження перекладачем смислів. В даному контексті мається на увазі не лише смисл певного конкретного перекладеного тексту або твору, а й смисл в акмеологічному розумінні, що дозволяє бачити предметно-об'єктне поле зовнішнього простору більш широко і глибоко. Тому в нашому дослідженні слід розглянути, яким чином організується, формується та моделюється цей «об'єктивний» світ для кожного конкретного перекладача. Отже, проаналізуємо процес конструювання світу, оскільки саме вивчення особливостей цього конструювання сприяє не лише розумінню фахівцем імпліцитного смислу тексту, а й розумінню людиною самого себе, свого внутрішнього світу. Останнє, в свою чергу, впливає на адекватність перекладу, а також визначає умови особистісного та професійного становлення суб'єкта.

За складною реальністю, яка позначає категорію «образ світу», в різних наукових теоріях використовувалися поняття, що мають своє змістове наповнення: «картина світу», «схема», «когнітивна карта навколишнього оточення», «просторова схема світу», «прагматичні поля», «міф», «сценарій», «життєвий сценарій», «модель світу», «внутрішня модель зовнішнього світу», «система актуальних координат об'єкту», «особистісні конструкти», «категоріальні структури індивідуальної свідомості», «життєвий світ», «образ світу», «уявлення світу», «метаіндивідуальний світ» та інші. Отже, для даного дослідження слід обрати так звані «актуальні координати об'єкта або ситуації», визначити, яку саме інформацію необхідно знати про даний об'єкт та на яку треба звертати увагу в першу чергу [3, с. 88].

У вітчизняній психології в межах діяльнісної наукової парадигми поняття «образу світу» було введено О.М.Леонтьєвим [2]. Також дана категорія детально вивчалася в роботах О.Ю.Артем'євої [1] та її учнів. В цих дослідженнях розвиток поняття образу світу, побудова його експериментальних моделей пов'язані з вивченням проблеми свідомості та її складових. Ключове місце у вітчизняних концепціях образу світу [2; 3; 5] відводилося розгляду системи значень, структур та рівнів суб'єктивного досвіду, категорій, механізмів категоризації та впорядкування інформації щодо предметів

світу, а також аналізу сфери індивідуальних, особистісних смислів, її динаміки тощо. Зокрема, О.М.Леонтьєв [2] розглядав образ світу як процес відображення світу в свідомості людини, безпосередньо включений у взаємодію людини та світу. Процес такого відображення є амодальним, і головними компонентами, які утворюють його, постають значення та особистісні смисли (що розуміються як «значення-для-мене»). Також С.Д.Смирнов [5] висловлює ідею первинності образу світу по відношенню до окремих образів, які виникають в процесі чуттєвого сприйняття людиною об'єктів зовнішнього простору. Під час сприйняття, вважає О.М.Леонтьєв, ціле може виникати поза процесом утворення частин цього цілого [2, с. 23, 28], і «не світ образів, а образ світу регулює і скеровує діяльність людини».

Образ світу перекладача найбільшою мірою експліцитно відтворюється у перекладі О.Логвиненком розмовної та побутової лексики роману Дж.Д.Селінджера «Над прірвою у житті». Так, у перекладі роману зустрічаються різні стратегії перекладу. В даній статті, зокрема, зупинимось на перекладі О.Логвиненка із використанням стратегії «знаходження функціонального аналогу». Дана стратегія передбачає використання перекладачем розмовного варіанту лексеми, або її перекладу як сленгу, вульгаризму, жаргонізму, лайливого слова, просторіччя, аргю тощо.

Як розмовний вираз перекладає Олекса Логвиненко «all that David Copperfield kind of crap» [6, с. 1] – «всю оту муру в душі Девіда Копперфілда» [4, с. 1]. Насправді «kind of crap» перекладається «якоюсь мірою», «нібито», «на зразок», «неначе», «майже що», «декілька», «наполовину». Як просторіччя дана словосполучення має переклад «типу». Як розмовний вираз – переклад «різновид будь-чого», «свого роду», «в загальному», «типу як», «ніби як», «якось», «можна сказати», «декілька», «почасти ніби» [7]. В тексті зустрічаються й інші речення зі словом «crap», яке вживається Дж.Д.Селінджером та О.Логвиненком як розмовне:

- «I spilled some crap all over my gray flannel» [6, с. 11] – «Бо я облив свою сіру якоюсь гидотою» [4, с. 16].

- «It was all a lot of crap, naturally» [6, с. 16] – «Звісно, то все брехня» [4, с. 23].

- «But I certainly wouldn't have minded shooting the crap with old Phoebe for a while» [6, с. 29] – «Але ж так кортіло хоч трохи побазікати з каналією Фібі!» [4, с. 40].

В реченні «...and full of lather and hairs and crap» [6, с. 12] – «...у щетині й чортзна ще в чому» [4, с. 17] «crap» є сленгом, адже має значення «дрянь», «некорисна річ», «лайно» [7].

Вираз «my whole goddam autobiography or anything» [6, с. 1] перекладається «свою триклятушу біографію» [4, с. 1]. Слово «goddam» є розмовним та означає «будь я проклятий», «чортячий», «чортів» [7], тоді як вживання автором першотвору «or anything» наприкінці речення додає ефекту експресивності, емоційності, афективного наголосу.

Слово «goddam» вживається Дж.Д.Селінджером й в інших лексичних структурах, але при цьому його значення залишається незмінним, додаючи мові автора характеристик розмовного стилю та негативного відтінку. Наприклад, речення «I was the goddam manager of the fencing team» [6, с. 2] перекладається «Я, бачте, капітан тої, розтриклятої команди» [4, с. 2]. Або інший приклад: «on the goddam subway» [6, с. 2] перекладається як «у тому чортовому метро» [4, с. 2].

Подібно до слова «goddam» перекладається «stupid»: «...on top of that stupid hill» [6, с. 2] – «а надто на вершечку отої триклятушої гірки» [4, с. 3]. В розмовному мовленні «stupid» означає «божевільний», «дикий», «дурень» [7].

В тексті зустрічаються випадки, коли лексема «goddam» вживається в другому реченні, а розмовний переклад має місце в попередньому. Наприклад: «He could hear me all right through the shower curtains... Finally he came over, through the goddam curtains» [6, с. 16] – «Той каналія, певна річ, добре чув мене крізь душову... Нарешті він прохилив завісу в душовій» [4, с. 22]. Отже, слово «каналія» в першому реченні фасилітувалося словосполученням «goddam curtains» – в другому.

«...what the heck he was still living for» [6, с. 3] перекладається розмовним як «...на якого біса він живе?» [4, с. 4] Слово «heck» в американському варіанті англійської мови означає «чорт забирай!» В розмовному мовленні воно перекладається як «покидьок», «нісенітниця», «чертовськи», «диявольськи». Наприклад, вираз «What the heck!» перекладається як «Чого вже там!», «Добре, чого вже там!», «Якого біса». Саме останнє було використано О.Логвиненком для перекладу речення з першотвору. Переклад сленгу «heck» – «пекло» [7].

«...very sad, ratty old bathrobe» [6, с. 3] перекладається в розмовному стилі як «...жалюгідний, заяложений, допотопний халат» [4, с. 4]. Слово «ratty» перекладається як «такий, що кишить пацюками», «щурячий», «жалюгідний». В розмовній мові вживається варіант перекладу «щурячий». Як сленг «ratty» перекладається як «мізерний», «ветхий», «сердитий», «роздратований», «злий», «дешевий», «неакуратний», «неохайний». Застарілим словом є «щурів» [7].

На нашу думку, переклад О.Логвиненка є максимальною мірою наближений до ментальності американців зокрема та до американської дійсності в цілому. Це так би мовити переклад, здійснений з англійської на українську мову, але образ світу перекладача настільки «американізований», що, за своєю суттю, втрачається розуміння української ментальності. Тому можемо зробити висновок, що аналіз процесу утворення образу світу, обґрунтування сенсу вчинків людини не можна здійснювати безпосередньо. Дослідження образу світу є можливим лише у процесі розв'язання проблеми «об'єктивації», знаходження низки конструктів, що висвітлюють специфіку індивідуального або групового, опосередкованого бачення світу. Ці операціональні конструкти мають бути адекватними щодо тої діяльності, яку виконує суб'єкт, зокрема, щодо перекладацької діяльності. Такі конструкти будуть детально проаналізовані в наступних наших публікаціях.

Список використаних джерел

1. Артемьева Е.Ю. Основы психологи субъективной семантики / Елена Юрьевна Артемьева / [под ред. И.Б. Ханиной]. – М., 1999. – 127 с.
2. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения : в 2-х томах / Алексей Николаевич Леонтьев / [под ред. В.В. Давыдова и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – 318 с. – (Тр. д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).
3. Нарышкин А.В. Строение образа мира человека и соотношение понятий «знак» – «символ» и «значение» – «смысл» / Алексей Васильевич Нарышкин // Вопросы психологии. – 2004. – №1. – С. 88–99.
4. Селінджер Дж.Д. Над прірвою у житті : [повіді, оповідання] / Джером Девід Селінджер // [в укр. перекладі Олексі Логвиненка]. – К. : Молодь, 1984. – 272 с.
5. Смирнов С.Д. Мир образов и образ мира / Сергей Дмитриевич Смирнов // Вестн. МГУ. Сер. 14. Психология. – 1981. – № 2. – С. 15–29.
6. Salinger J.D. The Catcher in the Rye / Jerom David Salinger. – OCR & Spellcheck : Aeriis, 2003. – 91 p.
7. <http://www.multitran.ru>

О. О. Котеленець

ВПЛИВ ТЮРЕМНОГО УВ'ЯЗНЕННЯ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗАСУДЖЕНОГО

У сучасному суспільстві тюремне ув'язнення виступає основним важелем правового режиму. Головною його функцією є покарання тих, хто шкодив суспільству і являє собою метод роботи з людською свідомістю. Часто вплив таких методів покарання негативно впливає на розвиток особистості, тривала ізоляція ускладнює її адаптацію в нормальному середовищі. Це підсилюється негативним ставленням оточуючих до засуджених, що призводить до надмірного збудження чи гальмування нервових процесів і до нервових зривів, у в'язня. Особа, яка повернулася з місць позбавлення волі починає невірно оцінювати власну поведінку і вчинки інших людей і, як наслідок, втрачає соціальні навички. Відповідно перед сучасним українським суспільством постає питання: «Вітчизняна система виконання покарань – «виправляє» чи «ламає» особистість засудженого?».

В контексті соціально-педагогічного забезпечення виправлення правопоруш-

ників фундаментальними науковими розробками є праці: О. Беца, С. Горенко, В. Кривуша, В. Лютого, Г. Радова, В. Синьова; особливості соціалізації та перевиховання засуджених в умовах виховних колоній досліджували: І. Башкатов, П. Вівчар, В. Коваль, В. Кудрявцев, М. Фібула. Незважаючи на великий інтерес науковців, проблема негативних психологічних впливів тюрми на особистість засудженого, залишається не вирішеною і потребує подальшого вивчення.

Практика роботи пенітенціарних установ доводять, що ув'язнення має негативні психологічні та фізіологічні впливи на в'язнів, і як наслідок, погіршення психологічного стану. В переважній більшості такий вплив може включати в себе: 1) емоційне відсторонення; 2) депресивні стани з переходом в депресію; 3) суїцидальні думки або поведінка; 4) підвищення рівня агресивності.

Аналізуючи сучасні дослідження, ми можемо зробити висновок, що найбільш руйнуючим фактором для ув'язненого є втрата їх життя в зовнішньому світі і відносини з сім'єю, а не сам режим чи умови ув'язнення. С.Кохен та Л.Тейлор, у своїх дослідженнях стосовно ув'язнення виявили, що в'язні з довгим терміном покарання одержимі страхом через ув'язнення [2]. Ш.Томар наголошує, що тюрма націлена на реабілітацію злочинця від злочину, проте оскільки ув'язнення спричинює більше шкоди ніж користі, таке твердження звучить досить обнадійливо. Умови виправних колоній можуть по-різному впливати на ув'язнених. Це пов'язано з шоком попадання в тюрму та примусовою адаптацією до тюремного життя. В'язням демонструють нову культуру. Будучи в тюрмі ув'язненим потрібно правильно організовувати вільний час, оскільки години перебування за ґратами здаються нескінченними [2].

Для більшості в'язнів основне джерело стресу є втрата контактів з сім'єю та друзями за межами тюрми. Є також страх деградації. Існує проблема відсутності особистісного вибору, в умовах виправних колоній, що знеособлює «Я» засудженого. Після того як їм багато років кажуть, що робити засудженні втрачають здатність думати за себе, та приймати власні рішення.

Соціальна ізоляція, яка притаманна кожній системі виконання покарань, є одним з основних факторів впливу на адаптацію в'язнів до позбавлення волі та ре-адаптацію після звільнення. Зарубіжні соціальні психологи виявили взаємозв'язок між частими візитами з боку сім'ї і друзів і позитивним процесом адаптації до в'язниці та реінтеграцією після звільнення. Деадаптація до умов позбавлення волі характеризується: насильством, агресією, тривогою, депресією, дистресом та суїцидом. Вчені Макшейн і Вільямс під час досліджень виявили залежність впливу таких компонентів ув'язнення, що мінімізують негативний психологічний вплив, а саме: зовнішній контакт, можливість заробляти гроші, гриф секретності трудової та дисциплінарної біографії.

Основною метою кримінального покарання як соціального інституту в законодавстві багатьох європейських країн служить ресоціалізація особистості засудженого, тобто формування в процесі відбування покарання у нього якостей особистості, що сприяють відновленню порушених соціальних зв'язків і відносин, а також ідентифікація особистості як суб'єкта власної життєдіяльності. Такими якостями виступають законнослухняність та соціальність, які покликані забезпечити дотримання особою правових норм і її орієнтацію на соціально-корисний спосіб життя (морально-правова ресоціалізація) [3].

З нашої точки зору яскравим прикладом роботи з так званими «проблемними» групами населення є використання положень позитивної психології. Через велику кількість негативних психологічних впливів у в'язниці, логічно, що людям, які перебувають в умовах позбавлення волі хотілося б отримати можливість відчути позитивні емоції. Психологічна робота з в'язнями є виснажливою, а негативний вплив системи виконання покарань легко може перекреслити позитивний результат роботи психологів. Дослідники продемонстрували силу тюремного середови-

ща у формуванні поведінки, часто зі шкодою як для в'язнів та і для працівників виправної установи. Стентфорський експеримент який вчені створили в 1973 «Habits of Mind» (В'язні також тренують «складні вибори» програма створена щоб підтримувати учасників в намірах і показати нерішучість стосовно виборів який вони можуть зробити в критичний момент після виходу на волю. Використання позитивної психології у цій програмі очевидно. Учасники розвивають позитивні навички, сфокусовуються на позитиві, навчаються контролювати свої думки. Учасники проекту відзначають результат їх участі, наголошуючи на тому, що вони знають, що робити після звільнення, можуть діяти краще в команді, відчують себе щасливішими і можуть сфокусуватись над важливими моментами життя. Підхід позитивної психології також ефективний у зменшенні або попередженні депресії [2].

Аналізуючи літературу, що відображає тюремні системи, варто відзначити позитивний результат застосування теорії соціального научіння А. Бандури, а саме: системи виконання покарань які підтримують програми модифікації поведінки. І хоча, соціальне научіння потребує більше фінансів і його складніше контролювати, однак результати показують, що ці програми можуть допомогти у зниженні рецидивізму, якщо здійснюється правильно. Програми соціального научіння сприяють формуванню атмосфери надії, самоефективності і самомотивації. Особи після звільнення, з місць позбавлення волі, потребують подальшої підтримки про соціальної спільноти, яка включає в себе урядові та некомерційні організації на рівні громад. Оскільки сильне просоціальне середовище при звільненні допомагає в скороченні рецидивізму [1].

Отже, розглянувши теоретичні підходи та думки вчених стосовно психологічних особливостей в роботі виправних установ варто наголосити на тому, що основною функцією тюремного покарання є робота з людською свідомістю, шляхом активізації трьох сфер, які включають в себе: покарання, утримання та реабілітацію. В теорії така концепція здається гарною – але нажаль в реальності дуже багато негативних психологічних впливів, які зустрічається в тюремному середовищі.

З нашої точки зору, більш детальний, аналіз світового досвіду роботи із засудженими, зокрема вивчення та адаптація методів, технік та програм роботи з в'язнями до реалій українського суспільства, допоможе в позитивній реінтеграції осіб, які повернулись з місць позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Astrav-Caneda V. *Social Learning Theory and Prison Work Release Programs* [Електронний ресурс] / V. Astrav-Caneda, M. Busbee, M. Fanning. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1165&context=sferc>. 2. Tomar S. *The Psychological effects of Incarceration on inmates : Can we Promote Positive Emotion in inmates* [Електронний ресурс] / S. Tomar. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://medind.nic.in/daa/t13/i1/daat13i1p66.pdf>. 3. Європейські пенітенціарні правила Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032/page. 4. Радов Г. О. *Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу* / Г. О. Радов // *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. – К.: КІВС, 1998. – № 3. – С. 41–49.

А. М. Лещенко

«ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ» МОРЯКІВ ДАЛЬНЬОГО ПЛАВАННЯ (до постановки проблеми)

Сучасна психологія все більше звертається до особливостей професійної діяльності людини та її впливу на формування особистості, її прояви тощо. Особливо актуальним є питання психології праці в особливих умовах, де «... зі зростанням напруженості праці відбувається перехід від кількісного зростання операційних елементів до якісно нового рівня функціонування - діяльності в умовах невизначе-

ності» [5, с. 29]. Така діяльність в умовах не визначеності поступово починає «поглинати» особистість, деформуючи та руйнуючи її. Саме такою є діяльність моряків дальнього плавання.

Професійна діяльність моряків дальнього плавання пов'язана із цілою низкою факторів, які не сприятливо впливають як на психологічний, так і фізичний стан, що безумовно відображається на усіх сферах життєдіяльності і, безпосередньо, на власному психологічному стані. Робота на судні супроводжується частими змінами часових режимів, постійним переживанням стресу та різних видів депривації, що у сукупності приводить до так званої професійної деформації. Вона у свою чергу характеризується зміною якостей особистості, які, найчастіше, мають негативний характер [1, 2]. Сучасні дослідження вказують на безпосередній зв'язок професійної деформації із «професійним вигоранням», як різновидом особистісно-професійної деформації [3, 4].

Загально прийнято, що професійне вигорання - це реакція людини, як фізіологічна, так і психологічна, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів, що обумовлені професійною діяльністю; результат некерованого довготривалого стресу; психічний стан, який характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних професійною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність, деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень. Спираючись на таке визначення сутті професійного вигорання, можна виділити декілька груп симптомів, які проявляються у моряків дальнього плавання.

1. Психофізичні симптоми, які проявляються у відчутті хронічної втоми, емоційного і фізичного виснаження; зниження рівня реакцій на зовнішні подразники; головний біль, коливання ваги, порушення сну тощо.

2. Соціально-психологічні симптоми: нудьга, пасивність і депресія; підвищена дратівливість, вибухи немотивованого гніву; переживання негативних емоцій, особливо образи, підозри; переживання підвищеної тривожності тощо. Це у свою чергу впливає і на поведінку людини, так вона може змінювати, мимовільно, режим робочого дня; уникає прийняття рішень; знижується робочий ентузіазм; дистанціюється від членів команди, особливо в кінці терміну рейсу; зловживає алкоголем, різко зростає кількість випалених за день цигарок, тощо.

3. Поведінкові, які характеризується відчуттям, що робота стає все важче; зміною трудового режиму; відмова від прийняття будь-яких рішень; зниження ентузіазму тощо.

Таким чином, «професійне вигорання» зачіпає усі сфери особистості: знижує або завищує самооцінку; підвищує відчуття роздратування; інтелектуальне недовантаження, тощо.

«Професійне вигорання» не є одноактним, а проходить ряд стадій, які характеризуються певними змінами психофізіологічного стану моряка. Так можна виділити наступні стадії:

1. Не значне зниження рівня працездатності: неухважність, «забування», дрібні порушення рухових дій тощо. Ця стадія може протікати протягом трьох-п'яти років.

2. Зниження інтересу до роботи, потреби в спілкуванні з членами екіпажа, наростання апатії до кінця терміну рейсу, поява стійких соматичних симптомів (немає сил, головні болі; «мертвий сон, без сновидінь» чи безсоння, підвищена дратівливість). Тривалість протікання стадії – близько п'яти - п'ятнадцяти років.

3. Так зване, особове вигорання. Повна втрата інтересу до роботи і життя взагалі, емоційна байдужість, отупіння, відчуття постійної відсутності сил. Термін протікання від десяти до двадцяти років.

Враховуючи особливості трудової діяльності, яка відбувається в екстремальних умовах, та особливості психофізіологічного стану кожного окремого моряка, можна говорити про відповідні зміни в часових рамках протікання стадій «професійного вигорання».

Ця проблема потребує більш досконалого вивчення та проведення практичних досліджень, адже сьогодні в Україні кількість морських фахівців зростає, і саме вони презентують державу на міжнародному ринку праці.

Список використаних джерел

1. Безносів С. П. *Професійна деформація личности* / С. П. Безносів. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с. 2. Охрименко О. Р. *Психологічні закономірності адаптації особистості до особливих умов діяльності: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.09* / О. Р. Охрименко. – К., 2005. – 30 с. 3. Сидоров П. В. *Синдром емоціонального вигорання* / П. В. Сидоров // *Медицинская газета*. – 2005. – 8 юнія (№ 43). – С. 3-9. 4. *Форманюк Т. В. синдром «емоціонального сгорання» як показатель професійної дезадаптації учителя* / Т. В. Форманюк // *Вопросы психологии*. – 1993. – № 6. – С. 57-64. 5. *Хайрулін О. М. Психологія професійного вигорання військовослужбовців* / О. М. Хайрулін. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 220 с.

І. В. Музиченко

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Поняття «етнічна свідомість» - одне з центральних в етнопсихології, проте й досі не існує однозначного визначення щодо нього, часто його ототожнюють з іншими етнопсихологічними поняттями, а саме: національна свідомість, етнічна самосвідомість тощо.

Щодо проблеми етнічної свідомості, то вона пов'язана з такими вченими як І. Кант, І. Фіхте, Г. Гегель. Зокрема, І. Кант та І. Фіхте етнічну свідомість розглядали як певну ідеальну субстанцію – дух, душа. Продовжили трактування етнічної свідомості засновники напряму «психології народів» М. Лацарус та Х. Штейнталь, які визначили предмет і завдання етнічної психології, що, на їх думку, полягають у вивченні особливих форм духовної діяльності різних народів – міфів, звичаїв, традицій, мистецтв та історії, в яких виявляється «народний дух».

Важливим внеском у розвиток етнічної психології стала десятитомна праця видатного німецького філософа, мовознавця й теоретика психології В. Вундта – «Психологія народів». За вченим, складові «духу народу» – мова, міфи і звичаї – «є духовними продуктами розвитку, в утворенні яких виявляються своєрідні психологічні закони» [1, с. 22]. Етнічна свідомість, за В. Вундтом, «дух народу – це вищі психічні процеси, що виникли за спільного життя багатьох індивідів: суспільні уявлення, почування, прагнення» й те, що він назвав «аперцепцією», або «колективною творчою діяльністю» [Там само, с. 73 - 114].

Певна схожість із теоретико-методологічними засадами «психології народів» і водночас деякі істотні відмінності простежуються в підході до визначення етнічної свідомості, який запропонували представники французької школи «психології мас» - Г. Лебон, С. Сігеле та Г. Тард. Один із фундаторів «психології мас», Г. Лебон, пропонував вивчати етнічну свідомість через розвиток цивілізацій, виокремлюючи такі її елементи, як мова, релігія, мистецтво, література, та відзначаючи неоднакову їх значущість для внутрішнього світу різних націй.

Проблему етнічної свідомості порушував і засновник психоаналізу З. Фрейд. За вченим, етнічна свідомість розглядається як природжене, глибинне та несвідоме утворення психіки, таке, що має базову інстинктивну природу.

Запропонована теорія була розвинена К. Юнгом у концептах «колективного несвідомого» та «архетипів». Колективне несвідоме за К. Юнгом є природженим, воно є ідентичним у всіх людей і створює тим самим загальну основу духовного життя кожного. Основою колективного несвідомого є архетипи, які розуміються як несвідомий смисл, який змінюється, стає усвідомленим і сприйнятим. Він знає змін під впливом тієї індивідуальної свідомості, на поверхні якої він виникає. Отже, у психоаналітичній теорії можна зустріти умовний розподіл етнічної свідомості

мості на масову та індивідуальну.

Проблема етнічної свідомості активно розроблялася в американській етнології й етнопсихології у 20–60-х роках ХХ ст. (Ф. Боас, Р. Бенедікт, М. Мід, А. Карднер, Кора де Буа, А. Інкелес, Д. Левінсон). Результат наукових розвідок - поняття масової етнічної свідомості почало використовуватись у концепціях «базової особистісної структури», «модальної особистості» та «середньої особи». У своїх теоретичних концепціях зазначені автори відштовхувалися від існування певного типового узагальненого культурно-психологічного образу кожної нації, який спадково передається з покоління у покоління і втілюється у кожному з представників етносу у вигляді певного комплексу культурних та психологічних особливостей.

У 1960-ті роки минулого століття починають з'являтися праці з різних аспектів етнічної свідомості (Ю.Бромлей, П. Рогачева, В. Столипін, С. Токарев). Так, Ю. Бромлей зазначає, що етнічна свідомість - це система поглядів, уявлень, ідей етнічної групи, що виникають на основі взаємодії з іншими етнічними групами та відображають знання про них, ставлення до них, а також стан і форми самовиокремлення своєї етнічної групи.

Подальший розвиток проблеми етнічної свідомості пов'язаний з низкою вчених. Зокрема, Г. Солдатова, розглядає етнічну свідомість, як усвідомлення певною спільнотою або окремою людиною своєї належності до певної спільності, історичної долі її представників, неповторності характеру, менталітету, психології, культури.

В. Левкович вважає, що етнічна свідомість – це одна із форм відображення етносом наявності інших етнічних спільнот і ставлення до них. Дослідник В. Кайгер вбачає в етнічній свідомості концентрований вираз концептуального підходу до світу з позиції історичного досвіду та соціокультурних умов життя народу.

В. Горбунова трактує етнічну свідомість як усвідомлення себе на побутово-етнографічному рівні, на зразок «я – українець». За даними авторки етнічна свідомість проявляється через любов до своєї мови, традицій, звичаїв, а також гордістю за статус представника свого етносу. В. Хотинець визначає етнічну свідомість як усвідомлення народом своєї етнічної спільності, виділення з оточуючого світу і оцінка в ньому свого місця. Дослідниця О. Романенко визначає «етнічну свідомість як усвідомлення і переживання своєї приналежності до соціуму, його культури адаптація особистості до форм соціальних відносин, прийняття соціальних ролей і взаємодії із соціумом» [3, с. 66].

Л. Орбан-Лембрик визначає етнічну свідомість як усвідомлення індивідуальної етнічної належності, специфічних рис власного етносу, ставлення до нього. На думку вченої етнічна свідомість реалізується як групова свідомість, що послуговується критерієм розрізнення «ми» і «вони». На думку М. Пірен етнічна свідомість – це феномен, що зароджується на основі згуртованості групи людей, що переростає в окремі народи, на основі спільних цінностей, та який виражається у розумінні (усвідомленості) кожним індивідом окремо своєї належності до цієї групи (народу), його неповторності та відмінності від усіх інших.

Тобто, вітчизняні вчені дотримуються думки, яка трактує етнічну свідомість як наслідок об'єднувчих процесів, та яка виражається в усвідомленості народом та кожною особистістю окремо своєї приналежності до конкретного етносу та його відмінності від інших.

Досить часто поняття «етнічна свідомість» переплітається з поняттям «національна свідомість». Тому слід чітко розмежувати ці поняття і з'ясувати, у якому зв'язку вони знаходяться в етнопсихології. Так, за І. Суржик національна свідомість – це складна система духовних феноменів та їх утворень, які сформувалися в процесі історичного розвитку нації, та які відображають основні засади її буття. За визначенням Г. Старовойтової національна свідомість – це той прошарок суспільної діяльності, який обмежений рамками буденного досвіду (закріпленого в традиціях і звичаях) і охоплює безпосереднє відображення практичної діяльності, мо-

ралі й норми звичаєвого права, естетичні норми та вдачу, уявлення про свою етнічну належність у певній шкалі, яка співвідносить даний етнос з іншими; регулює традиційно - побутові стереотипи поведінки, охоплює безпосереднє відображення життєдіяльності нації, несвідоме використання національної мови і т. ін. За П. Гнатенко національну свідомість можна визначити як «усвідомлення місця і ролі своєї нації в системі суспільних відносин, розуміння національних інтересів, взаємовідносин своєї нації з іншими соціально-етнічними спільнотами, які проявляються в ідеях, почуттях, прагненнях» [2, с. 54].

Кожний елемент духовного світу особистості і спільноти у певній мірі ґрунтується чи опосередковується етнічним. Національна ж свідомість є надетносним, але не безетнічним чи позаетнічним виразом універсального і формується не етносом чи етносами, але в етносах чи етносі освіченими колами моно - чи поліетнічного суспільства, які піднімаються над етнічною обмеженістю, не позбавляючись етнічної приналежності, у своїй духовно-практичній діяльності, засвоюють універсальні цінності, а також продукують індивідуально-етнічні всезагальні за змістом, але національно-специфічні цінності.

Отже, етнічна свідомість – складне етнопсихологічне поняття. Етнічна свідомість постає історично першою (зародковою) формою національної свідомості. Етнічна свідомість для більшості етнопсихологічних понять постає фундаментом, основою для їх зародження. Тому, етнічна свідомість постає центральним поняттям в етнопсихології, без якого не може існувати та формуватися суспільство як окремих етнос чи навіть як окрема сильна нація.

Список використаних джерел

1. Вундт В. Психология народов / Вильгельм Вундт – М. : ЭКСМО-Пресс; СПб. : TerraFantastica, 2002. – 864 с. 2. Гнатенко П. И., Кострюкова Л. О. Национальная психология: анализ проблем и противоречий. – К., 1990. – 210 с. 3. Романенко О. В. Внутрішня форма слова як інструмент опису етнічної свідомості [Електронний ресурс] / О. В. Романенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов. - 2014. - № 1103, вип. 78. - С. 65-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/VKhIPG_2014_1103_78_13.pdf.

Г.І.Слободяник, М.С.Косяк, О.В.Нікітюк, І.О.Слободяник, О.М.Шановал

АСПЕКТИ ВПЛИВУ РІЗНИХ ФАКТОРІВ ТА ПРОЯВІВ НА ПСИХОЛОГІЮ ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ГРУП ПІДЛІТКІВ

Підлітки водночас є тендітним і сильним, вразливим і небезпечним явищем.

В психології поняття соціалізації розглядається по-різному. Ми його розуміємо як засвоєння підлітком нових для себе соціальних ролей, входження у все більш широкі соціальні відносини і те, що для підлітка новою психологічною реальністю (порівняно з молодшим школярем), стає група ровесників [1].

Смисл процесу відособлення полягає у пошуку підлітком своєї автономії. Поняття «автономія», що прийшло у вітчизняну психологію з американської гуманістичної психології, точно описує стан індивідуального буття людини. Людина є автономною настільки, наскільки вона усвідомлює свій особистий простір, його межі, здатна співвіднести свою автономію з автономією іншої людини. Той, хто є автономним, не допускає порушень кордонів не лише свого особистого, але й фізичного простору [2].

Відстоюючи свій особистий і фізичний простір, підліток ще не здатний серйозно і з повагою ставитися до автономії інших людей. В сім'ї ця його властивість породжує чимало труднощів для близьких. Підліток егоцентричний і вимагає поваги своєї інтимності: не слухайте його розмов, не розпитуйте про справи, не заважайте спілкуванню з товаришами, не заходьте до його кімнати без дозволу. Проте, він і не припускає, що і інші члени сім'ї теж мають право на відпочинок,

таємницю, відособленість. Він живе так, ніби інші повинні присвятити йому своє життя, віддаючи його до останку.

У процесі соціалізації та відособлення існує ще один аспект: необхідність для підлітка бути зв'язаним з групою і пошук власної ідентичності. За допомогою поняття «ідентичність» психологи описують уявлення людини про себе як про особистісно визначеного, відмінного від інших людей, що володіє лише йому притаманними якостями, світобаченням і світовідчуттям [2].

У старших підлітків взаємини між хлопчиками і дівчатками набувають нових відтінків: вони бажають подібати один одному не як партнери в іграх, а як представники іншої статі. Секс і сексуальні взаємини входять в їхнє життя не як заборона, а як реальність, до якої вони готуються прилучитися [3].

Відчуваючи себе іншим (новим і дорослим), підліток вимагає, щоб і дорослі визнавали це. Ставлення підлітків до дорослих є суперечливим: підліток прагне бути незалежним від оцінок і суджень дорослого, від його волі і влади над собою, від контролю і опіки, і в той же час дорослий необхідний підлітку як порадник, старший товариш, люблячий батько, знаючий учитель [5].

Без дорослого підлітку практично не можливо зорієнтуватися у заплутаному світі людських взаємин, не знайти меж між добром і злом, не розібратися у собі. Підліток шукає у дорослому зразків, незалежно від того, які саме (позитивні чи негативні) зразки для нього є привабливими.

Один з парадоксів підліткового віку полягає у невідповідності потреби підлітка у свободі і ступенем доступної йому відповідальності. У вітчизняній практиці виховання до недавнього часу була відсутня проста і дуже важлива для розвитку підлітка установка: підліток відповідальний за те, що він робить і що він вибирає. Зарубіжний досвід дає нам поштовх до осмислення того як саме виховувати у підлітків відповідальність [1].

Якщо батьки (учителі, соціальні працівники) не дають підлітку свободи і не вимагають відповідальності, то він не прагне стати дорослим. І в консультації, і в приватному житті приходиться зустрічати дітей, які всіма силами прагнуть залишитися у дитинстві. Підліток набагато важче, ніж молодший школяр, переживає розлучення батьків або хронічні конфлікти між ними. Але в той же час підліток здатний налагодити взаємини з батьком, як правило більш дружні ніж до розлучення [3].

Глибокою внутрішньою проблемою підлітка може бути відсторонення його матір'ю. Психологи і психіатри знають, що таке буває, коли жінка не готова до материнства, якщо у неї були тяжкі роди, дитина була ослаблена і хвороблива, якщо дитина схожа на нелюбимого чоловіка жінки, якщо стать дитини не відповідає очікуванням матері [5].

Чим раніше дитина відчує відчуження або недостатню любов матері, тим глибше її конфлікт між бажанням бути любимим і страхом не отримати материнської любові. Якщо у дошкільному чи молодшому шкільному віці не любима дитина та її мама не отримують кваліфікованої психологічної допомоги, то у підлітковому віці її проблеми стануть ще гострішими, болючішими.

Шкільні конфлікти нелюбимої дитини підсилюються її конфліктами з батьками. У підлітковий вік вона входить готовою до всіх видів негативізму.

Дворова компанія утворює дім, сім'ю. Норми і правила цієї сім'ї всім зрозумілі. Вони непохитні. Кожен там почуває себе захищеним, впевненим, а всі разом вони протидіють чужим. Якщо дворова компанія криміналізується під впливом більш старших хлопців, то важкі підлітки залишають сім'ю і школу. Вони не довіряють дорослим, знайти з ними спільну мову майже неможливо.

І на завершення слід зазначити, що багато труднощів і проблем, з якими зустрічаються підлітки, характерні і для значної частини старшокласників.

Останнім часом у суспільстві відбулися і тривають глибокі зміни, які тим чи іншим чином впливають на криміногенну обстановку. Особливо це стосується причин

і умов злочинності неповнолітніх. Так, кожен 8–9 злочин в Україні вчинюється неповнолітніми. Біля 11% серед осіб, які беруть участь у скоєнні злочинів, – неповнолітні. Поширення злочинності серед них випереджає її загальне зростання, а кількість підлітків, що вчинили злочин повторно, за останні роки збільшилась більш як на 19%. Майже кожен другий злочин скоюється підлітками у групі; частіше з особливою жорстокістю і цинізмом [1]. Відбувається процес «омолодження» злочинності, збільшення числа підлітків жіночої статі. Боротьба зі злочинністю неповнолітніх є необхідною ланкою у низці заходів з викорінення злочинності у цілому.

Проте психологічний механізм злочинної поведінки полягає не тільки у особистих поглядах, намаганнях і потребах неповнолітнього, а й залежить від характеру його відносин з групою взаємодіючих з ним осіб. Вплив групи на нестійких підлітків є вирішальним для скоєння ними злочинів. У групі під час її колективних дій спостерігається немов би примноження, збільшення рівня і сили деяких психічних станів та моральних почуттів суб'єктів, що призводять до вчинення антисуспільного проступку, який поодиноці може бути і не скоєний. Практиці також відомі випадки, коли стримані, з позитивними рисами підлітки під впливом групи ставали агресивними і вчинювали злочини з проявом жорстокості. Тобто, особистісні особливості і риси характеру окремих неповнолітніх злочинців знаходились у протиріччі з обставинами їх участі у скоєнні групового злочину[4].

Девіантна поведінка підлітків та молоді має загальні для всіх девіантних проявів причини. Це насамперед протиріччя між рівномірно розповсюдженими і зростаючими потребами та істотно різними можливостями їх задоволення.

В угрупованнях підлітки проходять своєрідну школу колективізму, ризику, романтики, підлості, жорстокості. Кримінальну спрямованість групи характеризують такі ознаки: наявність в групі раніше судимих учасників, які не працюють і не вчаться, зловживають алкоголем і наркотиками, займаються азартними іграми; наявність в групі свідомого лідера; авторитарний стиль управління групою; переважно кримінальна спрямованість групи; формування власної субкультури.

Сучасне підростаюче покоління не має чітких уявлень про негативний вплив цих факторів та проявів та знання психологічних особливостей та проявів підлітків сприяє правильному вирішенню завдань розслідування злочинів і перевиховання неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Веселуха В. Соціальний і правовий статус неповнолітніх і його вплив на віктимну поведінку // *Право України*. – 1999. – № 7. – С. 93–97.
2. Немов Р. Психологія. Кн. 1, 2, 3. – М., 1998.
3. Павленко Л.І., Слободяник Г.І., Слободяник І.О., Нікітюк О.В. Удосконалення змісту позашкільної освіти у виховному просторі Дитячого оздоровчо-екологічного центру м. Києва. // *Мат. Всеукр. наук. конф. (присвяченої 20-річчю прийняття Конституції України) «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики»*, Дніпро, 2016, С. 85-86.
4. Слободяник Г.І. Психологічні особливості злочинності неповнолітніх та їх профілактика // *Мат. Всеукр. наук. – практик. Конф. «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку»*, Дніпропетровськ, 2016, С. 60-62.
5. Слободяник Г.І., Косяк М.С., Юлдашев А.Х., Величко З.Я., Слободяник І.О., Смірнов О.М. Психологія неповнолітніх злочинців та труднощі адаптації та роботи з ними. // *Мат. Всеукр. наук.- практик. конф. «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку»*, Дніпропетровськ, 2016, С. 99-102.

СЕКЦІЯ VI.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ, СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

О. Я. Калакура

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ГАЛИЧИНИ У ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

Національний ренесанс, пов'язаний з відновленням української державності, охопив не тільки титульну українську етнопцію, але й представників інших етнічних груп. Розпочався процес потужного зростання національної самосвідомості, відродження національних мов, культур, історичних традицій. Ставлення до національних меншин як критерій міжнаціональної толерантності є тим лакмусовим папірцем, завдяки якому перевіряється ступінь зрілості суспільства, рівень його відкритості та демократичності [1, с. 132]. Українська держава, здобувши незалежність, проголосила одним із своїх пріоритетів захист прав усіх громадян на засадах рівноправності. Це підтверджено Конституцією та рядом Законів України. Політико-правове поле в царині забезпечення етнопціональних прав продовжує вдосконалюватися у відповідності до євроінтеграційних прагнень українців. Відповідно до правових засад державної етнопціональної політики в Україні за роки незалежності розроблено низку Програм підтримки та розвитку культур національних меншин на загальнодержавному та регіональних рівнях, у тому числі й з участю міжнародних організацій. В межах цих програм здійснюється цілий комплекс різноманітних заходів, спрямованих на створення умов для гармонійного співжиття громадян України, незалежно від їх етнічного походження, в усіх регіонах проживання, включаючи й Галичину.

Політичний вимір розвитку освіти та культури національних меншин визначається адекватністю політики, спрямованої на функціонування системи безперервної мовної освіти, що формально забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну мову національної меншини та іноземні мови. Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур [2, с. 5–6]. Водночас практика державної етнополітики засвідчує низку проблем і труднощів у сфері культурно-освітнього розвитку, що надає цьому питанню наукової актуальності і практичного значення. Мета даної доповіді полягає у з'ясуванні особливостей етнополітичної ситуації на Галичині – одному з унікальних історико-географічних та етнографічних регіонів України, регіону транскордонного і полікультурного, який поряд з іншими західними областями (Закарпатською, Чернівецькою) характеризується як найбільш європеїзований – за географічною локалізацією, історичною традицією, культурно-національним менталітетом, релігійними уподобаннями [3, с. 75], її впливу на розвиток освіти та культури національних меншин. Україна як велика європейська держава об'єднує декілька макрорегіонів з різним історичним досвідом, полікультурною традицією. Питання мови, духовних та культурних уподобань стали полем постійних гострих дискусій і політичної боротьби упродовж усіх років незалежності, однією з найбільш вагомих причин міжрегіональних суперечностей в українському суспільстві [4, с. 291].

Як засвідчує досвід Галичини, національна політика української держави сприяє таким напрямкам етнопкультурного розвитку етнічності як освіта рідною мовою, засоби масової інформації та видавнича справа рідними мовами громадян, підготовка кадрів для соціально-просвітницької роботи та відродження національних традицій і звичаїв, наукові дослідження минувшини і сьогодення українців та

національних меншин. У державному бюджеті щорічно передбачаються кошти на підтримку громадських об'єднань національних меншин, пріоритетними напрямками діяльності яких стало відродження культурно-освітніх та духовних традицій, вивчення рідної мови, налагодження контактів з історичними батьківщинами, зміцнення міждержавних зв'язків у галузі освіти, науки та культури. Не зважаючи на зменшення чисельності представників етнічних меншин у Галичині за роки незалежності, у порівнянні з 1989 р. їх чисельність у 2001 р. зменшилась у Івано-Франківській області у двічі, у Львівській області на 46%, у Тернопільській області на 31%, простежується тенденція до подальшого збільшення кількості національно-культурних товариств. Лише кількість польських організацій Львівського консульського округу у 2012 р. зросла до 137 з 120 у 2009 р. В регіоні працюють національно-культурні товариства білорусів, болгар, греків, євреїв, німців, литовців, поляків, росіян, чехів тощо. Всі національно-культурні товариства Львівщини об'єднані у Федерацію національних меншин. В Івано-Франківській області з метою відродження і розвитку національно-мистецьких традицій національних меншин головне управління освіти і науки облдержадміністрації щорічно проводить обласне свято «Всі ми діти твої, Україно!». Діяльність національно-культурних громадських організацій щодо задоволення запитів у вивченні рідної мови знаходить підтримку з боку держави, зокрема у наданні освітніх послуг через дошкільні заклади, недільні та загальноосвітні школи. Помітно збільшилася у порівнянні з ситуацією в УРСР кількість дітей, які навчаються рідною мовою у державних навчальних закладах. На Галичині у 2015-2016 навч. р. у загальноосвітніх школах навчання провадиться українською, російською та польською мовою, у недільних школах вірменською, польською, німецькою. У вищих краях працює кафедра польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка, спеціальність «Польська мова й література» на кафедрі слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, Полоністичний центр з бібліотекою у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка [5].

Поряд з успіхами в демократичному поступі та євроінтеграції України в етнонаціональній сфері залишається низка труднощів і проблем, у т. ч. соціально-економічного та політичного порядку. Насамперед, це зниження культурно-потенційного рівня етноспільнот за рахунок еміграції національної інтелігенції, насамперед молоді за кордон, звуження сфери застосування мов окремих національностей, недостатній рівень представництва різних національностей у культурному та громадському житті України. Ось чому на часі розробка та здійснення заходів щодо забезпечення реалізації права національних меншин на національно-культурну автономію, ухвалення Стратегії етнонаціонального розвитку України. Серед проблем розвитку культури та освіти національних меншин, успадкованих від імперських і радянських часів, важливим залишається подолання наслідків русифікації та акультурації, подальше вдосконалення мережі різних типів освітньо-виховних закладів від дошкільних до вищих навчальних. Невиправдана мала кількість дошкільних закладів для дітей національних меншин негативно впливає на рівень адаптації їх до вивчення, як мінімум, трьох мов. Залишаються і проблеми створення відповідних умов для навчання і виховання обдарованих дітей національних меншин, зокрема в сільській місцевості, та подальше вдосконалення системи підготовки і перепідготовки вчителів як початкової школи, особливо вчителів материнської мови етносів, так і вчителів-предметників та працівників дошкільних і позашкільних закладів [6, с. 73]. Все ще актуальними для значної частини етнічних меншин Галичини є питання відновлення функції національної мови як рідної, адже серед них, окрім росіян, а це поляки, білоруси та євреї, за даними Перепису населення 2001 р., досить значна частина – 41,5% визнали рідною російську мову та 43% – українську мову. Виникають труднощі в реалізації статей

Закону «Про національні меншини в Україні» щодо права громадян вільно обирати та відновлювати свою національність та права на національне ім'я, наприклад у написанні його у національній формі у паспорті. Місцеві адміністрації надто повільно вирішують ці питання. Серед пріоритетних завдань етнополітичного менеджменту на загальноукраїнському рівні актуальними залишаються адаптація та максимальне наближення українського законодавства до чинних правових норм та стандартів Європейського Союзу, на регіональному рівні Галичини – поглиблення співпраці з батьківщинами етнічних меншин у науково-освітній галузі, ЗМІ, збереженні культурної спадщини, реставрації місць національної пам'яті, підтримці музейної справи, масових культурних заходів (фестивалів, конкурсів, окремих колективів), розбудова мережі позашкільних навчальних закладів, які б забезпечили задоволення освітньо-культурних потреб національних меншин, виховання поваги до народних звичаїв, традицій як власне меншин, такі української етнопції.

Таким чином, з відновленням незалежності України сформувався передумови для якісно нового етапу культурного, освітньо-наукового розвитку усіх етнічних спільнот Галичини. Водночас залишається низка проблем, у тому числі й у державній етнопціональній політиці у гуманітарній сфері, які потребують подальшого вивчення, аналізу, прогнозування, наукового обґрунтування шляхів, форм і засобів їх розв'язання як органами влади, так і громадськими організаціями національних меншин.

Список використаних джерел

1. Міронова І.С. *Національні меншини України*. / І.С. Міронова. Навчально-методичний посібник. – Миколаїв-Одеса: ТОВ ВІД, 2006. – 305 с. 2. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки*. – К., 2012. – 37 с. 3. *Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст* / Л.П. Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с. 4. *Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості*. – К., 2011. – 396 с. 5. *Калакура О.Я. Етнополітична складова сучасного культурно-освітнього розвитку Галичини* / Олег Калакура // *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*. Дніпропетровськ, 2016. – С. 26–29. 6. *Сагарда В.В., Токар М.Ю., Фернега В.С. Освітньо-Виховні Проблеми Національних Меншин Закарпаття* / В. В. Сагарда, М. Ю. Токар, В. С. Фернега. – Ужгород, 2000. – 123 с.

В. О. Олексенко

РОЛЬ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ У ПРОЦЕСІ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

З моменту проголошення незалежності України питання повторюваних політичних криз впродовж років лише загострюється, наочно демонструючи як недоліки інституціональної організації вищих органів державної влади та недовірливість основних механізмів стримувань та противаг, так і високу специфічність місцевої електоральної політики та політичного лобі – відправних точок формування цих органів.

Практична реалізація основних механізмів формування та здійснення політичної влади у багатьох аспектах здебільшого зводиться до певного роду суспільно-політичного компромісу – застосування «гібридних» інституціональних моделей, таких як змішана форма державного правління та мажоритарно-пропорційна модель виборчої системи. Основним і невідворотним аргументом «проти» даного компромісу наразі залишається 25-річний досвід функціонування такого роду систем в Україні: застосовувались лише дві моделі – парламентсько-президентська та президентсько-парламентська, в більшій мірі відповідно до інтересів провладних політичних сил, що призводило до повторюваних політичних криз. Водночас, механізми контролю, стримувань та противаг суттєвих змін не зазнали і до сьогодні. Головною ж проблемою наразі залишається питання формування, контролю та підпорядкування виконавчої влади.

Характерна риса змішаних – президентсько-парламентських і парламентсько-президентських систем – полягає в наявності в обох сторін повноважень щодо формування уряду: призначення і розпуск кабінету міністрів є прерогативою одного інституту за умови довіри іншого. Як правило, назва системи робить акцент, який саме інститут має ширші повноваження щодо формування уряду [2].

Головною рисою змішаних систем є класична «трикутна» модель механізму стримувань та противаг вищих інститутів державної влади: 1) народні вибори президента та парламенту; 2) уряд повинен користуватися довірою парламенту; 3) президент має право розпустити парламенту в випадку неспроможності останнього сформувати коаліцію та провести сесію протягом встановленого законом строку [3,с.14]; 4) парламент не має відповідних повноважень для дострокового проведення президентських виборів; 5) змішані системи надають рівні повноваження по звільненню членів кабінету міністрів як президенту, так і парламенту [4,с.116].

Починаючи з 1991 року, система правління України тяжіла до законодавчої гілки влади: в 1995 році відбулася трансформація в бік домінування виконавчої гілки влади. згодом – тривалий процес переходу до більш збалансованого становища. Повноваження законодавчої та виконавчої влади зазнали значних змін, конституційний розвиток та процес реформування стали заручниками боротьби за владу. Постійні трансформації в системі правління в Україні можна наразі можна інтерпретувати як результат постійних змін в розподілі влади між політичною елітою.

З метою посилення власних позицій та/або виходу з-під політичного пресингу, ключові актори починають чергове «перетягання канату» на користь своїх владних повноважень, секторів впливу та контролю над національною політикою загалом, повторюючи одну й ту саму помилку, результат якої – дестабілізація політичної системи України, а «полем бою» виступають конституційні реформи.

Станом на сьогодні, система інструментів стримування законодавчої влади в теорії може виглядати оптимізованою: 1) президент має право розпустити парламент та призначити дострокові вибори в випадку неспроможності останнього сформувати коаліційну більшість протягом 30 днів; 2) дана норма є диспозитивною – розпуск парламенту за таких обставин не є обов'язковим; 3) нездатність парламенту сформувати коаліційну більшість протягом 30 днів означає автоматичну відставку поточного уряду; 4) сформований Кабінет Міністрів протягом одного року має «імунітет» до вотуму недовіри; 5) парламент має опцію саморозпуску.

Проте, враховуючи окремі аспекти досвіду України, досить доречною була б опція автоматичного розпуску парламенту, орієнтована на більш специфічні кризові ситуації, з поправкою на довгостроковість або повторюваність. У випадку, якщо президент є представником політичної партії, якій належить парламентська більшість, навіть за умови неспроможності парламенту сформувати коаліцію в визначений термін, вірогідність ініціювання його розпуску буде доволі примарною: уряд може продовжувати функціонувати в «тимчасовому режимі» - на чолі з виконючими обов'язки – т.т. фактично, державна влада буде здатна функціонувати впродовж тривалого часу, нехай і в кризовому режимі.

Незалежно від некомпетентності президента, законодавча влада не володіє можливістю його усунення з посади, за винятком імпічменту. Власне, процедура імпічменту згідно українського законодавства в теорії можлива, проте з точки зору практичного застосування фактично є фікцією.

Таким чином, імплікація додаткової опції розпуску парламенту та спрощення процедури імпічменту здатні оптимізувати механізми стримувань та противаг за рахунок зменшення необхідності коабітації, стабілізуючи силовий баланс політичної системи, і відповідно до цього, зменшуючи вірогідність виникнення тяжких політичних криз за наявної системи державного правління.

Окремої уваги з огляду на ситуацію повторюваних політичних криз в Україні, заслуговує унікальна Ізраїльська модель інституціонального гібриду: формально

зміненого конституційного ладу, що трансформував інверсивний, суто парламентський характер його політичної системи в так званий механізм стримувань та противаг «двох з половиною сил». Головною причиною конституційної реформи виступає надзвичайна фрагментація ізраїльської партійної системи: протидією стало введення прямих виборів прем'єр-міністра одночасно зі збереженням класичного механізму парламентської системи: 1) прем'єр-міністр займає посаду шляхом прямих виборів, проте для членів його уряду необхідне затвердження з боку парламенту; 2) в випадку неодержання кабінетом міністрів вотуму довіри або винесення вотуму недовіри парламентом безпосередньо після формування уряду, призначається розпуск Кнесету (парламенту) і одночасно нових виборів прем'єр-міністра; 3) автоматичного розпуску парламенту можна уникнути виключно за умови винесення вотуму недовіри прем'єр-міністру двома третинами парламентської більшості; 4) прем'єр-міністр обирається прямим голосуванням і займає посаду, віддалену від прямого партійного впливу: його легітимність забезпечується прямим народним голосуванням [1, с. 246-249].

Отже, станом на сьогодні Україна має два оптимальні варіанти стабілізації політичної системи за рахунок оптимізації чи зміни форми державного правління: 1) коригування та доповнення діючої парламентсько-президентської системи вказаними опціями; 2) перехід до неklasичної парламентської системи, наближеної до Ізраїльської моделі, що зведе до мінімуму конфронтацію між законодавчою та виконавчою владою.

Обидва сценарії потребують проведення конституційної реформи і можливі виключно за умови послаблення політичного лобіювання. В даному розрізі другий сценарій можна охарактеризувати як виграшний за критерієм доцільності, але нездійснений з точки зору практичної реалізації, в той час як діюча система хоч і потребує значних правок, але є вже сформованою і функціонуючою. Відповідно, починати варто саме з корегування актуальної моделі, створюючи тим самим фундамент для майбутніх, більш радикальних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Бостан С. К. *Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики* / С. К. Бостан. - Запоріжжя, 2005. - 540 с. 2. Пігенко В., Пушак Т. *Президентська, парламентська та змішана форма правління: досвід демократій Центрально-Східної Європи у контексті становлення системи державного управління в Україні* / В. Пігенко, Т. Пушак // *Навковий вісник USAID. Програма сприяння парламенту II. Програма розвитку законотворчої політики [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://pdp.org.ua/analytics/parliament/656-68a-a1-visnyk-3>. Прошок, І. В. *Форма державного правління: поняття і сутність* / І. В. Прошок // *Проблеми законності. Вип. 106*. - Харків: НЮАУ ім. Я. Мудрого, 2010. - С. 7-17. 4. Haggard, S. *Presidents, parliaments and policy* / Haggard, Stephen. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001. - 397 p.*

В. Ю. Вілков, С. В. Руденко

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ ЕТНОПОЛІТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Розглядаючи процеси формування, розвитку, сучасного стану наук, що покликані для фундаментального теоретичного та праксіологічного з'ясування взаємозв'язку «етнічності й політики», треба визнати той факт, що, незважаючи на офіційне визнання та інституційне забезпечення, перш за все, «Етнополітології» та «Етнодержавознавства» як «наук і навчальних дисциплін», а також безперервне оновлення їх теоретико-методологічних засад, яке відбувалося за останні два десятиліття в Україні, більшість першочергових та фундаментальних проблем, що безпосередньо відносяться до їх наукового та дисциплінарного статусу, залишаються значною мірою незмінно дискусійними.

В контексті сучасних суспільно-політичних викликів та науково-освітніх запи-

тів наявний «стан справ» та нагальні проблеми із науками етнополітичного напрямку (головним чином у межах українського суспільствознавства), можна схарактеризувати наступним чином.

По-перше, у межах комплексу етнополітичних досліджень, майже протягом перших років незалежності були задекларовані, а потім стали інституціонально – ВАК України – підтримуватися кілька нових наук (зі своєю окремою назвою). Перш за все, це стосується «етнополітології», «етнодержавознавства» та «політичної етнології», які (відповідно до їх домінуючих в Україні інтерпретацій) почали претендувати на «монопольне право володіння» фактично одним і тим же «предметним полем» [див., зокрема: 1, с. 238-261]. Але, з іншого боку, значно посилюється процес диференціації етнополітичних досліджень, який перетворився на непримиренну конкуренцію як традиційних, так і інтенсивно створюваних чисельних «нових» парадигмальних підходів до розробки теоретичних моделей навіть таких «класичних» для суспільно-політичного та гуманітарного пізнання феноменів, як «нації та націоналізм» або «національна держава». (Значно активізувалися «концептуальні змагання» етнології, політичної та соціальної філософії, політології, етнополітології, етнічної політології, етнодержавознавства, націології, соціології, культурної антропології, етноконфліктології тощо).

По-друге, серед українських учених не склалося сталого й консолідованого розуміння «місця розташування» етнополітології (так само як етнодержавознавства) або «політичної етнології») в суспільствознавстві, як, утім, й узгодженої оцінки її взаємозв'язку з багатьма іншими науками, що вивчають етнічні та політичні феномени та процеси. Причому, не обмежуючись бінарними рамками «етнологія – політологія».

По-третє, серед представників українського наукового співтовариства досі не сформувалося більш-менш одностайного уявлення про предмет власно етнополітології. Тоді як істотну роль у його інтерпретаціях грають персональні наукові інтереси, дослідницькі симпатії та індивідуальне авторське бачення природи та взаємозв'язків «етнічних і політичних явищ та процесів». В окремих випадках у концептуальних підходах, у змісті публікацій та ідейному наповненні та акцентах навчальних курсів з етнополітичної проблематики явно або неявно можуть проявлятися й ідеологічні уподобання авторів.

По-четверте, занадто масштабні проекти створення «Етнополітології» як «науки і напрямку досліджень», які пропонуються низкою українських учених, з точки зору перспектив їх пізнавальної ефективності та теоретико-методологічних можливостей, значною мірою не тільки суттєво відрізняються, але й нерідко програють традиційним науковим підходам. Йдеться про такі самодостатні напрями та тематичні блоки, які давно сформувалися в галузі пізнання етнонаціональних явищ і процесів і які є концептуальною базою сучасної етнополітології («етнополітикодержавознавчих досліджень»), мають стандартизовану й конкретну науково-дослідну спрямованість (закріплену за допомогою безлічі публікацій по всьому світові), як, наприклад, «націоналізм», «теорія нації», «теорія націй і націоналізму», «нація і держава», «національна ідея». А найбільш принципова різниця між вищезначеними різновидами підходів полягає в тому, що варіанти розбудови «етнополітології як науки», які пропонуються багатьма вченими з пострадянського наукового простору – це поки що не більше, ніж обрис загального шляху пізнавальної роботи, який, до того ж, нерідко передбачається прокладати за схемою: «від запроєктованого предмета дослідження до концептуального моделювання відповідного йому в реаліях об'єкта». Це стосується й навчального процесу підготовки бакалаврів та магістрів.

По-п'яте, поширені серед українських суспільствознавців узагальнення або теоретичні моделювання на концептуально вкрай невизначених та поліваріантних уявленнях про «етнічність» та «політику» часто породжують безмежний авторський суб'єктивізм та ідейно-теоретичну релевантність в інтерпретаціях політичних

вимірів буття, а також у тлумаченні сутності та особливостей феноменів етнонаціонального. Більше того, суто етніцистський підхід у теорії нації і націоналізму, дослідницький акцент тільки на процесах і результатах політизації етнічності, не здатні створити точну і повноцінну модель процесів національного та національно-державного будівництва. Оскільки він не лише не дозволяє науково-теоретично і політико-ідеологічно відтворити картину багатовікових процесів «зон націоналізування», але й перевернуто інтерпретує їх детермінанти та ідейні стимули. Такий підхід в інтерпретації націогенезу фактично не бере до уваги першу з історичних тенденцій національного і національно-державного будівництва (Англія, Франція, США, Швейцарія), яка відбувалася виключно у формі і на основі політико-філософських і політико-правових проектів та ідеологічних вимог демократичних перетворень. І перш за все, не дозволяє теоретично адекватно розглянути та оцінити ідеологію, політичні рухи, що ґрунтувалися на концепті «суверенітету народу». А головне, у концепціях adeptів етніцизму чи етнокультурологічного підходу різноманітний процес націєтворення тлумачиться лише в логіці парадигми та ідеологемі «національного відродження» (який, зазначимо, почався на століття пізніше від національного і національно-державного будівництва в Західній Європі).

До того ж, виключно етніцистський (чи етнічно гіпертрофований) підхід або спосіб інтерпретації націогенезу, природи національних спільнот, ідеології націєтворення та національно-державного будівництва приписує приділяти увагу переважно етнічним (етнокультурним) чинникам та ідеологемі «етнічного націоналізму». Таким чином, «громадянський патріотизм» як ідейна й ментальна основа, а також впливовий фактор демократичної консолідації сучасних «політичних/громадянських націй», може зовсім залишитися за межами наукового пізнання. Хоча, підкреслимо, власне він, в умовах наростаючого мультикультуралізму, створення багатодержавних об'єднань (наприклад, ЄС) визнається рядом впливових політичних мислителів сьогодення (зокрема, Ю.Габермасом) як основа «громадянської політичної культури та солідарності», «конституційного патріотизму», «демократичної свідомості». Таким чином – стабільності та прогресивного розвитку сучасного суспільства. його подальшого демократичного поступу

По-шосте. «загальний стан» методологічного арсеналу українського наукового співтовариства етнополітологів (що безпосередньо позначається й на методологічних виявленнях і симпатіях окремих вчених) характеризує не просто «еклектичний плюралізм», що вважається припустимим за стандартами сучасного західного наукового співтовариства дослідників політики, а очевидний хаос і волюнтаризм. Крім того, більшості «особливих або специфічних методів» нових «етнополітичних дисциплін», що розроблені їхніми творцями, як правило, притаманне те, що за своєю природою вони не відповідають тим вимогам, які традиційно ставила наука до тих пізнавальних процедур, які називала «методом». За своєю ж гносеологічною й епістемологічною природою «нові методи» етнополітичних досліджень – це не пізнавальний інструментарій і не особливі технології пізнавальної взаємодії суб'єкта з об'єктом, тобто не «сукупність прийомів і операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності», а найчастіше лише суто специфічно-авторська конкретизація напрямку, сфери або кола питань для досліджень.

По-сьоме, те, що сказано про проблеми з методологічною базою й «системою наукових координат» етнополітології, безпосередньо стосується і її структури, що заявляється відомими в Україні науковцями. Одні з них пропонують дисциплінарно (у підручниках або посібниках) конституювати її за аналогією до масштабних курсів таких наук як філософія чи політологія. Інші ж дослідники вважають за краще вибудовувати курс етнополітології як систему сучасних (головним чином, розроблених західними вченими) базових парадигм, що становлять собою специфічні дослідницькі підходи та новітні теоретичні моделі етнонаціональних явищ і процесів, включаючи їх політизацію та інституціоналізацію.

По-восьме, в межах українського наукового простору, створюваного теоретичними напрацюваннями дослідників «етнічності і політики» (ще більше ніж у західному) не сформувалося єдиного, стандартизованого категоріального апарату. Навпаки, переважає тенденція «персонального поняттєво-категоріального бачення, розуміння і тлумачення» природи досліджуваних явищ, а іноді майже суто «індивідуалізованого» аналітичного застосування навіть базових понять суспільствознавства.

По-дев'яте, поняття і різноманітні теорії «етнічності», що виникли й почали поступово набувати популярності в науковому співтоваристві лише з кінця 50-х – початку 60-х рр. історично і теоретично майже не пов'язані з базовими постулатами, приписами і проектами національного і національно-державного будівництва, які розроблялися в межах постулатів основної для політичної історії світу ідеологій, в програмах і діяльності безлічі політичних партій, що були їх прихильниками. Те ж саме можна сказати і відносно «духу і букви» численних міжнародних нормативно-правових актів другої половини ХХ століття. Декларацій. Хартій.

По-десяте, теоретичні напрацювання вітчизняних етнополітологів, етнодержавознавців та політичних етнологів, нерідко відірвані від реалій практики етнополітики в Україні. І насамперед це виявляється в тому, що концептуально обґрунтовані проекти «засад державної етнонаціональної політики», численні рекомендації щодо «управління процесами» «у сфері етнонаціональних відносин» (тобто та сама «розробка методів, принципів, шляхів і засобів вираження та забезпечення інтересів націй і етнонаціональних груп» у системі їх відносин як «між собою», так і «з державою», включаючи й нормативно-правову складову, з метою «досягнення балансу міжетнічних інтересів, збереження та зміцнення етнополітичної стабільності суспільства»), які пропонуються окремими вченими, розробляються державними установами і профільними науково-дослідними структурами, не втілюються у практику рішень та дій інститутів державної влади. А загальна ситуація така, що в політичній діяльності та суспільній свідомості панують ідеологеми та міфологеми, які декларуються політичними лідерами, державними посадовцями, програмами партій, суспільно-політичних організацій та рухів тощо, а в політичному дискурсі «правлять бал» не науково обґрунтовані оцінки, висновки та пропозиції вчених, а так звані «експертні оцінки».

У кінцевому підсумку, якщо резюмувати процеси виникнення і нинішній статус етнополітології як «нової науки й навчальної дисципліни», то можна зробити висновок, що, незважаючи на її серйозне інституціональне забезпечення, майже двадцятирічну розробку та підтримку, вона ще далека від того, щоб перейти до рзряду «класичних», хай і нових для українського суспільствознавства, у порівнянні, наприклад, з тією ж політологією. Тобто, етнополітологія перебуває ще на самому початку шляху її облаштування як стандартизованого парадигмального дослідницького підходу, загальноприйнятих теоретичних моделей і уніфікованого навчального курсу. Таким чином, на сьогодні етнополітологія – це поки ще не самостійна й однозначна сформована наука, а, швидше, окремий, особливий і досить широкий напрям або сфера досліджень та теоретичних пошуків. Вона утворюється сумою дослідних проектів у межах комплексу сучасних політичних дисциплін, що швидко розвивається, і у своїх досягненнях є слабко систематизованим, науково-теоретично не структурованим знанням «про природу етнополітичних явищ і взаємозв'язків етнічності та політики». Хоча, безумовно, треба визнати й те, що вищезазначені наукові процеси та «інтелектуальна ситуація» – це не тільки «хвороби росту» й не тільки неповторні прояви української специфіки, але і стійкі загальносвітові тенденції в розвитку етно- та націополітичного знання і процесів пізнання «етнічності і політики», що характерні для ХХ – початку ХХІ століть.

Список використаних джерел

1. Вілков В.Ю. Етнополітологія як наука та навчальна дисципліна в Україні: історія виникнення, стан та основні теоретико-методологічні проблеми // Філософія та політологія в структурі

М. Ф. Заболотна

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Починаючи з другої половини ХХ ст. проблематика дослідження інтеграційних процесів набула великої популярності. За останні 50 років термін «інтеграція» став важливим елементом характеристики політичного та економічного життя у багатьох державах. «Інтеграція» в широкому сенсі означає виникнення нової структури з окремих частин. Термін походить від латинського *integratio*, тобто - возз'єднання. Таким чином, інтеграція - це процес формування нової, більшої одиниці з декількох складових.

«Інтеграція - це дія або процес, при якому різні групи (або раси) об'єднуються на рівноправній основі в єдине суспільство або організацію», - таке визначення поняття представлено в тлумачному словнику англійської мови Мерріам-Вебстера [4]. Тобто, інтегрувати означає утворювати єдине ціле з двох або більше частин. Процес інтеграції характеризується як поява нових інтегративних ознак у складових, що взаємодіють одна з одною і створюють єдине ціле, що не було властиве їм до початку взаємодії.

Дослідження проблем інтеграції пов'язано з визначенням реальних інтеграційних процесів та спрямоване на виявлення загальних тенденцій, що стосуються причин, умов та основних рис цього явища. Однозначного визначення поняття «інтеграція» не існує. Це пояснюється багатогранністю, складністю цього феномена, а також тим, що існують власні підходи до визначення даного поняття в економічній, політичній, соціальній науці.

Дослідженням даного явища вже давно займаються науковці всього світу. Українські дослідники також приділяють багато уваги вивченню інтеграційних процесів. Значний внесок у розвиток теоретичних основ та проведення прикладних досліджень зроблено Інститутом всесвітньої історії Національної академії наук України [2]. Науковцями даного інституту (А.І.Кудряченком, І.І.Солошенко, Н.О.Татаренко, Л.Д.Чекаленко тощо) було докладно проаналізовано основні тенденції сучасних світових процесів, в тому числі інтеграційних. Особливу увагу необхідно звернути на дослідження Л.Д.Чекаленко. У своїх чисельних працях (в першу чергу в «Світові інтеграційні процеси в умовах трансформації міжнародних систем») автор визначає теоретичні засади інтеграції, особливості її розвитку та, що найважливіше, порівнює між собою різні інтеграційні об'єднання.

На ряду з Інститутом всесвітньої історії значний внесок у науково-дослідницьку діяльність було зроблено Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. Було поставлено ряд завдань з метою поглибленої розробки стратегічних задач та всебічного вирішення питань інтеграції, взаємовпливів політики, регіональних відносин, розробки технологій управління в системі політичних і міжетнічних відносин тощо [3]. Ґрунтовний аналіз інтеграційних процесів було представлено в праці О.Деменко «Інтеграція - феномен міжнародних відносин ХХІ ст.». Автор докладно характеризує особливості сучасної інтеграції та виокремлює нові тенденції об'єднувачих процесів.

Українським науковцем А.В.Бредіхіним було проведено фундаментальне дослідження інтеграційних процесів, в тому числі і на прикладі ЄС. Автор зазначає, що можна з впевненістю заявляти, що історія ХХІ століття буде повністю залежати від взаємовідносин між глобальними інтеграційними структурами [1, с. 3]. Подожуючись з вищезазначеною тезою, можна додати, що виникаючі об'єктивні умови, які змушують країни шукати нові (або вдосконалювати існуючі) форми співпраці, є рушійною силою інтеграції.

Узагальнюючи вище зазначене, можна зробити висновок, що інтеграція - це багатовекторний процес, що має складну структуру, велику кількість суперечливих моментів і складається з варіативності пошуку оптимальної моделі суспільного життя, на основі розвитку політичної, економічної, соціальної, правової сфер. Наявність великої кількості складових елементів робить інтеграційні процеси складними для дослідження. Проте, не зважаючи на це, вітчизняні науковці, докладно вивчають та поглиблюють теоретичне розуміння поняття інтеграції. А вже на сучасному етапі для України глибокий аналіз та всебічне дослідження інтеграційних процесів є надзвичайно важливим, адже це допоможе визначитись з пріоритетами та сформулювати стратегію розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Бредіхін А.В. Співробітництво Європейського Союзу з країнами Латинської Америки у 1990-і роки / А.В. Бредіхін // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 1. – С. 3-5. 2. Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ivinas.gov.ua/uk/pro-institut.html>. 3. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=2>. 4. Merriam-Webster. Online Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mw.com/dictionary/integration>.

Л. П. Корогод

М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ

У МЕРЕЖАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУЧАСНОСТІ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У вересні 2016 року виповнилось 150 років від дня народження видатного українського історика, організатора української науки, громадсько-політичного діяча, літератора Михайла Сергійовича Грушевського. Постать цього Великого Українця, автора понад двох тисяч наукових праць, і сьогодні привертає увагу представників різних галузей соціально-гуманітарного знання, свідченням чого є численні роботи таких авторів, як Д. Видрін, Л. Винар, В. Верстюк, Я. Грицак, О. Копиленко, Л. Корогод, В. Пазенок, Р. Пирог, О. Пріцак, В. Смолій, В. Солдатенко, П. Толочко, В. Ульяновський та багато інших. Невичерпний ідейний потенціал його творчості і сьогодні на сучасному етапі зберігає свою актуальність, являючи собою потужний інноваційний арсенал у сфері історичних досліджень [1], політичної науки і державного управління [3], приклад торжества гуманістичних ідеалів [2].

Вивчення суспільно-політичної галузі творчості М. Грушевського свідчить про те, що багато його розробок і узагальнень з теоретико-методологічних проблем, ідей й сьогодні цілком зберігають свою актуальність. Вчений прагнув збагнути складний комплекс соціально-політичних і культурологічних проблем українства не лише в межах своєї науки, а й у широкому філософсько-світоглядному контексті. Оригінальне звучання в творчості М. Грушевського дістала розробка концепції української національної самосвідомості: він приділяє багато уваги розгляду її в аспекті структурно-функціонального аналізу культури і огляду шляхів її впливу на політичний процес.

В результаті дослідження суспільно-політичної галузі творчості М.С.Грушевського ми можемо сформулювати наступні висновки:

1) М. Грушевський був не лише видатним істориком, але і самобутнім політологом свого часу, який глибоко переконався в тому, що національне, економічне, духовно-культурне відродження України неможливе без високого рівня національної самосвідомості суспільства, яка органічно пов'язана з громадською і політичною культурою;

2) М. Грушевський виробив цілісну концепцію української національної самосвідомості, яка багато в чому збігається з сучасним визначенням цього історично-

го феномену. Дослідження дозволили з'ясувати той визначний факт, що М. Грушевський виробив свою /аналогічну сучасній/ періодизацію процесу українського національного відродження XIX ст. в аспекті утвердження національної самосвідомості ще на початку XX ст.;

3) М. Грушевський розглядав загальнолюдську культуру не просто як суму однакових за сутністю культурно-історичних феноменів, а як складову діалектичну єдність культур, кожна з яких має власну індивідуальну природу, свою унікальну сутність і тому становить загальнолюдську цінність. Вирішальною умовою утримання національної культури на рівні загальнолюдського поступу, на якому вона стає могутньою рушійною силою формування національної самосвідомості народу є не тільки практичні зусилля громадянства в сфері культурній, але і в організаційно-політичній;

4) М. Грушевський глибоко обґрунтовує положення про взаємодію культурно-мовних і політичних чинників в процесі формування української національної самосвідомості і політичної культури українського народу. Особлива роль в цій справі належить пропаганді і організації викладання предметів наукового українознавства. Взагалі вимоги розвитку освіти і науки на національній основі визнаються одним з найважливіших елементів національно-визвольного руху в Україні;

5) М. Грушевський зробив ряд теоретичних узагальнень, що розкривають зміст і сутність політико творчих процесів як сфери об'єктивізації української національної самосвідомості. В числі політико-культурних засад української національної самосвідомості вчений називав, крім інших, національну самоповагу, прагнення опори на власні сили нації, всенародну культуру, патріотизм, усвідомлення того, що боротьба є єдиною дорогою до здобуття політичної свободи поневоленими класами і народами;

6) М. Грушевський послідовно розробляв проблему функціонального призначення політики як соціального явища і політичної діяльності в суспільстві, визначив головні критерії конструктивності політики. Виступаючи з ідеями федералізму, вчений головною метою держави вважав забезпечення прав і належних умов існування для всіх народів, які проживають на її території, створення їх політичної і моральної єдності, виховуючи при цьому засобами морального впливу;

7) М. Грушевський визнавав соціальну значущість свідомості особистості як найбільшої цінності, що утворює основу існування будь-якої суспільності, народу взагалі.

Список використаних джерел

1.Калакура Я.С. Михайло Грушевський – фундатор історіографічних досліджень / Я.С. Калакура // Український історичний журнал. – 2016. - № 3. – С. 4-17. 2.Корогод Л.П. Гуманістичні ідеали в політичній публіцистиці М.Грушевського / Л.П.Корогод // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Філософія. Політологія. – Вип. 84-86. – 2007. - С. 122-126 та ін. 3.Корогод Л.П. Концепція української національної самосвідомості у політичних поглядах М.С. Грушевського: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд.. політ. наук / Л.П.Корогод. – Київ, 1994. – 24 с.

Р. С. Дикань

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Кожне історично-об'єктивне суспільство в Європі мало чітко визначені політико-правові традиції, як дані норми поведінки в цьому суспільстві, які протягом часу трансформувались в певне політико-правове законодавство, що передавалось формі правових традицій в політичній сфері держави.

В Україні політико-правові традиції були поширені з давнього історико-політичного періоду, але їхнє становлення почалося в часи козацької республіки на Запоріжжі. Проте, після цього Україна була під владою різних держав, які здійснювали свою систему політико-правових традицій, що негативно впливало та

змінювало наші правові та політичні традиції. Це призвело до зміни власних політико-правових традицій та негативно вплинуло на світогляд українців.

На сучасному етапі формування, який бере початок з незалежності нашої країни, українська політико-правова традиція являє собою сукупність різних політичних та правових систем, які виробляють норми для життя звичайного громадянина. Вони закладені в Конституції та законодавчих актах нашої держави і контролюються політичною елітою, яка таким чином формує наше суспільство. Але однією з головних проблем політико-правових традицій є її недосконалість, тому що вона є актуальною для політичної еліти, яка управляє суспільством, а не для пересічного українця [1].

До політико-правових традицій, що склались у нашій державі, належать такі.

Обрання до складу законодавчого органу депутатів, які повинні спочатку пропонувати закони, а потім їх ухвалювати і впроваджувати для суспільного блага, закони повинні покращувати добробут громадян. В дійсності все відбувається навпаки. Законодавці лобіюють вигідні тільки їм законопроекти, при цьому ігноруючи думку громадян, змінюючи таким чином правову традицію. Вони повинні працювати для суспільства, покращувати та розвивати його і тільки в такому разі ми зможемо отримати високорозвинену державу з стійкою політичною системою, а в перспективі стати прикладом для інших.

Також є традиція обрання виконавчого органу, який обирається законодавчим органом державної влади і є підзвітний йому у виконанні обов'язків згідно чинного законодавства. Як ми бачимо, то формування даного органу влади відбувається не за професійними якостями, а за квотами чи домовленостями певних політичних партій. Це призводить до неефективної роботи, а часом і до повного занепаду виконавчої гілки державної влади [2].

Дуже важливою політико-правовою традицією є обрання певної особи на посаду глави держави, президента України. Він обирається на виборах голосуванням громадянами країни як гарант конституції і представляє країну на міжнародній арені.

Не менш актуальною традицією є обрання судової гілки влади та її функціонування, а саме їхнє призначення та залежність від політичного впливу, що постійно відбуваються у нашій державі. Фактично судова гілка влади не виконує свою основну функцію – незалежність від політичного впливу. Це призводить до нівелювання самої правової системи, втрати правових якостей даного органу, а найгірше – до втрати довіри у громадян.

Важливою традицією є функціонування правоохоронних органів, а саме їх обрання і виконання обов'язків, що покладені на них державою. Це дотримання прав і свобод громадян, безпека і незалежність від політичних впливів, а саме невтручання у політичні чвари, не бути органом який виконує політичні замовлення та репресії, допомога громадянам, їхня безпека та захист. Наші правоохоронні органи не завжди виконують покладені на них функції, часто вони є залежними від політичних впливів, виконують вимоги тих політичних сил, які перебувають при владі [2].

Для забезпечення належного інтелектуального рівня молоді та населення взагалі, традиційно існує система освіти. Освітою в нашій країні займається спеціально створене Міністерство освіти та науки України, головною функцією якого - є формування вимог до навчальних програм, де зазначається якою повинна бути освіта і кого формує навчальний заклад. Це у першу чергу інтелектуальну особистість і патріота своєї держави, в другу чергу фахівця який може використати свій потенціал, вміння та навички. Проблема освіти в Україні – це є постійна зміна вимог до навчання і недостатня матеріально-технічна база, а також недостатність тих коштів, що виділяє держава – це призводить фактично до її занепаду [4].

Також до основних традицій належить медицина якою керує спеціально створене міністерство. Медицина повинна виконувати таку функцію: лікування та допомога хворому, яка повинна надаватися безкоштовно. Головною проблемою ме-

дицини - є фактичнf відсутність матеріально-технічної бази і безкоштовної складової, до якої призводять недостатність коштів, що виділяє наша країна [1].

Є також така традиція як місцеве самоврядування. Його головні повноваження такі: управління економічними і культурними особливостями місцевої громади. Вона повинна здійснюватися на особливостях місцевості, що фактично відсутнє тому, що є – диктат політичного центру, а це призводить до того, що місцева влада не може виконувати свої функції [3].

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що політико-правові традиції є невід’ємним елементом нашої держави, адже забезпечує функціонування правових органів влади та аспект регулювання політичних і правових систем. У суспільному житті країни політична традиція відіграє важливу роль взаємодії громадянина і влади. Головне призначення політичної традиції полягає не у відчуженні, а в залученні людей до політичної системи і правової діяльності. В процесі діяльності політичної традиції виникають і відтворюються інституційні політичні структури (державна, політичні партії, політичні норми і т. п.), функціональні структури (способи політичної діяльності); ідеологічні й соціально-психологічні структури (політичні ідеали, теорії, доктрини, історичний досвід, традиції, що позначаються на свідомості).

Характер і стан політичних традицій істотно впливають на формування політичної системи, на особливості політичного режиму, на політичну поведінку людей та громадсько-політичні організацій. Тому важливо розглядати політичну свідомість та правову культуру не лише як показники чи індикатори наявного рівня демократії в суспільстві, а й як чинники та детермінанти процесу її становлення.

Одним з найважливіших показників політичної традиції будь-якого суспільства є рівень інтересу громадян до політики. Політична традиція України через складність дослідницьких проблем, багатство інтелектуальних парадоксів, невисвітленість багатьох питань має велику привабливість для вчених світу.

Список використаних джерел

1. Бурлачук В.Ф *Традиція і соціальні зміни* // В. Ф. Бурлачук – К.: Нова, 2000. - С.23.
2. Кулапов, Малька А.В. *Теорія держави й права* // В.Л Кулапов, А. В. Малька М.: Норма, 2009- 200 с.
3. Лазарева В.В *Загальна теорія правничий та держави: Підручник/ під ред. В.В. Лазарева – М.:Юристъ, 2000 – 125 с.*
4. Марченко М. Н. *Теорія держави й права* // М. Н. Марченко М.: Зерцоло, 1996 – 156 с.

В. М. Тарасюк

ПОЛІТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА СТАРУ ПРОБЛЕМУ

Останнім часом політика все більше приваблює людей, хоча в суспільстві існує невідповідність між потребами і потенційними можливостями громадян управляти різними сферами суспільного та державного життя і рівнем їх політичної культури, яка є складовою частиною політичного життя усього суспільства.

Популярність політики спровокувала виникнення широкого загалу «політологів» та «політичних експертів». Кількість коментарів та публікації за авторством осіб, які називають себе «політологами» транслюється з усіх доступних джерел інформації. Ця обставина є вкрай небезпечною для політичної науки. Адже якщо кожен вважає себе експертом у певній сфері знань, значить ця сфера переживає глибоку кризу, у ній бракує фахівців, і вона втрачає свою науково-дослідницьку цінність. Якщо наука, крім іншого, не здатна прогнозувати, а значить попереджати, застерігати й запобігати – вона починає створювати міфи й перетворюється на популізм.

Ефективність системи визначається не кількістю помилок, а реакцією на помилки. Пізнання політичного життя будь-якого суспільства неможливо без вивчення його політичної культури, яка, охоплюючи всі грані суспільного життя, багато в чому пояснює витоки, характер і особливості конкретної політичної системи, панівний в суспільстві політичний режим, динаміку і спрямованість політич-

них процесів. Крім того, знання особливостей національної політичної культури відкриває перспективи для політичного прогнозування та ефективної реалізації конкретних політико-управлінських рішень.

Трактати античних мислителів Протагора, Антифона, Гіппія (V ст. до н. е.) містять «ідею культури», як ідею існування особливого світу, створеного волею, розумом і руками людини. Таке розуміння і пояснення світоустрою було доволі революційним. «Ідея культури» логічно витікала з нового розуміння предмету філософії і трактування місця людини в універсумі. Грецькі мислителі рішуче змістили вектор філософської рефлексії з пізнання природи на пізнання людини, тим самим зруйнували космоцентричну й створили антропоцентричну картину світу [1]. Платон вважав, що люди вчать один одного бути хорошими громадянами – справедливими, мудрими, благочестивими [2]. Відомі римські державні діячі-філософи – Марк Тулій Цицерон, Вергілій, Луцій Анней Сенека, Корнелій Тацит – міркували про шляхи досягнення єдності між громадянами і полісом. Цю складну політичну проблему передбачалося вирішити за допомогою підвищення рівня політичної культури окремих індивідів, які бажають «хліба і видовищ» й не цікавляться політикою, з метою виховання з них свідомих громадян. Саме у вихованні громадянина-патріота, тобто в перетворенні дополітичної людини в людину політичну, вбачалося головне призначення культури. І чим вище ступінь залучення індивіда у суспільне життя, тим вище рівень його політичної культури й тим він ближче до досягнення громадянського ідеалу. У свою чергу, якщо держава не реалізовує свою виховну функцію, то політичне суспільство перероджується в дополітичне, що є загрозою втрати політичних цінностей, руйнування демократичних інститутів й призводить до неминучого краху держави [3].

Політична культура, як загально визнана сфера загальної культури людства, безпосередньо пов'язана з політикою, політичною діяльністю, поведінкою і свідомістю людей. М. Вебер, досліджуючи питання політичної етики як складової частини політичної культури, виділив два її типи – «етику ідеї» і «етику відповідальності». Перша – безкомпромісна націленість на реалізацію політичного ідеалу, друга – суворий облік усіх наслідків будь-якого політичного кроку, і якщо реалізація ідеї негативно відображається на суспільстві, то від неї можна відмовитися [4].

Відсутність об'єктивної політичної інформації та масової політичної освіти свідчить, що українська наука і освіта досі не змогли подолати авторитарні наслідки комуністичного режиму, метою якого було «клонування рабів» та боротьба з вільнодумцями. У протигагу тоталітарному радянському режиму, політична освіта є невід'ємним інструментом демократії, покликаним до виховання якісного громадянського суспільства – перетворення дополітичної людини у громадянина-патріота. Україна потребує політичної освіти, яку можна порівняти за потужністю з радянським ідейно-пропагандистським комплексом, плоди діяльності якого відчуваються й досі [5].

Аристотель зазначав, що політика є найважливішою з усіх наук [6]. Визначеної Міністерством освіти і науки України кількості годин, відведених для ознайомлення студентів ВУЗів з курсом політології, вкрай недостатньо для засвоєння хоча б базових принципів політичної науки [7]. Більше того, сучасна політична ситуація вимагає включення у шкільну програму предмету з основ політичних знань. Про формування політичної культури майбутнього громадянського суспільства потрібно дбати вже сьогодні, тож політичне виховання повинно стати невід'ємною частиною нашої системи освіти.

Не змінивши суспільство шляхом формування суспільних цінностей та пріоритетів, ми не зможемо постійно переслідуючі нас наслідки радянського авторитаризму, не зможемо ефективно протидіяти потужній російській пропагандистській машині й будемо неспроможними побудувати якісне громадянське суспільство, яке є запорукою впровадження демократичних цінностей і являє собою найбільшу небезпеку для недобросовісної влади. У свою чергу, відсутність належ-

ного рівня політичної освіти (політичного виховання) – унеможлиблює формування інституту громадянського суспільства.

Основними пріоритетами сучасної молоді та студентства є матеріальне становище, наявність стабільних зв'язків в органах влади та зовнішній імідж. Втрачають популярність такі категорії, як рівень знань, професійна компетенція, любов до професії тощо. При цьому, найбільше можливостей для професійного росту мають ті, хто покладає свої надії на матеріальне становище та зв'язки – на відміну від меншості, яка, у боротьбі за «виживання», здатна отримати більший рівень знань, навичок та компетенцій.

Таким чином, ще на етапі шкільної та вищої освіти у дітей та молоді формується хибний стереотип успіху – «гроші та зв'язки». Молода особа, керована таким стереотипом, не готова до інвестування власного часу, фінансів та зусиль у процес здобування знань. Краще ці ресурси направити на формування стійких корупційних зв'язків та власного іміджу.

Подібні тенденції є лакмусовими папірцями якості освіти й мають прямий причинно-наслідковий зв'язок. Образ бідного, голодного й нецікавого вчителя чи викладача не здатен надихнути учнів чи студентів на пошук істини.

У свою чергу, держава, яка піклується по майбутнє покоління, не дозволить бідувати освітянам, створює достойні умови для залучення кращих фахівців – педагогів, науковців, практиків. Вкрай небезпечно ставити педагога в пряму залежність від батьків учня чи студента. В такому випадку не варто розраховувати на якість, неупередженість та об'єктивність педагога. Даний підхід формує хибний стереотип успіху в результаті чого, ключові й відповідальні пости займають ті хто «не вміють». А тим, які «вміють» не дають можливості реалізувати свій потенціал, в наслідку чого хворіє все суспільство в цілому.

Ганебне фінансове становище науковців та освітян свідчить, що влада і суспільство вважають науку «задоволенням допитливості за державний коштів». За цих умов, система академії наук виявилася неререформованою, а вища освіта не відповідає вимогам ринку. Бюджетна політика уряду немає нічого спільного з розвитком власного наукового потенціалу й реформуванням системи науки та освіти відповідно до світових стандартів [8]. Це свідчить або про небажання, або не усвідомлення важливості формування майбутнього громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Надольний І.Ф., Андрущенко В.П., Бойченко І.В. та ін. Філософія: Навчальний посібник / К.: Вікар, 1999. – 41. 2. Платон / Держава; Азбука, 2016. – 220. 3. Ch. Belshaw, G. Kemp. *Twelve modern philosophers*. Blackwell Publishers Ltd, 2009 – 117. 4. Вебер Макс. *Обране. Образ суспільства*. М., 1990. 5. *Освіта і суспільство*. Режим вводу: http://akvinat.blogspot.com/2016/02/blog-post_16.html. 6. Аристотель. *Політика*; Азбука, 2015. – 89. 7. Методичні рекомендації. *Міністерство освіти і науки України*. Режим вводу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html>. 8. *Бюджет освіти та науки 2017: що пропонує уряд*. Аналітичний центр CEDOS. Режим вводу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2017-shcho-proponuie-uriad>.

О. Г. Авдєєва

СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

Соціологія (від лат. *societas* – «суспільство» та грец. *λογος* – «вчення», «знання», «наука») – наука про умови та процеси у суспільстві, а також їх дослідження.

Складаючись з гуманітарних наук, соціологія витворює ядро соціальних наук. Об'єктом соціології є соціальна реальність у всій багатоманітності, але оскільки вона досить мінлива, то предмет соціології надзвичайно складно визначити, він не може бути постійним, статичним. Таким чином, соціологія вивчає всі сторони со-

ціального співжиття людей в спільнотах і союзах, в той час, як інші соціальні дисципліни, такі як політологія чи економіка, встановлюють своїми предметами певні специфічні аспекти області соціального (політика – легітимне здійснення влади, економіка – дефіцит). Соціологія звертається до розуміння і систематизації соціальної дії – теорії дій, оскільки згідно з ними поведінка регулюється цінностями і нормами. Її дослідницьким предметом є як суспільство в цілості, так і його окремі частини: соціальні системи, інститути, організації, групи. При цьому, вона має справу з суспільною інтеграцією і дезінтеграцією, із соціальними конфліктами та соціальними змінами [3].

У системі суспільних, гуманітарних наук соціологія посідає важливе місце. Це зумовлено тим, що: вона є наукою про суспільство, його процеси та явища; охоплює загальну соціологічну теорію (теорію суспільства), яка виступає як теорія та методологія всіх інших суспільних і гуманітарних наук; усі науки, які вивчають різноманітні сторони життєдіяльності суспільства і людини, завжди передбачають і соціальний аспект, тобто закони та закономірності, які досліджуються в певній сфері суспільного життя, реалізуються через діяльність людей [1].

Соціальна робота, згідно визначення Європейської Асоціації Шкіл соціальної роботи, – академічна дисципліна та професійна діяльність, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній єдності, а також наснаженню та незалежності людей, залучає окремих фізичних осіб, групи, та суспільні структури до вирішення проблем осіб, сімей що перебувають в складних життєвих обставинах та покращення якості їх життя та добробуту, на засадах принципів соціальної справедливості, дотримання прав людини, колективної відповідальності та поваги, протидіє факторам соціального виключення та сприяє дотриманню прав людини [5].

Основні завдання соціальної роботи: 1) підвищення здатності клієнтів до розвитку, самостійного вирішення власних проблем, та покращення спроможності групи, сім'ї чи особи справлятися із труднощами; 2) допомога клієнтам у пошуку закладів, організацій, ресурсів, які створюють додаткові можливості для подолання складних життєвих обставин; 3) підвищення ефективності існуючих систем, що надають необхідні послуги та ресурси клієнтам; 4) підтримка створення та розвитку різних форм самоорганізації клієнтів; 5) розвиток та вдосконалення соціальної політики задля кращого забезпечення основних потреб представників вразливих груп населення.

Сьогодні вітчизняна соціологія та соціальна робота перебуває у стані визначення. За словами фахівців, вона ще не з'ясувала для себе, якою вона є, якою вона хоче стати і якою вона може стати. Сьогоднішній стан української соціології визначається, насамперед, загальною ситуацією у країні.

Основна увага загалом зосереджена на вивченні змін, що відбуваються у нашому суспільстві, в Україні, генези цих змін і їх наслідки. Це – перша особливість сучасної української соціології. Друга – те, що вона почала щойно інституціалізуватися як самостійне суспільне явище. Третя особливість, притаманна розвитку вітчизняної соціології, це недостатня увага до неї з боку держави та суспільства, недостатнє фінансування та ін.

Розбудова соціологічної науки та освіти неможлива без збереження наукових шкіл. У 70-80-х роках, на думку фахівців, в Україні сформувалося кілька так званих соціологічних шкіл: школа київських соціологів, Харківська і Одеська. Саме в цих містах (Київ, Одеса, Харків, Дніпропетровськ) в основній масі й досі виходять колективні та індивідуальні праці соціологів, наукові записки, збірники праць. Але це лише більш-менш «благополучні острівки». Наукова робота на більшості вузівських кафедр вимагає подальшої активізації.

І сьогодні залишається одним з найгостріших питань наукового спілкування. Організувати конференцію, провести семінар, «круглий стіл» тощо дуже важко з основної причини: слабкої інституалізації соціології, науково-комунікативної системи. Хоча за роки незалежності України з'явилися нові періодичні видання: «Ге-

неза» (м. Львів), «Константи» (м. Херсон), «Современное общество» (м. Харків), «Розбудова держави», «Політичний портрет України», часопис «Політична думка» (м. Київ), все-таки, за браком коштів, вони ледь підтримують життя соціологічної науки. Найважливішим досягненням у цій галузі стало заснування першого в Україні фахового видання «Соціологія: теорія, методи, маркетинг»[4].

У 1990 р. в Україні був сформований інститут соціології НАН України, в результаті реструктуризації Інституту філософії НАН України. Цього ж року було створено Соціологічну асоціацію України (САУ) - організацію, яка об'єднує науковців, спеціалістів та науково-дослідні колективи, які працюють у галузі соціології. З 1993 р. вона є колективним членом Міжнародної соціологічної асоціації. Головною метою САУ є сприяння підвищенню професійного рівня та практичних цінностей соціологічних досліджень в Україні, захист законних інтересів соціологів та поширення соціологічних знань. Пріоритетними завданнями САУ визначено: розвиток вітчизняної соціології, виявлення проблем соціального розвитку України, сприяння професійній соціологічній освіті в Україні, розвиток наукових зв'язків та багато іншого [6].

Щодо соціологічної освіти в Україні, то це порівняно нова галузь вищої професійної освіти як соціального інституту держави. Її метою є створення, оновлення та поширення соціологічних знань і підготовка кваліфікованих фахівців. Тривалий час соціологічна освіта в Україні була відсутня з ідеологічних причин, і лише у 80-х роках утворюються перші кафедри соціології [2].

Сьогодні на соціологію попит. Причиною цього є те, що соціологічні дослідження почали проводитися на комерційній основі, спостерігається прагнення з боку правлячої влади і тих, «хто платить», «закупити» соціологію. В Україні, як і в Росії, створена велика кількість соціологічних центрів, інститутів, груп окремих осіб, які проводять опитування громадської думки, моніторинги, маркетингові дослідження, і, на жаль, не завжди на професійному рівні. Отже, перед інститутом науки постає ряд завдань щодо удосконалення соціологічної освіти, формування у суспільстві соціологічного мислення, масової підготовки спеціалістів-соціологів.

Актуальним є створення навчальних та методичних посібників з соціології, які виступали б і функцією експертної оцінки теоретичних та емпіричних результатів науки. Заслугує уваги і формування міцної академічної соціології, яка має стати в авангарді розвитку цієї науки.[4]

Отже, соціологія та соціологічна робота в Україні, як в системі науки, так і в системі освіти, переживає своє становлення, перебуває у стані пошуку своєї ідентичності. І перш за все, потребує більшої уваги з боку держави та суспільства.

Список використаних джерел

1.Вербець В. Соціологія: теоретичні та методичні аспекти: Навч.-метод. посіб. / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – Рівне : РДГУ, 2005. 2.Воловн В. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998, №9 1-3. 3.Капитонов Э. А. Советская социология. – Т. 1. – М., 1982. 4.Семигіна Т. Брижовата О. Міжнародне визначення соціальної роботи// Соціальна політика і соціальна робота. -2002.-№ 3, 4. 5.Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. – К.: КМ Академія, 2000. 6.Шульга М. О. Українська соціологія в пошуках самоідентичності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000, № 2.

О. В. Бутиліна

ЛОЯЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПАТОЛОГІЇ

Лояльність персоналу (англ. і фран. Loyal – вірний своїм обов'язкам, толерантний до влади). Лояльність – це стан індивідуальної і колективної свідомості членів організації, яка відбиває ставлення до організації та її керівництва у термінах доброзичливості або не доброзичливості. Лояльний до фірми або закладу співробітник не піддається мінливим спокусам поживитися за рахунок організації і не пристане

на відповідну пропозицію того чи іншого організатора якоїсь сумнівної обробки чи витівки. Лояльний співробітник – це надійна людина, на яку може покладатися керівництво, якій можна довіряти. Лояльність є переважно моральною якістю, вона не завжди безпосередньо корелюється з рівнем професіоналізму та інтелектуальними, розумовими якостями [1, с.317]. І.П.Рущенко виокремлює чотири ступені лояльності персоналу: «нульовий» рівень – фактично відсутнє почуття лояльності; початкова лояльність – усвідомлення певних переваг компанії, не бажання виділятися від інших співробітників у поганий бік, формальне прийняття правил та вимог компанії; нормативна лояльність – почуття, які притаманні більшості працівників у «нормальних» компаніях, тобто в організаціях, які виконують свої зобов'язання стосовно персоналу; висока лояльність – повна відданість компанії або установі, коли людина не бачить свого щасливого життя за її межами, працівник усвідомлює себе як патріота організації, здатного захищати її інтереси та вболівати за успіх.

Чи може виникнути в організації патологічні стани, якщо рівень лояльності персоналу є достатнім, чи навіть високим? Як корелює лояльність персоналу та різновиди організаційних патологій?

Цілком раціонально припустити, що в організації, де лояльність персоналу оцінюється як висока, буде спостерігатись стабільна робоча обстановка, прихильність до керівництва і відповідна підтримка організаційних змін, які слідують прийнятим управлінським рішенням. Висока вірогідність конфліктів та інших порушень організаційного порядку може спостерігатись в компаніях з низьким («нульовим») рівнем лояльності. Втім, не всі дисфункціональні явища в організаціях обумовлені ставленням персоналу до організації та її керівництва. Відомо, що високий професіоналізм не завжди є показником високого рівню моральності працівника.

Аналіз підходів та визначень лояльності доводить, що це якість передусім морально-етичного характеру, яка має певні поведінкові прояви: відповідальність, сумлінність працівника, чітке дотримання норм та правил, встановлених і визнаних в організації, самоконтроль, сприйняття цілей компанії як власних, ефективна взаємодія з оточенням на користь спільній справі.

Виходячи з цього зазначимо, що дисфункції в організаціях, де спостерігається висока лояльність персоналу, можливі якщо вони торкаються суто професійних сторін їх функціонування. Наприклад, розсіювання цілей, некерованість, кліка чи конфлікт з професійних питань. Проте, так чи інакше, врегулювання суперечностей і порушень порядку, породжених патологічними явищами в організаціях, залежить від ставлення персоналу до керівництва й колег.

Спеціалісти з менеджменту узагальнили уроки, які отримали організації, що впроваджували фундаментальні зміни і вирішували складні питання оптимізації роботи, і зробили висновки, деякі з котрих безпосередньо мають відношення до підвищення рівню лояльності персоналу: 1) протидія з боку персоналу буде обов'язковою, бо серйозні зміни підривають уявлення людини про майбутнє; 2) протидія може бути відкритою або прихованою, керувати якою дуже складно; 3) люди протидіють змінам насамперед тоді, коли необхідно змінитися їм самим.

Для того щоб відбувався розвиток організації, менеджерів по роботі з персоналом необхідно стояти не осторонь, а відчувати себе частиною загальної системи. Тоді він краще розумітиме цінності, яких отут дотримуються, інтереси, ролі. А це допоможе вибудовувати взаємини, спрямовані на запобігання конфліктам та розвитку патологічних явищ. Ключ до управління патологіями полягає в тому, щоб налаштувати людей на відданість цілям організації, тобто постійно працювати над підвищенням рівня лояльності. Відкрите спілкування з працівниками забезпечує розуміння наслідків перетворень і сприяє тому, що люди висловлюють свої справжні думки. А знаючи їх, можна з ними співпрацювати.

Робота по суті має бути спрямована на виявлення, розв'язання та запобігання дисфункційних станів організації, що можуть являти собою як самостійні, так і

супутні проблеми. Основне завдання менеджера по роботі з персоналом полягає у «лікуванні» організації. Для цього він має розробити стратегію оздоровлення (санації) організації, що передбачає її внутрішнє оновлення.

Успіх у вирішенні організаційних патологій та впровадженні змін, пов'язаних із досягненням визначених цілей, передусім залежить від кадрового складу групи співробітників та реального рівню їх лояльності.

Список використаних джерел

1. Робота з персоналом організації: навч. посіб. / за ред. І.П. Руценка. – Х.: Видавництво «Форт», 2013.- 460 с.

Г. А. Деркач, Н. Г. Смотров

ВІРУСНІ ГЕПАТИТИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

Проблема вірусних гепатитів, як і раніше, залишається однією з центральних для охорони здоров'я всього світу і України. Перш за все, виникає питання - чому проблема вірусних гепатитів настільки актуальна? Причинами, що визначають це положення, можуть бути:

1) Висока захворюваність і летальність, пов'язана з вірусними гепатитами. У світі близько 4 мільярдів чоловік мали контакт з вірусом гепатиту В (ВГВ); 400 000 000 є безсимптомними носіями ВГВ; число знов реєстрованих випадків - 4-5 мільйонів; кількість смертей, пов'язаних з інфікуванням ВГВ, щорічно становить 1 - 2 мільйони. Настільки ж широке розповсюдження має і гепатит С. Від 120 до 180 мільйонів осіб інфіковано вірусом гепатиту С (ВГС) [4].

2) Інколи розвивається після перенесеного гострого захворювання хронічний гепатит, цироз печінки та первинний рак печінки. Особливо високий рівень хронізації пов'язаний з інфікуванням ВГС - до 70%. Первинний рак печінки і цироз печінки є однією з центральних проблем багатьох країн світу.

3) Значні соціальні проблеми, пов'язані з вірусними гепатитами. Крім прямих економічних втрат, що виникають з необхідністю виділення гігантських коштів на лікування та профілактику цих інфекцій, у хворих вірусними гепатитами може виникати психологічна дезадаптація. Вона багато в чому визначена агресивною рекламною компанією виробників лікарських препаратів, спрямованої на отримання максимального прибутку.

У 2010 р. на сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я було прийнято резолюцію щодо офіційного проведення Всесвітнього дня боротьби з гепатитом 28 липня. День 28 липня було обрано на честь дня народження професора Баруха Самюеля Бламберга (Baruch Samuel Blumberg), який отримав Нобелівську премію за роботу щодо відкриття вірусу гепатиту В. Всесвітній день боротьби з гепатитом – це можливість для підвищення уваги та освідомлення щодо вірусного гепатиту як глобальної проблеми світової системи охорони здоров'я. Вірусні гепатити є однією із найбільш актуальних медичних і соціальних проблем у світі. Гепатити займають 8 місце серед основних причин смерті в світі. Серед інфекційних хвороб людини вірусні гепатити посідають третю сходинку, поступаючись лише гострим респіраторним вірусним інфекціям та інфекціям шлунково-кишкового тракту.

Гепатит – це запалення печінки, в основному, вірусної етіології. Існує п'ять основних типів вірусів гепатиту (А, В, С, D та Е), потенційні можливості яких становлять загрозу через приведення до епідемічного розповсюдження. Причиною гепатиту А та Е, звичайно, є вживання в їжу забруднених харчових продуктів або води. Гепатит В, С та D, як правило, виникає в наслідок парентерального контакту з інфікованими рідинами організму людини. Найбільш поширеними шляхами передачі вірусів типу В, С та D є переливання крові та її продуктів, що містять збудник, інвазивні медичні процедури з використанням забрудненого обладнання, стосовно гепатиту В – ще й передача від матері дитині під час пологів, від членів ро-

дини дитині, а також при сексуальних контактах. Гострий перебіг інфекції супроводжується жовтяницею (пожовтіння шкіри та очей), потемнінням сечі, нудотою, блювотою та болями в області живота або безсимптомно. Тяжкий та тривалий клінічний перебіг з розвитком фульмінативних (блискавичних) форм та високою смертністю, значний відсоток переходу у хронічну форму гепатиту з подальшою інвалідізацією, розвитком цирозу і раку печінки призводять до великих матеріальних та економічних збитків.

ВООЗ визнано вірус гепатиту В, як основний етіологічний агент первинного раку печінки, що приблизно складає 80% первинних ракових захворювань. В Україні інфікованість гепатитом В становить 3% від кількості всього населення, а це близько 1 мільйону осіб. З 1982 р. доступна вакцина проти гепатиту В, що в 95 % дозволяє попередити захворювання та є основним заходом профілактики. За рекомендаціями ВООЗ всі діти грудного віку повинні отримувати вакцини протягом 24 годин після народження. Вакцинація, що проведена за схемою, забезпечує захист протягом багатьох років. З 1982 року в світі використано більш, ніж 1 мільярд доз вакцини проти гепатиту В. Тип D інфікує лише тих, хто вже інфікований типом В.

Таку ж гостру проблему для людства викликає і захворюваність на вірусний гепатит С. В світі на хронічну інфекцію, що пов'язано з гепатитом С, страждають 130-150 мільйонів людей. Щорічно інфікується близько 3-4 млн. осіб. Сприйнятливість людини до вірусу гепатиту С досить висока. За темпами та масштабами поширення ця інфекція перевищує захворюваність на СНІД та туберкульоз. За даними Міністерства охорони здоров'я України, хворих на вірусний гепатит С у п'ятеро більше, ніж хворих на ВІЛ/СНІД, та у 5-6 разів більше ніж носіїв ВІЛ. З кожним роком захворюваність гепатитом С в різних країнах світу зростає. Експерти вважають, що цей ріст пов'язаний з ростом наркоманії: 38-40% молодих людей, які захворіли гепатитом С, інфікуються при внутрішньовенному введенні наркотичних засобів. У значної кількості осіб з хронічною формою інфекції розвивається цироз або рак печінки. Щорічно від наслідків, що пов'язані з гепатитом С помирають 350 000 - 500 000 осіб. В Україні нараховується від 650 тисяч осіб до 1 мільйону носіїв вірусу гепатиту С. Вакцини проти гепатиту С не існує [1].

В Дніпропетровській області створено єдиний реєстр пацієнтів на хронічні вірусні гепатити В і С. На даний час до реєстру занесені 2784 хворих, з них з коінфекцією ВІЛ/гепатит – 392 та дітей – 140. Призначення протівірусної терапії хворим проводиться комісійно в рамках «Державної цільової соціальної програми профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів на період до 2016 року» та обласної програми «Здоров'я нації» на 2013 – 2015 роки». Переважна більшість хворих на вірусні гепатити В та С - це особи віком від 18 до 40 років, в тому числі і студенти, статевий шлях інфікування у них дуже суттєвий. Інші шляхи зараження - ін'єкційне введення наркотичних засобів, процедури в салонах краси.

Тому, дуже важливо бути обізнаним в питаннях профілактики гепатитів, захиститися від цієї недуги, а якщо ж зараження вже відбулося, вчасно звернутися за кваліфікованою медичною допомогою. Головним в профілактиці гепатиту А є вживання доброякісної питної води та миття рук не менш ніж дворазовим намилюванням перед приготуванням і вживанням їжі, після туалету і різних місць загального користування, дотримання інших вимог особистої гігієни. Тому є багато випадків зараження студентів, які проживають в гуртожитках, через негігієнічність та загальне використання туалету та душів.^[2] Важливого значення надають ранньому виявленню та ізоляції хворих й осіб із безсимптомним перебігом інфекції. Усі випадки вірусного гепатиту реєструють у територіальній санепідемстанції, на адресу якої надсилають термінові повідомлення. За контактними в епідемічному осередку гепатитів А та Е протягом 35 днів після ізоляції останнього хворого ведуть систематичний медичний нагляд: щотижня опитування, термометрія, клінічний огляд з визначенням розмірів печінки і селезінки та оцінкою кольору склер,

шкіри й сечі; дворазове визначення активності АлАТ у сироватці крові та реакції сечі на білірубін. Дітям і вагітним у перші 7-10 днів контакту вводять донорський імуноглобулін або дають мефенамінову кислоту, які підвищують опірність організму до вірусу. Проводять поточну і заключну дезінфекцію. Враховуючи фекально-оральний механізм зараження, домагаються поліпшення благоустрою населених пунктів, посилюють контроль за громадським харчуванням і водопостачанням, боротьбу з мухами, пропаганду особистої гігієни. За контактними по гепатитах В, С, D і G спостерігають протягом 6 міс. з дня роз'єднання.

Особливу увагу приділяють клініко-епідеміологічному і лабораторному обстеженню донорів крові та органів, зокрема, виявленню у них маркерів збудника. Для запобігання парентеральному зараженню необхідно користуватись лише шприцями та системами одноразового використання, суворо стежити за достерилізаційною обробкою й стерилізацією медичного колючого та ріжучого інструментарію.

Для специфічної профілактики гепатитів А, В та Е запропоновані високоефективні вакцини. Внесення їх у календар обов'язкових щеплень дає змогу суттєво знизити рівень захворюваності [3].

Список використаних джерел

1. *Здоров'я України № 1, квітень 2010 р.* 2. *Гепатологія. 2008 – 2015.* 3. *Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. 2007. № 10.* 4. <http://intranet.tdmu.edu.ua/>, <http://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/4640-virusni-gepatiti;> http://www.moz.gov.ua/docfiles/rep_hep_2014.pdf.

І. І. Горват-Янушевська

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Час навчання у вищому навчальному закладі є періодом підготовки до майбутньої професійної діяльності, і полягає не лише у засвоєнні когнітивних схем та набутті практичних умінь та навичок, що часто стає пріоритетним у навчанні майбутніх фахівців. Водночас якісна освіта є одним з основних ресурсів розвитку суспільства, її завданням є максимальний моральний та духовний розвиток тих, хто навчається, підготовка соціально свідомої, всебічно розвиненої, творчої особистості, яка здатна до самовираження у різних видах діяльності.

Виходячи з цього, актуальність даної проблеми визначається необхідністю обґрунтувати педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту студентів під час фахової підготовки.

Наразі стоїть питання урахування емоційного компоненту, завдяки якому знання набувають особистісного сенсу та стають системою цінностей для студентів, професійне становлення відбувається більш ефективно. Як зазначають більшість науковців П. Екман, К. Ізард, В. Смекал, Й.Шванцар, саме емоційний чинник, поряд із мисленнєвим і соціальним, визначає становлення і функціонування як усіх структур особистості, так і діяльності людини та її успішність.

Проблема готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності ставить питання, чи достатній сьогодні рівень усвідомлення учасниками навчального процесу особливої важливості та необхідності емоційного інтелекту, як невід'ємної складової особистості професіонала в галузі соціальної роботи.

Під педагогічними умовами ми розуміємо особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості. Розвиток емоційного інтелекту студентів у процесі навчання професії соціального працівника включає в себе ряд таких педагогічних умов: 1) створення відповідного соціально-педагогічного середовища, яке б ефективно впливало на формування професійно-значущих компонентів емоційного інтелекту студентів;

2) збільшення обсягу знань про емоційний інтелект; його роль у майбутній професійній діяльності; 3) формування умінь студентів проявляти і розпізнавати емоції; 4) установка викладача на регулювання емоційного стану та емоційних реакцій; та здатність до співчуття і співпереживання [1].

Ефективність впровадження педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту студентів у процесі навчання професії соціального працівника суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи, які дозволяють розвивати професійно-значущі компоненти емоційного інтелекту. Методами розвитку емоційного інтелекту студентів у ВНЗ мають бути: бесіда, схвалення, проблемні ситуації, приклад, оцінка поведінки, роз'яснення. А формами розвитку емоційного інтелекту: психогімнастичні вправи, тематичні заняття, сюжетно-рольові ігри, «емоційне спостереження», «календар настроїв».

Процес розвитку емоційного інтелекту має свої особливості у кожному віковий період життя. Основні структурні елементи емоційного інтелекту починають розвиватися у молодшому шкільному віці. Особливої важливості розвиток емоційного інтелекту починає набувати у студентському віці, оскільки саме в цей період відбувається активне емоційне ставлення особистості до себе та до інших, викликане навчальною діяльністю, відбувається процес удосконалення самосвідомості, здатність до рефлексії і децентралізації [3].

Одним з аспектів підготовки студентів виступає процес формування емоційного інтелекту як сукупності здатностей, знань, умінь і навичок, що дозволяють людині управляти власними емоціями й, аналізуючи ситуацію спілкування, створювати сприятливу емоційну атмосферу в процесі комунікації.

Особливості впливу емоційного інтелекту на підготовку до професійної діяльності найвиразніше виявляються у когнітивній (уявлення про себе

та про інших), емоційній (емоційне самопочуття), поведінковій (комунікативна поведінка) сферах студентського середовища.

Дослідженнями вченої В. Зарицької встановлено, що у когнітивній сфері рівень емоційного інтелекту впливає на ступінь узгодженості уявлень про себе і про інших: студенти з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту характеризуються більш конгруентною системою уявлень, ніж студенти з середнім і низьким рівнем емоційного інтелекту [2].

У сфері емоційного самопочуття емоційний інтелект виконує регулятивну роль – у стресові періоди навчання студенти з високим рівнем емоційного інтелекту характеризуються більш вираженою комфортністю емоційних станів. У сфері комунікативної поведінки вплив емоційного інтелекту є неоднозначним: встановлено, що високий рівень здатності до розуміння власних емоцій пов'язано зі зниженням популярності у студентській групі, і поряд з цим отримано дані, що підвищення загального рівня емоційного інтелекту сприяє стабільності статусних позицій особистості в групі, стійкості системи взаємних виборів [1].

Отже, Вища школа в умовах підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери має не лише надати відповідні професійні знання та вміння, але і максимально розкрити внутрішні ресурси студентів. Емоційна готовність майбутнього соціального працівника забезпечує ефективну регуляцію активності у професійній діяльності та формується шляхом розвитку емоційного інтелекту. Високий емоційний інтелект допоможе збалансувати соціальному працівникові емоції і розум, відчути внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби та мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя та обрати свою модель поведінки та стиль професійної діяльності.

Завдання ВНЗ щодо розвитку емоційного інтелекту студентів полягає у впровадженні відповідних тренінгових занять, спецкурсів, професійної підготовки викладацького складу щодо розвитку даного феномену у студентів під час навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: Монографія / О.І. Гура. – Запоріжжя : ГУ «ЗДМУ», 2006. – 332 с. 2. Зарицька В.В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності / В.В. Зарицька // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2010. – Т. 15. – Вип. 16. – С. 13–24. 3. Новак О.О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту педагогічних працівників / О.О. Новак // Постметодика. – 2010. – № 6 (97). – С. 41–48.

Я. Я. Львова

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Проблема ефективної психологічної допомоги саме дітям підліткового віку, дітям «групи ризику» є однією з найактуальніших у науковій літературі. Вона набуває особливого значення в умовах сучасного життя, де дитині підлітку постійно доводиться переживати не лише труднощі свого віку, а й проблеми, які виникають в сім'ї і в середовищі, що його оточує [3].

Як свідчить аналіз теоретичних джерел, у вітчизняній та зарубіжній літературі велика увага приділяється розробці ефективних методів взаємодії консультанта і підлітка як клієнта. Біля витоків формування екзистенційно-гуманістичного підходу стояло багато видатних науковців, серед яких були В.Джеме, Г.Олпорт, К.Роджерс, В.Франкл, Р.Мей [4]. Серед науковців, які займалися проблемами консультування саме дітей підлітків, необхідно виділити В.І. Гарбузова, О.А. Ліщинську, Н.Максимова [1]. Проте особливостям консультування дітей підліткового віку приділяється недостатня увага.

Консультування підлітків ґрунтується переважно на застосуванні методів розмовної терапії, тобто саме розмова (а не гра, як у дошкільнят і молодших школярів) служить засобом для усунення порушень психологічного здоров'я [2]. При цьому особливого значення набувають такі описані К. Роджерсом аспекти взаємин між підлітком і консультантом, як повне прийняття підлітка таким, яким він є, вміння консультанта проявляти емпатію і бути самим собою (конгруентність). Підліток дуже чітко відчуває будь-яку фальш у поведінці дорослих, тому тільки абсолютна правдивість самого консультанта допоможе встановити контакт.

Процес консультування підлітків, які мають вади особистісного розвитку, має свої характерні особливості: – психічні порушення ще не стали стійкими і можуть змінитися з подальшим розвитком; – у процесі консультування необхідно враховувати рівень розвитку дитини; – консультування має запобігати неправильному розвитку дитини; – батьків і педагогів слід залучити до процесу консультування дитини.

Консультування підлітків здійснюється відповідно до загальноприйнятої схеми консультації: встановлення контакту з підлітком; запит підлітка: опис труднощів і бажаних змін в собі, конкретних людей, ситуації; діагностична бесіда: пошук причин труднощів; інтерпретація: словесно висловлена гіпотеза консультанта про можливі причини труднощів підлітка; реорієнтація: спільне напрацювання конструктивних способів подолання труднощів.

Проаналізуємо особливості кожного етапу консультування підлітків.

Встановлення контакту традиційно здійснюється через об'єднання консультанта з підлітком за допомогою вербальних і невербальних засобів (голос, жести, поза, слова). Цей етап може представляти деякі труднощі для початківця консультанта, який часто прагне встановити контакт якомога швидше. У цьому випадку він нерідко вдається до загравання з підлітком, активно намагається йому сподобатися, порушує його індивідуальний простір.

Діагностична бесіда з підлітком. На наш погляд, слід використовувати більш швидкодіючі засоби, наприклад, бесіду із застосуванням ряду проєктивних методик, які дозволяють швидше розговорити підлітка.

Етап інтерпретації є одним з найважчих, оскільки вимагає від консультанта вміння передати своє бачення причин труднощів (гіпотезу) так, щоб підліток зумів зрозуміти і прийняти його. Тому, на наш погляд, тут найбільш ефективним і безпечним для підлітка є не пряме нав'язування йому своєї гіпотези, а непряме - з використанням методу «аналізу чужих проблем». Консультант повідомляє підлітку, що схожі труднощі відчувають багато сучасних підлітків. Потім пропонує йому уривки з протоколів бесід з декількома підлітками, просить спочатку сформулювати «чужі» проблеми, а потім подумати, чи схожі вони на його власні. Природно, що уривки з протоколів підбираються консультантом заздалегідь. Непряме пред'явлення проблеми дозволяє консультанту спертися на активність самого підлітка, а підлітку - сформулювати проблему на своїй мові і самому визначити глибину занурення в неї.

Отже, ми розглянули основні етапи індивідуального консультування підлітків, але необхідно пам'ятати, що конкретну дитину не можна жорстко укласти в будь-яку, навіть саму вдалу схему. Кожен конкретний підліток внесе власні корективи в процес консультування. Головне, щоб консультант залишався відкритим досвіду підлітка і міг дозволити собі залишатися ширим з самим собою і підлітком.

Список використаних джерел

1. Булах І.С., Алексєєва Ю.А. Моральне зростання підлітків: сучасні технології консультативної діяльності: навч. посіб. - Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 2. Возрастно – психологический подход в консультировании детей и подростков: Учеб. пособие для студ. выс. учеб. заведений / Г.В. Бурменская, Е.И. Захарова, О.А. Карабанова и др. – Москва: Академия, 2002. 3. Гаврилова Т.П. Личностное консультирование подростков как вид психологической помощи // Психологическая наука и образование. - 1997. - № 1. 4. Левченко А. Психологічні особливості підліткового віку / А. Левченко // Психолог. – 2003. – № 42(90). – С. 9–16.

І. В. Рибченко, Я. Ю. Цимбаленко

СОЦІОІНЖЕНЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

У зв'язку з тим, що засоби масової інформації (далі – ЗМІ) можуть впливати на соціальні процеси, формувати в населення певне ставлення до явищ і подій, які відбуваються в суспільстві, цю тему можна з впевненістю вважати актуальною.

ЗМІ потрібно розглядати не тільки як засоби спілкування, що виконують лише інформативну функцію, вони також поширюють ідеї, погляди, беруть участь у соціальному управлінні, охороняють інтереси особистості, суспільства, держави, як інститут демократії.

До ЗМІ належать: преса (друковані ЗМІ), радіо, телебачення, електронні ЗМІ [1]. Правова база з діяльності ЗМІ складається з законів «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [2], «Про інформацію» [3], «Про рекламу» [4], «Про телебачення та радіомовлення» [5].

Громадська думка – форма масової свідомості, в якій явно чи приховано виявляється ставлення різних груп людей до подій і процесів реального життя, які зачіпають їхні інтереси та потреби [6,102].

Висвітлюючи різноманітні проблеми в суспільстві ЗМІ можуть впливати на думки людей, як на індивідуальному рівні, так і на суспільному, вони примушують людей до певних вчинків, формуючи громадську думку, виробляючи певні установки. Також, варто зауважити, що ЗМІ можуть чинити позитивний і негативний вплив.

До позитивного можна віднести основну функцію засобів масової інформації – це передача інформації, вона може мати виховний, інформативний, або розважальний зміст. ЗМІ формує об'єктивну інформацію, що стосується загальнолюдських питань, наприклад, з питань прав людини, екології, подолання бідності в

світі, це не йде всупереч з цінностями суспільства. Інтернет дає можливість людям ділитись власними думками з усім світом, що є чи не найвищим проявом свободи.

До негативного можна віднести маніпуляцію суспільною свідомістю, що досягається шляхом пропаганди. Основні методи пропаганди: метод дезінформації (ЗМІ розповсюджують інформацію, що не є правдивою, ця інформація впадає в підсвідомість людини і використовується при прийнятті якось рішення), метод асоціацій (ґрунтується на сприйнятті людиною інформації з негативними чи позитивними асоціаціями, досягається за допомогою компоновки і відбору понять), метод повторення (закріплює в свідомості людей стереотипи, за їх допомогою дуже просто маніпулювати людьми, бо самі ж ЗМІ викликають в людей звичку мислити стереотипно, знижуючи інтелектуальний рівень повідомлень).

Отже, ЗМІ має велике значення в формуванні громадської думки та соціальному управлінні. І слід завжди пам'ятати, що інформація, яка сприймається людьми не завжди правдива, і люди можуть сприймати цю інформацію з ЗМІ, як свої власні думки, а від цього залежатиме їх поведінка в суспільстві. Так можна ввести в оману не те тільки окремих людей, а й цілі народи. З іншого ж боку ЗМІ може мати і позитивний вплив, тому завдання кожної людини в тому, щоб цю інформацію не просто поглинати з зовні, а і фільтрувати. В свою чергу працівники ЗМІ, які володіють такими великими правами і можливостями, повинні нести відповідальність перед суспільством і не зловживати свободою слова.

Список використаних джерел

1.«Mass media», *Oxford English Dictionary, online version November 2010*. 2.Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 № 2782-ХІІ, поточна редакція від 01.01.2016. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>. 3.Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, поточна редакція від 25.06.2016. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. 4.Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР, поточна редакція від 28.12.2015. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>. 5.Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-ХІІ, поточна редакція від 31.12.2015. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>. 6.Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

А. А. Смешко, Н. Г. Смотровя

РЕСПИРАТОРНЫЕ ВИРУСНЫЕ И БАКТЕРИАЛЬНЫЕ ИНФЕКЦИИ КАК СОЦИАЛЬНАЯ И МЕДИЦИНСКАЯ ПРОБЛЕМА

Актуальность темы. Респираторные вирусные инфекции – заболевания дыхательных путей, вызванные вирусами. Респираторные бактериальные инфекции спровоцированы бактериями. В современном обществе нашей страны сформировалась такая тенденция, что как только появляются первые признаки респираторного заболевания идти не к врачу, а сразу в аптеку за «самыми сильными антибиотиками». Социальная проблема состоит в том, что многие не знают основного различия между вирусами и бактериями, как возбудителями инфекции, и предпочитают самим ставить себе диагноз и прописывать лечение. А между тем, именно на респираторные вирусные инфекции в Украине приходится более 70 %, а в эпидемические периоды – до 95 % всей инфекционной заболеваемости.

Ежегодно взрослые болеют в среднем 2 раза в год, школьники – 3 раза, дошкольники – 6 раз. На грипп даже в эпидемию приходится не более 40 % всех случаев заболеваемости. В Украине болеют гриппом и другими ОРВИ ежегодно от 10 до 14 млн. человек, что составляет 25-30 % от общей заболеваемости в стране.

Обзор темы. Основной задачей является точно определить различия вирусной и бактериальной инфекций и провести их сравнение. Первое, что стоит упомянуть – это разнообразие. Разновидность вирусов, вызываемых ОРВИ, достаточно велика, за счет их вариабельности: ортомиксовирусы (вирус гриппа), аденовирусы, респира-

торно-синцитиальный вирус, парамиксовирусы (пневмовирус), пиковирусы (риновирус), коронарновирусы. В настоящее время известно более 350 вирусов, которые вызывают ОРВИ. Микроорганизмы, вызывающие инфекционные поражения верхних дыхательных путей: коринбактерии, гемофильная палочка, моракселла, возбудители коклюша, менингококк, пневмококки, хламидии, микоплазмы и стрептококки.

Сравнение вирусной и бактериальной инфекции нагляднее проводить на специфических клинических проявлениях.

Клинические признаки вирусных заболеваний:

1. Высокая лихорадка обычно длится до 3–4 дней.
2. Температура поднимается быстро и до высоких цифр (особенно при вирусе гриппа, аденовирусе).
3. Обычно бывает период продрома, когда появляются неспецифические симптомы заболевания в виде слабости, общего недомогания, но локальное проявление отсутствует.
4. Вирусные респираторные заболевания проявляются в форме фарингита, ринита, вирусного тонзиллита, ларингита, бронхита и трахеита.
5. Цвет выделяемой слизи светлый, будь то слизистые выделения при насморке или мокрота.
6. Вирусные заболевания в большинстве своем возникают в период с октября по апрель с максимальной заболеваемостью в феврале.
7. При снижении местных защитных свойств вирусное заболевание осложняется бактериальной инфекцией. [1]

Клинические признаки бактериальной инфекции:

1. Длительный инкубационный период – от 2 до 14 суток.
2. Возбудители могут длительный период пребывать в организме.
3. Температура тела выше 38°C длится более 3 дней.
4. Бактериальный тонзиллит с налетом на миндалинах; воспаление среднего уха с болью и гнойным отделяемым; гнойный конъюнктивит; воспаление лимфатического узла с гнойным расплавлением и флюктуацией; ринит и заложенность носа более 2 недель.
5. Наличие одышки без бронхиальной обструкции.
6. Аускультативно наличие влажных асимметричных хрипов в груди, втяжение межреберных промежутков при вдохе.
7. Тяжелое состояние, сильный токсикоз.
8. Слизь и мокрота имеют зеленый или желто-зеленый цвет из-за наличия гноя.
9. Бактериальные ОРВИ имеют весеннюю сезонность (стрептококковая и пневмококковая инфекция). Микоплазменная инфекция встречается чаще в начале осени [3].

Подходы к лечению также имеют свои особенности. Противовирусные препараты против вирусной инфекции эффективны только в продромальный период, когда отсутствует интоксикация организма. Также хорошего эффекта в этот этап развития заболевания можно добиться применением интерферона.

Антибиотики проявляют свою активность только при бактериальной инфекции. Они имеют ряд своих особенностей из-за специфики конкретного возбудителя:

- Средний отит, острая форма (стрептококк, пневмококк): амоксициллин, оспен, макролид (орально).
- Острый негнойный синусит (пневмококк): амоксициллин, амоксициллин/клавуланат (орально).
- Гнойный синусит (золотистый стафилококк): оксациллин или цефазолин с гентамицином (инъекция).
- Отит, рецидивирующий синусит, леченный антибиотиком (стафилококк): амоксициллин/клавуланат (орально), цефуросим, цефаклор (орально или инъекция).
- Острый тонзиллит (β -гемолитический стрептококк из группы А): амокси-

циллин, оспен, макролид, γ-пенициллин, цефалексин, цефадроксил (орально). Для детей старше 8 лет применяют доксициклин (10 дней).

- Бронхит (вирусы): антибактериальные препараты не назначаются.
- Бронхит (микоплазма): эритромицин и другие макролиды (орально).
- Возможная пневмония (микоплазма, пневмококк): амоксициллин, макролид, оспен (орально). [4]

Профилактика. Её можно разделить на три категории:

1. Специфическая профилактика, которая является работой органов Министерства охраны здоровья. Включает в себя вакцинацию при ряде инфекций: пневмококковая инфекция, грипп – сезонная профилактика, детские инфекции – корь, краснуха, менингококковая инфекция; разработку новых вакцин.

2. Неспецифическая профилактика – санитарно-просветительская работа семейного доктора: применение профилактических препаратов в сезон простуд (осень-зима-весна): ремантадин 100 мг 1 раз/день в период эпидемического подъёма, амиксин 1 таблетка 1 раз/неделю, дибазол ¼ таблетки 1 р/день, при контакте – арбидол 100 мг 2 раза в день каждые 3-4 дня в течение 3х недель.

3. Неспецифическая профилактика как часть работы самого человека и включает народную профилактику (лук, чеснок, отвары липы, мед, чабрец и душица), избегание переохлаждений (одежда по сезону, недлительное пребывание на морозе, держать ноги в тепле). [2]

Выводы. Из-за сложившейся тенденции необходимо преодоление данной проблемы на всех уровнях:

1. Органы МОЗ:
 - а. Разработка новых вакцин против вирусных и бактериальных инфекций;
 - б. Предоставления скидок и льгот на лекарственные препараты и вакцины в период разгара заболеваний.
2. Семейный доктор:
 - а. Санитарно-просветительная работа всех возрастов населения;
 - б. Пропаганда вакцинации против опасных для жизни респираторных инфекционных заболеваний;
 - с. Назначать плановые обследования во время эпидемий.
3. Здоровый гражданин:
 - а. Проходить осмотр у доктора во время появления первых симптомов;
 - б. Выполнять профилактику.

Список использованных источников

1. Букринская, А. Г. Вирусология [Текст] – М. : Медицина, 1986. – 336 с. 2. Грип та його профілактика [Текст] / за ред. І. В. Дзюблик, В. П. Широбоков – К., 2005. – 194 с. 3. Навашин С. М., Фомина І. П. Рациональна антибіотикотерапія [Текст] : Справочник / С. М. Навашин, І. П. Фомина. – М. : Медицина, 1982. – 496 с. 4. Смирнов, В. В. Антибіотики [Текст] / В. В. Смирнов, І. А. Василевська, С. Р. Резник. – К.: Вища школа, 1985. – 191 с.

Я. І. Фулей, А. М. Іщенко

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКІВ КАДРОВОЇ СЛУЖБИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасному світі все більше уваги приділяється корпоративній культурі й мотивації працівників, тому що корпоративна культура дозволяє вирішити велику кількість проблем на підприємстві й підвищити ефективність його діяльності. У минулому завдання кадровиків полягало в підборі для певних видів робіт людей відповідної кваліфікації, але високий темп сьогоденних змін вимагає більшої гнучкості щодо критеріїв відбору, змушує більш широко розглядати відповідність людини і робочого місця. Тепер при оцінюванні людей потрібно враховувати не

тільки навички виконання конкретної діяльності, якими вони володіють, а й їх потенціал, відповідність вимогам майбутньої роботи - «соціального» і «фізичного» середовища (зокрема, технологій), корпоративної культури, вміння взаємодіяти з широким колом колег, готовність просуватися всередині організації і т. д.

Не можна ділити співробітників на «поганих» і «хороших». Ефективніше говорити про «відповідних» і «невідповідних» фахівців - з урахуванням конкретного часу, етапи організаційного розвитку та потреб бізнесу. Тому вирішальним для стає такий критерій відбору, як відповідність кандидата корпоративній культурі компанії. Його складно застосовувати на практиці, тому що корпоративна культура невловима.

Корпоративна культура - це сукупність пануючих в організації ціннісних уявлень, норм і зразків поведінки, що визначають зміст і модель діяльності співробітників, незалежно від їх посадового становища і функціональних обов'язків. Однією з важливих проблем на стадії інтенсивного розвитку організації є підтримання і зміцнення корпоративної культури. Корпоративна культура впливає на процес управління персоналом, а також на роботу підприємства в цілому.

Основу корпоративної культури складають цінності, які поділяє персонал кадрової служби, що витікають із специфіки їх діяльності, кодексу етичних норм та пріоритетів в роботі персоналу кадрової служби. Формування корпоративної культури – це тривалий процес. Не можна допустити, щоб він розвивався спонтанно в умовах повної імпровізації, оскільки це може мати негативні наслідки і звести нанівець роль і значення цього важливого чинника оптимізації діяльності кадрової служби [1].

У зв'язку з цим повинні бути реалізовані конкретні заходи щодо вивчення та аналізу практики дій, спрямованих на формування корпоративної культури, освоєння кращого досвіду в цій сфері і управління цим процесом. На всіх рівнях керівництва діяльністю кадрової служби повинні робитися конкретні кроки для створення організаційних, структурних і психологічних передумов для формування і реалізації корпоративної культури персоналу. Корпоративна культура нерозривно пов'язана з кадровою політикою. Це інструмент підвищення трудової віддачі персоналу, його самовключення в роботу для досягнення цілей організації.

Управління персоналом повинно ставати все більш мотиваційним, а це можливо за умови, якщо питання корпоративної культури будуть знаходити відображення в системі критеріїв оцінки персоналу і результатів його діяльності, враховувати не лише статистичні, а й якісні ознаки, співвідноситись з морально-етичними цінностями й нормами та особистісними характеристиками працівників. Необхідно активно запроваджувати систему управлінських, інформаційних та виховних заходів, спрямованих на підвищення ролі цінностей, які закладено в основу корпоративності. Лише за таких умов корпоративна складова підвищення кваліфікації персоналу кадрової служби стане важливим елементом його професійної компетентності, підвищення якості роботи в цілому. Корпоративна культура повинна виконувати структурноутворюючу, дослідну, інформаційно-комунікативну і контрольну-регулятивну функції.

Таким чином, цілеспрямований інформаційний вплив на персонал підприємства здійснюється з метою формування сильної корпоративної культури, корпоративних цінностей, які сприймаються кожним членом колективу і задають орієнтири поведінки, норми спілкування, розвитку дієвих комунікацій та їх спрямування у необхідному напрямку, підвищення мотивації і лояльності працівників, підвищують ефективність управління персоналом та менеджменту підприємства в цілому. Корпоративна культура стимулює самосвідомість і високу відповідальність працівника, створює фундамент для позитивної репутації серед громадськості.

Корпоративна культура, можливо являється одним із вирішальних факторів підвищення роботи персоналу. Тому що увага, яка приділяється головним цінно-

стям компанії дає можливість забезпечувати найкращі комплексні рішення для клієнтів фірми, створює здорову робочу атмосферу і покращує умови взаємодії в колективі. Робоче середовище має будуватись на принципах взаємоповаги чесності і справедливості. Цінності визначають як співробітники виконують роботу і допомагають досягати високих результатів, займати лідируючі позиції в своїй галузі, дають можливість збільшувати продуктивність компанії і розширювати бізнес. Головним є створення цінності співробітника, навчання його не тільки роботі на робочому місці, а й глибокому аналізу проблем і відданість корпоративним цінностям компанії. Важливою є взаємна довіра, тому що вона необхідна при створенні обстановки, що стимулює пошук проблем і мотивує людей на це [2].

Помилки необхідно розглядати як шанс чогось навчитися. Замість того щоб звинувачувати людину, приймати коригувальні заходи і інформувати про ситуацію всіх, кому це може бути потрібно. Навчання - це безперервний процес по всій фірмі, в ході якого керівники мотивують і навчають підлеглих; більш досвідчені вчиняють так само з новачками; а члени колективів на всіх рівнях діляться знаннями один з одним.

Ключем до успіху є наявність виробничої системи, що виявляє проблеми, і людської системи, яка вирощує людей, що прагнуть виявляти і вирішувати проблеми. Тут потрібні люди, вміють мислити в інтересах колективу, не тільки досить компетентні і навчені виявляти і вирішувати проблеми, а й довіряють лідерам групи, що не бояться виявляти проблеми і мотивовані вирішувати їх.

Список використаних джерел

І.Гриньова В.М., Попов О.Є. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні: Монографія. – Х.: Вид-во ХДЕУ, 2003. 2.Корпоративне управління: Навч. посібник. Задахайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. – Х.: Еспада, 2003. – 688с. – Гл. 9. Корпоративна культура / Назарова Г.В. – с. 332–356.

М. В. Школяр, О. В. Дудок

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Проблема соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні досить гостро постала не лише перед самими мігрантами, але і перед суспільством та державою загалом. Внутрішні міграційні процеси у 2014-2016 рр. є вимушеними діями, спричиненими наслідками війни на Сході. Переселенці з Донеччини, Луганщини та Криму всупереч власній волі стали «заручниками» суспільних змін, викликаних гібридною війною. Важливим моментом при вимушеній міграції, яка спричинена зовнішніми умовами, є дослідження механізмів та засобів адаптації, тобто способів включення у нове соціальне середовище. Актуальність дослідження адаптаційних процесів полягає як у виявленні чинників, що впливають на успішність соціальної адаптації, так і оцінці результатів зазначеного процесу, адже від цього залежить солідарність та мирне співжиття у перспективі.

Варто звернути увагу на те, що внутрішньо-міграційні процеси розглядаються як своєрідний виклик, що має два взаємопов'язані і взаємодоповнюючі вектори: перший - це виклик переселенцям, звичне життя яких стало виживанням серед жахів війни. Суперечливі погляди на ситуацію в державі розхитали стосунки між родичами, друзями, колегами. Психологічні травми, важкі втрати, постійна небезпека та страх – це реалії життя колишніх мешканців окупованих українських земель; другий - виклик українському суспільству, яке не має чітких орієнтирів та стійких механізмів врегулювання подібних ситуацій. Держава у зв'язку зі станом війни на Сході не спроможна достатньою мірою забезпечити фінансову допомогу

мігрантам. Частковість або і повна відсутність юридичної, соціально-педагогічної та соціально-психологічної допомоги відображається і на настроях населення, і на підтримці ним діючих владних інститутів. Ключові проблеми, які постають перед внутрішньо переміщеними особами, – це доступ до соціальних послуг, наявність постійного житла та оформлення реєстрації за місцем проживання. Останнє необхідне для доступу до економічних та соціальних прав, а також засобів існування. Допомога ВПО, в першу чергу, організовується через обласні адміністрації, громадські організації і добровільні внески громадян [4]. Саме через зміну кола друзів, роботи, втрату звичного мікро-, мезо- та макросередовища цим людям складно адаптуватися в нових для них умовах в інших містах і селах України. Виникають проблеми з пошуком місця проживання, з місцем навчання дітей, з новою роботою, з пошуком дитячих садків та різного виду документами. Це все згубно впливає на психологічний стан людей, що, в свою чергу, позначається на їхній соціальній адаптації.

Соціальна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. Її слід розглядати як безперервний процес взаємного впливу людини та її соціального оточення, успішність і адекватність якого залежить як від індивідуально-психологічних особливостей особи, так і від чинників середовища. Існують два механізми, або стратегії соціальної адаптації особи до нових соціальних умов: активна та пасивна. У першому випадку індивід стає активним учасником соціального процесу інтеграції у нове соціальне середовище, прагнучи вплинути на нього і змінити на свій лад відповідно до власних ідей, настроїв, позицій та орієнтацій. У другому – визначальним є конформне прийняття норм та цінностей нового середовища. Коли мова йде про соціальну адаптацію вимушених переселенців, то в сучасних умовах має місце адаптаційний механізм, що поєднує ці дві стратегії: ВПО пристосовуються до нового місця проживання і соціального оточення, як приймаючи «нові порядки», так і гуртуючись у свої ідентифікаційні громади, підтримуючи зв'язки між собою, особливо у питаннях, пов'язаних з проблемами отримання соціальної допомоги і субсидій, одержання житла, влаштування на роботу і навчання, тощо.

У цьому контексті актуальним питанням сьогодення є гостра необхідність залучення самих переселенців до активної участі у вирішенні власних соціальних проблем шляхом формування ідентифікаційних громад на новому місці проживання, а також залучення до допомоги територіальних громад, які приймають ВПО. Мова йде про застосування такого поширеного у зарубіжній практиці методу, як соціальна робота в громаді (community work). В Україні соціальна робота в громаді визначається як локальний рівень практичної соціальної роботи і передбачає надання соціальних послуг членам різних територіальних і громадських об'єднань, орієнтуючись, в першу чергу, на потреби членів таких громад. Цей напрямок соціальної роботи базується на взаємодії соціальних служб та соціального працівника з представниками різних соціальних груп на місцевому чи регіональному рівні. Соціальна робота в громаді стосується активного залучення людей до розв'язання проблем, які впливають на їхнє життя, і зосереджена на стосунках між індивідами, групами та інституціями, котрі визначають щоденне життя [5]. Соціальна робота в громаді пов'язана з явищами самопомоги та самоорганізації громадян. У соціальній роботі з громадою фахівці все частіше звертаються до застосування системного підходу, зокрема екологічної моделі. За цією моделлю соціальна робота має на меті збереження рівноваги між особою і навколишнім середовищем, негативні зміни в якому викликають у клієнта дезадаптивні процеси, а позитивні – сприяють успішній адаптації. Діяльність соціального працівника у громаді потребує врахування ситуації на різних рівнях: особи – родини – громади – держави (суспільства загалом). Працюючи над вирішенням конкретної проблеми громади, важливо враховувати вплив всіх рівнів як на виникнення проблеми, так і

на її розв'язання [1]. Навколишнє середовище при цьому розглядається у широкому розумінні та об'єднує природні й соціальні складові, а клієнт у такому середовищі потребує допомоги у пошуках своєї «екологічної ніші». При цьому люди змінюють оточення, оточення змінює людей, тобто йдеться про взаємне пристосування. Фізичні й соціальні умови можуть бути джерелами стресу (відсутність житла, географічна ізоляція, стигматизація), об'єктами змін (зміна місця проживання, навчання), інструментами допомоги (житло, родина, друзі, робота) [1, 3].

Позитивними моментами адаптації з боку самих переселенців є те, що вони прагнуть ввійти і пристосуватися до нового соціального середовища, шукаючи місце праці, допомагаючи іншим переселенцям влаштуватися на нових місцях, приймають нові норми і традиції, доповнюючи їх на побутовому рівні своїми. Вагомим допоміжним фактором є релігія, адже не існує відмінності між релігійною та конфесійною приналежністю, що, безумовно, допомагає переселенцям відчувати себе «не чужими» у новому соціальному середовищі та є першим кроком до успішної соціальної адаптації. Серед перешкод на шляху успішної адаптації можна виділити те, що більшість ще не відкинула думок про повернення додому. Як вважає С. Закірова, така ситуація формує відповідний стан людини, яка не живе вдома, але і глибоко не інтегрується у нове середовище через сподівання на тимчасовість свого перебування поза домівкою [2] Це стримує їхню готовність прийняти зміни місця проживання і активно діяти, аби стати «своїм» у новому соціальному середовищі. Крім того, нове середовище не завжди виявляється дружнім до ВПО. Держава, у свою чергу, теж не виконує всіх обов'язків, які є першочерговими у випадку переселенців.

Зважаючи на ці та інші обставини, форми роботи соціального працівника, передбачені рівнем соціальної роботи з громадами, виявляються результативними в сенсі сприяння успішній інтеграції ВПО до нових соціальних умов. Надання допомоги місцевою громадою як в матеріальній, побутовій, так і в психологічній сфері, організація взаємодії між місцевою владою, державними та недержавними організаціями соціальної сфери і переселенцями. створення батьківських груп підтримки, які згуртовують батьків місцевих та внутрішньо переміщених дітей: проведення спільних культурних заходів та креативних й інформативних майстер-класів і т.д., сприяють інтеграції ВПО в нові територіальні громади.

Отже, проблема соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб гостро стоїть перед українським суспільством ще від початку воєнних дій на Сході України. Успішність соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб залежить як від адекватних дій держави, діяльності фахівців, залучених до цього процесу, так і від самих людей, їхніх бажань і намірів пристосуватись до нового соціального середовища та гармонійно функціонувати у ньому.

Список використаних джерел

1. Джермен К. Экологический подход / К. Джермен, А. Гиттерман // Энциклопедия социальной работы: Пер. с англ. - В 3 т. - М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993- Т. 3.
2. Закірова С. Г. Переселенці у нових громадах: повернутися додому не можна залишитися / С. Г. Закірова // Громадська думка про право творення / додаток до журналу «УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ. – К., 2016. – №5(108). – С. 20-25.
3. Кабаненка Н. В. Особливості застосування екологічного підходу у практиці соціальної роботи / Н.В. Кабаненка, Т.В. Семигіна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV33_2004_pedagog/19_kabanenko_nv.pdf.
4. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» / В. І. Надрага // Український соціум. - 2015. - № 1. - С. 134-141.
5. Семигіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика / Т.В. Семигіна – К.: Вид.дім «КМ Академія», 2004. – 180 с.

СЕКЦІЯ VII.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Т. О. Грачевська

КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ЦЕНТРИ: ЗАВДАННЯ Й МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ УКРАЇНИ

Розуміючи важливість побудови позитивного іміджу держави та розвитку багатовекторного та ефективного співробітництва з провідними країнами світу, Україна останнім часом почала приділяти увагу розвитку культурної дипломатії. Прикладом практичного втілення культурної дипломатії можуть слугувати культурні центри як самостійні інституції та культурно-інформаційні центри, які функціонують у складі дипломатичних представництв.

Точкою відліку у діяльності українських культурно-інформаційних центрів можна вважати 2006 р., коли було підписано Указ Президента України про їх функціонування. Головна мета їх створення полягала у сприянні міжнародному співробітництву України і держави їх перебування в таких галузях як культура, мистецтво, освіта, наука, туризм та спорт. Міністерство закордонних справ України мало забезпечити їх створення та ефективне функціонування. На жаль, протягом не одного року діяльність культурно-інформаційних центрів обмежувалася лише проведенням протокольних заходів або урочистостей, пов'язаних зі святкуванням ювілейних дат, вшануванням пам'яті видатних українців [3]. Лише деякі культурно-інформаційні центри провадили систематичну роботу, спрямовану на встановлення тривалих відносин з представниками держави перебування, створення атмосфери довіри, демонстрацію перспективних напрямків співробітництва з Україною. До цих виключень можна віднести діяльність культурно-інформаційного центру при посольстві України в Естонській Республіці, якому вдалося налагодити співробітництво Міжнародного туристичного агентства «Україна-Русь» з естонськими організаціями культурного спрямування, представниками бізнесових та туристичних кіл [3]. Експерти та аналітики пояснюють такий стан справ тією обставиною, що штати культурно-інформаційних центрів є малочисельними, у них відсутні висококваліфіковані спеціалісти з культурного менеджменту, що значно ускладнює промоцію національної культури на міжнародному рівні. Можна констатувати, що наша держава не приділяла належної уваги популяризації власної культури за кордоном, що призвело до формування невиразного та тривіального міжнародного іміджу України.

Неприпустимість нехтування розвитком культурної дипломатії та не надання підтримки її суб'єктам продемонстрували події останніх двох років в Україні. Через брак інформації про Україну в інших державах, в умовах збройної агресії українські дипломатичні представництва та культурні інституції мають створити механізми не тільки просування національного культурного продукту, а й надання правдивої інформації про події на теренах української держави. Це є питанням не стільки формування позитивного міжнародного іміджу, скільки забезпечення національної безпеки. Можливо, саме цим можна пояснити те, що в останні два роки намітилися певні зрушення в функціонуванні вітчизняних посольств та культурно-інформаційних центрів у означеному напрямі. Яскравим прикладом активізації у розвитку культурної дипломатії може слугувати діяльність посольства України в Федеративній Республіці Німеччина, в якій за останні два роки лише в Берліні було організовано понад 100 заходів, присвячених знаковим подіям. Серед них варто назвати наступні: виставка мистців образотворчого мистецтва та літератури різних поколінь «The Ukrainians», «Фестиваль миру», XIV Міжнародний літературний фестиваль у Берліні, фотовиставка «Майдан. Обличчя та історії», яка відбулася 25 березня 2014 р. у м. Гамбург [2].

Взірцевим можна вважати розвиток культурного діалогу між Україною та

Францією. Ще у 2004 р. при посольстві України у Франції був створений культурно-інформаційний центр, якому вдалося за цей час запровадити традиції співпраці в мистецькій, культурній, інформаційній царині. Серед його останніх ініціатив можна назвати проведення виставки дитячих картин «Моя мирна Україна», виставки «Культура і конфлікт: Ізоляція у вигнанні», організацію концертів, на яких виконувалися українські шедеври вокального мистецтва (твори Є.Станкевича, М.Скорика, М.Колесси) [2]. Наразі активно займається промоцією українською культурі й перший секретар посольства України у Франції з питань культури І.Карпа, яка вважає, що Україна – це країна, де цвіте та розвивається сучасна культура, абсолютно конкурентоспроможна [1]. Можна стверджувати, що певні зрушення у функціонування культурно-інформаційних центрів відбуваються, проте вони мають бути більш динамічними, відбуватися за рахунок активної підтримки держави, але в жодному випадку без тиску зі сторони владних органів.

Події останніх років доводять, що в сучасних умовах престиж та міжнародний авторитет держави залежать в такій же мірі від стану розвитку її культурної дипломатії, як і від її збройного арсеналу та економічного потенціалу. Культурно-інформаційні центри України, за умови їх тісного співробітництва з інститутами традиційної дипломатії, мають активно працювати над реалізацією покладених на них завдань щодо налагодження плідної співпраці з іноземними партнерами та здійснення промоції здобутків України у культурній, науковій, технічній сферах за кордоном. Успішне та ефективне виконання українськими культурно-інформаційними центрами своїх функцій позитивно позначиться на отриманні переваг Україною в інших сферах співробітництва на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1.Єценко, М. Ірена Карпа «Український культурний центр стане тусовочним місцем у серці Парижа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2015/12/15/irena-karpa-to-promote-cultural-diplomacy>. 4.Культурна дипломатія України як відповідь на виклики часу: європейська складова. (Оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2014-2015 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2015/2015_culture2.pdf - Назва з екрану. 3.Оптимізація посилення культурної присутності України в Європі. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14054.011.pdf - Назва з екрану.

О. С. Пархомчук

КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ В РЕГІОНІ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Активізація дипломатичних, енергетичних і економічних інтересів КНР в регіоні Перської затоки стала однією з найбільш помітних міжнародно-політичних тенденцій останніх років. Стрімке економічне зростання, прискорена інтеграція в світову економіку призвели до посилення впливу КНР на міжнародні відносини, зміни статусу на міжнародній арені, виходу на позиції відповідальної глобальної держави (responsible global power). Раніше Китай розглядав себе в якості регіонального лідера, але завдяки проведенню багатовекторної політики він поступово перетворюється на глобальний центр сили. В той же час дослідження китайсько-американських відносин в цьому регіоні залишається майже поза увагою українських дослідників.

В період постбіполярності загострюється геополітичне суперництво за енергетичні ресурси між провідними світовими центрами сили, такими, як США, ЄС, Китай та РФ. Прискорена модернізація китайської економіки потребувала значного збільшення енергетичних ресурсів. До 1993 року Китай задовольняв свої нафтові потреби за рахунок внутрішніх ресурсів, але поступово збільшується його залежність від зовнішніх джерел. Важливим джерелом енергоресурсів для Китаю

стає Перська затока. Китай поступово активізує свою політику в регіоні, де закладаються основи його політики балансування та вибіркової підтримки сторін.

В той же час в регіоні Перської затоки політичною реальністю є затвердження США в якості єдиної сили, здатної нести відповідальність за регіональну стабільність. Політика США в регіоні виступала в якості головного зовнішнього чинника формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії КНР.

В період адміністрації Б.Клінтона відбувався процес інституалізації китайсько-американських відносин, хоча його ідея щодо розвитку стратегічного співробітництва не знайшла відображення в практичних політичних справах. Прихід до влади республіканської адміністрації Дж.Буша мав негативний вплив на розвиток двосторонніх відносин. Як заявив Дж.Буш, він розглядає Китай в якості суперника (competitor), а не стратегічного партнера, хоча члени його адміністрації пропонували розбудовувати американську стратегію щодо Китаю шляхом залучення його стати «відповідальним зацікавленим учасником» в системі міжнародних відносин (responsible stakeholder in international system), а не використовувати щодо нього стратегію ізоляції (fencing). В період президентства Б.Обами основними пріоритетами глобальної стратегії стало прагнення до збереження американського домінування за рахунок підтримання прийнятного для США балансу сил у світі; недопущення появи рівної за могутністю держави-супротивника чи коаліції держав, які могли б змінити баланс сил в будь-якому важливому для США регіоні. До ключових трендів, які безпосередньо торкаються інтересів США, їх правлячі кола відносили економічне зростання Китаю і його прагнення посісти адекватне місце в світовому економічному і політичному порядку. Тому, як підкреслювала держсекретар США Х.Клінтон, важливим елементом стратегії США є встановлення відносин взаємодовіри з Китаєм, хоча, зараз «G-2» (ідея «глобального кондомініуму» США та КНР) не існує [1, с.326]. Маючи глобальні геополітичні та геоекономічні інтереси, США прагнули переформатувати близькосхідний регіон з метою збереження свого провідного становища та недопущення контролю над ним з боку інших акторів, зокрема Китаю, інколи навіть нехтуючи загрозою дестабілізації ситуації. Реконфігурація регіональних відносин та зростання нестабільності призвели до дестабілізації та більшої поляризації близькосхідного регіону [2]. Ситуація навколо сирійського питання та позиції Росії і Китаю продемонстрували контури нової системи міжнародних відносин, де наявні інші центри, окрім США.

Як зазначається в доповіді на засіданні спільної американсько-китайської комісії по економічному співробітництву та безпеці, незважаючи на скорочення залежності США від імпорту нафти, вони будуть продовжувати грати свою роль в забезпеченні безпеки регіону, зокрема в контролюванні безпеки шляхів транспортування нафти через Ормузьку протоку та в боротьбі з міжнародним тероризмом. В той же час в доповіді не виключалась активізація політичної та військово-політичної ролі КНР, зокрема використання нею тісних політичних зв'язків з Тегераном, щоб запобігти загрози закрити Ормузьку протоку. Не виключалась можливість військово-морської присутності Китаю в Перській затоці [3].

Важливою є точка зору офіційного Пекіну, що в найближчому майбутньому навряд чи можна прогнозувати згортання американського впливу в регіоні Перської затоки [4]. Слід враховувати також геополітичне суперництво Китаю та США в регіоні Близького Сходу.

Отже, в період постбіполярності досить чітко простежується тенденція до посилення позицій КНР в регіоні Перської затоки. Посилення енергетичної залежності змусило Пекін порушити це правило. Китай укріплює свої позиції в регіоні поступово, спираючись на свою економічну потугу та м'яку силу, та, «спокійно очікує, доки супротивник стомиться» з метою наприкінці «змусити тигра залишити гору». Завдяки своїй зваженій політиці «балансування і вибіркової підтримки сторін» Китай спромігся стати єдиною країною з постійних членів РБ ООН, яка підт-

римувала партнерство одночасно з Іраном та Саудівською Аравією, а також з одного боку з Іраном та Сирією, з іншого – з Саудівською Аравією та Катаром. Цього він досягнув завдяки максимальному дистанціюванню від конфліктів, утримання від голосної риторики і демонстративних дій, обмежуючись лише закликами до ворогуючих сторін відновити мир і злагоду.

На підставі дослідження китайсько-американських відносин в Перській затоці виокремимо декілька можливих сценаріїв їх еволюції. Сценарій перший – поєднання елементів суперництва за вплив в регіоні і співробітництва між США та КНР, регіональний конгейджмент (стримування+залучення). Реалізація цієї стратегії ставить Китай в більш вигідне становище, оскільки на стадії залучення підвищується конкурентоспроможність Китаю, тому американська політика переходить у фазу стримування. У цей період КНР стає об'єктом залучення з боку інших акторів міжнародних відносин, зокрема РФ та країн Перської затоки, які прагнуть до диверсифікації відносин з зовнішніми акторами, балансуючи між ними. Країни РСАДПЗ зацікавлені в більш активній ролі Китаю в регіоні, оскільки для них є більш привабливою китайська риторика щодо країн регіону з закликами до «енергетичної взаємозалежності», «енергетичної безпеки» та «стратегічного партнерства», ніж риторика США щодо власної «енергетичної незалежності». Зрозуміло, що якщо активізація співробітництва КНР з країнами регіону буде суперечити інтересам Сполучених Штатів, вони розпочнуть новий етап залучення КНР. Таким чином, маятникова політика США створює модель, за якою інтереси КНР завжди знаходяться в точці перетину конкурентних сил, що дає Пекіну змогу використовувати цю перевагу. Сценарій другий – посилення економічного і політичного впливу КНР в близькосхідному регіоні, активізація її ролі в забезпеченні регіональної безпеки, поляризації в регіоні по лінії КНР-США, що може призвести до конфронтації. Сценарій третій – посилення впливу США і витіснення Китаю. США спрямовують ресурси на реалізацію стратегії переспрямування розповсюдження китайського впливу з південного на північний напрям, в сторону Росії.

Таким чином, еволюція зовнішньополітичної стратегії КНР в регіоні Перської затоки відбувається в контексті поступового самоусвідомлення Китаєм свого нового статусу, розробки концепції його відповідальності як глобальної держави. Китай буде і надалі продовжувати цю політику, виходячи з необхідності захисту своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів.

Список використаних джерел

1. *XXI век: перекрестки мировой политики / отв. Ред. М.А.Неймарк. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», - 2014. – 424 с.* 2. *Инаугурационная речь Барака Обамы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.intelro.ru/strategy/gos_usa/3356-inauguracia-rech-baraka-obamy.html.* 3. *Downs Erica S. China-Middle East Energy Relations. Brookings Institution. US-China Economic and Security Review Commission. June 6, 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ft.com/cms/s/0/c9a93230-e8d4-11de-a756-00144feab49a.html#axzz1sfvJr7Ct>.]. www.brookings.edu/research/testimony/2013/06/06-china-middle-east-energy-downs.* 4. *Wu Sike Middle East remains Vital Pillar in US Global Strategy. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.chinausfocus.com/print/?id=33063.*

О. С. Двуреченська

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З НАТО У МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОТЕНЦІАЛ СПІВПРАЦІ

У Європейському регіоні провідну роль у забезпеченні безпеки відіграють НАТО та ОБСЄ. Обидві організації вже довели здатність швидко протидіяти дестабілізуючим факторам національним та регіональним системам безпеки й ефективно співпрацювати. ОБСЄ у своїй роботі надає перевагу невійськовим методам врегулювання конфліктів. НАТО вже на початку існування нової системи

міжнародних відносин під час вирішення Балканської кризи показала здатність ефективно вирішувати конфлікти військовими засобами. В умовах військового конфлікту на Сході України та незаконної анексії Кримського півострову досвід НАТО з врегулювання конфліктів і розширення співробітництва з цією організацією має нагальне значення для України. Розвиток миротворчого напрямку у відносинах України з Альянсом дозволяє поглибити дане співробітництво.

Перший досвід миротворчої діяльності у постбіполярний період українські військові набули у 1992 р., коли на запит ООН для врегулювання Балканської кризи було сформовано та направлено до складу сил ООН український військовий контингент. З того часу миротворчість стає одним з напрямів зовнішньої політики України.

Миротворча діяльність України регулюється Постановами Верховної Ради України, Законами України, Указами Президента України, рішеннями Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами, по яких Україна взяла на себе відповідальність. Провідними документами у регулюванні миротворчої діяльності України є Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» (1999 р.) та Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України (2009 р.).

Відповідно до Стратегії міжнародної миротворчої діяльності: «Участь України у такій міжнародній миротворчій діяльності забезпечує активну її присутність у світових політичних процесах і є одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки ... Україна має й надалі залишатися активним її учасником. При цьому основну увагу слід приділити розширенню участі України у міжнародних миротворчих операціях як одній із найбільш результативних форм міжнародної миротворчої діяльності» [3]. З 1992 р. понад 45 тисяч українських військових взяли участь у міжнародних миротворчих операціях під егідою ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС. Українські миротворці продемонструвала високий рівень професіоналізму, сприяли розширенню міжнародних зв'язків України та зміцненню авторитету держави, як такої, що допомагає забезпеченню міжнародного миру й стабільності, дотримується загальноновизнаних принципів міжнародного права та захищає загальнолюдські цінності.

Головним напрямом діяльності НАТО лишається врегулювання військових конфліктів на різних стадіях, тому Альянс можна вважати провідною організацією європейського регіону, яка має практичний довід проведення ефективних миротворчих операцій. Україна належить до європейського регіону і співробітництво з НАТО не лише сприятиме підвищенню кваліфікації українських миротворців, але й інтеграції України у європейське співтовариство. У Законі України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» зазначається, що «дотримуючись основних напрямів державної політики щодо участі України в удосконаленні та розвитку загальноєвропейської та міжнародних систем колективної безпеки, а також у рамках конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими міжнародними організаціями у сфері безпеки, Україна розглядає участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як важливу складову своєї зовнішньої політики» [2].

Особливості функціонування НАТО надають Україні широкі можливості для розвитку миротворчої діяльності як вектору зовнішньої політики держави. Північноатлантичний альянс – це багатонаціональна міжурядова організація незалежних держав, яка не має наднаціональних повноважень. Специфіка ухвалення рішень в інститутах НАТО полягає у дотриманні суверенітету та незалежності країн-членів організації на основі консенсусу. Обговорення питання між представниками держав відбувається поки не буде досягнуто загальної згоди. Крім того, жодній державі-члену НАТО не можуть бути нав'язані рішення, які суперечать її волі [1, с. 47]. З іншого боку, НАТО не має власних збройних сил, а лише розпоряджається військовими силами, наданими країнами-членами. Країни-члени Альянсу мають

право не надавати військових сил, якщо це не відповідає їх національній безпеці. Такі країни, як правило, виділяють фінансові або економічні ресурси для врегулювання конфлікту. За потреби до врегулювання кризової ситуації НАТО може залучати країни-партнери. Країни-партнери у такому разі можуть не бути членами ООН та НАТО, але діяти під мандатом РБ ООН та від імені НАТО. Партнери Альянсу не мають право голосу, але можуть співпрацювати з НАТО через спеціально створені програми та ініціативи.

Україна як країна-партнер активно залучається до миротворчої діяльності НАТО. Співробітництво між Альянсом та Україною відбувається через Раду євроатлантичного партнерства, Комісію Україна-НАТО, програму «Партнерство заради миру», Парламентську асамблею НАТО. Правову базу співробітництва України і НАТО у сфері миротворчості регулює програма «Партнерство заради миру» (1994 р.) та Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (1997 р.). Основними формами співробітництва України та Північноатлантичного альянсу у сфері врегулювання конфліктів стали: постійні консультації між представниками України й НАТО щодо співпраці у миротворчій діяльності; спільні навчання; створення спільних з країнами-членами НАТО миротворчих підрозділів (українсько-польського миротворчого батальйону, українсько-румунсько-угорсько-словацького інженерного батальйону, литовсько-польсько-української військової бригади). Наявність правової бази, організаційних установ, постійне вдосконалення спільного практичного досвіду у сфері миротворчої діяльності свідчить про поступове розширення взаємодії України і НАТО та зацікавленості Альянсу у співробітництві з Україною.

Україна єдина, порівняно з державами-членами Альянсу, брала участь у всіх основних операціях та місіях НАТО [4]. Першим успішним досвідом спільної миротворчої діяльності України та НАТО стало врегулювання ситуації в Боснії та Герцеговині. Українські військові показали високий рівень професіоналізму, що у подальшому призвело до запрошення України взяти участь у наступних миротворчих операціях НАТО. Провідними міжнародними операціями з підтримки миру та безпеки НАТО, до яких була залучена Україна, є антитерористична операція «Активні зусилля» в акваторії Середземного моря, місія «Рішуча підтримка» в Афганістані, співпраця щодо підтримки миру у Косово. Зважаючи на обмежений ресурсний потенціал НАТО активна участь України у миротворчій діяльності Альянсу відкриває широкі перспективи для подальшого співробітництва.

Розвиток співпраці України з НАТО у справі підтримки миру та стабільності дозволяє поглибити військовий досвід участі українських військових у миротворчих операціях та врегулюванні конфліктів, продемонструвати своє прагнення до захисту загальнолюдських цінностей, розширити співробітництво з Альянсом та сприятиме європейській та євроатлантичній інтеграції України. Крім того, співпраця з НАТО допоможе вдосконаленню концепції національної безпеки та подальшому реформуванню української військової галузі, орієнтованих на досвід держав-членів НАТО, сприятиме розвитку міжнародних зв'язків та зміцненню міжнародний авторитет України.

Список використаних джерел

1. Довідник НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-ukr-2006.pdf. – Назва з екрану. 2. Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/613-14>. – Назва з екрану. 3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435/2009>. – Назва з екрану. 4. Участь України у миротворчих операціях під проводом Альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/contribution>. – Назва з екрану.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Переведення української економіки на інноваційний шлях розвитку передбачає підвищення ефективності використання усіх факторів економічного зростання. Одним із них у сучасних умовах виступають зовнішні економічні зв'язки. Активна участь у міжнародному поділі праці стає необхідною умовою ефективного і збалансованого розвитку економіки України, прискорення науково-технічного прогресу.

На зміну порівняно високих і стійких темпів зростання, які були характерними на початку ХХІ ст., прийшло різке скорочення темпів фізичного обсягу міжнародного товарообігу. Починаючи з 2012 р. світова торгівля зростає повільніше порівняно з динамікою ВВП, хоча до фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. відбувалося стабільне випередження приростів експорту та імпорту над приростами ВВП. В більшості мірі скоротилися темпи приросту імпорту економічно розвинених країн. Зміни відбулися і в регіональній структурі торгівлі, порушилися традиційні напрямки міжнародних ринкових товаропотоків. Як відмічали А. Мазаракі, Т. Мельник та ін., міжнародний товарний обмін набув нового характеру, який можна назвати виробничо-збутовим, за якого товарні потоки наповнюються не лише кінцевою продукцією, а й широким спектром товарів, потрібних для їх виготовлення [1, с.43]. Зростаюча нестійкість у розвитку світової торгівлі, змінюючи співвідношення між окремими країнами обумовили загострення конкуренції у цій сфері.

Для України, яка відрізняється особливо високим рівнем залежності від зовнішньоекономічних факторів, потрясіння, які відбулися у світовій економіці, відчуваються більш болісно, ніж у інших країнах. В 2015 р. чистий експорт став єдиним фактором, який вніс позитивний вклад в темпи приросту ВВП, що відбулося за рахунок скорочення темпів імпорту на 22,0 % при скороченні експорту на 16,9 %. Як наслідок, негативне сальдо чистого експорту (у цінах попереднього року) скоротилося з 57,2 млрд грн у 2014 р. до 4,2 млрд грн у 2015 р., що умовно «компенсувало» негативний вклад особистого споживання (20,2 %) та інвестицій в основний капітал (9,3 %).

За час, що минув з моменту вступу України до СОТ, роль міжнародної торгівлі в умовах посилення інтеграційних процесів хоча і зростала, але не могла вийти «стимулятора» об'єктивно діючих «традиційних» для українського народного господарства передумов зовнішньоекономічної орієнтації. На думку В. Гейця [2], А. Мазаракі [3], М. Скрипниченка [4], це пов'язано із однобоким розвитком економіки, експортом сировинної продукції та продукції з низьким рівнем переробки.

Особливістю економіки України є висока залежність від міжнародних ринків, що загрожує економічній безпеці. В цілому за рахунок імпорту у 2014 р. формувалося близько 20,7 % ресурсів внутрішнього ринку. Високою є залежність від зовнішніх ринків окремих видів економічної діяльності. Так, за даними таблиці «Витрати-випуск» (в основних цінах) частка імпорту у виробничому споживанні в текстильній промисловості у 2014 р. становила 58,0 %, при виробництві комп'ютерів – 51,5 %, при виробництві електричного устаткування – 45,1 %.

Слід зазначити, що експортний потенціал української економіки у значній мірі залежить від імпорту. Серед експортоорієнтованих галузей найбільшу залежність від імпорту має металургійне виробництво (29,8 %), виробництво коксу та коксопродуктів – 55,8 %, виробництво хімічних речовин та хімічної продукції – 53,6 %. Не меншу залежність має традиційна галузь українського експорту – сільське господарство. Так, у 2014 р. із 220,1 млрд грн спожитих сировини і матеріалів вартість імпорту становив 61,7 млрд грн, або 28,0 %.

Процеси нагромадження капіталу у переважній більшості видів економічної діяльності залежать від зовнішньоекономічних факторів. Так, частка імпорту у ва-

ловому нагромадженні основного капіталу у 2014 р. становила 30,0 %, в тому числі у сільському господарстві – 91,9 %, у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 89,1 %, виробництво електричного устаткування – 69,2 %. Неврахування імпортової складової призводить до погіршення сальдо торговельного та платіжного балансів, причинає деформації на валютному ринку, що в кінцевому рахунку ускладнює інтеграцію України у систему міжнародної торгівлі як рівноправного партнера [6, с. 23].

В умовах посилення турбулентності розвитку світової економіки Україні в найближчій перспективі навряд чи вдасться різко наростити експорт продукції, особливо високотехнологічної. У зв'язку з цим пріоритетним напрямком розвитку зовнішньоекономічних відносин на найближчу перспективу повинно стати зниження залежності внутрішнього ринку від імпорту. Досягнення цієї мети можливе за рахунок прискореного розвитку імпортозаміщення.

Список використаних джерел

1. Мазаракі А. А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі [Текст] : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 469 с. 2. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1 – С.7–22. 3. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України : монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.В. Юхименко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 652 с. 4. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М. І.; НАН України, ДУ – Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2015. – 544 с. 5. Колупаєва І. В. Інтеграція України в системи міжнародної торгівлі: проблеми вибору пріоритетів / І. В. Колупаєва, А.В. Непран // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3. – С.22–26.

О. А. Коппель, А. Д. Пархомчук

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ

Відсутність єдності поглядів наукової спільноти щодо ключових чинників перформатування і розвитку модерної системи міжнародних відносин зумовила інтенсифікацію теоретизування щодо ролі та значення зовнішньополітичної ідентичності як окремої характеристики акторів сучасних міжнародних відносин. В умовах зовнішньої агресії проти України дискусії щодо природи зовнішньополітичної ідентичності виходять далеко за межі теоретичних розробок і обумовлені необхідністю збереження незалежної української держави і важливістю розв'язання конкретних завдань як її зовнішньої, так і внутрішньої політики.

Дослідження формування зовнішньополітичної ідентичності України обумовлене актуальністю та недостатньою розробленістю, незважаючи на наявність наукової школи дослідження суміжних проблем, якими плідно займаються українські науковці [1]. Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості попереднього наукового доробку в сфері вивчення феномену зовнішньополітичної ідентичності України, слід зазначити, що висвітлення даного явища у його суб'єктному вимірі не одержало повномасштабного осмислення в науці про міжнародні відносини.

Погоджуючись, що вибір тієї чи іншої стратегії міжнародної поведінки обумовлюється інтересами міжнародного актора та матеріальними чинниками, слід враховувати, яким чином ідентичність міжнародного актора визначає його інтерпретацію власних інтересів, поведінку, а також очікування відносно поведінки інших учасників міжнародної взаємодії. За сучасних умов соціалізації зовнішньої політики теоретичний доробок реалістичної та неореалістичної парадигм нездатний надати комплексне пояснення причин та характеру діяльності акторів міжнародних відносин на світовій політичній арені. Саме тому теоретико-методологічною основою дослідження зовнішньополітичної ідентичності держави виступає конструктивізм.

Тому актуальність даної теми визначається необхідністю комплексного вивчення й аналізу теоретичної концептуалізації феномену зовнішньополітичної ідентичності, виокремлення основних чинників та механізмів її формування і розвитку із метою подальшої екстраполяції наявних теоретичних результатів дослідження на практичний процес конструювання зовнішньополітичної ідентичності України.

У новому статусі незалежної держави Україна мала чітко формувати власну зовнішньополітичну ідентичність, тобто визначити стратегію свого політичного та економічного розвитку, пріоритети у світі, з'ясувати, в чому полягають її реальні національні інтереси та розробити стратегію й тактику їхньої реалізації. У теоретичному плані це зумовлювало необхідність визначення відповідного місця держави у світовій глобальній політичній і економічній системах; у практичному – створення механізму реалізації національних інтересів політичного і економічного характеру на міжнародному, регіональному і глобальному рівнях. Набуття зовнішньополітичної ідентичності дає можливість визначити конкретні інтереси держави і стратегію її поведінки в майбутньому.

Визначення чинників формування зовнішньополітичної ідентичності України передбачає з'ясування взаємозв'язку і взаємовпливу чинників внутрішнього та зовнішнього характеру на процес її формування. До них відносимо як історичні, так і геополітичні чинники формування зовнішньополітичної ідентичності України, її цивілізаційну ідентифікацію. Україна, як і решта країн пострадянського простору, успадкувала від СРСР слабку ідентичність: державні інститути в цих країнах не були сформовані з метою здійснення функцій суверенних держав і не мали відповідного потенціалу, необхідного для управління незалежною державою. Це обумовило зовнішньополітичну слабкість і вразливість до зовнішніх впливів через слабку міжнародну суб'єктність.

Історична доля вплинула на політичну культуру населення конкретних регіонів. Адже ще однією проблемою було те, що територія нинішньої України до ХХ століття ніколи не була об'єднана в межах однієї держави і включала регіони з різною історичною долею та етнічним обличчям, які входили до складу різних держав, відрізнялися за приналежністю до історичного ядра формування українців або часом заселення регіону українцями і відповідно наявністю в регіоні етнічних меншин. Важливим критерієм є і тривалість належності тієї чи іншої частини території України до тієї чи іншої держави західного або східного типу розвитку. Проблема неостаточної сформованості української нації лежить в основі тих криз, які неодноразово спіткали українське суспільство. В цих умовах важливого значення набуває розробка адекватної концепції державної ідентичності. Адже 25 років державної незалежності України довели, що без соборної української нації неможливий сталий розвиток української держави.

На рівні національному проблематика зовнішньополітичної ідентичності є особливо актуальною для країн, у яких, в силу цілої низки історичних обставин, виникли поліетнічні і поліконфесійні спільноти. Українці складають понад 77 % всього населення і в цьому аспекті нашу країну можна вважати майже гомогенною. Але 22% населення є представниками інших національностей: росіяни – близько 17,3%, білоруси, молдовани, кримські татари, болгари. Проблема в іншому – в конфлікті ідентичностей самих українців. За даними соціологічних опитувань, напередодні революції гідності, до 30% етнічних українців не могли себе ідентифікувати ні з українським соціумом, ні з українською державою [2, с.6]. Ментальність цього сегменту цілком вкладалась в поняття «радянський народ» і включала до себе комуністичну ідеологію з її антизахідними постулатами, спиралась на російську культурно-історичну базу. Вони прагнули до повернення в ту державу, яка вже перестала існувати.

Оскільки ідентичність являє собою результат ідентифікації, тобто співвіднесення з іншими країнами, на рівні регіональному та міжнародному особлива увага

має приділятися відносинам України з країнами Заходу, Європейським Союзом, США та РФ.

Важливою проблемою є обґрунтування взаємозв'язку між зовнішньополітичною ідентичністю України на окремих етапах її становлення та процесами практичної реалізації зовнішньої політики України, зокрема, її взаємодії із РФ, ЄС і США. Аналіз етапів становлення зовнішньополітичної ідентичності України протягом 1999-2016 років дозволяє виявити взаємозв'язок між ними та практичним рівнем реалізації зовнішньої політики України, зокрема, еволюції її відносин із Заходом та РФ. Росія залучає широкий набір важелів впливу на Україну, включаючи військовий, тоді як ЄС спирається на привабливість власної моделі розвитку, норм і цінностей. Враховуючи характер впливу з боку Росії, тільки ідея інтеграції до ЄС може забезпечити альтернативу радянській моделі політичного устрою та політиці РФ. Таким чином, європейські прагнення України формують основу її зовнішньополітичної ідентичності.

Виходячи з цього, особливого значення набуває як визначення концептуально-теоретичних засад формування зовнішньополітичної ідентичності України, так і особливостей і чинників її формування, з'ясування їх взаємозв'язку з практичною реалізацією зовнішньополітичного курсу держави, зокрема в забезпеченні безпеки в інформаційній сфері.

Список використаних джерел

1. Виговська О.С. Зовнішньополітичні аспекти національної безпеки України в інформаційній сфері // Виговська О.С. // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Київ, 2013. – 18 с.; Добржанська О.Л. Політична ідентичність українського суспільства в умовах європейської інтеграції // Добржанська О.Л. // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Київ, 2008. – 20 с.; Козловець М. А. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: Монографія / М. А. Козловець, Н. М. Ковтун. – К.: ПАРАПАН, 2010. – 348 с.; Майборода О.М. Етнічність у міжнародній системі / О.М. Майборода. – К. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 408 с.; Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні / Л. Нагорна. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 272 с. 2. Проблеми національно-культурної самоідентифікації українців на півдні та сході України в контексті етнополітики Європейського Союзу. Матеріали наукової конференції 6 червня 2007 р. – Одеса, 2007. – 89 с.

Б. П. Грушецький

СУСПІЛЬНА ДУМКА ЯК ФАКТОР УХВАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ У БОЛГАРІЇ

Суспільна думка всередині країни, як відзначає англійський політолог В. Воллес, відіграє не менш важливу роль, ніж міжнародне середовище, а уряд змушений постійно на нього озиратися, щоб уникнути посилення опозиції і падіння престижу влади [4, с. 46]. Суспільна думка неоднорідна, що дозволяє Т. Ріссе-Каппену говорити принаймні про три її рівні: масова думка, думка тих, хто цікавиться політикою в цілому, і думка тих, хто цікавиться окремими проблемними питаннями. Вона впливає на державні інститути різними способами: прямим впливом на прийняття рішень елітою, звуженням спектра можливостей втілити рішення, посиленням або послабленням позицій окремих політичних лідерів або інститутів, зміщенням ідеологічних позицій всередині політичних партій тощо [12, с. 482-483].

Суспільна думка відіграє особливу роль у формуванні зовнішньої політики Болгарії, дозволяючи громадянам держави опосередковано впливати на цей процес. Норми прямої демократії, хоча й існують у болгарському законодавстві, на практиці використовуються досить рідко. Після 1989 р. в країні був проведений лише один референдум, що мав певну зовнішньополітичну складову, - з питання будівництва АЕС Белене в 2013 р., однак його результати не мали юридичних наслідків, оскільки не був досягнутий необхідний поріг електоральної явки. Національні референдуми 2015 та 2016 рр. стосувались внутрішньополітичних пи-

тань, а саме особливостей виборчої системи у державі.

Більш дієвими механізмами впливу громадської думки на зовнішню політику є такі непрямі можливості, як загальні парламентські і президентські вибори, в меншій мірі - демонстрації та акції протесту, використання матеріалів соціологічних досліджень. Зовнішньополітичні питання, в першу чергу відносини з ЄС, НАТО, Росією, США, сусідніми країнами, є невід'ємною частиною усіх виборчих кампаній Болгарії в період 1990-2016 рр. Вони висвітлюються в програмах кандидатів у президенти, політичних партій та блоків, що є додатковим чинником, завдяки якому виборець формує свої уподобання. Результати виборів, в свою чергу, впливають на зовнішньополітичні програми як переможців, так і переможених: поразка на парламентських виборах 1997 р. поклала початок процесу дискусій всередині Болгарської соціалістичної партії з питання характеру відносин з НАТО, що завершився перемогою прихильників євроатлантичної інтеграції Болгарії у партії [10, с. 78].

Керівництво Болгарії прагне здійснювати зовнішню політику таким чином, щоб вона якщо б не відповідала громадській думці, то хоча б не протиставлялась різко їй. Проголошення найбільш пріоритетним курсу на європейську інтеграцію країни повністю відповідало уподобанням більшості суспільства: починаючи з 1990 р. кількість прихильників вступу Болгарії в ЄС практично не зменшувалася нижче 90%. Європейський вектор зовнішньої політики мав значно більше прихильників, ніж інші можливі варіанти зовнішньополітичного курсу. Так, у 1996 р. найбільш пріоритетними серед основних напрямків зовнішньої політики Болгарії населення країни називало ЄС (48%), Росію (20%) і США (7%) [13, с. 38]. У 2009 р найбільш прихильним серед болгар було ставлення до таких глобальних гравців, як ЄС, а також Німеччина та Франція [11].

Проте суспільні настрої і здійснювана державою політика не завжди збігаються, найчастіше з питань участі у війнах і членства у військових блоках. Так, соціологічні дослідження упродовж усього періоду 1990-х рр. демонстрували небажання більшості населення вступу Болгарії до НАТО [3; 10, с. 79]. Лише з 2001 р. кількість прихильників членства в альянсі перевищило половину населення [7]. При цьому з 1997 р. євроатлантична інтеграція стала одним з провідних пріоритетів зовнішньої політики країни.

Також болгарами негативно сприймалось проведення операції НАТО в Югославії 1999 р. Згідно з соціологічними опитуваннями, більшість населення Болгарії виступали проти надання простору для військової авіації альянсу. Це, однак, не перешкодило уряду і парламенту дозволити використання авіацією НАТО повітряного простору Болгарії [6, с. 21]. Проте питома вага противників надання повітряних коридорів альянсу впродовж квітня 1999 р. знижувалась: якщо в середині квітня вона складала 63-67%, то до початку травня скоротилась до 54% [2; 8]. До середини травня, коли рішення Народних зборів на підтримку НАТО було прийнято, чисельність противників та прихильників цього рішення майже зрівнялась: 37% вважали, що парламент вчинив правильно, тоді як 38% - неправильно [1]. Ці результати свідчать про мінливість суспільної думки: спочатку переважало побоювання про можливість втягнення Болгарії до бойових дій, коли ж цього не відбулось більше значення почав відігравати фактор негативного ставлення значної частини населення до уряду С.Мілошевича у Сербії.

Схожа ситуація виникла у 2003 р., коли 67% населення Болгарії виступало проти участі у війні в Іраку, побоюючись, що війна триватиме довго, призведе до великої кількості жертв і може поширитись по всьому регіону. Більшість болгар підтримувала ідею негайного роззброєння Іраку, але виступала за здійснення цього в мирний спосіб, вітаючи позицію Франції та Німеччини в конфлікті [7]. Аналогічну позицію тоді зайняв президент Г.Пирванов, що не завадило уряду С.Сакскобургготського прийняти рішення про відправку болгарських солдатів до Іраку.

Акції протесту часто здатні якщо не змінити, то істотно вплинути на зовнішню

політику держави. Однак вони стосуються переважно конкретних проблем, а не зовнішньополітичного курсу держави в цілому. Особливо чутливою суспільна думка є до військових втрат. У 1992 р. після вбивства чотирьох болгарських солдатів, які належали до місії ООН в Камбоджі, в країні посилилися настрої на підтримку повернення миротворчих підрозділів Болгарії додому. Лише зусилля президента Ж. Желева та парламентського Комітету з національної безпеки, спрямовані на поліпшення забезпечення військовослужбовців, дозволили не допустити дострокового припинення місії [9, с.139].

Виділяються деякі відмінності між зовнішньополітичними уподобаннями трьох найбільших етнічних груп Болгарії: болгар (84,8% населення), турків (8,8%) і циган (4,9%), зокрема відносно вступу Болгарії до ЄС і НАТО. Найбільшу підтримку інтеграції Болгарії до цих організацій висловлюють турки, в меншій мірі - болгары і найменшу - цигани. Причому більш істотний розрив між уподобаннями трьох етнічних груп виявлений стосовно підтримки НАТО. Остання обставина пов'язана з тим, що турки позитивно розглядали співпрацю з Туреччиною, що була ключовою країною НАТО в регіоні, тоді як значна частина болгар протягом 1990-х рр. прагнула до збереження тісних відносин з Росією, що виступала проти розширення НАТО на Схід, а Туреччину називала першою серед потенційних ворогів країни [5].

Список використаних джерел

1. ББСС «Галън интернешънъл» - 14 май 1999 г. [Електронен ресурс]. - Режим на достъп: http://www.omda.bg/public/bulg/news/kosovo/Gallup_1405.htm.
2. Българите и войната в Югославия [Електронен ресурс] / Агенция MBMD. - Режим на достъп: <http://www.omda.bg/public/bulg/news/kosovo/tbmd/MBMD1904.htm>.
3. Българско обществено мнение в навечерието на 2001 г. [Електронен ресурс] / Алфа Рисърч. - Режим на достъп: <http://alpharesearch.bg/userfiles/file/public2001.pdf>.
4. Быков О. Н. Национальные интересы и внешняя политика / О. Н. Быков. - М.: ИМЭМО РАН, 2010. - 284 с.
5. Грушецкий Б. П. Этнические меньшинства и политика интеграции Болгарии в ЕС и НАТО / Б. П. Грушецкий // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. - Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. - 2012. - Т. 24. - № 4. - С. 226-236.
6. Казаков Е. За геополитическия модел на българската външна политика / Е. Казаков // Международни отношения. - 2001. - № 1. - С. 19-32.
7. Обществено мнение 2003 [Електронен ресурс] / Алфа Рисърч. - Режим на достъп: <http://alpharesearch.bg/userfiles/file/AlphaResearch2003.pdf>.
8. Преглед на печата (3 мая 1999 г.) [Електронен ресурс]. - Режим на достъп: <http://www.omda.bg/public/bulg/news/release/030599.HTM>.
9. Слатински Н. На вниманието на господин Президента, 2002-2006 / Н. Слатински. - София: Изток-Запад, 2008. - 711 с.
10. Katsikas S. Negotiating Diplomacy in the New Europe: Foreign Policy in Post-Communist Bulgaria / S. Katsikas. - London: I. B. Tauris, 2011. - 267 p.
11. Pew Global Attitudes Project, 2009 / Pew Research Center [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.pewglobal.org/category/datasets/2009/?download=15687>.
12. Risse-Kappen T. Public Opinion, Domestic Structure and Foreign Policy in Liberal Democracies / T. Risse-Kappen // World Politics. - 1991. - Vol. 43. - № 4. - P. 479-512.
13. Todorov A. The Role of Political Parties in the Bulgaria's Accession to the EU / A. Todorov. - Sofia: Center for the Study of Democracy, 1999. - 40 p.

І. Т. Кіщак, А. В. Слюсаренко

МОРЕГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ У ТРАНСКОРДОННОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

В загальному розумінні транскордонне співробітництво розглядається як співпраця в різних сферах діяльності (економіка, освіта, екологія, культура тощо) у межах двох або більше держав, які мають спільний кордон. Основним документом, що визначає правові основи відносин між європейськими державами є Європейська рамкова конвенція «Про транскордонну співпрацю територіальних співтовариств і властей», що була підписана 21 травня 1980 року у м. Мадрид (Іспанія).

Особливою формою співпраці прикордонних територій є єврорегіони. Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громада-

ми або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, спрямованого на координацію спільних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв'язання спільних проблем і в інтересах людей, що заселяють його територію по різні сторони державного кордону [1; 6]. Єврорегіони сприяють інтеграції країни до європейських структур, дають змогу вирішувати проблеми, пов'язані з становищем національної економіки. Сприятливим для України останнім часом спостерігається підвищення інтересу до питань щодо створення єврорегіонів і транскордонної співпраці. Тут транскордонна співпраця виступає інструментом просторового розвитку, а розширення участі прикордонних регіонів України в ньому розглядається як підґрунтя для сталого розвитку країни в цілому.

Метою роботи є дослідження стану та ролі морегосподарського комплексу України у транскордонному співробітництві.

Геополітичний статус транскордонного співробітництва України з центральноевропейськими державами в сучасний період знаходиться на якісно вищому рівні. Україна може більш ефективно вирішувати проблеми зміцнення міжрегіональних відносин з кожною із центральноевропейських держав або їх регіональними об'єднаннями (Вишеград, Центральноевропейська Ініціатива тощо) та безпосередньо з Брюсселем та Страсбургом – на рівні центральних загальноєвропейських інституцій. У свою чергу, з кожною державою – західним сусідом та на рівні співпраці прикордонних адміністративно-територіальних одиниць Україна може погоджувати і здійснювати спільні кроки в структурах ЄС, наприклад, для отримання фінансової допомоги з метою реалізації спільних транскордонних проектів [4]. В 2016 році для України відкрилися ринки європейських країн: це нові можливості й разом з тим – нові виклики. Адекватна реакція України потребує активізації діяльності на досягнення позитивних і конструктивних діалогів з Австрією, Німеччиною, Польщею, Іспанією, Францією, Литвою, Хорватією, які мають реальні можливості надати допомогу в питаннях розвитку транскордонного співробітництва та адаптації транспортної системи України до європейських стандартів. При цьому необхідне економічно обґрунтоване посилення співпраці над формуванням нових логістичних продуктів разом із Туреччиною, Іраном, активна реалізація діяльності з Грузією, Азербайджаном, Казахстаном щодо узгодження технічних та інших умов здійснення вантажних перевезень «Новим шовковим шляхом». Про посилення значення регіонального співробітництва для України свідчить той факт, що м. Яремче (Івано-Франківська область) в листопаді 2016 року приймає учасників міжнародного форуму з регіонального співробітництва «Європа-Карпати».

Враховуючи вигідне геополітичне розташування України виходу до Чорного моря (Одеська, Миколаївська та Херсонська області) та Азовського моря (Запорізька та Донецька області) реформа морської галузі є одним із пріоритетів діяльності уряду, яка передбачає створення Морської адміністрації та реформування Адміністрації портів України. За думкою профільного міністерства приватизація та концесія портів є єдиним шляхом розвитку морської галузі [1]. Тринадцять вітчизняних морських торгових портів, Українське Дунайське пароплавство, державне Чорноморсько-Азовське виробничо-експлуатаційне управління водних шляхів, агентство «Інфлот» та Південний НДПКІ морського флоту формують значний виробничий та інвестиційний потенціал портової та термінальної діяльності галузі. Топ-5 портових активів України за обсягами товарообороту в 2014 році виступили: ДП «Морський торговий порт «Південний» – 47,4 млн. тонн (зростання проти 2013 року на 4,0 млн. тонн); ДП «Одеський морський торговий порт» – 24,6 млн. тонн (зростання на 1,4 млн. тонн); ДП «Миколаївський морський торговий порт» – 20,8 млн. тонн (зростання на 0,3 млн. тонн); ДП «Іллічівський морський торговий порт» – 17,6 млн. тонн (зростання на 1,2 млн. тонн); ДП «Маріупольський морсь-

кий торговий порт» – 13,0 млн. тонн (зменшення з об'єктивних причин торгового обороту проти 2013 року на 2,5 млн. тонн). Такий потенціал товарообороту портами створює реальну інвестиційну привабливість для залучення вітчизняних та міжнародних інвесторів. Зокрема Європейський банк реконструкції і розвитку України має зобов'язання і виконує щодо інвестування 11 млрд. євро для реалізації 345 проектів у різних сферах економіки, в тому числі і портової галузі. Це обумовлено тим, що щорічний потенціал товарообороту морських торгових портів за сприятливих економічних відносин може перевищувати 155,0 млн. тонн.

Для розвитку Миколаївщини, як південного регіону держави, морегосподарський комплекс має визначальне значення; по-перше це потужний наявний портовий і інфраструктурний потенціал. Наявність водних артерій та приморське розташування області визначили розвиток регіону як Бузько-Дніпровського транспортного вузла на північному узбережжі Чорного моря. Чотири морських, один річний порти, морські термінали здатні перероблювати 35 млн. тонн вантажів в рік. Позитивним елементом є те, що лоцманські проводки, послуги служб регулювання руху суден надає «Дельта-лоцман» ДП «Адміністрація морських портів України». Розвинута сітка залізничних і автомобільних доріг створює реальні можливості для ефективного використання портової інфраструктури області по збільшенню транзитного постачання вантажів в різні регіони і країни світу. Міжнародні транспортні коридори ТРАСЕКА та Дунайський водний коридор формують значний потенціал транспортної системи для розвитку регіону [5]. По-друге процес розвитку морегосподарського комплексу на інвестиційних засадах має місце на момент реального часу. Це підтверджується тим, що в 2016 році продовжено переговорний процес між комбінатом «Arcelor Mittal» та ДП «Спеціалізований морський порт «Октябрськ» про передання декількох причалів в довгострокову аренду на конкурсних засадах. У пропозиціях комбінату модернізація орендованих об'єктів та відвантаження 1,0-1,5 млн. тонн продукції. Міжнародні агропромислові компанії «Noble Agri» (Китай) та «Bunge» (США) в 2015 році інвестували в ДП «Миколаївський морський торговий порт» більше 2,0 млрд. грн. в зернові термінали та маслоекстракційний завод: в першому півріччі 2016 року компанія «Bunge» запустила в експлуатацію виробничо-перевантажувальний комплекс. В свою чергу китайська державна корпорація «COFCO Agri» інвестувала 75,0 млн. дол. США в будівництво на протязі 2014-2016 років потужного зернового терміналу у ДП «Миколаївський морський торговий порт». Введення в дію зернового комплексу в 2016 році потужністю 2,0 млн. тонн аграрної продукції в рік є однією із найбільших китайських інвестицій у розвиток українського логістичного потенціалу.

Висновки. Транскордонне співробітництво – це специфічна сфера міжнародних і міждержавних стосунків, яка здійснюється і розвивається на основі чітких критеріїв і принципів і є невід'ємною складовою сучасних міжнародних відносин. Важливою рисою транскордонного співробітництва є орієнтація на загальноєвропейські основи та принципи його здійснення. Сприятливим для України є підвищення інтересу до питань щодо створення єврорегіонів, розширення транскордонної співпраці, розвитку міжнародних транспортних коридорів, в тому числі водних. Тут транскордонна співпраця виступає інструментом просторового розвитку, а розширення участі прикордонних регіонів України, що мають вихід до морських сполучень в ньому, має розглядатися як підґрунтя для сталого розвитку, як уздовж її державного кордону, так і країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Будкін В. І. Сутність характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва / В. І. Будкін // *Світогосподарські зв'язки: тенденції розвитку*. – 2009. - №3. – С. 52-63.
2. Кіщак І.Т. Перспективні напрями розвитку виробничої сфери Миколаївської області / І.Т. Кіщак, А.В. Слюсаренко // *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки: збірник наукових праць*. / за ред. Івана Кіщака. - №1 (6), червень 2016. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2016. – С. 116-120.
3. Кіщак І.Т. Транспо-

А. Г. Єрошин

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ»: ПІДХІД НАТО

Сучасний багатополарний міжнародний світоустрій диктує свої умови щодо способів та засобів ведення комунікативних кампаній з боку держав та міжнародних організацій, а тенденція до повернення біполярності у протистоянні країн-членів НАТО та Російської Федерації з її сателітами на розв'язану, вказує на те, що усі учасники міжнародних відносин відчують на собі потужний тиск різного роду інформаційних впливів. На переконання багатьох європейських лідерів, російська пропаганда дестабілізує весь континент. А значна тривалість, напруженість та потенціал протистояння вимагають застосування комплексних довгострокових засобів протидії та інституалізації діяльності міжнародних суб'єктів у сфері стратегічних комунікацій. Піонером у цьому можна вважати НАТО.

Виконання стратегічних цілей вимагає модернізації публічного управління та інформаційно-комунікативної роботи з цільовою аудиторією, а посилення ефективності можна добитися, надіславши сигнал з боку суб'єкта для пояснення стратегічної мети. Найефективнішою формою такого повідомлення вважаємо стратегічні комунікації.

Саме висловлювання «стратегічні комунікації» було вперше застосовано у 2001 році працівником Пентагону Вінсентом Вітто – керівником групи з поширення спрямованої інформації Ради з оборонної науки [2]. Згодом дане словосполучення почало широко використовуватися у військово-політичній термінології. З того часу поняття «стратегічні комунікації» та відповідний напрямок діяльності стали структурними елементами доктрин, структурних підрозділів і спецоперацій НАТО. Вважається, що НАТО цілком свідомо обрали таке досить розмите поняття через його нейтральність і місткість, адже такі поняття, як «інформаційний вплив» і «психологічні операції» занадто сильно викликають асоціації з маніпулятивними технологіями, дезінформацією та експлуатацією образів. Неоднозначність розуміння поняття «стратегічних комунікацій» лише посилюється одночасним застосуванням близьких за змістом понять: «soft power», «стратегічний вплив», «інформаційна війна», «управління сприйняттям», «глобальне залучення» тощо [1].

Оригінальну думку щодо стратегічних комунікацій викладено у доповіді В. Вітто «Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination» про те, що складні стратегічні комунікації мають здатність визначити порядок денний і тим самим створювати необхідний контекст, що сприятиме досягненню політичних, економічних та військових цілей.

Встановлення необхідного порядку денного, як видається спершу, цілком можливо буде сприйматися як задача більш низького рівня ніж стратегічні цілі. Однак порядок денний визначає те, про що будуть говорити ЗМІ та цільова аудиторія. Для НАТО важливо, щоб у спланований час увага зосередилась на необхідних заходах та з певного кута зору, і саме цим завданням займаються стратегічні комунікації. До прикладу, методами встановлення порядку денного можна назвати створення певної проблеми, її розвиток, привернення до неї уваги та підштовхування аудиторії до відповідної реакції [4].

Ще одну ключову характеристику стратегічних комунікацій визначають як повну узгодженість, що несе таку смислову навантаженість, при якій сутність стратегічних комунікацій полягає у фокусуванні зусиль залученні ключової аудиторії з

метою створення, зміцнення чи збереження сприятливих умов для реалізації стратегічних інтересів НАТО, використовуючи добре координовані програми, з синхронізацією дій усіх інструментів публічного управління. Тут ми бачимо, що ключовою характеристикою стратегічних комунікацій виступає координація і синхронізація зусиль з метою досягнення стратегічних цілей з залученням ключової аудиторії, на реакцію якої можна і слід опиратися для здійснення своєї діяльності.

Проект цікавого для дослідження документу «NATO Strategic Communications Policy» від 2009 року, який озвучив тодішній генеральний секретар НАТО А.Расмусен, визначає стратегічні комунікації НАТО ширше, характеризуючи їх як «координоване та належне використання комунікативних інструментів у діяльності структур НАТО – публічна дипломатія, зв'язки із громадськістю, військові зв'язки із громадськістю, інформаційні та психологічні спеціальні операції при потребі підтримання політики НАТО, спеціальних операцій та заходів, з метою реалізації цілей НАТО» [3]. Цей документ було пропонується як основа для розробки концепції політики НАТО зі стратегічних комунікацій, в основі якої будуть покладені рамкові документи з безпеки не окремих країн, а всієї групи країн-членів НАТО. Так як Північно-Атлантичний Альянс, як колективне військово-політичне об'єднання, повинне мати правильно сформульовану мету, цілі та засоби до їх досягнення.

Варто зауважити, що однією з ключових характеристик стратегічних комунікацій є повна узгодженість дій та меседжів в інформаційному полі. Помітно, що наведені характеристики стратегічних комунікацій, незважаючи на те, що сама ідея цих страткомів виникла у військових структурах, їх основною метою являється підтримка досягнення цілей за допомогою сугестивного впливу та переконання цільової аудиторії, що якраз лежить у сфері публічного адміністрування. При цьому інструментарний набір як для військової, так і для цивільної сфер досить аналогічні, однак повна спорідненість виключена з точки зору специфіки діяльності військових структур, хоча військові структури визначають основною метою вказується саме політична складова, яка буде сприяти реалізації наступних військових цілей, якщо політичні методи виявляться неефективними [5].

Наведені визначення суті поняття стратегічних комунікацій містять в собі обов'язкові елементи, які ще раз вказують на засоби досягнення цілей, які стоять перед стратегічними комунікаціями, а саме: public diplomacy, public relations тощо. Така ситуація сприяє більш чіткому окресленню досліджуваного явища, так як набір засобів, прийомів, технік майже не змінюється, що позитивно впливає на розуміння концепції стратегічних комунікацій. Саме тому, визначення стратегічних комунікацій як засобів інформаційного впливу, дія яких скоординована в часі та просторі, з метою досягнення цілей національного та/або наднаціонального рівня із залученням зацікавлених сторін, спрямованість інформаційно-комунікативних засобів усіх зацікавлених суб'єктів на виконання ключових стратегічних задач.

Вважаємо, що саме чітке координування інформаційної сугестії між собою та перетягування симпатії аудиторії на свою сторону є головною сутністю стратегічних комунікацій. При цьому інформаційний вплив створюється широким спектром інструментів та технологій, які однозначно на реалізуються на різних рівнях сприйняття. Це робиться для всеохоплюючого, більш глибокого охоплення залучених сторін та їх зацікавленості до виконання місії.

Список використаних джерел

1. *Dimitriu G. Winning the story war: Strategic communication and the conflict in Afghanistan / G. Dimitriu // Public Relations Review. – 2012. – Vol. 38. – 207 p.* 2. *NATO Strategic Communication: More to be Done? [Електронний ресурс] / S. Tatham, R. Page; National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research. – Rīga, 2014. – Режим доступу: http://www.academia.edu/6808986/NATO_Strategic_Communication_More_to_be_done.* 3. *NATO Strategic Communications Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>.* 4. *Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication [Електронний ресурс] / Office of the Under Secretary of De-*

К. О. Гмирянська

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ: ЕКОНОМІКО-ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Актуальність теми дослідження визначається сучасним станом україно-російських відносин, зокрема тими змінами, які відбуваються в економічному житті обох держав та впливом цього протистояння на інтеграційні процеси. На особливу увагу заслуговує економічна складова конфліктної ситуації між Україною і РФ, адже однією з особливостей сучасного етапу українсько-російських економічних відносин є те, що між Україною та РФ існує не просто неоголошена війна, а саме «гібридна». На сьогоднішній день до вже традиційних «зон» російсько-українського економічного конфлікту не тільки додалися нові складові, але фактично відбувається зміна характеру двосторонніх економічних відносин на різних рівнях їх реалізації – як державної, так і приватної. Також при нинішніх обставинах значно посилюється вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, не економічних чинників: військових, інформаційно-психологічних, соціальних та адміністративних. До того ж на сучасному етапі значно виріс опосередкований вплив інших держав і міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

В умовах нинішніх подій Росія намагається зберегти свій колишній економічний і політичний вплив на Україну і навіть зробити його ще міцнішим та продуктивнішим для себе. Традиційно відносини Росії з Україною розвиваються в контексті глобальних геополітичних цілей дипломатичного корпусу РФ. І для досягнення цих цілей російська сторона використовує весь спектр методів «гібридної війни», зокрема активно підтримує сепаратистський рух на Донбасі [1].

Як відомо, саме військові дії на Донбасі створюють найбільше проблем економічного характеру для України. Якщо говорити про оцінку можливих напрямків та перспектив у досягненні двосторонніх цілей україно-російських відносин, то тут слід враховувати не лише геополітичні інтереси України та Росії, а й ряду інших країн-учасниць міжнародного співтовариства.

Таким чином, україно-російський конфлікт впливає не лише на фінансово-економічну ситуацію, а й вносить свої корективи у геополітичну та гео економічну площину не лише сусідніх держав, а й світової спільноти зокрема.

Безсумнівно, Росія прагне зберегти статут наддержави, а відповідно свій політичний та економічний вплив у світі. Проте сучасний конфлікт з Україною надзвичайно ускладнив досягнення вище зазначених цілей, а також спричинив значне загострення у російсько-західних відносинах. Сучасна Росія на міжнародній арені активно заявляє про свої амбіції, спрямовані на повноправне повернення в «вищу лігу» країн, що визначають міжнародний порядок денний. Зокрема, це знаходить відображення в ініціативах Москви щодо реформування європейської архітектури безпеки [3].

Росія активно намагається зберегти Україну в сфері свого впливу, зокрема, залучити до військово-політичних і економічних об'єднань під своєю егідою (ОДКБ, Митний союз), що в свою чергу, є основною причиною неякісного розвитку відносин між Україною та ЄС. Хоча, звичайно, існує ще багато причин, через які процес співпраці між Україною і ЄС стає мало ймовірним, а саме: внутрішньополітична нестабільність, неефективність реформування і боротьби з корупцією, відсутність інституційного, кадрового та ресурсного забезпечення політики на європейському

напрямі [2].

Перед Україною ж події останніх двох років сформували наступні політичні пріоритети, а саме збереження своєї територіальної цілісності, державного суверенітету, свободи політичної волі, незалежної економіки та активне зрушення в євро інтеграційних процесах держави.

Абсолютно закономірним є той факт, що саме газова сфера стала однією з ключових ланок україно-російського протистояння. Варто відзначити, що російсько-український конфлікт не тільки в газовій сфері, а й в цілому в українській економіці породжує ряд проблем.

Таким чином, нинішнє українсько-російське протистояння продукує величезний вплив на економічну ситуацію в обох країнах і макроекономічні показники їх розвитку. І якщо в Україні це є безпосереднім наслідком російсько-українського протистояння, то в російській економіці такі зміни більшою мірою відбуваються під впливом західних санкцій відносно Росії у зв'язку з її агресивною політикою щодо України.

Безумовно, конфлікт з РФ завдає невимовної шкоди для України, її економіки і загальному настрою на міжнародній арені. Російсько-українські відносини відіграють центральну роль як у розвитку внутрішньополітичної ситуації в Україні, так і в формуванні її зовнішньополітичного курсу. Відповідно рівень економічного добробуту України, її енергобезпека, політична стабільність, забезпечення демократичних прав і свобод громадян, реалізація курсу на європейську інтеграцію, – всі ці аспекти в значній мірі залежать від характеру співробітництва Києва і Москви. Втім поточний стан українсько-російських відносин вказує на досить низьку ймовірність реалізації оптимістичного сценарію при відсутності зовнішніх стимулів, здатних змінити наявні тенденції.

Отже, на сучасному етапі українсько-російські відносини набули яскраво вираженого конфліктного характеру, ознак протистояння в умовах російської військової агресії Росії проти України. В контексті нинішньої ситуації, що склалася між Україною та РФ, значно посилюється вплив неекономічних чинників на українську економіку, а саме військовий, інформаційний, соціально-психологічний. До того ж збільшився рівень впливу інших держав, в першу чергу – говоримо про Захід, міжнародні організації. Тому нескладно заявляти, що таке протистояння буде мати негативний вплив для обох учасників конфлікту – як для України, так і для Росії.

Список використаних джерел

1. *Тези до другої річниці російської агресії проти України [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Сайт Українського кризового медіа-центру. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/40347-gorbulin-tezy>. 2. *Україна-Росія: сценарії розвитку відносин до 2020 року [Електронний ресурс] / К. Шинкарук // Фонд ім. Фрідріха Еберта: представництво в Україні. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf>. 3. *Українсько-російські відносини: чи можлива співпраця із загарбником [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // Науковий журнал «Зовнішні справи». – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadmka/view/article/ukrajinsko-rosiiski-vidnosini-chi-mozhliva-spivpracija/>***

А. С. Савич

ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ РФ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ КРАЇН ЄС ТА США

В умовах активного інформаційного розвитку та появи нових видів інформаційного впливу на суспільство виникає необхідність визначити ефективність комунікативних інструментів, що здатні протидіяти інформаційній агресії з боку ворожої країни. Сьогодні світ переживає формування глобального інформаційного простору, це своєрідний перехід від індустріального суспільства до суспільства інформаційного, або ж суспільства «Третьої Хвилі» [3]. В даному контексті немо-

жливо переоцінити важливість комунікації в діяльності політичних інститутів і взагалі держави в цілому. В умовах сучасних гібридних воєн комунікативні інструменти відіграють ключову роль у політичному житті країн-конкурентів, а також виступають головною домінантою в прийнятті рішень державного рівня.

Останні десятиліття характеризуються виникненням і поширенням глобальних інформаційних комунікацій. Інформаційний вибух, зумовлений стрімким розвитком інформаційних технологій, в першу чергу всевітньої комп'ютерної мережі Інтернет, став тим фактором, який зумовив радикальні зміни у всіх сферах життя людства, зокрема політичної. Це дає підстави говорити про те, що інформаційна складова дедалі стає більш важливою у політичному житті держав.

Комунікативні та інформаційні технології у мас-медіа впливають на політичну свідомість та відіграють важливу роль у політичному процесі: пропаганда, політична реклама, PR, інформаційна агресія застосовуються не лише під час виборчих змагань, їх використовують органи державної влади та місцевого самоврядування у зовнішній та внутрішній політиці.

Щодо пропаганди, то її головними функціями виступають переконання громадян в справедливості суспільно-політичного ладу, визначення основних тенденцій політичного розвитку, відповідного стилю лідерства. Велику роль в пропагандистських кампаніях сучасності відіграють не лише традиційні засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо й преса, а й кіноіндустрія та мережа Інтернет. На відміну від радянських часів сучасні пропагандистські кампанії реалізуються в умовах ідеологічного плюралізму, за відсутності політичної цензури у мас-медіа. Таким чином, розвиток комунікативних технологій потребує адекватних засобів передачі політичних повідомлень – інформаційних каналів. У сучасному світі це – аудіовізуальні мас-медіа. Вони нав'язують відповідний формат комунікативних технологій, утворюють специфічний комунікативний простір, який необхідно враховувати як політичними акторам, так і громадянам для збереження можливості прийняття раціональних політичних рішень.

В контексті сьогоденних геополітичних реалій, можемо сміливо стверджувати, що пропаганда, інформаційна агресія з боку Російської Федерації щодо України має на меті «забруднити» інформаційне поле, а не просто переконати противника, схилити його на свій бік. Ціль російської пропаганди полягає в тому, щоб інформаційне поле було перенасичене різноплановою, заплутаною інформацією і тим самим перспектива розібратися в тому, що відбувається насправді, для пересічного громадянина стало надскладним завданням. Російські агенти роблять все для того, щоб українці на Сході України не мали змогу розплутати цей складний інформаційний клубок, знайти адекватні аргументи на захист української влади, знайти раціональні перспективи щодо майбутнього Донбасу і т. д.

Ключовою ціллю російської пропаганди є зародження тотальної недовіри серед українців на Сході до української влади, армії і, звичайно, до будь-яких представників європейського світу. Кремлю вигідно, щоб українці нікому не довіряли і взагалі зневірилися. Коли інформаційне поле знищене, то все, що працює – це людський страх, розчарування, паніка, відчуття соціального колапсу. Російська пропаганда підриває довіру жителів Східної України до українського уряду та прагне закласти думку в їх голови про рятувальну місію Росії для українців, що живуть на Сході України.

На початку травня 2015 року в Копенгагені відбулася зустріч міністрів країн північно-балтійського співробітництва для подальшого обговорення механізмів протидії пропаганди з боку Росії. Під час цього річного головування Данії тема «Збалансування російських ЗМІ» оголошена ключовою у 2015 році для північно-балтійського партнерства, до якого входять Естонія, Фінляндія, Ісландія, Швеція, Латвія, Литва, Норвегія і Данія. Як вважає Мартін Лідегорд, міністр закордонних справ Данії, санкції, введені європейськими країнами проти Росії, є найбільш ефе-

ктивним інструментом протидії російській агресії на Донбасі.

Міністри закордонних справ Естонії, Литви, Данії та Великобританії в спільному зверненні запропонували, щоб Євросоюз створив європейський телеканал, розрахований на російськомовних жителів спільноти. За створення подібного телеканалу також виступила Україна [2].

Великобританія розглядає російську агресію як найбільшу загрозу власній безпеці. За словами міністра закордонних справ Великобританії Філіпа Хемонда, нарощування військових потужностей РФ та агресія, яку Кремль проявляє в Східній Європі, є підґрунтям для «серйозного занепокоєння», саме тому британська розвідка вербує російськомовних агентів для налагодження ефективної протидії загрозі з боку РФ [4].

Громадська думка про Україну в Італії, наприклад, дуже розділена. Італійські «єврооптимісти» підтримують європейські прагнення України (вступ до ЄС та НАТО), але євроскептики, а також бізнесмени вважають, що Росія є значно серйознішим, ніж Україна, економічним ринком. Це відбувається на фоні браку знань про Україну і створює сприятливі умови для підтримки Італією російської позиції, зокрема, щодо федералізації України.

Позиція ж французького уряду щодо України дуже помітно виражена, адже Франція брала участь у Мінських домовленостях. Франція пройшла довгий шлях до своєї сьогоденної позиції, адже вона також має економічні інтереси з Росією, але зараз дедалі більше є розуміння того, що сучасна Росія є загрозою європейській системі безпеки. Відповідно, Франції доводиться постійно балансувати поміж цими двома факторами [1].

Список використаних джерел

1. *Європа об'єдналася унаслідок російської загрози – європейські експерти* [Електронний ресурс] / Зустрічі-дискусії із представниками кращих аналітичних центрів ЄС, редакторами та журналістами провідних європейських видань в Українському кризовому медіа-центрі // *Ukraine Crisis Media Centre*, 21.04.2015 р. – Режим доступу <http://uacrisis.org/ua/yevropa-ob-yednalasya/>.
2. *При ескалації конфлікту на Донбасі санкції проти Росії треба посилювати – МЗС Данії* [Електронний ресурс] // *5.ua* / Матеріали сайту «5 канал». – Режим доступу: <http://www.5.ua/svit/Pry-eskalatsii-konfliktu-na-Donbasi-sanktsii-proty-Rosii-treba-posyliuvaty--MZS-Danii-78613.html>.
3. Гоффлер Е. Третя хвиля / З англ. пер. А. Євса. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
4. Філіп Хеммонд: «Британські спецслужби вербують російськомовних агентів» [Електронний ресурс] / Матеріали інтернет-видання *Тиждень.ua*. – Режим доступу <http://tyzhden.ua/News/131732>

Д. Р. Глущенко

РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Починаючи з 1945 у світі відбулося майже 250 регіональних та локальних збройних конфліктів, в результаті яких загинуло майже 170 мільйонів людей, а мільйони вимушені жити на правах біженців. І прийняття Статуту МКС стало спробою створення універсального механізму міжнародної кримінальної юстиції для покарання винних у тяжких міжнародних злочинах в окремих країнах і регіонах. На даний час Римський Статут ратифікували 105 держав; 39 держав, включаючи Росію, підписали, але не ратифікували його. Категорично відмовилися брати участь у діяльності цього суду такі країни, як Китай, Індія, США, а також Ізраїль. З країн СНД його ратифікували тільки Грузія і Таджикистан.

В юрисдикцію Міжнародного кримінального суду входять чотири види найбільш тяжких міжнародних злочинів: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і, потенційно, злочин агресії.

Ці теми є особливо актуальними для України у зв'язку з воєнним конфліктом на Донбасі і з драматичними подіями 2013-2014 років на Євромайдані. Україна

підписала Римський статут ще у 2000 році, однак досі не ратифікувала його. Двічі – у лютому 2014р. та у лютому 2015 р. український Парламент, відповідно до статті 12.3 Римського статуту, приймав заяви про визнання юрисдикції МКС щодо певних подій. Однак визнання юрисдикції на короткі проміжки часу недостатньо для досягнення системних змін в країні.

Питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду серед політиків та експертів є дискусійним, оскільки ратифікація даного договору тягне за собою внесення змін до Конституції України та дозволяє втручатися в діяльність української влади, що може суперечити національним інтересам держави. Попри це, приєднання держави до Римського статуту є показником того, що Україна рухається в напрямку припинення безкарності за найбільш кричущі злочини проти міжнародного права та прав людини.

По-перше, в рамках Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом ратифікація Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду є обов'язковою для виконання Україною. Угода містить окреме положення (статтю 8), за яким «сторони співпрацюють з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних із ним документів». І якщо Україна буде уникати ратифікації протягом довгого часу, це може потягнути серйозні негативні наслідки у співпраці ЄС з Україною.

По-друге, ратифікація Римського Статуту може допомогти в покращенні роботи правоохоронної та судової систем України, оскільки основна відповідальність покладена саме на національні зусилля. Для цього необхідно привести у відповідність положенням Римського статуту національне кримінальне законодавство, створити правову базу для ефективної співпраці з МКС та чітко розмежувати юрисдикції внутрішньодержавних органів, які здійснюють кримінальне переслідування та юрисдикції МКС.

По-третє, в результаті ратифікації Україна отримає реальну можливість для проведення розслідувань на тимчасово окупованих територіях та може притягнути воєнних злочинців до відповідальності перед Міжнародним Кримінальним Судом за скоєні злочини. Так, у випадку з президентом Судану Аль Баширом, який серйозно порушував міжнародне право і був визнаним винним МКС, Римський статут досить ускладнив життя президента, оскільки він не може підтримувати зв'язки та відвідувати країни, що ратифікували Статут. Щойно він перетне їх кордони, він буде негайно заарештований і переданий до МКС.

По-четверте, Україна може підвищити свій авторитет на міжнародній арені. Україна зможе брати участь в обранні суддів, прокурорів, формувати політику, приймати бюджет, приймати рішення щодо управління цією установою. Через те, що процес ратифікації в Україні гальмується, держава втрачає можливість впливати на міжнародні процеси. Так, у 2017 році учасники МКС визначатимуть саме поняття «агресія» його рамки. А, у зв'язку з тими подіями, що відбуваються на Сході України, участь в такому процесі для України є ефективним способом для притягнення до відповідальності винних у скоєних злочинах на Донбасі.

До негативних аспектів ратифікації Римського статуту належить те, що МКС є комплементарним механізмом і може розпочати провадження лише в тому разі, коли національна правоохоронна система не буде мати можливості чи бажання розслідувати самостійно найтяжчі злочини. Міжнародний кримінальний суд - не заміна національних правоохоронних та судових система. Він може допомогти у зміцненні такої системи шляхом рекомендацій, але все ж ратифікація Римського Статуту не вирішить всі актуальні проблеми України і не виконає всю роботу українських правоохоронних органів. Основна відповідальність за переслідування осіб, яких обвинувачено в геноциді, злочинах проти людяності та воєнних злочинах, покладається на держави.

Окрім того, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду може у деяких випадках суперечити національним інтересам України. Такі побоювання висловила частина депутатів Верховної Ради. Вони пов'язують це з можливістю позову Росії до України щодо військового конфлікту на сході держави. Українські військові часто вимушені застосовувати важку зброю. Це зумовлено тим, що бойовики навмисно тримали свою артилерію у житлових кварталах та поблизу шкіл і лікарень – туди йшла відповідь ЗСУ. А це вже можна кваліфікувати як воєнний злочин.

Росія не ратифікувала Римський статут та не є членом Міжнародного кримінального суду. Абсолютно не виключено, що вона використає ратифікацію Римського статуту Україною для задоволення власних інтересів. Щойно Міжнародний кримінальний суд відкриє провадження за фактом воєнних злочинів в Україні, вона надішле свої матеріали до МКС. Ситуація може бути схожою на події 2008 року в Грузії. Натомість, зараз Міжнародний кримінальний суд розглядає більше 3000 звернень саме від росіян, які отримали російське громадянство у Південній Осетії та, начебто, зазнали шкоди від дій грузинської влади. Тобто саме росіяни (а не навпаки) виступають на боці обвинувачення, а дії грузинської сторони досліджуються судом. Переслідування російської влади, солдат та керівництва Міжнародним кримінальним судом неможливе, оскільки та не є країною-учасником Римського статуту. І надалі Росія не збирається ратифікувати цей документ.

Отже, ратифікація Римського статуту не буде абсолютною панацеєю для України, оскільки діяльність статуту є комплементарною. Але, все ж, він виступає реальною можливістю для подолання безкарності за вчинення тяжких злочинів та загально визнаних стандартів прав і свобод. Для того, щоб ефективно користуватися перевагами ратифікації необхідно внести зміни до Конституції в статті 124 та інших, які потрібні для ратифікації Римського статуту. До того ж, треба збирати докази присутності російських військових, їх участі у бойових діях. І перш за все, пріоритетним напрямком у внутрішній політиці України має бути збільшення національних зусиль в переслідуванні злочинців, оскільки тільки так можна збільшити ефективність спільних дій.

О. В. Кульчицька

УКРАЇНА В ООН – ПОНАД 70 РОКІВ СПІВПРАЦІ

Після трагічних подій Другої світової війни, коли землі України лежали в руїнах, українська делегація відправилась на конференцію в Сан-Франциско, де у 1945 р. стала поряд з представниками інших 50 націй членом міжнародної організації, та взяла безпосередню участь у розробці головного документу ООН – Статуту.

Сьогодні, коли Україна відстоює свою територіальну цілісність, вкрай важливо нагадати широкому загалу громадськості та світовій спільноті, важливість збереження загальнолюдських цінностей, закладених в основному документі ООН, зрозумілих у всіх куточках світу: збереження миру, верховенства права, демократії, добробуту громадян.

Активна діяльність українських постпредів відображена у їх роботі в головних органах ООН – Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН, де дипломати постійно виступали проти гонки озброєння та нарощування воєнного потенціалу. Курс України, спрямований на боротьбу зі зброєю масового знищення втілювався у текстах міжнародних договорів і конвенцій. Серед яких: Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосферу, в космічному просторі і під водою (1963), Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства (1969), Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення (1971), Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсич-

чної зброї та її знищення (1972) та ін. [1, с.38]

Українські дипломати завжди стояли на сторожі захисту прав і свобод людей незалежно від роду занять, статі та расової приналежності, що засвідчила їх робота в окремих комітетах: Спеціальному комітеті Організації Об'єднаних Націй проти апартеїду (Україна перебувала у його складі з 1970 р.) і Комітеті по здійсненню невід'ємних прав палестинського народу (у ньому наша держава перебувала з 1975 р. – О.К.).

Протягом 80-90-х рр. ХХ ст. українські представники в ООН неодноразово наголошували на необхідності розвитку міжнародного співробітництва на основі відстоювання загальнолюдських цінностей, насамперед збереження людської цивілізації від самознищення.

Питання національної та міжнародної безпеки кінця ХХ ст. набули новим форм і гостроти на початку ХХІ ст. Відстоювання права на самовизначення та власні кордони, передбачене Статутом ООН, що дозволяє Раді Безпеці Організації Об'єднаних Націй, у разі його порушення, застосовувати миротворчі сили. Починаючи з 1992р. 42 тис. військовослужбовців Збройних сил України з числа українців, брали участь у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру та безпеки [2, с.5]. На сьогодні, в операціях ООН з підтримання миру несуть службу понад 500 українських військових та поліцейських.

Участь України в міжнародних миротворчих операціях ООН дає вагомі позитивні результати, серед яких – зміцнення авторитету нашої держави, створення сприятливого клімату для налагодження та активізації двостороннього економічного співробітництва з відповідними державами, а також набуття військовослужбовцями цінного професійного досвіду [3].

Належну оцінку світовою спільнотою внеску України у підтримку міжнародного миру та безпеки засвідчує факт перебування нашої держави у 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001 рр. непостійним членом Ради Безпеки ООН. 15 жовтня 2015 р. Генеральна Асамблея ООН обрала Україну непостійним членом Ради Безпеки Організації на 2016-2017 рр. в четвертий раз. За таке рішення проголосували 177 країн-членів ООН [4]. Це дозволило українським дипломатам не тільки брати участь у вирішенні багатьох проблем, що знаходяться у площині міжнародної організації, а й широко співпрацювати з представниками світової спільноти з метою пошуків шляхів розв'язання «українського питання».

Наразі для України залишаються пріоритетними такі підвалини Статуту ООН та сучасного світоустрою, як розвиток дружніх і добросусідських відносин між націями на основі принципу верховенства міжнародного права, суверенна рівність держав, утримання в міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, мирне врегулювання міжнародних спорів [5].

Отже, довготривала співпраця України з ООН є беззаперечним фактом. Її слід широко популяризувати, використовуючи широке інформативне поле на усіх рівнях, що сприятиме не тільки продовженню співпраці з міжнародною спільнотою, а й стане мотиваційним чинником, спрямованим на посилення національної самосвідомості усіх українців.

Список використаних джерел

1. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України / Л.Д. Чекаленко. - К.: Либідь, 2006. – 712 с.
2. Ковальов В. Понад 42 тис. українців брали участь у міжнародних операціях / Вадим Ковальов // Народна Армія. – 2016. - С.5.
3. В ООН вшанували пам'ять загиблих миротворців <http://ukraineun.org/press-center/109-v-oon-vshanuvaly-pamyat-zagyblyh-myrotvortsiv/>.
4. Україну обрали непостійним членом Рад Безп. ООН. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/148853>.
5. Заява Верховної Ради України з приводу 70-річчя Організації Об'єднаних Націй та членства України в ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-19>.

ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ

Україна не знаходиться осторонь тих процесів, що відбуваються в сучасному світі. Однак при уважному розгляді можемо виділити низку проблем в поступі України до інтеграційних структур, її відставання від країн з більш низьким рівнем соціально-економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності.

Зовнішньополітична діяльність України чітко обумовлена напрямом внутрішньополітичного розвитку нашої держави, відбиває суперечності, притаманні всьому українському суспільству. Відповідно роль і місце України в тих чи інших наддержавках, міждержавних об'єднаннях, що діють або починають діяти в Європі, визначатимуться передовсім внутрішнім становищем української держави, її розвитком, її прагненнями та можливостями. І навпаки, активна чи пасивна роль України в європейських інтеграційних процесах може гальмувати чи прискорювати розвиток національної економіки, становлення основ громадянського суспільства, демократії в Україні. Відтак інтеграційна політика України є не чим іншим, як проекцією її державно-політичних прагнень на зовнішній світ, декларуванням нею своєї ролі серед народів Європи. Сьогоднішні реалії у взаємовідносинах України зі світогосподарською сферою характеризується невідповідністю її економіки до високоефективних форм зовнішньоекономічного співробітництва. Сучасній економіці нашої держави притаманний ряд негативних характеристик які виступають як фактори, що зашкоджують інтеграції України, а саме:

- велика питома вага фізично та морально застарілого обладнання в складі основних виробничих фондів (понад 60%), що стала результатом переважання екстенсивних методів розвитку економіки, і насамперед її базових галузей;

- диспропорції в системі самозабезпечення ключових галузей життєдіяльності країни (майже повна зовнішня паливно-енергетична залежність; задоволення потреби в електротехнічних та кабельних виробках; продукції текстильної, целюлозно-паперової та медичної промисловості лише наполовину, відсутність виробництва каучуків, ряду продуктів органічного синтезу, устаткування для легкої промисловості, переробних галузей агропромислового комплексу тощо);

- незбалансованість галузевої структури промисловості з точки зору її соціальної орієнтації (потенціал промисловості на 90% формують важкі галузі, питома вага виробництва предметів споживання становить близько 30%, тоді як у розвинутих країнах вона досягає 50-60%).

Включення України до будь-яких інтеграційних угруповань у такому стані без чіткого бачення перспектив структурної реорганізації може призвести не лише до консервації, але й до негативних тенденцій у всіх галузях національної економіки. І навпаки, участь України в інтеграційних процесах за умов цілеспрямованої внутрішньої структурної політики дасть змогу ефективніше і швидше виправити деформовану економіку, виходячи з таких пріоритетів структурної переорієнтації:

- науково-технічне та технологічне оновлення виробництва із забезпеченням його конкурентоспроможності шляхом глибокої модернізації. Зменшення ресурсомісткості за рахунок ефективного використання власних паливно-сировинних ресурсів;

- підвищення рівня внутрішньої збалансованості національної економіки для зменшення зовнішньої залежності в розвитку її ключових галузей за рахунок формування системи власної міжгалузевої кооперації та забезпечення повних виробничих циклів;

- створення умов для соціально орієнтованого розвитку національної економіки за рахунок, з одного боку, цілеспрямованої трансформації її структури, з другого - завдяки забезпеченню балансу споживчого ринку з доходами населення, підвищенню мотивації до праці, фінансовій макростабілізації.

За умов кризового стану і наявності довгострокових негативних тенденцій у розвитку національної економіки України, а також з урахуванням її виробничо-ресурсного потенціалу та ряду порівняльних переваг, очевидною є етапність у проведенні нової економічної політики в цілому і в реалізації пріоритетів структурної переорієнтації. На першому етапі потрібно досягти фінансової макростабілізації, зупинити процес падіння виробництва і створити комплекс умов для виходу економіки з кризового стану. На другому етапі можлива активізація економічного розвитку, орієнтована на формування кількісних та якісних позитивних тенденцій за рахунок динамічної науково-технічної та інвестиційної діяльності. Третій етап можливий за умови створення стабільних умов для становлення і саморозвитку ефективної національної економіки, внутрішньозбалансованої та глибоко інтегрованої структури світового господарства. Отже, необхідною передумовою проведення ефективної інтеграційної політики України є синхронізація відповідних процесів із масштабами і темпами розвитку внутрішньоекономічних факторів.

Ступінь інтегрованості нашої держави в світові структури та об'єднання є об'єктивним критерієм трансформації українського суспільства, показником реального стану України.

Українська політична еліта досить активно намагається використати інтеграційні перспективи для стабілізації свого виняткового становища в державі, для легітимізації існуючого в Україні політичного «status-quo», якщо не мобілізації на свою користь масової підтримки, то хоча б нейтралізації масових протестів. І в цьому відношенні інтеграції є надзвичайно засміченою пропагандистським фоном, заангажованою політичними спекуляціями, зведенням рахунків між різними політичними силами. Відповідно образ «України майбутнього», її місця в Європі та в світі досить чітко відрізняється саме внаслідок уявлень про те, кому, на яких умовах і як довго має належати вища політична влада в державі, а також якими – «європейськими» чи іншими засобами повинна вестися боротьба за контроль над державною владою. Останній чинник суттєво деформує наукове обговорення реальних здобутків, прорахунків і потенційних можливостей України відносно перспектив інтеграції в Європі.

Наша держава тільки входить до системи світового господарства і від того, як цей процес проходитиме, залежить можливість подальшого економічного та соціального розвитку держави, як органічної підсистеми світової економіки. Для того, щоб процес інтеграції України до світового економічного простору дійсно приніс очікувані результати, необхідно усвідомити і реалізувати кілька важливих вихідних положень. Вони повинні ґрунтуватись на:

- знанні та прогнозуванні тенденцій в змінах зовнішньоекономічного середовища (системи світового господарства), в якому повинно функціонувати національне господарство України, а також прийнятті його внутрішнього економічного «регламенту»;

- чіткому усвідомленні необхідних, збалансованих з національними інтересами, трансформацій національного господарства, які б змогли забезпечити ефективно взаємодію зі світовим господарством на основі високого рівня конкурентоспроможності економіки.

Ще однією проблемою інтеграції України є те, що в Україні виваженої зовнішньоекономічної політики. Її зовнішньоекономічна політика - це, в основному, епізодична торгівля, навколо якої сконцентровано зусилля по її, так званій, «лібералізації». Але зовнішньоекономічна політика - то не тільки торгівля, не тільки інвестиційне та науково-технічне співробітництво, не тільки створення договірного простору і забезпечення національної економічної безпеки. Це - весь комплекс проблем, розв'язання яких націлене на органічне інтегрування національного господарства до системи світового господарства з метою максимізації своєї частки світового доходу. Існуючі концептуальні підходи до зовнішньоекономічної полі-

тики України, при всіх її позитивних аспектах, мають істотну ваду: в них фактично відсутня концепція та організаційні принципи досягнення стратегічних цілей. А саме це і становить стрижень зовнішньоекономічної політики з огляду на зміни, що не тільки сталися, а й розвиваються у сфері міжнародних економічних відносин. Слід зазначити, що саме орієнтація на глобальні зміни і тенденції, їх прогнозування у довгостроковому режимі, а також адекватна політика нашої держави, можуть привести до позитивних змін у її становищі в світогосподарському просторі. Україна переходить до динамічної стратегії реформування економіки, дедалі більше активізуючи свою діяльність на світовій арені.

Не секрет, що зараз успіху досягає той, хто володіє найбільш високими технологіями і вміє запроваджувати їх у виробництво. Але досягнення успіху неможливе без створення національної системи інновацій, які формуються на основі використання знань як виробничої сили шляхом організації досліджень і забезпечення сприяння запровадженню інновацій. В період розгортання глобалізації багато країн об'єдналося на основі взаємовигідного обміну знаннями і технологіями з метою досягнення прогресу в світовій економіці. У випадку відсутності в уряді сформованої системи інновацій, проведення політики вільної торгівлі може призвести до серйозних економічних втрат і, більш того, до застою та деградації. Науково-технічний потенціал і національна система інновацій в Україні надає державі значних переваг у конкурентній боротьбі. Цей потенціал і всі пов'язані з ним переваги слід активно залучати для реалізації стратегічних інтересів України і забезпечення довгострокової стабілізації економіки.

СЕКЦІЯ VIII.
**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ,
ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК**

О. А. Зубчик

**АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ:
ОСНОВНІ РИЗИКИ РЕФОРМИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку українського суспільства в умовах конкуренції і партнерства в світовому товаристві пріоритетом у діяльності держави має бути система вищої освіти. Сьогодні в Україні законодавчо регламентовані майже всі аспекти функціонування системи вищої освіти. Разом з тим, є потреба в удосконаленні механізму державного управління вищою освітою. Актуальною науково-теоретичною та практичною проблемою є визначення основ організаційно-правового регулювання в сфері вищої освіти та його вдосконалення механізму державного управління. Окремого наукового аналізу потребує сучасна інституційна складова системи.

У вищій освіті України вітчизняні та зарубіжні експерти констатують низку проблем. Серед них найбільш актуальними є «невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки», «зниження якості освіти», «корупція в системі вищої освіти», «відірваність від наукових досліджень», «повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір» [3].

Особливістю системи вищої освіти в Україні є те, що всі процеси щодо її реформування і вдосконалення відбуваються одночасно зі змінами соціально-економічних умов в українському суспільстві. Отже, проблеми, що виникають, не можуть вирішуватися на основі власного попереднього досвіду. Виникає потреба переосмислити функції самої системи державного управління, подолавши стереотипне уявлення взаємовідносин держави та інших учасників сфери вищої освіти.

Аналіз системи державних органів вироблення та здійснення політики у сфері вищої освіти, а також управління нею розкриває нам зміст державного управління. А також, дає загальну характеристику адміністративно-правових інструментів освітньої політики. У широкому розумінні систему таких органів складають: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, галузеві державні органами, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, органами влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук, засновники вищих навчальних закладів, органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» [2], державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Це також принципи доступності вищої освіти, незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів), міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, наступності процесу здобуття вищої освіти, державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності. Визначено, що держава має підтримувати освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом

надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність. А також, сприяти здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти, відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Реформування системи вищої освіти в Україні пов'язане з виникненням низки ризиків. Які це ризики, як ними управляти, чи можна їх уникнути або мінімізувати? Сьогодні не дивлячись на старання усіх учасників реформи вищої освіти, суттєвими на наш погляд, для вищої освіти залишаються такі ризики, як суто політичні – зміна політичного курсу, як наслідок – «замороження» реформ освіти; нормативні правові ризики - неприйняття або несвоєчасне прийняття необхідних нормативних актів, внесення суттєвих змін у закони чи законопроекти, що впливають на заходи реформи; фінансово-економічні - недофінансування заходів реформи освіти, в тому числі, з боку держави, освітніх організацій; організаційні та управлінські ризики - недостатнє опрацювання питань, які вирішуються в рамках реформи, недостатня підготовка управлінського потенціалу, неадекватність системи моніторингу реалізації реформи, відставання від термінів реалізації заходів.

Усунення або мінімізація суто політичних ризиків можлива лише шляхом розвитку дієвого громадянського суспільства, підвищення рівня політичної свідомості суспільства - так можна уникнути соціальних ризиків, пов'язаних з опором окремої частини населення, політичних партій і рухів цілям і реалізації реформи. За допомогою контролю з боку громадян політичних рішень, адже без цього марно сподіватися на чесність, прозорість і відповідальність дій державних інституцій та діячів всіх рівнів, на яких би кращих стандартах вони б не були організовані. Зменшити нормативні ризики можна підвищуючи якість планування реалізації освітньої реформи, забезпечуючи моніторинг її реалізації та оперативне внесення необхідних змін.

Мінімізація фінансово-економічних ризиків можлива шляхом укладення договорів про реалізацію заходів, спрямованих на досягнення цілей реформи, а також шляхом інституціоналізації механізмів співфінансування. Уряд вже прийняв постанову про відкриття університетами та закладами професійної освіти депозитних рахунків в банках, найближчим часом має бути розглянута постанова про обслуговування в державних банках спецфондів університетів та дослідницьких установ.

Щодо належного рівня знань - добре ставлення і спілкування бізнесу і наукових кіл у даний час мають вирішальне значення. Бізнес хоче, щоб випускники-фахівці приходили з університету «озброєні» сучасними знаннями, були висококомпетентними, і університети повинні знати очікування бізнесу для того, щоб забезпечити належну підготовку. Один з інструментів співпраці бізнесу (роботодавців) та університетів – програми наставництва. Як інструменту для розвитку особистості і кращих можливостей для працевлаштування випускників наставництво використовується провідними університетами. Ця індивідуальна техніка для спілкування та розвитку, з подальшими пропозиціями може бути реалізована в університетських програмах, щоб підготувати студентів для їхньої успішної кар'єри.

Помилкова організаційна схема і слабкий управлінський потенціал (у тому числі недостатній рівень кваліфікації для робіт з новими інструментами) можуть призводити до неефективного управління процесом реалізації заходів освітньої реформи, незгодженості дій основного виконавця та учасників, низької якості реалізації програмних заходів на територіальному рівні і рівні ВНЗ. Усунення ризику можливо за рахунок організації єдиного координаційного органу з реалізації освітньої реформи та забезпечення постійного і оперативного моніторингу (у тому числі соціологічного).

Список використаних джерел

- 1.Гриневич Л. Важливо, щоб громадськість допомогла в моніторингу нового закону [Електронний ресурс]/ Вища освіта: життя за новими правилами // Урядовий кур'єр. Київ, 14 серпня 2014. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/visha-osvita-zhittya-za-novimi-pravilami/>.
- 2.Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1444301441120304>.
- 3.Іщенко

А. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>. 4. Каленюк, І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань [Текст]: монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К. : Знання, 2012. – 343 с. 5. Квіт С. Потрібні зміни: зміст і завдання освітніх реформ // Українська правда [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/01/27/7056516/>. 6. Козієвська, О. Вища освіта в Україні: уроки реформування / О. Козієвська // Вища шк. – 2013. – № 6. – С. 49-62. 7. Левчишена, О. Регуляторна політика держави в галузі вищої освіти / О. Левчишена // Освіта і управління. – 2013. – Т. 16, № 1/2. – С. 80-87. 8. Протасова, Н. Г. Боротьба з проявами корупції у сфері освіти [Текст] / Н. Г. Протасова, Н. Г. Синицина. – К. : НАДУ, 2011. – 124 с.

А. В. Замараєв

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сьогодні людський потенціал не лише визначає можливості держави бути забезпеченою творчими, кваліфікованими кадрами в майбутньому, але й впливає на можливості розширеного суспільного відтворення в його демографічних, економіко-соціальних та духовних аспектах. Управлінська криза, як втрата державою можливостей управляти суспільними справами та процесами на належному рівні, низька якість державних послуг населенню, неефективне використання державних коштів, зниження довіри громадян до органів державної влади, високий рівень бюрократії та корупції в діяльності органів державної влади, політична заангажованість, протекціонізм, підміна професіоналізму управлінських кадрів лояльністю, призводять не лише до зниження ефективності роботи державного апарату, а й до гальмування суспільного розвитку.

Незважаючи на детально опрацьований категорійний апарат та аспекти роботи кадрових служб державного сектору України в науковій літературі, питання, які є темою цього дослідження, не систематизовані. Зустрічаються як допоміжні при висвітленні основних тем розробок. Часто у визначенні людського потенціалу застосовують простий перелік - потреби, інтереси, установки, здібності, вміння, інтелект. Підстави виділення і типологізації, як правило, не наводяться [1]. Перелік потенційних характеристик людини залишається незавершеним. Такий підхід є некоректним. Потенціал людини трактується обмежено. Механізми ефективності використання людського потенціалу в державному управлінні системно не досліджено. Усе це має бути враховано для вибору механізмів використання людського потенціалу в державному управлінні.

Загалом, усі наявні механізми ефективності використання людського потенціалу в державному управлінні можна поділити на три типи: механізми-знаряддя (інструменти), механізми-системи (набір взаємопов'язаних елементів) та механізми-процеси (послідовність певних перетворень). Важливим у цьому плані залишається завдання проводити детальний аналіз складових якісної оцінки кадрового потенціалу. Виконувати факторний і порівняльний аналіз показників установ, організацій та їх підрозділів, здійснювати балансовий аналіз. Прогнозувати і моделювати варіанти перспективного стану кадрового потенціалу в зазначених аналітичних розрізах, сформулювати динаміку оцінки кадрового потенціалу і зіставити якість і швидкість його підвищення з фінансовими витратами, ранжувати службовців за рівнем кадрового потенціалу.

Відбір кандидатів для кар'єрного просування може відбуватися виходячи з конкретних потреб у кваліфікації, досвіді, людських характеристиках, кадрового омолодження або привнесення необхідного професійного досвіду у відповідну структуру адміністративного управління, навчання за спеціальною, управлінською кваліфікацією, участь у програмах наставництва і адаптації, ротация (розширення досвіду), підвищення або пониження в посаді (при відсутності перспективи під-

вищення кваліфікації) [2].

У перспективі це дозволить змодельовати варіанти службових траєкторій, розрахувати відповідність перспективних посад поточним кадровому потенціалу службовця з визначенням необхідних напрямків розвитку, стимулювати підвищення ефективності роботи державного апарату. В умовах трансформації економіки і з підвищенням ролі новітніх технологій у виробництві безперервна освіта, що відповідає потребам суспільства та ринку праці, є необхідною умовою та основним засобом, по-перше, перетворення людського потенціалу в якісний людський капітал, по-друге, гуманітарного розвитку, оскільки дозволяють сформуванню у кожній людині здатність швидко адаптуватися до сучасних соціально-економічних реалій та забезпечувати собі належну якість життя.

Відносно конкретного співробітника, на основі оцінки кадрового потенціалу та з урахуванням його зіставлення з поточними та перспективними можливостями можуть бути прийняті рішення навчання за спеціальною, управлінською і правовою кваліфікацією, участь у програмах наставництва і адаптації, ротація (розширення досвіду), підвищення або пониження в посаді (при відсутності перспективи підвищення кваліфікації, необхідності просування більш перспективних кадрів, досягненні вікових обмежень, звільнення і адаптація [3].

Як зазначив Президент у своєму зверненні «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році», система державної служби, яка діє в Україні, не виконує поставлені перед нею функції та завдання щодо реалізації державної політики [4]. Населенню не надаються якісні адміністративні послуги. Якщо проаналізувати останні кілька років української дійсності, то можна говорити про невирішеність питання подолання депрофесіоналізації державної служби. Спостерігаються ознаки системної деградації кадрів державного управління – корупція, клановість, кадровий голод, майже повна відсутність соціальних ліфтів та приватизація окремими особами державних функцій (Дані соціологічних досліджень, статистика силових структур, дані громадських організацій). Це переконливо свідчить про кризу управління на усіх рівнях влади. Ключовим фактором цих негативних явищ є низька якість кадрового потенціалу в системі державної служби, відсутність управлінців-лідерів, недостатній рівень їх професійної підготовки.

Сутність реформи системи державного управління має передбачати здійснення комплексних перетворень в інтересах громадян з метою вдосконалення взаємодії інститутів державної влади з громадянами, надання їм якісних управлінських послуг в економічній, правовій, соціально-культурній та інших сферах. Важливим чинником успіху в досягненні поставленої мети є побудова прозорої й ефективної, професійної, політично нейтральної та авторитетної системи державної служби, яка має вийти на якісно новий європейський рівень державного управління (надавати державні послуги громадянам на рівні, що відповідає європейським стандартам, забезпечувати оптимальне використання державних коштів і вчасно й адекватно реагувати на соціально-економічні та зовнішньополітичні виклики).

Список використаних джерел

1. Веряскина В. П. Динамика развития человеческого потенциала и приоритеты высшего образования // Экономика образования . 2014. №3. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/dinamika-razvitiya-chelovecheskogo-potentsiala-i-prioritety-vysshego-obrazovaniya-1>. 2. Впровадження системи управління людськими ресурсами за компетентнісним підходом [Електронне видання] / Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. – Режим доступу: <http://www.center.gov.ua/pres-tsentr/materiali/item/769>. 3. Інституційне забезпечення кадрової політики у публічному управлінні: місія, роль та місце Національної академії державного управління при Президенті України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, А. І. Семенченко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2015. – 160 с. 4. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» / Аналітична доповідь, 2015. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Не дивлячись на те, що відбувається інтенсивний процес формування світової «інформаційної економіки» в умовах глобалізації інформаційних, інформаційно-технологічних і телекомунікаційних ринків, виникненні світових лідерів інформаційної індустрії, перетворенні «електронної торгівлі» за допомогою телекомунікацій у засіб ведення бізнесу, в Україні ці процеси мають ознаки лише початкової стадії. Зокрема, спостерігається несистемність та локальний характер. В економіці України ще не відбулося широкомасштабної та докорінної модернізації на основі формування інформаційно мережевої системи та безперервного використання інновацій. В Україні є потреба удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері інформаційної економіки. Україна має тісно співпрацювати з європейським та світовим інформаційним, науково-технічним, культурним простором.

Сучасні тренди розвитку інформаційного суспільства характеризуються тим, що вже у 2002 р. за п'ять попередніх років людством було вироблено інформації більше, ніж за всю попередню історію. Відомо, що обсяг інформації щорічно в світі зростає на третину. В середньому, на людину за рік у світі, станом на 2002 р., вироблялося $2,5 \times 10^8$ байт інформації. За десять років після опублікування цих даних, згідно з повідомленнями відомих світових компаній у 2012 р. на 7 млрд осіб припадало 6 млрд телефонів (дані компанії «Ericsson», 2012), 6 млрд телевізійних установок (дані «Guinness Today», 2012), 2 млрд комп'ютерів (дані «Gartner», 2012), 2,3 млрд інтернет-користувачів (дані «Internet World Stats», 2012) [8]. Отже, розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та збільшення кількості самої інформації – це визначальні чинники сучасної економіки. Оскільки основним продуктом інформаційної економіки є інтелектуальні послуги та наукомісткі товари, найбільшу цінність становлять інформація та знання. Розвинені країни світу усвідомлюють необхідність нових підходів до власного розвитку та розуміють переваги інформаційної економіки. Вони на дослідження і розробки спрямовують значні фінансові вливання, у тому числі за рахунок коштів бізнес-структур.

Інформаційна економіка в своїй основі має мережеву базову структуру. Суспільство отримало новий тип соціальної структури, стало «мережесним суспільством». У цих нових умовах розвивається та трансформується державне управління економікою. Гнучке управління та новий державний менеджмент змінюють централізований адміністративний контроль. Від політики обмеження монополізму відбувається перехід до створення умов вільного підприємництва та інвестування, розвитку конкурентного середовища, розвитку інноваційної діяльності. Це відбувається за допомогою різних організаційно-економічних методів та інструментів. Отже, механізми реалізації державної політики розвитку інформаційної економіки в Україні мають відповідати сучасним реаліям, об'єктивним суспільним та економічним процесам.

Система управління економікою в Україні перебуває у процесі змін. З одного боку, це потребує вдосконалення механізму державного управління економікою загалом та інформаційної економікою зокрема. Потребують розробки принципово нові підходи до форм і методів управління. Є необхідність визначення науково обґрунтованих нормативно-правових аспектів державного регулювання. З іншої сторони, організаційно-економічна структура суб'єктів господарювання в сфері інформаційної економіки в умовах глобалізації й інноваційного розвитку вже не відповідає сучасним об'єктивним потребам українського суспільства. Виникає необхідність створення ефективного інформаційного забезпечення суспільства.

Які ж механізми розвитку інформаційної економіки слід розглядати в Україні? По-перше, однією з складових загальнодержавної економічної політики є політика

держави щодо розвитку інформаційного суспільства, яка саме й визначає принципи державного управління розвитком інформаційної економіки. У першу чергу слід розглядати механізми державного управління. «Механізми державного управління, складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління, «інструмент» реалізації виконавчої влади держави. Механізм формування та реалізації державного управління – це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління «схоплює» потреби, інтереси і цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і практично втілює їх в життя, зважаючи на державну владу» [1, с.86.].

Серед механізмів розвитку інформаційної економіки слід розглядати також конкуренцію та партнерство. Ці недержавні механізми розвитку сфери інформаційної економіки створюють середовище для виникнення підприємства нового типу. Таке підприємство діє в умовах глобальності, високої продуктивності та зміні способу отримання прибутку. Глобальність надає можливість суб'єктам господарювання працювати як єдине ціле в реальному часі у світовому масштабі. Капітал вільно переміщується між країнами, а країни мають змогу використовувати цей капітал у реальному часі. Висока продуктивність виникає завдяки використанню всіх видів ресурсів без часових та територіальних обмежень. Зміна способу отримання прибутку переходить від отримання ефекту масштабу на використання швидкості інновацій і здатності залучати й утримувати клієнтів. Розвиток сфери інформаційної економіки також залежить від появи нових виробничих сил, які суттєво змінюють матеріально-технічну базу виробництва за рахунок привнесення в неї автоматизації, інформаційних ресурсів та комп'ютерної техніки з глобальною мережею Інтернет. Відбуваються структурні зміни на макро- та мікроекономічному рівнях. На мікрорівні така зміна означає появу підприємства нового типу, яке функціонує у мережі Інтернет, використовує окремо функціонуючих та територіально відокремлених робітників, а також майже немає матеріальних активів (так працюють віртуальні корпорації).

На даний час в Україні ринок інформаційних продуктів і послуг перебуває на стадії формування. Основними компонентами ринку інформаційних продуктів є такі: технічна і технологічна, (сучасне інформаційне устаткування, потужні комп'ютери, розвинена комп'ютерна мережа та відповідні їм технології переробки інформації, що дає можливість роботи в глобальній комп'ютерній мережі Internet, здійснювати пошук інформації, клієнтів, товарів, технологія ведення гіпертекстового середовища, електронна пошта); нормативно-правова (законодавче підґрунтя, яким врегульований інформаційний ринок); організаційна (елементи державного регулювання взаємодії виробників і розповсюджувачів інформаційних продуктів і послуг) [7].

Реалізація державної політики розвитку інформаційної економіки у контексті інтеграції України в світові ринки, світове суспільство, створення передумов для поглиблення та розширення відносин з світовим та європейським інформаційним простором актуалізує необхідність науково-аналітичного супроводу цих процесів та удосконалення механізмів реалізації державної політики в управлінні розвитком інформаційної економіки.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: Курс лекций. – М.: Юридическая литература, 1997. – 400 с. 2. Гринкевич С. С., Іляш О. І. Теоретико-прикладні аспекти становлення інформаційної економіки в Україні [Текст] - // Стратегічні пріоритети, № 1 (34)., 2015 р. – С. 56-62. 3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. :Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троциньського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с. 4. Закон України «Про інформацію» [Електронний документ]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. 5. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007– 2015 роки» [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. 6. Маслов А. Теорія інформаційного суспільства як методологічна основа теорії інформаційної економіки / А. Маслов [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Information_society_theory_as_a_methodological_basis_of_the_information_economy_theory_13978.pdf. 7. Социальные сети и виртуальные сетевые сообщества: Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отв. ред. Верченков Л. Н., Ефременко Д. В., Тищенко В. И. – М., 2013. – 360 с. 8. Lyman P., Varian H.R. How much information. Release of the University of California. Oct. 27, 2003.

Н. П. Кризина, О. О. Коваленко

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПРОМОЖНОСТІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Одним із багатьох чинників, які визначають здоров'я людини і суспільства загалом, є стан та ефективність функціонування медичної сфери. При цьому формування вітчизняної системи охорони здоров'я та її ресурсне, передовсім кадрове, забезпечення є надзвичайно складною соціально-економічною проблемою.

На сьогодні, проблема кадрового потенціалу в системі охорони здоров'я залишається досить актуальною. Трансформаційні процеси, які відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільного життя України, потреби в забезпеченні її сталого розвитку постійно вимагають від українського суспільства і держави принципово нового ставлення до питання формування та розвитку кадрового потенціалу у сфері охорони здоров'я населення.

Головна мета державної кадрової політики полягає у – сприянні оптимальному використанню трудових ресурсів країни для реалізації національних інтересів із врахуванням наявних потреб економіки, розвитку регіонів та світових тенденцій для забезпечення конкурентоспроможності держави на міжнародній арені; створення умов для забезпечення реалізації права громадян на працю, відпочинок та соціальний захист, закріплені Конституцією України [2].

Кадри є найбільш стабільним соціальним елементом суспільства й держави, носієм їх традицій та досвіду.

У сфері охорони здоров'я населення України мета кадрової політики зводяться до: створення умов для розвитку медичної науки; удосконалення системи невідкладної медичної допомоги з метою наближення її до світових стандартів, розвитку інституту сімейного лікаря; розвиток та удосконалення адресної дотації для пільгового забезпечення ліками громадян за соціально-медичними показниками; ефективного використання баз санаторно-курортного оздоровлення; впровадження державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я та дотримання гарантованого рівня державної безоплатної медичної допомоги тощо [3].

Медичні кадри є однією з найважливіших складових ресурсів охорони здоров'я будь-якої країни, які забезпечують ефективність діяльності медичної сфери в цілому, що робить трудовий потенціал пріоритетом у функціонуванні охорони здоров'я як системи, де кадрова стратегія будується з урахуванням національних потреб, оптимальних заходів управління персоналом, світового досвіду.

Сучасна кадрова стратегія охорони здоров'я в розвинутих країнах світу базується на відповідальності як державних органів влади, так і суспільства, зокрема професійних медичних асоціацій. Уряди цих країн намагаються регулювати трудові ресурси, визначити та задовольнити реальні потреби в кадрах охорони здоров'я, а також здійснювати підтримку та контроль заходів у сфері їх підготовки і результативного використання.

Перспектива інтегрування України в європейські структури потребує таких дій: обґрунтування концепції; розробка моделі та методологічних основ управління трудовими ресурсами охорони здоров'я на державному рівні та її підтримки на регіональному; сприяння становленню нових форм співпраці щодо кадрового забезпечення галузі.

Метою кадрової політики ВООЗ є підготовка необхідних кваліфікованих працівників, забезпечення ними закладів охорони здоров'я, а також виконання

цими медичними працівниками відповідних завдань. Розроблений ВООЗ спільно з державами-членами план дій включає заходи у сфері управління, навчання і планування кадрових ресурсів, заснований на національному лідерстві та глобальній солідарності [1].

Проблема забезпечення галузі медичних послуг трудовими ресурсами, комплексного їхнього використання повинна вирішуватися за допомогою нормативно-правових, організаційно-технологічних і економічних методів управління, включаючи питання

Забезпеченість медичними кадрами в країнах ЄС становить 104,0 на 10 тис. нас., у т.ч. лікарями – 35,2, в СНД – 37,3. Показник забезпеченості населення Європейського регіону ВООЗ медсестрами дорівнює 67,0 на 10 тис. У країнах ЄС – 73,1; СНД – 78,5 на 10 тис. нас. (останні можливі показники для порівняння у базі даних ВООЗ) [6].

Досить високими рівнями характеризуються такі показники в Україні: забезпеченість лікарями (фізичними особами) на 10 тис. нас. у 2015 р. становила 38,0, середнім медичним персоналом (СМП) – 80,78 (табл. 1).

Таблиця 1. Забезпеченість населення України медичними працівниками у 2010 та 2015 рр. (на 10 тис. нас.)

Показник	Рік	
	2010	2015
<i>Забезпеченість лікарями</i>		
Заклади охорони здоров'я системи МОЗ України	43,20	38,0
<i>Забезпеченість СМП</i>		
Заклади охорони здоров'я системи МОЗ України	94,10	80,78

Розвиток кадрового потенціалу характеризується тенденцією до стабілізації і навіть зниженням показника співвідношення чисельності СМП до чисельності лікарів у закладах охорони здоров'я системи МОЗ України. Динаміка показників забезпеченості населення лікарями та СМП набула характеру до зменшення. За даними ВООЗ, в Україні показники забезпечення медичними працівниками наблизилися до середньоєвропейських

Кількість штатних лікарських посад у закладах системи МОЗ України з кожним роком скорочується (2010 р. – 234,9 тис.; 2015 р. – 196,8 тис.). Різниця за вказані роки склала 38,1 тис. лікарських посад. За цей самий період кількість лікарів – фізичних осіб зменшилась на 35,5 тисячі. Унаслідок цих процесів скоротився розрив між кількістю штатних посад лікарів і фізичних осіб. Так, якщо у 2010 р. ця різниця склала в абсолютних числах 46,8 тис., то у 2015 р. – 35,2 тисячі.

Негативні зміни в чисельності лікарів упродовж 2015 р. сформувався за рахунок АР Крим, Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей та м. Севастополя. Крім того, слід зазначити тривожний факт, що у 2015 р. (порівняно із 2010 р.) зменшилась кількість працюючих лікарів (фізичних осіб) абсолютно в усіх адміністративно-територіальних одиницях. У цілому по Україні кількість лікарів за звітний період зменшилась на 35444 особи, тобто на 18,0%.

У галузі протягом 2015 р. спостерігалися проблеми щодо комплектації штатних посад медичними працівниками.

Водночас за 2010–2015 рр. намітилася позитивна динаміка укомплектованості медичним персоналом: укомплектованість лікарями у 2015 р. становила 82,14% (у 2010 р. – 80,80%), а дефіцит лікарських кадрів – майже 35,16 тис. осіб (46,90 тис.); укомплектованість СМП – 95,43% (95,20%), дефіцит кадрів – 16,46 тис. осіб (21,50 тис.).

Міністерство охорони здоров'я України останніми роками приділяє значну увагу пріоритетному укомплектуванню посад лікарів первинної ланки, зокрема ЛЗПСЛ. Однак протягом 2010–2015 рр., у зв'язку з негативними тенденціями в АР Крим, Донецькій, Луганській областях, укомплектованість ЛЗПСЛ (за даними ста-

тистичних звітів) зменшилась на 7,2 процентного пункту.

Для характеристики кадрового потенціалу галузі охорони здоров'я надзвичайно важливими є кваліфікаційні характеристики лікарів системи МОЗ України. На рівні кваліфікації за атестаційними категоріями в галузі значно вплинули такі групи лікарів: лікарі загальної практики – сімейні лікарі, терапевти, хірурги, анестезіологи, стоматологи, акушери-гінекологи, педіатри і лікарі медицини невідкладних станів, про що свідчать такі порівняльні характеристики.

Висновки. Проблемами кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні є: диспропорція кадрового забезпечення; значне постаріння кадрового потенціалу; зростання плинності та міграції (внутрішньої, зовнішньої, внутрішньогалузевої та міжгалузевої); низька ефективність використання наявного потенціалу; падіння якості фахової освіти; незадовільна якість післядипломної освіти; недостатній досвід та організаційна роль керівного складу.

Для забезпечення захисту прав інтересів медичних працівників в умовах ринку слід ввести наступні запровадження: ефективних форм організації праці; економічних методів управління кадровим потенціалом; прогресивних систем оплати і стимулювання праці; нових методів і форм нормування праці.

Список використаних джерел

1. МОЗ працює над вирішенням проблеми кадрового дефіциту галузі охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moz.gov.ua/ua/portal/pre_20110816_1.html.
2. Основні проблеми у сфері кадрової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zhitomir-region.gov.ua/doc/rada/cher_v_3.doc.
3. Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України. Президент України; Указ, Положення від 13.04.2011 № 467/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/467/2011.

О. В. Онуфрієнко

КВАЗІАВТОНОМНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ДОСВІД ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОЇ СЛУЖБИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Досвід спостереження за розвитком цивільної служби Великої Британії в останній чверті ХХ-го та на початку ХХІ-го століть свідчить про те, що усталені традиціоналістські та консервативні парадигми не здатні перешкодити системній модернізації, хоча, безумовно, уповільнюють її перебіг. Ураховуючи той безперечний факт, що спроби модернізації вітчизняної державної служби переважним чином зводяться до більш чи менш вдалого обґрунтування необхідності рецепції ефективних управлінських рішень та механізмів із зарубіжного досвіду, дослідження кванго як важливої складової модернізації цивільної служби Великої Британії є цілком на часі. У той же час необхідно визнати, що модернізація цивільної служби Великої Британії як така надто рідко потрапляє до поля наукового пошуку вітчизняних спеціалістів унаслідок традиційної орієнтації на континентально-європейські моделі (передусім державні служби Франції та ФРН) і з огляду на прецедентний характер британської правової системи. Власне кванго як квазіавтономні неурядові організації часто взагалі «виносяться за дужки» при аналізі британської цивільної служби, а відтак увага дослідників зосереджується на її традиційній, формалізованій частині.

Термін «квазінеурядова організація» був запропонований Аланом Пайфером, президентом Корпорації Карнегі, у 1967 році для опису «ініціатив, інкорпорованих до приватного сектору», але фінансованих Федеральним урядом США [3]. Ідеями А. Пайфера зацікавились у британському парламенті, побачивши в них дієвий інструмент, що здатний модернізувати тогочасну неповоротку та в деяких аспектах відверто застарілу бюрократію у Великій Британії. Концепцію в кінцевому рахунку було втілено у життя в контексті програми модернізації британської

цивільної служби.

У широкому сенсі під «кванго» слід розуміти будь-яку квазіавтономну неурядову організацію, якій урядові структури делегують владні повноваження у порядку деволуції та забезпечують фінансування чи принаймні підтримку [4]. У двотисячні роки термін набув ширшого тлумачення: органи, що частково або повністю фінансуються департаментами уряду, або навіть функціонують на засадах самофінансування та мають великий ступінь незалежності від уряду [2, с.4]. Зазначимо, що термін «кванго» не використовується на рівні офіційних актів уряду Великої Британії, хоча і набув широкої популярності у наукових, науково-публіцистичних виданнях та політичних колах, де-факто узагальнюючи цілу низку специфічних органів, які дещо відрізняються один від одного за своєю природою: позавідомчі державні органи (Non-Departmental Public Bodies), відомства, що не входять до складу міністерств тощо [2, с.4].

Незважаючи на те, що правовий статус «кванго» в цілому було визначено ще у 70-ті роки минулого століття, потенціал цієї інституціональної форми було повністю розкрито лише в контексті програми реформ «Наступні кроки», що стартувала 1988 р. [1, с.260-261] і передбачала упровадження у практику цивільної служби Великої Британії ринкових механізмів та стимулів за допомогою розподілу всіх урядових структур на центри формування політики та підпорядковані ним периферійні виконавчі служби з поступовою трансформацією останніх у квазіавтономні агенції з можливістю їх приватизації [1, с.260]. При цьому тарифна сітка, пенсійні та інші гарантії зберігалися лише за персоналом центрів формування політики та деякими неприватизованими агенціями [1, с.260]. Механізм роботи оновленої системи цивільної служби виглядає наступним чином: так звані ключові департаменти, що входять до складу центрів формування політики, в межах рамових угод, які визначають мету діяльності, критерії оцінки ефективності діяльності та обсяги й порядок фінансування кванго, виступають у ролі «замовників робіт» для останніх [1, с.261]. При цьому керівники кванго використовують у власній управлінській діяльності ринкові механізми; це стосується в тому числі порядку наймання персоналу, встановлення розміру заробітної платні та штатного розпису [1, с.261]. Предметна діяльність кванго охоплює всі аспекти суспільних відносин – кванго функціонують у сфері енергетики, охорони навколишнього середовища, сфері туризму, спорту, охорони здоров'я, науки та техніки, музейної справи тощо [2, с.5-9].

На початку 2000-х років результати реформи цивільної служби Великої Британії в науковій літературі з державного управління в цілому оцінювалися позитивно. Зокрема, відзначалася корисна роль ринкових стимулів у діяльності кванго, активізація законів конкуренції та загальне підвищення ефективності роботи реформованої цивільної служби [1, с.262]. В той же час у самій Великій Британії кванго стали об'єктом системної критики з боку громадянського суспільства. Так, 2005 року було опубліковано доповідь Д. Льюїса «Істотний припис до британських кванго», в якій автор на основі ретельного аналізу виявив кванго, що дублюють функції один одного [2, с.5-6], кванго з неочевидною ефективністю [2, с.6-7] тощо та сформулював концептуальні вимоги до практики їх створення і функціонування [2, с.10]. Незалежна преса також неодноразово звертала увагу громадськості на бюрократичні перешкоди, запозичені кванго із багатого досвіду формалізованої держслужби.

Грунтовний аналіз досвіду інституціональної модернізації цивільної служби Великої Британії дозволяє зробити кілька взаємопов'язаних **висновків**.

1. Кванго як такі являють собою унікальний гібрид державної служби та інститутів громадянського суспільства, який у перспективі здатний фундаментально змінити існуючі підходи до організації публічної служби. Вже зараз можна говорити про тектонічні зміни у традиційній управлінській культурі у Великій Бри-

танії, забезпечені саме активним упровадженням квазіавтономних неурядових організацій у суспільне життя. Якщо в межах оригінальної моделі передбачалося виключно чи переважно державне фінансування кванго, то нині деякі з них працюють на засадах самофінансування, що ще більш наближає їх до інститутів громадянського суспільства, проте й не ототожнює їх.

Успішне використання кванго дає підстави для переосмислення перспектив та механізмів модернізації державної служби як такої: за таких умов подальша конвергенція з громадянським суспільством виявляється чи не найбільш дієвим інструментом боротьби з надмірним розростанням бюрократичного апарату, неефективністю органів державного управління, занадто обтяжуючими бюджет гарантіями для держслужбовців тощо.

2. Відстеження негативних аспектів функціонування кванго значною мірою було здійснено за рахунок ретельних досліджень усього спектру інститутів громадянського суспільства. У цьому проявився головний парадокс реформ британської цивільної служби: квазіавтономні неурядові організації переважним чином продовжують сприйматися не як гібридний інститут, покликаний у тому числі зняти відоме протистояння між державою та громадянським суспільством, але як нову частину формалізованої цивільної служби. Внаслідок цього кванго автоматично стали предметом критики з боку громадянського суспільства, при цьому важливість певних проблем у їх діяльності начального періоду була перебільшена (це стосується як бюрократизації кванго, так і їх загальної кількості). Вбачаємо, що мають відбутися відповідні зміни у суспільній свідомості, що не тільки дозволять позбавитися упередженого ставлення до квазіавтономних неурядових організацій, але й закладуть основу для подальшої конвергенції органів державного управління та інститутів громадянського суспільства.

Незважаючи на традиційне для України орієнтування на континентально-європейські моделі державної служби, вважаємо, що необхідно оцінити перспективи використання квазіавтономних неурядових організацій як особливої частини державної служби на вітчизняному ґрунті, принаймні на рівні аналізу досвіду використання кванго у Великій Британії, який накопичено за останні десятиріччя.

Список використаних джерел

1. Государственная служба (комплекс. поход): Учеб. пособие / А.В. Оболонский, А.Г. Барабашев и др. – М.: «Дело», 2000. – 440 с.
2. Lewis Dan. *The Essential Guide to British Quangos* / D. Lewis // London: Centre for Policy Studies, 2005. – 104 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cps.org.uk/files/reports/original/111028110058-quangoesproofcopy.pdf>.
3. Pifer Alan. *Letter: On Quasi-Public Organizations; Whence Came the Quango, and Why* / A. Pifer // *The New York Times*. – 1987. – September 5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nytimes.com/1987/09/05/opinion/l-letter-on-quasi-public-organizations-whence-came-the-quango-and-why-969587.html?pagewanted=1>.
4. Wettenhall Roger. *The Quango Phenomenon* / R. Wettenhall // *Current Affairs Bulletin*. – Sydney, 1980. – 57 (10). – p. 14-22.

С. В. Кострюков

РОЛЬ ВИКОНАВЧО-РОЗПОРЯДЧИХ СУБ'ЄКТІВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві освіта стала важливішою умовою та фактором його життєдіяльності, вона справедливо займає місце однієї з основних складових діяльності держави. Будь-яка держава не може існувати та розвиватись прогресивно у разі, коли в ній не розвинута система освіти та державне управління в цій сфері.

Згідно ст. 10 Закону України «Про освіту» [2] в Україні для управління освітою створена система державних органів управління і органів громадського самоврядування, які діють у межах повноважень, визначених законодавством. Як зазначено в

ст. 11 цього Закону до органів управління освітою в Україні належать: центральний орган виконавчої влади в сфері освіти, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим в сфері освіти, місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування [2]. Основні повноваження цих органів прописані в ст. 12, 14 [2].

Держава здійснює регулювання в сфері освіти за допомоги різних органів та організацій, які в цілому складають систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання в сфері освіти. Попри те, що вони належать як до державних органів, так і до органів місцевого самоврядування, консультативно-дорадчих органів чи органів самоорганізації населення, вони загалом реалізують повноваження у сфері адміністративно-правового (державного) регулювання освіти.

Цікаву класифікацію суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері освіти, наводить С.Г. Стеценко [6, с. 412]:

1. Виконавчо-розпорядчі суб'єкти.

1.1. Повноваження яких визначено в Конституції України.

1.1.1. Верховна Рада України.

1.1.2. Президент України.

1.1.3. Кабінет Міністрів України.

1.2. Повноваження яких визначено в інших нормативно-правових актах.

1.2.1. Міністерство освіти і науки України.

1.2.2. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

1.2.3. Центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані інавчальні заклади.

2. Консультативно-дорадчі суб'єкти.

2.1. Кодегія Міністерства освіти і науки України.

2.2. Громадські Ради при Міністерстві освіти і науки України.

2.3. Громадська Колегія при Міністерстві освіти і науки України.

2.4. Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.

2.5. Загальні збори трудових колективів навчальних закладів.

2.6. Вчені (педагогічні) ради навчальних закладів.

На наш погляд, дана класифікація є найбільш повною, оскільки включає в себе всі органи, які здійснюють повноваження в сфері державного регулювання освітою, але водночас узагальнює та систематизує їх.

Розглянемо виконавчо-розпорядчі суб'єкти адміністративно-правового регулювання в сфері освіти:

Суб'єкти, повноваження яких визначено в Конституції України, здійснюють адміністративно-правове регулювання в сфері освіти за рахунок втілення в життя відповідних норм Основного Закону держави.

Суб'єкти, повноваження яких визначено в інших нормативно-правових актах:

I. Міністерство освіти і науки України (далі у тексті – МОН) – це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України (далі в тексті – КМУ).

Основними завданнями МОН в сфері освіти України є: 1) забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері освіти, науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, які надають послуги в сфері освіти або проводять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [3].

II. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування як суб'єкти адміністративно-правового регулювання в сфері освіти відповідно до ст. 5 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [1] та Постанови КМУ «Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної

адміністрації» [4] створюють відповідні органи управління освітою. Основними завданнями яких є: 1) участь в забезпеченні реалізації на території області державної політики в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій та інтелектуальної власності; 2) забезпечення розвитку системи освіти з метою формування гармонійно розвиненої, соціально-активної, творчої особистості; 3) визначення потреб, розроблення пропозицій щодо розвитку удосконалення мережі навчальних закладів; 4) створення в межах своїх повноважень умов для реалізації рівних прав громадян України на освіту, соціального захисту дітей дошкільного та шкільного віку, студентської молоді, педагогічних, наукових та інших працівників закладів та установ освіти і науки; 5) створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти відповідно до освітніх потреб особистості та індивідуальних здібностей і можливостей, реалізації їх права відповідно до законодавства України на здобуття вищої освіти; 6) забезпечення розвитку освітнього, творчого (інтелектуального), наукового та науково-технічного потенціалу з урахуванням національно-культурних, соціально-економічних, екологічних, демографічних та інших особливостей області; 7) здійснення контролю за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, виконанням навчальними закладами всіх форм власності державних вимог щодо змісту, рівня та обсягу шкільної, позашкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти, а також за дотриманням актів законодавства в сфері трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; 8) координація діяльності навчальних закладів та наукових установ, що належать до сфери управління облдержадміністрації, організація роботи з їх нормативного, програмного, кадрового, матеріально-технічного і науково-методичного забезпечення; 9) управління навчальними закладами, що є комунальною власністю і перебувають в безпосередньому підпорядкуванні; 10) здійснення атестації навчальних закладів системи загальної середньої освіти, розташованих на території оприлюднення результатів атестації; 11) забезпечення моніторингу в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій в області, захисту прав інтелектуальної власності; 12) участь в забезпеченні реалізації державної політики в сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій; 13) здійснення контролю за дотриманням актів законодавства в сфері трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; 14) формування регіональної наукової та науково-технічної політики, впровадження інноваційних заходів, здійснення трансферу технологій, спрямованих на соціально-економічний розвиток області; 15) сприяння функціонуванню системи науково-технічної та економічної інформації в області, формуванню баз даних і фондів науково-технічної інформації про технології та їх складові, що відповідають потребам області; 16) сприяння інтеграції вітчизняної освіти і науки у світову систему із збереженням захисту національних інтересів.

Органи управління освітою місцевих державних адміністрацій діють на підставі відповідних Положень [5].

III. Центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади (Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України та інші), разом з МОН беруть участь в здійсненні державної політики в сфері освіти. Наприклад, в системі Міністерства внутрішніх справ України діють декілька університетів внутрішніх справ (Київський, Луганський, Львівський та інші), які здійснюють підготовку кадрів для зазначеного міністерства, а також для інших галузей економіки.

Зрозуміло, що без адміністративно-правового регулювання здобуття громадянами освіти є практично нереальним, оскільки воно є процесом, який тісно пов'язаний з відносинами держава – громадянин, тобто простіше кажучи, з адміністративно-правовими відносинами, що врегульовують суспільні відносини у сфері надання освіти.

Управління в галузі освіти – це виконавчо-розпорядча діяльність відповідних

органів виконавчої влади та інших уповноважених на те суб'єктів щодо здійснення комплексу управлінських функцій, пов'язаних з регулюванням суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової та загально-культурної підготовки громадян України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» № 586 від 09.05.1999 р. (Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1999. – № 20, ст. 190. Із змінами і доповненнями). 2. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451. (з наступними змінами і доповненнями). 3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» № 630 від 16.10.2014 р. 4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації» № 887 від 26.09.2012 р. 5. Розпорядження Вінницької обласної державної адміністрації № 23 від 16.01.2013 р. «Про затвердження Положення про Департамент освіти і науки облдержадміністрації». 6. Стеценко С.Г. /Адміністративне право України. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.

О. Б. Мочков

СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

25 років після проголошення незалежності місцеве самоврядування (МС) України переживає серйозні трансформаційні процеси. Мова іде про повернення до демократичних засад функціонування місцевої влади та ліквідацію адептів тоталітаризму. Особливо фундаментальні зміни в системі органів місцевого самоврядування (ОМС) розпочались у 2014 році.

Після Революції Гідності (2013-2014 рр.) розпорядженням Кабінету Міністрів України (від 1 квітня 2014 року за № 333-р.) було схвалено «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», яка виокремила проблеми, що потребують негайного розв'язання. І хоча «в Україні закладено конституційні засади МС, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності ОМС, але після прийняття Конституції України та базових нормативно-правових актів з питань МС його розвиток фактично здійснювався лише на рівні громад міст обласного значення. Переважна більшість громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження ОМС [4].

Починаючи з 1991 року чисельність сільського населення в Україні зменшилася на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів на 348 одиниць. Разом з тим кількість сільських рад збільшувалася. В країні – близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менш як 500 осіб. У багатьох з них не утворено виконавчі органи сільських рад, відсутні бюджетні, комунальні підприємства тощо. ОМС цих громад не здійснюють надані законом повноваження. Дотаційність 5419 бюджетів МС становить понад 70%, 483 громади на 90 % утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Здійснення фінансової підтримки через районні бюджети мало-чисельних громад з використанням дотацій вирівнювання є обтяжливо для державного бюджету та стримує розвиток малих міст і великих селищ [4].

Удосконалення потребує також система територіальної організації влади з метою підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території. Збереження диспропорційності адміністративно-територіального устрою (АТУ) як основи існування нераціональної територіальної організації влади

(відсутність цілісної території адміністративно-територіальної одиниці базового рівня, перебування територіальної громади села, селища, міста у складі іншої громади або на території іншої адміністративно-територіальної одиниці, громади району в місті) призводить до конфлікту компетенції як між ОМС, так і між ОМС та місцевими органами виконавчої влади. Проведення структурних реформ дасть змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів зазначених реформ із реформою МС та територіальної організації влади. На даний час ефективного та швидкого розв'язання потребують такі проблеми: 1) погіршення якості та доступності публічних послуг через ресурсну неспроможності більшості ОМС здійснювати повноваження; 2) зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф; 3) складна демографічна ситуація у територіальних громадах; 4) неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад; 5) слабкість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій на захист своїх прав та інтересів і громади; 6) зниження рівня професіоналізму посадовців ОМС, в т. ч. внаслідок не конкурентоспроможності ОМС на ринку праці, зниження престижності посад, що призводить до низької ефективності рішень; 7) корпоратизація ОМС і непрозорість їх діяльності, корупція, що призводить до неефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги; 8) надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів; 9) відсторонення МС від вирішення питань земельних відносин, посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок **відсутності повсюдності МС** [3].

Зазначені проблеми ускладнюються внаслідок проблем правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи МС та АТУ держави. Тому необхідно визначити напрямки, механізми і строки формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних і доступних публічних послуг, **становлення інститутів прямого народовладдя**, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та громад [3]. Після прийняття ВРУ Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1] та «Про співробітництво територіальних громад» [2] розпочався перший етап процесу децентралізації місцевої влади. І розпочався він якраз з рівня територіальних громад. Стало актуальним питання міжмуніципальної співпраці, адже на думку багатьох практиків і науковців – запровадження такої співпраці стає першим кроком до перспективного укрупнення громад ефективною формою співпраці, альтернативою «добровільно-примусового» об'єднанню для громад, що категорично виступають проти юридичної ліквідації (чи укрупнення) їх територіальних громад. Концепція співробітництва територіальних громад представляється як інструмент для економічно обґрунтованого надання публічних послуг [5, с.4].

Муніципальне співробітництво є одним з інноваційних підходів у реалізації державної регіональної політики, виступає як порівняно нова форма місцевого й регіонального самоврядування. Воно являє собою відносини між 2 або кількома ОМС, які мають статус юридичних осіб та певну політичну, юридичну та фінансову автономію [5, с. 11]. Така співпраця є характерною для країн з децентралізованою системою влади.

У 2015 році відбулись комітетські слухання Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (спільно з Полтавською обласною радою та ОДА) щодо реалізації ЗУ «Про співробітництво територіальних громад». Полтавці продемонстрували кращі практики МС, що були реалізовані в рамках проекту «Реформа управління на сході

України» (GIZ). Слухання зазначили, що з прийняттям ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1] та «Про співробітництво територіальних громад» [2] у громад є можливість на альтернативній основі визначати шляхи вирішення своїх проблем або через укрупнення або співпрацю. Але обидва закони є недосконалими і ще потребують змін. У другому законі є недосконалими норми щодо ініціювання та розвитку співробітництва, термінів підготовки висновків на пропозицію співпраці громадою що її отримала, на нашу думку й замалий перелік напрямів (сфер) співпраці територіальних громад (надання адміністративних послуг). Можливо через ці проблеми та відсутність належної інформованості й зацікавлення, станом на травень 2015 року до реєстру договорів про співробітництво громад внесено лише 17 з 5 областей країни (Полтавщина – 5). Система МС в Україні на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування ОМС у більшості громад не забезпечує створення і підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню ОМС, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг [3]. Більшість фахівців з МС та науковців, схильні вважати, що реформу децентралізації варто прискорити, а зміни мають стати динамічнішими.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 р.: за станом на 13.01. 2016 р. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Верх. Ради України.– Режим доступу – назва з екрана. 2. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 18 червня 2014 р.: за станом на 01.05. 2015 р. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Верх. Ради України. – Режим доступу – назва з екрана. 3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>. 4. Місцева влада в країнах пострадянського простору: Колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. П. В. Ворони. – Полтава.: ПП Шевченко, 2016. – 528 с. 5. Міжмуніципальне співробітництво: Збірник нормативно-правових та інформаційно-аналітичних документів / За заг. редакцією Журавля Т. В. – Київ, 2015. – 154 с.

Н. В. Павлюк

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТЕРМІНУ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»

Об'єктивну тенденцію переходу від державного до публічного управління відмітив ще у 2002 р. В. Бакуменко, який стверджував, що розуміння сутності державного управління зазнало еволюції внаслідок розвитку демократії та громадянського суспільства у світі та й зокрема в Україні. Через те, сьогодні аспект взаємодії держави і громадянського суспільства в державному управлінні є дуже важливим на відміну від традиційного бачення державного управління як організуючого і регулюючого впливу держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її владну силу [4, с. 150]. У контексті розвитку публічності управління дослідник В. Цветков вважає, що сама демократія як механізм управління відповідно до її цінностей є сукупністю інститутів, форм, процедур діяльності як державних, так і недержавних структур, об'єднань громадян [7, с. 42].

Нині термін «публічне управління» (англ. public management) замінив попередній термін «публічне адміністрування» (англ. public administration). Його вперше у 1972 р. використав британський державний службовець Д. Кілінг у праці «Management in Government» і охарактеризував як пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики [9, р. 15]. Професор К. Поллітт розширює рамки розуміння терміну «публічне управління» і вважає, що ним можна позначати як діяльність державних службовців та

політиків, так і структури та процедури органів державної влади і їх системне вивчення [10, р. 12-13]. Запропоноване американським ученим Дж. Шавріцом ще ширше тлумачення поняття «публічне управління» подається у глосарії ООН. Його розуміють як галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності [11]. Сучасний дослідник публічного управління Г. Букерт підкреслює суспільну широту, публічний, відкритий характер публічного управління – діяльності, що тісно пов'язана з політикою, законом і громадянським суспільством [8, р. 26]. Українські дослідники О. Базарна, Т. Паутова і А. Неділько в узагальнюючих статтях також вказують на ширшу сфери публічного управління і трактують його як діяльність, що забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування та передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки і реалізації державної політики [1; 6, с. 55].

Сьогодні серед українських дослідників відбувається дискусія щодо сутності категорії «публічне управління». Розпочалась вона у середовищі учених-правників. Найбільшого поширення набула теза про те, що публічне управління не може бути основним елементом предмета правового регулювання адміністративного права. Її автор – В. Авер'янов зазначає, що всупереч стереотипному погляду, управлінські (точніше – державно-управлінські) відносини жодним чином не домінують у змісті предмета адміністративного права. Нині ситуація істотно змінилася, тому що обсяг державного управління кардинальним чином збузвився. Більшість суспільних відносин, що потрапляють під дію норм адміністративного права, не мають власне управлінської природи [2, с. 244]. З цієї тези випливає, що на першому місці сьогодні перебуває обслуговуюча, а не командно-адміністративна діяльність публічного характеру.

Р.Мельник звертає увагу на те що В. Авер'янов розуміє управління як владно-організуючий вплив керуючих суб'єктів на спільну діяльність людей з метою їх впорядкування, координації та спрямування задля ефективного досягнення загальних (спільних) цілей і завдань цієї діяльності [2, с.243; 3, с.14-15]. Проте таке розуміння сутності управління є лише одним з можливих варіантів тлумачення зазначеної категорії. У даному випадку управління виступає синонімом категорії «влада». Разом з цим влада далеко не завжди пов'язана з примусом. Нерідко вона реалізується через застосування інших механізмів – переконання, надання (виділення) матеріальних чи фінансових ресурсів тощо. А раз так, то й управління, яке має на меті досягнення певного стану суспільних відносин (вчинення дій або утримання від дій), також може здійснюватися у позапримусовому порядку. Р. Мельник вважає, що публічним управлінням є зовнішньо орієнтована діяльність уповноважених суб'єктів, пов'язана з реалізацією політичних рішень та впровадженням у життя положень Конституції та законів України. Така діяльність може здійснюватися як у примусовому, так і позапримусовому (публічно-сервісному) порядку, а її правовою основою є норми адміністративного права [5, с.9,13].

Отже, відносно нетривалий період наукового дослідження публічного управління в Україні не дав можливості ґрунтовно осмислити його суть. Тому розуміння публічного управління сьогодні необхідно здійснювати відштовхуючись від широких наукових напрацювань у сфері державного управління, однак з врахуванням суті та логіки управлінської системи власне публічного характеру.

Список використаних джерел

1. Базарна О. В. *Поняття, суть, природа публічного управління та державного управління / О. В. Базарна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_1_2/Bazarna.pdf*. 2. *Державне управління: Єв-*

ропейські стандарти, досвід та адміністративне право [Текст] / [В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещ, А. М. Школик та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юстиніан, 2007. – 288 с. 3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [Текст] / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с. 4. Державне управління: Словник-довідник [Текст] / За заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с. 5. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації / Р. С. Мельник // Адміністративне право і процес [Текст]. – 2013. – № 1 (3). – С. 8-14. 6. Паутова Т. О., Неділько А. І. Сутність публічного управління на місцевому рівні в Україні / Т. О. Паутова, А. І. Неділько // Теорія та практика державного управління [Текст]. – 2013. – Вип. 4 (43). – С. 54-60. 7. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика [Текст] : моногр. / В. В. Цветков. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. Думка», 2007. – 336 с. 8. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda [Text] / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker & Humblot, 2002. 9. Keeling D. Management in Government [Text] / D. Keeling. – London : Allen & Unwin, 1972. 10. Pollitt C. Public Management Reform: A Comparative Analysis [Text] / C. Pollitt, G. Bouckaert. – Oxford : University Press, 2004. – 240 p. 11. UNPAGlossary – United Nations Public Administration Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unpan.org/Directories/UNPAGlossary/tabid/928/Default.aspx>.

Д. В. Кузьмін

ЗАХОДИ ПЕРЕКОНАННЯ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

В умовах глобалізації, при наявних тенденціях збільшення автомобільного парку, підвищення інтенсивності пасажирських перевезень автомобілями і зростаючого навантаження на транспортну мережу країни стає актуальними дослідження ролі заходів переконання при забезпеченні безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом. Забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом являє собою цілеспрямовану діяльність відповідних суб'єктів по створенню і підтримці необхідного рівня безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом. Ця діяльність, як і будь-яка інша, здійснюється за допомогою методу переконання.

Передусім, слід з'ясувати зміст поняття переконання. Так переконання – це метод діяльності державної влади і місцевого самоврядування, засіб безпосереднього впливу на волю і поведінку громадян, забезпечення організованості, дисципліни і правопорядку в суспільстві [1, с. 493].

Формування впливу на поведінку суспільства держава в якості основного методу своєї діяльності використовує переконання своїх громадян в необхідності свідомого виконання вимог правових норм суб'єктами, які приймають участь у дорожньому русі. Фактично вплив на поведінку людей у громадян створюються внутрішні моральні стимули, потреба в правомірній поведінці [2, с. 259].

В.К.Колпаков вважає, що переконання в сфері державного управління застосовується для того, щоб забезпечити цілеспрямованість управлінської діяльності, правомірність поведінки учасників управлінських відносин, формування нормальних взаємовідносин усіх учасників управлінських відносин [3, с.190-191]. На думку Д.Н.Бахрах демократичному суспільству більш притаманне переконання. Адже переконання системно діє на усіх громадян, забезпечує добровільне дотримання правових норм і обходиться державі набагато дешевше за примус [4,с.424-425].

Основні заходи переконання в сфері забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом можуть бути дуже різноманітними: роз'яснювальні, освітні, виховні, заохочувальні тощо.

При організації роботи державних органів в сфері забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом ефективно використовують роз'яснювальну форму методу переконання. Позитивні результати приносить організація державних і громадських заходів, спрямованих на розв'язання конкретних за-

вдань (проведення відкритих лекцій, галузевих семінарів, зборів, конференцій, виставок, презентацій, проведення профілактичних бесід тощо). Застосовуються роз'яснювальні заходи для реалізації закріплення правової поведінки громадян. Сюди переважно відносяться міри непрямого (не юридичного) впливу, а виховні такі, що впливають на світоглядні бачення людей, формують норми поведінки, які сприятливо впливають на безпеку пасажирських перевезень автомобільним транспортом. Прикладом реалізації роз'яснювальної форми забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом можна назвати покладені на Державтоінспекцію завдання згідно п. 28 ст. 4 Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ, а саме здійснення серед населення роз'яснення законів, інших нормативних актів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху [5].

Роз'яснення законів, інших нормативних актів з питань забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом (усне, через ЗМІ, видання друкованої продукції), також має серйозний ефект, адже може вплинути на доволі широку аудиторію формуючи у неї правові знання. Правові знання в свою чергу підвищують рівень правової культури в громадян в сфері безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом.

До роз'яснювальних заходів також відноситься інструктаж осіб підпорядкованого апарату й громадськості. Прикладом реалізації роз'яснювальних засобів забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом можна назвати прийняття Міністерством транспорту та зв'язку України наказу «Про затвердження Порядку проведення інструктажів та стажування водіїв колісних транспортних засобів» від 05.08.2008 № 975 [6], яким передбачено проведення вступного інструктажу водію, котрий отримує роз'яснення: щодо організації безпечного руху транспортних засобів на території підприємства; особливості умов роботи КТЗ підприємства і заходи із забезпечення безпеки руху; основні причини дорожньо-транспортних пригод та методи щодо їх попередження; дії водія у разі ДТП; порядок проходження предрейсового і післярейсового медичних оглядів.

Позитивний ефект в забезпеченні безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом є і від застосування освітніх засобів. Освітні заходи можуть бути доволі різноманітними: правові, моральні, технічні, економічні та ін. За допомогою освітніх заходів послідовно здійснюється вплив на поведінку не тільки водіїв автотранспортних засобів, але й на інших учасників дорожнього руху. Широке використання освітніх заходів здатне надати знання цілому поколінню людей різної вікової категорії.

Особливо доцільним є застосування освітніх заходів серед дітей та підлітків: учнів шкіл, інтернатів, технікумів та університетів. Прикладом реалізації виховної форми забезпечення безпеки перевезень пасажирів автомобільним транспортом слугують заходи, що проводилися на Полтавщині в рамках рейду «Увага! Діти на дорозі». Поліцейські провели навчально-розважальне заняття де діти дізналися про особливості дорожнього руху та розібралися в значенні дорожніх знаків [7].

Виховні заходи суб'єктів на яких покладено обов'язок забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом полягають в наведенні громадянам особистого прикладу, донесення їм знань про небезпечність порушення безпеки в дорозі, звернення до моральної сторони учасників виховних заходів. Аналізуючи вплив переконання, можливо спостерігати, що у частини населення складається правовий конформізм, тобто наслідування тому, як поведуть себе інші [2, с.261].

Заохочення також є одним з ефективних засобів методу переконання (моральне - подяка, нагорода почесним знаком, присвоєння почесного звання тощо, матеріальне - грошові премії, путівки окремим особам або групам осіб) впливає на забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом. Заохочення виступає, як засіб впливу, що спрямовує волю та поведінку людей на здійснення дій корисних для забезпечення безпеки пасажирських перевезень з точки

зору суб'єкта управління. Вплив, який виникає завдяки дії заохочення формує правомірну поведінку громадян і створює інтерес до здійснення конкретних дій з метою отримання моральної чи матеріальної винагороди.

Отже, на основі дослідження, можна зробити висновок, що діяльність державних суб'єктів, пов'язана із пасажирськими перевезеннями досягається мети за допомогою методу переконання. Під методом переконання забезпечення безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом необхідно розуміти сукупність прийомів і способів здійснення, реалізації суб'єктом транспортної мережі покладених на нього функцій, виконання поставлених завдань і досягнення основної мети – безпечних пасажирських перевезень автомобільним транспортом.

Список використаних джерел

1.Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. – Т.2 – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. – 744 с. 2.Фиалковская, И. Д. Суцность административного убеждения как метода государственного управления // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. - № 1. – С. 259-264. 3.Колпаков, В. К. Административное право Украины: учебник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с. 4.Бахрах, Д. Н. Административное право России: Учебник / Бахрах Д. Н. – М.: Норма, Инфра-М, 2002. – 620 с. 5.Про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ : положення затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 р. № 341 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341-97-п>. 6.Про затвердження Порядку проведення інструктажів та стажування водіїв колісних транспортних засобів: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 05.08.2008 № 179 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://www>. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0776-08>. 7.На Полтавщині поліцейські провели розважально-повчальні заняття із маленькими пішоходами [Електронний ресурс] / Управління безпеки дорожнього руху : Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://www.sai.gov.ua/ua/news/1/8497.htm>.

О. В. Ременяк

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРАВОВІЙ ТЕОРІЇ ТА ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ

Актуальним для сучасного етапу державотворчого процесу в Україні є орієнтація на децентралізацію публічної влади, удосконалення інститутів прямого народовладдя та посилення ролі органів місцевого самоврядування в публічному управлінні. Про децентралізацію є згадка у ст. 132 Конституції України, у якій зазначається, що територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднанні централізації та децентралізації у здійсненні державної влади [2]. На найвищому державному рівні розглядаються питання щодо внесення змін до Конституції України, які спрямовані на реалізацію реформи органів місцевого самоврядування та курсу України на децентралізацію влади. Ці процеси вказують на необхідність продовження ґрунтовних досліджень та аналізу процесу децентралізацію публічної влади як з точки зору правової теорії, так і шляхом порівняння державотворчої практики незважаючи на те, що проблема децентралізації влади тривалий час перебуває в полі наукових зацікавлень вітчизняних науковців [3]. Цьому сприяє й успішний досвід проведення подібних перетворень у низці європейських країн [1].

Головна проблема, яка вимагає наукового вирішення, полягає у виявленні та теоретичному обґрунтуванні сутності й особливостей децентралізації публічної влади в системі державного управління та наданні рекомендацій з удосконалення цього процесу виходячи з міжнародного досвіду, а також необхідності проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Оптимальна організація публічної влади – мета яка стояла перед людством впродовж усього процесу державотворення й розвитку людської цивілізації. Особливої актуальності це питання набуло в умовах сучасного державотворення, в

умовах розвитку міждержавної інтеграції і, паралельно, краху окремих макродержав і міждержавних об'єднань. За цих умов, збалансованість влади в державі є питанням її ефективного функціонування. Повне й глибинне вивчення усіх механізмів децентралізації публічної влади, аналізу світової практики, розробка оптимальних моделей організації влади (без гіперцентралізації, але і достатньо централізованої) є необхідним для самозбереження держави.

Важливою складовою проблеми є необхідність переосмислення ролі і значення місцевого самоврядування як складової публічної влади. Місцеве самоврядування є однією з фундаментальних засад сучасної демократичної системи управління, втіленням влади народу у специфічній формі і на відповідному рівні, що реалізується специфічними суб'єктами – територіальними громадами.

Таким чином децентралізація публічної влади є актуальною науковою і практичною проблемою, вирішення якої вимагає системного дослідження, глибокого аналізу та використання досвіду зарубіжних країн.

Список використаних джерел

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко та ін. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» – DESPRO. – К.: «Софія», 2012. – 128 с. 2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – с. 141. 3. Приходько Х.В. Децентралізація публічної влади та місцеве самоврядування: концептуально-правові питання // Часопис Київського університету права. – 2014/4. – С. 71–74.

В. А. Мисливий

ПРОБЛЕМИ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кримінальне право минулого століття забезпечувало охорону суспільних відносин в умовах їх відносної непорушності та усталеності, а на початку становлення ринкових відносин супроводжувалося очікуванням нового національного кримінального законодавства доби незалежності, яке народжувалось шляхом ретельного опрацювання досягнень і накопиченого досвіду теорії та практики його застосування з урахуванням становлення нових соціальних, економічних політичних й інших умов життєдіяльності.

Водночас закономірним і парадоксальним уявляється розвиток кримінального законодавства на початку третього тисячоліття, а відтак і кримінального права як перманентного, динамічного, а іноді й спорадичного процесу реформування кримінального закону, що з одного боку створює розмаїття перспектив для цієї галузі юриспруденції, а з іншого продукує негативні явища, пов'язані з відсутністю стабільності кримінально-правової матерії, відсутністю балансу між її соціальними, кримінологічними та кримінально-правовими цілями, її суперечливістю.

Ключовим у кримінальному праві є поняття злочину, визначене в ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК), формулюванню якого, на наш погляд, з огляду на теорію кримінального права бракує такої іманентної ознаки, як «караність». Поряд з цим, намагання законодавця відмежувати злочинне діяння від такого, що не є злочином, створює у зазначеній нормі певну колізію між поняттям злочину та малозначним діянням. Зокрема, ч. 2 ст. 11 КК визначає, що «не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти *істотної шкоди* (курсив наш – В. М.) фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі». На перший погляд таке визначення не викликає серйозних заперечень, оскільки малозначне діяння дійсно можна вважати корисною кримінально-правовою категорією. Проте, в Особливій частині КК деякі малозначні діяння цілком успішно «вмонтовуються» у

структуру певних злочинів, створюючи їх окремі склади, що за змістом протирічить сутності малозначності діяння в чинній редакції, зокрема ч. 1 ст. 150 КК, оскільки ч. 2 цієї статті передбачає істотну шкоду як кваліфікуючу ознаку, а також ч. 2 ст. 182, ч. 4 ст. 323 КК та деяким іншим. Характерною є й інша особливість визначення істотної шкоди в ст. 182, 248, 364 КК та деяких інших, в яких вона сформульована виключно в матеріальному (грошовому еквіваленті). Така обмеженість цього поняття позбавляє його ознак універсальності та вимагає законодавчого коригування.

Однією з актуальних проблем учення про злочин є ідея впровадження в кримінальне законодавство так званих кримінальних правопорушень, а відтак кримінальних проступків, закріплена на законодавчому та нормативно-правовому рівнях. Незважаючи на оригінальність і цікавість указаної правової новели, вона протягом тривалого часу гостро дискутується юридичною спільнотою, і не має сумніву, що цей процес буде тривати незалежно від прийнятого законодавця з приводу обраного ним проекту. При цьому йдеться не лише про відсутність терміну «кримінальне правопорушення» в Конституції України або визначення реальної межі між злочинами і кримінальними проступками, але й про законодавче визначення місця цього юридичного феномену у правовому полі вітчизняного законодавства. А тому постає питання щодо невикористання гуманітарними науками, зокрема юриспруденцією, постановки та реалізації у необхідних випадках соціально-правових експериментів для отримання попередньої апробації законопроектних робіт. Такий підхід замінюється не завжди конструктивною науковою полемікою.

У тісному зв'язку з проблемою кримінальних проступків у сучасній теорії кримінального права знаходиться питання щодо визначення суспільної небезпечності деліктів як в цілому, так і в царині окремих видів суспільних відносин. Проблема визначеності суспільної небезпечності діяння й раніше цікавила науку кримінального права, проте її сучасна актуалізація перебуває в іншій царині, поперше, в її глобальному вимірі, а по-друге, в сучасних тенденціях реформування кримінального законодавства. Відтак, перше положення, на наш погляд, пов'язано із докорінною зміною суспільних відносин в нашому суспільстві, а отже переосмисленням та переоцінкою соціальних цінностей, їх правової природи, необхідністю правового регулювання та охорони. Здавалося б, нові соціально-економічні умови дозволять виробити належні інструменти виміру шкоди, яка заподіюється неправомірною поведінкою суспільним відносинам, проте виявилось, що матеріальні, зокрема грошові, засоби не завжди прийнятні для виміру ідеологічної, політичної, управлінської та інших видів шкоди, яка заподіюється злочином. Не кращим виглядає використання законодавцем норм з посиланням на різноманітні відомчі правила, місцеві рішення та положення, що слугують для визначення наслідків злочину, оскільки підстави кримінальної відповідальності мають передбачатися лише законом.

Не до кінця визначеною в науці кримінального права залишається проблема спільної протиправної необережної поведінки. Йдеться про так зване «необережне співзаподіяння». В умовах відсутності цього поняття у кримінальному законі, підставою відповідальності таких суб'єктів повинна бути наявність у діянні кожного з них усіх ознак відповідного необережного складу злочину, а один суспільно небезпечний наслідок, заподіяний спільними діяннями кількох осіб, вчиненими з необережності, повинен бути врахований при призначенні покарання залежно від внеску кожного з них.

Неврахування важливості сутності та ознак співзаподіяння у злочинах, що вчинюються з необережності, є свідченням недосконалості й існування певних прогалин у чинному кримінальному законодавстві та необхідності його вдосконалення. Адже доповнення КК статтею про співзаподіяння, яким визнаються взаємопов'язані дії (бездіяльність) двох чи більше осіб у вчиненні необережного

злочину, не лише засвідчить кримінально-правове визнання цього явища, але й слугуватиме запобіганню злочинності в цій сфері.

Важливою, на наш погляд, залишається проблема «змішаної», «подвійної» і «складної» форм вини, оскільки законодавцем, теоретиками і практиками на сьогодні не досягнуто жодного компромісу щодо визнання існування цих психологічних феноменів в кримінальному праві, обґрунтованості підстав їх виокремлення, що значною мірою пов'язано з недостатньою розробленістю вітчизняної доктрини злочинної необережності.

Іншим актуальним аспектом, пов'язаним з цим інститутом, є поняття «спільної вини» як кримінально-правового явища, не врегульованого чинним кримінальним законодавством. Проте його існування підтверджується теорією кримінального права і правозастосовною практикою. Спільна вина являє собою психологічну взаємодію між суб'єктами злочинних посягань, винного відношення двох або більше суб'єктів злочину, а також врахування неправомірної винної поведінки потерпілого у механізмі злочину. Визнання спільної вини у злочинній поведінці означає встановлення співвідношення внутрішньої, психологічної сторони поведінки суб'єктів, а також потерпілих у злочинах, що має сприяти індивідуалізації кримінальної відповідальності та призначенню покарання.

Сучасні підходи до криміналізації суспільно небезпечних діянь певною мірою змінюють традиційні уявлення в навці кримінального права та застосування кримінально-правових норм стосовно всталених положень вчення про стадії злочину, які вважалися існуючими виключно на теоретичному рівні в фундаментальних курсах кримінального права радянської доби. Зокрема, йдеться про так звану стадію «виявлення умислу» («голого умислу»), категорії якої в вигляді конвенційних термінів («пропозиція», «обіцянка») отримали законодавчу імплементацію в кримінально-правових нормах про корупційні злочини. Проте в теоретичному плані зазначена проблема заслуговує на окреме дослідження та відповідне обґрунтування, а в прикладному аспекті – підтвердження доцільності такого вирішення або його спростування правозастосовною практикою.

Дослідження сучасної системи кримінального права показує, що вона містить проблеми, пов'язані з класифікацією об'єкта злочинів, зокрема з розв'язанням питання видового об'єкта, з огляду на закріплення в законі окремих груп кримінально-правових норм, що охороняють суспільні відносини в рамках не лише родового, а й видового об'єкта. На наш погляд, не лише безпосередній об'єкт має власний розподіл за горизонталлю, але й видовий об'єкт злочинів як частина родового об'єкта повинен також розглядатися на рівні горизонталі. Саме в такому розташуванні видовий об'єкт буде відігравати свою роль щодо більш досконалої структурованості кримінально-правових норм, які сьогодні поєднуються під проводом родового об'єкта.

Визнання в теорії кримінального права видового об'єкта є логічним розвитком вчення про цей феномен, яке дозволяє наблизитися до більш чіткого визначення у рамках родового об'єкта злочинів певних видів (груп) суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, а відтак удосконалити структуру Особливої частини чинного КК України.

М. В. Мельник

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФОРМАЦІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогоднішній день, у час буремних подій революції та війни, системних змін й оновлення державотворчого процесу в Україні особливої гостроти набула проблема правосвідомості не тільки представників влади, але й пересічних громадян, потреба їх активної участі у суспільно-політичних процесах, здатності свідомо та компетентно контролювати діяльність владних структур, відігравати ключову роль у змінах всіх сторін суспільного життя.

Проблема розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави, як відомо, є безпосередньо пов'язаною із розвитком правової свідомості громадян України, зокрема з подоланням такого негативного явища, як її деформації. Саме деформації правосвідомості, на наш погляд, є наріжним каменем таких суспільно-державних «хвороб», як корупція й хабарництво, неефективність законодавчої системи, порушення прав і свобод людини тощо.

Отже, актуальність питання історико-філософського контексту деформацій правосвідомості українського соціуму тісно взаємопов'язана з питаннями подальшої трансформації українського суспільства на демократичних засадах.

Зазначеної проблематики торкалися у своїх наукових розвідках такі дослідники, як В.Андрущенко, В.Братасюк, М.Бурдоносова, В.Бурмістров, К.Беляков, Н.Волковицька, Л.Герасіна, О.Данильян, В.Демічева, О.Дзьобань, Ю.Калиновський, В.Калінін, А.Козловський, П.Кравченко, В.Лозовий, О.Макарова, С.Максимов, А.Мельник, Н.Осипова, М.Панов, П.Рабінович, М.Требін, М.Цимбалюк, Б.Чміль, С.Шефель, В.Шкода та ін. Серед недавно захищених дисертаційних досліджень слід виділити роботи Д.Андреєва, С.Будник, С.Гордюк, О.Дмитрієнко, Є.Калмикової, Н.Коваленко, Ю.Костової, Ю.Легези, О.Міленіна, В.Мухіна, В.Сировацького, В.Царенко, Н.Черкес та ін. Але, незважаючи на чималу кількість досліджень, присвячених даній проблематиці, увага науковців переважно приділялася різноманітним аспектам самого поняття правосвідомості або ж окремим видам її деформацій, зокрема правовому нігілізму. Між тим, слід зазначити, що комплексного дослідження, в якому б системно розглядалися питання впливу деформацій правосвідомості українського суспільства на державотворчий процес наукові кола не здійснювали.

Окремо проблема деформації (в оригінальній назві – деструкції) правосвідомості та шляхів її виправлення розглядалась у кандидатській дисертації В. Сировацького, однак на сьогоднішній день недостатньо висвітленими залишаються питання, які пов'язані з діалектикою впливу деформацій правосвідомості на державотворення, історичними причинами їх появи, впливом на них етноментальних особливостей українців та суспільних криз, зокрема соціально-економічної і духовної. Те саме стосується засобів подолання деформацій правосвідомості вітчизняного соціуму, зокрема ролі у даному процесі правового виховання та нормативно-правового контексту. Невирішеною залишається й проблема впливу ЗМІ на правосвідомість українських громадян як суб'єктів державотворення.

У наш час існує безліч визначень поняття «деформації правової свідомості», проте всі вони, на нашу думку, дуже схожі між собою. Для прикладу, Л. В. Смирнов вважає, що деформації правосвідомості – це дефекти, викривлення правосвідомості, які надають їй негативну, антисоціальну спрямованість. На думку А. М. Шульги, деформація правосвідомості – це вкрай неадекватне ставлення (негативне, позитивне) людей до права як до соціальної цінності. Ю.А.Ведерніков визначає деформацію правосвідомості як її перекручування, «руйнування» позитивних правових ідей, установок, почуттів та переконань [1]. В.І.Сировацький, взагалі, пропонує називати це негативне суспільне явище «деструкцією правосвідомості», яку визначає як відхилення компонентів структури правосвідомості від правових норм, культурно-соціального орієнтуру, що визначають механізм утворення і функціонування правосвідомості [2]. Отже, як бачимо, вже сама дефініція даного поняття потребує чіткішого та конкретнішого формулювання.

Як вже зазначалось, у наш час, час інформаційного суспільства та новітніх технологій, проблема деформацій правосвідомості громадян нашої держави стоїть особливо гостро. Незважаючи на поступове утвердження інститутів громадянського суспільства, рівень поваги до права, знання правових норм, виконання їх приписів, на превеликий жаль, залишається вкрай низьким. Більшість українців скептично ставиться до права як можливості та інструмента захисту, втратила віру у його основоположні принципи – справедливість, об'єктивність, доступність

тощо. Наслідки деформацій правосвідомості – порушення прав людини, корупція, недосконалість та неефективність чинного законодавства, «війни» законів і повноважень – гальмують подальші демократичні перетворення та реформи у нашій державі. Саме тому питання впливу деформацій правосвідомості українського суспільства на державотворчий процес і, що найважливіше, – шляхів подолання цих негативних явищ є надзвичайно актуальними для сьогодення.

Список використаних джерел

1. Петров В. Р. Деформация правосознания граждан России : Проблемы теории и практики / дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. Р. Петров; Нижегородская академия МВД РФ – Нижний Новгород, 2000. – 222 с. 2. Сировацький В. І. Деструкція правосвідомості та шляхи її виправлення як об'єкт філософсько-правового аналізу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / В. І. Сировацький; Львівський державний університет внутрішніх справ – Л., 2013. – 18 с.

В. Г. Андрєєва, І. М. Чайко

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПРИБУТКОВОСТІ

Сьогодні в умовах політичної та економічної криз однією з найголовніших проблем української економіки є подолання спаду виробництва та відновлення нормального відтворювального процесу в усіх його ланках. Реалізація цих завдань можлива через підвищення прибутковості підприємства, адже саме прибуток є важливою і головною рушійною силою економіки та основним спонукальним мотивом діяльності підприємців.

Прибуток – це важливий узагальнюючий показник ефективності функціонування кожного суб'єкта господарювання. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає прибуток як суму, на яку доходи перевищують витрати, пов'язані з ними [1]. Отже, прибуток – це частина чистого доходу, створеного в процесі виробництва і реалізованого в сфері обігу.

Для визначення ефективності функціонування підприємств в Україні в сучасних економічних умовах, розглянемо склад та обсяги їх чистого фінансового результату (рис.1).

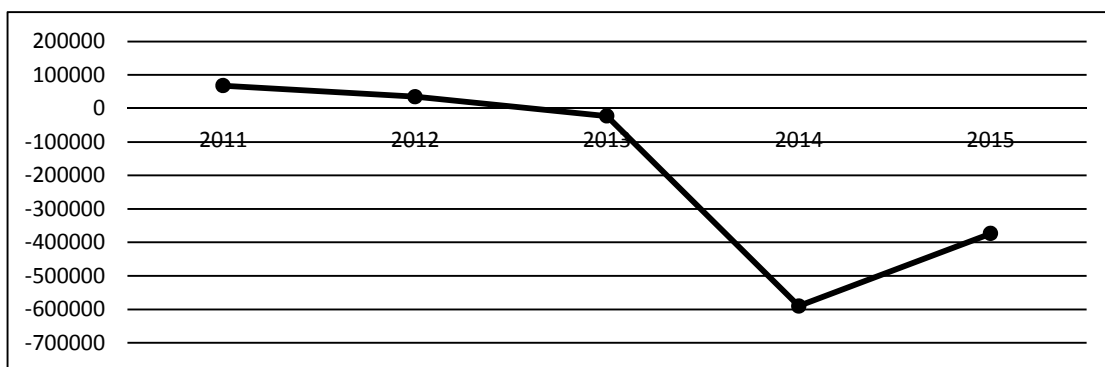

Рис. 1. Динаміка обсягів чистого прибутку (збитку) підприємств України
Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Так, результати діяльності вітчизняних підприємств за 2013-2015 роки свідчать про одержання збитків. Якщо в 2011 році українські підприємства одержали чистий прибуток в загальному розмірі 67797,9 млн. грн., то у 2012 році спостерігалось його скорочення на 48,3%, а в 2013 взагалі фінансовим результатом діяльності вітчизняних підприємств був чистий збиток у розмірі 22 839,7 млн. грн. Найбільший обсяг збитків припав на 2014 рік – 590066,9 млн. грн. Щодо 2015 року, то збитковість зафіксувалася на рівні 373 469 млн. грн., тобто знизилася на

301,89% [2]. Такі тенденції спричинені насамперед умовами економічної кризи та військово-політичної нестабільності, які існують в Україні тривалий період. Саме внаслідок подій кінця 2013 року розпочалося значне зниження рівня прибутковості українських підприємств, яке в майбутньому було підсилено проведенням анти-терористичної операції на території нашої держави.

Аналіз збитковості підприємств України за видами економічної діяльності показав, що у 2015 році майже всі вони були збитковими (за винятком підприємств сільського, лісового та рибного господарства). Найбільш збитковою була промисловість – 185889,5 млн. грн. чистого збитку, що становить 49,77 % від загальної кількості збитків, які отримали підприємства України, що на 19,88 % більше показника минулого року. Частка чистого збитку оптової та роздрібною торгівлі теж зросла до 25,17%, порівняно з попереднім роком - 23,01%. Найменш збитковою у 2015 році була освіта – 92,7 млн. грн, що становить 0,02% від загальної кількості отриманого чистого збитку, проте у 2014 році ця сфера була прибутковою.

В цілому частка підприємств, що отримала чистий прибуток по результатам діяльності у 2015 році збільшилась на 7,8% та склала 73,3% (для порівняння у 2014 році – 65%), але колосальні збитки, отримані, в першу чергу, підприємствами промисловості обумовили від'ємний результат діяльності вітчизняних підприємств.

Результати аналізу свідчать про значні проблеми у діяльності майже половини підприємств. Тому нагальним постає питання подолання негативних тенденцій та розробка реальних заходів щодо підвищення рівня прибутковості підприємств в сучасних умовах.

Основні фактори, які впливають на прибутковість підприємства можна поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори впливу на прибуток підприємства - це фактори, які залежать від діяльності підприємства: обсяг виробництва та реалізації продукції підприємства, стан та ефективність використання ресурсів підприємства, рівень доходів, ефективність цінової та асортиментної політики, рівень корпоративного управління (чисельність і склад, продуктивність праці працівників), налагодженість системи збуту .

Зовнішні фактори впливу на прибуток підприємства - це фактори, які не залежать від діяльності підприємства: кон'юнктура ринку, фінансова політика держави, зовнішньоекономічні зв'язки, подорожчання послуг інших галузей народного господарства, державне регулювання цін, тарифів, податкових ставок, нормативів, штрафних санкцій, зміна нормативних документів по кредитуванню, збільшення облікової ставки за користування кредитами, політика держави по формуванню доходів, відсутність індексації доходів населення залежно від темпів інфляції [3].

За проведеними дослідженнями для зменшення впливу негативних факторів і підвищення рівня прибутковості на підприємстві доцільно проводити заходи в наступній послідовності: 1) організаційні (удосконалення виробничої структури, удосконалення організаційної структури управління, диверсифікація виробництва, реструктуризація виробництва тощо); 2) технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення виробів, що виробляється); 3) використання економічних важелів та стимулів (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів тощо) [5].

Для того щоб постійно забезпечувати зростання прибутковості, необхідно шукати невикористані можливості її збільшення, тобто резерви зростання прибутку. Резерви підвищення прибутку можуть бути отримані в наступних випадках: 1) Збільшення обсягів випуску та реалізації продукції (вплив ефекту масштабу - при високій питомій вазі постійних витрат у собівартості продукції зростання об'ємів реалізації приведе до більшого зростання прибутку за рахунок зниження частки постійних витрат на одиницю продукції); 2) Зниження собівартості продукції (більш раціональне використання матеріальних ресурсів, виробничих потуж-

ностей і площ, робочої сили і робочого часу); 3) оновлення асортименту й номенклатури продукції, що випускається (випуск тих видів продукції, які користуються більшим попитом у населення); 4) технічне переозброєння (оновлення основних засобів, впровадження інноваційних технологій виробництва, оренда або продаж зайвого та застарілого устаткування); 5) активне використання ефективної політики ціноутворення, політики збуту [3,4,6].

Отже, враховуючи особливо складні сьогоденні реалії в Україні, підприємства повинні активно шукати всі можливі шляхи вдосконалення виробництва, підвищення конкурентоспроможності власної продукції, що повинно сприяти зростанню їх обсягів прибутку. Для того, щоб вітчизняні підприємства працювали стабільно та отримували прибуток, можна запропонувати такі основні чинники його збільшення як збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції, зменшення собівартості продукції, кваліфіковане здійснення цінової політики, налагодження системи збуту, зменшення адміністративно-управлінських витрат. Для вирішення проблеми знаходження шляхів та резервів збільшення прибутковості необхідно системно аналізувати прибутковість підприємств та чинники, які впливають на неї, поєднувати різноманітні шляхи підвищення рівня прибутковості та постійно відстежувати і встановлювати резерви з максимізації прибутку.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua. 3. Лойко В.В. Шляхи збільшення обсягу прибутку та підвищення дієвості управління прибутком промислового підприємства в сучасних умовах господарювання / В.В. Лойко, Є.С. Несенюк // Міжнародний науковий вісник (International Scientific Journal). – 2015. – № 7. 4. Шляга О. В. Прибуток та рентабельність як показники ефективності виробництва [Електронний ресурс] / О. В. Шляга, Л. І. Шипуля. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.zgta.zp.ua/gazeta/evzdia_8_075.pdf. 5. Прибутковість підприємства та шляхи її підвищення [Електронний ресурс] // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>. 6. Мелень О. В. Актуальні питання прибутковості підприємства та шляхи її збільшення / О.В. Мелень, Ю.Ю. Холондач // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2015. – № 25 (1134). – С.123-12.

В. Г. Андрєєва, Ю. С. Федченко

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

З розвитком конкуренції у всіх галузях зростає інтерес до питань управління конкурентоспроможністю підприємства. Розгляд сутності конкурентоспроможності підприємства є важливим як для економіки країни в цілому, так і для окремих виробників, адже вона є запорукою отримання високого та стабільного прибутку, а також забезпечення життєдіяльності підприємства, його економічної безпеки та стабільного розвитку.

В основі поняття конкурентоспроможності лежить поняття конкуренція. Згідно з Законом України «Про захист економічної конкуренції», «економічна конкуренція (конкуренція) - змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [1].

Поняття «конкурентоспроможність підприємства» введено в науковий обіг М. Портером. За його думкою конкурентоспроможність підприємства є порівняльною характеристикою підприємства, яка відбиває різницю між рівнем ефективності використання на ньому всіх видів ресурсів порівняно до аналогічних показників ін-

ших підприємств певної однорідної групи [2]. Конкурентоспроможність підприємства є базовим в управлінні, й існуватиме по відношенню до підприємства до того часу, поки воно утримує конкурентну перевагу над конкурентами на ринку. Конкурентна перевага характеризується ним як «продуктивність використання ресурсів», де критерієм виступає рентабельність виробництва. Конкурентні переваги існують тоді, коли підприємство може отримати рентабельність вище середньої для даної галузі або сегмента ринку [3].

Різні вчені мають різні погляди на категорію «конкурентоспроможність підприємства». Карлоф Б. визначає конкурентоспроможність як здатність забезпечити кращу пропозицію порівняно з конкуруючим підприємством [4]. Азоєв Г.Л. зазначає, що конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку, тобто основна увага приділяється фінансовій стороні діяльності підприємства [5]. Кіперман Г. Я. відзначає, що конкурентоспроможність підприємства - це процес взаємодії, взаємозв'язку й боротьби виробників і постачальників при реалізації продукції, економічне суперництво між відособленими товаровиробниками або постачальниками товарів (послуг) за найбільш вигідні умови збуту.

Таким чином, з метою уточнення сутності конкурентоспроможності підприємства доцільно виокремити наступні характеристики цієї категорії [6, 7, 8], а саме:

- Відносність. Конкурентоспроможність підприємства визначається відносно певних конкурентів, тому стосовно одних суперників підприємство може бути конкурентоспроможним, стосовно інших – ні. Тому для забезпечення конкурентоспроможності підприємству не обов'язково бути абсолютно кращим на ринку. Його зусилля мають бути спрямовані на досягнення переваг над своїми головними конкурентами.

- Об'єктність. Передбачає, що конкурентоспроможність визначається для конкретного об'єкта – підприємства, параметри якого ґрунтовно досліджуються та порівнюються із конкурентами.

- Динамічність. Динамічність конкурентоспроможності пов'язана з тим, що вона не є іманентною характеристикою підприємства, а визначає його стан лише на конкретний момент часу або окремий часовий період, внаслідок змін, що відбуваються у зовнішньому конкурентному середовищі.

- Системність. Системність передбачає врахування усієї сукупності параметрів та умов, що формують конкурентоспроможність підприємства, а також взаємозв'язки між ними та взаємовпливи.

- Атрибутивність. Виокремлення унікальної характеристики, яка передусім формує конкурентну перевагу підприємства (унікальна продукція, додатковий спектр послуг, оригінальна технологія виробництва, ресурсоекономність продукції тощо).

- Уніфікованість. Розуміння конкурентоспроможності повинно бути ідентичним в усіх учасників ринку, що унеможливить різноманітне трактування певних оцінок, висновків та показників, а також запобігатиме свідомому маніпулюванню інформацією та перебільшенню параметрів конкурентоспроможності окремих підприємств.

- Приналежність до конкретного конкурентного ринку. Конкурентоспроможність підприємства ідентифікується на відповідному ринку залежно від масштабів та обсягів діяльності підприємства. При цьому йдеться про конкурентні ринки, оскільки якщо ринок монополізований чи олігополізований, то якими би параметрами не характеризувалось підприємство, воно найшвидше навіть не зможе увійти на такий ринок.

- Необхідність цілеспрямованого формування. Підприємство не може бути конкурентоспроможним на відповідному ринку, не докладаючи до цього комплексу зусиль у різноманітних сферах (товарній, технологічній, виробничій, фінансовій, інноваційній, інвестиційній, маркетинговій тощо).

- Іманентність. Конкурентоспроможність підприємства є внутрішньо зумовленою характеристикою, за допомогою якої можна ідентифікувати будь-яке підприємство, що функціонує на конкурентному ринку.

- Декомпозиційність. Коли йдеться про конкурентоспроможність підприємства, то важливо не лише визначити її рівень, але й діагностувати, за рахунок яких сфер та складових діяльності сформовані конкурентні переваги. Така необхідність виникає з огляду на те, що кожне підприємство повинно мати інформацію про власні переваги та недоліки з метою забезпечення постійного покращання параметрів власної діяльності.

- Врахування внутрішніх та зовнішніх умов функціонування. Під час оцінювання чи прогнозування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства необхідно враховувати усю сукупність чинників, що вплинули чи потенційно можуть вплинути на її формування.

- Адекватність. Йдеться про те, що конкурентоспроможність повинна відображати реальний стан на ринку, відповідати дійсності, а не мати формального значення.

Проведені дослідження дозволяють виокремити наступні чинники, що забезпечують конкурентоспроможність підприємств: якість продукції і послуг, виробничі, маркетингові (зокрема збутові, чинники, сформовані маркетинговими комунікаціями, цінові, асортименті), кадрові, фінансові, у сфері постачання тощо.

Якість продукції дає економію всіх видів ресурсів, що використовуються на підприємстві. Взаємозв'язок якості та конкурентоспроможності продукції простежується в такий спосіб: поліпшення якості → зниження витрат → підвищення продуктивності → зниження ціни → розширення ринку → утримання ринку → забезпечення роботою і збільшення обсягу робіт → повернення капіталовкладень.

Виробничі чинники конкурентоспроможності – це ті технологічні особливості, які дають конкурентні переваги порівняно з конкурентами у якості, собівартості продукції, термінах її виготовлення. Залежно від особливостей галузі, в якій працює підприємство, частина цих чинників може бути невідконтрольна підприємству, їх поява або відсутність спричиняється об'єктивними умовами.

Маркетингові чинники конкурентоспроможності займають центральне місце в управлінні конкурентоспроможністю підприємства. Так розроблена ефективна маркетингова політика підприємства зможе зміцнити позиції підприємства на ринку, сформувані позитивний образ у споживачів і вигідно виділити серед конкурентів. Це в свою чергу і є конкурентоспроможністю підприємства на ринку товарів і послуг.

Кадрова складова пов'язана із двома умовами – кадровою політикою підприємства та наявністю персоналу відповідної кваліфікації. Конкурентоспроможність персоналу підприємницької структури є ступенем усвідомлення працівниками маркетингової стратегії і її цілей.

Фінансові чинники конкурентоспроможності, на нашу думку, мають особливе значення. Їх наявність є передумовою для виникнення усіх інших внутрішніх елементів конкурентоспроможності підприємства. Вони визначаються, з одного боку, нормами рентабельності і прибутковості продукції та інвестованого капіталу, а з іншого, – наявністю початкових і поточних інвестицій та фінансовою політикою підприємства.

Вдала конструкція і технологія виготовлення нового товару не забезпечують його конкурентоспроможності без ефективного збуту. Збутовий фактор характеризується рекламним забезпеченням, транспортабельністю товару і надійністю постачання.

Отже, для виживання та укріплення позицій на ринку будь-яке підприємство повинно забезпечувати власну конкурентоспроможність. Проведене дослідження доводить, що конкурентоспроможність підприємства – це складне багатоаспектне поняття, яке означає суперництво, боротьбу за досягнення найкращих результатів,

отримання конкурентних переваг шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів, виготовлення та реалізації конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року №2210. – 14 (Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64. 2. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. - М.: Международные отношения, 1993. – С. 495. 3. Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового]. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с. 4. Карлоф Б. Деловая стратегия. – М. : Экономика, 2006. – 296 с. 5. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков/ - М.: Тип.Новости, 2000.-256 с. 6. Чаплина А. Конкурентоспособность как интегральный показатель эффективности предприятия / А. Чаплина, И. Войцеховская // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 3. – С. 108-113. 7. Панасенко Д. А. Конкурентоспроможність підприємства: сутнісна та функціональна характеристика / Д. А. Панасенко. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Menegment/2012_727/39.pdf. 8. Романко О.П. Конкурентоспроможність підприємства: сутність та властивості / О.П. Романко. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Logistyka/2008_633/87.pdf.

Д. Е. Богославець

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Одним із ключових завдань, які ставить перед собою кожне сучасне підприємство є забезпечення мотивації персоналу. Зрозуміло, що мотивована робоча сила є більш творчою і продуктивною. Тільки мотивовані співробітники будуть докласти зусиль, щоб знайти більш ефективні методи виконання своїх обов'язків, що, безпосередньо впливатиме на ефективність діяльності підприємства.

Питанням мотивації трудової діяльності в Україні присвячували свої праці такі провідні науковці, як Гадзевич О.І. [1], Дмитриченко Л. І. [2], Живко З. Б. [3], Звягільський Ю.Л. [4], Сорокочайкін А.Н. [6] та інші. Проте, питання мотивації персоналу як засобу підвищення ефективності діяльності підприємства постійно потребують вдосконалення і наукового обґрунтування, що стало мотивом вибору теми дослідження.

Для того, щоб з'ясувати як мотивація персоналу вплине на ефективність діяльності підприємства спочатку охарактеризуємо які основні види мотивації використовують сучасні підприємства. Так, сучасні підприємства застосовують у своїй управлінській практиці матеріальну та нематеріальну мотивації.

Матеріальна мотивація є найбільш очевидним способом нагородження працівників за виконану роботу та заохоченням до більш плідної роботи в подальшому. Матеріальна мотивація є системою матеріальних стимулів праці (заробітна плата, премії тощо) ціллю якої є забезпечення якості виконаної працівниками роботи шляхом оплати справедливої заробітної плати.

Окрім заробітної плати та премій на підприємствах застосовують соціальні виплати. Соціальний пакет для працівників підприємств складається з наступних складових: 1) додаткове недержавне пенсійне забезпечення; 2) оплата програм навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу; 3) надання матеріальної допомоги на оздоровлення під час відпустки; 4) матеріальна допомога разового характеру; 5) надання путівок на оздоровлення працівників (оплата 10 - 20% від вартості); 6) оплата додаткових відпусток у зв'язку з навчанням; 7) нагородження кращих працівників туристичною путівкою, путівкою для дітей; 8) квитки на вистави та подарунки дітям працівників до свят (новий рік, 1 вересня).

Стандартний процес побудови ефективного управління системою мотивації праці відбувається із послідовного виконання п'яти кроків: 1) вивчення потреб і переваг співробітників – те, що більшість мотивує його працівників; 2) аналіз рейтингу: заробітна плата, просування, розвиток і навчання – як елементи, що застосовуються у системі, яка впливає на мотивацію працівників; 3) узагальнення висновків і розроблення пропозицій щодо внесення змін у систему мотивації праці працівників для покращення її роботи; 4) розробка нових правил винагороди, процедур оцінки просування, право на навчання; 5) навчання менеджерів і їх офіційне впровадження, як обов'язковий принцип.

Щодо нематеріальної мотивації, то вона забезпечується шляхом надання працівникам нематеріальних стимулів, серед яких участь у тренінгах, підвищення кваліфікації, соціальний пакет, медична страховка, можливість кар'єрного росту, компенсація за харчування, оплата відряджень, транспортних витрат тощо.

Матеріальна та нематеріальна мотивації взаємопов'язані між собою поняття, оскільки при зростанні матеріальних заохочень працівника відбувається його самореалізація, він відчуває себе потрібним і цінним працівником.

На нашу думку, сучасним менеджерам вкрай необхідно постійно здійснювати пошук нових методів заохочення працівників до діяльності не тільки заради отримання більше доходів, а й задля особистого професійного задоволення. Творча самореалізація персоналу відбувається тоді, коли чітко сформовані цілі, які необхідно досягнути підприємству та кожному працівнику зокрема та вироблена стратегія щодо їх досягнення. При цьому надзвичайно важливе значення відіграють професійні навички та кваліфікаційні якості працівника, а також самооцінка, самосприйняття та постійне самовдосконалення.

Отже, достойне матеріальне забезпечення сприяє виведенню соціальних мотивів на перше місце серед яких реалізація творчого потенціалу, професійний ріст, прозорість і дружні стосунки у колективі тощо. Щодо основного ефекту, який досягається шляхом розкриття творчого потенціалу працівників за допомогою мотивації (як матеріальної, так і нематеріальної), то він може бути у вигляді підвищення рівня лояльності працівників та їх зацікавленості в ефективності діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Гадзевич О.І. Оплата праці в умовах ринку: теорія, практика: Навч. посібник / О.І. Гадзевич. – К.: КОНДОР, 2008. – 400 с. 2. Дмитриченко Л.І. Еволюція трудової мотивації та її криза в українському суспільстві / Л. І. Дмитриченко, В. Я. Якименко, О. К. Михайлова // Схід. – 2010. – № 2 (102). – С. 24-27. 3. Живко З. Б. Проблематика матеріальної мотивації праці в сучасному менеджменті підприємства / З. Б. Живко // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 3. – С. 271–278. 4. Звягільський Ю.Л. Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні / Ю.Л. Звягільський // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 65–74. 5. Сорокачайкин А.Н. Управление персоналом: глоссарий: терминологический словарь / сост. А.Н. Сорокачайкин, Л.В. Ермолина. – Самара : Изд-во «Самарский университет». – 2012. – 104 с.

К. М. Бушуєв, О. М. Притоманова

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ 2МНК ДЛЯ ОЦІНКИ ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ СИМУЛЬТАТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РІВНЯНЬ МАКРОМОДЕЛІ УКРАЇНИ

При дослідженні багатьох проблем економіки, менеджменту та маркетингу необхідно приймати науково обґрунтовані оптимальні рішення. Для цього потрібно знати кількісний зв'язок між економічними показниками. Найчастіше потрібну інформацію можна одержати лише з деякою імовірністю. Тому для кількісних оцінок економічних показників найкраще, у застосуванні на практиці, підходять економетричні методи, які є органічним синтезом трьох базових складових економічної теорії, економічних вимірювань та математико-статистичного інструментарію.

Економетричні методи економічного аналізу вчені поділяють на чотири групи: I – методи оцінювання параметрів класичної економетричної моделі на основі методу найменших квадратів, їх верифікація; II – методи оцінювання параметрів загальної моделі, коли порушуються деякі передумови використання методу найменших квадратів; III – методи оцінювання параметрів динамічних економетричних моделей, їх верифікація; IV – методи оцінювання параметрів економетричних моделей, які побудовані на основі системи одночасних структурних рівнянь [1].

Емпіричні реалізації теоретичних макроекономічних зв'язків часто називають макроеконометричними моделями, які можуть складатися з двох-трьох рівнянь, а також здатні включати до сотень і навіть тисяч рівнянь [2].

У даній роботі розглядається спрощена макромодель України, оскільки більшість важливих питань, пов'язаних з ідентифікацією, оцінюванням та статистичними висновками, можуть бути проілюстровані в процесі використання моделей, де рівнянь зовсім небагато. Для проведення розрахунків за досліджуваною моделлю було розроблено програмне забезпечення, яке дозволяє проаналізувати, як відрізняються оцінки параметрів симульативної моделі при використанні МНК та 2МНК.

Не зважаючи на ступінь складності економетричної системи, першим кроком при побудові моделі є визначення відповідних взаємозв'язків, базуючись на основних економічних законах, а вже потім – оцінка кількісної природи взаємозв'язків обробляється за допомогою методів математичної статистики.

Головною особливістю системи симульативних рівнянь є використання залежних(ендогенних) змінних у ролі пояснюючих змінних системи [3]. Така змінна є стохастичною і, отже, корелює з випадковою величиною, того рівняння, у якому вона з'являється як пояснююча змінна. В такому випадку для оцінки невідомих параметрів не можна застосовувати класичний метод найменших квадратів, тому що отримані на основі цього методу оцінки будуть зміщеними незалежно від кількості спостережень. Тому для оцінювання симульативних рівнянь розроблені спеціальні методи, один із яких, а саме 2МНК, був детально розглянутий у нашій роботі. Їх застосування пов'язане з проблемою ототожнення(ідентифікації).

Під проблемою ототожнення мається на увазі можливість отримання кількісних оцінок структурних параметрів рівнянь загальної симульативної моделі з оцінених параметрів приведеної форми моделі з оцінених параметрів приведеної форми. Якщо це можна зробити, то рівняння в симульативній системі є ототожненим, якщо ні – то недоототожненим. Ототожене рівняння може бути як точно ототожненим, так і переототожненим. В першому випадку існують однозначні значення структурних параметрів, тоді як в другому структурні параметри можуть приймати більше ніж одне значення.

Проблема ототожнення виникає тому, що одна й та ж інформація може бути сумісною з різними структурними параметрами симульативних рівнянь, а отже, з різними моделями. Для перевірки на ототожненість рівняння застосовують так звану умову порядку. Умова порядку є достатньою і дає нам відповідь на питання чи буде ототожненим рівняння, чи переототожненим.

Припустимо, що рівняння в симульативній моделі ототожене. Існує декілька методів для оцінки його параметрів. Серед найчастіше вживаних методів оцінки невідомих параметрів окремого рівняння є МНК та 2МНК. Хоча МНК в загальному випадку не підходить для оцінки параметрів симульативних моделей, його можна застосовувати в особливих випадках, а саме у випадку рекурсивних моделей. Метод 2МНК був спеціально розроблений для переототожнених рівнянь, хоча його також можна застосовувати і у випадку точної ототожненості. При цьому оцінки, отримані за допомогою МНК і 2МНК, будуть однакові. Основна ж ідея методу 2МНК полягає в заміщенні стохастичної ендогенної пояснюючої змінної такої змінною(інструментом), що сильно корелює з ендогенною змінною однак не корелює з випадковою величиною. Як інструмент використовується зазвичай оці-

нена змінна, що є функцією предетермінованих(нестохастичних) змінних у моделі. Двокроковий метод найменших квадратів ще називають методом інструментальних змінних.

Характерної рисою методу 2МНК є те, що отримані за ними оцінки є консистентними та асимптотично ефективними.

Таким чином, у роботі розглянуто застосування методу 2МНК для оцінки параметрів системи симульативних економетричних рівнянь макромоделі України, а також розроблено програмне забезпечення, яке допомагає користувачу отримати наглядні результати використання обраних методів для оцінки параметрів симульативних рівнянь.

Список використаних джерел

- 1.Здрок В.В. Економетрія: підручник / В.В. Здрок, Т.Я. Лагоцький – К.: Знання, 2010. – 541 с.
- 2.Берндт Э.Р. Практика економетрики: классика и современность / Пер с англ. под ред. проф. С.А. Айвазяна / Э.Р. Берндт. – М. ЮНИТИ ДАНА, 2005. – 863 с.
- 3.Лук'яненко І.Г. Сучасні економетричні моделі у фінансах / І.Г. Лук'яненко, Ю.О. Городніченко. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 352 с.

Л. М. Гальчинська

ВАЖЛИВІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Після останніх подій, які відбулися в нашій країні, посилилась увага європейської і світової спільноти до України. Інші країни світу почали відкривати для себе країну, яка знаходиться у центрі Європи, з своєю багатою історією, доброзичливими, гостинними, працелюбними людьми. У світі створився новий образ України.

Для того, щоб Україна з її потужним потенціалом зрівнялась з високорозвиненими країнами світу, в нашій країні потрібно створити таку економіку, яка б забезпечила розробку та здійснення заходів, спрямованих на ефективну діяльність господарства країни в довготривалій перспективі, забезпечення високих темпів його розвитку та підвищення конкурентоспроможності продукції, її просування на світовий ринок, яка б створила умови для зростання добробуту, гідного життя громадян.

Для того, щоб досягти цього, необхідно здійснювати підготовку таких кваліфікованих фахівців, які були б готові впливати на економічні процеси на основі знання економічних законодавчих актів, правильно оцінювати тенденції розвитку світової і національної економіки, прогнозувати майбутній стан її, аналізувати суть і тенденції економічних явищ в виробництві, забезпечувати економічне процвітання суб'єктів господарювання (підприємств), регіону, держави.

Основні завдання вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців з економічних профілів, полягають у забезпеченні засвоєння випускниками системи знань і вмінь основних економічних законів та закономірностей, механізмів їх вияву, основні категорії економіки, системи показників, які їх характеризують, розв'язувати певні типові завдання, перетворення необхідних економічних знань в економічне мислення, розвитку важливих якостей особистості, які підвищують адаптацію молоді в професійній сфері.

Економічна освіта є важливим фактором економічної соціалізації людей, засобом розвитку та підвищення якості людського капіталу. Вона формує економічну культуру, піднімає буденні уявлення про економічне життя на науковий рівень, розвиває практичні уміння та навички, дозволяє приймати обґрунтовані рішення.

Найважливішим напрямом розвитку економічної освіти, який необхідно перспективно прогнозувати та діагностувати, а також всіляко розвивати, є формування в свідомості майбутніх фахівців, спеціалістів в області економіки, глибокого розуміння світоглядно-ціннісної, фундаментально-феноменологічної значимості

економічних знань і переконань, високої підприємницької компетентності в структурі особистості кожної людини. «Завдання навчання економістів полягає в тому, щоб вибір професії виявлявся логічним наслідком поступового підвищення рівня професійної спрямованості. Для розвитку професійної спрямованості необхідною є така організація діяльності майбутніх керівників, яка б актуалізувала протиріччя між вимогами передбачуваної діяльності та її особистісним значенням для людини» [4, с. 375]. Побудова економічної освіти, яка б гармонійно поєднувала управлінські, підприємницькі дії з особистими ціннісними орієнтирами людини можливе лише за умов застосування провідних інноваційних методів навчання.

Поряд з традиційними методами навчання (лекції, семінари, практична, самостійна робота студентів), можливе використання нетрадиційних методів викладання. Суть цих методів полягає у тому, щоб організувати навчальний процес у формі діалогу, що допоможе студентам навчитись висловлювати власні думки, аналізувати проблемні ситуації та знаходити ефективні шляхи їх вирішення. Такі методи дозволяють підвищити рівень освіти, розвивати студентів, формувати навички та вміння, які вони зможуть використовувати у подальшій професійній діяльності. Можна застосовувати такі інноваційні методи навчання як тренінги, рольові та ділові ігри, метод «відео за запитом», метод аналізу ситуацій (case study), метод активного навчання, дискусії.

Найбільш поширеним у застосуванні методом є навчальні ділові ігри. Гра – це спосіб практичного освоєння економічної теорії, економічних відносин. За допомогою ігор можна змодельовати реальні процеси, які відбуваються в економіці. Основна перевага навчальних ігор – можливість застосування теоретичних знань на практиці. Більш ефективними є рольові ігри, оскільки студент має змогу самостійно розкрити суть конкретної ролі.

Також можливе використання художніх тематичних фільмів, відео-роликів. Фільми дають змогу побачити проблему візуально, краще зрозуміти її та зробити об'єктивні висновки, які стануть основою для формування альтернативних підходів до вирішення конкретної проблеми чи прийняття певного управлінського рішення. Використання фільмів у навчальному процесі також дає змогу студентам продемонструвати вміння критичного мислення. Розвиток критичного мислення – важливий аспект навчання. Критичне мислення – це такий підхід, при якому значна увага приділяється вмінню формувати власні думки та твердження і при цьому аргументувати їх. Цей метод є досить ефективним в навчальному процесі.

Метод навчальних дискусій досить ефективний при вивченні складного та об'ємного матеріалу. Групу студентів розбивають на невеликі підгрупи (від 5 до 10 осіб) і пропонують на розгляд певні економічні ситуації. Наприклад, економічна криза в Україні, причини інфляції, удосконалення фінансової системи. Студентам необхідно зрозуміти проблему економічного характеру та надати об'єктивні висновки. Перевагами методу навчальних дискусій є не лише закріплення матеріалу, використання власного досвіду студентів, вміння використовувати знання в вирішенні поставлених задач, але й розвиток комунікативних здібностей, командного духу, самостійності мислення. Даний метод також допомагає студентам проявляти ініціативність, розглянути велику кількість ідей і їх реалізацію.

Актуальним є також, впровадження методу case study. Актуальність даного методу полягає в наступному: в наш час розвиток освіти спрямований не стільки на отримання знань, скільки на розвиток у студента професійних навичок та умінь, формування нового мислення. Базове поняття даного методу – кейс. Кейс – це опис складної ситуації із супутніми фактами, розуміння якої потребує її поділу на окремі частини.

Метод case study дозволяє вирішити такі завдання: виділення комплексу проблем конкретної ситуації; визначення її структури; визначення чинників, що зумовили виникнення даної ситуації; її моделювання; побудова системи оцінок, про-

гнозування майбутнього стану; розробка рекомендацій та програми дій стосовно вирішення ситуації. Застосування методу аналізу ситуацій сприяє удосконаленню аналітичного мислення студентів; результатом є не лише знання, а й навички професійної діяльності.

У США, при підготовці бакалаврів, використовується метод активного навчання – це група навчальних технік, які спрямовані на вдосконалення викладацького процесу [3]. Ефективність та успішність застосування методу активного навчання в першу чергу залежить від того, наскільки чітко студенти усвідомлюють цілі такого навчання, наскільки активну участь приймають у ньому. Перевага даного методу полягає в тому, що студенти не лише чують факти, але й застосовують їх.

Ефективність застосування інноваційних методів викладання економіки очевидна. Дані методи сприяють підвищенню рівня засвоєння знань, вчать студентів творчо мислити, застосовувати теорію на практиці, підвищують активність студентів та їх зацікавленість у навчальному процесі.

Створення ефективного механізму економічної освіти перманентно, відкрито для інноваційних перетворень та потребує нагального вирішення. Залучення до економічного навчання значної кількості населення різних вікових груп створить сприятливі передумови для економічного зростання і соціального розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Підручник. – К.: КНЕУ, 1998. – 111-119 с., 126-130 с. 2. Гурьянова В.Г. Экономическое образование и воспитание как единый процесс формирования и развития будущего специалиста [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://agrotext.ru/436>. 3. Інноваційні методи викладання економіки у сучасних вищих навчальних закладах США [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Voynarovska.php>. 4. Ковальова Г.М. Формування професійних якостей сучасного економіста освітнім середовищем – Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2008. – Випуск 2 (133). – С. 374-375.

А. І. Демиденко

НЕОБХІДНІСТЬ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ДОРОЖНЬОЇ ГАЛУЗІ

Кризовий стан доріг зумовлений, зокрема, істотними недоліками у його матеріально-технічному забезпеченні, фізичним і моральним зносом основних засобів, різким спадом платоспроможності, що унеможливорює своєчасне відтворення матеріально-технічної бази.

Основні засоби підприємства – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері, і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом [1].

В сучасних економічних умовах дуже гостро стоїть питання забезпечення основними засобами підприємств дорожньої галузі. Фінансовий стан та виробничо-господарська діяльність напряму залежить від оснащеності підприємств основними засобами та їх ефективного використання. Найсуттєвішою проблемою є застарілі та зношені машини, обладнання та устаткування, що не може забезпечити ефективне використання ресурсів та не може сприяти розвитку підприємств. Наразі спостерігається тенденція відсторонення державних підприємств від проведення будівництва доріг, їх реконструкції, ремонтних та експлуатаційних робіт на користь підприємств приватного сектору. Їх перевагою, в основному, стає забезпеченість оновленими та модернізованими основними засобами. Але тепер навіть серед приватних підприємств є жорстка конкуренція, яка виводить вперед підприємства, що мають достатню матеріально-технічну базу.

Необхідність оновлення основних засобів за сучасних ринкових відносин

визначається передовсім конкуренцією. Саме конкуренція спонукає підприємства здійснювати прискорене списання основних засобів та заміну їх на більш прогресивні, що відповідають передовим технологіям у дорожній сфері. Науково-технічний прогрес розвивається такими темпами, що навіть, якщо основні засоби не зношені, дуже часто вони являються морально застарілими. Це означає, що підприємство-конкурент, що придбаває новий основний засіб для виробництва тієї чи іншої продукції, понесе менші витрати на її виробництво, аніж підприємство, що має більш застарілий основний засіб. Тому дуже важливим фактором серед підприємств дорожньої галузі, мати у своєму розпорядженні не просто нові та незношені основні засоби, а і більш модернізовані, ті, що мають вищий виробіток та несуть менші витрати на виробництво та їх утримання. Причини морального зносу для підприємств дорожньої галузі зображено схематично на рисунку 1.

Рисунок 1 - Причини морального зносу основних засобів

Будь-яке підприємство з метою забезпечення своєї конкурентоспроможності може оновити основні засоби одним з трьох способів: просте відтворення, розширене та повна перебудова технікотехнологічної бази. Найбільш ефективним буде повна перебудова технікотехнологічної бази, яка враховуватиме всі новітні технології.

Основним джерелом фінансування підприємств дорожньої галузі є власні кошти. Слід зауважити, що велика частина цих коштів спрямовується на ремонт основних засобів, який, як відомо, є найменш ефективною формою відтворення основних засобів. Тому необхідно віднайти шляхи залучення додаткових коштів для оновлення застарілих основних засобів. Збільшенню власних коштів може сприяти також продаж, або здавання в оренду тих основних засобів, що не використовуються підприємством.

Отже, важливе значення в сучасних економічних умовах для успішного функціонування підприємств дорожньої галузі є оснащеність основними засобами, їх своєчасне оновлення, застосування більш прогресивних видів техніки, ефективне використання основних засобів. Для фінансування оновлення основних засобів підприємствам дорожньої галузі необхідно застосовувати: залучення стратегічних інвесторів з метою збільшення обігових коштів, здавання в оренду, або продаж тих основних засобів, що не використовуються, прискорення процесу списання фізично та морально застарілих основних засобів, а також процесу їх оновлення. Всі ці чинники сприятимуть ефективному використанню основних засобів підприємствами дорожньої галузі, а також успішному їх функціонуванню, в цілому.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства № 92 від 27.04.2000 // *Офіц. вісн. України.* – 2000. – № 21. – Ст. 871.

І. А. Карабаза

ПЛАНУВАННЯ УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Орієнтація фахівця на успішну кар'єру має бути визначальною при прийомі його на роботу, адже лише фахівець, який планує успішну кар'єру буде творчо відноситись до завдань, що перед ним стоять, проявляти ініціативу, сприяти розвитку компанії, формуванню її позитивного конкурентного іміджу, і в решті решт підвищенню фінансових показників діяльності. З іншого боку успішна кар'єра гарантує задоволення вищої потреби людини-фахівця – потреби в самореалізації, це на початку забезпечує задоволеність роботою, зацікавленість та бажання зробити більше, відповідно в здійсненні успішної кар'єри зацікавлені як фахівці, яких наймають на роботу, так і компанія-роботодавець. Тому для майбутніх випускників-магістрів актуальним є планування майбутньої успішної кар'єри.

На думку В.В.Овсянникової, представники соціально-психологічного напрямку (Б.Г.Почебут, Л.Прокоф'єва, В.О.Чикер) визначають кар'єру як просування людини в організаційній ієрархії, послідовність занять протягом життя та як один із показників індивідуального професійного життя людини, досягнення бажаного статусу й відповідного рівня життя. Представники управлінсько-менеджерського напрямку (А.Н.Занковський, Є. Комаров) розглядають кар'єру як сукупність посад, які працівник займає на цей момент часу (фактична кар'єра) або може займати (планова кар'єра). У свою чергу, представники соціально-економічного напрямку (Н. Лукашевич, О. Мол) визначають кар'єру як динаміку рівня освіти й кваліфікації працівника протягом трудового життя та посадових пересувань, а також як поведінку, пов'язану з накопиченням і використанням людського капіталу протягом робочого життя [4].

Планування успішної кар'єри фахівця на кожній стадії кар'єрного росту має базуватись на різних правилах. Так на ранній стадії, коли працівник влаштовується в організацію, потрібно по-перше, розширювати свої знання й навички; по-друге, пізнавати тих, хто може допомогти чи сприяти вашій кар'єрі; по-третє, використовувати елементи тайм-менеджменту, складаючи плани справ на добу й на тиждень, по-четверте, багато працювати, інвестувати свій час і сили.

На середній стадії, коли працівник спрямований на досягнення й закріплення певного статусу та позицій в організації, важливо, не марнувати часу на роботу з безініціативним і безперспективним керівником, готувати себе до вищих і відповідальніших посад, спілкуватися з ширшим колом людей, розвиватись як особистість, адже це може бути першим враженням при проведенні ділових перемовин, постійно розширювати свої знання й навички.

Пізня стадія починається за Д. Сьюпером, коли особистість приділяє більше уваги діяльності за межами організації та характерний відхід від організації [6, с.197]. Така стадія може бути викликана тим, що потреба в самореалізації в принципі вже задоволена, а задоволена потреба перестає мотивувати фахівця. Тому тут фахівець має думати про організацію як про елемент ринку праці й не забувати про існування зовнішнього ринку праці, а також звільнитись як тільки впевнився, що це необхідно. З цієї стадії процес побудови кар'єри в іншій компанії починається знов, керуючись правилами ранньої стадії кар'єрного росту.

Але для успішної кар'єри на будь-якої стадії важливо отримувати задоволення від роботи. Тільки у цьому випадку компанія отримає мотивованих і лояльних співробітників, високу продуктивність праці за низької плинності кадрів; наявність групи зацікавлених у професійному зростанні, підготовлених, мотивованих співробітників для просування на важливі посади.

Список використаних джерел

- 1.Алексенцева-Тімченко К.С. Соціотехнологічні аспекти проектування кар'єри / Алексенцева-Тімченко К.С.// Наукові праці. Соціологія. - Вип. 246. –73-79. 2.Марцінковська О. Планування ділової кар'єри як умова ефективного розвитку персоналу / Марцінковська О. // Економічний аналіз. - 2012 р. – Вип. 10. – с. 245-248. 3.Міельчарек А. Поняття кар'єри та професійного успіху в системі соціологічних категорій / Міельчарек А. // Наукові праці МАУП. – 2013 р. - Вип. 2(37). - с. 117–122. 4.Овсяннікова В.В. Особливості професійної кар'єри особистості <http://uk.x-pdf.ru/5psihologiya/1745307-1-udk-159-923-331-osoblivosti-profesiynoi-kar-ri-osobistosti-ovsyannikova-kandidat-psihologichnih-nauk-docent-kafedr.php>. 5.Kolomiets J. Current trends in management personnel business career / Kolomiets J., Fomova O. // Herald Of Khmelnytskyi National University. - Part 2. – 2014. - 86-89. 6.Super D.E. A life-span space approach to career development // D.Brown, L.Brooks and associates (eds.). Career choice and development. hillsdale. - NJ: Erlbaum, 1990. - P. 197–261.

М. В. Лавров

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАВДАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ ЗА СТАНДАРТАМИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Формування економіки України в умовах європейського вектору ринкових відносин потребує використання якісно нових підходів в управлінні ресурсним потенціалом земель сільськогосподарського призначення за пан'європейськими (Потсдам, 1999; Ганновер, 2000) стандартами збалансованого розвитку. Наразі ринок землі, який формується відповідно до трансформації аграрного сектора, є головним сегментом економіки України. Подальший розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення пов'язано з системними організаційними заходами у правовій, економічній та соціальній сферах.

В Україні формуються закони ринку земель, які узгоджені з Європейським вектором еколого-економічного природокористування; ведеться удосконалення державного земельного кадастру; створення фонду земель державної власності та єдиної системи реєстрації нерухомості й земельних площ; здійснюється сприяння розвитку інфраструктури ринку земель; удосконалення підходів до оцінки сільськогосподарських угідь та контроль за ціновою політикою продаж в агрогосподарчому секторі; захист прав власників земельних ділянок; залучення інвестицій в аграрний сектор, тощо [1; 5]. Це потребує продовження робіт з гармонізації національного законодавства з вимогами СОТ та ЄС, а також створення умов для залучення до аграрного сектору прямих іноземних інвестицій і кредитних ресурсів з метою подальшого розвитку аграрного виробництва та створення спільних інвестиційних проектів [4]. Ринок землі виконує соціальні та економічні функції в державі: забезпечує перерозподіл земельних ресурсів у сільському господарстві; формує остаточну вартість земельних ділянок завдяки збалансуванню ринкового попиту і пропозиції; стимулює сільськогосподарського виробника; забезпечує інформацією учасників ринкових операцій із земельними ділянками; здійснює посередництво при переміні права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, а також передбачає опосередкований контроль над процесом привласнення та продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення [1]. Тобто удосконалення агроекологічного іміджу України в світі потрібно починати з підвищення ефективності використання земельних ресурсів, з дотримання вимог використання земель за цільовим призначенням, забезпечення реалізації конституційних прав власності на землю громадян та держави. Тобто земельні відносини є сукупністю економічних, екологічних, правових та адміністративних соціалізованих відносин, котрі складаються між суспільством та його членами в процесі споживання земельних ресурсів.

Одним із головних завдань сучасної реформи ринку земель є запровадження автоматизованої системи реєстрації землі, запровадження іпотечного кредитуван-

ня та інвестування земельного ринку. Проте земля повинна бути належно оціненою. Однією з важливих характеристик земельної реформи є роздержавлення земель, відмежування земель комунальної власності з передачею у власність недержавним сільськогосподарським підприємствам, а також проведення грошової оцінки сільськогосподарських ділянок. Це варто базувати на принципах ринкового ціноутворення, конкуренції, договірних відносин та економічної свободи суб'єктів господарювання на земельному ринку [2].

Формування ринкової ціни на земельні ділянки в Україні проводиться, по-перше, за параметрами, які характеризують природні якості і властивості ґрунтів, по-друге, за економічною оцінкою земель. Сучасні ринкові, на основі приватної власності, або неринкові, на основі державної власності, форми землекористування в аграрному секторі економіки формують певну економічну культуру агрогосподарювання, або сільськогосподарську ментальність, де попередні інституціональні форми господарювання залишаються стереотипними [1; 3]. Тому наразі є необхідність селективної політики держави щодо розвитку ринкових форм обігу земельних ресурсів із найбільшим врахуванням специфіки регіонів, що сформує плідний національний ринок землі, який зможе бути конкурентним на європейських та світових ринках глобального співтовариства.

Список використаних джерел

1. *Аграрная реформа в Украине* / П. И. Гайдуцкий, П. Т. Саблук, Ю. А. Лупенко и др.; под ред. П. И. Гайдука. – М.: ННЦ ИАЭ, 2005. – 424 с. 2. Гнаткович О. Д. Еколого-економічні аспекти реалізації ринкових земельних відносин у сільському господарстві / О. Д. Гнаткович // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: зб. наук. праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 26. – С. 28–32. 3. Загурський О. М. Основні форми обігу земельних ресурсів / О. М. Загурський // Проблеми інтеграції економіки та освіти України у світове господарство: зб. наук. праць. – Біла Церква, 2008. – Вип. 2. – С. 12–16. 4. Косович Б. Структура земельних відносин в Україні: економіко-правовий аспект / Б. Косович // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – 2004. – №11(2) – 563 с. 5. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій. – К.: ННЦ, «ІАЕ», 2005. – С. 4–19.

D. E. Bogoslavets

THE USE OF STRATEGIES IN WORK MOTIVATION IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

Work motivation in organizations plays an important role today because it is the main factor in increasing efficiency at work and in activities of organization as a whole. Effectiveness of work motivation at organization requires effective management which can be provided through the introduction of strategic management. Therefore, applying motivational strategies is a key issue to which modern science confronts.

The problem of work motivation is examined in Ukraine by such leading scientists as O.I.Hadzevych [1] L.I.Dmytrychenko [2], Z.B.Zhyvko [3], Y.L.Zviahilsky [4] A.N.Sorokochaykin [6] and others. However, until today a strategic management in motivation requires additional applied research.

Motivation is the art of using a combination of factors involving not only financial issues, but also with self-esteem and the way of life. Motivation ensures that wages are only one of several elements of wage system employee. In the system of motivation - a thoughtful, rational, internally coherent set of instruments in which the company's management is trying to communicate with employees.

The standard process of building management systems can provide the motivation of five steps: examine the needs and preferences of employees - what most motivates its employees; analysis rating: salary, promotion, development and training - as the ele-

ments used in the system, which affects the motivation of workers; generalization of findings and develop proposals on changes to the system of motivation of employees to improve their work; development of new rules remuneration assessment procedures promote the right to education; training managers and their formal introduction as a mandatory principle

In this case, the task of managers is to develop such a mechanism of motivation that can take into account the personal needs of employees and provide effective work incentives through a fair system of remuneration.

In practice, Ukrainian company recently introduced increasingly strategic planning. Thus the development of strategic plans for the company determined the most important priorities of personnel policy, objectives for achieving them. Thus, the main priorities of the personnel policy on a long period of time is an important component of the strategic plan of the company. In strategic terms, the company determined the following components of personnel policy as determining the quality of the staff, the criteria in the selection of staff, structure and staffing company, areas of training of certain categories of employees. We focus our attention on non-material forms, as they are not widely used management strategies of work motivation in modern Ukrainian organizations.

Strategies in work motivation (Fig. 1) combine integrated approach that allows to set goals and objectives in comparison with available opportunities.

The essence of this approach is the recognition of the unique situation of each employee and the conviction that there is no policy that would satisfy each employee. The key in this case is flexibility.

Fig.1. Strategies in work motivation (developed and compiled by the author)

A flexible schedule allows employees to better integrate work and family life . creating individual working week . which corresponds to your graphics capabilities at home. Thus, the strategy involved and the authority provides for employees to set their own goals , make decisions and solve problems.

Strategy worker «tomorrow» makes it possible for women to combine work and family life (part-time, providing additional leave , etc.) and it is similar to teleworking - performance beyond time and space through the Internet. Today the distance (eg, Freelance . Teleworking , etc.) work is very common and widely used by organizations.

Regarding strategies modification of the working week and flexible work schedule . then these strategies are also similar, but the first provides assistance to employees in meeting needs through alternative types of employment (i.e. search for a particular employee a reasonable desired job), and the other - gives employees choice in building template their working hours (when the worker determines your schedule).

Common strategy plan (when several employees perform each task) makes it possible to reduce the amount of workload on employees , build team spirit and mutually replace each other. It reduces stress and enables optimal planning schedule , involving employees in its compilation.

Based on the above, it is considered that that the use of effective strategies for motiva-

tion combines the ability to meet the needs of employees and helps create a favorable microclimate in the team. The use of the above strategies will enable modern enterprises to enhance the effectiveness of work motivation in general.

References

1. Гадзевич О.І. Оплата праці в умовах ринку: теорія, практика: Навч. посібник / О.І. Гадзевич. – К.: КОНДОР, 2008. – 400 с.
2. Дмитриченко Л.І. Еволюція трудової мотивації та її криза в українському суспільстві / Л. І. Дмитриченко, В. Я. Якименко, О. К. Михайлова // Схід. – 2010. – № 2 (102). – С. 24-27.
3. Живко З. Б. Проблематика матеріальної мотивації праці в сучасному менеджменті підприємства / З. Б. Живко // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 3. – С. 271–278.
4. Звягільський Ю.Л. Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні / Ю.Л. Звягільський // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 65–74.
5. Мотивація трудової діяльності персоналу в умовах економічної кризи. [Електронний ресурс]. – Mode of access.: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58666.doc.htm.
6. Сорокачайкин А.Н. Управление персоналом: глоссарий: терминологический словарь / сост. А.Н. Сорокачайкин, Л.В. Ермолина. – Самара : Изд-во «Самарский университет». – 2012. – 104 с.
7. Стратегія управління персоналом – [Електронний ресурс]. – Mode of access: <http://www.ukraine-diplom.com/48/16440-strategiya-upravlinnya-personalom.html>.

І. І. Тучковська

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Сучасне світове господарство неможливо уявити без міжнародного туризму і туристичної індустрії. Для переважної більшості країн світу цей сектор матеріального виробництва став суттєвою частиною експортного потенціалу національних економік і навіть господарських комплексів у цілому.

Туризм відіграє важливу роль насамперед у підтримці досягнутого рівня освоєння території. На певному етапі господарського розвитку окремі поселення можуть втрачати промислові лісо- чи сільськогосподарські функції. Аби уникнути часткового занепаду, не кажучи про повну деградацію господарських систем та розселенської мережі, розпочинається експлуатація рекреаційно-туристичних ресурсів і розвиток туризму.

Туризм стає помітною, а то і провідною статтею національного прибутку з різних причин: екзотична дика природа (Кенія, Танзанія), мальовничість і незайманість ландшафтів (Непал, Нова Зеландія), пляжі (Сейшели), покупки (Гонконг і Сінгапур), культура (Китай, Індія, Індонезія), релігія (Ізраїль, Саудівська Аравія), розваги й азартні ігри (Монако), лікування й оздоровлення (Чехія, Швейцарія), культура інтимного спілкування (Таїланд, Філіппіни).

Слід зазначити, що показники темпів росту міжнародного туристичного потоку у сучасному глобалізованому світі миттєво реагують на стан світової економіки: зростання або падіння темпів росту ВВП тягне за собою збільшення або зменшення темпів росту міжнародного туристичного потоку відповідно. Ця залежність стала особливо виразною із початком і поглибленням глобальної економічної кризи: якщо у 2013 р. ланцюгові темпи росту ВВП та обсягу туристичного потоку відповідно склали 2,9 і 2%, то у 2009 р. вони становили – 0,8 і - 4% (в абсолютних значеннях це складає \$ 58 трлн. і 880 млн. прибуттів). Це – найгірші відносні показники за останні 10 років як для світової економіки, так і для міжнародного туризму.

Головним туристичним регіоном світу залишається Європа, на яку припадає 50,4% від загальносвітового обсягу туристичних прибуттів. На другій позиції із помітним відставанням утримується Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР), на третій – Америка. «Периферійним» туристичним регіоном світу є Африка.

Згідно з даними останнього випуску Барометра міжнародного туризму ЮНВТО за 2015 рік, кількість міжнародних туристичних прибуттів перевищила показники 2013 року і досягла 642 млн. осіб. – це майже на 40 млн. більше, ніж протягом того ж періоду 2014 (+7%) і на 1 млн. ос. більше, ніж за аналогічний період 2013 року.

За обсягом туристичних прибуттів серед окремих країн світу лідирує Франція. У 2014 р. її відвідало 74,2 млн. туристів, що на 5,1% менше, ніж у попередньому році. До десяти найбільш відвідуваних країн світу належала і Україна у 2013 р., проте у 2014 р. вона не ввійшла в десятку. У 2013 р. до нашої держави приїхало 25.4 млн. туристів, що майже на 10% більше, ніж у 2012 р. Загалом у п'яти країнах із топ-десятки (Франція, Іспанія, Китай, Італія, Велика Британія) обсяги туристичних прибуттів у 2014 р. порівняно з 2013 р. у середньому зменшилися на 2-3%; лише в Туреччині збільшилися відновлення сфери туризму, зберігаються в багатьох розвинених країнах. Перш за все це безробіття і введення бюджетних обмежень з метою збалансування дефіциту державного бюджету. Згідно з прогнозом Міжнародної організації праці (МОП), криза у сфері зайнятості триватиме до 2020 року. Дані, представлені ЮНВТО, свідчать про те, що туризм є одним з найперспективніших секторів, який може сприяти подоланню проблеми безробіття, з огляду на ту тенденцію, що за кількістю створення робочих місць він може випередити інші сектори економіки.

Рівень доходів від міжнародного туризму продовжує відставати від рівня прибутків у багатьох туристичних напрямках, як це зазвичай відбувається в періоди відновлення. Така ж тенденція спостерігається у сфері витрат туристів з основних країн виїзного туризму. Серед найкращих десяти країн за рівнем міжнародних туристичних витрат позитивний приріст був зареєстрований на традиційних ринках виїзного туризму, а саме: Німеччини (+1,5%), США (+2,5%), Франції (+2%), Італії (+3%) і Японії (+8%). В останні роки країни, в яких спостерігається економічне зростання, стимулюють розвиток ринку і забезпечують істотне збільшення міжнародних туристичних витрат. До них належать, насамперед, Китай (+22%), Росія (+26%) і Бразилія (+54%) [2].

До факторів, які сприяють покращенню ситуації на туристичному ринку, можна віднести: 1) зростання впевненості бізнесу і споживачів; 2) низький рівень процентних ставок і темпів інфляції, очікується їх помірне зростання на короткотермінову перспективу; 3) можливості відновлення ринків, які сильно постраждали у 2014 році; 4) наявність духу співробітництва і партнерства, яке викликане кризою і його збереження зацікавленими сторонами; 5) гнучке реагування сектора туризму на швидкі зміни попиту і нестабільну кон'юнктуру ринку; 6) можливість подолання основних структурних недоліків у сфері туризму і здійснення стратегій, які сприяють його стійкому розвитку в результаті кризи.

Сукупність висновків, що стосуються динаміки і тенденцій розвитку міжнародного туризму, можна звести до кількох головних положень [3]: 1. У довгостроковій перспективі міжнародний туризм розвивається прискореними темпами: із 1950 р. постійно зростають прибутки від обслуговування туристів та обсяги міжнародних туристичних прибуттів. Міжнародний туризм чутливо реагує на економічну ситуацію та негативні суспільно-політичні явища та процеси. 2. За обсягами туристичних прибуттів серед світових регіонів першість утримує Європа, серед країн – Франція. У 2013 р. Україна входила до десятки найбільш відвідуваних туристами країн світу. 3. Протягом останніх років міжнародний туризм найбільш динамічно розвивався у межах країн Близького Сходу.

Отже, туризм відіграє важливу роль у підтримці досягнутого рівня освоєння території.

Список використаних джерел

1. *Gavin Eccles Marketing, ustainable development and international tourism/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ataland.com/Files/Articles/h.pdf>. 2. *Rabah Arezki, Reda Cherif, and John Piotrowski. Tourism Specialization and Economic Development: Evidence from the UNESCO World Heritage List/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09176.pdf>. 3. *Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm.***

СЕКЦІЯ ІХ.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ

Г. М. Виноградов

КАТЕГОРІЯ «ФЕОДАЛІЗМ» В ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОБІЙМАХ СУЧАСНОЇ МЕДІЄВІСТИКИ: ДІАЛЕКТИКА ІННОВАЦІЙНИХ ПАРАДОКСІВ

Наповнений очевидними й беззаперечними інноваційними парадоксами вибух інтересу до феномену «феодалізму», традиційного як в історичній науці, так і в філософії історії, історіософії та інших типологічно близьких теоретико-методологічних галузях гуманітаристики, спровокували насамперед монографія 1994 р. англійської дослідниці С. Рейнольдс «Феоди й васали», дослідження 1997 р. російського медієвіста-слависта М. Свердлова, присвячене становленню феодалізму в слов'янських країнах, тримовна збірка «Присутність феодалізму» (Гьоттінген, 2002 р.), в якій свої судження щодо феодалізму висловили такі знані спеціалісти в царині медієвістики, як Л. Кухенбах, П. Косс, П. Хаємс, А. Герро (враховуючи також його синтетично-концептуальну монографію 1978 р., присвячену теоретичним об'рям феодалізму) та ін., розвідки М. Пастуро 2004 р. «Символічна історія європейського Середньовіччя» і К. Уікхема 2005 р. «Окреслюючи раннє Середньовіччя», кілька пізніх робіт Ж. Ле Гоффа і Ж. Дюбі, авторитетна 14-томна збірка «Трансформація Римського світу» (1997-2004 рр.), вихід у 2007 р. під загальною редакцією А. Гуревича «Словаря средневековой культуры», в підготовці якого взяла участь інтернаціональна команда авторитетних медієвістів, напружена міжнародна дискусія 90-х рр. XX ст. стосовно так званої «феодальної революції», а також численні статті й рецензії на згадані публікації А. Гуревича, А. Горського, Н. Хачатурян, В. Петрухіна, Л. Войтовича, В. Рички, П. Уварова та інших науковців. На сьогодні дискусійна напруга, яка тривала біля 20 років, дещо вшухла, проте оголилася низка, якщо дозволити стриману алегоричність, діалектичних інноваційних парадоксів; під наведеним словосполученням ми маємо на увазі відносно збалансовану ситуацію взаємовпливів типологічно близьких думок (різниця стає помітною при обговоренні конкретних локальних, часових чи інших проявів так би мовити «феодального») більшості сучасних медієвістів, небайдужих до теоретизування стосовно концептуального змісту феномену феодалізму, адже очевидна парадоксальна «інноваційність» спостерігається скоріше в прагненні по суті повторити класичні (переважно позитивістські, до певної міри – марксистські) історіографічні постулати ХІХ – ХХ ст. щодо феодалізму, тільки за допомогою термінологічного арсеналу сучасного дискурсу, наповненого концептами і поняттями, запозиченими переважно у структуралістів і (меншою мірою) постструктуралістів. В розумінні суті феодального більшість згаданих авторів (крім Ж. Ле Гоффа, Ж. Дюбі, Р. Фос'є, А. Гуревича і деяких інших; до речі А. Гуревичу ще на початку 70-х рр. ХХ ст., всупереч пануючій в СРСР ідеології, вдалося сформулювати раніше згаданих французьких науковців цілісну і оригінальну концепцію західноєвропейського феодалізму, вдосконалення якої автор продовжив пізніше) пріоритетними продовжують вважати соціально-економічні фактори, насамперед панування крупного землеволодіння, сеньйорально-васальної системи суспільної залежності, розглядаючи культурно-релігійні, ментальні, духовні й інші типологічно близькі сегменти Середньовіччя традиційно в той чи інший спосіб похідними від перших і другорядними.

Зрозуміло, науковці мають повне право на власну позицію, яка не тільки орієнтована на класичні історіографічні взірці, але і обґрунтована власними творчими здобутками. Втім занепокоєння викликає наполегливе небажання більшості су-

часних медієвістів (а ця галузь історичного знання об'єктивно вимагає, крім іншого, ґрунтовних знань в царинах теології й лінгвістики, зокрема гебраїстики, грецької й латинської мов тощо) визнати пріоритетність кількох очевидних рис, притаманних християнському Середньовіччю; їх ігнорування чи розгляд в якості маргінальних і непринципових спотворюють наше уявлення як в цілому про тисячолітню середньовічну епоху, так і про її окремі регіональні чи етапні складові. Оскільки ми неодноразово висловлювалися стосовно наше розуміння феномену феодального, запропонувавши теоретико-методологічне й прикладне обґрунтування його так званої інтелектуальної моделі (на прикладі Давньої Русі з необхідними екскурсами до інших регіонів Середньовіччя), відсилаємо зацікавлених читачів до відповідних публікацій, окресливши тут тільки коло найбільш принципових проблем. По-перше, варто звернути увагу на те, що найважливіших теоретичних підвалин категорії «феодалізм» містяться вже в самій латинській семантичній структурі відповідного слова, адже прикметник *feodus, a, um* означає «огидний», «мерзенний», «потворний», «бридкий» та ін., похідний від нього іменник середнього роду *feodus, oris* – «союз», «договір», «закон» (природи), а похідне дієслово *feodo, āvī, ātum, are* – «бруднити», «мазати», «спотворювати», «плямувати», а також «порочити», «знеславлювати», «спустошувати», «калічити», «ранити», «завдавати поразку», «мордувати» тощо. Напрочуд діалектичним є співвідношення римського державно-язичницького тлумачення зазначених термінів з пізнішим християнським, оскільки перше виразно фіксує потужний історичний досвід контактів Риму з германськими й іншими варварськими народами, з якими необхідно було, вступаючи в союзні дипломатичні, військові, політичні, економічні та інші стосунки, підписувати договори, не забуваючи про потенційну підступність цих народів, бридких і огидних з погляду римлян, схильність до шантажу і зрад; власне християнська інтерпретація зазначених семантичних складників пропонувала інше смислове навантаження у відповідності, зрозуміло, зі своєю богословською, історичною і моральною доктриною, а саме: взірцем для земних союзів і договорів був тепер спочатку союз Бога з богообраним єврейським народом, а після його гріхів, які каралися єгипетським, вавилонським полонями, перським і римським завоюваннями, а особливо – неприйняття Сина Божого як Месії, новий союз Бога з усіма людьми незалежно від національності; крім того, загальновідомим є християнське тлумачення (зокрема у київського митрополита Іларіона) Закону Мойсея, євангельської Благодаті й Божественної Істини. Важливими для становлення і поступу християнського Середньовіччя були також положення про потворність, мерзенність і інші вади людей, оскільки це мало постійно нагадувати про гріхопадіння і взагалі схильність до гріха, а також про недосконалу природу людини, яку щомиті спокушує диявол. Але чи найглибшої метаморфози зазнала семантична природа дієслова, оскільки грецькою *Χριστός* означало не тільки «помазаник» (Божий) в сакрально-містичному сенсі як дослівна калька єврейського *mašiah* – Месія (в грецькій вимові, в якій відсутній звук і буква «ш»; в аналогічний спосіб передаються через «с» численні запозичення з єврейської на кшталт Мойсей, Ісус, Єрусалим, Соломон та ін.), але і «брудний», «заплямований», «спотворений», що було причиною глузування язичників над першими християнами.

Не можна оминати увагою ще один показовий приклад, типологічно близький до наведеного. Стосовно європейської католицької моделі організації стосунків між представниками певних правлячих династій середньовіччя богослови використовували словосполучення *corpus fratrum*, яке німецькі історики ХІХ ст. почали активно використовувати, спочатку щодо Франкської імперії Карла Великого і його нащадків, пізніше – французьких, германських і інших територій, в значенні «братське співволодіння» (державною й підданими) і яке використовується і до сьогодні; російський історик О. Назаренко останніми роками активно послуговується наведеним терміном в якості по суті універсального щодо середньовічних

країн в цілому, включаючи Польщу, Чехію і Русь. Втім, як не прикро, солідні науковці не враховують як мінімум дві важливі обставини: по-перше, *corpus fratrum* дослівно означає «тіло братів», а з християнської візії це в першу чергу означає християнську цивілізацію як таку в якості тілесно-містичного володіння апостолів, які символічно вжили на Таємній Вечері через посередництво хліба і вина Плоті й Крові Христової і розпочали поширювати цей принцип за допомогою таїнства євхаристії (яка імітує Тайну Вечерю) потенційно на весь світ; по-друге, знову з християнської богословської традиції кожна держава – містично-символічне тіло правлячої династії за аналогією як церква є містично-символічним Тілом Христовим. Саме під таким кутом зору і сприймало Середньовіччя концепцію *corpus fratrum*, а не в світському, безсумнівно – примітивному й однобокому, сенсі, поширеному і до сьогодні в історичній науці, який, як бачимо, не враховує особливостей світогляду епохи, спотворюючи в такий спосіб і сутність феодальних відносин.

Отже ми бачимо, що навіть фундаментальний термін та типологічно близький до нього для розуміння феномену феодалізму налаштовує на обов'язкове врахування потужної теологічно-лінгвістичної основи середньовічної християнської цивілізації; крім того, це положення суттєво посилюється за рахунок врахування провідного світоглядного положення християнського віровчення, а саме того, що Слово Боже стало Плоттю, Сином Божим, залишаючись в містичний спосіб одночасно Богом, тому середньовічні богословські й світські інтелектуали свідомо будували спочатку лінгвістичну модель своєї цивілізації, відповідно до якої на наступному етапі створювалися соціальні, економічні, політичні та інші похідні моделі з подальшою практичною реалізацією їх інтелектуального й морального потенціалу. Для адекватного розуміння сутності феодалізму як такого й феодальних стосунків в усій можливій повноті необхідно в першу чергу врахувати символічно-містичний потенціал мови (насамперед грецької, латинської й церковнослов'янської, але обов'язково також є давньоєврейської), за допомогою якої середньовічні інтелектуали свідомо й на високому професійному створювали, як зазначалося, взірцеву конструкцію, згідно якою й вибудовувалася композиція соціуму, який, до речі, з середньовічної точки зору мав бути сукупністю церковних парафій-громад (показово, що назва класичного трактату Блаженного Августина *De civitate Dei* дослівно з латини означає «Про громаду Божу», а не «Про Град Божий» як помилково прийнято, на жаль, і до сьогодні), які в ідеалі імітували єврейські кагали, проте, зрозуміло, без притаманної останнім у відповідності до канонів іудаїзму етнічної ізоляваності.

Н. В. Агафонова

МОВА ПОЛОВЦІВ

Сучасний світ потерпає від конфліктності різних історичних пам'ятей. Історичну пам'ять застосовують і використовують з метою таврувати, дискредитувати опонента, запропонувати свої вердикти і, як результат, «грати на конфліктному минулому в сьогоднішніх політичних змаганнях» [9, 11]. Ми не маємо ототожнювати історію і історичну пам'ять, та вони відзначаються взаємозалежністю. Сфера історичної пам'яті – це не стільки простір продукування історичного знання, скільки засіб донесення уже сформованих матриць історичного досвіду до широкого загалу і їх закріплення в суспільній свідомості [9, 13].

Історичному знанню відводиться провідна роль в формуванні історичної пам'яті. Аби історична пам'ять не стала детонатором суспільних збурень, слід позбутися в процесі формування історичного знання практики пасеїзму (самолюбства), етноцентризму, розширити методологію дослідження. Маємо визнати, що головна мета історичної науки – не оцінка. «Наука не базар, где любой товар оценивается для продажи... Объекты научного исследования не оценивают-

ся, а исследуются», – зауважує Л. Гумільов в «Апокрефических диалогах» [21]. Історичне дослідження, на думку історіософа, має спиратися на основний « архів» – логіку подій [21].

В сучасній українській історичній науці є теми, які не відзначаються «посиланням» на логіку подій. До таких відносимо проблему витоків та місії Половців. В. Половець у монографічному дослідженні «Половці» (2007) робить слушний висновок: «...цілісної картини походження і життя половців нікому з дослідників не вдалося скласти. Усі вони (дослідники – А.Н.) задовольнялися розглядом лише окремих фрагментів, які створюють мозаїку» [13, 26]. Правомірністю відзначається і «вирок» С. Наливайка: «...питання про походження і найдавнішу історію половців досі відкрите» [10, 439].

Аналіз напрацювань фіксує наявність двох, виключаючих одна одну, парадигм, на яких засновуються дослідження в даній темі: «половці – кочівники, тюрки, «половці-автохтони». Наші акценти в проблемі витоків половців базовані на парадигмі «половці-автохтони», до якої ми додаємо акцент, визнаний значним рядом вчених, – «половці – поліетнічна даність». Доводячи автохтономізм половців, маємо дослідити питання мови у останніх.

Лінгвістичним матеріалом будуть оніми. Вдамося до встановлення етимології половецьких онімів, памятаючи при цьому: наявна в літописах іменна гама на означення лідерів в половецькому світі є такою, що переживала (в момент включення її в тканину літопису) деякі буквено – фонетичні трансформації чи мутагенувала. Шарукан – від «сар» + «рус» + «кіян» [4, 377] = «правитель героїчних русів». «Бараг» в сучасній осетинській мові означає «вершник» [1165]. Торас (з тексту Суздальського літопису за Лаврентіївським списком) - від «тор» - «зброя», «воїн» + «рус» = «воїн русів». «Тарсук» - від «темний», «чорний» [1165] + «сіах», що в перекладі з осетинської означає «велетень» [16, 56]. Отже, у сумі отримаємо «темний велетень». Челбук - від «сол» - «сонце» + «бог» - «небесний владица» [19, 124].

Кончак – від «кіян» + «сак» = «героїчний воїн». Можливе й інше прочитання оніму «Кончак» - від «кіян» + «сіах» = «герой-велетень». Онім «Арслан» – від «Арес» – «бог війни» + «алан» = «алан – шанувальник бога війни Ареса». Пукитан від «пук», що в сучасній сербо-хорватській мові означає «полковник» [6, 206], тобто «вояк». Белдюзь – в осетинській – молот: «баелдо» [16, 253]. Китанопа – від осетинського «katona» - «боєць» [16, 12] + «Апі» – «Земля» = «воїн, що поклоняється богині Землі», або від «кит» – «збирач боргу з землі», бо лексема «кит» в перській мові означає «розрахунок» боргів, зобов'язань [4, 377]. Сурбар чи від іранського «саєрибараєнаєг» – «визволитель» [19, 319], чи від осетинського «сеєрибар» – «свобода» [16, 472]. Тугарин від «туг» – «прапор» [4,410] + «арії» = «прапор воїнів». Онім «Тугоркан» можемо прочитати і як двоелементний: «туг» - «війна» [16, 45] + «кіян» – «герой» = «герой війни» чи «героїчний воїн». Камоса від «кама» - кинжал (гостра зброя) у народів Західного Кавказу [19, 92]. «Камоса» – «бронза», тобто «міцний сплав» [4, 124]. Маніак - від осетинського « мініуаєг» – «добродій» [16, 131]. Таз – в осетинській – «небезпека» [1, 66]. Можливе й інше прочитання: Таз від Тіас (Тазоокій [20, 21] – велетень з нартівського епосу. Дослідники епосу співвідносять велетня, що мав одне кругле око з давнім міфологічним уявленням про Сонцеоко. Око велетня асоціювалося з блискучим круглим тазом чи тарілкою, такими схожими на Сонце. Куррусь – онім, що складається з двох елементів: «кур» – «кьоруу» у народів Західного Кавказу у значенні «захист», «охорона» + «рус» = «захисник русів». «Урусоба» теж оном двоелементний: «урус» – «рус» + «оба» – «батько» [4, 40] = «батько русів».

Оскільки за половецями прочитуємо і слов'ян, то наведемо кадастр суто слов'янських онімів: Кобяк, Сокал, Коза. Розбивши онім «Сокал» на два елементи: «сак» - «воїн» та «Ала» – «змій», - отримаємо значення «воїн – ала». Ала – змій з вовчою головою та крилами сокола: «Каждый ала оборонял свои угодыя от напа-

денья других... Дракон ала один из слуг Чернобога, упоминается в древнерусских сказаниях. С алами боролся святой Илья. Если раненый ала падал на землю, люди могли приручить и превратить в своего защитника» [8, 14]. Отже, онім «Сакал» може означати «воїн – змій». Утім можемо прочитувати «Сокал» від угорського (а угорська мова, зважаючи на фундаментальну присутність в угорському соціумі нащадків половців, не може не нести в собі потенціал половецької мови) sokkal – «кращий» «головний» [15, 200]. Коза від слов'янського «коза» у значенні «загартований». « Застывший при плавке металл и отвердевшая в печи масса называлась козлом», – читаємо в словнику Баженова. Кобяк від давньослов'янського «кобник», що вмішувало значення «той, що вміє пророкувати». Саме на такому значенні лексеми «кобник» акцентує Дюсбург («Хроника Прусской Земли» 1326 р.): князі слов'янського світу виконували ще й функцію первосвящеників, тобто жерців. В Іпатіївському літописі читаємо: «Скомонд бе бо волхв и кобник нарочит» [12, 799]. Асолук від слов'янського «асілки», в однині могло бути «асо лук». Асілки в білоруській міфології – велетні – багатирі [8, 21]. Оніми XI-XII ст., що презентують половецький етносвіт, є такими близькими до тих, що побутували у слов'янській культурі XV ст.: Острогет, Рогдай, Полелич, Громвал, Купальдїй, Дулепа, Претич, Станай, Бурлій, Артазій, Турнал, Перунада, Гудима [7; 15, 21].

На думку вчених, половецька мова найповніше відображена у рукописній збірці XIII – XIV ст. «Alfabetum Persicum, Comanikum et Latinum Anonimi skriptum Anno 1303. Die 11 Julii», більше відомій під назвою «Codex Cumanicus». Як бачимо, навіть у назві збірки на першому місці глосарій іранський: persicum. Зрозумілим є той факт, чому на початку XIV-го століття Куманія була двомовною. Двомовність встановлюється від 1223 року, першого експансивного удару татар-тюрків. Вісімдесят років співжиття далися взнаки.

Лінгвістичний матеріал у форматі онімів є основним в оцінці мовного ландшафту половців, що проектує висновок: половецьке етносередовище індоіраномовне. Іменна гама половецьких князів з легкістю «прочитується» з санскриту, іранської або мов з індоіранської мовної сім'ї. Більшість імен лідерів (князівської верхівки) половецького соціуму вміщують значення «воїн», «захисник». Частина онімів несе в собі значення, що є, по суті, характеристикою чи оцінкою якостей характеру. Язичники (половці ревно трималися народом виробленої системи знань і переконань) вірили в силу імен-символів: боротьби, свободи, відданості, жертвності, відваги. Індо-іраномовність половців – аргумент на користь парадигми «половці – автохтони».

Список використаних джерел

1. Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка / В. И. Абаев. – [Т. 1]. – Москва-Ленинград, 1958.
2. Агафонова Н. В. Втрати історичної науки від встановленої в XIX ст. державної практики «охранительной истории»: до питання про культурно-досвідні витоки пічонагів і половців / Надія Агафонова // Генерація наукових ідей: соціально-економічні, суспільно-політичні, гуманітарні, історичні, культурологічні та правові аспекти досліджень проблем сучасного українського суспільства. – Вип. 1. – Первомайськ : ПФ КІРУЕ, 2011. – С. 113-121.
3. Агафонова Н. В. Етнікон «половці» у контексті реанімованої парадигми «половці – автохтони»: спроба полідисциплінарного аналізу / Надія Агафонова // Гуржіївські історичні читання. – Випуск 10. – Національна Академія наук України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2015. – с. 121- 129.
4. Восканян Г. А. Русско-персидский словарь / Грант Аванесович Восканян – М. : «Русский язык», 1986.
5. Голубовский П. В. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. История южнорусских степей IX-XIII вв. / А. Голубовский. – Киев : Ун-т. тип., 1884. – 254 с.
6. Грузич Б., Шубин Н. Речник. Руско-српскохрватски српскохрватско-руски с кратком грамматикум руског језика. Девето издание / Бранислав Грузич, Никола Шубин – Пролетар-Београд Обод-Цетинье, 1972. – 206 с.
7. История Малороссии Николая Маркевича. – [Т. 1]. – М., 1842.
8. Конев Е. Ф. Славянская мифология / Е. Ф. Конев. – Минск : Харвест, 2003.
9. Нагорна Лариса. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – Київ : ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2012. – 328 с.
10. Наливайко Сергій. Етнічна історія Давньої України Київ Євшан – зілля 2007. – 619 с.
11. Плетнева С.А. Половцы / С.А. Плетнева. – М.: АН СССР, Наука. – 1990.
12. Полное собрание русских летописей. – [Т. 2.]. – Москва : Наука, 1965.
13. Половецъ В. Половці. Чернігів: Просвіта,

2007. – 136 с. 14. Расовский Д. А. Половцы. Ч. 1. Происхождение половцев / Дмитрий Александрович Расовский – 1935. 15. Русско-венгерский учебный словарь. Шестнадцатое издание. – Будапешт, 1988. – 306 с. 16. Русско-осетинский словарь / Сост. В. И. Абаев. Под ред. М.И. Исаева [2-е изд. испр. и доп]. – М. : Советская энциклопедия, 1970. 17. Толочко П. П. Кочевые народы степей и Киевская Русь / Петр Петрович Толочко. – Санкт-Петербург : АЛЕТЕЙЯ, 2003. 18. Фамицын А. С. Божества древних славян / А. С. Фамицын. – Санкт-Петербург, 1884. 19. Хабичев М. А. Взаимовлияние языков народов Западного Кавказа / М. А. Хабичев. – Черкесск, 1980. 20. Хамедова М. Р. Общее и особенное в нартских сюжетах народов Дагестана и Северного Кавказа / М. Р. Хамедова // Дагестанский фольклор во взаимосвязи с иноэтническим фольклором. – Махачкала, 1985. 21. www.mumidol.ru/taiga/gum.htm Л.Н. Гумилев, д.и.н., д.г.н. Апокрифический диалог // Нева – № 3, 4. – 1988.

С. В. Алексеев

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ РИНКОВОГО ТИПУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1991–2005 рр.)

Банківська система є однією з найважливіших структур ринкової економіки будь-якої країни. В умовах глобалізації сучасні банки своєю діяльністю глибоко проникають в усі сфери життя суспільства, активно впливають на економічні, соціальні та політичні процеси.

Органічною складовою економічних ринкових перетворень у 1991–2005 рр. стало формування нової банківської системи і визначення її правових основ. Таким чином, в перехідний період перед Україною постала необхідність розбудови ефективної банківської системи ринкового типу.

Банківська система й банківське законодавство України досі перебувають у процесі становлення, тому їх розробка залишається актуальним завданням сучасної науки. За цих умов вагомим значення набуває проблема вивчення та узагальнення історичного досвіду формування банківської системи України в перехідний до ринку період.

В процесі переходу до ринкової економіки стало зрозумілим, що існуюча в країні банківська система потребує ліквідації державної монополії та відродження комерційних недержавних банківських структур.

Створення прототипу системи українських комерційних банків почалося ще у 1988–1991 рр. у складі банківської системи СРСР. На першому етапі фундамент нової банківської системи було закладено створенням перших кооперативних комерційних банків на підставі Закону СРСР «Про кооперацію» (1988 р.). Перший кооперативний банк «Таврія» було зареєстровано 24 листопада 1988 р. у Феодосії, а перший комерційний банк – «Український інноваційний банк» був заснований 24 січня 1989 р. у Києві. Саме з 1989 р. в Україні починається створення комерційних та кооперативних банків. Їх засновниками ставали державні установи та підприємства, кооперативні організації, профспілки і т. ін. До кінця року діяло вже 12 комерційних та 5 кооперативних банків [4, с. 39–40].

На 20 червня 1990 р. на території України було офіційно зареєстровано вже 25 банків (17 акціонерних комерційних і 8 кооперативних). Але ці банки оперували ще обмеженими капіталами і були розміщені вкрай нерівномірно. Вони містилися в Києві, на Західній Україні, Південно-Східній Україні та в Криму [1, с. 17].

Зазначимо, що створення нової банківської системи в Україні на основі державних банків розпочалося в березні 1991 р. із прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким було закладено основи дворівневої банківської системи. Таким чином, в Україні було скасовано монополізм держави у банківській сфері та закріплено правовий статус функціонування системи комерційних банків.

Формування перших комерційних банків прискорилось після проголошення

незалежності Україні у серпні 1991 р. Цьому сприяла ліберальна ліцензійна політика держави. Справжній спалах цього виду діяльності відбувся у 2-пол. 1991 р. Саме після путчу ДКНС у серпні 1991 р. партноменклатура, в умовах кризової політичної ситуації змогла примусити директорський корпус влади основну масу своїх грошових ресурсів в акціонерні комерційні банки, які стали швидко виникати в країні [5, с. 26].

У грудні 1991 р. після ліквідації Держбанку СРСР на базі Українського республіканського відділення Держбанку відбулося створення Національного банку України. Національний банк став центральним банком, а решта банків отримала статус комерційних.

Третій період (1992–1993 рр.) характеризувався виникненням банків так званої «нової хвилі» із залученням значного приватного капіталу. Це був період переважно екстенсивного розвитку банківської системи в умовах наростаючої гіперінфляції та різкого падіння курсу національної валюти. На цьому етапі з різних бюджетних і позабюджетних фондів виникає низка комерційних банків таких, як «Аваль», «Інко», «Відродження».

Але на рубежі 1993–1994 рр. у банківській системі почали проявлятися негативні тенденції. Більшість комерційних банків були не в змозі якісно виконувати свої функції: не існувало ще якісного кадрового забезпечення, процес створення банків супроводжувався високими темпами падіння виробництва в країні тощо.

Четвертий період (1994–1996 рр.) становлення банківської системи розпочався з процесів банкрутства окремих банків. Багато банків у цей період було ліквідовано. Так, у 1994 р. було ліквідовано 11 банків, у 1995 р. – 20, серед яких були найбільші комерційні банки – «Інко», «Відродження», «Економбанк», «Лісбанк». У 1996 р. явними банкрутами стали 45 банків, а ще 60 опинилися у стані прихованого банкрутства [8, с. 83].

Зауважимо, що процес масового банкрутства банків вносив ускладнення у функціонування не тільки банківської системи, а й всієї економічної системи країни. До того ж була підірвана довіра до банківської системи у пересічних вкладників. Отже, в цей період банківська система України перебувала у стані стагнації.

Варто зазначити, що в умовах глобалізації для цього періоду були характерні й інші процеси, які істотно впливали на структуру банківської системи України. Так, на кредитно-фінансовому ринку України починають працювати іноземні банки та їх представництва (всього їх було зареєстровано 14). З'являються також 5 нових українських комерційних банків.

П'ятий період (1996–2000 рр.) характеризувався активною діяльністю НБУ у подоланні інфляційних процесів, створенням сприятливих умов для здійснення грошової реформи і введення в обіг національної грошової одиниці – гривні. В банківській системі спостерігалися позитивні тенденції, вона набувала ринкового типу, в державі реєструвалися іноземні банки та їх представництва. Але фінансово-економічна криза, яка розпочалася в Україні у 1998 р., внаслідок значної девальвації курсу національної валюти, призвела до суттєвого скорочення сукупного капіталу українських банків та зменшення кількості комерційних банків у наступні роки.

Як свідчать статистичні дані, починаючи з 1992 р. кількість банків стрімко зростала до 1995 р., а з 1996 р. почався процес скорочення кількості комерційних банків. За період з 1992 р. до 2000 р. із Державного реєстру банків було виключено 77 банків [3, с. 151–152].

На початок 2004 р. в Україні налічувалось 179 банків, а на початку 2005 р. – 183 банки [3, с. 151–152], але не всі вони були діючими. У той час більше половини фінансового ринку України контролювали 10 найбільш рейтингових банків: Ощадбанк, Промінвестбанк, Приватбанк, Укрсоцбанк, «Україна» та ін. Більш менш стабільними можна було вважати приблизно 50 банків України, включаючи банки з іноземним капіталом [6, с. 67].

Водночас слід звернути увагу на те, що на території України материнські офіси банків були розташовані вкрай нерівномірно. Так, 54% материнських банківських установ знаходились у Києві та Київській області. П'ята частина банків була зосереджена у найрозвинутіших промислових регіонах. А в північних і західних областях частка самостійних банків не перевищувала 5% [2, с. 21]. Найменш охоплені банківською інфраструктурою були Тернопільська, Чернівецька, Житомирська та деякі інші області.

Серед факторів, що пояснювали нерівномірність концентрації банківських підрозділів в різних регіонах України можна назвати різну інвестиційну привабливість регіонів, історичні умови створення банків, співвідношення міського і сільського населення, а також різні соціально-економічні умови в регіонах, географічні фактори тощо.

Зазначимо, що прийняття у 2001 р. НБУ Постанови № 375 дало поштовх стрімкому розвитку мережі регіональних підрозділів банків. За даними НБУ на кінець 2005 р. найбільш розвинуту регіональну мережу, яка складалася з понад 500 структурних підрозділів, мали такі великі банки як Приватбанк, Ощадбанк, УкрСиббанк, «Аваль», Укрсоцбанк [7].

Але не всі комерційні банки України витримували конкурентне навантаження. Майже кожен другий банк, створений в Україні після 1991 р., був у подальшому ліквідований. У 2005 р. на стадії ліквідації перебувало ще 11% загальної кількості банків, зареєстрованих в Україні, – це 20 банків [2, с. 26]. На думку фахівців, ця кількість могла бути і більше, оскільки до них потенційно належали усі банки з категорії проблемних.

Таким чином, в перехідний до ринку період існували певні проблеми, що стояли перед банками: це низькі темпи приватизації, високий рівень інфляції, нерозвиненість ринків капіталу і нерухомості в країні, зменшення доходів населення, недовіра вкладників до банків, повільний розвиток малих підприємств, податковий тягар тощо. На розвиток банківської системи України впливали й суперечливі політичні і соціальні перетворення в країні та відсутність досвіду побудови національної банківської системи в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Банківський менеджмент : навч. посіб. / за ред. О. А. Кириченка. – К.: Знання-Прес, 2002. – 438 с.
2. Бутенко О. Становлення банківської системи в Україні. Проблеми капіталізації / О. Бутенко // Банківська справа. – 2005. – № 6 (66). – С. 20-31.
3. Грошово-кредитна та банківська статистика : таблиці // Бюлетень Національного банку України. – 2004. – № 7 (138). – С. 151-152.
4. Костюченко О. А. Банківське право : підручник / О. А. Костюченко. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 928 с.
5. Ларцев В. С. Основные этапы разгосударствления банковской системы в Украине / В. С. Ларцев // Экономика Украины. – 2002. – № 5 (478). – С. 24-28.
6. Міщенко В. І. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: навч. посібник / В. І. Міщенко, А. В. Шаповалов, В. В. Салтинський, І. М. Вядрова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 216 с.
7. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/bankdict/banks>. – Дата звернення: 12.06.2016.
8. Чуб О. Становлення та розвиток банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу / О. Чуб // Банківська справа. – 2008. – № 6 (84). – С. 81-89.

O. Babenko, V. Belous

AD FONTES: NATIONALITY AS BASIS FOR PERSECUTIONS

Recently the country has marked a sad anniversary of Babyn Yar, 75 years of the tragedy of mostly Jews. The term «ethnic cleansing» will enter our lives much later, with events in Nigeria and Yugoslavia, though the process proper has been going on for centuries.

In this paper we intend to show, that persecutions of individuals and entire peoples by the principle of nationality were not unknown in the former Soviet Union. For in-

stance, Jews have always referred to themselves as the haunted and persecuted people. True, they were forced to live outside the pale of settlement (in Russia, in 1791-1917, the limits of territory, where Jews were not allowed to reside. This limitation applied to 15 provinces of Poland, Lithuania, Byelorussia, Bessarabia, greater part of Ukraine etc.) [1]. Being deprived of land, they had to earn money as petty craftsmen, traders, money-changers etc. The people did not have its own working class or peasants.

The situation began to change with the adoption of a new progressive law in spring 1917, and social movements began to appear and develop. Initially they were centred around sports and national culture, later – trade unions sprang up, still later – political parties. Due to a high percentage of Jews in socialist movement and, after the October Bolshevik coup, in the ranks of the ruling party, some nationalist Jewish organizations initially copied appropriate structures of the Bolsheviks (the party and Communist Youth, for instance, to name but one).

The Communist slogan, that proletariat has no nationality, soon started to be forcefully applied to different nationalist formations, and Jewish were not an exception. Jewish section in the party Central Committee was disbanded, the same fate betook youth and sports organizations. Some of them tried to operate on a covert basis, but the regime would not have it. Organization, known by many names – Che-Ka, OGPU, NKVD (predecessors of KGB) – used its versatile tools of intimidation and repression to first discourage and then stifle «political deviations». Their practices soon bore fruit, so much desired by the Communists. Many Jewish activists denounced their affiliations, some simply quit, the staunch ones have gone to the Gulag «for correction».

But «manuscripts do not burn»: lists of activists and rank-and-file members of nationalist organizations, laboriously compiled by the «law enforcement» bodies of the country remained in fire-proofed storage, waiting for their time.

This time was not long in coming. When socialist experiments began to drastically fail, the ruling party decided to put the guilt at somebody else's door. Jews were among the first to feel the impact. First, following example of mediaeval knights, «knights of «Iron Felix» milked Jews for money. According to closed criminal case from our archives even meagre sums were confiscated. Some of these monies were stashed away by the people as an insurance for a very unstable future, some – for weddings or funerals. Sum total for 18 cases was 118 US dollars and 180 roubles in gold [2, 3, 4 and many others]. People were arrested and intimidated till they payed up, some spent up to 6 months in jail to make them think faster and in the requested direction.

But money is only money. Illya Muravsky was arrested in 1924 for being a member of «Histadrut», Jewish trade union, and later expelled to Palestine [5]. His younger sister Sarah was arrested in the age of 18, accused of being a member of a Jewish nationalist organization, and, though the fact was not proved, sentenced for three years in exile in Kazakhstan.

Some were even less lucky. Vera Sokolovskaya, of a well-to-do Jewish family [6], alternated arrests, prison terms and exiles since 1923 till 1959, some of them she shared with her parents and husband, Zeilik Daenman. In prison cells and in the taiga and tundra of the North she met other Jews: Lokerman, Zeitlin, Yankelevich, Keilis, Malkin, Gesenzweig, Yakobson, Levin, Stern, Bruk [6, pp. 73-78].

The year of 1926 is the year when OGPU delivered a decisive stroke, which practically finished off with Jewish organizations. Ida Teplitskaya and Riva Zlobinskaya, a nurse and a modiste, were arrested on November, 1, 1926, and put to jail. They unanimously refuted accusations put forward against them of being active members of Jewish nationalist organization, refused to sign transcripts of interrogations and confrontations, as well as any other papers [7, pp.63-65]. Not found guilty, they nevertheless were exiled to Soviet Central Asia for three years each. In October 1931 Zlobinskaya got herself another exile, this time to Siberia. When she returned home, the ever-vigilant NKVD in 1938 accused her again of taking part in «counterrevolutionary, anti-Soviet, under-

ground, Zionist, fascist, spy and terrorist organization», a typical name for a fake organization, trumped-up by the NKVD itself (the practice was rife in that wild and queer time!). Zlobinskaya was tried by a shortened procedure and shot.

Socialist ideas of freedom and equality attracted people of different nationalities and from different strata of society, Jews among them. The Russian revolution, having promised the Jews social liberation and exodus from the pale of settlement, has attracted many of them into the ranks of its devout and staunch fighters. Some blind believers joined the Che-Ka and fought against their blood brothers, who began to doubt the rightness of the practical politics, adopted by the «infallible» party and its leaders. The result was that ideas won over the blood and so in many criminal cases names of the accusers and of the accused have common Semitic roots. The study of criminal cases of this period shows that there were many Jews in the ranks of the Che-Ka (and later OGPU, NKVD). The case of Muravsky, for instance, was investigated by a person by the name of Hitler (in late 1930-ieth he was accused of some violations of law and executed). The names of Teitel, Fuks, Peizner, Rozenberg, Yansky etc. among his colleagues sound Jewish enough to support our observation.

Persecutions based on the nationality touched not only Jews. We have found ample examples of repressions against Poles, Bulgarians, ethnic Germans, who lived in the territories of Odessa, Nikolayev, Kirovograd provinces. Entire villages have been depopled and practically ceased to exist. Adults of both sexes were wrongly accused, tried by ersatz courts and sentenced to 5-10 years of hard labour or to execution by the firing squad. The destinies of their families, of children are not difficult to guess.

Much has already been done to disclose this grim history, but the archival criminal cases of the 30-40-ieth and the beginning of the 50-ieth are still waiting for their researchers.

References

1. Гессен Ю. И., *Закон и жизнь. Как созидались ограничительные законы о жительстве евреев в России*, СПб, 1911; 2. *Archival criminal cases from the depository of State Archives of Kirovograd Region*, *Huralnik*, # 7981; 3. *Ibid.*, *Tokman*, # 7973; 4. *Ibid.*, *Ostroy*, # 7988; 5. *Ibid.*, *Muravsky*, # 9965; 6. *Ibid.*, *Sokolovskaya*, # 12306; 7. *Ibid.*, *Teplitskaya, Zlobinskaya*, #12801.

В. Г. Ільїн, І. Ю. Робак

ДОСВІД БОРОТЬБИ З ПИЯЦТВОМ ТА АЛКГОЛІЗМОМ У ХАРКОВІ В 70–80-ті РОКИ ХХ ст.

Згадуючи тридцятиріччя початку останньої антиалкогольної кампанії в СРСР, яка показала безрезультатність виключно заборонних заходів у боротьбі з пияцтвом, разом з тим не можна не бачити, що вона мала чітке ідеологічне спрямування на засудження пияцтва як соціального явища, чим визначалася своєрідність спроб його викорінення.

Різке зростання алкоголізму в СРСР почалося з 60–70-х рр., коли держава відмовилась від комплексної організації побуту й дозвілля робітників [7, с.119–120]. З 1967 по 1977 рр. кількість хворих на алкоголізм, зареєстрованих наркологічними закладами УРСР, збільшилась майже в 6 разів – з 78 тис. до 447.6 тис. осіб [10, арк. 25]. Якщо 1973 р. за пияцтво до адміністративної відповідальності було притягнуто 702088 осіб, то 1977 р. – 933653 [5, с. 321]. Із загальної кількості алкоголіків 80 % складали особи працездатного віку. За рахунок чоловіків і переважно від травм, які в половині випадків відбувалися внаслідок алкогольного сп'яніння, зростала загальна смертність осіб працездатного віку [11, арк. 69].

З 1959 р. наркологічну допомогу в УРСР було виокремлено в самостійний спеціалізований вид медичної допомоги, що дало поштовх створенню наркологічної лікувально-профілактичної мережі [3, с.142].

Спеціалізована наркологічна стаціонарна служба для лікування хворих на алко-

голізм була створена в Харкові протягом 70-х рр. Організаційно-методичну та наукову розробку питань профілактики, діагностики, лікування алкоголізму та організації наркологічної допомоги в межах УРСР очолило спеціалізоване відділення наркології Українського психоневрологічного інституту в Харкові. З 1979 р. науково-методичним і консультативним центром наркологічної допомоги став Республіканський центр наркологічної допомоги, знов-таки створений на базі Харківського НДІ неврології та психіатрії ім. В.П. Протопопова [3, с.142–143]. З цього часу створюються наркологічні відділення при МСЧ промислових підприємств, в яких зосередилася 50-70 % наркологічних ліжок. У Харкові крім 9 районних наркологічних кабінетів при МСЧ великих заводів в 70-ті роки було відкрито стільки ж кабінетів для надання наркологічної допомоги робітникам і службовцям за місцем роботи. На 1986 р. таких кабінетів було вже 17, також на підприємствах Харкова діяло 170 фельдшерських наркологічних пунктів й повсюдно – наркологічні пости. Відкриті тоді ж наркологічні відділення з палатами інтенсивної терапії дозволили знизити летальність при гострих алкогольних психозах в 2-3 рази.

1980 р. в структурі харківського обласного наркодиспансера, куди входила наркологічна служба міста, відкрили наркологічний стаціонар на 300 ліжок, а також жіноче наркологічне відділення на 60 ліжок при панчішній фабриці, що було актуальним – 1985 р. на хронічний алкоголізм страждало 3 тис. харків'янок. Примусове лікування хворих на алкоголізм з 1986 р. здійснювалося в відділенні при міському туберкульозному диспансері № 7. Поряд з ним усі види допомоги, включно з анонімним лікуванням, надавалися двома госпрозрахунковими наркологічними кабінетами. Діяло 3 підліткових наркологічних кабінети. Загальна кількість наркологічних ліжок в Харкові зросла з 200 в 1980 р. до 920 в 1987 р.

Попри зазначені позитивні зрушення в розбудові мережі, робота її відділень також була пов'язана з незадовільним розміщенням в пристосованих приміщеннях, застарілістю матеріально-технічної бази, поганою координацією роботи з лікувальними закладами та комісіями в справах неповнолітніх, корупцією з боку лікарів-наркологів, безсистемним впровадженням нових методів діагностики та лікування, відсутністю сучасних ліків [1, арк. 2–4].

Боротьба з пияцтвом здійснювалася на законодавчій основі міським відділом охорони здоров'я разом з комісією по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом при міськвиконкомі, МВС, партійними організаціями, профспілками та керівництвом промислових підприємств [2, арк. 56]. Комісія здійснювала перевірки діяльності медичних закладів стосовно профілактики та лікування алкоголізму, брала під контроль неблагополучні сім'ї.

Кажучи про застарілість методів лікування хворих на алкоголізм, варто відзначити, що харківські медики в той же час застосовували трудотерапію, безмедикаментозне лікування, психопрофілактику. Так, на базі харківської психоневрологічної лікарні № 15 діяли лікувально-трудова майстерні та творчі художні цехи на 270 місць. Трудотерапія також полягала в працевлаштуванні хворого в колектив з високою дисципліною, який виконував важливе виробниче завдання та довіряв хворому окремому ділянку роботи, даючи зрозуміти таким чином важливість власної праці для спільної мети – могутній стимул, який відволікав від алкоголізму. Ще з довоєнних часів в Харкові популярності набуло лікування алкоголізму та нервових розладів гіпнозом, яке успішно здійснював видатний психіатр і психоневролог К.І. Платонов [6, с. 50].

Харківські науковці запропонували кілька безмедикаментозних методів лікування алкоголізму: збагачення організму киснем у спеціальній барокамері, внутрішньосудинне лазерне опромінення крові, сорбційні методи детоксикації, криогенні методи, мікрохвильову резонансну та ультразвукову терапію, лікування алкогольного плевриту шляхом голкотерапії [4; 9; 8]. Ці розробки були не тільки впроваджені у практику Харківського обласного наркологічного диспансера, але

успішно використовувалися й в інших областях.

За всіх вказаних умов, вже в період антиалкогольної кампанії 80-х рр. кількість хворих на хронічний алкоголізм на диспансерному обліку в наркологічних закладах Харкова зростала: 1980 р. їх налічувалося 47169, 1986 р. – 64086, причому зростання кількості хворих відбувалося як за рахунок кращого їхнього виявлення, так і в результаті непродуманих адміністративних методів антиалкогольної кампанії. Разом з тим, щорічно знімалося з обліку через одужання 22-25 % осіб. Лише 10 % осіб, які перебували на обліку, ухилялися від лікування. Відповідно мізерною була кількість алкогольних психозів.

Таким чином, складовими успіху заходів по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом в радянському Харкові в зазначений період були: законодавче забезпечення діяльності медичних та внутрішніх органів, комплексна та скоординована участь у боротьбі якомога більшої кількості організацій, створення розгалуженої спеціалізованої медичної мережі, соціалізація та диспансерний облік хворих. Насамкінець, слід додати, що самими лише правовими заходами без пропаганди, створення спеціальних медичних закладів, а насамперед, поліпшення рівня життя громадян, успіху в ліквідації пияцтва не досягти. Подолати пияцтво та алкоголізм можна тільки, якщо ми відійдемо від егоїстичної ліберальної традиції списування всіх бід на рахунок свободи вибору індивіда й усвідомимо проблему не як приватну біду, а як суспільне явище, яке потребує активізації громадських зв'язків.

Список використаних джерел

1. Державний архів Харківської області, ф. П-69, оп. 72, спр. 74. 2. ДАХО, ф. Р-1962, оп. 7, спр. 795. 3. *Здравоохранение и медицинская наука в Украинской ССР (в 3-х томах). Т. 1. Здравоохранение в Украинской ССР. Пути и итоги развития / Под ред. А. Е. Романенко.* – К. : Здоров'я, 1987. – 480 с. 4. *Кислород против алкоголя // Красное Знамя.* – 1985. – 24 января. 5. *Малярчук О. М. Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964–1991) / О. М. Малярчук.* – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. – 548 с. 6. *Платонов К. К. Мои личные встречи на великой дороге жизни (Воспоминания старого психолога) / Под ред. А. Д. Глоточкина, А. Л. Журавлева, В. А. Кольцовой, В. Н. Лоскутова.* – М. : «Институт психологии РАН», 2005. – 310 с. 7. *Похлебкин В. В. История водки / В. В. Похлебкин.* – М. : Центрполиграф, 2005. – 142 с. 8. *Прудивус Н. Пылесос для нервов // Вечерний Харьков.* – 1991. – 12 декабря. 9. *Хрисанова С. Иглы против алкоголя // Красное Знамя.* – 1986. – 22 апреля. 10. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 25, спр. 1509, 70 арк.* 11. *ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 25, спр. 664, 91 арк.*

О. О. Бабенко

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НОВОГЕОРГІЇВСЬКА ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС

Кременчуцька ГЕС стала одним з найсуперечливіших об'єктів радянської гідроенергетики післясталінської доби. З одного боку вона була побудована у короткі строки, під час будівництва були використані різноманітні технічні винаходи, що змогли значно прискорити будівництво, побудова станції у цілому сприяла промисловій розбудові регіону. З іншого боку побудова станції викликала низку проблем технічного, екологічного та суспільного характеру, що виявилися як під час будівництва, так і пізніше. Документи Національного архівного фонду, що зберігаються у Державному архіві Кіровоградської області детально висвітлюють події того «ударного комуністичного будівництва».

Одним з питань, що постали перед будівельниками під час створення станції була доля м. Новогеоргіївська, яке потрапляло у зону затоплення Кременчуцького водосховища. Навіть після початку робіт на будівництві ГЕС його мешканці не знали, що їхнє місто піде на дно водосховища. Виконком Новогеоргіївської міської ради ще й у вересні 1955 року надавав дозволи на будівництво індивідуального житла в межах «старого» міста. Деякі мешканці навіть почали будувати індивіду-

альні будинки [1, арк. 60].

Наприклад, 19 вересня 1955 року, майже через півтора року з часу розгортання підготовчих робіт на будівництві Кременчуцької ГЕС, робітниця Новогеоргіївської електростанції С. В. Моложенко отримала землю площею 0,06 га по вул. Грабовського, 12, для зведення власного будинку. Восени 1955 року, діставши дозволи, розпочали будувати хати жителі Новогеоргіївська П.Ф.Клочко, К.В.Левандовська, П.Т.Поліщук [1, арк. 66-67].

Ще через півроку, коли створення котловану штучної водойми вже йшло повним ходом, 19 січня 1956 року, відбулося чергове засідання міськвиконкому, де знову виділили землю в межах міста на спорудження житла. Дозволи отримали громадяни Г.В.Попов, В.К.Панченко, Ф.Д.Зелінський та ін. Нові хати запланували збудувати в Новогеоргіївську по вул. 1 Травня, Чапаєва, Петровського, Ватутіна та ін. [2, арк. 4].

Слід зауважити, що на середину 50-х рр. ХХ ст. Новогеоргіївськ досить умовно можна було назвати містом: деякі вулиці весною, восени та під час дощів вкривалися калюжами, всі будинки центральної частини міста, зайняті органами влади, чи закладами охорони здоров'я, культури, освіти, інших державних установ, мали поважний вік, оскільки їх збудували наприкінці ХІХ або на початку ХХ ст. Проте місце було давно обжите, більшість сімей перебували тут не одне покоління. Місто пережило революційні події 1917-1921 р., важкі 1920-30, Другу світову війну. Тож можна стверджувати, що більшість містян мали тут міцне коріння.

Лише 16 квітня 1956 року на черговому засіданні Новогеоргіївського міськвиконкому було ухвалене рішення про виділення під Кременчуцьке водосховище 422 га міської землі, у тому числі 185 га садиб громадян [2, арк. 37]. Нарешті було офіційно визнано, що місто підлягає затопленню. Тож проблема переселення мешканців постала у всій своїй повноті.

Керівники та мешканці Новогеоргіївська сподівалися, що для них збудують окреме місто. Дійсно, спочатку була запланована побудова «нового міста Новогеоргіївська» на пустці за 500-700 м від селища Хрущов, у західній частині урочища «Акація». Проект «нового Новогеоргіївська» був розроблений архітектором Валентиною Пернач з Харківського філіалу Українського державного інституту проектування міст [3, арк. 29,33,36].

У серпні 1956 року на новому місці для жителів Новогеоргіївська розпочали наділяти садиби в кварталі 104. У вересні та в жовтні 1956 року під індивідуальні садиби мешканців затоплюваного міста виділили квартали 102-104, 124, 125, 128, 131 та 139. Незабаром для міста придумали і нову назву – Придніпровськ. У 1957 році на забудову перших 7 житлових багатоквартирних будинків «нового міста Новогеоргіївськ» навіть виділили кошти, однак не передбачили жодного карбонанця на водопровід, каналізацію та лінії електропередач [4, арк. 1].

Проте 8 жовтня 1957 року від заступника голови Ради Міністрів УРСР Маркова до Міністра електростанцій СРСР Павленка надійшов лист, в якому говорилося про недоцільність будувати нове місто, оскільки «нове місце забудови м. Новогеоргіївська і територія селища будівельників КремГЕС примикають одне до одного і становлять єдине місто» [5, арк. 9].

12 грудня 1957 року Рада Міністрів УРСР затвердила постанову №1405 «Про заходи по перенесенню будівель і споруд із м. Новогеоргіївська, Кіровоградська обл., у селище Хрущов у зв'язку з будівництвом Кременчуцької ГЕС», згідно якої населення м.Новогеоргіївська, а також чимало установ та організацій відселялися на південно-західну частину селища Хрущов. Рішення обґрунтували необхідністю «...утворення єдиного адміністративного центру та врахування наявності у селищі Хрущов інженерних споруд і комунікацій, що значно скорочує витрати при будівництві м. Новогеоргіївська на новому місці» [6, арк. 21].

Керівництво Новогеоргіївського району, передусім секретар районного

комітету партії Річка, деякий час відстоювало ідею побудови окремого міста Новогеоргіївськ, але до кінця 1957 року цілковито «капітулювало», погодившись на приєднання до селища Хрущов.

26 грудня 1957 р. виконавчий комітет Кіровоградської обласної ради депутатів трудящих ухвалив остаточне рішення «Про заходи по перенесенню будівель і споруд із м. Новогеоргіївська в селище Хрущов у зв'язку з будівництвом Кременчуцької ГЕС» [7, арк. 61]. Для забезпечення новогергіївців роботою на новому місті передбачалося перенесення до селища Хрущов кількох старих підприємств, а також будівництво нових, дитячого садка та ясел, шкіл, дитячого будинку, магазинів, адміністративних будівель, складів тощо.

У березні 1957 року жителям Новогеоргіївська почали наділяти садиби в «Новому місті». Не обійшлося без казусів. Так, у кварталі 128 садиби потрапили на 20-літні лісові насадження, у кварталі 139 деякі садиби опинилися на місці силосної траншеї глибиною до 3 м, у кварталі 125 садиби вибралися на крутий схил.

Для забудови селища Хрущов вже у новому форматі, з врахуванням «підселення» м. Новогеоргіївська, додатково було виділено з республіканського бюджету 11 млн. крб. Ще 30 млн. виділили на «забезпечення переселення з м. Новогеоргіївська в селище Хрущов 1000 окремих дворів».

Також було вирішено використати будівельний матеріал зі «старого міста». Так, будовий камінь з покриття вулиць Новогеоргіївська виймали, перевозили до «Нового міста» і там замощували дороги. Будівельний матеріал з розібраних будівель Новогеоргіївська планували також використати на будівництві жител «Нового міста».

Розбирання доручили спеціальній бригаді. Роботу свою вона виконувала не завжди ретельно, тож чимало цінного будівельного матеріалу, зокрема цегли, випаленої наприкінці XIX та на початку XX ст., виявилось непридатним для повторного використання. Бригада встигла розібрати цегляну будівлю «Судоверфі» об'ємом у 3770 м³, приміщення залізниці (780 м³), будівлі хлібопекарні (1706 м³), споруди артілі XX з'їзду КППС (14830 м³), Воскресінську церкву та ін. [7, арк. 68].

Перші багатоквартирні будинки в Новогеоргіївську почали розбирати весною 1958 року. Розбирання будівель комунальної власності по м. Новогеоргіївську відбувалося надзвичайно повільно. У серпні 1958 року, коли до затоплення залишалося трохи більше року, на засіданні виконкому констатувалася критична ситуація, що ставила під загрозу зрив перенесення Новогеоргіївська. Робітників, які розбирали будівлі, постійно не вистачало, у них не було жодних механізмів, зокрема крану. Розібраний будівельний матеріал розкрадався, його охорону належним чином не організували. За таких темпів розбирання й перенесення будівель заповнення чаші водосховища восени 1959 року стало неможливим. Тож розбирання припинили, прагнучи якнайшвидше заповнити водосховище [8, арк. 37].

Таким чином м. Новогеоргіївськ після затоплення чаші водосховища опинилося на дні нової водойми. Фактично місто було втрачено безповоротно, незважаючи на те, що його мешканці були переселені до майбутнього міста Світловодська. Будівельниками були втрачені навіть придатні до використання будівельні матеріали. Хоча старі підприємства були частково відновлені на новому місці, на їхню побудову довелося витратити зайві кошти. Разом з містом на дні водосховища опинилася і вся попередня історія міста. Чи варті були зусилля будівельників таких втрат? Чи не виявилися незручності більшими, ніж користь від нової станції? Питання, вочевидь, риторичні. Відповіді на них, напевне, вже почав давати Час.

Список використаних джерел

1. ДАКО. Ф.Р-4538. – Он.1. – Спр.65. 2. ДАКО. Ф.Р-4538. – Он.1. – Спр.74. 3. ДАКО. Ф.Р-5466. – Он.1. – Спр.80. 4. ДАКО. Ф.П-437. – Он.1. – Спр.534. 5. ДАКО. Ф.Р-6713. – Он.1. – Спр.4712. 6. ДАКО. Ф.Р-4538. – Он.1. – Спр.93. 7. ДАКО. Ф.Р-6713. – Он.1. – Спр.61а. 8. ДАКО. Ф.Р-4538. – Он.1. – Спр.93.

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НАСЕЛЕННЯ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРИЧИНИ

Історично, соціально-економічно зумовлений процес постійного і безперервного поновлення людських поколінь є відтворенням населення. Основними характеристиками якого є види руху населення (природний, міграційний, соціальний, економічний), які визначаються особливостями зміни чисельності та складу населення.

Міграційні процеси і проблеми їх регулювання є актуальними, оскільки керуються низкою серйозних змін у соціальній, економічній та політичній сферах життя як у світі, так і в Україні.

Один із перших дослідників міграційних процесів – англійський вчений Є. Г. Равенштейн у роботі «Закони міграції» (1885 р.). На матеріалах Великобританії та Північної Америки він встановив одинадцять міграційних законів і правил. Найважливіші з них полягають у тому, що «1) найбільше міграцій здійснюється на невеликі відстані; 2) кожному міграційному потоку відповідає свій контрпотік; 3) зростання великих міст більшою мірою зумовлюється міграцією населення, ніж природним приростом; 4) економічні причини міграції є визначальними».

Теоретичні напрацювання у сфері міграційних процесів здійснюються й вітчизняними науковцями, зокрема у дослідженнях Є. Дронь, Т. Романюк [5], О. Малиновської [2], А. Надточія [4] та інших акцентовано увагу на аналізі тенденцій розвитку міграцій.

У трактуваннях поняття «міграція» немає єдності. Зокрема, **міграція** – це просторове переміщення населення територією відносно місця проживання з перетином адміністративних меж, з поверненням до постійного місця проживання або без повернення. Міграція населення історії відома з давніх-давен. Завдяки міграції утворилися такі країни, як США, Австралія, Канада. Процес просторового переміщення населення характеризується багатоаспектністю, через що міграції досліджуються різними науками, зокрема демографією, історією, правознавством, соціологією, економікою, географією, статистикою, етнографією та ін.

Міграційні рухи населення характеризуються великою різноманітністю, як з точки зору просторово-часових ознак, так і стосовно причин, якими вони обумовлюються, та їх соціально-демографічних характеристик. У зв'язку із цим у науковій літературі зустрічаються різні підходи до класифікації міграційних рухів.

За територією переміщення розрізняють два типи міграції населення: **внутрішню** (внутрішньодержавну) і **зовнішню** (міждержавну, міжнародну). Зовнішня міграція за територіальним охопленням включає міжконтинентальні та внутрішньоконтинентальні переміщення. Зовнішня (міждержавна) міграція існує в різних формах: трудовій, сімейній, рекреаційній, туристичній та ін.

За напрямом переміщення розрізняють: **імміграцію** (прибуття на певну територію) та **еміграцію** (вибуття за межі певної території).

За способом реалізації міграції поділяються на **організовані** та **індивідуальні**. Перша здійснюється за допомогою й за участі державних та громадських органів, друга ж – силами й коштом самих мігрантів без матеріальної та організованої підтримки з боку будь-яких установ.

За правовою ознакою мігрантів поділяють на **легальних**, **напівлегальних**, **нелегальних**. Легальні мігранти перетинають міжнародні кордони на законних підставах, тобто мають візу на в'їзд. Напівлегальні мігранти, маючи візу, перебувають до країни на законних підставах, але через певний час з різних причин відмовляються виїхати до своєї батьківщини і залишаються у країні перебування. Нелегальні мігранти покидають країни постійного проживання, перетинають кордони держав без візи на в'їзд. При цьому нелегальні мігранти – це особи, які в пошуках роботи в'їжджають в іншу країну як нелегально (наприклад, із Мексики до

США незаконно перетинають кордон близько 1 млн чоловік щорічно), так і на законних підставах (за приватними запрошеннями, як туристи тощо) з переходом на незаконне становище та нелегальне працевлаштування. Визначити реальні розміри цієї міграції практично неможливо [6].

Зовнішні міграції класифікують також за статусом мігрантів. Як окремі категорії учасників міграційного процесу вирізняються: 1) особи, що переїжджають на постійне проживання; 2) трудові мігранти, які переїжджають на роботу за контрактом (на строк дії контракту); 3) висококваліфіковані спеціалісти – працівники транснаціональних компаній та спільних підприємств, які за характером діяльності переїжджають з країни в країну; 4) нелегальні трудові мігранти; 5) особи, що шукають політичного притулку, біженці. Наприклад, найбільша кількість мігрантів перебуває в країнах, що експортують нафту. До сімдесяти відсотків усіх робочих Близького Сходу – мігранти. На другому місці за цим показником знаходиться Латинська Америка, на третьому – Південно-Східна Азія.

Міграційні процеси переїзду за своїми причинами можна об'єднати у дві великі групи: **добровільні** (трудова, навчальна, етнічна, шлюбна, кліматична, договірна міграція тощо); та **вимушені** (екологічні міграції, втеча населення в результаті воєнних дій та міграції з політичних мотивів).

Вимушена міграція – це переміщення особи, що супроводжується перетинанням державного кордону, у зв'язку з учиненням щодо неї або членів її сім'ї насилля чи переслідування в будь-якій формі або реальною можливістю піддатися насиллю чи переслідуванню, а також вимушене переміщення громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, які проживають чи перебувають в Україні, що супроводжується перетинанням меж адміністративно-територіальних одиниць України у зв'язку з політичними, екологічними, техногенними та іншими обставинами надзвичайного характеру [6].

У науковій літературі існує різноманітна **класифікація чинників** (часто взаємозалежних), під впливом яких формуються напрямки та масштаби міграційних процесів. Переміщення в просторі відбувається внаслідок дії економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших факторів, але ці чинники діють одночасно, вони певною мірою взаємозалежні, тож виявити окремі компоненти міграційного процесу, сформовані під впливом одного чи двох факторів, як правило, складно.

Найбільш типовими причинами міграції є: соціальні і етнічні конфлікти, війни; бажання кращих умов і якості життя; можливість реалізації своїх професійних орієнтацій: отримання роботи в іншому місці проживання на кращих умовах оплати, за фахом і на омріяній посаді; потреба в оновленні життя, визначеній культурі і знаннях; зміни в регіональному розміщенні виробництва, його реструктуризації; стан здоров'я і необхідність змін кліматичних умов; сімейно-шлюбні відносини, об'єднання з близькими; трудові конфлікти і конфлікти в сім'ї; випадкові обставини та інше [6].

Основні чинники української масової трудової міграції, насамперед, мають економічний характер, що перетворює міграцію у механізм виживання у процесі боротьби з бідністю або уникнення безробіття [1].

Виділяють також чинники міграції за сферою їх прояву: народногосподарські, територіальні, галузеві та внутрішньовиробничі, а також постійні, тимчасові і змінні залежно від їх використання в регулюванні міграційних процесів.

Одні причини міграції мають груповий і масовий характер, інші – індивідуальний. Існують також причини типові і особливі, об'єктивні і суб'єктивні. Неоднакові причини міграції в різних регіонах, по-різному співвідносяться економічні і соціальні причини міграції.

Особливе місце серед причин міграції населення займає якість навколишнього середовища, яка є важливою умовою, що визначає якість життя і стан здоров'я

людей. Численні дослідження підтверджують тісний кореляційний зв'язок захворюваності із забрудненням природи і вплив останнього на територіальні переміщення населення.

Наука, яка дуже ретельно вивчає всі причини міграції має назву міграціологія. За пропозицією Генеральної Асамблеї ООН з 2000 року 18 грудня щорічно відзначається міжнародний день мігранта.

Таким чином, існує ряд питань, які потребують глибшого та детальнішого дослідження та аналізу, зокрема причини та визначення міграційного руху, розробка та впровадження ефективних механізмів регулювання міграційних процесів державою.

Список використаних джерел

1. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. – К., 2016. – 116 с. 2. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями / О. А. Малиновська. – К., 2004. 3. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи // За ред. О.В. Позняка. – Умань, 2007. – 276 с. 4. Надточій А.О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України / А.О. Надточій // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 1 (48). – С. 106–114. 5. Романюк Т.М. Міждержавна міграція населення України як чинник впливу на стан людського капіталу / Т. М. Романюк // Вісник Прикарпатського університету. Серія економіка. Випуск 6. – Івано-Франківськ: Плай, 2008. – С.183–189. 6. Управління трудовим потенціалом. Навчальний посібник / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.

С. Я. Грицай

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (1991-2011 рр.)

Проведення інституційних змін в органах державної влади Російської Федерації в умовах побудови соціально орієнтованого ринкового господарства суттєво вплинуло на функціональний зміст існуючих та появу нових соціальних інститутів. На початку 1990-х рр. питання посилення управління державними процесами стало предметом обговорення в урядових колах Російської Федерації, що спричинило чітке усвідомлення новою владою необхідності реформування управлінського апарату та проведення системних змін успадкованої з радянських часів бюрократичної системи. В першій половині 1990-х років основні зусилля Президента РФ Б. Єльцина та Уряду РФ були спрямовані на економічні перетворення в Росії, тому компетенція органів виконавчої влади в соціальній сфері та органів соціального захисту населення на місцевому рівні тривалий час залишалася без змін. Реформа місцевого самоврядування 1993 р. припинила існування місцевих рад і передала їх функції головам місцевих адміністрацій, що, в цілому, не вплинуло на загальний характер діяльності установ та закладів соціальної сфери. Також, в результаті змін в адміністративній системі успішно пройшла департизація державного апарату, були сформовані федеральні органи виконавчої влади в соціальній сфері.

З 1991 по 1996 р. в Росії реалізацією соціальної політики займалися два міністерства – Міністерство соціального забезпечення РРФСР, перетворене в уряді Єльцина – Гайдара (листопада 1991-грудень 1992 р.) в Міністерство соціального захисту населення РФ з відповідними управліннями соціального захисту населення в регіонах та відділами соціального захисту населення в містах і районах, та Міністерство праці РРФСР, в підпорядкуванні котрого знаходилися відділи в регіонах. Міністром соціального захисту населення була призначена Е. Памфілова. За період її керівництва були закладені основи сучасних соціальних служб в Росії, створені центри швидкої соціальної допомоги та система реабілітації для інвалідів, заснований Республіканський (Федеральний) Фонд соціальної підтримки населення. Міністерство праці РФ очолював О. Шохін, який курував соціальні питання в ранзі заступника Голови Уряду РФ в 1991-1992 рр. Подолання наслідків економічних реформ в соціальній сфері та реорганізація інституту профспілок як

основного механізму формування нових соціально-трудових відносин визначали державну соціальну політику того періоду.

В другій половині 1990-х рр. в Уряді РФ починається робота над змістом адміністративної реформи. Робочі групи експертів з підготовки Концепції адміністративної реформи (далі - Концепція) протягом 1996-1997 рр. розробили 12 варіантів документу, де визначили основні напрямки перетворень в системі взаємовідносин громадян і влади, нових функцій виконавчої влади, проблеми державної служби, вирішення питань корупції в системі управління. Проект Концепції був розглянутий 13 березня 1998 р. на засіданні в Адміністрації Президента РФ, а в травні 1998 р. він був наданий Голові Уряду РФ С. Кириєнку. Після міжнародної кризи 1997-1998 рр. положення адміністративної реформи були суттєво перероблені на урядовому рівні, вони лягли в основу Концепції державного будівництва 2000 р., підготовленої Центром стратегічних розробок (Центр Г. Грефа).

Адміністративна реформа передбачала укрупнення урядових структур в сфері соціальної політики. В 1997 р. шляхом реорганізації та злиття Міністерства праці РФ, Міністерства соціального захисту РФ і Федеральної служби зайнятості РФ був утворений федеральний орган виконавчої влади - Міністерство праці та соціального розвитку РФ. Розширення повноважень федерального органу виконавчої влади охоплювало сферу трудових відносин, підвищення рівня життя і доходів населення, політику зайнятості, соціальний захист непрацевдатних громадян, трудову міграцію, участь у вирішенні трудових і соціальних проблем в процесі роздержавлення та приватизації тощо. До структури Міністерства ввійшли науково-дослідні інститути та учбові заклади – Науково-дослідний інститут праці та соціального страхування, Всеросійський центр охорони праці. Відповідно до покладених на Мінпраці РФ повноважень реалізувалася співпраця з громадськими об'єднаннями. Зокрема, для виконання положення про організацію громадських робіт в 2000 р. Мінпраці РФ підписало дворічну угоду про співробітництво з Центральною спілкою споживчих товариств РФ для координації дій з організації громадських робіт у невеликих містах і сільській місцевості. В районах з високим рівнем безробіття протягом 2000-2001 рр. населення залучалося до виконання робіт в системі потреб кооперації, що покращило ситуацію на ринку праці і [2].

Комплекс заходів адміністративної реформи, що стартувала в 2003 р. відповідно до президентського указу [3], визначав обмеження втручання держави в економічну діяльність підприємств, перегляд повноважень міністерств і відомств в Уряді РФ, скасування надлишкових та дублюючих функцій органів виконавчої влади, їх розподіл в частині регулювання економічної діяльності, нагляду та контролю, управління державним майном та надання державними організаціями послуг громадянам та юридичним особам, розмежування повноваження федеральних органів виконавчої влади та органів виконавчої влади суб'єктів РФ. Адміністративна реформа проходила паралельно з бюджетною реформою та реформою державної служби, що дозволяло комплексно вирішувати питання з перерозподілом функцій, зокрема в сфері соціальної політики, між федеральною владою та регіонами Росії. Питання централізації та зміцнення системи виконавчої влади держави були закріплені у 2004 р. у федеральних законах РФ, зокрема у ФЗ РФ «Про внесення змін у федеральний закон «Про загальні принципи організації законодавчих (представницьких) та виконавчих органів державної влади суб'єктів РФ». Делегування повноважень суб'єктам РФ визначало їх нові обов'язки у вирішенні соціальних питань. Заступник керівника Адміністрації Президента РФ Д. Козак підкреслював, що центр не відмовляється від своїх соціальних зобов'язань перед громадянами, а місцевій владі переадресовуються окремі питання, що стосуються надання допомоги дітям-сиротам, самотнім та багатодітним матерям, ветеранам праці [1]. Соціальний захист малозабезпечених громадян на регіональному рівні став реалізуватися шляхом надання адресної допомоги за рахунок

коштів місцевих бюджетів. Змінилися правила нарахування заробітної плати, розмір якої з 1 січня 2005 р. кожний суб'єкт РФ визначав самостійно, а діюча тарифна сітка зберігалася тільки для федеральних бюджетників.

Отже, державні соціальні стандарти та норми визначалися і закріплювалися на федеральному рівні, але в суб'єктах Російської Федерації формуванням змісту соціальної політики та вирішенням соціальних питань займалися органи виконавчої влади на місцях відповідно до ресурсних можливостей територій.

В процесі модернізації соціальної політики була змінена структура федеральних органів виконавчої влади, які відповідали за формування соціального захисту населення та трудових відносин в Уряді РФ. Відповідно до Указу Президента РФ «Про систему і структуру федеральних органів виконавчої влади» федеральне міністерство визначалося як орган виконавчої влади, що здійснював функції з вироблення державної політики і нормативно-правового регулювання у встановленій актами Президента РФ і Уряду РФ сфері діяльності [4]. Міністерства не мали права проводити контроль чи нагляд, ці функції покладалися на федеральні служби. За федеральними агентствами закріплювалися обов'язки щодо надання державних послуг.

В результаті реорганізації та укрупнення федеральних органів виконавчої влади були скасовані Міністерство праці та соціального розвитку РФ і Міністерство охорони здоров'я РФ, а їх функції були передані новоутвореному Міністерству охорони здоров'я та соціального розвитку РФ, за яким були закріплені питання розробки державної політики і нормативно-правового регулювання в сфері охорони здоров'я, соціального розвитку, праці, фізичної культури, спорту, туризму і захисту прав споживачів. Для здійснення координації та контролю діяльності до сфери управління Міністерства були включені федеральні служби та федеральні агентства, а на Мінздоровсоцрозвитку Росії покладалася координація діяльності позабюджетних соціальних фондів.

Заходи з проведення адміністративної реформи були продовжені урядом РФ до 2010 р. Найбільш вдалим проектом адміністративної реформи став розвиток системи багатofункціональних центрів (БФЦ) для надання державних та муніципальних послуг, що суттєво зменшило бюрократичні перепони для населення. На початок 2009 р. за підтримки державного бюджету в Росії було створено 37 БФЦ в 35 суб'єктах Російської Федерації, що діяли в режимі «одного вікна» і надавали більшість наймасовіших послуг соціального спрямування, зокрема, в сфері організації зайнятості населення, міграційній сфері, організації відпочинку тощо. Більшість цільових показників адміністративної реформи, таких як контроль над корупцією, ефективність державного управління та подолання адміністративних бар'єрів не досягли запланованого рівня.

Список використаних джерел

1. Горохов К. Детям сиротам и многодетным семьям помогут местные власти / К. Горохов // «Комсомольская правда». – 2003. – 14 января. 2. Минтруда организует общественные работы // Сегодня. – 2000. – 18 января. 3. Указ Президента РФ «О мерах по проведению административной реформы Российской Федерации в 2003-2004 гг.» от 23 июля 2003 г. № 824. 4. Указ Президента РФ «О системе и структуре федеральных органов исполнительной власти» от 9 марта 2004 г. № 314.

Т. Р. Грищенко

ПРОФЕСОР В.В. ДОКУЧАЄВ – ОДИН ІЗ ЗАСНОВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗЕМСЬКИХ ПРИРОДНИЧО-ІСТОРИЧНИХ МУЗЕЇВ

Земство як орган місцевого самоврядування було створено Указом Олександра II 1 січня 1864 р., що закликав «... до найтіснішої участі у віданні справами, що відносяться до господарських зисків і потреб кожної губернії і кожного повіту, місцеве їх населення». Від звичайних царських установ, до яких всі чиновники при-

значалися «зверху», земства докорінно відрізнялися тим, що були виборними. Земська реформа була проведена без обмеження влади імператора й державних установ. Земства мали право клопотати перед урядом з питань місцевого господарства, потреб губерній чи повіту. Їх діяльність призвела до широкого розвитку всіх галузей місцевого господарства і сприяла економічному піднесенню країни.

Значні досягнення в сільському господарстві мали місце тільки у регіонах з розвинутими природознавчими дослідженнями. Мережа наукових установ, що формувалася у пореформену добу в Україні для проведення природознавчих досліджень, в цілому відповідала структурі наукових закладів Російської імперії, що складалася з Петербурзької академії наук, вищих навчальних закладів, бібліотек і музеїв, наукових товариств, лабораторій та майстерень на промислових підприємствах.

Перші музеї мали природничо-історичний ухил і тільки пізніше почали формуватися історичні музеї. Ідея всебічного вивчення краю в природничо-науковому відношенні поступово сформувалася у другій половині ХІХ ст., поставивши на порядок денний питання щодо організації відповідних музеїв. Після створення земств в Україні, кращі її представники дійшли думки про необхідність вивчення природних, історичних і побутових умов губерній для більш повного використання ресурсів регіону.

Земства намагалися раціонально й ефективно використовувати місцеві природничі багатства, що призвело до підтримки природних досліджень регіону, створення різноманітних комісій і організацій, які займалися вивченням місцевого краю. Однак, необхідно було систематизувати той практичний досвід, що поступово накопичувався в галузі сільського господарства і результатом цього стало створення земських природничо-історичних музеїв. Як правило, їх діяльність будувалась на матеріалах, що зберігалися у земських управах в результаті робіт з вивчення краю. На відміну від наукових товариств ці музеї займалися вивчення конкретного регіону з практичної точки зору. Тому заснування земських музеїв відбувалося за заздальгідь розробленою програмою. Їх фінансування здійснювалося з місцевого бюджету.

У витоків створення природничо-історичних музеїв стояли вчені-природознавці. Активними пропагандистами улаштування зазначених установ у провінції була група науковців із Санкт-Петербургу, серед яких були В.П. Каховський – директор Петербурзького педагогічного музею військово-інженерних закладів, професор В.В. Докучаєв – вчений-натураліст, ґрунтознавець, секретар Петербурзького товариства дослідників природи та ін.

У 1886 р. світ побачила праця В.В. Докучаєва «Земський губернський музей» [1], яку можна вважати першим в Російській імперії науковим обґрунтуванням краснавчого напрямку природничо-наукового музеєзнавства. Це був перший типовий «Зразковий статут земського природничо-історичного губернського музею» – документ, де з усією ясністю пролунали ідеї про цілі завдання та суспільне значення провінційних природничо-історичних музеїв: «... а) У музеї, як у фокусі, будуть сходитися найрізноманітніші природно-історичні та економічні відомості про край, а тому музей може слугувати для земства, так би мовити, довідковою конторою, де воно може знайти вказівки і поради у багатьох складних випадках практики; б) Музей можливим широким розповсюдженням здобутих результатів не може не сприяти підвищенню природничо-історичної освіти народу, а така освіта є основою покращення економічного устрою країни; в) Музей за необхідності налагодить взаємозв'язки з різними товариствами і окремими фахівцями; він за необхідності буде слідувати за дослідженнями сусідніх губерній; музей може, зрештою, слугувати природничо-історичною станцією для інших дослідників як місцевих, так і іногородніх; а все це, вірогідно, не може не додати місцевому населенню деякого світла і життя» [2].

Питання створення земських природничо-історичних музеїв було винесено з вузької сфери обговорення у наукових товариствах на широкі кола зацікавлених

осіб й одержало статус першочергового завдання культурно-суспільної діяльності новостворених земств. Як наслідок, з'явилося багато місцевих природничо-історичних і сільськогосподарських музеїв. Перший за часом устрою є Нижегородський, організований у 1885 р. професором В.В. Докучаєвим. У 1889 р. був створений природничо-історичний музей Полтавського губернського земства за ініціативою групи місцевої інтелігенції під керівництвом В.В. Докучаєва, який протягом 1888–1892 рр. проводив дослідження ґрунтів Полтавської губернії.

Земські природничо-історичні музеї відіграли важливу роль у становленні та розвитку сільськогосподарської дослідної справи України, систематизуючи матеріали місцевих фауни, флори та неорганічної природи. Вони виступали сполучною ланкою між наукою і практичними регіональними потребами. Вагомий внесок у їхню діяльність зробила когорта видатних учених-природознавців, яскравим представником якої був професор В.В. Докучаєв, який саме стояв у витоків вітчизняної природно-історичної музейної справи.

Список використаних джерел

1. Докучаев В. В. *Земский губернский музей (проект Устава, 1882)* / В. В. Докучаев. – Соч., т. VII. – М., 1953. – С. 115–119. 2. *Отчет секретаря В. В. Докучаева о деятельности Санкт-Петербургского общества естествоиспытателей.* – СПб., 1888. – Т. XIX. – С. 115–116.

О. А. Забудкова

ПОЛІТИКА УРЯДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ СТОСОВНО СИНДИКАТІВ ПРОТЯГОМ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

З появою в 1880-х рр. перших синдикатів перед урядом Російської імперії постала проблема визначення чіткої позиції стосовно їх діяльності. Однак єдина лінія поведінки уряду стосовно монополій протягом існування імперії так і не склалася. Політика влади в цьому питанні змінювалася залежно від тих конкретних економічних завдань, що були перед ним поставлені. Звісно, що вступ Російської імперії в Першу світову війну, який зумовив повну трансформацію економіки країни, не міг не додати до порядку денного питання про необхідність вироблення певної стратегії стосовно монополістичних об'єднань.

Питання стосунків імперської влади та монополій протягом Першої світової війни, як і діяльності синдикатів загалом, залишається маловивченим. Найбільшу увагу досліджуваний темі приділили О. Ресніт і О. Сердюк [7], В. В. Полікарпов [6] та автори двотомної «Економічної історії України», що вийшла друком у 2011 р. [4]. Тож проблема потребує подальшого вивчення.

Передвоєнний період характеризувався лавіруванням уряду між інтересами промислового та аграрного капіталів, а також поступовим затвердженням антисиндикатської лінії, яка мала на меті у будь-який спосіб обмежити вплив монополій.

Ця позиція сприяла прагненню уряду в вирішенні військово-економічних завдань обходитися без прямої участі синдикатів. Проте поразки на фронті, викликані багато в чому складнощами в виготовленні та транспортуванні промислової продукції, спонукали уряд до проведення в 1915 р. мобілізації промисловості. Для координації виробництва та забезпечення армії зброєю та боєприпасами у середині того ж року було створено Центральний та обласні військово-промислові комітети (в Україні – в Києві, Катеринославі, Харкові та Одесі). 17 серпня 1915 р. було опубліковано положення про Особливу нараду для обговорення та об'єднання заходів з оборони держави, на яку було покладено нагляд за діяльністю підприємств, що виконували воєнні замовлення [3, арк. 42 зв.]. Крім того, була заснована Особлива нарада з оборони, а пізніше ще й Особливі наради при кожному з міністерств, що відповідали за воєнні поставки (з палива, транспорту та продовольства). У великих промислових районах діяли районні заводські наради, центри яких в Україні розташовувалися в тих же містах, що й обласні військово-промислові комітети (ВПК) [4,

с. 79]. Тож уряд був змушений піти на деякі кроки щодо реформування управління економікою шляхом залучення до нього представників промисловості. Але при цьому уряд як і раніше не пускав буржуазію до реальної влади та тримав у своїх руках командні позиції в Особливих нарадах.

Мобілізація промисловості відбувалася в складних умовах. Війна виявила її організаційну слабкість, яка, на думку О. Реєнта та О. Сердюка, стала серйозним чинником низької продуктивності промисловості. Очевидними стали слабкі сторони в діяльності об'єднань промисловців старого типу, що виникли для захисту їх економічних інтересів (Рада з'їздів представників промисловості та торгівлі, Рада з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії та ін.). Вони дали поштовх до мобілізації, проте за своєю суттю не мали торгівельних і виробничих функцій. Воєнне ж відомство потребувало структур, які мали б безпосередні зв'язки з виробництвом. Такими об'єднаннями були синдикати, котрі ще задовго до війни створили систему ділових зв'язків з контрагентами через власні торговельні організації. Вони були обізнаними в питаннях асортименту, здатні оперативно впливати на підприємства для забезпечення виконання замовлень, їхні строки, якість продукції, забезпечення сировиною. Словом, саме синдикати з їх сформованим виробничим і комерційним апаратом, повинні були стати основою державної оборони [7, с. 93–94].

Проте в Російській імперії монополістичні об'єднання не стали поширеним явищем, а в уряді з початку війни зберігалось негативне ставлення до їх діяльності. Деякі зрушення в питанні використання синдикатів задля забезпечення армії відбулися лише в 1916 р. Наприкінці травня у Петрограді відбувся з'їзд ВПК, де серед іншого розглядалось питання нестачі металу. Комісія, яка вивчала це питання, висловила на користь синдикатської форми організації металургійної промисловості та висловила побажання щодо перетворення синдикату «Продамет» на статистичний і виконавчий орган Металургійного комітету [7, с. 95].

Довгий час у історіографії панувала думка про надзвичайне посилення «Продамету» протягом Першої світової війни та підпорядкування ним органів державної влади. Втім це твердження не цілком відповідає дійсності. Дійсно, зростання попиту на метал сприяло збільшенню прибутків синдикату. Однак це не означало посилення, а тим паче підпорядкування ним урядових установ. Навпаки уряд активно втручався в комерційну та виробничу діяльність «Продамету».

10 червня 1916 р. було затверджено правила про видавання посвідчень на право відпуску металу, де заводи позбавлялися права виконувати замовлення, які не відповідали інтересам оборони [3, арк. 42 зв.]. Відпускати метал без дозволу Металургійного комітету заборонялося. Виробничий план складався «за найбільшими можливостями заводу», чим «усувалась роль Продамети як органа, що розподіляє виробництво... Призначення твердих цін на метал, контроль випуску заводів і приватного ринку усували вплив Продамети на ціни» [6, с. 58].

Не підтверджує тезу про підкорення монополіями уряду й приклад синдикату «Продвугілля», який офіційно припинив свою діяльність 31 грудня 1915 р. [1, с. 131]. Фактично ж його вплив звівся нанівець ще на початку війни, чому сприяла й ситуація на ринку палива, оскільки в тогочасних умовах нестачі вугілля споживач був готовий купувати вугілля будь-якої якості по максимальним цінам, усуваючи необхідність у регулюванні ринку. Втім не меншу роль зіграв й вплив уряду. Протягом 1914–1915 рр. синдикат поступово згортав свою діяльність чітко за програмою ліквідації, яка з'явилася на сторінках відомчої газети Міністерства торгівлі та промисловості ще в березні 1914 р. Головний клієнт «Продвугілля» – державні залізниці – протягом цього часу укладав угоди безпосередньо з постачальниками, які входили до складу синдикату, минаючи його [6, с. 65]. Тож пояснення розпаду синдикату лише внаслідок зміни кон'юнктури та внутрішніх відцентрових тенденцій не є повним без урахування визначального впливу на промисловість держави.

Часткову монополію «Продвугілля» замінила повна державна монополія, офо-

рмлена шляхом зростання реквізиції та створенням Особливої наради з палива в 1915 р. Активне ж застосування реквізиції почалося з середини 1916 р. Вже восени залізницями реквізувалася третина вивезеного вугілля [6, с. 65].

У цих умовах підприємці на сторінках своїх часописів усе частіше відверте висловлювали невдоволення як конкретними діями уряду, так і економічною політикою держави загалом. Зазначалося, що уряд «прагне зберегти за собою становище якогось вершителя доль, якогось «фатуму» промисловості. Хоче, він благодіє, хоче, розоряє» [2, с. 271]. Як бачимо промисловці відверто критикували політику уряду, а їхні виступи поступово набували відверто політичного звучання. Обурення підприємців викликала економічна програма призначеного наприкінці 1915 р. міністра внутрішніх справ Хвостова, одним із пунктів якої була боротьба з синдикатами. В цій програмі виказувалося «і властиве бюрократу прагнення опікати все й вся, і віра у всемогутність бюрократичних приписів, і недовіра, й навіть ненависть до купця та промисловця» [5, с. 451, 454].

Таким чином, протягом Першої світової війни царська бюрократія залишала в своїх руках всі важелі економічного впливу в імперії, застосовуючи їх, якщо синдикати загрожували виходом з-під контролю чи порушенням інтересів панівної верстви населення – великих землевласників. Вимушене зближення з синдикатами в цей період відбувалося лише в межах виконання військових замовлень. З посиленням кризи в економіці та суспільстві відбувався поступовий перехід виробництва під контроль держави.

Список використаних джерел

1. Волобуев П. В. Из истории синдиката «Продуголь» / П. В. Волобуев // Исторические записки. – Т. 58. – 1956. – С. 107–144. 2. Государственные монополии и промышленность // Промышленность и торговля. – 1915. – № 21. – С. 269–272. 3. Держархів Донецької області, ф. 27, оп. 1, спр. 19, 195 л. 4. Економічна історія України : Історико-економічне дослідження : в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць, та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій]. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 2. – 608 с. 5. Кваша Г. Экономическая политика нового министра внутренних дел / Гр. Кваша // Промышленность и торговля. – 1915. – № 26. – С. 451–454. 6. Полицарпов В. В. От Цусимы к Февралю. Царизм и военная промышленность к началу XX века / В. В. Полицарпов. – М. : «Индрик», 2008. – 552 с. 7. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна / О. Реєнт, О. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.

М. М. Іваник

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ. ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвитку Україна вступила в період глибоких трансформаційних змін економічного та суспільно-політичного характеру. Питання оптимізації та підвищення ефективності управління країною на регіональному, місцевому рівні, посідають важливе місце серед першочергових завдань української влади. Однією з важливих проблем, яка опинилась в центрі уваги українського політикуму є проблема децентралізації влади та реформування системи органів місцевого самоврядування, наближення законодавчої бази до європейських стандартів, що обумовлено євроатлантичними устремліннями України.

Місьцеве самоврядування є невід'ємним атрибутом громадянського суспільства, запорукою подальшого демократичного розвитку України. Без створення дієвої й ефективної системи органів місцевого самоврядування, яка б сприяла залученню громадян до управління та прийняття рішень на регіональному рівні, створювала умови для реалізації громадянської ініціативи, подальший демократичний розвиток України значно б уповільнився.

Будь-яка реформа, і насамперед реформа місцевого самоврядування повинна враховувати історичний досвід українського народу здобутий протягом століть, спиратись на стійкі самоврядні традиції притаманні українцям, враховувати особливості українського менталітету. Лише за таких умов реформування органів самоврядування дасть позитивний результат.

Україна має чималий досвід розвитку самоврядних інституцій. У більшості випадків цей досвід набувався в умовах панування іноземних держав до складу яких входили українські землі. У 2 половині XIX ст. у Наддніпрянщині, що належала Російській імперії та в Галичині, що в статусі автономної провінції входила до складу Австро-Угорської імперії, було запроваджено самоврядування. У той же час органи місцевого самоврядування були чи не єдиними інституціями, де українці отримали можливість долучитись до управління місцевими справами, виявляти політичну активність. Поступово самоврядування перетворилось на осередки боротьби українського населення за свої соціально-економічні, культурні, а згодом і політичні права.

Під цим кутом зору особливий науковий інтерес становить досвід запровадження системи місцевого самоврядування та його діяльність в Галичині у 2 половині XIX ст. Поштовхом до реформ стала революція 1848-1849 рр. в Австрійській імперії, проте лише у 60-х рр. XIX ст. вони були реалізовані. Спроби децентралізації управління багатонаціональною країною привели до надання провінції автономії та створення органів самоврядування на рівні громад (сільських та міських) й повітів [5]. Слід зазначити, що й після того, як Галичина після I світової війни опинилась у складі Другої Речіпосполитої, австрійська система самоврядування продовжувала діяти до середини 30-х рр. XX ст. Тому дослідження особливостей діяльності органів самоврядування в Галичині у різні історичні періоди ставить значний науковий інтерес і є актуальним.

У вітчизняній історіографії відсутні комплексні дослідження такої багатоаспектної проблеми як становлення та діяльність органів місцевого самоврядування в Галичині, що підтверджує наукову новизну дослідження. Окремі публікації з даної проблематики не вирішують проблеми загалом [2; 4]. Значно більше уваги цій проблемі приділили правники та фахівці з державного будівництва [1; 3].

До найбільш важливий аспектів досліджуваної проблеми слід віднести наступні.

1. Питання міжнаціональних стосунків у площині самоврядування. В умовах Галичини, з її змішаним, поліетнічним населенням цей аспект відігравав ключову роль. Українсько-польське суперництво за вплив на сільські громади, та українсько-польсько-єврейське – за представництво у міських радах іноді набиало форм відкритого протистояння. Виборчі кампанії до громадських рад як правило проходили під яскраво вираженими національними гаслами.

2. Самоврядні інституції та їх діяльність були тісно переплетені з українським національним рухом. Маючи надійну опору на місцях, в особі насамперед сільських громад, в яких чисельно переважали українці, українські громадсько-політичні та культурно-освітні організації могли гідно конкурувати з польськими, обстоюючи національні інтереси українського населення.

3. Не менш важливу наукову цінність має й дослідження впливу органів самоврядування на економічний та культурний розвиток місцевих громад, розвиток освіти. Право розпоряджатися бюджетами місцевих громад надало можливість керівництву громадських рад фінансово підтримувати українські організації, виділяючи їм кошти. Саме від позиції керівництва громад залежало вирішення питань про будівництво нових шкіл та мову викладання в них.

4. Вибори до органів самоврядування за напругою передвиборчої боротьби, агітаційними акціями були помітними подіями в тогочасному політичному житті Галичини, а для повсякденного життя українського селянина мали більше значен-

ня, ніж вибори до сейму. Аналіз підсумків виборів, їх національна та політична характеристика становлять значний науковий інтерес, дозволить з'ясувати мету урядової політики в сфері самоврядування, позицію провідних політичних угруповань, задіяні виборчі технології.

5. Науковий інтерес становить і порівняльний аналіз політики польського політикуму щодо самоврядування в австрійський період та в період Другої Речіпосполитої. Якщо в австрійський період всі зусилля поляків були спрямовані на максимальне розширення компетенції органів самоврядування, особливо на повітовому рівні, для використання їх у своїх національних цілях, то після відновлення державності ця політика була діаметрально протилежною. Зусилля польських урядів після 1919 р. в Галичині були спрямовані на обмеження повноважень та підпорядкування органів самоврядування адміністративній владі. Така політика органічно випливала з прагнення офіційної Варшави асимілювати українське населення. У підсумку самоврядні інституції перетворились на ще одне вогнище українсько-польської конфронтації.

Дослідження основних аспектів цієї проблеми дозволило б створити цілісну картину становлення, діяльності та реформування органів місцевого самоврядування в Галичині в 2 половині ХІХ ст. – першій третині ХХ ст. Це стало б посильним внеском в дослідження такої важливої в теоретичному і науковому та практичному відношеннях ділянки суспільного життя, як органи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Гураль П.Ф. *Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження* / П.Ф. Гураль. – Львів: Льв.ДУВС, «Край», 2008. – 468 с. 2. Іваник М.М., Кондратюк С.В. *Система органів місцевого самоврядування в Галичині у 1919 – 1939 рр.: історико-правовий аспект* / М.М. Іваник, С.В. Кондратюк. – Львів: Компакт-ЛВ, 2007. – 252 с. 3. Куйбіда В.С. *Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування* / В.С. Куйбіда. – К.: МАУП, 2003. – 571 с. 4. Мудрий М. *Місьцеве самоврядування в Галичині в контексті українсько-польських взаємин (друга половина ХІХ століття)* / М. Мудрий // *Україна в минулому*. – К., Львів: Інститут української археографії, 1996. – Вип. 9. – С. 77 – 102. 5. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem* (далі *D.U.Kr.*). R. 1848 – 1916. – Kraków, 1866. Cz. XI, Nr. 19.

Л. О. Лесич

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК АКТУАЛЬНА ТЕМА СЬОГОДЕННЯ. СХІДНИЙ ФРОНТ

Наукова актуальність роботи визначається розвитком таких наук як гендерна і соціальна історія, що вивчають особливості становлення жіночої особистості (у військовій сфері також). Перекликається робота, і тому більш актуалізується, з тематикою військової історії, що є одним з найдавніших напрямків в історичній науці, ще за Геродота [1]. Тим не менш, історико-антропологічні дослідження, присвячені долям рядових учасників глобальних військових дій, тільки набирають обертів у вітчизняній історіографії.

Громадська актуальність роботи полягає у збільшенні проценту жінок, що служать в армії у світі загалом, та в Україні, зокрема. У таких країнах як: Швеція та Ізраїль - жінка у перебігу воєнних дій не є нововведенням. У Китаї число жінок, що служать, перевищує 300 тис. осіб. На сьогодні в Україні військовослужбовцями є 17 000 жінок. В силу цього актуалізується досвід минулого щодо інтеграції жінок у воєнне співтовариство та їх самовираження в ньому.

Ведучи розмову про дослідження теми гендеру у Першу Світову, виявляється закономірність падіння кількості наукових праць щодо участі жіноцтва у бойових діях, при переході від Західного фронту на Схід. Таким чином, щодо подій у Росії, гендерна історія фактично сходить нанівець, займаючи в вітчизняних дослідженнях Першої світової війни маргінальне становище. Трохи краща ситуація в зарубіжній русистиці,

але її не можна назвати позитивною. Майже не досліджена проблема участі жінок у бойових операціях Великої війни. Практично не висвітлювалися питання про ставлення жінок до своєї служби та сприйняття їх солдатською масою. Історією жіноцтва в період Першої світової війни займалися такі російські історики дореволюційного періоду, як: М.Ардашев [7] М.Анчарова [6] О.Богданов [8] В.І.Даровський [10]. Для радянської історіографії характерна поява праць, присвячених діяльності громадських, благодійних організацій за участю дівчат у роки Першої світової війни, але вони були продуктом певних ідейно-політичних обставин. У доробках Г.Єжової, Т.Кольяк, Ж.Тимченко, П.Чиркова проаналізована практична діяльність жіночих громадських формувань у галузі благодійності. А, наприклад, згадки про жінок-добровольців на фронті взагалі могли промайнути лише випадково у контексті дослідження загальної історії збройних формувань російської армії. Більша частина праць, які торкаються проблематики дослідження, з'явилася лише в пострадянський період. На сучасному етапі досліджень над темою гендерних відносин працюють такі історики як П.П.Щербінін [15] Ю.Н.Іванова [12] О.С.Поршнева С.В.Дроков [11] О.А.Хасбулатова [14] С.Алексєєвич [5], К. Б. Зверєва, К.Бруїщ, Н. Катцер [9]. Цікавими для цього періоду є поява монографічних праць щодо Східного фронту з закордону: Л. Стофф [4], К. Петроне [3], П. Холквист [2].

Перша світова, з подальшими революціями і громадянськими війнами, створила особливо значні зміни гендерних ролей, норм і стереотипів, які дестабілізували традиційні моделі мужності і жіночності в умовах всеосяжної війни в історії людства. Саме тоді був поставлений під питання традиційний стереотип жінки, як матері, тилочки, берегині домашнього вогнища. Жінки залишили колишні заняття, щоб замінити чоловіків, які пішли на фронт, на виробництві та в полі, стати медичними сестрами, і нарешті, взяти участь у бойових діях безпосередньо. Вони стали годувальницями сімей і захисниками своїх дітей, знаходячи таким чином своє місце у суспільстві і ставши для держави чимось більшим за людську масу. Після закінчення війни і приходу до звичайного життя, шляху назад вже не було, жінки стали частиною повноцінного громадянського суспільства, хоча й на заході не отримали повноти своїх прав, на відміну від Тимчасового уряду, який надав такі громадянкам вже нецарської Росії. Одночасно війна стала і приводом для переосмислення образу чоловіка-героя, захисника і годувальника. Як показали дослідження [13], чоловіки, які відчували в окопах масовий артобстріл, настільки ж схильні до неврозів та істерії, що і слабкі жінки. Чоловічий героїзм - це досить дискусійне поняття в умовах механізованої війни, де вже рідко відбуваються прямі зіткнення із противником. Так героїзм стає безглуздим, як і безглуздою виявилася загибель в світовій бійні цвіту європейської молоді - тема, якій присвячена література «втраченого покоління». У результаті каліки Першої світової не можуть бути годувальниками сім'ї, вони навпаки лягають на неї важким тягарем ... Іншими словами, ідеал «справжнього чоловіка» зазнає атаки з боку реальності, перш небаченої і немислимої. Гендерна історія «зробила іншими» для дослідників не тільки жінок, але й чоловіків. Якщо раніше традиційна політична і військова історія оповідала про події Великої війни, не наголошуючи на статевих відмінностях, але насправді червоною ниткою проходила повз чоловіків, то тепер в центрі уваги опинилися концепти «воєнізованої маскулінності», самоідентифікації жіноцтва, військового братства, метафори сім'ї та спорідненості в застосуванні до нації в кризову епоху воєн та революцій.

Отже і тема самої участі жінок у подіях Першої світової війни викликає значний інтерес, тому що вперше в історії Російської імперії жінки в масовому порядку брали участь у військових діях, що стало поштовхом до подвигів під час Великої Вітчизняної війни. До перемоги над ворогом прагнули жінки різних вікових категорій, національностей, віросповідань, рівня освіти і культури. Основна маса російського жіноцтва продемонструвала унікальні можливості і силу духу. Нада-

ючи допомогу фронту, кожна з них переслідувала свої суб'єктивні завдання, більшість яких все-таки вилилися в патріотичні. В роки Першої світової війни жінки змогли продемонструвати здатність на рівні з чоловіками виконувати найскладніші завдання, в деяких випадках навіть перевершили їх своєю дисципліною і бажанням воювати. В цей час істотно розширилися можливості для самореалізації жінок усіх станів.

Список використаних джерел

1.«История» Геродот/ Переклад Г.А. Стратоновського 1972 р. 2.Holauist P. Making war, forging revolution: Russia's continuum of crisis, 1914-1921. Cambridge, MA, Harvard University Press, 2002. 359 p. 3.Petrone K. The Great War in Russian memory. Indiana University Press, 2011, 408 p. 4.Stoff L. They fought for the motherland: Russia's women soldiers in World War I and the revolution. (1914-1920). – Lawrence: Univ. press of Kansas. 2006. 5.Алексиевич С. У войны – не женское лицо / С. Алексиевич. – М.: Время, 2008. – 314 с. 6.Анчарова М. Женщина-гражданка / М. Анчарова. – М., 1917. – 32 с. 7.Ардашев Н. Великая война и женщины русские / Н. Ардашев. – М., 1915. – 112 с. 8.Богданов А. Война и женщина / А. Богданов. – СПб., 1914. – 205 с. 9.Большая война Росси / Сборник статей; ред. Бруши К., Катнер Н. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – С.100-126. 10. Даровский В. И. Учебник военной администрации /В. И. Даровский. – СПб., 1913. – 235 с. 11.Дроков С. В. Организатор Женского батальона смерти / С. В. Дроков // Вопросы истории. – 1993. – №7. – С.87-94. 12. Иванова Ю. Н. Прекраснейшие из храбрых / Ю. Н. Иванова // Военно-исторический журнал. – 1994. – №3. – С.93-96. Сучасні дослідження військових неврозів отримали відображення на сторінках щорічника «Військово-історична антропология». 13. Хасбулатова О. А. Опыт и традиции женского движения в России (1860-1917) / О. А. Хасбулатова. – Иваново, 1994. – 270 с. 14.Щербинин П. П. Военный фактор в повседневной жизни русской женщины / П. П. Щербинин. – Тамбов, 2004. – 185 с.

Н. Г. Мосюкова

ЗУСТРІЧ ПАПИ РИМСЬКОГО ФРАНЦИСКА ТА ПАТРІАРХА МОСКОВСЬКОГО І ВСІЄЇ РУСІ КИРИЛА: ПРИЧИНИ ТА РЕАКЦІЯ РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

12 лютого 2016 року в Гавані відбулась зустріч Папи Римського Франциска і Патріарха Московського і всієї Русі Кирила. Це була перша в історії зустріч між главами Католицької Церкви та Російської Православної Церкви.

Подія була обумовлена покращенням стосунків між названими Церквами (особливо після обрання Папою Римським Бенедикта XVI), зустрічами Патріарха Московського з ієрархами Католицької Церкви. Підписана Папою і Патріархом Декларація викликала неоднозначну реакцію українського суспільства і звинувачення на адресу очільників Церков в ухвалі рішень про Україну без її представників. Реакція російського суспільства також не була однозначною.

Частина священників та мирян позитивно сприйняла зустріч Папи і Патріарха і прийняту Декларацію. Таких людей в Росії є переважна більшість, про що «з повною відповідальністю» заявив голова синодального відділу взаємодії Церкви з суспільством і ЗМІ В. Легойда. Він зазначив, що «реакція вітчизняних ЗМІ на зустріч Патріарха Кирила і Папи Римського Франциска та підписану ними Декларацію у 90% випадків була позитивною» [6]. Митрополит Волоколамський Іларіон підкреслив, що «шлях, який пропонують Папа і Патріарх – це шлях взаємодії в тих галузях, де ця взаємодія є можливою, шлях відмови від суперництва та переходу до братерських взаємовідносин» [4].

Частина суспільства оцінила подію загалом позитивно, але з певними «зауваженнями». Так, єпископ Єгоріївський Тихон зазначив: «Ми ні в якому разі не збираємося бути ізоляціоністами і нам є чому повчитися один в одного». Він говорив про цікаву систему шкільної та семінарської освіти у католиків, про їх «поразительную по мужеству и самоотверженности» місіонерську діяльність, про їх роботу з молоддю [3], але при цьому єпископ пам'ятає образи, начебто нанесені Русі Ка-

толицькою Церквою ще у XIII та XVII століттях, а також критикує поведінку уніатів на так званій канонічній території Російської Православної Церкви [3]. Дійсно, наслідків «промивання мізків» на сайті «antipapism», де отець Дімітрій Смирнов пише, що «для православних католицький Захід є більш серйозною загрозою, ніж дикий монгольський Схід» [5], позбутися важко. Єпископ Тихон, мабуть, не пам'ятає, що Папа Римський Іван Павло II покався перед православними за хрестові походи, які відбувалися кілька століть тому, а, критикуючи поведінку уніатів, забуває про події не такого вже далекого минулого. Йдеться про Львівський собор 1946 року, наслідки якого були трагічні – тисячі репресованих греко-католиків. І це не спонукало Патріарха Московського покаятися або хоча б визнати злочинну помилковість Львівського собору.

Деякі представники російського духовництва та мирян сприйняли зустріч в Гавані як «духовну зраду, обман і змову Російської Православної Церкви проти своєї пастви» [8], називаючи її (зустріч) «чистої води папізмом, проповідуванням ересі екуменізму» [1].

Отже, більша частина російського суспільства підтримала політику керівництва РПЦ, але деякі віряни і представники духовництва після багатоговікової пропаганди про підступність, віровідступність і т. ін. Католицької Церкви, не змогли змиритися з поліпшенням стосунків між Церквами.

Особливий зв'язок Православної Церкви з державою в Російській Федерації, її «провладність», дають підстави шукати також (з боку РПЦ) ще і приховані, вигідні РФ причини зустрічі в Гавані, тим більше, що в деяких публікаціях йдеться про те, що «зустріч Святішого Патріарха всієї Русі Кирила і Папи Римського Франциска на Кубі – це безумовна перемога православної дипломатії» [8]. Які пункти Декларації можна назвати перемогою православної дипломатії? Звичайно, неможливість «звернутися до міжнародної співдружності з закликом зупинити гоніння проти християн на Близькому Сході» [8] і не відстоювання християнських цінностей, бо проти цього жодна з християнських Церков не виступала. До означених перемог можна віднести пункт Декларації, в якому агресію Росії проти України названо «протистоянням в Україні», а Церкви заохочують «трудитись над досягненням суспільної гармонії та утриматись від участі у протистоянні» [2].

Приховану мету візиту на Кубу Патріарха Московського Кирила допомагає віднайти його інтерв'ю на телеканалі Russia Today [7], де журналіст, спонсором редакції якого є Росія, задавав тільки потрібні своєму спонсорові питання. Патріарх відповідав на питання щодо війни на Близькому Сході і Північній Африці, але оминав розмов про Україну. Говорив очільник РПЦ про те, що «з тероризмом неможливо розмовляти тільки на рівні діалога – треба застосовувати силу», що необхідно ліквідувати причину, яка призвела до напливу біженців до Європи, а причина ця – «дестабілізація політичного становища на Близькому Сході» [7]. Як вихід з означеної проблеми Патріарх Московський пропонує співпрацю США, Росії, ЄС і арабських країн і додає: «Я впевнений, що багато біженців повернуться з Європи» [7].

«Розшифрувати» причини, які змусили голову Російської Православної Церкви зустрітися з Папою Римським, можна наступним чином: Президент РФ В. Путін через Патріарха РПЦ Кирила зробив Європі і Америці пропозицію допомогти у вирішенні проблеми з біженцями (зробити так, щоб вони могли повернутися додому). Для цього необхідно об'єднатися з Росією, тобто припинити підтримувати Україну. Переконати Європу і Америку зрадити Україну може допомогти пункт 26 Декларації, в якому агресію Росії проти нашої держави названо «протистоянням в Україні». Отже, Заходу нав'язується думка про те, що не треба Європі і Америці сваритися з Росією, яка може посприяти у вирішенні проблеми з терористами і біженцями в Європі.

Таким чином, більша частина російського суспільства дала позитивну оцінку зустрічі Папи Римського Франциска і Патріарха Московського і всієї Русі Кирила та

підписаній ними Декларації. Деякі віряни і представники духовництва РПЦ не змогли змиритися з перспективою співпраці з Католицькою Церквою. Бажання очільника Російської Православної Церкви зустрітися з Папою Римським і підписати спільний документ можна пояснити не тільки поліпшенням стосунків між Церквами і прагненням відстоювати християнські цінності, а і намаганням донести до відома Заходу пропозицію В. Путіна щодо його допомоги у вирішенні проблеми з біженцями в обмін на невтручання у війну, що її розв'язала Росія на сході України.

Список використаних джерел

1. Апалін А. Ни один російський монастирь не следует всем канонам богослужения. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: mosmonitor.ru. 2. Декларація Папи Римського Франциска та Патріарха Московського і всієї Русі Кирила. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: uk.radiovaticana.va. 3. Епископ Егорьевский Тихон. Мы должны вместе сохранить Европу христианской. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: tafi-proxy.appspot.com. 4. Митрополит Волоколамский Иларион. Православные и католики должны учиться действовать не как соперники, а как братья. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.patriarchia.ru. 5. Протоиерей Димитрий Смирнов. Мы имеем право сопротивляться. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.antiparism.kiev.ua>. 6. РПЦ: реакція СМІ на зустріч Папи і Патріарха була на 90% позитивною. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: ria.ru. 7. Святейший Патріарх Кирилл. Нужно сделать все для того, чтобы не допустить войны. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: pravoslavue.org.ua. 8. Щипков В. Обоядоопасное оружие конспирологии. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.religare.ru.

І. М. Мезенцева, Д. І. Ярошук

ТРАДИЦІЇ АРХІТЕКТУРНОГО ДЕКОРУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

З активізацією приватного будівництва в Україні, з впровадженням уніфікованих проєктів домобудування, варто відроджувати використання елементів національної традиції у цій галузі. Комплексний розгляд факторів, які впливали на розвиток народної архітектури дозволяє краще зрозуміти закономірності формування локальних особливостей мистецького ідеалу. Великого значення набуває сьогодні розуміння специфіки побутування народної культури в умовах поліетнічних контактів, які безумовно, впливали і на розвиток архітектурного декору Півдня України. На формування етнокультурної специфіки населення регіону в кінці XVIII – на початку XX ст. впливали різноманітні фактори, серед яких важливими був природно-географічний, соціально-економічний. Відомо, що періоди спадів та піднесення у народному мистецтві пов'язані з економічним розвитком. У народному житлі, системі його декору виявляються естетичні, духовні ідеали, етнічні традиції населення.

Специфіка народної архітектури різних територій та епох вабила до себе увагу фахівців різних напрямків: мистецтвознавців, етнологів тощо. Низка дослідників розглядала окремі аспекти домобудування на Півдні України [2; 5; 7].

Поліетнічний склад населення – характерна риса всього Південноукраїнського регіону. Проте народна культура краю – це не механічне поєднання культур різних народів. Скоріше це сплав, у якому відтворена не тільки естетика кожного народу, а й їх взаємодія, взаємозбагачення. Народне житло розглядається як один із ключових символів етнічної культури, в якому відображаються конкретно-історичні прийоми і способи освоєння людиною оточуючої дійсності. У багатьох етнічних культурах будинок уявляється вершиною впорядкованості, на протигагу хаосу неосвоєного, «чужого» простору [1, с.39]. Припускаючи, що будинок буде слугувати захистом від оточуючого світу, людина, у свою чергу, за посередництвом відповідного оформлення, обрядів «захищає» будинок. Так, на Миколаївщині відзначено фарбування господарських споруд і затильних стін хат у червоний колір. Воно фіксує збереження найдавнішої традиції землеробського населення [5, с.21]. В оздобленні житла, яке визначалося традиційними формами, широко застосовується червоний колір. Червоний колір – «відповідник» вогню, був найсильнішим «відвер-

тачем демонічних сил» [3, с.11].

У прирічних та приморських селах Півдня України будинки зводилися з вапняку. У степових районах, де не було вапняку, росіяни і українці зводили саманні будівлі. У приміських селах Одеси, Миколаєва, Херсона, в адміралтейських та військових поселеннях споруди зводилися з бутового та «дикого» каменю – плитняку, стіни обмазували білою глиною, віконні та дверні прорізи, карниз, кути оздоблювались архітектурним декором. Зовнішні стіни сільських будинків виглядали досить ошатно: крім білого кольору стін, розповсюджені були блакитні або блідо зелені з білими пілястрами на кутках і під карнизом. Іноді білим обводився простір навколо дверей і вікна. Цоколь фарбувався у чорний колір розбавленою сажею. Стіни обмазували білою глиною українці, болгари й росіяни, молдавани тонували стіни синім або смарагдовим кольорами. Фронтони декорувались у цих народів кольоровими, витягнутими по глині розетками, шрифтовим орнаментом (рік заснування, ініціали господаря тощо). Зовнішній декор – розпис квітами, півнями, пташками. Кам'яні фронтони прикрашались рельєфними розетками. Віконні та дверні прорізи, карниз, кути оздоблювались архітектурним декором. Вікнини, зовнішні скоси вікон, їх хрестовини фарбувались різним кольором, в залежності від тла. Тонування розмежовує кольорами різні конструктивні елементи, кольорова гама стає дієвим засобом посилення емоційної виразності народної архітектури [4, с.106-159]. Вікна магічно пов'язують житло з двором, вулицею, селом. Тому так важливо було їх прикрасити, зробити привабливими [10, с.136-163].

Влаштували двосхилі дахи, покриті очеретом, а також чотирихилі, солом'яні. Дещо пізніше з'являється покрівля з черепиці. З кінця ХІХ ст. хати заможних селян покриваються кольоровою фальцевою плоскою жолобчастою черепицею. Нова покрівля своїм кольором, незнайомою селянину фактурою поверхні змінювала уявлення про красу житла. Різноманітна черепиця широко використовувався у німецьких колоніях краю. Потреба у цьому будівельному матеріалі викликала бурхливе зростання невеликих підприємств по її виробництву в Арцизі, Ізмаїлі, колоніях Зельц (Лиманське), Люсдорф, Гросс-Лібенталь тощо. Завдяки домішкам металевих окисів у глазир можна було отримати різні відтінки черепиці, що збільшувало художню виразність цього матеріалу для покрівель [2, с.301].

Міське народне зодчество півдня України формується під впливом, насамперед, професійної архітектури. Це кам'яні нештукатурені будівлі, прикрашені з фасаду орнаментально-пластичним декором. У пластичному декорі застосовувались елементи професійної архітектури. Дахи двосхилі, покрівлі – керамічні. Фронтони оброблялися розетками. Тут, як і в професійній архітектурі, застосовуються кований художній метал, різьблені фасадні двері, бляшані наверхшя водостоків. Вхід оздоблювався фігурним кам'яним аттиком, дверний проріз – пластичним декором [7, с.50]. У кованих решітках і «коронах» найповніше проявляються регіональні риси ковальсько-слюсарського мистецтва України. Художній архітектурний метал на Півдні України поширюється з кінця ХІХ ст. Розвивається за кількома напрямками: литі й ковані решітки, дверні та віконні набори, по кутах даху будинку нерідко кріпились високі водоприймачі з просічної жерсті – «корони».

Художні решітки на Півдні України середини ХІХ ст. можна поділити на два різновиди: внутрішні (використовувались переважно в державних установах, будинках знаті, храмових спорудах) і зовнішні. За матеріалом і способом виготовлення інтер'єрні решітки бувають вилиті з бронзи, вилиті з чавуну, ковані з заліза. Останні найбільш художні. Найпростіші решітки склалися з чотиригранних стовпів, верхів'я яких завершується штихами, хвилястих пагонів та поперечин. У більш складних за композицією кованих секціях, як прикраси та конструктивні елементи, використовуються так звані шниркулі, інші закрути, що кріпляться до стійок та перебоїн у ковальсько-слюсарських техніках «пів-заліза», «обкрутом», за допомогою прогоничів, кульок, кілець тощо [9, с.68-79].

Просіяне бляхарство як самостійна гілка ремесел формується невід’ємно від народної кам’яної архітектури Півдня України. Бляшані риштаки і ринви з «коро-нами», коминні димники, дахові гребені, обрамлення слухових віконць та лобових дошок набувають поширення в цих місцях з кінця ХІХ ст. Найбільш популярними виробами з жерсті в усі часи у зазначеному регіоні залишались завершення водостоків. Вони давали широкий простір для індивідуалізації житла, оскільки архітектурні варіації будівель з каменю дуже незначні.

В основі конструкції всіх завершень водостоків, які силуетно домінують над будівлею, вінчають її, покладено принцип корони, яка, як відомо, має десятки різновидів, а своїм походженням зобов’язана вінку. Можливо тому рослинний першопочаток в усіх взірцях «корон» займає визначне місце: числені бляшані багатопелюсткові квіти в техніці «апліке», розміщені нижче власне корони, окремі квіти на прутках випростовуються з водоприймищ тощо. У більшості випадків «кораблик» «корони» декорується лінійним орнаментом на кшталт сонячних променів. Вони прості за виготовленням, органічно споріднюються з архітектурними формами, вписуються в природне середовище і тому виявляються життєстійкими на цих теренах [8, с. 22-25].

Фундаментом місцевих художніх традицій Півдня України стало народне мистецтво українців. Але, прибувши з різних територій на нові місця проживання, представники різних народів у ході контактів протягом тривалого часу запозичують з інонаціональних культур близькі їм за настроєм образотворчі елементи, орнаментальні і пластичні мотиви, деякі прийоми майстерності. З іншого боку, їхнього впливу зазнає і українське мистецтво. Отже, в ході контактів народів, які заселяли регіон, виник тип житла, який увібрав надбання різних народів. Художньої виразності житлу надає декорування будівель архітектурним металом, створенням своєрідної кольорової гами, пластичними елементами тощо.

Список використаних джерел

1. Байбуурин А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А. К. Байбуурин. – Л. : Наука, 1983. – 191 с.
2. Бурнусус К. В., Василенко В. Н. Традиции изготовления и использования черепицы при строительстве зданий в немецких колониях Причерноморья / К. В. Бурнусус, В. Н. Василенко // Археология та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження / відп. ред. О. В. Сминтина. – Одеса : Астропринт, 2000. – С. 299–310.
3. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – К. : Наукова думка, 1991. – 112 с.
4. Косміна Т. В. Етнічна виразність народного житла / Т. В. Косміна // Поділля: історико-етнографічне дослідження. – К., 1994. – С. 236–243.
5. Кушнір В. Г., Литвинов П. І. Особливості житлових та господарських споруд Побужжя / В. Г. Кушнір, П. І. Литвинов // Етнографія Півдня України : зб. наук. пр. – Одеса: Гермес, 1996; Кушнір В. Г. Народнознавство Одещини / В. Г. Кушнір. – Одеса, 1998. – 245 с.
7. Малина В. Народное искусство Юга Украины / В. Малина // Декоративное искусство СССР. – 1983. – № 10. – С. 50–51.
8. Малина В. Жестяные короны / В. Малина // Декоративное искусство СССР. – 1983. – № 11. – С. 22–25.
9. Самойлов Ю. Двери и ставни из ковального железа / Ю. Самойлов // Декоративное искусство СССР. – 1975. – № 11. – С. 50–51.
10. Шапиро М. Некоторые проблемы семиотики визуального искусства. Пространство изображения и средства создания знака – об-раза / М. Шапиро // Семиотика и искусствоведение. – М.: Мир, 1972. – С. 136–163.

С. В. Савченко, Л. М. Ткач

НЕРАСКРЫТОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ: СВЯЩЕННИК ГРИГОРИЙ СТАНИСЛАВСКИЙ (1875 – 1919)

Приближается юбилей Февральской и Октябрьской революций, положивших начало самой черной страницы отечественной истории. Большевистский переворот давно осужден историками, но февральский продолжает воспеваться как «освобождения от самодержавия», «народная революция», «раскрепостившая творческие силы» и т.п. Понимание этой революции самими ее организаторами легло в основу современных оценок. Речь идет о затянувшейся идеализации катастрофы

всемирного значения. Одним из последствий февральского «государственного переворота», как характеризовали это событие сами его участники, стал рост инспирированного властью антиклерикализма. Церковь обвиняли во всех преступлениях самодержавного строя. На территории Украины все режимы были враждебно настроены против Церкви: Временное правительство, Центральная Рада, Директория, большевики и анархисты. Исключением были режимы Деникина и Скоропадского, и то лишь относительно.

Одним казалось, что Церковь мешает прогрессу революции, другие видели в ней препятствие для роста национального самосознания, третьи считали, что «попы грабят народ», настраивая последний против Церкви. «Прогрессивная» интеллигенция проповедовала новый мир, который будет вскоре построен и в котором нет места для Церкви, поскольку она «ничем не послужила духу освобождения и раскрепощения народа», а «именем Христа кощунственно освящала гнусные дела старых палачей и насильников» [8, с.2]. Газета «Киевлянин» предупреждала священнослужителей о том, что они «должны приучать себя к <...> колючим терниям, какими род людской увенчал своего Божественного Учителя и Спасителя» [8, с. 2]. Распространенное мнение, будто большевики начали антицерковные гонения, не соответствует действительности. В форме арестов и ссылок «реакционных элементов» среди духовенства и мирян преследования были начаты в первые недели Временного правительства. Репрессии проводились по инициативе оберпрокурора Святейшего Синода В. Львова и с подачи революционных комитетов. «Екатеринославские епархиальные ведомости» за 1917 год свидетельствуют о множестве случаев изгнания церковнослужителей из приходов, арестов, доносов по поводу «реакционной» проповеди или молитв за царя [10, с. 4]. В стихии революции 1917-1920 гг. погибли тысячи служителей Церкви, оказавшихся помехой на «пути человечества к счастью». Обстоятельства гибели многих из них до сих пор неизвестны. В частности, осталось нераскрытым убийство о. Григория Станиславского, его многодетной семьи и членов причта.

Потомственный священник Екатеринославской епархии Григорий Станиславский был настоятелем Крестовоздвиженского храма, построенного в 1817 году в поселке Диевка около Екатеринослава. У отца Григория, 1875 года рождения, была жена и трое маленьких детей, он получал 294 рубля годового жалования – стандартное вознаграждение за пастырский труд в дореволюционной России [11, с. 162]. Семинарию священник не заканчивал, его образование ограничилось церковно-учительской школой, а с 1901 года он уже служил псаломщиком. Иерейский сан принял в 1912 году, будучи рукоположен преосвященным Агапитом (Вишневым). После хиротонии о. Григорий назначен настоятелем Крестовоздвиженского храма (в Диевке). В приходе на 1913 год было зарегистрировано 4070 прихожан, из них – 1977 мужчин и 2093 женщин. Метрическая книга прихода свидетельствует о динамике значительного роста числа прихожан. Так в 1913 году было крещено 269 новых христиан, а погребено в два раза меньше – 130.

По воспоминаниям Дмитрия Дорошенко, одного из активных украинских деятелей Екатеринославской губернии в начале XX века, в торжественном и массовом открытии отделения «Просвіти» в Диевке принимал участие священник местного храма, отслуживший по этому случаю литургию и молебен [3]. Есть основания предполагать, что этим священником и был о. Григорий Станиславский. В апреле 1917 года о. Григорий получает первую церковную награду – набедренник [6, с. 167]. Вместе со священником служил псаломщик Кирилл Попов и церковный староста Терентий Приставный. Это все, что известно о причте прихода, пострадавшего вместе со своим настоятелем в 1919 году.

Обстоятельства смерти о. Григория и близких ему людей можно воссоздать только предположительно. С июня 1919 года Екатеринослав оказался в тылу Добровольческой армии генерала Антона Деникина, который воевал на несколько

фронтов. Главными его врагами были большевики, войска Петлюры и повстанцы-анархисты. В сентябре – в начале октября начались восстания, инициированные анархистами. «Революционная повстанческая армия Украины» Нестора Махно приняла решение из района Умани идти на Екатеринослав, Александровск, Синельниково, Дебальцево, Мелитополь и другие города юга и востока Украины тремя колоннами [1, с. 278]. Обоснованием похода была листовка Махно с призывом: «Бунтуй народ! Подымайся от края и до края! Возьми в топоры все помещичье и буржуазное отродье! Они собрались устроить нам, рабочим и крестьянам, кровавую баню. Так дадим же мы им эту кровавую баню! Горе Деникину! Смерть деникинцам! Где бы они не находились, всегда их должна настичь шашка повстанца, вилы и топор крестьянина» [4, с. 204]. Этим наставлениям анархисты следовали охотно и последовательно: 14 сентября в Пятихатках они расстреляли прямо на пероне вокзала всех офицеров, прибывших с воинскими частями на поезде № 31 [4, с. 207]. Было у Махно и немало антиклерикальных заявлений: он обвинял Церковь в союзнничестве с «эксплуататорами народа»: Временным правительством и «шовинистической», по выражению «батьки», Центральной Радой [5, с.45]. Для поклонников Махно заявлений было достаточно, чтобы «с чистой совестью» убивать священников «за идею».

Махновские войска подошли к Екатеринославу. 11 октября 1919 года на фоне начавшихся боев за город, [5, с. 209] продолжавшихся до конца октября, о. Григорий вместе с семьей и причтом был расстрелян во дворе храма, где он служил. Кто принимал участие в карательной акции, кто давал распоряжение и по какой причине – вряд ли когда-либо удастся узнать. Прямых доказательств того, что священник был убит по личному приказу Нестора Махно, у нас, конечно, нет и они вряд ли они найдутся. Но скорее всего священник был уничтожен как «контрреволюционный элемент» в контексте начинающихся в городе расстрелов «деникинцев», а также им сочувствующих вместе с семьями [5, с. 242]. Воззвание Нестора Махно о недопущении грабежей, разбоев и насилия, о том, что «каждый преступник <...> будет беспощадно расстреливаться» [2, с. 1], поклонники «батьки» приводят как доказательство его гуманизма, стремления к законности и порядку. Но речь идет о пропагандистском тексте, прозвучавшем тогда, когда город уже долгое время был погружен во мрак анархического ужаса.

Во дворе Крестовоздвиженского храма (жилмасив «Парус» Ленинского района города на реке Днепр находится малоприметная могилка. На кресте прикреплена табличка с краткой надписью «Здесь покоится священник отец Григорий Станиславский, убит 11/X – 1919 г.» За этими словами скрывалась история года, оказавшегося для Екатеринослава самым трагическим и кровавым за всю гражданскую войну. Кстати, примерно в это же время 2 октября 1919 года погиб, предположительно также от рук махновцев, недавно канонизированный священномученик Николай Искровский, протоиерей из с. Искровка. Убиенного о. Григория Станиславского с семьей и причтом нет в списке новомучеников и исповедников Российских [7], нет его и в списке недавно канонизированных новомучеников Екатеринославских [9], но его имя как невинной жертвы революции заслуживает уважительного упоминания. Кончина диевских мучеников была одним из многих знаменней начала предапокалиптической эпохи.

Список використаних джерел

1. Анархисты. Документы и материалы: В 2-х тт. – Т.2. – М., 1999. – 391 с.
2. Воззвание к гражданам города Екатеринослава и губернии // Бюллетень. Орган Екатеринославского Губернского Военно-Революционного Комитета. – 1919. – № 1. – 30 декабря.
3. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901 – 1914 роки). – [Електронний ресурс] – Режим доступа: https://www.gorod.dp.ua/history/doc/doroshenko_dmytro.pdf.
4. Махно Н. Крестьянское движение на Украине 1918-1921. Документы и материалы; под. ред. В. Данилова и Т. Шанина. – М., 2006. – 317 с.
5. Махно Н. Русская революция на Украине/ Н.Махно: Кн. 1. – Париж, 1929. – 211 с.
6. Награды // Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1917. – № 11-12.
7. Новомученики, исповедники и

подвижники благочестия Российской Православной Церкви, прославленные на Архиерейском Соборе 2000 г. – М., 2007. – 325 с. 8. Петров П. Что нужно теперь делать духовенству? / П. Петров // Киевлянин. – 16 апр. 1917. – № 90-99. 9. Предстоятель УПЦ возглавил первое празднование Собора новомучеников и исповедников Екатеринославских [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dnipropetrovsk.church.ua/2016/09/15/predstoyatel-upc-vozglavil-pervoe-prazdnovanie-sobora-novomuchenikov-i-isповедников-ekaterinoslavskikh/>. 10. Священник старого закона // Бюллетени Губернского Исполнительного Комитета общественных, рабочих, солдатских и крестьянских организаций. – Екатеринослав. – 11 апреля 1917 г. – № 30. 11. Справочная книга Екатеринославской епархии за 1913 год. – Екатеринослав, 1914. – 334 с.

Л. С. Соколова, А. О. Лесняк

БІОІСТОРИОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: МЕТОДИКА І ПРАКТИКА

Німецький письменник-мислитель Й. В. фон Гете, міркуючи про написання біографії, зазначав, що вона повинна показати людину в умовах її часу, в якій мірі ціле протистоїть, а в якій сприяє людині, як формується на цій підставі її ставлення до життя і до людей, і як воно проявляється зовні. Мислитель, визначивши таким чином завдання біографа, підкреслив неісторичність виривання особи з життєвих зв'язків.

В. Дільтей – німецький філософ, історик культури, назвавши кожну окрему особу мікрокосмом, вважав, що біографія певною мірою наближається до філософської форми історії. Її предметом є людина як початковий факт історії. Він вважав, що описання окремої особи передає загальний закон розвитку [3, с.9].

Наведені вище міркування переконують нас у важливості та складності біографічного жанру, розвиток якого викликав до життя спеціальну наукову галузь знання – біографістику (біографіку).

За київським істориком-біографістом В. Попиком біографістикою називають спеціальну історичну дисципліну і галузь історичної науки, яка досліджує історію розвитку, теоретико-методологічні, методичні, джерелознавчі та практично-прикладні проблеми біографічних досліджень, зокрема створення наукових біографій, укладання біографічних словників і довідників, різноманітні види біографічної та біобібліографічної продукції, а також еволюцію історико- та літературно-біографічної творчості, як явища культури та суспільного життя [5, с.94].

Коли ж предметом дослідження стають життя і творчість вчених-істориків, такі розвідки об'єднуються в окремий розділ історичного знання – біоісторіографію.

Одеська дослідниця-історіограф Т. М. Попова запропонувала розгорнуту структуру біографічної довідки, що передбачає великий обсяг характеристик і дозволяє вирішувати різноманітні завдання. Нею враховані базові біографічні дані, національні та соціальні характеристики, походження та сімейний стан, освіта, службова діяльність, наукове становлення, характеристика наукових праць та зв'язків, оцінка діяльності сучасниками, послідовниками й нащадками, характеристика людини-вченого-вчителя. [6, с.167]

Антропологізація історико-наукового пізнання стала важливою рисою сучасної парадигми історичної науки – вважає провідний історіограф І. І. Колесник. Постать історика – суб'єкта пізнавальної діяльності – стала постійним об'єктом історіографічного дослідження. Йдеться про походження, родину, освіту, приватне життя, життєву позицію, заняття на дозвіллі, риси вдачі, стиль мислення, психологічні настанови, зовнішність, природу наукової праці, твори, кар'єру. [2, с.44]

Вищенаведені міркування стануть у пригоді студентам у навчальних біографічних дослідженнях, зокрема складанні біографічних довідок-повідомлень, написанні рефератів, підготовці доповідей та презентацій про корифеїв української історичної науки – видатних істориків, праці яких покладено в основу вивчення історії України у виші – це М. Аркас, Д. Багалій, М. Брайтчевський, Д. Дорошенко, М. Грушевський, О. Єфименко, І. Крип'якевич, Н. Полонська-Василенко, Д. Яворницький тощо.

Формальним приводом для обговорення особи вченого історика є ювілеї. Цього року багато уваги було приділено 150-річчю батька української історії М. Грушевського, менше – 130-річчю його учня І. Крип'якевича. Наближається пропам'ятний день Михайла Юліановича Брайчевського (6. 09. 1924 - 23. 10. 2001). 15 років тому відійшов у вічність вчений-енциклопедист, талановитий митець, непересічна особистість: історик, археолог, філософ, історіософ, член УВАН, УІТ, НТШ, автор понад 600 праць, а також шестидесятник, бібліофіл, художник, письменник і поет.

Знайомство студентів з науковою спадщиною М. Брайчевського відбувається на вступній лекції з історії України як автора монографії «Конспект з історії України» (1993) та «Вступ до історичної науки» (1995); вдруге до нього звертаємося під час вивчення Княжої доби у зв'язку з його відомою книгою «Утвердження християнства на Русі» (1988), написаною до 1000-ліття хрещення Русі; втретє – при вивченні Козацької доби та ознайомленням з найвідомішою працею історика, що поширювалася у самвидаві, була надрукована в Канаді, за яку «український Дон Кіхот» [7] вперше втратив роботу з формулюванням «не переобраний на посаду».

Йдеться про статтю «Приєднання чи возз'єднання (Критичні замітки з приводу однієї концепції)», написану у 1966 р., де вчений проаналізував події Хмельниччини, зокрема Переяславську раду, після чого піддав критиці партійний документ – «Тези до 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654-1954)» [4].

До слова, М. Брайчевський є автором портретної галереї тридцяти діячів Русі-України та книги-альбому «Історичні портрети» (1999), яка містить низку репродукцій цих картин з надзвичайно цікавими історико-біографічними відомостями про історичні постаті.

Перу М. Брайчевський належить, серед інших поезій, поема «Григорій Сковорода» (1965), де виразно змальований образ українського Сократа. Мабуть не випадково, що через рік після написання твору про вільнолюбця XVIII ст., якого не впіймав світ, вільнолюбцем XX ст. було написано чесну розвідку «Приєднання чи возз'єднання». Як не ловили його (навіть намагалися забороняти Слово) всілякі недруги-слуги від ідеології, та так і не спіймали [1].

Останньою публікацією вченого стала книга «Літопис Аскольда» (2001). У своїх дослідженнях М. Брайчевський стверджував, що напівлегендарний Кий був абсолютно реальною історичною особою, полянським князем: що знаменитий Аскольд не варяг, а правитель полянської династії Києвичів! Історик піддав серйозній критиці радянську теорію про «спільну колыску» – єдність походження російського, українського та білоруського народів [7].

Отже, предметами біоісторіографічного дослідження можуть бути як традиційні напрями (наукова спадщина, організаційна діяльність тощо), так і нові – наукові школи, ситуація в науці, довколанаукове середовище, мікросоціум вченого, психологія творчості та особистості науковця, ментальність та типи істориків.

Список використаних джерел

1. Золотоноша У. «...З нього, Слова, усе починалося (Феномен поезії Михайла Брацевського) [Текст] // Улас Золотоноша [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://h.ua/story/222696/#ixzz4N6Ry06qZ>.
2. Колесник І. І. Історія науки чи культури? В пошуках нової парадигми історіографії [Текст] / Колесник І. І. // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи: Матеріали Всеукр. наук. конф. [м. Харків, 15-17 листопада 1995 р.]. – Харків: Б. н., 1995. – С. 42-47.
3. Миколецький Г. Биография и историческая наука [Текст] / Ганс Лео Миколецький // Матеріали XIII Междунар. конгр. ист. наук. [г. Москва, 16-23 июля 1970 г.] – М.: Б. н., 1970. – С. 1-13.
4. Павлова В. Брайчевський Михайло Юліанович (1924-2001) [Текст] // Віра Павлова // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.prostir.museum/ua/post/27660>.
5. Попик В. І. Біографістика [Електронний ресурс] // Спеціальні історичні дисципліни : довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Либідь, 2008. – С. 94-103. Режим доступу: <http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/biografistika-j-in/biografika/59-biografistika>.
6. Попова Т. Н. О методике биоисториографических исследований [Текст] / Т. Н. Попова // Записки історичного факультету Одеського держ. ун-ту. – Одеса: ОДУ, 1997. – Вип. 5. – С. 165-172.
7. Черська Г. Енциклопедист із ренесансним мисленням

В. Б. Хазан

ГЕНЕЗИС ЗЕЛЕНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Формування громадського природоохоронного руху є важливою ознакою розвитку суспільства. Перші в світі громадські природоохоронні організації з'явилися в Ісландії (1889р.), яка перебувала тоді в складі Данського королівства, і США (1892р.). В ХІХ столітті природоохоронний рух в Україні, яка тоді входила до складу Російської імперії, зароджувався зусиллями землевласників і вчених. Перший заповідник (Асканія - Нова) був заснований Ф. Фальц-Фейном в 1874-1898р.р. В 1910 р. в с. Хортиця Катеринославської губернії німецькими колоністами було створено, мабуть, перше в імперії громадське товариство по охороні природи. А в 1911р. на базі студентського гуртка в Харківському університеті було засновано Харківське товариство любителів природи. В 1913р. воно влаштувало в місті першу в імперії виставку охорони природи, згодом презентовану і в Києві. Це товариство існувало навіть в умовах Громадянської війни, як і природоохоронні громадські організації в Києві, Одесі і Полтаві. Зазначимо, що під час гетьманщини П. Скоропадського в Міністерстві земельних справ працював відділ охорони пам'яток природи, який спирався на громадську комісію, до якої входили вчені та спеціалісти.

В 20-ті роки минулого століття в Україні (як в радянській, так і в польській, чехословацькій та румунській її частинах) діяли невеликі локальні організації і гуртки, частково пов'язані з питаннями охорони природи. Їх діяльність, в основному, носила просвітницький характер. Зокрема в УРСР в них брали активну участь відомі вчені і кваліфіковані педагоги. Майже третина з них була репресована в 30-ті роки. З початком великих репресій діяльність всіх природничо-наукових, юннатських, мисливсько-рибацьких організацій УРСР була припинена.

В Російській Федерації з 1924р. починає діяти Всероссийское общество охраны природы (ВООП). Воно стало централізовано фінансуватися з держбюджету, виконувати функції координації і контролю за діяльністю всіх природоохоронних громадських організацій. Згодом ВООП стало установою (безпосередньо пов'язаною з владою) , яка не тільки виконує функції громадської природоохоронної організації, а й монополізує їх.

Подібні ж товариства охорони природи організовувались і в інших республіках СРСР (в УРСР – в 1946р.). Звичайно ж діяльність цих товариств була строго підпорядкована органам влади і була неспроможна відхилитись від генеральної лінії компартійного керівництва. Українське товариство (УТОП) в основному займалось просвітницькою діяльністю в дозволених межах. Проте були випадки, коли вчені і спеціалісти намагались через систему УТОП вплинути на прийняття державних рішень, які б враховували природоохоронні аспекти. Прикладом такого впливу є створення в 1967р. Державного комітету охорони природи.

В 60-ті роки екологічні наслідки економічного розвитку стали турбувати населення розвинутих країн Європи і Північної Америки. В умовах демократичного суспільства почали створюватись групи захисту природи, боротьби з будівництвом і експлуатацією об'єктів, які її забруднюють. Ці групи стали об'єднуватись у впливові організації – такі, як Фонд дикої природи (1961р.). В 1969р. в Амстердамі була заснована неурядова громадська організація (НГО) «Friends of the Earth» («Друзі Землі»). Згодом вона стала найпотужнішою міжнародною екологічною асоціацією, в яку входять найкращі, дійсно громадські, національні організації з усього світу. Тому її називали екологічною ООН. Саме НГО стали рушійною силою в організації «Європейського року охорони природи»

(1970р.). В 1972р. канадська організація, яка боролась з ядерними випробуваннями бере нову назву «Greenpeace» і починає яскраві кампанії за збереження природних ресурсів. Цей громадський рух, який одержав назву «Зелений» виник як відповідь на загострення екологічної кризи, на розвиток конфлікту між інтересами індустріального суспільства і можливостями біосфери.

В 1972р. виходить доповідь Римському клубу вчених з Масачусетського Технологічного інституту «Межі росту», яка фактично стала початком глибокого наукового аналізу екологічних наслідків економічного розвитку. Інформація про ці події надходить і до нашої громадськості. Обмеженість діяльності офіційного природоохоронного товариства не може задовольняти потреби суспільства. Тому в СРСР під час «відлиги» виникають і нові форми природоохоронного руху: наприклад, природоохоронний гурток викладачів і студентів Тартуського університета (1958р.), студентська природоохоронна дружина біофака Московського університета (1960). В Україні в 1969р. були створені студентські природоохоронні дружини (ДОП) в Київському і Донецькому університетах. А згодом до цієї діяльності приєдналися й інші українські виші з біологічним профілем. Та контроль над створенням таких дружин вже давно перейняла авторитарна влада. Так вже перша, київська дружина одержала назву «Ленінський дозор». В 1972р. було сформовано всесоюзну раду таких дружин, а в 1983р. – координаційно-методичну раду для українських дружин. Їх діяльність була строго регламентована рамками охорони окремих видів рослин і тварин, а також боротьбою з забрудненням довкілля, екологічною освітою школярів, пропагандою екологічної поведінки населення, екотуризмом. Студентські дружини знаходились в системі комсомолу і вишів, їх діяльність підживлювалась з державних і громадських природоохоронних фондів. Тому проблеми фінансових і людських ресурсів для них не існувало. За це ДОП розплачувались контролем над своєю діяльністю і їх координацією з боку компартійних органів і КДБ. Остання особливо прискіпливо спостерігало за природоохоронним рухом, бо з 1972р. в Австралії, Новій Зеландії, Канаді, Західній Європі інтенсивно створювались політичні партії Зелених. Діяльність ДОП припинилась в 1990р. з розпадом радянської системи, в яку вони були вмонтовані.

Вважаємо, що визначною подією було заснування в Дніпропетровську Семінару з оточуючого середовища (SOS), перше засідання якого відбулось 1 жовтня 1975р. Формально семінар починався в системі комсомольського навчання. Але вже в наступному році перетворився у вільний гурток. Основні мотивами, які спонукали автора цієї статті започаткувати семінар і організувати його роботу були: хвороба сина через отруєння довкілля, широкий доступ до інформації за час візиту в Чехословаччину, підсумки Гельсінської наради 1975р. Змістом діяльності SOSa були: самоосвіта і просвіта, інформація і взаємодопомога. В перебігу діяльності семінару стало зрозумілим необхідність розгляду екологічних питань тільки спільно з соціальними і економічними проблемами. Думали і про взаємодію з іншими подібними групами, та не відшукали таких. Були лише контакти з деякими правозахисниками і літераторами. В центрі діяльності групи були проблеми забруднення промислових міст, отруєння ґрунту, небезпека АЕС. Зокрема було звернення керівника SOSa до керівництва СРСР з приводу проблем АЕС (зокрема Чорнобильської) в 1983р. Опис труднощів з якими зустрічалась діяльність такої групи в авторитарній державі – тема окремої роботи.

Чорнобильська катастрофа 1986р. відбилась і в рішучому зростанні екологічної громадянської свідомості в Україні, в усвідомленні невідкладності практичної діяльності, тактичної взаємодії і стратегічному плануванні. Допомога дітям з ліками і евакуацією, розповсюдження правдивої інформації зв'язала нас з багатьма небайдужими людьми і групами, більшість з яких до того були далекими від екологічних проблем. Стала очевидною необхідність створення національної організації. І в 1987р. було сформовано оргкомітет Української екологічної асоціації «Зелений

світ», а навесні 1988р. в Києві відбулась її конференція. Перше приміщення для роботи асоціації надав в офісі Ради миру її голова Олесь Гончар. Наш SOS став зокрема ядром для організації Дніпропетровського «Зеленого світу», конференція якого зібрала в червні 1989р. активістів з усієї області, і який незабаром був зареєстрований. Його члени-волонтери займалися не тільки практичними справами, а й розробляли стратегічні плани екологічного природокористування, прагнучи не замикатись суто в екологічній тематиці, а, враховувати соціально-економічні складові, діяти в парадигмі сталого розвитку. На початку 1991р. «Зелений світ» був вже зареєстрований на національному рівні. Він став однією з найперших легалізованих національних незалежних громадських організацій (НГО) ще в УРСР та й в усьому СРСР. А вже в травні того ж року була зареєстрована і Партія Зелених України, яку за рішенням конференції «Зеленого світу» було організовано його активістами як політичне представництво екологічної громадськості.

Свою офіційну діяльність «Зелений світ» почав як вже визнана, дієва, патріотична і демократична організація. Її представники брали активну участь у процесі переходу України до незалежності. Багато її активістів, які пройшли в ній школу громадської діяльності, згодом стали відомими діячами громадсько-політичного життя України. Організації «Зеленого світу» легалізувались у столиці, у всіх областях України. В Криму з асоціацією взаємодіяла організація «Экология и мир».

Відразу ж після здобуття незалежності «Зелений світ» вийшов і на світовий рівень. В 1992р він став кандидатом, а в 1994р. повним членом «Друзів Землі». Ми почали плідно співпрацювати з «Грінпісом» і сприяли відкриттю в Києві його відділення. Поряд з «Зеленим світом» поступово поставали більш «спеціалізовані» екоНГО : Екоправо, Екоцентр, Молодіжна екологічна ліга Придніпров'я, Еколого-культурний центр, тощо.

Саме після здобуття незалежності, в 90-і роки починається широке легальне становлення екологічних неурядових організацій в Україні. Та цей період потребує, звичайно, окремого аналізу.

Г. Є. Стрижко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Перша світова війна ознаменувала собою перехід людства від однієї історичної епохи до іншої і належить до тих подій, вплив яких відчутний і до сьогодні. Світова війна значною мірою зумовила зміну моралі та суспільних ідеалів, привела до світоглядних змін, що знайшло свій прояв як у культурному (мистецтві, літературі, науці), так і в політичному (поява фашизму, нацизму тощо) житті суспільства. Ця війна тривала понад чотири роки і стала, за словами сучасного західного дослідника Ф.Белла: «Завершенням XIX століття і віку прогресу та початком нашої власної катастрофічної ери» [4].

У пам'ять народів і в літературу, присвячену цій події, Перша світова війна 1914-1918 рр. увійшла як «Велика війна». Англійський історик війни Д. Кіган з цього приводу писав: «Велика війна розбила серця у масштабах, небачених до норманського завоювання і, слава Богу, незаних за минуле тисячоліття... Вона нанесла удар по раціональній і ліберальній цивілізації європейського Просвітництва і, таким чином, по всій світовій цивілізації. Довоєнна Європа, хоча й була імперським центром, викликала повагу відданістю принципам конституціоналізму, правлінням закону і представницькими урядами. Післявоєнна Європа позбавилась довіри до цих принципів» [2].

Перед початком війни вся Західна Європа, перебувала в атмосфері спокою та віри у прогрес як головну ідею розвитку людського суспільства. Ця віра в прогрес була зумовлена цілою низкою відкриттів у природничих науках, зроблених наприкінці XIX - початку XX століття такими відомими вченими, як К. Рентген, М. Кюрі,

А. Ейнштейн та ін. Саме в цей період з'явилися нові теорії та імена у психології та соціології (серед них – З. Фрейд, М. Вебер та ін.), а також в інших галузях людської діяльності. Все це сприяло загальному науковому, культурному та матеріальному поступові. Щодо духовного життя, то напередодні війни воно відзначалося стабільною системою цінностей, що здавалися незаперечними і незмінними.

Певно, саме тому для європейської молоді того часу були притаманні патріотизм і прагматизм у політиці, що породжувало оптимізм та віру в поступ. А це формувало у молоді почуття співвідповідальності у справі поліпшення духовного, політичного та економічного становища своєї країни, зокрема, ціною виконання свого патріотичного обов'язку - віддати життя за Батьківщину.

Природно, що у війні 1914-1918 років взяли участь люди різного соціального походження, з різним вихованням, світоглядом, системою цінностей. Кожен з них уявляв собі війну по-своєму. Проте всі вони, незалежно від походження, потрапили в однакові умови, а саме - в окопи, під артилерійські обстріли, в газові атаки тощо. Більше того, події, які розгорнулись на фронтах Першої світової війни, незабаром перекреслили оптимістичні сподівання багатьох фронтовиків щодо швидкого вирішення конфлікту. Позиційний характер війни, який став очевидним уже на листопад 1914 року, позначився і на настроях, світосприйнятті воїнів, які зіштовхнулись з таким явищем вперше. Це вражало свідомість як представників привілейованих станів, так селян і робітників. Особливість цієї війни полягала не лише в її статичному характері, але й у застосуванні нових методів її ведення. Нова військова техніка змінила хід ведення боїв, а також роль і місце бійця в них, а її недосконалість призвела до смерті не одного бійця. У своїх листах, щоденниках солдати часто описували ті події, бої, безпосередніми учасниками яких їм довелося стати. Власне, саме ці свідчення і розкривають те, як воїни сприймали війну, яким був вплив останньої на їхню свідомість. Наприклад, «криваве пекло» є одним із найкоротших характеристик бою, які зустрічаються в листах і щоденниках англійських вояків [1]. Серед багатьох тодішніх вояків швидко поширилось бажання, щоб цивільні на власні очі побачили, через що доводиться проходити оборонцям їхніх інтересів, щоб вони відчували різницю між мирним і воєнним життям.

Однак повоєнне становище в Європі значно відрізнялося від довоєнних уявлень про поступ і прогрес, а фізичні втрати країни на континенті (понад 5 млн. чоловіків, молодших 30 років) дають підстави стверджувати не лише про втрачене для Європи покоління, але й про настрої депресії, які ще більше поширились після війни. Проте не всі ветерани знайшли себе у політичній та громадській діяльності. Чимало з них продовжували відчувати себе самотніми і нікому не потрібними людьми, що зумовило до поширення серед певної частини ветеранів захоплення алкоголем і наркотиками [6]. Руйнівні наслідки війни для психіки воєнних поглиблювалися складнощами, пов'язаними з проблемами соціальної та психологічної адаптації до нових умов - відсутність роботи, розуміння, підтримки, - що призвело також і до збільшення кількості самогубств серед ветеранів війни. Упродовж двадцятих років закордонна преса неодноразово писала про випадки самогубства серед військових, цитуючи їхні передсмертні записки, в яких часто повторювалися слова: «...Я розбитий і знищений. Бог простить мені і подарує мені краще життя на небесах» [7].

Із самого початку війни англійці захопили ініціативу у веденні пропаганди стосовно противника й утримували її до кінця. Було зроблено багато помилок, не у всьому їх супроводжував успіх, але вони багато чому навчилися, тому англійська пропаганда майже завжди досягала поставлених цілей. Генерал Людендорф так оцінив ефективність англійської пропаганди щодо німців: «Ми були так майстерно і в такому обсязі піддані ворожій пропаганді, що незабаром багато хто був не в змозі розрізнити, що є пропагандою противника, а що – його власним сприйняттям... Ми не билися більше до останньої краплі крові. Багато німців не хотіли більше вмирати за Вітчизну» [3].

Ще одним негативним наслідком війни може вважатися нівелювання ролі особистості в житті суспільства. Про вплив фронту на цей процес уже згадувалось. У тилу ж, у зв'язку з перебудовою економічного життя на воєнний стан, роль держави значно зросла, що також сприяло зменшенню ролі окремої людини в житті суспільства. А величезні фізичні втрати ще більше поглибили цей процес.

Російський дослідник В. К. Шацілло у передмові до своєї праці «Перша світова війна 1914-1918. Факти. Документи» також визначив явище війни як масштабну трагедію. Зокрема, він так її охарактеризував: «З кінця ХІХ ст. передові європейські мислителі мали відчуття глобальної катастрофи, що наближається. Світ зазнав потрясінь то англо-бурської, то іспано-американської, потім російсько-японської, італійсько-турецької і безкінечних балканських війн.; щодо політичних криз, які бентежили Європу, то їх усіх не можна перелічити. Старий світ розколовся на два ворогуючих між собою табори - Троїстий союз і Антанту. Зіткнення між цими угрупованнями вважалися невідворотними, проте вряда чи хтось міг тоді уявити, до яких катастрофічних наслідків вони призведуть. Двадцять мільйонів убитих, сотні мільйонів скалічених, змішані із землею колись квітучі міста і селища - такими були результати Першої світової війни. Не менш вражаючими були і її соціальні та політичні наслідки - з мапи світу зникли чотири найпотужніші імперії: Російська, Німецька, Австро-Угорська та Османська, а Росія, Німеччина, Угорщина, Фінляндія та деякі інші європейські країни зазнали кровопролитних революцій і братовбивчих громадянських воєн». [5]

Отже, можна зробити висновок, що Перша світова війна спричинила кардинальну зміну настроїв у європейському суспільстві: від оптимізму, впевненості у завтрашньому дні до депресії, страху, відчуття безвиході, втоми, розчарування. Змінилися не лише настрої людей, але й система цінностей, в якій особистість, індивід посіли далеко не перше місце. Як наслідок, збільшилась кількість маргіналів, алкоголіків, наркоманів, самогубць. Настрої, що панували у тодішньому європейському суспільстві до Першої світової війни, були далекими від тих, що поширилися в її результаті, зникли «довіра до миру» та «чарівна безтурботність», про які писав С. Цвейг у своїх «Спогадах європейця».

Список використаних джерел

1. *Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. – Чернівці: видавництво Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, 2004. – Випуск II. – 164 с. 2. Кіган Дж. *Первая мировая война*. – М.: АСТ, 2004. – 576 с. 3. Людendorf Э. *Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг.*, - М. Центрполиграф, 2007. - 440 с. 4. *Первая мировая война. Дискуссионные проблемы / Отв. ред. Ю.А. Писарев, В.Л. Мальков*. - М., 1994. - 312 с. 5. Шацілло В. *Первая мировая война 1914–1918. Факты. Документы* / В. К. Шацілло. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 480 с. 6. Bell Ph. *Origins Of the War of 1914 // Themes in Modern European History: 1890-1945*. - London and New York: Routledge, 1992. - P. 107. 7. Mc Millan J. *The Way It Was: 1914-1934*. - London: Wiliam Kimber, 1979. - P. 105.

О. В. Тішин

ДІЯЛЬНІСТЬ НІМЕЦЬКОГО КАПІТАЛУ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» У КОНТЕКСТІ ГІТЛЕРІВСЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ» У ЄВРОПІ

Нацистський «новий порядок» залишив в історії Південної України незгладимий слід, який до сьогодні продовжує викликати в академічному середовищі численні дискусії. Головною вадою більшості сучасних досліджень регіональних особливостей німецького окупаційного режиму є певна їх «ізолюваність» та відсутність бажання серед вчених розглянути місцеві особливості окупаційного режиму у контексті загальноєвропейського «нового порядку». Саме тому у даних тезах буде зроблено спробу здійснити аналіз діяльності німецького капіталу на території

півдня рейхскомісаріату «Україна» у контексті гітлерівського «нового порядку» у Європі.

Окремі аспекти політики німецької окупаційної адміністрації у сфері промисловості на території Південно-Східної України розглядалися у колективній монографії «Запорізький рахунок Великій війні. 1939 – 1945» [1], роботах М. Слободянюка [5] та І. Спудки [6].

Промислова політика німецької окупаційної адміністрації на території Південної та Східної України стала своєрідним продовженням тієї політики, яку німці започаткували на Заході в 1939 та 1940 рр., де Третій рейх вже зумів накопити певний «окупаційний досвід». Встановивши контроль над більшістю європейських країн, німці проводили доволі диференційовану окупаційну політику в сфері промисловості. Проте, незважаючи на це, нацистська промислова політика зводилася фактично повсюдно до, по-перше, милітаризації промисловості окупованих країн, по-друге, до збільшення частки німецького монополістичного капіталу, по-третє, до централізації та обмеження ринкових важелів управління виробництвом. При цьому вся німецька окупаційна промислова політика в південно-східних областях України стала своєрідною «відповіддю» на радянський «виклик» – евакуацію промисловості, яка де-факто була зведена до деіндустріалізації краю, що й обумовило подальший доволі жорсткий «новий порядок» у сфері промисловості з боку німців. Переважна частина устаткування підприємств гірничопромислової, металургійної, машинобудівної галузей промисловості краю була вивезена у східні райони СРСР, решта виведена з експлуатації та зруйнована. Наслідком цього стало те, що «...експлуатація важливих для німецьких окупантів галузей промисловості на сході України стала неможливою, а її відновлення потребувало значного часу» [4, с. 126].

З метою відновлення роботи зруйнованих промислових підприємств нацистське керівництво вирішило дозволити «...німецьким монополіям та фірмам брати в оренду або «опікунське управління» великі промислові об'єкти» [4, с. 127]. На території південно-східних областей України німецькі монополії та фірми заволоділи такими підприємствами, як «Запоріжсталь», «Дніпросталь» та заводом феросплавів («Штальверке-Брауншвейг»), металургійним заводом ім. Дзержинського («Гютенверк» та «ШВО»), заводом ім. Ворошилова в Дніпропетровську («Браун Бовери уинд К»), заводами Нікополя («К.Х.Юхо»), Дніпропетровським алюмінієвим та магнієвим заводом (АТ кольорових металів Німеччини) [4, с. 301]. Крім того, криворізькі копальні з видобутку залізної руди опинилися у володінні гірничо-металургійного товариства «Схід» [4, с. 127].

Однак, незважаючи на всі зусилля (привабливий соціальний пакет та водночас жорстка трудова дисципліна), німецькій окупаційній адміністрації так і не вдалося відновити роботу найбільших промислових підприємств Півдня та Сходу України, на що є декілька причин. По-перше, на найбільших промислових підприємствах даного краю обладнання було евакуйоване або знищене. По-друге, промпідприємства страждали від нестачі палива, сировини, електрики, транспорту, давався взнаки дефіцит робочих рук, у зв'язку з чим, наприклад, окупаційна влада була змушена проводити спеціальні заходи з насильницької мобілізації гірників Криворіжжя [5, с. 142]. По-третє, низка продуктивність праці місцевих робітників. Так, наприклад, перша плавка сталі на заводі ім. Ф. Дзержинського відбулася лише на 629-й день від початку ремонту [5, с. 142]. По-четверте, значної шкоди німцям завдав саботаж робітників, який «...став головною причиною того, що окупантам не вдалося ввести в дію жодне велике підприємство краю» [5, с. 143].

Подібні процеси посилення німецького капіталу відбувалися й на інших окупованих нацистами територіях Європи. Наприклад, лише завдяки нав'язуванню «добровільних» угод про продаж акцій, насильницьким конфіскаціям та «арізації» в Чехії за роки окупації частка німецького капіталу зросла більш, як в 10 разів, а в

руках німецьких підприємців виявилася майже половина всього капіталу акціонерних товариств. В протектораті Богемії та Моравії «...було ліквідовано більш як 15 тис. дрібних і середніх промислових, торгових та ремісничих підприємств, більшість інших підприємств була насильно включена до таких великих монополістичних об'єднань, як «І. Г. Фарбеніндустрі», «А. Г. Рейсверке Г. Герінгсон», «Дрезденербанк», «Дойче банк» [3, с. 362]. В Норвегії «ІГ Фарбен-індустрі» оволодів більшістю акцій найбільшої компанії «Норік гідро», а концерн Круппа вкладав кошти в розширення місцевої алюмінієвої промисловості на базі дешевої електроенергії [2, с. 409]. У Галичині практично всі промпідприємства «... поступово перейшли у власність 77 німецьких фірм, концернів, акціонерних товариств та інших монопольних об'єднань» [4, с. 129], зокрема, наприклад, концерн «Герман Герінг» заволодів гірничими та металургійними підприємствами, монопольне об'єднання «Союз німецьких металургів» – металообробними підприємствами, «Східна енергія» – енергетичними, «Карбокок» – вугільними, «Гобаг» – деревообробними підприємствами, акціонерні товариства «Карпатська нафта» і «Бескиден нафта» контролювали видобуток нафти.

Як бачимо, як у Західній Європі, так і у Східній, зокрема в південно-східних областях України, провідною рисою політики німецької окупаційної адміністрації у сфері промисловості стало посилення впливу німецького капіталу. Проте саме на Півдні України його діяльність була обмежена жорсткими рамками військово-політичної ситуації на Східному фронті та фактором радянської евакуації.

Список використаних джерел

1. Запорізький рахунок Великій війні. 1939 – 1945 / Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський [та ін.]. – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 416 с. 2. *История Норвегии*. – М.: Наука, 1980. – 712 с. 3. *Краткая история Чехословакии: С древнейших времен до наших дней*. – М.: Наука, 1988. – 574 с. 4. Левченко Ю. І. *Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941 – 1944 рр.: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01* / Левченко Юрій Іванович. – К., 2015. – 319 с. 5. Слободянюк М. А. *Рух опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни* / Шахрайчук І. А., Слободянюк М. А. – Дніпропетровськ: ВКФ «Оксамит-Текс», 2004. – 294 с. 6. Спудка І. М. *Економічна політика нацистського керівництва на території Запорізької області* / І. М. Спудка // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – Вип. XXXI. – С. 189 – 194.

СЕКЦІЯ Х. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

О. Є. Хомік, О. В. Дроздова

ЗООМОРФНІ НАЗВИ НАРЕЧЕНОЇ ТА НАРЕЧЕНОГО В УКРАЇНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ

Останнім часом посилена увага дослідників до мови як народної культури найвиразніше виявляється у вивченні міфологічної лексики, обрядових та фольклорних текстів, взаємозв'язку вербального й предметного в ритуалах тощо. Зацікавлення лексикою весільного дійства зумовлено загальним посиленням інтересу до давніх звичаїв українців, відродженням народних обрядів і традицій, що, безумовно, вимагає й осмислення специфіки функціонування мови у сфері народного життя. Саме тому таїнство шлюбу як культурний феномен давно перебуває в полі зору етнографів, фольклористів, мовознавців (Н. Глібчук, О. Гура, Н. Грозовська, В. Дроботенко, І. Магрицька, О. Слюсарєва, Н. Хібеба та ін.).

У зв'язку з тим, що безпосередня участь нареченого у весіллі є пасивною, а процес обрядового «переходу» є більш актуальним для нареченої, то й кількість лексем на її позначення преважує. Зооморфні номінації на позначення молодих умовно можна поділити на кілька тематичних груп: 1) назви домашньої худоби: *корова, коровка, продажня коровка, телиця, теличка, продажня теличка, бик, бичок*; 2) назви диких тварин, на яких полюють: *ласка, ласиця, куниця, кунка, куна, лисиця*; 3) назви птахів: *птиця, птише, куріпка, перепелиця, галочка, галочка чорненька, голуб, голуб безпарний, голубка, голубочка, дівочка-голубка, сокіл, сокілка*.

Назви першої групи ґрунтуються, з одного боку, на уявленні наших предків про наречену як таку, що має здатність народжувати дітей і продовжувати рід, оскільки в усіх релігіях корова – символ родючості, достатку, благоденства [5], а з другого, пов'язані з моделлю «купівлі-продажу», зокрема, корова була обов'язковим весільним подарунком, частиною приданого нареченої. Зауважмо, що номінації *телиця/теличка* відбивають традиційні уявлення українців про молоду, здорову й «чисту» наречену (відповідною назвою молодого є *бичок*).

Уживання зооморфних лексем другої групи репрезентує існування у світобаченні наших предків торгового та мисливського кодів весільного дійства. Так, мотив «купівлі-продажу» виявляється у номінації нареченої *куна*. Ця назва походить від найменування плати за молоду: спочатку платили шкурами куниці, а потім – монетами, що мали таку назву. Семантика весілля як «добування», «ловлі» реалізується у способі укладання шлюбу шляхом умикання нареченої. Наприклад, цілком імовірно, що вживання на позначення нареченої лексем *ласка, куниця* викликане народними уявленнями про цих дорогоцінних тваринок і спорідненістю їхньої функції з нареченою у побуті – бути берегинею оселі [2]. «Ласка як жіночий символ, особливо символ нареченої або молодиці, зустрічається не тільки у південних і західних слов'ян, а й у Європі, Середземномор'ї, країнах Малої Азії та Північної Африки: «Відхиліть, старосто, двері/ Та най си ласицю нагрієм!» [3:122]. За нашими спостереженнями, номінації *ласка* і *куниця* є взаємозамінними й функційно тотожними в архаїчному сценарії сватання: мисливці, які начебто довго полюють за цінним звіром (найчастіше куницею), натрапляють на слід, що приводить їх до дому дівчини, яку вони сватають.

Проте більш продуктивним в українських фольклорних текстах на позначення нареченої є вживання назви *куниця*, оскільки саме ця тварина розповсюджена на нашій території: «*Прийшов вовк до ведмідя:/ -Що будем робити?/ Давай зайця молодого будемо женити./ Оженімо зайця,/ Прекрасного молодця,/ Хай по лісу не блукає,/ Нехай жінку собі має./ Оженили зайця, / Узяти куницю,/ Сам заєць диву-*

ється –/ *Гарна молодиця*» [3: 130]. Крім того, назву *куниця / куніца* має й безпосередньо весь обряд виквітв нареченої на Чернігівщині [3: 130].

Назви третьої групи пов'язані із символічною функцією птахів у народних віруваннях і фольклорній традиції. Так, серед низки зооморфних номінацій можна виділити родові (*птиця, пташе* зі значенням «дівчина періоду сватання»), що, імовірно, пов'язані з мисливським кодом і «переходом» нареченої до нового роду, і видові (*перепілка, куріпка, голубка, галочка* тощо). Як зазначає О. Гура, у східнослов'янських весільних і ліричних піснях перепілка символізує дівчину, наречену або молодицю: «*Десь наша перепілочка,/ Що з нами їла й пила,/ Від нас полинула* [3:719]. Щодо жіночої символіки куріпки, то цілком вірогідно, що в Україну вона проникла шляхом запозичення з російського лінгвокультурологічного простору. Так, у тлумачному словнику В. Даля зафіксована номінація *куропатка*, що вживалася на позначення моторної дівчини, невисокої на зріст [4 : 224].

Уживання в українському фольклорі лексем *голубка/ голубочка, дєвочка-голубочка, голуб* на позначення відповідно молодої та молодого пов'язане, з одного боку, з народними уявленнями про голуба як чистого, святого, божого птаха, а з другого, символізує закоханих. Таку любовно-шлюбну символіку спостерігаємо в українських народних повір'ях, магії, текстах весільної обрядовості, фольклорній традиції взагалі: «*Ми Голубку ізловили,/ Всі довкола обступили:/ «Ти Голубко чого твужиш/ Вибирай си кого любиш!»*» [6]: «*Летів Голуб попід хмари,/ Шукаючи собі пари./ «Ти, Голубе, не жартуй же,/ Кого любиш поцілуй же!»*» [6].

Аналітична номінація *голуб безпарний* в аналізованих текстах номінує парубка, який ще не має шлюбних стосунків, не обрав собі пари.

У фольклорних текстах, зокрема у пісенних жанрах весільної обрядовості, на позначення нареченої побутує лексема *сокілка*, що функціонує поряд із назвою нареченого *сокіл*. Зауважмо, що чоловіча та шлюбна символіка цього птаха виявляється навіть у снах: якщо дівчина піймала сокола, це віщує їй заміжжя. Проте фактичний матеріал дозволяє виділити на позначення нареченої й варіативні номінації, наприклад, *зозуля, галочка*: «*Лети соколеньку/ До своєї зозуленьки*» [1: 681]; «– *Ой полинь, полинь, сивий соколеньку, від мене,/ Ой найди собі кращу галочку від мене./ – Ой уже ж бо я всі сади та й облітав,/ Вже ж бо я тебе, галонько, сподобав./ – Ой поїдь, поїдь, молодий Миколо, від мене/ Та найди собі кращу дівчину від мене./ – Ой уже ж бо я гасі села проїжджав,/ Ой уже ж бо я тебе, Наталко, сподобав*» [6: 81]. Як бачимо, в аналізованих дещо жартівливих контекстах такі номінації вживаються на позначення наречених, які переконалися в намірі одружуватися. Хоча іноді у весільних піснях молодих дівчат також називають *галками*, а хлопців і дружок молодого – *соколами*: «*Встаньте, галочки, встаньте, / Най сядуть соколочки / З чужої стороночки!»* [1:681].

Цікавими, на наш погляд, є аналітичні назви *сив / сивий соколенько* на позначення нареченого і *чорна галочка* на позначення нареченої: «*На тихому Дунаєчку (2)/ Купалася чорна галочка;/ Прилинула до неї друга, - (2)/ Подруженька її любя./ Купаймося у воді: (2)/ Ми ж товаришки собі./ Як полине сив соколенько, (2)/ Возьме тебе, чорну галочку,/ А я буду літати, - (2)./ Подруженьки шукати* [1: 1:167]. На нашу думку, кольористичні епітети *сивий і чорна* набувають незвичної для них семантики і відбивають міфологічну опозицію світлий – темний, що співвідноситься з чоловічим – жіночим началами.

Отже, зооморфні лексеми є найбільш чисельною групою серед усіх назв на позначення нареченої та нареченого. Вони ґрунтуються на архаїчних народних уявленнях про світ і дають можливість реконструювати давній обряд весільного дійства.

Список використаних джерел

1. *Весілля* : у 2-х кн. / М. М. Шубравська, О. А. Правдюк. – К., 1970. – Т. 1. – 454 с. 2. Гура А. В. *Ласка (Mustela nivalis) в славянських народних представленнях* / А. В. Гура // *Славянський і балканський фольклор: Обряд. Текст / Отв. ред. Н. И. Толстой.* – М. : Наука, 1981. – С.121–138.

3. Гура А. В. Символика животных в славянской традиции / А. В. Гура. – М. : Индрик, 1997. – 912 с. – (Традиционная духовная культура славян). 4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : ТЕРРА. – Т. 2 : И – О. – 1995. – 780 с. 5. Лозко Г. С. Коло Свароже : Відроджені традиції / Г. С. Лозко. – 3-тє вид., випр. та доп. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 228 с. 6. Пісні з Львівщини [Електронний ресурс] / Гупорядник Ю. О. Корчинський. – Київ : Музична Україна, 1988. – 446 с. – Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/songs/732161.html>. 7. Пісні Явдоху Зуїху [Електронний ресурс] / Г. Танцюра, З. І. Василенко, О. І. Дей. – К. : Наукова думка, 1965. – 812 с. – Режим доступу : <http://proridne.com/content/nicenники/Пісні%20Явдоху%20Зуїху/>

В. Л. Кришук

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ ОЦІНКИ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Маркер «оцінки є класом слів з унікальними формальними і прагматичними можливостями, а їх частотність досить висока. На семантичному рівні діалогу дискурсивні маркери зосереджують увагу реципієнта на логічній або хронологічній послідовності подій, їх поділяють на п'ять груп: додаткові (доповнювальні), причинно-наслідкові, умовні, протиставні та темпоральні» [9].

У лінгвістичній літературі описані функціонально-стилістичні особливості маркерів оцінки, оскільки ці одиниці мови мають важливу роль – вони безпосередньо пов'язані з функціонуванням дискурсу, проте варто звернути увагу на термінологічну різноманітність у зазначенні цих мовних одиниць.

У дослідженнях А. Микитюк, І. Масаліної, О. Саркісян було вжито термін «дискурсні (дискурсивні) маркери», тобто «мовні інструменти структурування дискурсу (слова, фрази), яким притаманна важлива функція формувати мовленнєву структуру, передаючи наміри мовців під час розмови» [8]. Наприклад: «– Вони такі відважні – ті козаки? – Мужній той, хто знає, за що бореться. Тільки зрадники стають боягузами, дитино...» [5, с.109]. Намір – пояснити оцінні прикметники *відважний*, *мужній* і протиставити їх поняттям *зрадник* та *боягуз*. Перші мають позитивну оцінку і розміщені на оцінній шкалі на осі зі знаком (+), інші ж – зі знаком (–), нормою при цьому є звичайна людина, яка адекватно поводить себе в усіх ситуаціях.

Термін маркер, який використовуватимемо у дослідженні, вживаємо, за В. Григор'євою, в значенні мовної одиниці, «функція якої полягає у відбитті когерентного зв'язку між певним висловом у дискурсі й попереднім(и) висловлюванням(и), тобто в організації змісту тексту та висловлювання» [2].

Наприклад, функція додаткових ДМ (дискурсивних маркерів) полягає в сигналізації того, що додається оцінна лексема, яка наповнює зміст попереднього висловлювання додатковим значенням. Таке інформативне доповнення може бути корисним, або й надмірним (зайвим). До позитивних ДМ належать *і* (об'єднувальна функція): «*І раптом посміхнулася, таким він був кумедним, розгубленим і зняковілим*» [7, с.37]; *мовляв, аж* (для введення нової оцінної інформації): «– *Я оце балакаю, балакаю, тріпаюся... і ніби аж підношуся своєю вченістю, мовляв, стільки знаю*» [7, с.56]; (у значенні розумний). До надмірних ДМ відносимо *ніколи, ні, ані* (повне або часткове заперечення попереднього): «*Це, мабуть, ніщо. Либонь я недостойна тебе*» [7, с.56]. Заперечні частки *ні* та *не* несуть навантаження абсолютної негативної оцінки.

У текстах історичної прози знаходимо лексеми, що вказують на причинно-наслідкові відношення: *також, звичайно, здається* та ін. «*Здається, починаю тебе розуміти, – сказав отець Іларіон. – І не тільки розуміти, але й пізнавати: саме такого знав тебе в alma mater*» [11, с.111].

Оцінка може набувати логічного оформлення – тема і рема чітко взаємопов'язані.

Зазначимо, що дискурсивними оцінними маркерами можуть бути як елементи,

які передають основну інформацію (тобто повнозначні слова), так і такі десемантизовані, які вводяться в текст з метою підвищення його експресивності. Проте такі слова, навіть при втраті повністю чи частково предметно-логічних значень, набувають емоційно-оцінної властивості.

І. Буяр, досліджуючи лінгвістичну категорію оцінки у вітчизняній лінгвістиці, стверджує, що при описі семантичного поля оцінки необхідно розглядати всі частини мови, однак дослідник не виключає, що саме прикметники є основною аксіологічною одиницею. Автор у своєму дослідженні зазначає, що при виділенні семантичної групи оцінних іменників варто опиратися на класифікацію іменників А. Вежицької, В. Левицького; при виділенні групи оцінки, що репрезентуються дієсловами, – на класифікацію Ю. Апресяна, Ю. Кійко, В. Левицького. Основну групу оцінки складають прислівники, при їх описі варто звернути увагу на дослідження О. Москальської, Т. Романової, Г. Пахолук [1].

Підтримуючи думку І. Буяр, ми виділяємо частини мови, які здійснюють омовлення оцінних характеристик, наприклад:

1) *прикметники* хороший/поганий та їхні синоніми: красивий, чарівний, неперевершений, славний, праведний та поганий, нікчемний, непідходящий, підлий, нищий, простий/важкий, каторжний: «*В каюті. У гарній...*» [7, с.44]; «*Важка поїздка. Дуже. – Якщо вже поскаржився він, то поїздка, либонь, не просто важка, а каторжна*» [7, с. 41];

2) *слова-оцінки представлені прислівниками*, які утворилися від прикметників: чудово, гарно, погано, нікчемно, важко, легко: «*Очевидно йому важко було говорити. І кожне речення він із себе посильно витискав*» [10, с. 106];

3) *іменники оцінного характеру*: «*...алкаш, ригач, дощовий хробак без шкарпеток*» [6, с. 49]; «*А вони, бузувіри, ... Попідважували дилиння дзвіниці, позапихали туди дітей голівками і вибили клиннє...*» [4, с. 259];

4) *номінації дієсловами*, які передають позитивні/негативні ставлення: любити, ненавидіти, обожнювати, захоплюватися, лащитися тощо: «*Та князь стримався, відступати від свого слова вже було пізно, він любив приймати рішення без спонуки, а свататися до Інгігерди надумався він сам, отож усе мало йти так, як йшло, як почалося*» [4, с. 196]; «*Хуррем лащилася до свого повелителя, обіймала його шию тонкими своїми руками, лоскотала вухо поцілунками*» [3, с.159];

5) *вигуки* на позначення як негативних, так і позитивних емоцій мовця: Дурниця! Казна що! Чудово! Надзвичайно! О, ні! Жах! Ах! Фе! Тю! Овва! Ага! Отакі! Боронь боже! Біда та й годі! Леле! Ого!: «*– Слава Богові! – радісно перехрестився ігумен. – То, може, він і не такий лихий?*» [11, с.18].

У художньому тексті оцінка вербалізується на всіх рівнях мови.

Таким чином, оцінні маркери, вжиті в тексті, завжди значимі, оскільки вони надають оцінному висловленню емоційної виразності, додають значення інтенсивності оцінці ознаки (особливо характеристики людини), служать для вираження оцінних емоційних станів, маркування оцінного центру висловлювання.

Список використаних джерел

- І.Буяр І. Є. Лінгвістична категорія оцінки: оцінювання досягнутого у вітчизняній лінгвістиці / І. Є. Буяр // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна. – 2009. – Вип. 11. – С. 145–149. 2.Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагматический и когнитивный аспекты / В. С. Григорьева. – Тамбов : изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с. 3.Загребельний П. Роксолана : [роман] / П. Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1980. – 574 с. 4.Загребельний П. Твори : в 6-ти т. / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 2. Диво : [роман]. – 575 с. 5.Іваничук Р. Мальви (Яничар). Орда : [романи] / Р. Іваничук. – Харків : Євроекспрес, 2000. – 416 с. 6.Кожелянко В. Діти застою / В. Кожелянко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2012. – 328 с. 7.Мушкетик Ю. У настці / Ю. Мушкетик. – К. : Український письменник, 2004. – 207 с. 8.Словарь социолингвистических терминов / [отв. ред. д-р филол. наук В. Ю. Михальченко]. – М. : Институт языкознания, 2006. – 312 с. 9.Туранська В. Л. Маркери лінгвістичної оцінки в українській історичній прозі / В. Л. Туранська // Věda a vznik – 2014 : materiály X mezinárodní vědecko-praktická konference (22–

30.12.2014). – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2014. – Díl 10 : Filologické vědy. – S. 38–40. 10. Шевчук В. Тіні зникомі. Сімейна хроніка : [роман] / В. Шевчук. – К. : Темпора, 2002. – 304 с. : іл. 11. Шевчук В. У череві апокаліптичного звіра / В. Шевчук. – К. : Український письменник, 1995. – 205 с.

Б. О. Бабенко

ВИЗНАЧНИЙ ДОСЛІДНИК І ПОПУЛЯРИЗАТОР ТВОРЧОСТІ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Місто над Інгулом, нарешті, отримало достойну назву – відповідно до Постанови Верховної Ради України від 14 липня 2016 року № 1468-VIII носить прізвище людини, чия багатогранна творчість znana на світовому рівні, людини, якій ми завдячуємо зародженню українського професійного театру, відомого тепер як Театр Корифеїв. Мовиться про Марка Лукича Кропивницького. Чим би було наше місто без славних звершень митця? Колишнім військовим поселенням, заснованим поневолювачами нашого народу? Місцем, де ніколи не бував Кіров? Чи, може, просто точкою перетину інших областей? Та завдяки Марку Лукичу наше місто має те, що робить його особливим, має те, що можна і потрібно шанувати й пам'ятати – таку історію, культуру, якими можна пишатися.

Вшанування Марка Лукича Кропивницького, популяризація його творчості наш, кропивничан, обов'язок. Тим більше, що нашими попередниками вже зроблено для цього багато. У місті з 2 жовтня 1982 року діє меморіальний музей М. Л. Кропивницького, що є відділом обласного краєзнавчого музею. Розміщений в будинку, де колись мешкав видатний український драматург і театральний діяч. Музей представляє експозицію, яка складається з декількох розділів, що розповідають про його сім'ю, дитинство, навчання в повітовому училищі та університеті, про його довгий і важкий шлях в мистецтві як засновника першого професійного українського театру. Тут зберігаються документи, світлини, меморіальні речі, театральні афіші – понад 8 тисяч одиниць зберігання [2].

Життєвий і творчий шлях Кропивницького вивчається у вишах і в школах. Проте мало кому із широкого загалу відомо, що цілісні відомості про Марка Лукича Кропивницького в українському літературознавстві та театрознавстві, передусім про дитинство і юність митця, життєві джерела його творчості маємо завдяки чудовому педагогу, члену Спілки письменників України, літературознавцю – Миколі Кузьмовичу Смоленчуку. «...доробок Смоленчука-письменника – окраса й гордість української історико-художньої белетристики та художньо-біографічної прози, а внесок Смоленчука-науковця у царині історії літератури, театрознавства, літературного й історичного краєзнавства є просто неоціненним: чимало з хрестоматійних нині істин (біографії, витоки особистості, творчість М. Кропивницького, І. Тобілевича (Карпенка-Карого), В. Винниченка, багатьох інших діячів української та світової культури й літератури, передусім – А. Фета, чия доля пов'язана з нашим степовим краєм, як і відомості про становлення нашого національного професійного театру, відомого як театр Корифеїв тощо) – вперше були введені до наукового обігу саме ним. Сучасні дослідники йдуть вже торованим шляхом», – стверджує автор передмови до збірника документів і матеріалів про митця і вченого. Свого часу саме М. Смоленчук став фундатором музею Марка Кропивницького в Бобринці, доклав чималих зусиль для збереження в тодішньому Кіровограді меморіального будинку М. Кропивницького на колишній Болотянній вулиці (віднедавна ця вулиця, що досі була «Пролетарська» носить ім'я М. Смоленчука), виступив ініціатором створення у його приміщенні музейної установи [1,9].

Микола Смоленчук – був непересічною особистістю, палкою натурою, яка прагнула високих звершень, бажала пройти наповнений сенсом життєвий шлях. Світоглядно належав до шістдесятників, хоч за віком був старшим від багатьох з

них. Він вважав, що життя – це втілення всього суцього, що є у межах Всесвіту, і тільки тоді стає воно світлим і радісним, коли присвячене благородним цілям [1,18]. «Це не життя, якщо ти не залишив у користь іншим плоди своєї праці. Це жалюгідне марне існування комашини» [1,20]. І Микола Кузьмович додержався свого кредо, а нам лишилося лише зібрати й скуштувати ті плоди.

Народився Микола Смоленчук 3 липня 1927 року в районному містечку Бобринець у сім'ї «гармоніста Богунського полку» Кузьми Денисовича Смоленчука. Завдяки лагідній вдачі матері, Ганни Павлівни, хлопчик зростав у оточенні колискових пісень, сповнених народної мудрості, українських казок та легенд, приповідок, загадок, розповідей про всякі чудернацькі пригоди та різних оповідок, що сприяли розвиткові уяви дитини. Підлітком Миколі довелося поневірятися спочатку фашистськими концентраційними таборами, згодом – радянськими (пермських) фільтраційними. Холодної похмурої осені голодного 1947 року він повертається додому, у Бобринець, вступає до сільськогосподарського технікуму, мріючи у майбутньому робити світ прекрасним, насаджуючи сади.

Після таборів юнак довго не може адаптуватися в надто безтурботному оточенні, тому відраду шукає в книзі. Увагою Микола не оминув ні Шекспіра, ні Чехова із Островським, читав Кропивницького й Карпенка-Карого, Бернса, Єсеніна, Рильського, Сосюру, Толстого й Тургенєва, Винниченка (хоча той і був заборонений) й Гончара.

Починає перші спроби пера, з метою реалізувати згодом визрілі ще в Німеччині задуми майбутньої книги (спершу планував, що за жанром це буде драматичний твір) про всі знуцання, які довелося зазнати його покоління, дитинство якого було обпалене війною. Але одного бажання писати виявляється замало. І, розуміючи це, Микола, як тільки траплялася нагода, вирушав до навколишніх сіл у пошуках цікавого життєвого матеріалу, а крім того хотів зустрітися з давніми друзями й знайомими з довоєнної пори.

Обравши собі псевдонім «М.Клен», юнак пише невеличкі новели й оповідання як замальовки до почутого про життя своїх ровесників та їхніх сімей у воєнні часи, або ж відповідно до власного настрою. Та Смоленчук відчував, що йому ще не вистачає художнього хисту, тому вирішив звернутися до першоджерела будь-якої літературної творчості – багатовікового народного досвіду. Тож, вирушає у піші мандрівки Бобринеччиною та прилеглими до неї районами Кіровоградської області, де окрім життєвого матеріалу для майбутньої книги, а це мав бути цілий роман, починає записувати народні пісні, прислів'я, приказки – все те, на що так щедрий художній геній нашого народу [1,11]. Тоді від багатьох старожилів чує спогади про видного земляка – М. Кропивницького.

За свідченнями доктора філологічних наук, професора В.П. Марка дійсно знаковою для Миколи Смоленчука тоді стала випадкова зустріч на базарі в Бобринці восени 1947 року з небожем М. Кропивницького – сином його старшої сестри Ганни – Миколою Сочевановим, актором театру й співаком-бандуристом, який розпочинав свій шлях на сцені в трупі М. Кропивницького, добре знав місця в Бобринці та околиць селах та хуторах, пов'язаних з життям і творчістю основоположника театру корифеїв. Розповіді бувалого актора про рідного дядька та інших діячів української сцени, подарований оригінал листа М. Кропивницького настільки захопили М. Смоленчука, що він починає активно збирати документи, спогади тих, хто близько знав уславленого земляка. Так вирішується основний напрям його пошукових та, зрештою, і письменницьких зацікавлень, які реалізуватиме вже будучи старшим викладачем, доцентом Кіровоградського та Луцького (де завідував кафедрою української літератури) педінститутів.

Майже десятиріччя після зустрічі з М. Сочевановим збиратиме по крихтам Микола Кузьмович (спочатку ще студент-філолог, а потім вчитель) спогади та документи, пов'язані з Марком Кропивницьким, поки наприкінці 1956 року на

сторінках районної газети «Червоний шлях» вийдуть друком перші скромні публікації про славного земляка. Потім побачать світ біографічна повість «Степи полинові» (1961) та роман «Ой, літав орел» (1969), присвячені життю та багатогранній діяльності М. Кропивницького.

1971 рік виявляється для М. Смоленчука плідним У Києві виходить його краєзнавча монографія «М. Кропивницький і його рідний край» в Одесі він захищає кандидатську дисертацію на основі знайдених матеріалів, де по-новому висвітлено життя і діяльність М. Кропивницького до виходу на професійну сцену [4]. Щоправда, того ж таки 1971-го його, єдиного в місті письменника, звинуватять у націоналізмі, виключать з партії та звільнять з роботи...

Таким чином, вивівши на науковий рівень вивчення життя та ранньої творчості Кропивницького, дослідивши чинники формування його особистості та витворивши на основі цього високохудожні біографічні твори та високопрофесійні наукові праці, Микола Смоленчук відтворив цілісну постать Марка Лукича Кропивницького, популяризував її, відкрив для інших дослідників, фактично, благословивши на подальше вивчення прийдешніми поколіннями.

Шкода, що сам Смоленчук так і не зазнає впевненості у тому, що його праця не буде змарнована, адже наприкінці життя (помер у січні 1993 року), тяжко страждаючи на діабет, день у день зазнає відмов у друзі, хоча до останнього продовжуватиме писати: «Перспектив ніяких... Як і все попереднє життя – щоденно сиджу за столом, а нащо – не знаю, бо нікому твоя продукція не треба. Повість, яка мала побачити світ у II кв. у видавництві «Промінь», повернута (нема паперу і коштів, хоч уже й аванс за неї отримав. Роман надісланий рік тому в «Радянський письменник», – навіть вістки нема, що одержали, через тиждень кінчаю першу частину другої книги «Сивого покоління», але пишу її, щоб чимось заповнити час...» [4].

А тим часом, у 2015 році видавництвом «Імекс-ЛТД» здійснено перевидання роману М. Смоленчука «Білі банкети», 2016-му – випущено в «Центрально-Українському видавництві» збірник «Скарби Золотого поля: вибрані краєзнавчі розвідки, есеї та статті». Де вміщено і розвідку про Марка Кропивницького. Сподіваємося, що і решта з його недрукованого таки дійде до свого читача.

Плоди праці Миколи Кузьмовича Смоленчука добірні, дбайливо і з любов'ю вирощені, тож наше завдання поважати й споживати їх.

Список використаних джерел

1. *Із сивого покоління: М. Смоленчук – людина, письменник, вчений / Підготовка текстів, упорядкування та передмова О. О. Бабенка.* – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2003. – 216 с.
2. Меморіальний музей М.Л.Кропивницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://tourism.kr-admin.gov.ua/index.php?q=Object/24.html>.
3. Меморіальний музей М.Л.Кропивницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.kokm.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=161&lang=ua.
4. Син полинових степів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://library.kr.ua/elmuseum/zem/smolenchuk.html>.
5. Смоленчук М. К. Ой літав орел / М. К. Смоленчук. – Одеса: Маяк, 1969. – 284 с.
6. Смоленчук М. Білі бланкети. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2015. – 452 с.
7. Смоленчук М. Скарби Золотого поля: вибрані краєзнавчі розвідки, есеї та статті. – Кіровоград: «Центрально-Українське видавництво», 2016. – 297 с.

О. І. Баркар

УКРАЇНОМОВНА, ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Інформатизація сучасного світу робить мову, яка його обслуговує більш багатотою, поліфункціональною. У зв'язку із цим, володіння мовою, уміння спілкуватися, вести гармонічний діалог і домагатися успіху в комунікації розглядаються як найважливіші складові професійних умінь у різних сферах діяльності людини, зокрема у технічній та науково-технічній. Сьогодні проблема оволодіння вільним, дійсно

культурним словом, у зв'язку з новизною соціально-технічних умов і потреб, дуже актуальна, тому що при всій предметній ерудиції брак професійно-мовної культури може виявитися не тільки причиною важливих професійних помилок, але й фактом стійкого особистісного неприйняття у професійному спілкуванні. Саме тому, високий рівень володіння професійною українською мовою є неодмінною умовою успішної діяльності кожного фахівця – випускника технічного ВНЗ.

Вищі технічні навчальні заклади I – III рівнів акредитації поступово розширюють спектр освітянських послуг, стають багатoproфільними, поліфункціональними. У цих закладах принцип професійної спрямованості навчання є провідним методичним принципом, який необхідно враховувати і реалізовувати у процесі викладання державної (української) мови.

За останні роки проблемі формування вмінь і навичок професійного спілкування, у тому числі й україномовного, присвячено чимало публікацій. У дослідженнях В.І.Андрєєва, Л.В.Кравця, Ф.А.Кузіна, Л.І.Мацько, О.Б.Сиротининої та ін. представлені теоретико-методичні аспекти навчання діловому спілкуванню. М.І.Махновська пропонує оригінальну методику навчання дискусійного мовлення, Н.В.Кузнєцова розглядає навчання усній розповіді як педагогічному, професійно-спрямованому жанру [3]. Наукові дослідження учених (Ф.С.Бацевич, Л.І.Мацько, Л.В.Кравець та інші) переконливо доводять, що шлях оволодіння належним рівнем професійної україномовної компетентності в нефілологічному середовищі – це створення ефективних інноваційних методик, спрямованих, з одного боку, на підвищення мотивації вивчення української мови, з іншого – на професіоналізацію навчання [1], [2].

В умовах навчання у вищих технічних навчальних закладах низький рівень сформованості комунікативних умінь і навичок (сприймання, відтворювання та продукування усних і письмових висловлювань) зумовлює неспроможність багатьох студентів адекватно усвідомити, об'єктивно оцінити й ґрунтовно засвоїти необхідний мінімум із великої кількості пропонованої науково-навчальної, пізнавальної, технічної інформації. Отже, вивчення української мови для студентів технічного ВНЗ, не мета, а засіб професійної підготовки, тому освоєння мовних знань невіддільно від навчання мови спеціальності, від оволодіння професійною мовою, що має на меті забезпечення реальних комунікативних потреб студентів технічних спеціальностей на кожному етапі підготовки.

Як показала практика, найбільш доцільна така система навчання української мови у технічному ВНЗ, у якій навчальні тексти розташовані тематичними циклами, що складаються мінімум із трьох текстів, які, з одного боку, реалізують принципи концентризму й найбільш ефективним образом сприяють розвитку всіх видів мовних навичок, а з іншого боку, дають можливість виходу на інші суміжні науки, що особливо актуально в аудиторії технічного ВНЗ. На основі навчальних текстів за фахом формуються наступні професійно-мовні вміння: будувати текст відповідно до об'єкта мовлення, за законами функціонального стилю (у цьому випадку наукового, науково-технічного); уживати мовні одиниці адекватно навчально-науковій сфері й ситуації спілкування; виділяти основні композиційні частини висловлення; розгортати висловлення через мікротеми, а мікротеми – через предикативні одиниці; згортати зміст, адекватно використовуючи мовні засоби й зберігаючи логіко-семантичну єдність тексту.

У процесі навчання українського професійно-спрямованого мовлення пропонувалися комунікативні, мовні, мовленнєві завдання на основі тексту, а саме: 1) на понятійний аналіз тексту; 2) на денотативно-предикативний аналіз; 3) на репрезентацію опорної схеми в мовленнєвих одиницях і графічно; 4) на освоєння стилістичних можливостей тексту; 5) на трансформацію й корекцію тексту; 6) на аналіз лексичних, граматичних, орфографічних, пунктуаційних особливостей тексту, з культури мови та мовлення; 7) на зіставлення ідентичних текстів у близькоспоріднених мовах і здійснення прямого й зворотного перекладів.

Слід зазначити, що такий прийом роботи з текстом за фахом, як складання опорно-логічної схеми тексту дозволяє точніше виділити ключові лексичні опори, глибше осягнути суть висловлення, сприяє формуванню навичок професійного мовлення, логіки мислення, пам'яті, уяви, а також зближає лінгвістику із профільюючими дисциплінами.

Таким чином, результати навчання доводять, що впровадження в навчальний процес пропонованої системи професійно-мовної підготовки значною мірою сприяє формуванню навичок професійної мови, є засобом контролю рівня їхньої сформованості.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики* : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С.344. 2. Мацько Л.І., Кравець Л.В. *Культура української фахової мови*: [навч. пос.] / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – С. 360. 3. *Педагогическая риторика: [практикум]* / [под ред. проф. Н. А. Ипполитовой]. – М.: Олимп, 2003. – 448 с.

Л. Ф. Гавенко

ОБРАЗНА СИСТЕМА ЗБІРКИ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО «ЛЮБОВЕ, НІ! НЕ ПРОЩАВАЙ!»

Творчість Миколи Вінграновського стала своєрідним явищем української літератури. Вона становить самобутній факт літературного процесу 60-х років ХХ століття, відзначається мистецькою довершеністю і художньою сприйнятливістю. Творчий шлях поета мав злети і падіння, але він знаходився в постійному пошуку самовираження.

Стаття досить актуальна на сьогодні, тому що дуже мало досліджень, які б розглядали книгу віршів Миколи Вінграновського «Любове, ні! не прощай!», а тим більше – поетику. Маємо лише окремі згадки про поетичну систему митця у зв'язку з іншими збірками.

У плеяді поетів-«шістдесятників» одне з чільних місць займає Микола Вінграновський, який витворив власну модель художнього світу у його найвизначніших проявах: життя і смерть, добро і зло, свобода і неволя, час і пам'ять, краса і потворність, правда і чесність... Виразна національна забарвленість цих категорій засвідчує їхню вагомість і своєрідність у творчості поета. Іван Дзюба, аналізуючи лірику Вінграновського, вказував, що його поезія нагадує стихію, що в ній відсутня навмисна спрямованість настроїв, станів. [3; 334].

Об'єктом нашого дослідження є поетика книги віршів Миколи Вінграновського «Любове, ні! не прощай!». Взагалі питання поетики не має однозначного трактування. Беремо до уваги найбільш оптимальне визначення (зокрема, за роботою Марка Полякова «Вопросы поэтики художественной семантики», 1986). Не будемо розглядати різні підходи. Докладно зупинимось на таких аспектах як образна система (а також деякі засоби виразності при творенні образності); жанрова своєрідність; суб'єктна організація (система форм вираження авторської свідомості). Звернемо увагу на домінуючі стильові особливості, залучаючи ідейно-естетичну позицію автора, культурно-мистецький дискурс.

Книга віршів має характер вибраної лірики, але немає поділу на цикли чи розділи. Все об'єднано і впорядковано своєрідним творчим задумом автора. Подано вірші з 1957 до 1990 року. Незважаючи на те, що охоплено такий значний хронологічний період (і часовий, і літературний), все ж зберігається цілісність і внутрішня єдність. Поезії, створені в різні періоди життя і творчості митця, в контексті цієї ліричної книжки набувають особливої тональності, принадності, створюючи єдину, нерозривну тканину поетичності вінграновського світу. Образи, які колись здавались пекучим згустком почуттів і переживань, такими ж сприймаються і сьогодні. Одна картина змінює іншу. Один настрій переливається в інший. Від грай-

ливого, іронічного до інтимного, журливого, сповідального, і часом – експресивно напруженого і зболеного.

Якщо говоримо про поетику збірки (а не лірики взагалі), то обов'язково бачимо цілісність (змісту і форми, об'єктивного і суб'єктивного), впорядковану структуру. Компоненти взаємодіють між собою, набувають сенсу тільки в межах цілого. Думка письменника невід'ємна від художньої структури, реалізується в ній.

Згідно з М. Поляковим, можна виділити три прошарки: 1) певна матеріальна система (звуки, слова, фарби – залежно від типу мистецтва); 2) змістове (семантичне) поле, що реалізується цією системою; 3) ідейно-емоційна система (ланцюг ідей, що породжує модель життя).

Ці прошарки творять цілісність.

Це саме книга віршів, оскільки поетичні тексти вибрані власне автором з інших збірок. Поет створив власну концепцію світу, власне художнє бачення дійсності, осягаючи кожен мить життя як гармонійну цілісність творчого світосприйняття.

Промовистою є назва - «Любове, ні! не прощай!». Представлена не лише інтимна лірика. А любов – у всезагальній площині. Поет осмислює її у трьох основних вимірах: 1) особистісному (кохання як прекрасна і болісна таємниця серця); 2) суспільному (любов до рідної землі, до народу і просто до людини); 3) життєтворчому (розуміння історичного минулого).

У книзі віршів «Любове, ні! не прощай!» виділяємо п'ять образів – «ансамблів». **Журба і «цвітіння» душі.** Включає такі макрообрази: 1) душа; 2) серце; 3) очі як дзеркало душі; 4) німота (самота, тривога, крик, сльози); 5) свято печалі. Глибоко приховані від поглядів почуття, раптом виникають, щоб пізнати істину у всевітньому масштабі та протистояти ілюзорності:

Душа наїлася та бреше.

А бреше як, не доведи!.. [2; 18].

Людина перед вічністю: 1) час; 2) світ (земля, планета, Всесвіт, Бог, доля, дорога, свобода, сон); 3) життя – смерть; 4) щастя – горе. Об'єктом спостереження стає доля людини у світі, позбавлених ціннісних орієнтирів, яка шукає себе у часі (з'являється мотив дороги і волі):

І в твоїй долі вибито огнисто:

Земля твоя й Вітчизна – не мара! [2; 21].

Кохання і любов: 1) «серцепад»; 2) «любов - лелека»; 3) жінка (як богиня, дружина); 4) сплетіння рук; 5) музика губ. Любов стає одним із вимірів гармонійності створюваного світу:

Дубовий мій костур, вечірняя хода,

І ти біля мене, і птиці, і стебла,

В дорозі і небо над нами із тебе,

І море із тебе... [2; 50].

Природа як життєдайне начало: 1) вода (ріка, море, Дніпро); 2) небо; 3) простір (степ, лиман, ліс); 4) весна; 5) осінь (дощ); 6) зима (сніг). Наскрізним постає макрообраз Дніпра, який має свій соціальний, естетичний і художній вимір. Поет захоплюється великою рікою:

Щаслився ж і цвіти, метелику малий,

На долю і на волю тополину,

Понад Дніпром, де сонце, де орли,

Понад Дніпром на світ, на Україну. [2; 81].

Слово – «енергій згусток»: 1) слово і творчість; 2) слово і народ; 3) слово й історія. Порушується питання прозоріння народу, який через несприятливі історичні та політичні умови змушений був мовчати, і «в леті до краси» не міг плюнути в очі тим, хто «мир заколосив пустоколоссям... в сиві ночі». Думки та почуття сягають апогею:

Ні! Мій народ не дим, не горевіз,

І я не дам його по брехнях і по кривдах,
Я не пір'їна в гордих його крилах,
Я – гнівний меч його, що від Дніпра до зізд! [2; 23].

Емоційна сила образного ряду передає палкі почуття поета – людини – громадянина, набуває пристрасного звучання, звертається до кожного свідомого серця, до кожної свідомої думки. Інтимність невіддільна від загального пізнання дійсності, від вирішення таких проблем: людина і суспільство, митець і Вітчизна, любов як критерій моральності людини. Національне не зводиться до стереотипів, які передають шаблонність у способі мислення, почування, існування. Це прагнення виразити повноту буття, життя. У роздумах про народ Микола Вінграновський мав щось таке, що йшло від Шевченка. Подвійне відчуття: відповідальності за майбутнє народу – і водночас своєї вини перед ним, - у поєднанні вселюдського й особистого:

Що буде – буде.

А якщо ні, то висниться мені
На зорянім коні мені Шевченко,
Довженко й Київ в серці на коні. [2; 129].

Цим живе поетова душа.

М. Жулинський, розглядаючи шістдесятницький рух, зауважував, що в той час формувалися «нові символи» національної ідентифікації. Такими символами стали – Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Вони стимулювали духовне прозріння й оновлення нації. Наголошував на тому, що всі «шістдесятники» творили «поетичний діалог» із Шевченком, який формував нове сприйняття в розумінні епохи. [4; 6].

Таким чином, М. Вінграновський творить власне розуміння правди життя і не відходить від нього:

«Я тоді таким був: і в житті, і на папері. У житті - з подробицями, а на папері – словом. Я повів своє слово просто: я знав йому ціну, я відчував ціну собі і відчував ціну гідності тих, до кого я це слово ніс». [1; 108].

І цим все сказано.

Список використаних джерел

1.Вінграновський М. «Я повів своє слово просто...». [Бесіда з М. Вінграновським]. // Дніпро. – 1986. - №11. – С.107 – 110. 2.Вінграновський М. Любове, ні! не прощай! – К.: Укр. письменник, 1996. – 149 с. 3.Дзюба І. Чарівник слова. // Українське слово: Хрестоматія української літературної критики: У 3 кн. – К.: Рось, 1993. – Кн. 3. – С.332 – 337. 4.Жулинський М. Люди, що вирвалися із обмежень звичності. // Літературна Україна. – 1996. – 26 вересня. – С.6. 5.Поляков М. Вопросы поэтики и художественной семантики. – М.: Сов. писатель, 1986. – 478 с.

В. В. Гнатюк

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПРАКТИЦІ СУЧАНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мабуть, ні в кого не викличе заперечень теза про те, що для формування людини нового суспільства необхідні принципові зміни в навчанні і вихованні молодого покоління «олюднення» змісту освіти, наближення її до потреб сьогодення. Чи достатньо для цього самого лише вдосконалення існуючих предметів за рахунок доповнення програм елементами нових знань? Можливо, є необхідність у створенні нових курсів, здатних задовольнити потребу дитини в адекватному освоєнні навколишньої дійсності, яка безперервно змінюється й оновлюється [1].

Така потреба особливо гостро відчувається в початковій ланці освіти. І не тільки тому, що це період первинного – і тому визначального для подальших етапів організованого і цілеспрямованого суспільного впливу. Для школяра характерна сила актуальних потреб, загострена сприйнятливість навколишнього, прагнення пізнати реальний мінливий світ у його зв'язках і взаємозалежностях. Водночас пізнавальні

можливості в шкільному віці обмежені. Адже дитина слабо володіє такими важливими мислительними операціями, як осмислення побаченого диференціювання суттєвого й несуттєвого, класифікація, доведення істини, судження тощо.

Під час спостережень уроків у початкових класах ми були свідками того, як діти розгублюються, шаріються, ніяковіють, коли до них звертаються іноземною мовою, і не можуть пригадати жодного слова на іноземній мові. Це говорить про те, що учні, не маючи досвіду практичного застосування іноземної мови в реальному житті, не можуть відразу перенести знання, які вони отримали на уроках іноземної мови, в іншу площину – реальні ситуації спілкування в процесі їхньої суспільної діяльності.

У такій ситуації надзвичайно цінними й продуктивними видаються спільні пошуки педагогічної науки й практики щодо розробки інтегрованих курсів і уроків. Такі уроки більш різноманітні, пов'язані з чисельними асоціаціями, наповнені різними емоціями, що надзвичайно важливо в роботі зі школярами.

Отже, інтегровані уроки англійської мови дають можливість підводити учнів до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки на запропоновану тему. Діти мають можливість застосовувати при цьому арсенал своїх знань, життєвий досвід, зробити власні, нехай незначні, але дуже необхідні кожній дитині, умовиводи і пошукові відкриття.

Ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною в освіті. Її освоєння, як показує практика зарубіжних країн (Угорщина, Фінляндія, Німеччина) та науки вітчизняної педагогіки, дає можливість формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються вищим рівнем мислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищення їх дієвості й систематичності. Таким чином інтегрування є якісно-відмінним способом структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможливорює системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках [5].

Особливо актуальними є справи інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак. Системний аналіз складових цілого, синтезуюче порівняння з іншими становить для учнів значні утруднення. Одночасно ці операції лише формуються у напрямку від загального до конкретного.

Для інтегрування окремих навчальних курсів з англійської мови існують об'єктивні причини й передумови. Однією з причин є необхідність усунути перевантаження дітей скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вилучити їх для предметів розвивально-виховного циклу.

Одним з напрямів методичного збагачення уроків є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми. Це об'єднання має на меті інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань.

В основі інтегрованого уроку лежить певним чином інтегрований зміст. Інтеграція шкільного змісту може бути повною або частковою. Цікаво, що характерною рисою сучасної школи більшість зарубіжних країн стало навчання за інтегрованими курсами.

Уроки інтегрованого змісту вчитель проводить здебільшого як вступні до теми або узагальнюючі. До них заздалегідь готують учнів: насичування їх сприймання відповідними враженнями, активізує словник, інтерес до певної теми [4].

Такі уроки емоційно збагачують навчально-виховний процес, допомагають учителю різнобічно і системно сформулювати необхідні уявлення та поняття. Різні види діяльності (художньо-трудова, малювання, читання, слухання тощо), які притаманні урокам інтегрованого змісту, роблять їх цікавими, запобігають стомлю-

ванню дітей, посилюють інтерес до навчання та школи в цілому

Для учнів початкової школи мовленнєві завдання, що спираються на практичні дії – ігри й пісні з рухами, завдання з малювання, розфарбовування, різання, приклеювання, фізичні вправи – мають комунікативну цінність, є досить продуктивними для сприйняття й засвоєння знань з іноземної мови. [3] Під час цих уроків учні звертаються один до одного рідною мовою з проханням поділитися олівцями, фарбами, допомогти у виробленні тих чи інших виробів, виконати різні дії тощо. Більшість з цих фраз класного вжитку їм відома вже з першого року навчання іноземної мови, наприклад, «givemearedpencil, please», «helpme», «cutapieceofpaper», «letsplay», «letsing, run, jump» і так далі. То чому ж не вживати ці фрази іноземною мовою під час уроків малювання, трудового навчання, фізичної культури, музики, навколишнього світу у реальних ситуаціях спілкування?

Під час таких уроків іноземна мова стає не метою навчання, а засобом спілкування, елементом гри, правила якої встановлюють самі учні. Завдання вчителя у цьому випадку полягають у позитивному стимулюванні учнів до спілкування іноземною мовою, створенні відповідних умов, спрямуванні навчального процесу в руслі комунікативних потреб.

Інтегровані уроки іноземної мови з предметами «Природознавство», «Я і Україна» (2-4 класи) ставлять за мету навчити учнів правильної поведінки вдома, у школі, на вулицях міста, допомагати один одному. Комунікативні ж завдання з мови на цьому періоді навчання пов'язані з предметними діями. То ж учні можуть оволодіти формами знайомства, вітання, вибачення, прощання, запрошення, поздоровлення, розповіді, розмови, опису, прохання, подяки, пропозиції, відмови, погодження як рідною, так й іноземною мовами. Школярі виступають як активні партнери по спілкуванню, їх спонукають до усвідомленого і самостійного використання мовних і мовленнєвих засобів.

Формування умінь і навичок з різних видів діяльності (малювання, ліплення, аплікація, музикування, інсценування) у процесі інтегрованих уроків опосередковується через спілкування іноземною мовою, вносить у мовлення діяльнісний контекст, а також є засобом, що дозволяє учневі природно засвоїти іншомовний матеріал.

Ключовими положеннями інтегрованих уроків є те, що, по-перше, молодші школярі усе пізнають через діяльність, через гру, через творчість, а, по-друге, що діти мають потребу в самовираженні, у втіленні власного ставлення до навколишнього світу.

Мета інтегрованих уроків – розв'язання низки універсальних питань з інших предметів, а також ріст загального інтелектуального, мовного, фізичного, музичного, естетичного розвитку дитини. Такі уроки можна використовувати навіть при первинному знайомстві з іноземною мовою, коли цілями навчання є сформувати правильну артикуляцію звуків іноземної мови в учнів, навчити їх інтонації, виробити перші ситуативні навички щодо акумулювання найпростішого граматичного й лексичного матеріалу[2]. Інтеграція значно збільшує час для усномовленнєвого спілкування іноземною мовою, яка базується на використанні можливостей створення реальних (не змодельованих) комунікативних ситуацій у процесі уроків, побудованих на діяльнісній основі.

Список використаних джерел

- 1.Баженова Н.А. Педагогічний пошук / Н.А. Баженова. – К.: Рад. Школа, 1989. – 218 с.
- 2.Варзацька Л.О. Типи інтегрованих уроків мови та мовлення /Л.О.Варзацька // Початкова школа. – 2013. – №6. – С.11– 14. – Режим доступу до журналу: <http://www.pochatkova-shkola.net>.
- 3.Коваленко О. М. Про вивчення іноземних мов в сучасній школі / О.М. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. - 2012. – №1,2. - с. 14-17.
- 4.Комар О.А. Проводимо інтегровані уроки / О.А. Комар, О.М. Лобановська, Л.Ф. Лаптева // Початкова школа. – 2006. – №1. – С. 16 – 18.
- 5.Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2012. – №1 – С. 2 – 9.
- 6.Юсипчук С.В. Нова методика уроку / С.В. Юсипчук// Початкова школа. – 2005. – №1. – С. 59 – 60.

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВНЗ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»

Програма вивчення курсу за вибором «Теорія і практика професійної мовної комунікації» складена відповідно до Стандарту вищої освіти України підготовки магістерського рівня.

«Теорія і практика професійної мовної комунікації» як курс за вибором розкриває соціологічну, психологічну та етнокультурну зумовленість мовної комунікації; вивчає теоретично обґрунтовані, практично перевірені комунікативні шляхи і засоби формування свідомої, творчої особистості; розвиває у студентів уміння застосовувати теоретичні положення в практиці професійної мовної комунікації.

Предметом вивчення зазначеного курсу є акт спілкування, поняття мовного спілкування як багаторівневе явище (соціальне, комунікативне, лінгвістичне), різні підходи до аналізу комунікації, типів мовленнєвих дій і мовних форм їхнього вираження.

Метою викладання курсу за вибором «Теорія і практика професійної мовної комунікації» є формування у студентів умінь: застосовувати на практиці методи комунікації, вербальні та невербальні прийоми спілкування для досягнення мети комунікації; аналізувати аспекти поведінки співрозмовників на основі отриманих теоретичних знань; використовувати у процесі комунікації найраціональніші і найефективніші мовні засоби.

Основними завданнями вивчення курсу є: вивчення природи, типів і форм мовної комунікації; моделювання професійної комунікативної ситуації; характеристика сфер мовної комунікації, їхньої взаємодії зі стилями спілкування; дослідження комунікативних стратегій і тактик та засобів їх реалізації в різних типах дискурсу.

Згідно з вимогами Стандарту дисципліна забезпечує набуття студентами компетентностей: *інтегральні*: здатність розв'язувати складні практичні проблеми і завдання в процесі навчання; *загальні*: здатність навчатися; здатність продукувати нові ідеї (творчість); здатність шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел; здатність до професійного (усного та письмового) спілкування фаховою мовою; здатність до безперервного навчання та саморозвитку, самостійної праці; *спеціальні (фахові, предметні)*: професійні знання, вміння та навички фахового спілкування, володіння вербальними та невербальними засобами вираження думки.

Основними видами самостійної роботи з курсу за вибором «Теорія і практика професійної мовної комунікації» є: опрацювання конспекту лекцій та рекомендованої літератури з кожної теми; підготовка відповідей на теоретичні питання практичних занять; виконання практичних завдань; конспектування наукової статті з фахової проблематики, складання планів, тез; підготовка рефератів, повідомлень, доповідей, презентації наукових досліджень.

Під час викладання курсу за вибором використовуються такі методи навчання: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький, імітаційний.

Упровадження в навчальний процес курсу за вибором «Теорія і практика професійної мовної комунікації» сприятиме розвитку в студентів наступних умінь та навичок: 1) вміння розрізняти види та рівні комунікації, аналізувати конкретні випадки ефективних та неефективних комунікацій; 2) знання предмета та методології досліджень теорії комунікації, визначень основних понять теорії комунікації, специфіки міжособистісної, публічної, професійної, масової, міжкультурної комунікації; 3) розвиток навичок мовного моделювання комунікацій, з використанням новітніх комунікаційних технік та практики ефективних комунікацій.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики: [підручник] / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.* 2. Селіванова О.О. *Основи теорії мовної комунікації: [підручник] / О.О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. – 348 с.* 3. Семенюк О.А. *Основи теорії мовної комунікації: [навчальний посібник] / О.А. Семенюк, В.Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.* 4. Стахів М. *Український комунікативний етикет: [навчально-методичний посібник] / М.Стахів. – К. : Знання, 2008. – 245 с.* 5. Тележкіна О.О. *Ділове спілкування: усна і писемна форми: [навчальний посібник] / О.О. Тележкіна, Н.О. Лисенко, О.О. Кушнір, О.О. Литвиненко, Н.В. Піддубна. – Х. : «Смугаста типографія», 2015. – 384 с.* 6. Шевчук С.В. *Українська мова за професійним спрямуванням : [підручник, за програмою МОН]. – 4-те видання / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – К. : Алерта, 2014. – 696 с.* 7. Яшенкова О.В. *Основи теорії мовної комунікації: [навчальний посібник для самостійної роботи студента] / О.В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.*

Л. Б. Думанська, І. О. Штремель

ДО ПИТАННЯ БАГАТОЗНАЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ АРХІТЕКТУРНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Будучи невід'ємною частиною всієї лексичної системи, архітектурна термінологіка зберігає основні семантичні особливості загальноживаної лексики, притосовуючи їх до використання фахівцями архітектурної галузі в професійній діяльності.

На сьогодні проблема семантичної організації української термінології є дискусійною і остаточно не розв'язаною, зокрема суперечливою лишається проблема полісемії. Проблема полісемії у терміносистемах розглядалася у працях Л. Симоненко, В. Даниленко, Д. Лотте, О. Суперанської та ін.

Відомо, що одні й ті самі об'єкти навколишньої дійсності у розмовно-побутовій та термінологічній можуть отримувати різні форми позначення або мати декілька значень. Саме тому часто термінологічні позначення не отримують точної семантизації. Кількість значень у семантичній структурі багатозначних слів у більшості лексичних одиниць термінології виявляється вищою, ніж кореляційних їм слів загальноживаної мови. Створення для кожного об'єкта, предмета, явища окремого позначення призвело б до непомірного розширення лексичної системи, що утруднювало б її використання. У такому випадку полісемія має велике значення, оскільки дає можливість за допомогою слів, які вже існують у мові, позначати ті явища, предмети, ознаки, для яких ще не створено спеціальної назви. З іншого боку, розгалуженість і різнобічність теоретичних підходів до певної наукової проблеми спричиняє появу різних її трактувань, а відтак і різних мовних позначень розглядуваних феноменів.

Лінгвісти вважають полісемію термінів у процесі їх формування, розвитку та функціонування природним явищем, оскільки внаслідок мовної асиметрії одна і та ж форма може використовуватись для позначення різних об'єктів або виконання інших функцій [2, с. 47].

Використання однієї мовної одиниці більше одного разу зумовлене низкою причин екстралінгвістичного характеру, серед яких насамперед слід виділити історичні, економічні, технологічні та інші процеси, що стимулюють потребу вторинного використання імені у закріпленому за ним значенні. Кількість значень багатозначного слова залежить від того, наскільки чітко і глибоко розроблена в реальній людській діяльності відповідна галузь.

У сучасній лінгвістиці багатозначним вважається термін, який позначає два або більше наукових поняття в системі понять однієї спеціальної галузі знання і значення якого мають інваріантні спеціальні семи [4, с.135]. Багатозначний термін інтерпретується як структурована одиниця, в якій кожний з її лексико-семантичних варіантів посідає точно визначене місце, тобто між значеннями бага-

тозначної одиниці існує певний семантичний зв'язок.

Багатозначні терміни в архітектурній терміносистемі утворюються шляхом термінологізації загальноповживаних слів. Навіть за умови, коли загальноповживане слово набуває термінологічного значення, воно вже стає двозначним. Наприклад, загальноповживане слово *контраст* у загальнонаціональній мові має значення «різко окреслена протилежність у чомусь»; термін *контраст* (в архітектурі) позначає «емоційно-оціночну характеристику двох або більше взаємопов'язаних архітектурних форм, яка відображає різку відмінність їхніх об'єктивних властивостей, доведена до протиставлення» [1, с.140]. Проте нерідко одне слово вживається для позначення декількох спеціальних понять. У такому випадку воно виявляється термінологічно багатозначним, наприклад, термін *клас* є полісемічним, оскільки у різних термінологіях (філософії, біології, педагогіці, математиці, транспорті тощо) становить семантично різні терміни. В архітектурній термінології цей термін набув подальшого семантичного розгалуження і отримав дефініцію «основне навчальне приміщення, де проводяться заняття з учнями».

У термінології архітектури має місце чітко виражена полісемія. Наприклад, термін *консоль* в архітектурній термінології має чотири значення: по-перше, це несуча конструкція у вигляді бруса з одним вільним, а другим жорстко закріпленим у опорі кінцем; по-друге, частина балки, ригеля, рами, форми або арки, що виступає за вертикальну опору; по-третє, частина споруди, що вільно нависає над землею; по-четверте, невеликий пристінний столик на одній або двох ніжках перед великим дзеркалом чи в простінку між вікнами. Таким чином, усі чотири значення даного терміна об'єднуються в єдину структуру на основі того, що мають у своєму складі суттєву загальну частину, тобто «ключовим питанням для полісемантичних лексем є наявність наскрізного семантичного стрижня у семантемі, дискретність семем і роль сполучних сем всередині єдиної семантеми» [3, с.156].

Відомо, що значення слова визначається в двох планах – парадигматичному та синтагматичному. Багатозначність у парадигматичному плані припускає наявність декількох позначуваних в одному, взятому поза контекстом позначуючому. Синтагматична багатозначність виявляється при аналізі слів у термінологічних сполученнях.

Семантична структура полісемічного архітектурного терміна – мікросистема зі спеціальними зв'язками між окремими лексико-семантичними варіантами, які зафіксовані у термінологічних словниках цієї галузі. У тлумачних словниках архітектурних термінів наводиться значеннєва структура кожної мовної одиниці з її семантичними зв'язками між окремими лексико-семантичними варіантами.

Існує істотна взаємозалежність між зовнішньою структурою наукового терміна і його семантичною структурою; полісемія фіксується найчастіше серед термінів-слів, а утворені від таких термінів словосполучення – також однозначні. Наприклад, термін *бастіон* має різне значення у словосполученнях *бастіон відрізний* (розташований перед куртиною), *бастіон пустий* (розташований вздовж фланків та фасів, а підвищення для гармат відсутнє). Це можна пояснити тим, що збільшення кількості компонентів структурного складу термінів перешкоджає багатозначності, тому що кожен новий член терміносполуки конкретизує, уточнює, обмежує значення.

Релевантні особливості полісемічного терміна виявляються у контексті, при вираженні і передачі конкретних повідомлень, тобто контекст є вирішальним фактором у виборі правильного значення терміна.

Отже, засоби утворення термінів, умови їх використання і особливості функціонування в спеціальних текстах свідчать про те, що явище полісемії в архітектурній термінології зумовлене лінгвістичними факторами, що полягають у тому, що лексичний склад у порівнянні з кількістю понять, існуючих у реальному світі, надзвичайно обмежений. Тому часто терміну, який вже закріплений за певним понят-

тям, надається нове значення. Крім мовних причин утворення полісемії, існують позамовні фактори – виникнення нових понять і необхідність їх позначення мовними засобами.

Список використаних джерел

1. Архітектура: Короткий словник-довідник / За заг. ред. А. П. Мардера. – К.: Будівельник, 1995. – 335 с. 2. Гак В. Г. Асимметрия в языке // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Яреца. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 683 с. 3. Лецева Л. М. К вопросу о частеречных особенностях внутрисловных содержательных связей // Функционирование и развитие языковой системы. – Минск, 1990. – С. 154 – 161. 4. Михайлова Т. В. Багатозначність українських науково-технічних термінів та її репрезентація в лексикографії / Т. В. Михайлова // Вісник ХНУ. – 2001. – № 520. – С. 134 – 139.

О. О. Лугова

ПЕРЕКЛАД СОНЕТІВ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА: КВАНТИТАТИВНИЙ АСПЕКТ

Творчість Вільяма Шекспіра завжди привертала увагу науковців-перекладознавців, перекладачів та лінгвістів у всьому світі. Завдяки потужній енергетиці своїх творів, загадковості образів та неординарності поетичних форм Шекспір ще й досі надихає багатьох драматургів, письменників, поетів та науковців.

Не стали винятком й українські дослідники. Зокрема, вивченням особливостей перекладу сонетів Вільяма Шекспіра займалися Я. Рудницький [9], Д. Затонський [3], С. Гординський [2].

Відомо чимало наукових праць В. Ніконової, присвячених дослідженню творів Шекспіра, зокрема, мовній картині світу у трагедіях видатного класика [5; 6; 7; 8].

Проте, незважаючи на все вищесказане, проблема адекватності та еквівалентності перекладу сонетів Шекспіра залишається ще не достатньо висвітленою в українському перекладознавстві. Також, порівняно новою сферою є дослідження квантитативного аспекту літературних творів, яке, в умовах постійного розвитку технологій та тісного зв'язку лінгвістики з комп'ютерними науками, надає широкі можливості для аналізу та порівняння. Саме ці два фактори обумовлюють **актуальність** даної роботи та її **наукову новизну**.

Об'єктом дослідження є твори Вільяма Шекспіра в українському перекладознавстві, квантитативне дослідження сонетів Шекспіра та їх перекладу.

Мета даної роботи полягає у визначенні особливостей перекладів сонетів Вільяма Шекспіра, дослідженні квантитативного аспекту сонетів та їх перекладу.

Реалізація мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) дослідити проблеми адекватності та еквівалентності перекладу сонетів; 2) визначити статистичні дані щодо частин мови, які використовуються в оригінальних сонетах та їх українському перекладі; 3) здійснити порівняльний аналіз на основі отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо взаємовідношення понять еквівалентності та адекватності перекладу. Для загальної теорії перекладу дані поняття є базовими.

Еквівалентність текстів оригіналу та перекладу в перекладознавстві розглядається: 1) як збалансоване співвідношення двох найбільш важливих характеристик текстів оригіналу й перекладу: повноти й точності змісту, що передається [4, с. 5]; 2) як збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу [1, с. 19].

Адекватність перекладу розглядається як: 1) близькість оцінок змісту текстів їхніми адресатами; 2) відповідність поставленій перед перекладачем меті.

У віршованому тексті існують свої особливі закони еквівалентності оригіналу. Найважливіше завдання для перекладача сонетів Шекспіра – не тільки вдало передати окрему фразеологізовану ідею, але й дотриматись чіткої структури шекспірів-

ського сонета, зберегти функцію кінцевого двовірша. «Поетичний твір неподільний, він являє собою єдність ідеї, образу слова, ритму, інтонації, звукопису, композиції. Неможливо відділити ритм від стилю мовлення, синтаксис від інтонації або музичності. Аналітичний розгляд вимагає ізоляції окремих аспектів, але зрозуміло, що така ізоляція може бути лише умовною і дуже відносною.» [10,с.10-11].

Під час квантитативного дослідження сонетів Вільяма Шекспіра та їх перекладу у виконанні Дмитра Паламарчука ми виявили наступне:

1. В оригінальних сонетах кількість слів складає 2589, з них артиклі – 3, іменник – 1110, прикметник – 392, дієслово – 541, прислівник – 161, займенник – 61, числівник – 16, дієприкметник – 219, дієприслівник – 15, вигук – 8, прийменник – 30, сполучник – 20, частка – 5, власна назва – 8.

2. В сонетах у перекладі Дмитра Паламарчука кількість слів складає 2864, з них іменник – 1146, прикметник – 454, дієслово – 704, прислівник – 200, займенник – 71, числівник – 17, дієприкметник – 78, дієприслівник – 90, вигук – 3, прийменник – 34, сполучник – 31, частка – 27, власна назва – 8, вставне слово – 1.

Таким чином, проаналізувавши отримані дані, можна зробити наступні висновки: 1) кількість слів в українському перекладі переважає кількість слів в оригінальних текстах сонетів Шекспіра на 9,6 %, або на 275 слів; 2) в оригінальних сонетах іменники вживаються на 2,86% частіше, ніж у перекладі; 3) основні використані частини мови в англійському та українському текстах – це іменник (42,87% і 40,01%), дієслово (20,9% і 24,58%) та прикметник (15,14% і 15,85%); 4) в англійських текстах відслідковується тенденція до більш частого вживання дієприкметників, ніж в українському перекладі (8,46% та 2,72% відповідно); 5) співвідношення використаних займенників (2,48% і 2,36%), прислівників (6,22% та 6,98%) та прийменників (1,16% та 1,19%) в оригінальних та перекладених сонетах приблизно однакова.

Підсумовуючи, зазначимо, що твори Шекспіра залишаються актуальними і в наш час, а зацікавлення дослідників в них лише підтверджує велич та майстерність володіння словом видатного класика. Хоча переклад сонетів – справа нелегка, проте чимало українських поетів зробили свій внесок у цій сфері. Найбільшу складність становить вміла передача як образів, ідей твору, так і збереження самої структури сонету. Саме тому кожен окремий переклад є унікальним, адже несе відбиток окремої перекладацької творчості, інтерпретації перекладача та його пріоритетів.

Щодо квантитативного дослідження, ми можемо зробити висновок, що різниця у кількості використаних слів в оригіналі сонетів та їх перекладі обумовлена, в першу чергу, відмінностями в структурі англійської та української мов. Дана тема завжди буде цікавою та актуальною в рамках лінгвістики і перекладознавства.

Список використаних джерел

1. Воськобойник Г.Д. *Когнитивный диссонанс как проблема теории и практики перевода: Основные концептуальные положения* / Г.Д. Воскобойник. – Иркутск, 2002. – 31 с. 2. Гординський С. *На переломі епох: Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади* / Упоряд., наук. ред., післямова Р. М. Лубківського. – Львів: Світ, 2004. – 504 с. 3. Затонський Д. *Вільям Шекспір. Твори в шести томах. Том 1* К.: Дніпро, 1984. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/zatonsky_william_shakespeare_ua.htm. 4. Лозинський М. *Искусство стихотворного перевода* / Михаил Лозинский. – Дружба народов, 1955. – № 7. – с. 158–166. 5. Ніконова В. Г. *Мова Шекспіра (Shakespeare's English): Навчальний посібник* / В. Г. Ніконова – Дніпропетровськ: ДДУ, 1996. – 88 с. 6. Ніконова В.Г. *Картина світу в трагедіях Шекспіра: проблема реконструкції та моделювання* // Наукові записки Кіровоградського державного пед. ун-ту ім. В.Винниченка. Серія Філологічні науки (Мовознавство). Вип. 89 (1). – Кіровоград, 2010. – с. 255-260. 7. Ніконова В.Г. *Методика аналізу художнього тексту у ракурсі когнітивної поетики (на матеріалі трагедії Шекспіра)* // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 травня 2010р. – Полтава: Полтавський університет економіки і торгівлі, 2010. – с. 360-363. 8. Ніконова В.Г. *Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра: Монографія*. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с. 9. Рудницький Я. *Праця про українські переклади шекспірових сонетів* [докт. дис. О.

В. М. Пітель

СЕМЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В СЕМАНТЕМАХ НЕПОХІДНИХ НАЗВ ТВАРИН

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується посиленою увагою до проблем семантики. Тому актуальним є дослідження семантичних відношень у межах різних лексичних груп.

Мета нашої статті – розглянути типологію метафоричних відношень у структурі багатозначних непохідних зооназв, наслідком яких є поява семем на позначення людини. Вибір непохідних семантем зумовлений тим, що вони не мають ретроспективних міжслівних мотиваційних зв'язків і виникнення в їх структурі нових ЛСВ ґрунтується на внутрішньослівній деривації (із синхронної точки зору).

Відомо, що, пізнаючи дійсність, людина класифікує нові явища на основі набутих раніше досвіду й знань. Звідси – прагнення виявити спільність за якими-небудь ознаками в різних предметів, явищ, живих істот тощо. Спостереження за світом фауни закріпило за зооназвами широке поле фонових знань, які дають змогу порівнювати тварин і людей та детермінують процеси внутрішньослівної деривації.

Узагальнюючи відомі в лінгвістичній літературі описи ознак, які лягають в основу класифікаційних зв'язків [2, 38–40; 3, 198–200; 5, 63 та ін.], визначаємо такі основні напрямки, за якими здійснюються метафоричні переноси: 1) переноси за схожістю ознак, що сприймаються органами відчуття (зорове (форма, колір, блиск, перелив барв, місцезнаходження, кількість, розмір, загальний зовнішній вигляд), слухове, тактильне, смакове й нюхове сприйняття); 2) переноси за схожістю емоційно-психологічного сприйняття (предмети і явища навколишнього світу можуть викликати позитивні чи негативні емоції, що дає змогу поєднувати в одному формативі назви реалій дійсності, які зумовлюють однаковий емоційний стан або характеризуються однаковим емоційним станом); 3) переноси за схожістю ознак, що сприймаються комплексно (емпіричне й раціональне сприйняття: часова ознака, інтенсивність прояву якості чи дії, спосіб дії, функція, фізіолого-психологічне враження від сприйняття (транспозиція від одного відчуття до іншого або перехід зі сфери чуттєвого сприйняття до психологічного осмислення й оцінки) [4, 105–107].

Нами зафіксовано 12 тематичних моделей (наводимо у порядку зменшення продуктивності), за якими в семантемах зооназв утворено семем на позначення людини:

1. *Тварина* → *людина, схожа на неї за способом дії, фізіолого- та емоційно-психологічним враженням від сприйняття*. Цей тип дериваційних зв'язків найпродуктивніший, за ним утворено 31% досліджуваних видів метафоричних значень у семантичній структурі зооназв (*скорпіон 1* → 2¹, *дундук 1* → 2, *сокіл 1* → 2, *баран 1* → 2, *змія 1* → 2 тощо). Наприклад: *скорпіон 1* «отруйна членистонога тварина ряду павукоподібних, поширена у країнах з теплим та жарким кліматом» → 2 «про підступну, підлу людину» [6, Т.IX, 304]. Фонові знання, пов'язані з цією твариною («вночі виходить на полювання», «удень ховається в будинках, машинах, одязі, взутті тощо», «небезпечна, отруйна», «має жало» та ін.), сприяли порівнянню її поведінки («підступно, несподівано жалить») із вчинками окремих людей та переходу зі сфери чуттєвого сприйняття до психологічної, емоційної характеристики цих якостей в людині («підлість»). Як ця тварина, так і люди, схожі на неї, викликають негативні емоції.

¹ Цифрами позначено порядковий номер семем слів.

2. Тварина → людина, схожа на неї за способом дії (19%): **морж** 1 → 2, **коза** 1 → 2, **мавна** 1 → 2, **ведмідь** 1 → 2, **сорока** 1 → 2 та ін. Такий вид переносу характеризує випадки, коли поведінка людини була схожою на спосіб дії тварини. Наприклад: **морж** – 1 «водяний ластоногий ссавець із вусатою мордою, великими іклами та короткою шерстю» → 2 «про людину, що купається в крижаній воді» [6, Т.IV, 802].

3. Тварина → людина, схожа на неї за фізіолого- та емоційно-психологічним враженням від сприйняття (18%): **тля** 1 → 2, **рептилія** 1 → 2, **акула** 1 → 2, **павук** 1 → 2, **орел** 1 → 3 та ін. Таке перенесення найменувань зумовлене однаковим емоційним враженням від зіставлюваних реалій та переходом зі сфери чуттєвого сприйняття певних якостей одного об'єкта до психологічної характеристики цих ознак в іншому об'єкті. Наприклад: **тля** 1 «дрібна паразитична комаха, яка живиться соком рослин» → 2 «про когось незначного, нікчемного» [6, X, 156].

4. Тварина → людина, схожа на неї за фізіолого-психологічним враженням від сприйняття (15%): **хамелеон** 1 → 2, **теля** 1 → 2, **кит** 1 → 2, **лев**¹ 1 → 2, **жук** 1 → 2 та ін. Наприклад: **хамелеон** 1 «різновид невеликої ящірки, яка має здатність змінювати своє забарвлення під впливом зовнішніх причин» → 2 «безпринципна людина, яка залежно від обставин часто змінює свої погляди, думки, уподобання» [6, XI, 15-16].

5. Тварина → людина, схожа на неї за загальним зовнішнім виглядом та емоційним сприйняттям (4%): **мавна** 1 → 3, **коструб** 1 → 3, **лань**, **пацюк**² (в останніх двох семантемах зафіксовано відтінки значення, утворені за цією моделлю). Наприклад: **мавна** 1 «високоорганізована тварина-ссавець із ряду приматів, що за будовою тіла стоїть найближче до людини» → 3 «про дуже негарну людину» [6, IV, 588].

6. Тварина → людина, схожа на неї за способом дії та емоційним сприйняттям (3%): **свиня** 1 → 2, **щур**¹, **пацюк**¹ (в останніх двох семантемах за цією моделлю утворено відтінки значення). Наприклад: **свиня** 1 «парнокопитний ссавець родини свинячих, свійський вид якого розводять для одержання м'яса, сала, щетини, шкіри; самка кнура» → 2 «неохайна людина» [6, IX, 73].

7. Тварина → людина, схожа на неї за загальним зовнішнім виглядом (2%): **тараня** 1 → 2, **цап** 1 → 2. Наприклад: **тараня** 1 «невелика промислова риба родини коропових, поширена в опріснених ділянках Чорного та Азовського морів, яка іноді заходить у пониззя Дніпра, Дунаю та ін. річок; різновид плитки» → 2 «про худу, високу людину» [6, X, 39]. У семантемі **цап** другий ЛСВ об'єднує два різні значення («про чоловіка з неприємним, фальшивим голосом; про бородатого або старого чоловіка» [6, Т.XI, 179]), тому вважатимемо їх окремими семемами.

8. Тварина → людина, схожа на неї за розміром (2%): **кобила** 1 → 2, **хрущ** (у семантемі **хрущ** зафіксовано відтінок значення «мала дитина, людина» [6, Т.XI, 160]). Наприклад: **кобила** 1 «самка жеребця; лошиця» → 2 «про високу на зріст огрядну жінку» [6, IV, 200-201].

9. Тварина → людина, схожа на неї виконуваною функцією (2%): **бидло** 1 → 2, **худоба** 1 → 2. Наприклад: **бидло** 1 «свійська рогата худоба» → 2 «зневажлива назва поневолених українських селян, яку вживала польська шляхта» [1, 49].

10. Тварина → людина, схожа на неї за слуховим та емоційним сприйняттям (2%): **соловей** 1 → 2, **цап** 1 → 2. Наприклад: **соловей** 1 «маленький перелітний корисний птах родини горобиних з сірим оперенням, самець якого чудово співає, особливо в період гніздування» → 2 «людина, яка має гарний, переважно високий голос і володіє мистецтвом співу» [6, IX, 444].

11. Тварина → людина, схожа на неї за загальним зовнішнім виглядом, способом дії та емоційним враженням від сприйняття (1%): **шкапа** 1 «заморений, слабосилий, худий кінь» → 2 «фізично слаба, виснажена, нездатна до роботи людина» [6, XI, 470].

12. *Тварина* → *людина*, *схожа на неї за способом дії та розміром (1%): корова* 1 «*велика парнокопитна свійська молочна тварина; самка бугая*» → 2 «*про незграбну, товсту жінку*» [6, IV, 295].

Отже, аналіз моделей засвідчує, що метафоричні переноси в семантемах непохідних зоолексем, наслідком яких є виникнення назв осіб, зазвичай базуються на ознаках, що сприймаються комплексно (емпіричне і раціональне сприйняття). Тільки за останніми двома моделями утворено по одному значенню, інші ж характеризуються регулярністю, а перші чотири – високою продуктивністю.

Перспективи дослідження полягають у вивченні інших видів метафоричних відношень у структурі непохідних полісемічних зооназв, а також у ґрунтовному аналізі типології внутрішньослівних відношень у межах різних лексико-семантичних груп слів.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с. 2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Харків : Харк. держ. ун-т. ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 131 с. 3. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1982. – 272 с. 4. Пітель В. М. Типологія епідигматичних відношень полісемічних флороназв та їх похідних у лексиці сучасної української мови: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. / В. М. Пітель. – Івано-Франківськ, 2005. – 317 с. 5. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70 – 90-х років ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. / І. А. Самойлова. – К., 1999. – 165 с. 6. Словник української мови: у 11-ти томах. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.

N. B. Samoilenko

DEVELOPING STUDENT COMPETENCIES IN CROSS-CULTURAL AWARENESS

Today's learners have to navigate the world of work, study, and travel among people of diverse language backgrounds and unfamiliar cultures. Language and intercultural communication skills are considered to be basic skills in our globalizing world. So cultural awareness is also a crucial 21st century skill. Being aware of other cultures and how they influence what people say, do or write is a key factor of critical literacy. Today we're going to look at the link between culture and language and the issue of raising cultural awareness in educational process and.

Sevastopol State University (SSU) is a scientific and educational complex, carrying out trainings for future specialists in different areas: pedagogy, psychology, philology, etc. Main fields and activities are multifaceted and include educational, methodological and scientific activities, as well as international cooperation. It offers academic programs at all levels including undergraduate, graduate, post-graduate ones.

At present SSU is actively modernising its academic models in line with the principles of the «Bologna process». The university extensively uses teaching quality management and student academic progress monitoring. Innovative teaching technologies are widely in use at SSU. The University has always put the importance of shaping intercultural communication with a global extension of education at the forefront and support conducting various international educational and scientific programs.

Anderson J. [1], Beer J.E. [2], Calloway-Thomas C. [4], Cooper P.J. state that shift of different populations within Europe due to social, cultural, commercial, educational, political reasons has caused language contact. Therefore, certain countries of distinct geographical areas serve as focal points due to their status and their languages have become 'linguas francas', i.e. mediums of communication of the wider areas they belong to. This entails that learning (a) second language(s) has become an issue more demanding than ever.

The language teaching profession's interest in cross-cultural communication has increased during the past few decades. According to Kramsch, this development is due to political, educational, and ideological factors [14].

Further exploration of this aspect may be found in many sources. Intercultural communication has been described by a number of language educators, including Chen Guo-Ming [5], Stella Ting-Tomey [6], Cooper P.J., Calloway-Thomas C. & Simonds C.J. [7], William B. Gudykunst [8], William Starosta [9].

The primary characteristics of intercultural communication were summarized by James Neuliep. He provides a clear contextual circular model for examining communication within cultural, micro-cultural, environmental, socio-relational, perceptual contexts, and verbal and nonverbal codes, applies the model to the development and maintenance of intercultural relationships, the management of intercultural conflict, intercultural management, intercultural adaptation, culture shock, and intercultural competence [13].

Brinton, Snow, and Wesche state that in a content-based approach, the activities of the language class are specific to the subject matter being taught, and are geared to stimulate students to think and learn through the use of the target language [3].

Project work is viewed by most of its advocates «not as a replacement for other teaching methods» but rather as «an approach to learning which complements mainstream methods and which can be used with almost all levels, ages and abilities of students» [11].

The primary characteristics of project work summarized by Stoller are as follows: project work focuses on content learning through language learning; it is student-centered with the teacher playing a role in offering support and guidance throughout the process; it is cooperative rather than competitive; students can work on their own, in small groups, or as a class to complete a project; it leads to the authentic integration of skills and processing of information from varied sources, mirroring real-life tasks; it culminates in an end product that can be shared with others; it is potentially motivating, stimulating, empowering, and challenging; students can build up confidence, self-esteem, and autonomy as well as improve their language skills, content learning, and cognitive abilities [17].

The main aim of teaching foreign languages is the formation of communicative competence. Project work (PW) in foreign language teaching allows the students to use a foreign language as means of learning, the way of expressing their own ideas, perception and comprehension of other peoples' ideas and that is what develops students' intellectual and creative abilities. The basis of PW is the development of cognitive skills of students, their critical and creative thinking, and the ability to build up their knowledge, skills to feel confident in the current volume of information.

Due to profound changes in the modern education system, a lot of new techniques have appeared which present an adequate approach to language teaching in modern conditions. Peculiarity of specialized students' studying concerns the real possibility of practical skills application as well as of direct communication with native speakers. Personal-oriented technologies may form the conceptual basis for content determination of teaching strategies and selection of means of foreign language teaching [16].

Haines S. states that project work is becoming an increasingly popular feature within the ELT classroom. Common projects are class magazines, group wall displays about students' countries and designs for cities of the future. A project involves students in deciding together what they want to do to complete a project whilst the teacher plays a more supporting role [12].

Some advantages of project work are:

- Increased motivation – learners become personally involved in the project.
- All four skills, reading, writing, listening and speaking, are integrated.
- Autonomous learning is promoted as learners become more responsible for

their own learning.

- There are learning outcomes – learners have an end product.
- Authentic tasks and therefore the language input are more authentic.
- Interpersonal relations are developed through working as a group.
- Content and methodology can be decided between the learners and the teacher and within the group themselves so it is more learner centred.
- Learners often get help from parents for project work thus involving the parent more in the child's learning. If the project is also displayed parents can see it at open days or when they pick the child up from the school.
- A break from routine and the chance to do something different.
- A context is established which balances the need for fluency and accuracy.

One of the great benefits of project work is its adaptability. You can do projects on almost any topic. They can be factual or fantastic. Projects can, thus, help to develop the full range of the learners' capabilities. Projects are often done in poster format, but students can also use their imagination to experiment with the form.

Project work, whether it is integrated into a content-based thematic unit or introduced as a special sequence of activities in a more traditional classroom, requires multiple stages of development to succeed. Fried-Booth (1986) proposes an easy-to-follow multiple-step process that can guide teachers in developing and sequencing project work for their classrooms. Similarly, Haines (1989) presents a straightforward and useful description of project work and the steps needed for successful implementation [10].

In our university and Sevastopol schools all students have to write a research work and to participate in the research work conference. When the time came to choose the research work theme, we decided to explore the impact of Internet assisted collaborative projects. The reason was that we had participated in several such projects myself and had got valuable knowledge and useful experience. Besides, we knew that universities and schools in many countries included such projects as the learning circles in their curriculum and it was also obvious for us that their role in the future would considerably increase taking into consideration the processes of globalization and computerization.

That's why we decided to find out more about the value of collaborative Internet assisted projects as an educational method [15].

Analysing responses to the questionnaire, we found out that teachers' and students' attitude towards the project they implemented was positive. It's interesting that after its implementation students' evaluation of the project was much higher than before it, when we asked about their expectations. The survey we conducted in schools showed that ICT skills are better and progress in English language learning is faster in the class that participated in the project than in the control class. It can be explained by the longer time students spent working on the computers and by the challenging tasks they had to fulfill. As to the English learning, it was stimulated by the necessity to communicate with foreign partners and the intensive reading and writing assignments they had in the course of the project. Having written our research work, we had to present it at different research work conferences.

Doing it, we also mentioned some of such projects' problems the teams faced such as technical breakdowns or an irresponsible partner. But still we are strongly convinced that My Hero and other Internet assisted collaborative projects are a valuable and effective educational method which we hope will spread even wider in the nearest future.

References

1. Anderson Janice. *A Comparison of Arab and American Conceptions of 'Effective' Persuasion*. In *Intercultural Communication: A Reader*. Edited by Larry A. Samovar and Richard E. Porter. 8th ed. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 2002. 520 p.
2. Beer J.E. *Communicating Across Cultures: High and Low Context. Culture at Work*, 2003. 207 p.
3. Brinton D.M., Snow M.A. and Wesche M.B. (1989). *Content-based Second Language Instruction*. Boston: Heinle and Heinle Publishers.
4. Calloway-Thomas C., Cooper P. J., Blake C. *Intercultural Communication: Roots and Routes*, 1999.

307 p. 5. Chen Guo-Ming, Starosta William J. *Foundations of Intercultural Communication*, University Press of America, 2005. 205 p. 6. *Communicating Across Cultures*, Stella Ting-Tomey, 1999. 311 p. 7. Cooper P.J., Calloway-Thomas C., Simonds C.J. *Intercultural Communication: A Text With Readings*, 2007. 205 p. 8. *Cross-Cultural and Intercultural Communication*, William B. Gudykunst, 2003, 302 p. 9. *Foundations of Intercultural Communication*, Guo-Ming Chen and William Starosta, 2005, 340 p. 10. Fried-Booth, D. 1982. *Project Work with Advanced Classes*. *ELT Journal*, vol. 36, no. 2, pp. 98–103. 11. Haines S. 1989. *Projects for the EFL Classroom: Resource Material for Teachers*. Walton-on-Thames Surrey, U K: Nelson. 12. IEARN (International Education and Resource Network). Available at: <http://www.iearn.org/>. 13. *About Intercultural Communication: A Contextual Approach* (4th ed.), James Neuliep, 2009, 415 p. 14. Kramsch C. *The Cultural Component of Language Teaching. Language, Culture and Curriculum*, 1995. Pp. 83–92. 15. Samoylenko N.B. *Internet Collaborative Projects as an Effective Educational Method*. « *Building Bridges in ELT: Secondary School – University – Long-Life-Learning*»: *Proceedings International Conference Ukr. Depart. IATEFL (British Council)*. Kyiv, 2009, p. 5. 16. Samoylenko N.B. *Preparing Ukrainian Students for the Teaching Writing in Intercultural University Settings*. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Slovakia, 2014, vol. 1, no. 1, pp. 114–117. 17. Stoller F. *Project Work: A Means to Promote Language and Content*. In: Richards J.C. & Renandya W.A., eds.. *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002. Pp. 107–119.

Р. І. Стефурак

ВНУТРІШНЯ ФОРМА КЛЮЧОВОГО СЛОВА – АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНА ОЗНАКА ПОЕТИЧНОГО ІДІОСТИЛЮ

Модель світу в поезії характеризується особливими параметрами художнього висвітлення. Демонструючи трирівневу структуру («зіставлення вербального, когнітивного та онтологічного» [3, 9] – у внутрішній формі слова), поетичний текст ілюструє своєрідне авторське «бачення» картини світу.

Індивідуально-авторське забарвлення «образу світу, ... концепція світу» [5, 38] формується за законами «співвідношення «мовного» та «людського» (мисленнєвого) в ідіостилі» [3, 9]. Ідіостиль – це система мовних засобів, які використовуються окремим митцем і виділяють його з-поміж інших, опрідметнюють ідеї, що є провідними в його творчості.

Проектантом гносеологічних, узуальних чи індивідуально-авторських (неокреативних) смислів у поетичному тексті є і **внутрішня форма слова – мотиваційна, концептуальна, асоціативно-образна** ознака, закріплена в лексемі, що характеризується *аперцепційними, смислоконструювальними та відображальними* властивостями. Саме завдяки названим виразникам внутрішньоформність є важливою ознакою поетичного мовлення, оскільки найменування з локалізованим внутрішнім образом нелімітовано інформативне, креативно прегнантне в контексті.

ВФ слова в поетичному мовленні «фіксує механізм внутрішньої трансформації ідіостилю .., який *діє* (курсив – Р.С.) у стосунках поета з мовою» [3, 18]. Пригадаймо приклади фоно-семантичної гри паронімічних слів (паронімічна атракція), оказіонального словотворення чи метафоротворення, що ілюструють авторське переосмислення докільця в рамках тріади «світ – мова – людина» [3, 4], смислоконструювальним елементом якої є ВФ слова – те мислетвірне «відоме», на основі якого базується неологічний смисл.

ВФ слова функціонує як засіб поетичного мислення, оскільки вона – синкретичний конститутивний елемент семантики основних виразників поетичного тексту (епітета, метафори, оказіоналізму, паронімічної атракції), тобто конститутивна одиниця семантичної креатизації, аперцепційна точка дотику свідомостей автора і реципієнта. Саме тому її можна вважати однією з основних ознак поетичного ідіостилю.

Найпотужнішими виразниками смисло-семантичного навантаження художнього тексту є ключові слова (лейтмотивні, наскрізні, тематичні, ядерні, опорні, скріпи, символи) – ті, що «виступають концептами світоглядних позицій письмен-

ника, його мовної картини світу, перебувають на перетині основних смислових ліній твору» [7, 51], концентрують естетичні компоненти значення слів. Поняття «ключове слово» (КС) до певної міри є суб'єктивною мовною категорією. Опорні лексеми сприймач декодує в тексті на базі власного досвіду, фантазії, чуття мови, оскільки кожен по-своєму «бачить» картину світу. Проте факт опори на вузлові слова при аперцепції художнього тексту зафіксований рядом науковців (Р. О. Будагов, Н. А. Кожевникова, В. М. Титикало, С. В. Форманова та інші), оскільки в загальному плані текст несе авторську інтенцію для усіх реципієнтів. Так, ключові слова як опорні інформаційні вузли тексту й важливі ланки його інтерпретації становлять смисловий «ланцюжок», «каркас», на який напластовується індивідуально-авторська інформація. Це відбувається завдяки реалізації асоціативно-образного потенціалу *поетичних* внутрішніх форм ключових слів. Саме тому в художній площині поетичного тексту ключові слова набувають конотативних, метафоремних, okazіональних доповнень, перифразуються, стають контекстуальними символами – креативно переосмислюються. Ядерні лексеми не «губляться» в тексті, а виокремлюються ідіолектом автора, семантично виражаються через інші лексеми, синкретизуючи три типи значень: *реальне, концептуальне, індивідуально-авторське* (оказіональне).

Реальне значення ключового слова відображає його «буденний зміст», лексичне значення. *Концептуальне* вираження ядерної номінації базується на експлікації уявлень, асоціативно-образного ореолу лексеми (внутрішньої форми). Воно відображає авторську інтерпретацію реального значення лексеми в контексті поезії. *Оказіональний* вимір ключової номінації пов'язаний з концептуальним. Репрезентуючи авторську концепцію твору, він ілюструє асоціативно-образний фон, новизну лексеми через метафору, епітет, перифразу, символ тощо, конститутивним елементом семантики яких є ВФ слова. Смісло-семантична еволюція ключового номена в поетичному тексті розгортається, на нашу думку, за такою схемою:

НО (ЗФ + ЛЗ + ВФ) → КС = образ → макрообраз = метафоричний концепт символ .

В ідіостилі М. Віграновського, Л. Костенко, В. Стуса, Т. Мельничука, Г. Чубая та інших лексема *світ* креативується поетичною внутрішньою формою «той, що *світиться*» – сема *світло*. Слід зазначити, що досліджувана лексема вступає у смисловий зв'язок з різними внутрішньоформними образами, маніфестованими епітетами: *безсердечний.., без лиця, отарний, мішаний, строкатий, легкий, страшний, абсурдний, кольоровий, непроникальний, палахкий, чорно-білий світ, / бо є Чорнобиль, реальний, інтимний, багатоликий, живий, легкий і голубий, сякий-такий, бридкий, чудесний, власний, розкішний, пустий, щедрий, дивний, мудрий, сірий, зоряний, синій, еталонний, триликий, загадковий, з долину і щавелю, опівнічний, глибокий, розгойданий, світ як сніг в алмазах і сльозах, наче келія, тиша, глуха, холодна* тощо (виявлено 120 асоціативно-образних означень, базованих на різних внутрішніх формах епітета).

Асоціативно-образне моделювання семантики номінації *жінка* (+ кореференти) є менш частотним, проте смисловий і образний спектр лексеми асоціативно-розгалужений і потенційно інформаційний (частотність – не основний параметр ядерності, тематичності слова). Наприклад, у Ліни Костенко: лексеми *берегиня, лепетуха, безсоромниця, розпутниця, шалапутниця, злочинниця, перекупка, володарка, чаклунка* креативно розширюються завдяки реалізації асоціативно-образного потенціалу їхніх внутрішніх форм («*та, що береже, лепече, без сорому*» тощо).

Як бачимо, в усіх найменуваннях актуалізована ВФ, яка креативно розширює їх семантичні межі. Номінація *жінка* (+ кореференти) в досліджуваному текстовому просторі означається лексеми з яскравими внутрішніми формами: *неосяжна,*

* НО – номінативна одиниця, ЗФ – зовнішня форма, ВФ – внутрішня форма, КС – ключове слово.

безконечна, сумноока, золота, осіння, мовчазна, зболена, чіплива, пекуча, пізня, світла, темнава тощо (виявлено 90 епітетів). У поетичних сегментах номінація *жінка* перифразується, порівнюється і метафоризується: *самозбереження народу, богиня віри і добра, смаглява золота вілоончель, вранішня зірка* та інші.

Номінація *жінка* в різних проявах реалізації асоціативно-образного потенціалу її поетичної внутрішньої форми є визначальною в ідіостилі М. Вінграновського. У досліджуваному ідіолекті семантичне поле ключової номінації *жінка* ґрунтується на імпліцитній поетичній внутрішній формі («*та, що дає життя*», *народжує*). Названа лексема входить в назву однієї із збірок («Цю жінку я люблю»), отже, ця номінація – ключова і креативно розгорнута. Це слово-образ вступає у смислове, асоціативно-образне зближення з концетами *світ, світло, любов, зоря*:

Творити світ для злагоди й любові (покликання жінки – С.Р.); *Усе .../ Віддати я взмогі за єдину мить,/ Тобі присвячену, тобою осіяну! / Що я живу з твоєї ласки, Жінко! / З твоєї благородності, Любов!* [С. 168]; *Моя зірниці, перепелиці, / Моя зорено, моя зоря* [С. 186] та інші.

Незважаючи на те, що в поетичному просторі М. Вінграновського номінація *жінка* зустрічається 21 раз, а *світ* – 49, *зоря* – 40, *любов* – 42, вона залишається найбільш креативно потужною і семантично розгорнутою (епітетизується, метафоризується, стає символом, набуває різних конотативних відтінків. Ідіостиль М. Вінграновського характеризується превалюванням експліцитної ВФ слова, яка деталізує оцінку референтів автором, подає її художній опис (традиційно: *жінка – господиня, красуня ...* чи okazіонально: *жінка – блискавка, осінь ...*).

Як бачимо, найяскравішим засобом творення ідіостилю письменника є поетична ВФ слова, у якій закладено власне авторське осмислення світу, сформоване на основі неологічного бачення референта, котрий вона оприсутнює, що й зумовлює неповторний естетичний ефект, додаючи okazіонального забарвлення узусальній лексемі.

Третім за смисло-креативним навантаженням у поетичному дискурсі 60 років ХХ століття є номен *зоря*, означений 70 асоціативно-образними означеннями: *прозора, золота, рідна, далека, осіння, блаженна, багряна, манлива, многогранна, вечорова, осянна, вінчальна, зіронька-свічарниця, зірка-добро, зорі-егоїсти, дивозорі, мигавиці-зірниці* тощо. Номінація *зоря* в поетичних текстах персоніфікується (як і лексема *світ*), вступає в метафоричні зв'язки, набуває додаткових асоціативно-образних природжень, смисловою основою яких є ВФ слова: *зоря зорить; звідусь; розквітає; стоїть-світить; зріє, зоріє; вглибає, блякне; скрипить; зіронькує; не зупиняється, спочиває, згорає, палає* тощо.

Отже, в усіх виявах креативного використання провідних ключових лексем (*світ, жінка, зоря*) письменники локалізують **поетичну** внутрішню форму слова, у такий спосіб ілюструючи власну концепцію картини світу.

Поетична ВФ ключового слова – один із найфункціональніших засобів креативного переосмислення лексеми.

На базі реалізації асоціативно-образного потенціалу внутрішньої форми опорної лексеми відбувається не тільки її творча еволюція, а й схематизується авторська інтерпретація референтно-концептуального відображення слова в поетичній площині.

Оскільки поетична внутрішня форма ключового слова актуалізує його okazіональні («свіжість» смислу), метафоремні, епітетні, перифразувальні компоненти значення, конотативні та кореферентні напластування, то її слід вважати іманентною асоціативно-образною ознакою поетичного ідіостилю.

Список використаних джерел

1. Вінграновський М. Цю жінку я люблю. – К.: Дніпро, 1990. – 205 с.
2. Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
3. Лазебник Ю.С. Поетизація як модель світу: лінгвістичний аспект. – 10.02.02. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. – К., 1996. – 47 с.
4. Мельничук Т. Чага. – Коломия: Вік, 1994. – 175 с.
5. Поляков М. Вопросы поэтики и художественной семантики. – М.: Советский писатель, 1878. – 446 с.
6. Стус В. Вечір. Зламана віть. Вибране. – К.:

Н. В. Стасюк

ДО ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПЕРФОРМАТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Зв'язок мови з політикою полягає насамперед у тому, що ніякий політичний устрій не існує без комунікації. Мова необхідна політикам з метою інформування, роздавання вказівок, проведення пленарних засідань, парламентських слухань, переконання, спонування і таке інше. Характерною ознакою сучасного суспільства є висока політизованість. Саме це стало причиною зацікавленості лінгвістики політичною комунікацією, мовленнєвою поведінкою політичних суб'єктів, а особливо використанням мовних засобів у суспільно-політичному середовищі. Специфіка політики полягає у її дискурсивному характері, оскільки певні політичні дії за своїми ознаками є мовленнєвими діями. Кожна з таких дій цілеспрямована і здійснюється суб'єктом з певним наміром відповідно до принципів і правил мовленнєвого спілкування, прийнятих у суспільстві. Мова йде фактично про мовленнєві акти.

Політичний дискурс з-поміж інших вирізняється специфічною мовленнєвою інваріантністю. Так, існують мовленнєві акти: політичні перформативи, високочастотні для політичного спілкування та ті, що відображають функціональну семіотичну тріаду «інтеграція – орієнтація – агональність/агресія» [1, 217].

Для українського політичного дискурсу характерним є використання політичних перформативів. Це такі мовленнєві акти, висловлення яких рівнозначне здійсненню політичних дій. В сучасному українському політичному дискурсі найбільш поширеними політичними перформативами є перформативи довіри / недовіри, підтримки, заклику, вимоги, обіцянки, гарантування, присяги.

Здійснення таких мовленнєвих актів у відповідній комунікативній ситуації політичного характеру уже буде формою політичної участі, яка може призвести до перлокутивного ефекту (у суспільно-політичному житті). Наприклад, акт офіційного висловлення недовіри владі з боку законодавчого органу, як правило, призводить до значних змін у владі. *«І ми всі розуміємо, що це питання недовіри уряду. <...> Кожен зараз, кожен зараз проголосує... кожен зараз проголосує відповідальне рішення. <...> прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України»* (В. Гройсман).

Перформативи довіри / недовіри у сучасному українському політичному дискурсі часто зустрічаємо в письмових зверненнях керівників різного рівня організацій певних партій: *«Ми висловлюємо недовіру керівнику обласної організації Радикальної Партії на Житомирщині!»* (Рішення керівників районних організацій) та в акціях протесту. В останніх адресантом виступають громадяни, представники громадських організацій, а адресатами – керівні структури, влада: *«Ми, представники громадських організацій та ініціатив Майдану висловлюємо недовіру керівнику робочої групи з розробки законопроектів щодо люстрації та створення люстраційного комітету пану Єгору Соболєву»* (Лист від громадськості про недовіру відповідальному за люстрацію пану Єгору Соболєву), *«Ми спільно з лідерами інших опозиційних сил від імені української громади висловлюємо недовіру чинній владі та домагаємось її усунення»* (О. Тягнибок).

У письмових партійних зверненнях та в акціях протесту, окрім вищезгаданих перформативів, часто зустрічаємо і перформативи вимоги: *«Вимагаємо відповідей!!! <...> Ми вимагаємо скликання конференції, оскільки останній раз ми збирались рік тому»* (Рішення керівників районних організацій) та перформативи категоричної вимоги: *«Вимагаємо негайного, без будь-яких умов, звільнити Надію*

Савченко з в'язниці і повернути її в Україну» (П. Порошенко).

Акти вимоги та висловлення недовіри мають переважно раціональний характер [1, 218]. Вони є доцільними у тій комунікативній ситуації, що склалася.

Проте в акціях протесту мають місце не лише висловлення недовіри, а й висловлення підтримки. Саме такі перформативи дуже часто можна зустріти при аналізі сучасного українського політичного дискурсу: «*Опозиційний блок повністю підтримує вимоги учасників акції протесту в місті Коростень*» (Ю. Павленко).

Для українського політичного дискурсу, як і для політичного взагалі, характерною є наявність комісивів, завдання яких – зобов'язати адресанта виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки. Для виконання цього завдання політики застосовують перформативні дієслова **обіцяти**: «*Миру чекають катовані бойовиками жителі Донецька та Луганська. І я вам обіцяю - обов'язково дочекаються!*» (П. Порошенко); **гарантувати**: «*У відповідь гарантую, по-перше, звільнення від кримінальної відповідальності тих, на чиїх руках не має крові українських воїнів та мирних людей*». (П. Порошенко); **присягати**: «*Я, Петро Порошенко, волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні*» (П. Порошенко); **зобов'язуватись**: «*Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України*» (П. Порошенко).

Обіцяючи чи гарантуючи, політик, як правило, переконує адресата, а потім спонукає його до виконання певних дій. І тут важливу роль відіграє перформатив заклик. Це директив, прагматичний різновид висловлення, комунікативним наміром якого є вплив на адресата: «*Ми закликаємо кожного свідомого українця ... приєднуватися до боротьби та ставати до лав Всеукраїнського об'єднання «Майдан»*» (О. Тягнибок). Використання політиками цих перформативів є запорукою ефективного впливу на адресата з метою досягнення головної мети – отримання і утримання влади.

Отже, політичні перформативи – це специфічний тип мовленнєвих актів для політичного дискурсу, оскільки мовленнєві дії політичних осіб за своїми ознаками – рівнозначні політичним, є еквітемпоральними та автономіативними.

Список використаних джерел

1. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гнозис». – 326 с.

М. В. Теличко

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Поряд з економічною та політичною інтеграцією сьогодні в Європейському Союзі відбуваються процеси, спрямовані на створення європейського суспільства, а відтак і спільного європейського соціокультурного простору. Це означає, що поряд із співробітництвом в політичній, економічній, правовій та інституційній сферах пріоритетності набувають спільні європейські освітня, мовна, культурна, інформаційна, спортивна та інші політики неекономічного блоку. Виникнення та розвиток нових засобів комунікації, становлення процесу інтеграції України у європейський соціокультурний простір привертають значну увагу до питань міжмовної комунікації у спортивній сфері за кордоном та в Україні.

Ефективність професійної та мовної освіти майбутнього спеціаліста багато в чому залежить від прийнятої у суспільстві на певному етапі його розвитку освітньої концепції і побудованої на її основі моделі підготовки спеціаліста. Такою концепцією можна вважати компетентністний підхід, що передбачає створення

нової освітньої моделі спеціаліста, який володіє сформованою професійною компетентністю [1]. Навчання іноземним мовам є одним з напрямків, необхідних для використання при досягненні такої мети. Таким чином, актуальним стає питання модернізації іншомовної освіти у немовних вищих навчальних закладах.

Розширення економічних, культурних, спортивних зв'язків з іноземними країнами, велика кількість літератури іноземними мовами, можливість отримання професійної інформації у мережі Інтернет, міжнародний обмін студентами та спортсменами вимагають від сучасного спеціаліста володіння іноземною мовою з метою іншомовного професійного спрямування. Підготовка студента немовного вищого навчального закладу до міжкультурного спілкування включає в себе професійно орієнтований комунікативний, когнітивний та загальнокультурний розвиток засобами як рідної, так й іноземної мови. Таким чином, метою іншомовної підготовки студентів немовних вищих навчальних закладів (у нашому випадку – спортсменів) є формування та розвиток іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності.

Враховуючи складність оволодіння будь-якою спеціальною мовою, у нашому випадку – спортивною мовою, що характеризується диверсифікованістю її термінологічної системи та функціонально-стилістичною різноманітністю, логічним є запровадження більш розгалуженої іншомовної компетентнісної моделі для спеціалістів цього напрямку, яка містить два блоки компонентів: загальну іншомовну комунікативну компетентність та спеціальну іншомовну комунікативну компетентність [2, с. 13-42].

Важливо зазначити, що таке розмежування компонентів є правомірним лише з науковою метою. Адже в реальних ситуаціях комунікації вони є взаємопов'язаними та взаємозалежними, спираються на професійні знання, навички та вміння студентів. Вирізняють різні рівні іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності. Вчені філологи пропонують зокрема наступну градацію рівнів компетентності майбутніх спеціалістів (у нашому випадку – спортсменів): професійно обмежений, початковий професійний, середній професійний, високий професійний [3, с. 3-8].

Як висновок, варто зазначити, що іншомовна професійно орієнтована комунікативна компетентність – це готовність студентів вищих навчальних закладів зокрема спортивного спрямування користуватися отриманими знаннями, навичками, вміннями в іноземній мові для вирішення життєвих теоретичних та практичних завдань; здатність майбутнього спортсмена комунікативно прийнятно та цілеспрямовано варіювати свою мовленнєву поведінку в залежності від умов міжкультурного спілкування.

Список використаних джерел

1. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.*
2. *Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – С. 13-42.*
3. *Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В.І.Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конфер. – Харків: ОВС, 2002. – С. 3-8.*

СЕКЦІЯ XI.

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О. В. Прудникова

РОЛЬ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВІТЧИЗНЯНОГО СОЦІУМУ

Інформаційна культура українського суспільства розвивається як за своєю внутрішньою логікою, так й під впливом світових тенденцій, які в умовах глобалізації набули потужного характеру. Саме тому важливо дослідити позитивні та негативні наслідки глобалізаційних процесів щодо трансформацій вітчизняної інформаційної культури.

Для розуміння природи інформаційної культури варто враховувати, що об'єктивна необхідність аналізувати та диференційовано впроваджувати досвід інформаційно-культурного розвитку різних країн, яка постає перед Україною, обумовлюється впливом ідеології глобалізму. Соціальна природа глобалізму є дуже різномірною. У культурно-історичному значенні глобалізм постає «загальносвітовою» культурою, що охоплює національні культури у всіх формах свого вияву. У природничо-науковому вимірі глобалізм розглядається крізь призму глобальних змін, що можуть призвести до екологічних катастроф. У політичному аспекті глобалізм є процесом становлення нового світового порядку, який на сучасному етапі постає як нова колонізація світу. Тривалий час у ХХ ст. світ був розколотий на два угруповання, які протидіяли одне одному: країни, орієнтовані на СРСР (соціалістичний табір) і країни, орієнтовані на США (капіталістичний табір). Нині на зміну двополюсному (біполярному) світу прийшов багатопольсний, але існує тенденція перетворення його на однополюсний світ. Ця тенденція соціального розвитку до однополюсного світу породила ідеологію сучасного глобалізму. Ще нещодавно (у 60-80-ті рр. ХХ ст.) ідея глобалізму розумілася як система мислення, спрямованого на розгляд глобальних проблем людства. Але наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. ця ідея зазнала значних трансформацій. Нині глобалізм – це ідеологія і політика світової еліти (фінансової олігархії, транснаціональних корпорацій), спрямована на утвердження тотальної економічної влади над усіма сферами соціального життя, економічне та політичне панування у планетарному масштабі.

Апологети сучасного глобалізму уславлюють технічну цивілізацію у її протистоянні природі, протиставляють економічні принципи соціальним, Захід – Сходу. Вони виступають проти всього «малого», «місцевого» як «ворожого прогресу». Тим самим виникає загроза існуванню національних культур [2, с. 74-75]. Така небезпечна перспектива, на жаль, є реальністю і для інформаційно-культурного простору сучасної України, який є ареною боротьби різних міжнародних акторів, які зацікавлені, перш за все, у відстоюванні власних транснаціональних інтересів, а не у розвитку вітчизняних культурних традицій, прогресі інформаційної культури на теренах нашої держави.

На думку фахівців, країни, які відстають від економічно розвинених держав Заходу, які не мають певного рівня інформаційної інфраструктури, виявляються не в змозі не тільки економічно, але й ідеологічно конкурувати з лідерами світового розвитку. Більш того, вони не тільки не можуть транслювати цінності своєї культури в світовому масштабі, але і відчувають реальні ускладнення утримати в їх межах суб'єктів власної культури, схильних до інформаційної дії ззовні. Унаслідок цього у світі, який глобалізується, неминучу перевагу отримують культурні стандарти, цінності і життєві сенси, прийняті в економічно розвинених країнах. Західні країни – лідери в економічній та політичній сферах далеко не завжди є лі-

дерами в духовному й моральному сенсах. У цьому полягає один із ризиків глобалізації [3, с.240].

В свою чергу, позитивний вплив глобалізації на інформаційну культуру України визначається, насамперед, входженням України у світовий культурно-інформаційний простір. Усі цивілізовані держави розглядають побудову інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного, культурного розвитку і здійснюють цілеспрямовану державну інформаційну політику.

Дослідники висловлюють припущення, що домінантні культурні завдання постіндустріальної/інформаційної епохи насамперед будуть пов'язані із задоволенням культурно-психологічних потреб людини і пошуком альтернатив історичним типам соціальної диференціації – передусім етнічної, національної (у громадянському сенсі), соціально-статусної, конфесійної [4, с. 93]. З огляду на це, входження України у світовий культурно-інформаційний простір визначає принципову можливість поступального розвитку вітчизняного суспільства в усіх сферах. В іншому випадку наша держава неминуче опиниться на узбіччі того магістрального шляху, яким в умовах глобалізації рухається сучасне людство.

Необхідно зазначити, що входження України у світовий культурно-інформаційний простір має сприяти розповсюдженню в інформаційній культурі українського соціуму загальнолюдських та західноєвропейських цінностей. Утвердження загальнолюдських цінностей набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, оскільки вона, гранично ущільнюючи контакти між країнами і регіонами, передбачає гармонійне співіснування народів.

Теоретики глобального громадянського суспільства припускають у підсумку виникнення світового суспільства, що буде ґрунтуватися на загальних цінностях людства. Для формування транснаціональних ідентичностей (як у межах суспільних груп, так і між державами) необхідно декілька умов: 1) загальні характеристики, що можуть стати основою для транснаціональної суспільної групи (етнічність, релігія, форма державного правління, економічна чи політична система, певний рівень суспільного розвитку); 2) особливе ставлення до інших держав (чи суспільних груп), що не входять до певної спільноти; 3) високий рівень позитивної взаємозалежності. Позитивність обумовлена тим, що взаємозалежність має бути взаємовигідною, в іншому випадку вона може призвести до конфлікту [1, с. 188].

На нашу думку, остання серед зазначених умов є особливо значущою для пошуку загальнолюдських та західноєвропейських цінностей, що мають наповнювати інформаційну культуру сучасного українського соціуму. Адже саме через усвідомлення сенсу певного об'єкта (процесу, явища) розкривається його цінність для людської спільноти (суспільної групи, певного етносу, людства в цілому). Взаємне ж розуміння сторонами (двома або багатьма) загальнолюдських та західноєвропейських цінностей, що мають об'єднувати їх, у глобальному соціокультурному просторі залежить насамперед від рівня поінформованості цих сторін щодо змісту і значення певної цінності.

Для максимальної відповідності загальнолюдським моральним ідеалам цінності інформаційної культури України повинні бути узгодженими з такими інтегративно-гуманітарними принципами: 1) **особистісне прийняття** («це стосується особисто мене. Тому я не можу бути байдужим»); 2) **співпричетність** («я – людина, тому я не можу лишатись байдужим до досягнень людства»); 3) **глобальне сприйняття** («це потрібно знати всім, а тому й мені»); 4) **орієнтація на консенсус** («я визнаю за іншим право мати свою точку зору»); 5) **особиста відповідальність** («я – відповідальний за наслідки своєї діяльності перед іншими людьми й перед природою») [5].

Таким чином, вплив глобалізаційних процесів на розвиток інформаційної культури українського суспільства має амбівалентний характер. З одного боку, глобалізація сприяє культурному обміну між країнами, кращому розумінню менталь-

них та світоглядних особливостей різноманітних національних й соціальних утворень. А з другого боку, потужні центри глобалізації здатні насаджувати цінності та переконання необхідні для посилення їхнього панування у світі. Виходячи з вищенаведеного, українська держава має активніше дбати про захист вітчизняного інформаційного поля, сприяти розвитку й розповсюдженню національно-культурних цінностей, які є підґрунтям прогресу інформаційної культури українського суспільства.

Список використаних джерел

1.Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: тенеза та сучасність / Ю.Ю. Калиновський. – Х. : Право, 2008. – 288 с. 2.Каріков С.А. Філософія. Розділи: Філософська антропологія, соціальна філософія, філософія культури : навчальний посібник / С.А. Каріков. – Х. : НУЦЗУ, 2011. – 128 с. 3.Савостьянова М.В. Развитие информационных технологий и процессы глобализации / М.В. Савостьянова // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №69. – С. 237-241. 4.Флиер А.Я. Культурные индустрии в истории и современности: типы и технологии / А.Я. Флиер // Личность. Культура. Общество. – 2013. – Т. XV. – Вып. 14. – №77. – С. 88-103. 5.Шаповалова І.В. Національне та загальнолюдське у моральній культурі суспільства [Електронний ресурс] / І.В. Шаповалова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_27/Gileya27/F10.pdf.

К. М. Гамалія

НАДБАННЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ В СВІТЛІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Культурологія як окрема наука народилася на межі соціально-наукового та гуманітарного знань в середині ХХ століття. Поступово вона посіла місце базової дисципліни у соціально-гуманітарному блоці наук, проте її становлення продовжується і сьогодні: поглиблюється розуміння її витоків, чіткіше окреслюються межі, уточнюється формулювання мети, розробляється специфічний категоріально-понятійний апарат.

Культурологія є комплексною наукою, яка базується на досягненнях широкого спектру наук різного профілю: філософії, мистецтвознавства, етнології, антропології, лінгвістики, історії науки, соціології, політології релігієзнавства тощо. Будуючи і структуруючи загальний культурний простір на основі даних окремих наук, вона допомагає краще зрозуміти специфіку людини як творця духовних та матеріальних цінностей. У кожному з основоположних для культурології наукових напрямів існує своє визначення культури, яких нині вже налічується більше п'ятисот: адже кожне така дефініція є результатом розглядання культури під специфічним для певного напрямку науки кутом зору при застосуванні притаманної саме йому методики дослідження. Тому жодне з подібних визначень не може вирішити проблему розуміння культури як цілісності. Таке завдання здатна розв'язати тільки культурологія, яка займається вивченням культури як надскладного системного об'єкту, як глобального феномену, одвічно пов'язаного з розвитком людини.

Помітно відрізняються між собою і розроблені на сьогоднішній день культурологічні концепції. *Історична концепція* культури розглядає її як явище історичне, що розвивається в процесі трансформації людського суспільства і виступає як результат діяльності людей. В *етичній концепції* критерієм розвитку культури стає рівень гуманізму, досягнутий суспільством. Представники *соціологічної концепції* пропонують пізнавати сутність культури через суспільство – його соціальну структуру і соціальні інститути. *Естетична концепція* фундаментом культури виголошує мистецтво, яке, на відміну від науки і філософії, об'єднує людей різних поглядів. Прибічники *еволюційної концепції* культури вважають, що культура – це поступовий розвиток матеріальних і духовних цінностей від менш довершених до більш довершених. Марксистська *економічна концепція* постулює, що матеріальна

складова є визначальною по відношенню до духовної, оскільки саме вона здатна забезпечити прогресивний розвиток суспільства.

До розгляду феномену культури, визначення провідних чинників процесу розвитку цивілізації представники української наукової спільноти зверталися ще в кінці XIX століття. В 1874 р., виступаючи на IV з'їзді російських природознавців, професор гігієни Казанського, Варшавського та Харківського університетів Іринарх Поліхронійович Скворцов (1847-1921) сказав: «Чимало було запропоновано критеріїв цивілізації, чимало нав'язували їй кінцевих цілей. Одні основну її суть бачать у розвитку почуття прекрасного та істинного, другі – у розвитку виробничих сил і у накопиченні її продуктів, треті – у досягненні ідеально-справедливого устрою суспільства, у загальному щасті людства...; але всі ці прагнення зводяться вочевидь до того, щоб якомога повніше і вільніше користуватися наданим строком життя, – а таке користування необхідно передбачає здоров'я. Тому стан народного здоров'я слід визнати найкращим критерієм цивілізації» [5, с. 83]. Усувати ускладнення, викликані розвитком цивілізації, зазначив він, здатна така наука, як гігієна. Поки що вона лише йде слідом за цивілізацією, знищуючи той бруд, що утворюється в результаті роботи останньої. Але тільки за її допомоги люди зможуть досягти своєї мети – здоров'я і повноти життя.

Аналіз творчої спадщини професора І. П. Скворцова, який констатує у своїх працях погіршення здоров'я людини в ході розвитку цивілізації і пропонує можливість виходу з цього становища через поширення досягнень гігієни, дає підстави сформулювати *екологічну концепцію* культури. За такого підходу критерієм її розвитку виступатиме рівень екологічної культури, наявність раціонального взаємозв'язку між людиною, її природним довкіллям та створеним нею штучним середовищем [2].

Визначальну роль людської праці у розвитку суспільства, її значення у світовому розподіленні енергії досліджував український вчений, природознавець і лікар Сергій Андрійович Подолинський (1850-1891), широкої відомості набула робота якого «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880) [4]. На думку С. А. Подолинського, продукт людської праці – таке явище природи, що сприяє посиленню міцності енергії. Рослини поглинають енергію Сонця і зберігають її, не перетворюючи у механічну роботу. Тварини використовують засвоєну рослинами енергію для механічних рухів, необхідних для їхнього життя, але знову розсівають її у довкіллі. Людина на ранній стадії розвитку здобуває енергію, споживаючи рослини і тварин, і цілком перетворює її у механічну роботу, потрібну для життєдіяльності. Перехід збирачів та мисливців до осілого землеробства, послідує створення людством за допомогою м'язової та розумової роботи все складніших пристосувань та машин для полегшення своєї праці призводить до накопичення надлишку енергії, що робить коефіцієнт корисної діяльності більшим від 100%. Отже, людина має можливість отримання та вигідного розподілення вільної енергії. Погоджуючись з тим, що природні запаси палива (нафта, торф, вугілля, деревина) невпинно зменшуються і в майбутньому стануть нездатними забезпечити зростаючі потреби людей, С. А. Подолинський пропонує розробляти шляхи збільшення невичерпної енергії Сонця шляхом подальшої раціоналізації людської праці.

Якщо політична економія постулює, що «додатковий продукт», здобутий в результаті приросту енергії, виступає прибутком в інтересах капіталу, то соціальна економіка, одним з основоположників якої був С. А. Подолинський, розглядає користь від надлишку енергії в інтересах людини. Окрім енергетичних затрат, необхідних для підтримки життєдіяльності, людина повинна задовольняти і психічні потреби, питома вага яких у загальному бюджеті енергії зростає в ході розвитку суспільства. Задоволення потреби наукового знання, зазначає він, яке не потребувало праці у первісні часи, нині веде до побудови університетів з лабораторіями, до організації наукових експедицій і взагалі до цілого ряду дій, що обумовлюють

значне споживання праці. Викладачі передають свої знання учням, які у подальшому можуть використовувати їх для збільшення кількості збереженої енергії. Мистецтво, що спонукає людину до діяльності, яка дає прибуток до бюджету енергії, теж виступає як корисна праця. Таким чином, С. А. Подолинський пояснює з наукової точки зору створення людством енергетичної бази для задоволення своїх соціальних і культурних потреб і водночас дає позитивний прогноз його подальшого розвитку. Отже, він вперше визначив доцільну еколого-економічну діяльність людства як протидію нераціональному розсіюванню енергії, заклавши основи для створення *еколого-енергетичної* концепції розвитку суспільства [3].

С.А.Подолинський не дожив до широкого визнання його наукових заслуг. Проте В. І. Вернадський одним із перших високо оцінив ідеї Подолинського, відмітивши «...невипадковість, неминучість характеру і спрямованості колективної людської праці. Як припливи та відпливи, або рух морських течій, або хід палеонтологічної зміни тваринних та рослинних форм, таким саме неминучим та незмінним є хід людської історії, оскільки він виявляється у спричиненому ним русі матеріальних мас на земній поверхні. Людина, однак, може виконувати цю роботу, тільки збільшуючи силу і міць своєї цивілізації» [1,с.210]. Розвиваючи ці ідеї, В.І.Вернадський детально дослідив механізм накопичення вільної енергії у біосфері, а процес активного функціонування концентрованої енергії під впливом праці людини відобразив у своєму вченні про ноосферу. Нині представники наукової спільноти все частіше звертаються до творчої спадщини С.А.Подолинського, надбання якого безумовно є важливими для різних галузей людської науки та культури.

Список використаних джерел

1.Вернадский В.И. «Я верю в силу свободной мысли...» Письма В. И. Вернадского И. И. Петрункевичу / Публ. И. И.Мочалова // *Новый мир*. – 1989. – № 3. – С. 207-210. 2.Гамалія К. М. Людина, гігієна і цивілізація у творах І. П. Скворцова / К. М. Гамалія // *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. – Т. 153. *Теорія та історія культури*. – 2014. – С. 35-40. 3.Duplenko Ju. *Ukrainian Naturalist and Economist Sergii Podolinsky and His Role in the Formation of the Noosphere Concept* / Juriy Duplenko, Kateryna Gamaliia // *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*. Vol. 2, No. 2 (Autumn 2014). – P. 43-54. 4.Подолинский С. *Труд человека и его отношение к распределению энергии* / Сергей Подолинский // *Слово (СПБ)*, 1880. – № 4/5. – С. 135-211. 5.Скворцов И. П. *Гигиена и цивилизация* / И. П. Скворцов // *Протоколы и речи общих собраний IV съезда русских естествоиспытателей* / под ред. М. Ф. Суворова и Н. О. Ковалевского. – Казань, 1874. – С. 83-92.

Л. А. Бірюкова

ДО ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ З ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ НА МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Професійна спрямованість навчально-виховного процесу фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає забезпечення такої системи засобів підготовки студентів, яка б найповнішою мірою орієнтувалася на загальні та специфічні особливості майбутньої діяльності, озброювала необхідними знаннями, уміннями та навичками, формувала особистісні якості, необхідні для подальшої педагогічної роботи. І в цьому напрямку вокальна підготовка студентів на музично-педагогічних факультетах виступає важливим компонентом загальномузичної підготовки фахівців вищих навчальних закладах мистецького спрямування. Це дістало широке висвітлення у роботах Н.Гребенюка, Л.Дмитрієва, В.Ємельянова, В.Морозова, О.Стахевича; наукових дослідженнях історичних аспектів розвитку вокального мистецтва та вокального виконавства В.Багадурова, М.Львова, І.Назаренка, А.Шавердяна; у дослідженнях розвитку української вокальної педагогіки В.Антонюк, Б.Гнидь, В.Іванова, Л.Прохорова; дослідженнях психологічних аспектів вокального процесу В.Єрмолаєва, Б.Теплова; дослідженнях

процесу голосоутворення Л.Дмитрієва, Н.Жинкіна, Ю.Юцевича; дослідженнях гігієни співацького голосу А.Єгорова, К.Злобіна, І.Левідова [2,15].

Успіх ставлення до співацької діяльності, зокрема, вокальної підготовки, залежить від наявності мотиваційної спрямованості студентів, бажання глибше пізнати чудовий світ вокальної музики. За своєю природою вокальне мистецтво виступає синтетичним явищем, складовою якого є нерозривна єдність музики, співу, слова, акторської майстерності, емоційного впливу, голосу, тембру, манери виконання, вокальної техніки, слова, вокальної інтонації [4,12;5]. Розуміючи вокальне мистецтво у широкому сенсі як формування духовних потреб людини, моральних уявлень, інтелекту, а у вузькому як розвиток здатності до сприйняття музики у різних формах музичної діяльності можна виділити специфічні особливості вокального мистецтва такі як: а) вокальна мова, що має свої закономірності існування й розвитку; б) інтерпретаційний план вокального твору на основі індивідуально-особистісного відчуття виконавця; в) вокально-художня уява; г) якісне визначення форми вокального твору у всіх її виявах. У такому розумінні вокальне мистецтво сприятиме музичному розвитку майбутнього фахівця, формуванню його співацької культури [1, 22].

Отже, у структурі вокальної підготовки в системі «викладач-студент» важлива роль належить такому суб'єктивному фактору як *мотив* (внутрішнє відношення до окремих сторін навчальної роботи). Мотив, як відомо, народжується у свідомості людини, охоплює її потяги, потреби, інтереси, є чи не найважливішим фактором, що впливає на розвиток його особистості. Знання вчителем інтересів студентів, ієрархії та вікової динаміки в мотиваційному спрямуванні до навчання дає змогу з'ясувати значення предметної діяльності та на цій основі визначити ефективні засоби координації й управління індивідуальними діями, узгодити їх і у цілому позитивно використати їх при виконанні навчальних завдань. Тобто дії визначаються не тільки змістом навчальних занять, але й мотиваційною установкою студента, що значно залежить від зовнішніх чинників (репертуар, взаємодія з викладачем) і впливає на результативність занять [1,61; 3,75].

Практика показує, що ефективність формування мотивації студентів до вокального навчання визначається не тільки зовнішніми умовами до яких відносяться професійна компетентність викладача, різні види музично-педагогічної діяльності студентів, сприятливі ситуації педагогічного спілкування на індивідуальних заняттях з постановки голосу, а також внутрішні умови, які визначаються особистістю самих студентів.

На основі вивчення педагогічного досвіду та власних спостережень слід виокремити наступні педагогічні умови формування мотивації студентів до вокального навчання, а саме: 1) забезпечення педагогічної спрямованості до вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва; 2) стимулювання студентів до оволодіння вокально-технічними та вокально-виконавськими знаннями, вміннями та навичками; 3) підвищення рівня вокальної підготовленості студентів.

Отже, проблема вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва залишається доволі актуальною. Спрямування уваги науковців до проблем вокальної підготовки в системі музично-педагогічної освіти повинно орієнтуватися не тільки на напрацювання мотиваційних установок до співацької діяльності, засвоєння вокально-технічних вмінь та навичок, отримання знань з основ вокального мистецтва, формування вокально-сценічної майстерності майбутнього фахівця а й на удосконалення загальномузичної культури, інтелекту, збагачення уяви та фантазії, накопичення творчого співочого досвіду.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.Г. Етнокультурологічний тезаурус українського вокального мистецтва / В.Г. Антонюк // Науковий вісник НМАУ імені П.Чайковського. – К. : НМАУ, 2002. – Вип. 16. – С. 178-186.
2. Ван Лей. Формування вокально-сценічної майстерності вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ван Лей. – Київ, НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – 180 с.
3. Колодуб І. С. Питання теорії вокального мистецтва : [посібник до курсу історії та теорії вокального мистецтва] / Ко-

лодуб І. С. – Харків: Промінь, 1995. – 120 с. 4. Стасько Г.Є. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Г.Є. Стасько. – К., 1995. – 24 с. 5. Юссон Р. Певческий голос. Исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса / Рауль Юссон. – М.: Музыка, 1974. – 262 с.

А. В. Бородіна, Т. Б. Каблова

КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В ПЛОЩИНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОПЕРИ УКРАЇНИ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Українська культура є невід'ємною складовою європейської культурної інтеграції. Все частіше відбувається взаємозв'язок з іншими європейськими державами, що дає перспективу розвитку активно здійснювати зовнішню міжнародну культурну політику, розробляючи нормативно-правові засади міжнародної культурної взаємодії, укладаючи угоди із зарубіжними країнами й організаціями, формувати механізми їх реалізації. Так формується нова система цінностей та інтересів спрямованих на набуття високого культурного рівня та достойного позиціонування українського мистецтва на європейській площині.

Сучасний стан української культури, проблеми здійснення культурної політики у «пострадянський» період та шляхи її модернізації потребують уважного наукового вивчення, враховуючи всю важливість даного етапу для становлення незалежної України. Процеси модернізації культурної сфери України, розпочаті від часу здобуття нашою державою суверенітету, попри свій об'єктивний характер відбувалися переважно стихійно, зважаючи на інерційність, часто непослідовність влади у культурній політиці, відсутність загальнодержавної стратегії перетворень. Наприкінці 1990/х років на вищому державному рівні було визначено стратегічним курс на інтеграцію до Європейського Союзу. Відзначимо і пріоритети європейської культурної політики. У цьому питанні європейські країни умовно можна поділити на дві групи – «старих» та «нових» членів. «Старі» члени самостійно приймають участь у формуванні європейських і світових тенденцій культурного розвитку, у той час як «нові» члени поки що створюють більш досконалу матеріальну та правову базу для майбутнього культурного розвитку. Так, у Франції найбільш важливим завданням є розширення участі у культурній діяльності через нові технології; у Фінляндії – культурна орієнтація інформаційного суспільства, підтримка мультикультуралізму; у Нідерландах – підтримка культурного розмаїття та розвиток культурного підприємництва. У країнах Балтії актуальною є децентралізація процесу прийняття рішень, демократизація культурної діяльності, розвиток різних форм культурних інституцій; у Словенії та Угорщині – збільшення обсягу бюджетного фінансування культури. Усі країни – члени Європейського Союзу приділяють велику увагу збереженню національної культурної спадщини.

Європа для України є соціально-культурним і геополітичним феноменом, багата своєю давньою історією мистецтва, вносячи вагому лепту в загальну історію, в тому числі, і українську. На даному, сучасному етапі українська культура має тісний зв'язок з Європою перш за все в мистецькому контексті. Чільне місце в цьому посідає оперне мистецтво.

В межах європейської інтеграції Національна опера України імені Тараса Шевченка зорганізувала ряд постановок які є втіленням українсько-італійського проекту «Progetto artistico congiunto ucraino-italiano». Даний проект спрямовано на реінкарнацію загальнолюдських цінних оперних шедеврів, де беруть участь вокалісти та музиканти з відповідних країн Європи.

В рамках спільних українсько-італійських мистецьких проектів у Національній опері України протягом останнього часу була створена ціла низка вистав Дж. Вер-

ді, А. Понкьеллі, Дж. Пуччіні, та Г.Доніцетті. Загалом за останні роки разом з італійцями було поставлено опери «Турандот», «Джоконда», «Фауст», «Манон Леско», «Макбет», «Бал Маскарад», «Любовний напій» та «Попелюшка».

Але безумовна першість належить опері «Набукко» Дж. Верді. Нинішня постановка як спільний проект відбулася завдяки режисерській роботі А.Солов'яненко.

Вистава в режисерському рішенні вирізнялася класичною простотою, строгістю і логічною чіткістю розвитку сюжету, який розвивався в лапідарному форматі сценографії, де головними виражальними засобами було кілька деталей – трон, корона, меч вавилонського царя Навуходоносора, сходи і стіни з масивних брил, що поперемінно символізували то Вавилон, то стіни Єрусалимського зруйнованого храму. Постановники зумисне уникали деталізацій та бутафорських елементів, які прив'язували б події до часу і конкретних подій. Це дозволяє говорити про перетин суспільноісторичного та загальнолюдського що підкреслено не тільки змістом опери, а й режисерським прочитанням.

Отже сьогодні важливого значення набувають культурні проекти, які дозволяють поєднувати різні епохи, різні виміри європейської площини та дозволяють опанувати на мистецькому рівні практично інтегрувати європейське мистецтво в українську культурно реалію буття.

Список використаних джерел

1. Коновалова А. До проблеми стану сучасної української культури у контексті стратегії євроінтеграції / А. Коновалова // Художня культура. Актуальні проблеми. – 2005. – Вип. 2. – С. 294-301. 2. Національна опера України. Офіційний сайт. – режим доступу: <https://opera.com.ua/>

І. Я. Вакула

НАУКОВІ КАТАЛОГИ ТИМЧАСОВИХ ВИСТАВОК ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ МУЗЕЙНОЇ НАУКИ

Поштові картки – яскравий, улюблений відвідувачами експонат, який дає можливість вивчити розвиток видавничої справи, настрої суспільства, історію, культуру, звичаї, традиції нації, епістолярний стиль. Поштові картки цікаві своїм змістом, історією створення і видання, власним шляхом до колекції.

У фондовому зібранні музею Тараса Шевченка Шевченківського національного заповідника зберігається понад тридцять тисяч предметів музейного значення.

Колекції книг та друкованих видань найчисельніші в запасниках. В групі зберігання «Друк» філокартичне зібрання нараховує близько двох з половиною тисяч одиниць і охоплює хронологічний період кінця дев'ятнадцятого початку двадцять першого століття. Це фотонатурні або ж документальні (в основі яких лежить фотографія) та художні: оригінальні (виконані художником безпосередньо тільки для відтворення на поштових листівках) і репродукційні (репродукції з художніх творів) поштові листівки [1].

Філокартія, як окремий вид графічного мистецтва, розкриває зміст багатьох тематичних взулів музею завдяки своїй різноманітності. Вцілому українська листівка збережена завдяки колекціонерам філокартистам, співпраця з якими сприяла формуванню та поповненню музейної колекції. Шевченківські поштові картки завжди були надзвичайно різноплановими, але на кожній, постає портрет Тараса Шевченка, як безперечний символ української державності [2]. Особливої популярності вони набули на початку двадцятого століття.

Колекція, в основі якої Шевченківська тематика, включає дванадцять основних тематичних розділів: «Портрети Т. Шевченка», «Шевченко-художник», «Види могили поета в Каневі», «Шевченківські місця» тощо.

У процесі роботи над проектом «Світ листівок» вперше постало питання створення наукового каталогу тимчасової виставки філокартичної Шевченкіани та оцифровки листівок.

Одним із основних завдань науково-дослідного відділу фондової роботи є створення вторинної інформації – бібліографічних баз даних, довідкових видань, каталогів та ін. З огляду на значення предметів, що зберігаються в музейних фондах, питання про переведення культурної спадщини в цифровий формат видається абсолютно логічним. Комп'ютерна каталогізація є головним інструментом функціонування електронного каталогу, дає повну інформацію про музейний предмет (стан, розміри, вихідні дані). В режимі підготовки видання проводиться вибіркова заміна каталожних карток з неповними чи неточними формулюваннями з метою вдосконалення довідкового апарату. Його упорядкування дозволяє вивчити, уточнити зовнішню характеристику предметів, їх датування, територіальну приналежність. Вивчення змісту предметів визначає напрямки подальшого комплектування фондового зібрання музею.

Під впливом розвитку інформаційних технологій постійно розширюються межі традиційних музейних видань, тому виникла потреба створити мережеву версію друкованого видання з подальшим розміщенням на сайті Заповідника. Інтеграція оцифрованих музейних предметів в інтернет простор популяризує цінні для українського суспільства речі, що зберігаються в запасниках, відкривається доступ дослідникам, історикам, науковцям.

Музейні предмети, зокрема твори графіки вимагають особливо дбайливого ставлення, з урахуванням особливостей їх фізичного стану, тому роботу по оцифровці було виконано цифровою камерою, за відсутності професійного сканера.

Для дослідників однакову цінність має як лицевий так і зворотний бік поштівок, на якому містяться підписи, написи, видавничі знаки, поштові штемпелі. В ході роботи оцифровано обидві сторони кожної листівки, матеріали систематизовано за тематичним принципом в окремі папки за назвами розділів. В середині кожної з них збережено листівки в хронологічному порядку (по роках видання). Назва кожного файлу містить інвентарний номер та номер по КН (книзі надходжень). Каталог містить покажчик імен, видавництва, персоналій.

Прикладна графіка в процесі оцифровки виходить особливо вдало. Навіть невелике зображення дає можливість отримати безліч корисної інформації. Деталізація дозволяє збільшувати будь який фрагмент практично до безкінечності. Наприклад деталізуючи листівки, що містять зображення українського національного вбрання вдалося здійснити реконструкції строїв з фондового зібрання музею Тараса Шевченка та демонструвати їх для відвідувачів музейних заходів, інтегрованих уроках, майстер-класах тощо.

Прийнято вважати, що музейні заклади далекі від технічного прогресу. Якщо мірою це дійсно так, адже в більшість музеїв України не мають фондово-облікової програми в електронному форматі, а процент оцифрованих експонатів досить низький. Чіткосформульованої, затвердженої на загальнодержавному рівні політики збереження оцифрованого надбання не існує, робота здійснюється в рамках кожної окремої інституції. Тому основною проблемою лишається безпосередньо збереження оцифрованого контенту. Як правило весь архів, в якому містяться зображення високої якості, зберігається в комп'ютері в фотографа. Це особливо ускладнює роботу під час написання науково-уніфікованих паспортів, підготовки виставкових проектів тощо. Залишається відкритим питання страхового архіву фондово-облікової та архівної документації.

Неодноразове експонування поштових карток засвідчило доцільність підготовки наукових каталогів тимчасових виставок, які задовольняють більш широкі інформаційні потреби відвідувачів музейних проектів.

Список використаних джерел

1. Михайло Забочень. Філокартія. Короткий посібник довідник.-М, 1973, с.10. 2. Михайло Забочень. Дзвін №3 – К, 1991, стор. 108-116.

**СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
НА ГАЗЕТНІ ФОНДИ НБУВ:
АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ, ПРІОРИТЕТИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

З впровадженням електронних технологій у бібліотечну сферу сучасні бібліотеки поступово перетворюються на інформаційні чи науково-інформаційні установи. Створення і накопичення електронних ресурсів, інформаційне навантаження, зростання інформаційних потреб користувачів зумовило і прискорило процес інтеграції бібліотек у систему соціальних інформаційних комунікацій. І хоча загалом бібліотеки є центрами зберігання ресурсів традиційного типу, за вимогою часу частка електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів дедалі зростає. Відповідно виникає потреба оперативної обробки і забезпечення вільного доступу до інформації. Відділ газетних фондів, як і вся Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), розглядає стратегію свого розвитку у формуванні системи науково-інформаційних ресурсів традиційного та електронного типу, розширенні комунікаційних можливостей доступу користувачів до ретроспективної та сучасної інформації, що містить газетна періодика.

Газети – багатопланове історичне джерело. Фахівцями відділу газетних фондів (ВГФ) НБУВ проводиться системна робота з вивчення і бібліографування періодичних видань. На сучасному етапі серед пріоритетних завдань НБУВ – розробка концептуальних і методичних засад у формуванні національної книжкової колекції «Україніка», створення цифрової бібліотеки «Україніка». У цьому контексті основною метою відділу газетних фондів є вивчення, наукове опрацювання і введення до наукового обігу та інформаційного простору газет ХІХ–ХХІ ст., виданих на території сучасної України, розкриття інформаційного потенціалу газетної періодики України, формування системи науково-інформаційних ресурсів традиційного та електронного типу на газетні фонди, створення необхідної бази для представлення в локальних і міжнародних електронних мережах, забезпечення вільного доступу до інформації через систему науково-довідкових видань, електронних інформаційних ресурсів і наукових праць.

Щодо друкованих науково-довідкових видань, то відділ газетних фондів публікує їх з 1971 р. Йдеться про серію наукових каталогів і бібліографічних покажчиків газет України, що охоплюють проміжок часу від 1822 по 1960 рр. (133 роки). У планах відділу продовження публікації каталогів, що розкриватимуть репертуар газет наступних історичних періодів. Окрім каталогів цієї серії, у грудні 2015 р. вийшов покажчик «Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 рр.: матеріали до біобібліографії» та науковий каталог «Київські газети 1838–1940 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». На наступний рік заплановано видання другої частини каталогу київських газет, що охопить період 1941–1991 рр. і каталогу «Українські газети 1898–2015 років, що виходили за межами України (з фондів НБУВ)». Підготовка видань здійснюється відповідно до плану науково-дослідної роботи НБУВ і базується на теоретико-методологічних, методичних засадах національної бібліографії та національного бібліографічного репертуару.

Електронний ресурс ВГФ формується зусиллями двох структурних підрозділів Бібліотеки – відділу газетних фондів і відділу інформаційно-комунікаційних технологій. У першу чергу, це комплекс бібліотечно-бібліографічних баз даних газет України. Бази даних сформовано за принципом поділу на певні історичні періоди, починаючи з 1816 р. (цим роком датована найдавніша газета України, яка зберігається у фондах НБУВ) і спочатку охоплювали по п'ять-вісім років для

зручності підготовки друкованих каталогів. Після публікації каталогів бази даних об'єднуються. Кінцевою метою є створення електронного каталогу газет України 1816–2016 рр., що зберігаються у фондах НБУВ, котрий представлятиме весь спектр газетної періодики України за 200 років.

Станом на сьогодні на сайті НБУВ представлено такі БД відділу: «Газети України 1818–1940 рр. у фондах НБУВ», «Газети України 1946–1950 рр. у фондах НБУВ», «Газети Росії 1732–1916 рр. у фондах НБУВ» і БД нових надходжень газет. Фахівці відділу газетних фондів також працюють над наповненням баз даних «Українські вчені у газетних публікаціях», «Українські газети 1898–2015 рр., що виходили за межами України (з фондів НБУВ)», «Газети України 1956–1960 рр. у фондах НБУВ», «Київські газети 1838–...у фондах НБУВ». Всі БД постійно поповнюються.

Протягом останніх років сформовано електронний архів науково-довідкових видань відділу. Його також розміщено на сайті НБУВ на сторінці ВГФ. Йдеться про 12 видань, а саме: «Каталог дореволюційних газет, що видавалися в Україні (1822–1916 рр.)», «Газети України 1917–1920 рр. у фондах НБУВ», «Газети України 1930–1934 рр. у фондах НБУВ», «Газети України 1941–1945 рр. у фондах НБУВ», «Газети України 1946–1950 рр. у фондах НБУВ», «Газети України 1951–1955 рр. у фондах НБУВ», «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на сторінках газет 1918–2008 рр.», «Видання політичних партій, рухів, самодіяльних громадських об'єднань і товариств в Україні 1988–1990 рр.», «Неформальна преса в Україні 1988–1991 рр.», «Незалежна преса України 1988–1992 рр.», «Симон Петлюра на сторінках українських газет 1917–1920 рр.: матеріали до біобібліографії», «Київські газети 1838–1940 років у фондах НБУВ».

У відділі газетних фондів зберігаються відцифровані і записані на компакт-диски газети (всього 20 назв). Віддалені користувачі мають доступ до електронної колекції газет, що входить до комплексного електронного ресурсу «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» і включає 19 назв рідкісних газетних видань, зокрема: «Буковина», «Відродження», «Громадська думка», «Рада», «Нова рада», «Киевлянин», «Киевская мысль», «Література і мистецтво», «Діло», «Харьковские известия». Відділ отримує з редакцій і зберігає електронні версії газетних видань на компакт-дисках. На жаль, відділ не має технічних можливостей для зберігання газет в електронному вигляді. Відносно новою формою роботи є підготовка і розміщення на сайті Бібліотеки електронних виставок ВГФ. Електронний довідковий ресурс ВГФ доповнюють імідж-каталоги.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є найбагатшим сховищем газет, де зберігається понад 240 тисяч річних комплектів (понад 30 млн. номерів) газет, у тому числі, рідкісних, унікальних (найстаріша датована 1732 р.). Стратегічним завданням на осяжне майбутнє є виготовлення електронних відповідників якомога більшої кількості джерел для введення до інформаційного обігу. Мета і кінцевий результат створення ресурсу – забезпечення і спрощення доступу до документальних джерел, задоволення інформаційними ресурсами всіх категорій користувачів.

О. А. Вячеславова

ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НЕПРЯМОГО СМISЛУ: ПРО РИТОРИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ В ОБРАЗОТВОРЧОСТІ

Формування сучасної філософії мистецтва є актуальним завданням сьогодення. У російському науковому дискурсі обговорюється риторична модель («риторика художнього тексту») як можлива засада нової філософії мистецтва [1]. Зазначена концепція спирається на лінгвориторичну модель, яка не є релевантною щодо образотворчості, тому на часі постає аналіз поняття «риторика тексту» з метою його

адаптації до проблематики іносказання в образотворчості. У вітчизняній естетиці та культурології феномен образотворчого тропосу з позицій «риторики тексту» не розглядався, необхідність такої постановки питання для невербальних видів мистецтва передбачає звернення до проблематики репрезентації та символічної природи образотворчості. Відомо, що в історії культури простежуються дві естетичні традиції в розумінні символу - аристотелівська раціоналістична та неоплатонічна містична, з якими була пов'язана диференціація лінгвістичного та екстралінгвістичного символізму, що мала місце вже в християнській схоластиці. Проте в класичному мистецтві обидві тенденції завжди були супутніми одна одній. Гетерогенність зазначених позицій гостро заявила про себе у другій половині ХХ століття, коли мистецтво постмодернізму відмовилось від символу та образу на користь симулякру, разом з тим, зберігаючи та примножуючи свої риторичні інтенції. Отже, експлікація дискурсу про образотворчий тропос з масиву загальної проблематики символізму відсилає до питань художньої мови, через яку символізм здійснюється.

Двоїстість риторичного феномену, що поєднує аспекти творчості та прагматики дії на реципієнта, визначила специфіку зацікавлення питанням непрямого смислу в естетичній та мистецтвознавчій думці ХХ століття. З одного боку, фундаментальна проблема образотворчого символізму та його історичних форм, досліджена Е.Пановським, Е.Гомбріхом, Н.Гудменом, «розчиняла» в собі і риторичну складову, зберігаючи певне місце для традиційної з часів романтизму критичної оцінки риторики як галузі декоративності, прикрашання і як мистецтва «готових» форм і смислів. Остання позиція кульмінувала в естетиці структуралізму з його критикою риторики як «ідеології», внаслідок чого поняття «риторичного» в мистецтві наділялось негативними конотаціями. Проте водночас актуалізація проблеми репрезентації збудила теоретичний інтерес до метафори і привела до виникнення впродовж 1930-1980-х років потужної низки її філософських тлумачень (концепції А.Річардса, Ф.Вілрайта, М.Блека, Д.Девідсона, М.Бірді, Дж.Міллера, Д.Бікертон, Д.Лакоффа, М.Джонсона, Е.МакКормака, Т.Коена та ін.), що стимулювали увагу до образотворчої метафори і до проблеми утворення непрямих смислів у мистецтві. В західній естетиці природу образотворчої метафори почали досліджувати К.Хаусман, Дж.Хеффернан [9;11], риторичність живопису у порівнянні з літературою аналізував В.Штайнер [14], гетерогенність мистецтва та риторики - і все ж риторичність мистецтва - стверджував А.Данто, наголошуючи метафору, експресію та стиль як головні способи виразу в мистецтві [4]. Риторичні категорії у класичному мистецтві були предметом уваги в працях К.ван Ек, Дж.Монтегіо [15;13]. Співвідношення «Риторики» Аристотеля і теорії дискурсу М.Бахтіна простежив Д.Бялостоцький, про можливість адаптації понятійного апарату діалогічної концепції Бахтіна до проблематики образотворчого мистецтва писала Д.Хайнес [3; 10]. Не менш значущим було коло питань, пов'язаних з проблематикою семантичних змін, проте не позначених авторами як причетні до феномену риторичного в мистецтві. Серед них відзначимо вчення Н.Гудмена про мови мистецтва [7], праці Е.Харрісона та Я.Дереговські, присвячені абстрагуванню та деформації у мистецтві [8; 5], а також дослідження з питань художнього формалізму та експресивності, в тому числі в реалістичному мистецтві [6; 12]. До тієї ж низки проблем слід віднести тематизацію невизначеності в мистецтві і ролі художньої форми в її продукуванні, започатковану У.Еко. Разом з тим, попри зазначені численні розвідки, присвячені окремим аспектам риторичного в образотворчості, системний погляд на даний феномен все ще чекає на своє формулювання.

Методологічною основою пропонованого нами підходу виступає семіотичне вчення Ю.Лотмана і неориторика льєжської школи, тісно пов'язана з текстологічними теоріями другої половини ХХ століття [2]. Провідні ідеї льєжців полягали в ототожненні поетичної та риторичної функцій мови та в ствердженні доцільності поширення даної позиції на галузь образотворчості. Користуючись за-

садничою тезою Ю.Лотмана щодо існування в творі/тексті двох рівнів – риторики фігур та риторики тексту як цілого, можна визначити риторичну функцію в образотворчому мистецтві в двох аспектах: по-перше, на іманентному рівні твору риторична функція керує семантичними змінами (в разі утворення тропів), здійснює автореференцію і виступає царинною художньої експресії як способу самовиявлення художньої мови твору, причетної до породження конотацій (у випадку утворення фігур); по-друге, «риторичне» є сукупністю операцій, що ведуть до семантичної інтеграції художнього тексту. Риторика тексту як цілого передбачає утворення металогізмів [2] та інтертекстуальних зв'язків. Категорія образотворчих металогізмів, на нашу думку, включає в себе не лише традиційні типи метабол (алгорія, гіпербола, іронія та ін.), а й усі типи риторичних операцій, пов'язаних з наявністю у творі відхилень від візуального перцептивного та логічного кодів, що дозволяє розглядати специфіку мистецтва кінця XIX-XX століть (редукцію оптичної ілюзії, сюжетних засад, принципи абстрагування та деформації предметної форми) як феномени риторичної природи, способи реалізації поетичної (риторичної) функції мови в образотворчості. Одним із чинників генерації непрямих смислів в образотворчості виступає комунікативна ситуація з можливою розбіжністю кодів автора та глядача, завдана наявністю в творі зон семантичної невизначеності. Джерелом останньої виступають всі види риторичних операцій, в найбільшій мірі – ритмічні, експресивні, стилістичні модифікації, саме існування яких як метабол (фігур) визначено тим, чи будуть вони помічені та сприйняті глядачем.

Здійснене уточнення поняття «риторичного» в образотворчості дозволяє адаптувати його як аналітичний засіб в естетиці та філософії мистецтва.

Список використаних джерел

1. Волкова П.С. *Реінтерпретація художественного текста (на материале искусства XX века) / автореф. дис.... докт. искусствоведения: 17.00.09 / П.С.Волкова; Краснодарский гос.ун-т культуры и искусств. – Краснодар, 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.cheloveknauka.com>.*
2. *Общая риторика / Ж.Дюбуа, Ф.Пур, А.Тринон и др.; [пер.с фр.; общ.ред. и вступ.ст. А.К.Авеличева]. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.*
3. Bialostosky D., «Aristotle's Rhetoric and Bakhtin's Discourse Theory», [in:] *A Companion to Rhetoric and Rhetorical Criticism*, eds. W.Jost and W.Olmsted, Oxford 2004, pp.393-408.
4. Danto A., *Transfiguration of the Commonplace*, Cambridge 1981.
5. Deregowski J., *Distortion in Art: The Eye and the Mind*, London 1984.
6. Desmond K., «Expression and Aesthetic Experience», [in:] *eadem, Ideas about Art*, Oxford 2011, pp.67-77.
7. Goodman N., *Languages of Arts. An Approach to the Theory of Symbols*, NY, Indianapolis 1968.
8. Harrison A., *Philosophy and the Visual Art: Seeing and Abstracting*, Dordrecht 1987.
9. Hausman C., *Metaphor and Art: Interactionism and Reference in the Verbal and Nonverbal Arts*, New-York 1989.
10. Haynes D., «Bakhtin and the Visual Arts», [in:] *A Companion to Art Theory*, eds. P. Smith and C.Wilde, Oxford 2002, pp.292-302.
11. Heffernan J., «Resemblance, Signification and Metaphor in Visual Art», *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 1985, 44, no.2, pp. 167-169+171-180.
12. Hemingway A., «Realism under Duress», [in:] *A Companion to American Art*, eds. J. Davis, J.A. Greenhill and J.D. La Fountain, Chichester 2015, pp.617-636.
13. Montagu, Jennifer. *The Expression of the Passions: The Origin and Influence of Charles Lebrun's «Conférence l'expression generale et particuliere»*. New Haven: Yale University Press, 1994, 234 pp.
14. Steiner W., *The Colors of Rhetoric: Problems in the Relation Between Modern Literature and Painting*, Chicago, London 1982.
15. Van Eck C., «Rhetorical Categories in the Academy», in *A Companion to Art Theory* (eds P. Smith and C. Wilde), 104-115. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2002.

О. С. Гумен

РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Однією з умов високодинамічного розвитку готельно-ресторанної справи стає оптимізація інформаційного забезпечення професійної діяльності фахівців даної галузі. Реалізація успішних проектів, виникнення нових видів послуг і продуктів у сфері обслуговування, впровадження сучасних стандартів активно обговорюються

у галузевих фахових виданнях, під час науково-практичних конференцій, семінарів, проблемно-орієнтованих круглих столів тощо. Актуальності набуває наукова розробка проблем організації масивів професійної інформації галузі з метою спрощення алгоритмів доступу до інформаційних ресурсів, підвищення ефективності їх використання.

Перспективність і практична значущість даного дослідження підтверджується низкою праць, присвячених аналізу стану і створенню моделей бібліотечно-інформаційного супроводу професійної діяльності.

Необхідно виділити роботи, присвячені інформаційному забезпеченню медицини (Н. Козлюк [2], Л. Овсянникова [4], Р. Павленко [5], Т. Проценко [7,8], О.Танич [9]); фармацевтичної галузі (Н. Гавриш [1]); правової науки Ю. Пасмор [6]. митної справи (О. Лесюк [3]) тощо. Науковці пропонують стратегії формування бібліотечно-інформаційного сегменту інформаційно-комунікаційного середовища певних галузей. Комплексного дослідження потребує і система галузевих інформаційних ресурсів готельно-ресторанної справи.

На першому етапі аналізу інформаційних джерел галузі було з'ясовано, що серед фахових періодичних видань професіонали виділяють наступні: «Гостиничный и ресторанный бизнес», «ОТЕЛЬЕР-&РЕСТО-РАТОР», «РестораторЪ», «Со Вкусом». Дані періодичні видання узагальнюють і поширюють кращий досвід готельєрів і рестораторів, розміщують обговорення дискусійних питань, рецепти авторських блюд, знайомлять із новими технологіями та креативним підходом до ведення бізнесу.

Інтерв'ювання професорсько-викладацького складу Київського національного університету культури і мистецтв, які готують фахівців даного галузевого спрямування, дозволило визначити стратегічні завдання вивчення професійних інформаційних потреб фахівців готельно-ресторанної справи.

Пілотне анкетування студентів V курсу – спеціалістів і магістрів на базі Київського національного університету культури і мистецтв не підтвердило гіпотезу про віддання переваги міжнародним інформаційним ресурсам іноземними мовами. При визначенні рейтингу запропонованих якостей інформаційних джерел - доступність, оперативність, мономовність ... (усього 7), серед необхідних і бажаних - мономовність поставили на третє місце за значенням – 33 відсотка респондентів і 25 відсотків на четверте місце. Разом із тим, європейський досвід, стандарти, якість обслуговування, інформацію про які можна знайти в англійських фахових періодичних виданнях, безперечно є дуже цінними для модернізації галузі і професійного зростання фахівців. Отже, інформаційне забезпечення професійної комунікації у галузі готельно-ресторанної справи потребує якісних змін: розширення кола інформаційних джерел, збільшення серед них сегменту аналітичних ресурсів, які створюються із використанням професійної інформації іноземними мовами, для оптимізації обміну професійними знаннями та презентації європейського досвіду.

Подальше вдосконалення системи галузевих інформаційних ресурсів ми розглядаємо у контексті євроінтеграційних процесів. У перспективі формування єдиного інформаційного простору для професійної комунікації із залученням європейських та світових інформаційних ресурсів галузі.

Список використаних джерел

- 1.Гавриш Н. Бібліотечно-ресурсні засоби забезпечення інформаційних потреб фахівців фармацевтичної галузі / Наталія Гавриш // Вісник Книжкової палати. - 2012. - №2. – С.33-36. 2.Козлюк Н. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів медичних бібліотек Академії медичних наук України : дис. ...канд. пед. наук / Надія Іванівна Козлюк; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 198 с. 3.Лесюк О. В. Бібліотечно-інформаційний сегмент комунікаційного середовища митної справи України: стратегії формування дис.. ...канд.. наук із соц.. комунікацій : 27.00.03 / Лесюк Ольга Василівна ; Харк. Держ. акад.. культури. – Х., 2012. – 227 арк. 4.Овсянникова Л.М. Состояние и перспективы информационного обеспечения медицинской науки / Л.М. Овсянникова, Н.О. Артамонова, Р.И. Павленко, Т.А. Остапенко // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы кон-

ференци. - М., 2007. 5.Павленко Р. І. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів-медиків / Р.І. Павленко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – 2000. – Вип. 5. – С.6-12. 6.Пасмор Ю.В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації: автореф. дис. канд. наук із соц. комунікацій / Пасмор Юлія Вікторівна ; Харк. Держ. акад. культури. – Х., 2011.- 30 с. 7.Проценко Т. Діяльнісні чинники формування інформаційних потреб сімейних лікарів / Тамара Проценко // Вісник Книжкової палати. – 2013. - №11. – С.23-25. 8.Проценко Т. Комунікаційні канали та засоби задоволення інформаційних потреб сімейних лікарів / Тамара Проценко // Вісник Книжкової палати. – 2013. - № 10. - С.24-27. 9.Танич О. И. Обеспечение потребностей специалистов медицинской отрасли в информационно-библиотечных ресурсах : автореф. дис. ...канд. пед. наук / Танич Оксана Йосифовна ; Краснодар. гос. ун-т культуры и искусств. – Краснодар, 2006. - 23 с.

О. М. Кравчук

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЕТНОДИЗАЙНУ ОДЯГУ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ УКРАЇНИ

Сучасна глобалізація культури спонукає до актуалізації досвіду культуротворення в етнокультурі, зокрема звернення до формотворчого потенціалу українського етнодизайну одягу. Важливо дослідити етнічні, народні мотиви в дизайні одягу, що моделюють космологічний та семантичний устрій українського мистецтва.

Мета дослідження – визначити засади становлення формотворчих тенденцій сучасного українського етнодизайну одягу.

Фундаментальні розробки в напрямку перспективного розвитку етнодизайну здійснили такі провідні українські мистецтвознавці, як Р.Яців, Є.Семененко, Є. Антонович. Розглядали етнодизайн, як вектор формотворення сучасного українського одягу, - Т.Куратнік, А.Будзан, Р.Захарчук-Чугай, М.Драган, М.Макаренко, П.Мельниченко.

Дослідженням етнодизайну, як феномену, присвячені праці науковців, - І.Удріс, М.Селівачов, Ю.Легенький, В.Ульяновський, В.Ханка, які, прослідковують процес формування концепції теорії і історії вітчизняного етнодизайну. Досліджує етнокультурологію та етнодизайн, аналізувавши її наукові та методологічні засади, С.Безклубенко.

Відродження традицій народного мистецтва сьогодні відбувається як через відновлення традиційних народних промислів, так і у сфері взаємодії народного мистецтва з інноваційними технологіями. Одним із найпопулярніших видів художньої діяльності, де найбільш органічно використовуються елементи декоративно-прикладного мистецтва, у ХХІ ст. стає етнодизайн. Він існує на основі спадковості традицій і розвивається в історичній послідовності разом з удосконаленням усіх видів художньої діяльності, розширенням народних ремесел і промислів [3].

Для етнодизайну закономірним є акумуляція досвіду художньо-трудової діяльності з виготовлення й оздоблення побутових речей, що мають як практичне, так і естетичне значення. Спостерігається закономірна залежність методів формотворчості від технології виробництва. Під впливом технологій виробництва формується і постійно розширюється арсенал прийомів етнодизайну, удосконалюються засоби формотворення, з'являються нові вироби [5].

На сьогодні етнодизайн зайняв чільне місце у суспільному житті українців, заповнив творчій простір вітчизняних дизайнерів. Етномотиви прослідковуються в багатьох видах сучасних видів мистецтв.

Українська мода не може існувати без національної ідеї. Багато українських дизайнерів працюють з унікальними національними мотивами, переосмислюючи їх в своїх колекціях. Всі елементи моди минулого знаходять відгомін в сучасному одязі, який створюється на основі українського традиційного костюму [1; 2].

Еволюцію модних напрямів, зародження і розвиток модних тенденцій, неможливо уявити без впливу етнічної ідентичності. Етно-стиль залишається актуальним

і завжди прихильно сприймається на модних показах. Вбрання з національними елементами може підкреслити вишуканий смак і виявити патріотичні почуття [4].

Етнодизайн українського сучасного одягу набуває великого розмаху та стрімко розвивається. Українські та світові дизайнери звертаються до етнокультурної спадщини нашого народу в пошуках натхнення для своїх колекцій. Трендом останніх років стало повернення до українських вікових звичаїв у поєднанні з сучасними модними тенденціями одягу.

В ході дослідження проаналізовано досвід культури творчого потенціалу в українському етнодизайні в ретроспективі та у перспективі розвитку дизайну одягу на основі етномистецьких традицій. Визначаються принципи формотворення в дизайні одягу як засади сучасного моделювання костюма. Проаналізовано жанрово-видову специфіку українського етнодизайну одягу в контексті дизайнерського досвіду етнореконструкції мистецтва.

Список використаних джерел

1. Від шаровар до камуфляжу з вишивкою: сучасне етно від українських дизайнерів [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://espresso.tv>. 2. Український стиль в одязі: як виглядати елегантно [Електронний ресурс] / О. Богомаз – Режим доступу до ресурсу: <http://www.epochtimes.com.ua>. 3. Криволапов М. Художня критика і проблеми осмислення мистецької спадщини / Мистецтво України. Вип..1. – К.: 2000. Спалах, 2000, – С. 11-12. 4. Український О., Тхоржевський Д. Прилучення учнів, дизайн- освіта, Вип..1. 5. Закономірності розвитку етнодизайну [Електронний ресурс] / В. Туташинський – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.iitta.gov.ua>.

К. С. Корнійчук

ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Інформатизація управлінських процесів має наслідком те, що більшу половину робочого часу адміністративний персонал та керівництво підприємства витрачають на комунікації та технічні процеси, пов'язані з обробкою та документуванням інформації. Зростання масштабів виробництва має наслідком пропорційне зростання об'єму управлінської документації, та цим зумовлює уповільнення темпів комунікацій, пов'язаних з опрацюванням нової інформації та прийняттям рішення на її основі. Тож актуальність порушеної проблематики визначається посиленням потреби суб'єктів господарювання в ефективній та раціональній системі документаційного забезпечення управління підприємством, яка зумовлює необхідність обговорення теоретико-методологічних засад її функціонування.

До проблематики визначення документу як управлінського інструменту зверталися такі науковці як А. Сокова, С. Шапошник та інші. На їх думку, значення документу зумовлене тим, він є основою прийняття управлінських рішень та засобом фіксації діяльності організації [5,с.5]; документи є головними аргументами у спірних ситуаціях, закріплюючи права особи і виступаючи способом доказу; вони необхідною умовою забезпечення контролю на підприємстві [6].

Документ як управлінський інструмент перебуває в основі «документаційного забезпечення управління» як специфічного виду діяльності, спрямованого на підтримку функцій управління.

Зміст цієї діяльності відображають дефініції, наведені в нормативних джерелах. Зокрема, тлумачення поняття «управління документацією» знаходимо в єдиному міждержавному стандарті з управління документацією ISO 15489-2001 «Інформація та документація - Управління документацією», який визначає його як галузь управління, яка відповідає за ефективний та систематичний контроль за створенням, отриманням, збереженням, використанням та визначення долі[†]

[†] У стандарті під «визначення долі документації» розуміється ряд процесів, пов'язаних з виконанням зафіксованих в переліках із вказанням строків зберігання та дій, які виконуються після його закінчення.

документів, включаючи процеси збору та збереження свідчень ділової діяльності та інформації про неї у вигляді документів [3, с. 4].

Вітчизняний стандарт «Інформація та документація. Керування документаційними процесами» ДСТУ 4423-1:2005 було розроблено на основі міжнародного стандарту, тож наведене в ньому визначення в цілому відповідає попередньому. У стандартні конкретизується зміст керування документацією, яке включає: визначення політики і стандартів; розподіл відповідальності та повноважень; установлення та опублікування процедур і керівних вказівок; надавання різних послуг, пов'язаних з управлінням та використанням документації; проектування, впровадження та адміністрування спеціалізованих систем управління документацією; інтегрування управління документацією в управлінські системи та процеси [0, с. 51].

Ширшого значення поняття документаційного забезпечення управління набуває в працях вітчизняних науковців.

На думку Н.Лесовця, термін «документаційне забезпечення управління» передбачає не лише роботу з документами, але й контроль за їх виконанням, нормативно-методичне керівництво організацією роботи з документами та ін. [0].

На думку Л.Астахової, на сучасному етапі розвитку діловодство на підприємствах поступово трансформується в «управління документацією» - повноцінну управлінську функцію організації, реалізація якої охоплює всі стадії життєвого циклу документів, всі види документів і системи документації організації. Внаслідок цього оновлюється розуміння роботи з документацією: від функції документального забезпечення управління - до управління документацією як однією з функцій менеджменту [1, с.3-9].

Отже, сучасні уявлення про організацію діловодства на підприємстві пройшли певний шлях еволюції, яка була можливою - не в останню чергу - через широке впровадження в практику менеджменту інформаційних систем управління. Також цей розвиток став можливим завдяки розвитку уявлень про значення документу в управлінській діяльності. Якщо тлумачення терміну «справочинство» у більшій мірі стосується регламенту форми та обігу документів, то поняття «документаційне забезпечення управління» розширює його розуміння через усвідомлення єдності управлінської документації з бізнес-процесами підприємства та управлінськими рішеннями. В свою чергу, відмінності тлумачення термінів «управління документацією» та «документаційне забезпечення управління», на нашу думку, зумовлені різними підходами до розуміння проблематики, де перший – характеризує внутрішню сутність документообігу підприємства як незалежної самодостатньої системи, котра функціонує поряд із системою управління та взаємодіє із нею, а другий – розглядає діловодство на підприємстві, насамперед, як інформаційну підсистему управлінської системи. Тож, термін «документаційне забезпечення управління» має, насамперед, прикладне значення, котре розкривається у практиці управління з врахуванням специфіки середовища, умов та характеру господарської діяльності підприємства.

Узагальнення всього вищенаведеного дозволяє констатувати, що в сучасній практиці менеджменту посилився зв'язок між документом-джерелом інформації, документом-нормативним (адміністративним) актом, а також бізнес-процесами, на забезпечення яких спрямована їх дія. Ця тенденція знайшла своє відображення в уявленнях науковців про сутність поняття документаційного забезпечення управління та розвиток, пов'язаної із ним термінології. Методологічною основою документаційного забезпечення управління є положення ДСТУ 4423-1:2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами», у відповідності до визначаються завдання та функції служби документаційного забезпечення управління.

Список використаних джерел

1. Астахова Л.В. Документационное обеспечение управления как отрасль деятельности // Дело-

производство. - 2005. - № 2. – С. 3-9. 2.Лесовець Н.М. Документаційне забезпечення управління: проблеми й перспективи // Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2009. – №5. – С. 215-218. 3.Международный стандарт ISO 15489-1 «Информация и документация – Управление документами» / пер. на русс. язык Храмовская Н.А., Храмовский А.В. ; Ч. 1: Общие принципы. - 2005. - 36 с. 4.Митченко О.Ю. Распределение ответственности по управлению документацией внутри организации (Требования международного стандарта ИСО 14489-200) // Делопроизводство. - 2005. - № 1. - С. 50-53. 5.Сокова А.Н. Документоведение и его роль в исторической науке и управленческой деятельности // Делопроизводство. - 2004. - № 4. - С. 4 – 8. 6.Шапошник С.П. Управління документацією в організації [Електронний ресурс] // Державне будівництво. - 2008. - № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_64 (18.08.2016). – Назва з екрану.

О. Г. Небога

ВОКАЛЬНА ШКОЛА М. Е. ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Початок ХХ століття характеризується яскравими змінами в культурному, зокрема музичному житті України. В цей складний та насичений подіями період (Перша світова війна, Жовтнева соціалістична революція 1917 року, націоналізація навчальних закладів тощо) формуються українські професійні вишні школи, в т. ч. і вокальні.

Відмітимо, що на становлення української національної вокальної школи особливий вплив мала італійська національна школа співу, в якій розпочинаючи з початку ХVІІ століття викристалізувались всі вокальні терміни й поняття, визначились основні елементи технології оперного співу, які актуальні у всьому світі і сьогодні. Тож, як школа вокально-технічної досконалості, італійське мистецтво вплинуло на формування та розвиток інших вокальних шкіл, і українська не є виключенням.

Розвитку київської вокальної школи сприяло багато талановитих артистів та педагогів. Серед них – М. Алексеева-Юневич, Г. Гандольфі, О. Шперлінг, О. Муравйова, та ін. Особливе значення мала творча та педагогічна діяльність О. Мишуги. Він одним із перших розробив методико-теоретичні основи вокальної школи, які згодом склали основу вокальної школи М. Е. Донець-Тессейр.

Марія Едуардівна Донець-Тессейр – талановита оперна співачка, видатний український педагог сольного співу, продовжувачка традицій італійської вокальної школи, неперевершений майстер бельканто, справжній майстер виховання високих жіночих голосів. Вона зуміла синтезувати все найкраще, що засвоїла від своїх вчителів. Учениця українського співака та педагога О. Мишуги та італійського професора В. Ванца Донець-Тессейр «розбудувала свою педагогічну систему на найкращих зразках тогочасної вокальної культури, узагальнила у своїй методиці підготовки співаків досягнення епохи «bel canto», активно впроваджуючи й те краще, що мала вітчизняна співоча школа» [3, с. 5].

Тож, запозичені принципи італійської школи у синтезі з українськими співочими традиціями та багаторічним творчим досвідом Марії Едуардівни, склали її самобутню вокальну школу.

До основних принципів педагогічної та методологічної роботи у класі Донець-Тессейр, можна віднести наступні положення:

1.Заняття завжди розпочинались з роботи над звуком і над виробленням техніки. Вправи співались на початку занять всіх курсів та поступово ускладнювались в міру освоєння техніки.

2.Особлива увага свідомо приділялась до голосу, до його відчуття та мала чітку уяву про фізіологію голосового апарату: «Я своїм учням навіть кажу, щоб старалися чітко уявляти собі, що робиться в їхньому голосовому апараті <...>. Тільки знання роблять роботу педагога не інтуїтивною, а свідомою» [3, с. 31]. Від своїх учениць Марія Едуардівна вимагала високого головного, рівного по всьому діапазону (сконцентрованого й округлого) звучання з точно установленою пози-

цією та м'якою, але точною атакою звуку.

3. Вокальний слух як основа всього педагогічного процесу, вдосконалюється при роботі в класі та належних вправах, а також при прослуховуванні інших учениць (студентки Марії Едуардівни постійно відвідували заняття одна одної, слухали зауваження педагога та розвивали вірне голосоутворення, опановували технічні прийоми, вчилися на досягненнях та помилках інших).

4. Робота над диханням завжди проходила під контролем Марії Едуардівни. Вона уважно слідкувала за виконанням вправ, дихала, а іноді і артикулювала разом з ученицями, які повинні були співати на добрій дихальній опорі з особливою манерою піано та піанісимо на верхніх нотах.

5. Одним з головних педагогічних методів в класі Донець-Тессейр був показ голосом, задача якого – «формування вірності співочого тону, набуття дзвінкого насиченого обертонами звуку, підтриманого диханням» [3, с. 33].

6. При опануванні вокальної техніки значна увага приділялась резонаторним та м'язовим відчуттям, які напряму залежать від ступеню самоконтролю над звучанням голосу. Донець-Тессейр вимагала глибоко осмисленого, емоційного виконання творів, без напруження м'язів, з чітко виробленою дикцією.

7. Важливим елементом навчання було відвідування оперних вистав як в студії консерваторії, так і театрі, які часто детально аналізували (увага приділялась голо-су та майстерності тогочасних співаків).

8. Вокальний репертуар поєднував твори італійських композиторів, які завжди виконувались мовою оригіналу, а також народні пісні та романси.

Слід також зазначити, що М.Е.Донець-Тессейр однією з перших запровадила практику проведення відкритих уроків для вокалістів, на яких відверто ділилася секретами своєї методики не тільки з учнями, серед яких – відомі артисти і педагоги Є. Мірошніченко, В. Вотріна, І. Колодуб та ін., а й з колегами. Така практика в ті часи не була розповсюдженою та мала новаторський підхід у вихованні майбутніх співаків.

Вокальна школа Марії Едуардівни Донець-Тессейр продовжує функціонувати і сьогодні, а її педагогічні та методологічні засади удосконалюються та модернізуються йдучи в ногу з часом.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Культурологічний зміст українського вокального мистецтва / В. Антонюк // Часопис Нац. муз. академії ім. П. І. Чайковського. До 95-річчя Нац. муз. академії ім. П. І. Чайковського. – Науковий журнал, 2008. – №1. – С.29-41. 2. Берегова О. Музично-виконавські школи України: етапи становлення у ХХ столітті / О. Берегова // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 67. Музична культура України 20-30-х років ХХ століття: тенденції і напрямки. – К., 2008. – С. 131-150. 3. Вотріна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр / В. В. Вотріна. – К. : 2001. – 273 с. 4. Гнидь Б. Українська вокальна школа в контексті світового виконавського мистецтва / Б. Гнидь // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Вип. 2. Музичне виконавство. – К. : 1999. – С.7-17. 5. Єгоричева М. І. Перший відкритий урок / М. І. Єгоричева // Виконавські школи вищих учбових заходів України: Тематичний зб. наукових праць. – К., 1990. – С.86-89. 6. Михайлова Т. Майстер бельканто [До 75-річчя М. Е. Донець-Тессейр] / Т. Михайлова // Музика, 1970. – №1. – С.39. 7. Отто І. Донець-Тессейр: учитель и ученики / Ирма Отто // Музыкальная жизнь. – №4. – 2012. – С. 94-99.

Д. О. Лук'яненко

ВІДПРАВНИЙ ПУНКТ СТАНОВЛЕННЯ АНСАМБЛЕВОГО ВИКОНАВСТВА В БАНДУРНОМУ МИСТЕЦТВІ

На сьогоднішній день академічна бандура виконує високу місію одного з провідників українського мистецтва до світового визнання. Аналізуючи період становлення ансамблевого виконавства потрібно згадати видатних майстрів-виконавців кобзарів та бандуристів, які своєю творчою діяльністю популяризували

бандуру в українському суспільстві. Одним із яскравих представників бандурного мистецтва на початку ХХ ст. був Гнат Мартинович Хоткевич, який здійснив вагомий внесок у розвиток бандурного мистецтва в Україні. Творча діяльність Г. Хоткевича була направлена на формування концертуючого професійного типу кобзаря-виконавця, на створення колективної виконавської кобзарської практики – ансамблевої та капельної.

До початку ХХ ст. бандурне мистецтво, що є невід'ємною складовою української музичної культури, функціонувало і розвивалося лише в сольній формі, символічній для традиційного співотця XVI – XIX ст. і створення ансамблевих форм виконавства були рідкісним явищем. Як стверджують дослідники бандурного мистецтва, лише поодинокі факти історії, зафіксовані в літературних і наукових джерелах історії мистецтва бандуристів, були свідченням виникнення таких форм [1].

Вирішальною подією на шляху виведення кобзарського мистецтва на професійну сцену та ознайомлення з його надбанням широких верств громади стало проведення у Харкові 15-27 серпня 1902 р. XII Всеросійського археологічного з'їзду. Серед багатьох проблемних питань з'їзду, підготовчим комітетом, на чолі з професором Д. Багалієм, було визначено питання, що стосувалося збирання відомостей про кобзарів та лірників Лівобережної України. Для дослідження цієї проблематики та підготовки кобзарського концерту запрошено талановитого бандуриста Г. Хоткевича [2, 102-103]. З цього приводу Г. Хоткевич у своїй розвідці «Два поворотні пункти з історії кобзарського мистецтва», писав, що його завданням було замість сольних виконавців-кобзарів показати ансамблі, а замість виступів тільки кобзарів та бандуристів, показати палітру народних інструментів, тому адміністрації з'їзду було запропоновано закликати лірників і троїсту музику [3, 25].

Г. Хоткевич організовує виступи автентичних бандуристів, і ця подія стає сенсаційною. За висловом Г. Хоткевича: «Явище значне – поворотний пункт в бандурному житті». Важко переоцінити значення цієї події в культурному житті України попри всі заборони і відмови губернської влади, на які натикався Г. Хоткевич, організовуючи концерти народних співців. Резонанс від концертів був значним і привернув увагу до бандури і мистецтва народних рапсодів широкі кола громадськості, в першу чергу – інтелігенції. Популярність бандури почала зростати серед міського населення України.

Серед 12 секцій, за якими проходила робота з'їзду, працювала й секція історико-географічних та етнографічних стародавностей під керівництвом відомого вченого-фольклориста М. Сумцова. На вечірньому засіданні цієї секції, що відбулася 19 серпня в залі громадської бібліотеки міста, Г. Хоткевич виступив із доповіддю «Деяко про українських бандуристів і лірників». Він привернув увагу аудиторії до наступних питань: 1) про помилковість думки стосовно відмирання кобзарства у державі; 2) про засоби кобзарського виконавства та цензурну систему, яка нещадно боролася з народними співцями.

Г. Хоткевич закликав громадськість до виявлення народних музикантів та пропагування їх пісенно-інструментального репертуару [2, 104]. Яскравим підтвердженням заклику митця став великий етнографічний концерт у трьох відділеннях, з приводу якого Г. Хоткевич писав, що ця подія, в історії кобзарського мистецтва України, була знаменна та багата на наслідки. Великий успіх кобзарського концерту розкривав величезні перспективи, відчувся могутній агітаційний вплив таких виступів [3, 26]. Концерт, за задумом автора, мав експериментальний, новаторський характер постанови. Його перший історичний відділ побудовано за принципом співставлення народного з обробленим матеріалом. Так, зокрема в ньому, поряд із виконанням бандуристами Т. Пархоменко пісні «Про Морозенка», дум «Про Хмельницького та Барабаша» І. Кучеренком, «Провдову і трьох синів» лірником Ларівном (Ларіон з Люботина), «Про трьох братів самарських» М. Кравченком, «Про бурю на чорному морі» Г. Хоткевичем пролунала дума «Про Степана» з поеми

«Невольник» Т.Шевченка у виконанні відомого оперного співака М.Садовського та обробка історичної пісні «Про руйнування Січі» у виконанні хору [2, 107].

Експериментальним за побудовою було і останнє відділення концерту. У ньому обрядові пісні – колядка «Бачить Бог, бачить творець, що мир погибає», весільні пісні «Ой із-за гори та стовпом дими», «Ой під лісом доріженька» пролунала у виконанні хору артистів. Дві побутові пісні «І шумить, гуде», «Ой за гаєм, гаєм» були виконані вперше в історії народно-інструментального виконавства, утвореним (створеним) Г. Хоткевичем, новим видом ансамблю – фольклорно-етнографічним, до складу якого увійшли бандуристи, лірники та троїсті музики. [2, 108].

Створення ансамблів потребувало вирішення ряду нагальних проблем: 1) визначення єдиної школи гри на бандурі, оскільки в бандурному мистецтві історично сформувалися три основні школи: зінківсько-харківська, полтавська і чернігівсько-київська; 2) уніфікація інструментарію, обумовлена необхідністю створення інструмента однієї форми, одного строю та діапазону; 3) формування репертуару; 4) заміна усної традиції письмовою; 5) видання більш досконалого підручника гри на бандурі (оскільки попередні мали дуже багато недоліків, пов'язаних з недостатньою кількістю методичних рекомендацій); 6) створення професійної академічної школи бандурного мистецтва.

XII Всеросійський археологічний з'їзд став дійством, яке збудило українську суспільність, звернувши увагу на призабуту галузь мистецтва. Ніхто вже не скаже, що Остап Вересай – то «последний малоросійський бандурист», як це казали раніше. Кобзарями зацікавилися та почали кликати на всілякі збори, засідання, вистави, вечори до приватних осіб [3, 27].

Тому можемо сказати, що Гнат Хоткевич, організувавши виступи автентичних бандуристів на XII Всеросійському археологічному з'їзді, дав поштовх до становлення ансамблевого виконавства, що потім переростає в капелянське.

Список використаних джерел

1.Дутчак В. Традиція ансамблевого виконавства на бандурі // Традиція і національно-культурний поступ: Збірник наукових праць. Укладачі П. Г. Черемський, Р. Г.Романовський. – Харків: НТУ «ХПІ», 2005. – 336 с. 2.Супрун Н. Кобзарський збір 1902 року / Н. Супрун // Зб. наук. праць «Дивосвіт Г. Хоткевича. Аспекти творчої спадщини». – Х., 1998. – с. 102-108. 3.Хоткевич Г. Два поворотні пункти в історії кобзарського мистецтва / Г. Хоткевич // Музика масам. – 1928. – № 10–11. – С. 24–29.

Д. В. Петренко

ПЕДАГОГІКА ПЕРЦЕПЦІИ В КИНЕМАТОГРАФЕ АЛЕХАНДРО ХОДОРОВСКОГО: ОТ ТРАНСГРЕССИИ К ТРАНСВЕРСИРОВАНИЮ

Культурно-антропологическая идентификация медиаискусства позволяют переосмотреть традиционное понимание истории медиаобразов авангарда, основанное на фиксации признаков некоторой «эстетики» и констатации их воспроизведения в более поздних арт-проектах. Здесь важно не маркировать формалистические решения, определяющие поэтику авангарда, а продемонстрировать перцептивные, телесные, когнитивные и эвристические возможности, открываемые медиаобразностью. Сюрреализм с этой точки зрения представляет особый опыт производства режимов инаковости, который отразился во многих направлениях искусства XX века.

Установка на радикальный антропологический эксперимент: на представление непредставимого, бессознательного, предельно-телесного, патологического – позволяет рассматривать сюрреализм в кинематографе, прежде всего, как имя ряда воспроизводимых медиаобразностью трансверсальных практик по педагогике перцепции. Традиционное понимание сюрреализма в контексте трансгрессии должно быть пересмотрено, так как трансгрессия ставит перед собой задачи гораздо более

узкие, чем трансверсирование: всего лишь обозначить предел, пусть и путем его стирания и разрушения.

Трансгрессия – понятие, ставшее актуальным благодаря творчеству Ж. Батая и обозначившее разрушение предела, – действительно очень удачно маркирует базовую установку многих антропологических практик первой половины XX века, наиболее последовательно воплощаемых в так называемом художественном авангарде. Исследовать предел через деструкцию человеческого – путь, по которому следуют многие авангардисты, экспериментирующие с острающей историко-культурной оптикой через интерес к неевропейскому искусству, через погружение в области перверсивной сексуальности, через радикальные формы политики.

Задача трансгрессии – деструкция, в жесте уничтожения «нормативного» человеческого демонстрирующая возможность новых антропологических практик. Но трансгрессия, по большому счету, сосредоточена, прежде всего, на самом акте уничтожения. Как пишет М. Фуко, «трансгрессия – это жест, который обращен на предел; там, на тончайшем изломе линии, мелькает отблеск ее прохождения, возможно, также вся тотальность ее траектории, даже сам ее исток. Возможно даже, что та черта, которую она пересекает, образует все ее пространство. Кажется, игра пределов и трансгрессии направляется простым упрямством: то и дело трансгрессия переступает одну и ту же линию, которая, едва оказавшись позади, становится беспмятной волной, вновь отступающей вдаль – до самого горизонта непреодолимого. Но эта игра не просто играет этими элементами; она выводит их в область недостоверности то и дело ломающихся достоверностей, где мысль сразу теряется, пытаюсь их схватить» [2, с. 117]. Фуко очень точно зафиксировал связь трансгрессии с пределом, который и задает условия возможности ее актуализации.

В отличие от трансгрессии, трансверсирование не только маркирует предел через его уничтожение, но и в то же время сдвигает его, демонстрирует условия его возможности и заново его конституирует. Если опыт трансгрессии всегда обращен к негативности, то трансверсирование обращено к позитивному утверждению. Не разрушать, а производить. Не трансгрессировать, а трансверсировать.

Медиаобразы сюрреализма здесь становятся не частью исторической наррации художественного авангарда, а составляющими разнонаправленной сети, производящей антропологическую инаковость. В направлениях, возникших в медиакультуре второй половины XX века под непосредственным влиянием практик сюрреалистического авангарда 1920-х и 1930-х годов, важно видеть не просто повторение сюрреалистического жеста эпохи исторического авангарда, а воспроизводство сюрреалистических практик трансверсирования в новых условиях.

Одну из наиболее оригинальных линий в постсюрреалистическом кинематографе представляет творчество А. Ходоровского. Соединяя авангардные требования театра жестокости А. Арто и радикализм манифестов А. Бретона, с одной стороны, с протопостмодернистским обыгрыванием штампов популярных киножанров, с другой, – Ходоровский создал фильмы, которые были ориентированы на преодоление репрезентативной функции кинообраза. Задача Ходоровского – путем включения зрителя в повествование, переполненное шокирующими, аффективными образами и многоплановыми символами, превратить акт кинопросмотра в ритуальное путешествие. В отличие от сюрреалистического авангарда, отдающего предпочтение алогичному комбинированию медиаобразов или отказу от них, Ходоровский использует возможности повествовательных структур, чтобы погрузить восприятие зрителя в длительность, необходимую для перцептивной трансформации.

Если сюрреализм эпохи исторического авангарда ориентирован на взрыв восприятия, сталкивающегося с алогичным и бесструктурным комбинированием образов, то Ходоровский делает ставку на постепенное преобразование погружающегося в психоделическое пространство фильмов зрителя благодаря его идентификации с линиями киноповествования. Ходоровский использует штампы популярных ки-

ножанров, таких как, например, вестерн в фильме «Крот», для того, чтобы вовлечь в свои киноэксперименты более широкую аудиторию. Это отличает стратегии работы с нарративом Ходоровского от постмодернистских, для которых повествовательные штампы становятся исключительно объектом дистанцирующей иронии.

Использование нарративных конструкций в постмодернистском искусстве подчинено главной задаче – нарушению их структурной логики, деконструктивному подрыву всех ожиданий зрителя/читателя. В «Кроте» Ходоровский воспроизводит повествовательные стереотипы жанра вестерна исключительно для того, чтобы вовлечь зрителя и подвести его к иммерсивному преобразованию. Например, фильм «Андалузский пес» Бунюэля полностью ориентирован на ситуативное преобразование перцепции, поэтому главный образ фильма – это бритва, разрезающая глаз, в то время как Ходоровский аккуратно встраивает радикальную аффективную образность в последовательность нарративной канвы фильма. Таким образом, просмотр фильма превращается в психоделический эксперимент, создающий антропологическое преобразование. Все, что определяло режимы подчинения человека дисциплинарной эпохи: вымуштрованное тело, иерархия внутреннего и внешнего, позиция субъекта, – должно быть, по задумке Ходоровского, отвержено при помощи кинообразов.

Одной из особенностей кинематографа Ходоровского является использование символов, что позволяет режиссеру включать зрителя не только в аудиовизуальный перцептивный эксперимент, но и в игру интерпретаций. Однако, в отличие от интеллектуалистского использования символов, Ходоровский лишает означаемое трансцендентности и создает, прежде всего, эффект смысловой многоплановости. Диффузия смыслов здесь, в отличие от постмодернистской игры означаемых, выполняет задачу многовекторного усложнения. Ходоровского интересует не игра смыслов, а предельный и не поддающийся интерпретации остаток, всегда уже ускользающий от смысловых фиксаций, но в то же время их производящий.

Смыслопорождающая функция образов фильмов Ходоровского подобна тому, что в «Логике смысла» Ж. Делез называет парадоксальным элементом. Как пишет философ, «его функция в том, чтобы пробегать разнородные серии, координировать их, заставлять резонировать и сходиться к одной точке, а также размножать их ветвлением и вводить в каждую из них многочисленные дизъюнкции» [1, с. 97]. Парадоксальный элемент размещает восприятие и понимание фильмов Ходоровского на двух уровнях: интерпретационном, воспроизводящем смысловые серии, и телесном, апеллирующем непосредственно к чувственности.

Список использованных источников

1. Делез Ж. Логика смысла / Жиль Делез ; пер. с фр. Я. Свирского. – М. : Раритет ; Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – 480 с. 2. Фуко М. О трансгрессии / Мишель Фуко ; пер. с фр. // Тавтография Эроса : Жорж Батай и французская мысль середины XX века / сост., пер., коммент. С. Л. Фокина. – СПб. : Мифрил, 1994. – С. 111–131.

Л. М. Рыбакова

ВЕТХИЕ ОБРАЗЫ НАШЕГО ВРЕМЕНИ, ИЛИ ОДА НЕБЫТИЮ

Демократическое бытие, в своем истинном развитии, сочетаясь с отсутствием такого бытия, то есть «ничто» именно в этом смысле и измерении, должно было бы, по крайней мере, за четверть столетия породить нечто позитивное и созидательное в сфере культуры, образования, науки, искусства. И нужно быть «слепым», чтобы не видеть, что этого все-таки не происходит так, как всем хотелось бы, или как это в действительности ожидалось, и возникает резонный вопрос: почему?

Нельзя сказать, чтобы общество находилось в состоянии полного упадка, но и не очень оптимистичны оценки будущего демографического и экономического роста, равно как: социального, гуманитарного, и, вообще говоря, духовного развития.

Дух творчества в сфере массовой культуры «мечется» между образами высоко- профессионального искусства, воспроизводимого за счет эксплуатации морального долга и любви к своей профессии настоящих тружеников, не получающих помощи от государства, и вульгарной похлебкой «кухонного творчества» с телеэкранов, весьма самобытного, хотя и сомнительного производства «по части веселья».

Дух веселости, - прекрасный и подлинно человеческий, правда, если он сочетается с умом, а не примитивным вульгаризмом, и наглостью выдавать (за деньги), и притом широчайшей публике то, что творчеством, как таковым, ни в каком отношении, смысле, значении не является. Здесь обман сопряжен с самообманом, как «телега» с «лошадью», а принцип – «деньги не пахнут» - с весьма тлетворным запахом, правда уже на основе «новейших технологий»: рекламы и саморекламы, клипов и «шоу», «телевидения» и «ясновидения».

Само содержание, характер и дух массового творчества, далекого от профессионализма, уже в этой простой и легко наблюдаемой сфере бытия обнаруживает главное. А именно то, насколько далека нынешняя фаза демократизации социальных отношений от истины. Фарисейство в сфере политической демократии с точностью зеркального отражения проявляет себя в суррогатах и бесчисленных разновидностях «кухонного творчества», изолируя массовое сознание от ценностей и эталонов подлинной культуры. Раскрепостившись, самобытное творчество масс становится все более бессодержательным, «скользит» по поверхности бытия, удовлетворяя, быть может, низменные духовные запросы и столь же поверхностной публики, а потому и называемой, не без заискивания, - «почтеннейшей».

Весь этот калейдоскопический балаган, сочетающийся с декламацией анекдотов столетней (и более) давности, с организацией конкурсов на публичное «раздевание», чтобы «простирнуть душу», вся эта фантазмагория публичного авантюризма, - воскрешают в памяти сатирические образы старой, крепостной жизни с ее собственными помещиками, дворянами, крепостными, шутами и скоморохами, паяцами и коммерсантами. Быть может, несколько обветшавшие от времени, но образы старой жизни поучительны, ибо современное общество постепенно и все отчетливее «скатывается» в старую колею жизни, всем хорошо известную из аналогов отечественной истории, публицистики, литературы.

Демократизация общественных отношений, раскрепостив самобытное творчество масс, в то же время, наряду с позитивным, воспроизводит идола и фетиши феодального сознания, и притом массового, у новоявленного «купечества» (т.н. «олигархов»), что сказывается и на всей системе производственных социальных отношений, и формах социального управления. К рецидивам возрождения «полуфеодального духа крепостничества» можно было бы отнести, например, «обесцененный труд», и многие сопутствующие ему феномены различного социального содержания. Многочисленные факты, и государственная статистика, если она достоверна, могут убедить любого, что ни одна из разновидностей труда и творчества не ценится по ее объективному содержанию и значению для общества, и так, чтобы уровень оплаты труда в любой профессии отвечал, по крайней мере, средним европейским нормам. Мошенничество разоряет страну материально, но еще более – духовно, заставляя массовое общественное сознание свыкнуться, смириться с несправедливой и неправильной оценкой труда. Поэтому и социальное творчество масс становится все более бессодержательным: искусственный смех давно не весел, а похожие друг на друга «говорильни» на телеэкране, почти бессмысленны.

И, напоследок, не о безумстве «храбрых», но о бесстрашии. Нас вот уже более двух десятков лет мучит все та же язвенная болезнь, и разума, и души, и духа. Не страшно ли? Нет, не за себя, и даже не «за державу», но за ее будущее, - детей, или за ее настоящее: перед стариками- современниками, или хотя бы перед чистым образом Крестителя всея Руси, и всеми ее великими предками.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ В МОНУМЕНТАЛЬНОМУ ОФОРМЛЕННІ ГОТЕЛІВ КИЄВА 1970-Х – 1980-Х РОКІВ

Українське декоративне мистецтво завжди відповідало соціальним вимогам часу, розвивалося від матеріально-практичної сфери до духовно-культурної, зберігаючи при цьому взаємодію із загальною проблематикою та стилевим напрямом усього образотворчого мистецтва. Воно тримало тісний зв'язок з історичними традиціями, з народним мистецтвом. Саме завдяки цьому мистецтво зберегло свою духовність, самотність, яскраво виражену національну своєрідність [2, 11].

Досліджуючи архітектурні будівлі Києва готельного призначення 1970-х – 1980-х років, цікавими і кольтурно збагаченими постають інтер'єри, демонструючи монументальні панно. Скільки поглиблених ідей і любові до своєї Батьківщини доносили до глядача художники-монументалісти. Вони прагнули передати ідеї культури України, відтворюючи традиційність в орнаментально-колеритному творчому спрямуванні композиції на відвідувачів готелю. Громадські приміщення готелів, такі як: ресторани, бенкетні зали, кафе, холи, вестибюлі, були надзвичайно яскраво оформлені для подальшого запам'ятовування конкретної будівлі і особливостей українського народу.

Характеризуючи твори настінного мистецтва в готелях Києва, можна із захопленням і повагою втішно згадати українську майстриню художніх гобеленів Людмилу Жоголь. Вона в 1975 році створила для готелю «Київ» м. Києва гобелени триптих «Квіти щастя», що невід'ємно відобразили культурологічні особливості і цінності. У першій частині триптиха сяє квітка весняного пробудження кульбаба, у другій – загадкова квітка папороті, що, за легендою, розквітає в ніч на Івана Купала й приносить щастя тому, хто її знайде. Червона гвоздика – основа художнього образу третьої частини – вічний символ боротьби за свободу [2, 140].

Гобелен «Сонечко» – квітка весни, що широко росте чи не по всій Україні, – символізує пробудження природи від зимового сну: земля, напоєна теплом сонячних променів, вкривається безліччю жовтих квітів, ніби маленькими сонечками. В Україні цю квітку здебільшого так і називають: «сонечко». Вміле поєднання гладкої килимової техніки з деко-ративними петельками, які утворюють візерунок із квітів у центральному колі, обрамленому стилізованим жовтогарячим листям. Вона і шовк утворюють гру матових і блискучих перепадів, і в цілому центральна колова композиція сприймається рухливою й мінливою.

На другому гобелені – таємнича, примарно-фантастична квітка папороті. Народна творчість – і усна поетична, і образотворча – сповнена великої кількості різних і зовсім несхожих варіантів цієї квітки, яка, за повір'ями, приносить любов і щастя, хоча всім відомо, що папороть не має квітку. Кожний, залежно від його фантазії, творить в уяві свій образ. Багатьом уява підказувала яскраво-червоний, вогняний колір. У Л.Є.Жоголь колір-не рішення несподіване: ніжні, блакитно-бузкові переливи на світлому тлі – примарне мерехтіння в місячному сяйві (адже, за легендами, зацвітає папороть опівночі) – напівказка, напівреальність... Рисунок квітки фанта-зійний: із центру композиції ніби дивиться на нас дивовижне око, розміщене вертикально, обрамлене широко відкритими повітками.

Третій гобелен – образ червоної гвоздики як символ любові. Зібрані в букет квіти утворюють коло, обрамлене геометризаним листям. У квітках – надзвичайно гармонійне поєднання ледь не всіх відтінків сладного червоного кольору: від гарячого ясно-червоного до темно-брунатного. Переважно яскрава тональність від центру до країв поступово згасає, де стилізоване листя, що нагадує язички полум'я, має градацію від насиченого теплого червоного кольору до майже чорного і холодного [4, 59-60].

Художниця не переобтяжує інтер'єри готелю мистецькими творами. Вона створює особливий затишок у холах кожного поверху за допомогою настінних го-

беленів. Саме вони стали емоційними домінантами, своєрідними художніми акцентами в невеличких приміщеннях.

Неординарно глибоким твором по формі і змісту є праця Г.С.Севрук, яка оригінально виконала монументальне керамічне панно в готелі «Русь».

На стіні 1980 року, був створений барельєф під назвою «Фенікс», де засобами монументального мистецтва виступали: кераміка, сграфіто, поливи, емалі, скло і солі.

Це узлагоджено цільний та ергономічно продуманий об'єкт в кав'ярні готелю «Русь» м. Києва. Зав'язавши простір фронтальної стіни в арабескове плетиво ліній-смуги, Галина Севрук дуже органічно поєднала керамічні пласти-медальйони з орнаментальним структурованим обладнанням. Затавровані теми української минувшини та заборонені неотрадиціоналістські напрямки у мистецтві на межі 1970-1980-х років могли прорости лиш у завуальованій формі «праслав'янської» екзотики, якою художниця вміло користалася. Тема екзотичних звірів та птахів з промовистою міфологічною ремаркою «Фенікс» не могла викликати жодного заперечення в ідеологічній цензури. Проте в тій формі ховалося масштабне та програмне відродження семантичного світу давнього українського мистецтва, його глибинного семіотичного походження та величного духовного наповнення. Стилизовані та відтворені мовою глазурованої кераміки архетипні зображення Фенікса, Алконста, Грифона та інших міфологічних образів являли собою цілу пластичну поему про Володимирів пантеон. Керамічне панно «Фенікс» було досконалим та унікальним з огляду колористичного вирішення. Гнучка пластика форм у зооморфічних зображеннях міфічних істот була водночас і динамічною, і такою, що спонукала мислити композицію як «міф із каменю». Гнучке та органічне поєднання форми та змісту було властиве небагатьом монументалістам того часу, що мали можливість працювати на відповідальних об'єктах країни [3, 31].

Одним із цікавих за своєю культурологічною тематикою являється монументальний твір в готелі «Либідь» (реторан «Братина»), створений Іваном-Валентином Задорожнім в 1980-1982 роках. Сам гобелен являє собою довге горизонтальне полотно, на якому в ахроматичній гамі зображено фундаторів Києва – Кия, Щека, Хорива та їх сестру Либідь, що кінно мчать київськими землями. Постаті головних персонажів розміщено в центрі, по боках вкомпоновано характерні символи праці і звитяг майбутньої нації, решту великого поля виткано рослинною і зооморфічною графікою [5, 84].

Друга частина гобелена в центрі розміщує молоду дівчину в українському вбранні з коромислом, яка йде біля рясно зеленіючих дерев. В перспективі видніється темна корівка з телятком, а в далечині ділянка з хатою і садом. На дереві сидить сова, зустрічаючи молодицю. Така розповідь супроводжує нас ілюстративно, зачаровуючи українськими традиціями, символікою, образами.

Повертаючись до готелю «Київ», не можливо не згадати про керамічні твори Г.С.Севрук, які і тут, художниця, змогла блискуче показати свою творчість та стилістику. В 1975 році декілька керамічних панно було розроблено для холів готелю художницею. Одне з них, – «Гуцульщина», створене по мотивам гуцульських кахлів, дуже вдало вирішене в біло-золотистих тонах. Тут прочитується національна тематика в орнаментиці строїв весільної пари. Малюнок панно так само, як і в народному розписі, умовно примітивний, тут зберігаються характерний для гуцульської кераміки колорит малюнка і його трактування. Панно виконане в пластичності з шамоту і розписані глазурями і солями в співвідношенні з кольоровим склом [1, 46].

Керамічне збірне панно на модульних плитках більш спрощеної композиції було створено роками пізніше в 1987 році. Кожна з шістнадцяти композицій на поверсі була задумана як епічне панно-розповідь про область України. Гротексно накинута образи народних типажів, пам'яток архітектури, елементів автентичного побуту – легко та ненав'язливо розповідали про історію краю [3, 39].

1970-ті роки проходили під знаком нового осмислення народного мистецтва, глибокого проникнення в його образно-естетичну систему, принципи композицій-

ної побудови. В 1980-х роках в межах загальної спрямованості до виразності образної різноманітності паралельно розвиваються і взаємодіють «натурстиль» та «дизайн-стиль», де посилюється інтерес до історичного минулого, до традицій народного мистецтва [2, 10].

Зображення монументальними засобами ідей, традицій, подій, поглядів, стилю конкретного періоду, повинно бути втілене в об'єктах архітектури, як інтер'єрах, так і екстер'єрах. Донесення патріотичності, яка на сьогодні відіграє дуже вагомую роль в нашій державі, повинна бути проявлена різними елементами, що впливатимуть на людей з захопленням.

Розгорнути теми 2000-х років є справою необхідною для підняття духу, вираження поваги, пошани до своєї Батьківщини. Це виявить культурні цінності, що так глибинно закладені в мистецтві України.

Список використаних джерел

1. Жоголь Л. Е. Декоративное искусство в интерьерах общественных зданий / Л. Е. Жоголь. – Киев: «Будівельник», 1978. – 104 с. 2. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – Київ: «Либідь», 2005. – 280 с. 3. Мисюга Б. В. Галина Севрук. Альбом-монографія / Б. В. Мисюга. – Львів, Київ: «Смолоскип», 2011. – 240 с. 4. Чегусова З. А. Людмила Жоголь: Чарінця художнього текстилю / З. А. Чегусова, Т. В. Кара-Васильєва, Т. О. Придатко. – Київ: «Либідь», 2008. – 264 с. 5. Ямборко О. Я. Гобелени в творчості І.-В. Задорожнього / О. Я. Ямборко // Вісник, Львів: ЛНАМ, 2005. – № 7. – С. 80-88.

О. С. Залізнюк, І. М. Швець, Л. А. Білименко, О. В. Клименко

НАУКОВИЙ КАТАЛОГ «КИЇВСЬКІ ГАЗЕТИ 1838–1940 РОКІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО» ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ

У ВГФ НБУВ зберігається найбільша в світі колекція київських газет 1838–2016 рр., яка налічує більше 3000 назв. Київські газети – цілісне самостійне явище та вагома і чи не найбільша складова всіх газет, що виходили в Україні протягом двохсот років. Київські газети неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень. Серед ґрунтовних робіт – монографія і бібліографічний покажчик колективу авторів з Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка А. Волобуєвої, Н. Сидоренко, О. Сидоренка, О. Шкільної «Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.)». Важливим джерелом для вивчення проблемно-тематичного спектра преси Києва стали дослідження Є. Демченко «Политическая графика Киева периода 1905–1907 рр.». Шлях розвитку київського видання «Киевлянин» простежила у монографії «Газета «Киевлянин» і українство: досвід національної самоідентифікації» простежила історик Юлія Половинчак [4]. Ґрунтовний аналіз першої щоденної україномовної газети Наддніпрянської України, яка виходила в Києві, проведено у науковій монографії А. В. Кобинець «Газета «Громадська думка» / «Рада» (1905–1914 рр.): утвердження національної ідеї на тлі доби». Київську пресу у різні роки досліджували також О. Вакульчук, А. Бойко, Л. Денисюк, О. Залізнюк, Г. Рудий та ін. Цінним джерелом інформації залишається покажчик «Библиография русской периодической печати. 1703–1900 гг.», укладений М. Лісовським і виданий у 1915 році. Газети Києва увійшли до бібліографічних покажчиків радянського часу, наприклад: «Русские дореволюционные газеты в фондах Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина», «Русские дореволюционные газеты в фондах Библиотеки АН СССР. 1703–1916», «Газеты СССР 1917–1960» та ін. Київські газети також увійшли до серії каталогів «Газети України...у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», що охоплюють період від 1838 по 1955 роки (укладачі – співробітники відділу газетних фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (ВГФ НБУВ)).

Для того, щоб розкрити зміст колекції київських газет, що зберігаються у ВГФ НБУВ, і зробити більш доступною для задоволення запитів користувачів, 2015 р.

вийшов друком науковий каталог «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського». Цей каталог є результатом спільної праці працівників ВГФ НБУВ, автора-укладача – О. С.Залізнюк та редактора – І.М.Швець. Науковий каталог «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського» підготовлений до друку на основі спеціалізованої службової бібліографічної бази даних (Б Д), адаптованої К.В.Лобузіню для ведення каталогу газет у програмному середовищі САБ «Ірбіс-64».

Каталог складається з 1778 повних бібліографічних описів газет, розташованих за алфавітом назв газет у хронологічному порядку. Всі описи здійснено *de visu*. За одиницю опису взято всі номери газети за весь час їх виходу (в рамках облікового періоду). Кожну назву видання подано мовою оригіналу. Бібліографічний опис складається із таких обов'язкових елементів: назва, різновиди її правописного подання, паралельна назва іншою мовою; підзаголовок; періодичність; мова; редактори чи редактори-видавці, прізвища яких подано за правописом оригіналу; додатки; примітки. Серед описаних газет є як відомі видання: «Вісник УНР», «Громадська думка», «Києвлянин», «Киевская мысль», «Киевские губернские ведомости», «Киевский телеграф», «Літературна газета», «Пролетарська правда», «Рада», так і зовсім маловідомі часописи, які виходили нетривалий час та не залишили про себе помітних відомостей. У каталозі обраховано усі видання без будь-якої упередженості чи винятків. Окремо хочеться зупинитися на найбільш цікавих, на нашу думку, виданнях. Найдавнішою у каталозі є газета, що почала виходити з 1838 року, «Киевские губернские ведомости». «Киевские губернские ведомости» протягом двох десятиліть залишались чи не єдиним щоденним джерелом офіційної інформації на території Київської губернії. Після 1917 року газета змінила мову видання на українську та назву на подвійну – «Київські губерніяльні вісті=Киевские губернские ведомости». У відділі газетних фондів зберігаються газети за 1838–1920 роки (з деякими лакунами). Газета виходила з постійними додатками. Редакторами газети у різні роки були Д.Бібіков, І.Динник, І.Мізецький, М.Чернишов, І.Фундуклей та ін.

Події 1905 року, дезорганізувавши на деякий час Російську імперію, дали змогу розвиватися українській пресі. Так, 31 грудня 1905 року вийшла перша щоденна україномовна газета «Громадська думка», яка давала огляд політичного, громадського, економічного і літературного життя України. Видавав та редагував газету В. Леонтович, з 8 травня 1906 року – Ф. Матушевський. У серпні 1906 р. за розпорядженням влади газету було закрито. Відновилася вона у вересні 1906 року і виходила до липня 1914 року як «Рада» – щоденна політична, економічна і літературна газета. Серед видавців та редакторів газети – В. Галевич, Б. Грінченко, В. Леонтович, Ф. Матушевський, М. Павловський, Є. Чикаленко, В. Яновський та ін. З виданням співпрацювали відомі діячі української нації – В. Антонович, В. Винниченко, М. Грушевський, В. Дорошенко, П. Житецький, С. Єфремов, К. Квітка, М. Коцюбинський, А. Кримський, В. Леонтович, М. Лисенко, П. Мирний, І. Огієнко, П. Туган-Барановський та ін. З березня 1917 по січень 1919 р. виходила газета «Нова рада» (закрита владою у лютому 1919 р.). У вересні 1919 р. відновлено газету «Рада» за редакцією Андрія Ніковського [3].

Новий період розвитку української преси почався у 1917 році. Поштовхом для нього стали події в Російській імперії, утворення Української Центральної Ради, проголошення Української Народної Республіки. Кількість газет стрімко зросла, за рік вдвічі збільшилося видання україномовної преси, з'явилися іншомовні газети. Масового розповсюдження набуло друкування партійних газет. Якщо у 1916 році, як зазначається у каталозі, видавалося 19 київських газет, то у 1919 році – 118.

Після 1920 року друк газетних видань пішов на спад і відновився з новою силою у 30-ті роки ХХ ст. Характерною для цього періоду є поява великої кількості багатотиражок (вузівські, військові, заводські, фабричні тощо) та одноденних видань. До газет виходили численні додатки. Якщо у 1925 році виходило 19 газетних

видань, то у 1930 році – 184. Українською мовою найбільше газет видавалося у 1930-і роки, російською – у період 1838–1916 роки.

Для зручності у користуванні науковий каталог «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» споряджено низкою допоміжних покажчиків: хронологічний, алфавітний, іменний, мов та словником псевдонімів і криптонімів до нього, списком скорочених назв установ і організацій у заголовках і підзаголовках газет та їх повного найменування. Так, у іменному покажчику наведено 2759 прізвищ редакторів, видавців, членів редколегій, що редагували як самі газети, так і додатки до них. Багато з імен вперше введено до наукового обігу [2].

Фундаментом функціонування київської преси завжди були редактори та видавці, творчими талантами яких підтримувалася популярність того чи іншого видання. Редакторами київських газет часто ставали відомі особистості: Борис Грінченко («Рада»), Олена Пчілка («Рідний край»), Симон Петлюра («Слово»), Максим Рильський («Літературний Київ»), Євген Чикаленко («Рада») та ін. У київській пресі друкувалися відомі українські публіцисти, письменники, громадсько-політичні діячі: Михайло Драгоманов, Володимир Антонович, Федір Матушевський, Іван Огієнко, Павло Тичина, Микита Шаповал, Володимир Винниченко, Андрій Ніковський, Леся Українка, Іван Франко та багато інших. Процес формування київської преси нерозривно пов'язаний з історичним, політичним, культурним, соціальним розвитком Києва і Київщини [1].

На жаль, значна кількість імен діячів, які своєю творчою працею сприяли популярності київських видань, досі залишаються незваними. Часто інформаційні матеріали у пресі подано під псевдонімами, криптонімами або взагалі без підписів. Тож безліч хронікерів, репортерів, оглядачів, дописувачів чекають розкриття таємниці свого ім'я у майбутньому. Багато імен розкрито у «Словнику псевдонімів і криптонімів» до іменного покажчика каталогу «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

У покажчику мов, окрім газет, виданих українською мовою, зазначені численні видання російською мовою, котрі, безумовно, належать як українській, так і російській культурам. Серед видань іншими мовами вдячне поле для досліджень знайдуть собі дослідники єврейської, німецької, польської, угорської та чеської культур. У науковому каталозі також представлені білоруські газети, що виходили у Києві російською мовою, та газети, що видавалися двома, трьома, чотирма і п'ятьма мовами.

Дослідження преси, її бібліографування переконують у тому, що нагромадження наукової інформації – досить тривалий процес. Науковий каталог «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» започаткував низку каталогів, присвячених бібліографії київських газет. У видавничій перспективі ВГФ НБУВ на 2017 рік видання наукового каталогу, де будуть відображені описи київських часописів за 1941–1991 рр. У подальшому планується видати каталог київських газет, котрий охопить 1992–2017 рр. Маємо надію, що ці видання будуть цікавими для архівістів, бібліографів, джерелознавців, істориків, книгознавців, краєзнавців, педагогів, працівників ЗМІ тощо.

Список використаних джерел

1. Волобуєва А., Сидоренко Н. *Формування преси Києва (1835–1918)* / А. Волобуєва, Н. Сидоренко. – Київ : Темпора, 2011. – С. 15–17.
2. *Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : наук. каталог / авт.-укладач: О. С. Залізнюк ; ред.-бібліограф: І. М. Швець ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін. – Київ : НБУВ, 2015. – 608 с.
3. Кобинець А. В. *Газета «Громадська думка» / «Рада» (1905–1914 рр.): утвердження національної ідеї на тлі доби* : монографія / А. В. Кобинець. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – С. 27–29.
4. Половинчак Ю. М. *Газета «Киевлянин» і українство: досвід національної самоіндентифікації* : монографія // Юлія Половинчак / НАН України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – 218 с.

СЕКЦІЯ ХІІ.

НАУКА ТА ТЕХНІКА У СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. ДОСЯГНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

И. Н. Кучай

ИММУНОХИМИЯ: ЭВОЛЮЦИЯ И СТАНОВЛЕНИЕ

Известные классические методы иммунохимического анализа были описаны ещё в конце XIX в. в трудах врача-иммунолога, химика П. Эрлиха и иммунолога Ж. Борде. Они были основаны на образовании антителами, в присутствии антигена, преципитата (осадка), но для визуальной регистрации этого процесса были необходимы высокие концентрации компонентов и длительное время проведения реакции. Результаты анализа в большинстве случаев носили качественный или полуколичественный характер. Кроме того, для многих одновалентных антигенов (гаптенов), например, физиологически активных веществ (далее – *ФАВ*) (гормонов, медиаторов), токсинов (наркотиков, пестицидов), лекарственных веществ, многих ферментов – эти методы не эффективны. [1,7]

В 1897 г. бактериолог, врач Р. Краус впервые сообщил о преципитации, вызванной взаимодействием растворённых антигенов и соответствующих антисывороток, а в 1905 г. иммунолог Х. Бехгольд описал эксперименты, связанные с образованием преципитатов в гелеобразной среде. Но его эксперименты проводились с целью изучения «*эффектов Лизеганга*» (явления, наблюдаемые во всех химических системах, подвергающихся реакции осаждения при определённых концентрациях, и в отсутствие конвекции – как проявление самоорганизации в неравновесных системах), и обнаруженный феномен рассматривался только с физико-химической точки зрения. Из-за этого, его сообщение не привлекло внимания серологов и принцип диффузии в геле был забыт на долгие годы. В 1930 г. некоторые бактериологи пытались использовать принципы диффузии для серотипического анализа различных сероваров бактерий, однако подходящие стандартизованные методы иммунодиффузии (далее – *ИД*) были разработаны лишь в середине 1940-х годов. В 1946 г. иммунолог Д. Уден впервые описал принципы и возможное применение простой диффузии в пробирках. Немного позже О. Оухтерлони разработал методы двойной диффузии. Одной из наиболее полезных технических разработок в этой области является метод иммуноэлектрофореза (далее – *ИЭФ*). В 1952 г. иммунолог М. Поулик объединил электрофорез (далее – *ЭФ*) на бумаге и метод *ИД*. Но метод *ИЭФ*, в котором *ЭФ* и *ИД* проводились в гелеобразной среде, впервые описали в 1953 г. иммунологи П. Ерабар и К. Вильямс. Очень важны в иммунологической и медицинской практике разновариантные методы *ИД*. Методы диффузии в геле известны более 110 лет, и разработаны для изучения иммунопреципитации. [3,4,9]

Новые иммунохимические методы с применением меченых реагентов широко распространились для количественного определения *ФАВ* разнообразной структуры: от стероидных и пептидных гормонов и до вирусов, клеток. [9]

Детерминация в растворе образовавшегося иммунохимического комплекса может быть осуществлена, если в один из исходных компонентов реакционной системы ввести метку, которая легко детектируется определёнными высокочувствительными физико-химическими методами. Довольно удобными для этой цели оказались ферментные, изотопные, флуоресцентные, био-, хемилюминесцентные и парамагнитные метки, применение которых дало возможность увеличить чувствительность иммунохимических методов на 6–7 порядков, а время анализа уменьшить до нескольких часов [2,3,8].

К актуальным по сей день методам иммунохимии относят реакцию иммунофлуоресценции (далее – *РИФ*), которая разработана в 1942 г. иммунологом, врачом-патологом А. Кунсом и бактериологом М. Капланом. Сущность метода заключается в визуализации антигена специфическими антителами с флуоресцентными маркерами. В *РИФ* антигены микроорганизмов или тканей, обработанные иммунными сыворотками, мечеными маркерными флюорохромами, способны светиться в УФ-лучах люминесцентного микроскопа. В качестве флюорохромов используют *ФИТЦ* (флуоресцеинизотиоционат), который даёт ярко-зелёное свечение в УФ-лучах и *ТРИТЦ* (тетраметилродаминизотиоционат) – оранжево-красное свечение. В настоящее время также используются и специфические красители к ДНК (к примеру, *DAPI*), РНК (например, *Sybr Green II*), липидам и белкам. *РИФ* заключается в использовании меченных флюорохромом антител (фракции IgG и IgM), которые образуют с антигеном соответствующий иммунохимический комплекс, наблюдаемый под микроскопом в УФ-лучах, возбуждающих свечение флюорохрома. Метод *РИФ* очень информативен в целях изучения антигенов разного генеза, выявления в клетках вирусов – гриппа, ВИЧ, ВПЧ, гепатитов В, С; обнаружении некоторых бактерий в мазках – *Helicobacter pylori* (ЯБЖ, рак желудка), *Treponema pallidum* (сифилис), *Borrelia burgdorferi* (болезнь Лайма), а также ранней диагностики онкогематологий. [1,3,6,8]

Важным иммунохимическим методом также является и радиоиммунологический анализ (далее – *РИА*), предложенный в конце 50-х г. XX в. Благодаря возможности определять метку, которой являлся изотоп ^{125}I (в очень малых концентрациях), удалось достигнуть высокой чувствительности анализа (на уровне *пкг/мл*). [1,4]

Разработка *РИА* явилась поворотным моментом в развитии иммунохимических методов анализа, положившим начало целой серии методов с использованием различных меченых соединений, но наряду с достоинствами, *РИА* имеет и недостатки, связанные с опасной радиоактивной практикой, что и инициировало поиск иммунохимических методов, альтернативных *РИА*, но сохраняющих его высокую чувствительность, специфичность и экспрессивность [1,6,8].

Для идентификации и локализации антигенов в гистохимических препаратах, и выявления полос преципитации, в середине 60-х г. XX в. в методах *ИД* и *ИЭФ*, в качестве высокочувствительной метки, начали использовать молекулы ферментов, способные концентрировать легко детектируемый субстрат (продукт), что делает возможным определение ферментной метки в очень малых концентрациях (от *пмоль/л* и ниже) [3].

В последние 25 лет методы иммуноферментного анализа (далее – *ИФА*) интенсивно развивались, а к настоящему времени они сформировались в самостоятельное научное направление, имеющее важное прикладное значение в иммунологии, биохимии и медицине [5,8].

Использование твёрдофазных носителей для сорбционной иммобилизации антител, с последующим специфическим связыванием анализируемого соединения на иммуносорбенте и выявлением образовавшихся иммунохимических комплексов с помощью меченых ферментами компонентов – положило начало методам твёрдофазного (гетерогенного) *ИФА*. Впервые такой анализ провели в 1971 г. иммунологи Е. Энгвал и П. Перлман – для фракции IgG и эстрогенов. Твёрдофазный метод *ИФА* используется для детекции широкого круга фармакологических и биологических объектов. [4,5,7]

В 1972 г. К. Рубенштейн разработал новый подход, заключающийся, в проведении *ИФА* без использования твёрдой фазы (гомогенный *ИФА*). Метод основан на учёте различий каталитических свойств ферментной метки в свободном виде и в иммунохимическом комплексе. В дальнейшем термин «гомогенный *ИФА*» стал применим к любой системе иммуноанализа, в которой есть специфическая реак-

ция взаємодія антигена з антитілом в гомогенному розчині [8,9].

Відсутність стадії розділення вільного і меченого аналізованого з'єднання привело до скорочення часу проведення аналізу до декількох хвилин, що дозволило розробити діагностичні *ИФ*-тест-системи експрес-визначення *ФАВ*, а також впровадження гомогенного мультиканального *ИФА* (*ЕМІТ*-аналіз), наслідком якого стало широке застосування в хімічній токсикології, клінічній біохімії, фармакокінетиці, ендокринології [3,8].

Розробка теоретичних основ імунохімії супроводжується впровадженням конкретних практичних застосувань. З однієї сторони, розширюється кількість об'єктів дослідження, а з іншої – углубляються і вдосконалюються методи самого аналізу. Це призводить до того, що спрощується схема аналізу, скорочується час його проведення і зменшується витрата реагентів. Іде постійний пошук нових речовин, використовуваних як маркери. Зростає вплив на імунохімічний аналіз хімії ВМС, колоїдної хімії, клінічної біохімії, молекулярної інженерії, – з розвитком яких змінюються технології отримання реагентів для імунохімічного аналізу.

Список використаних джерел

1. Амброзиус Х. *Имунология (справочник)*. К.: «Наукова думка», 1981. – 480 с. 2. Бойд У. *Основы иммунологии*. М.: «Мир», 1969. – 650 с. 3. Воробьева Н.В. *Имунодиффузия и имуноэлектрофорез. Теория и практика*. М.: «Научный мир», 2006. – 80 с. 4. Воюцкий С.С. *Курс колоїдної хімії*. М.: «Хімія», 1976. – 512 с. 5. Гонський Я.І. *Біохімія людини*. Тернопіль: «Укрмедкнига», 2002. – 744 с. 6. *Медицина мікробіологія, вірусологія та імунологія / За редакцією В.П.Широбокова*. – Вінниця: «Нова Книга», 2010. – 952 с. 7. Петров Р.В. *Имунология*. М.: «Медицина», 1983. – 368 с. 8. Уорд А.М. *Имунохімія в клінічній лабораторній діагностиці*. М.: «Медицина», 1981. – 238 с. 9. Шукін Е.Д. *Колоїдна хімія*. М.: «Юрайт», 2016. – 444 с.

В. О. Бандус

РАННІЙ ЕТАП НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ В. О. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО (1911-1916)

Видатний український науковий діяч, доктор технічних наук, професор Одеського Політехнічного Університету, Віктор Опанасович Добровольський (1884-1963 рр.) – один із найвидатніших вітчизняних дослідників в області машинобудування. З його діяльністю пов'язане створення та становлення Одеського Політехнічного Університету, якому він присвятив майже 45 років власного життя. Пройшовши шлях від викладача Одеського вечірнього робітничого індустріального інституту до директора Одеського політехнічного інституту, Віктор Опанасович опублікував понад 160 наукових робіт, що являються визначною частиною розвитку українського і світового машинобудування. «Деталі машин» [4], «Парові автомобілі і трактори» [5], «Голчасті машини» [2, С. 27] та інші відомі праці одеського науковця уже давно отримали світове наукове визнання, на відміну від робіт більш ранньої наукової діяльності В. О. Добровольського, яка все ще залишається поза увагою більшої частини дослідників.

Діяльність Віктора Опанасовича відразу після закінчення в 1908 р. Харківського технологічного інституту та отримання звання інженера-технолога, до переїзду в Одесу мала дуже активний характер. 1909-1910 рр. робота в Санкт-Петербурзі, 1911-1915 рр. – Хабаровську, 1915-1916 рр. Вологді, 1917 р. – Одесі [3, С. 18]. Працюючи в період з 1911 по 1917 рр. переважно на залізниці, видатний дослідник уже тоді відчував, що його професійний шлях буде пов'язаний саме з наукою.

Початковий етап формування Віктора Опанасовича як науковця уже носив характерні риси, які будуть простежуватися через увесь його довгий та продуктивний науковий шлях. Тематика публікацій В.О.Добровольського охоплювала широку і різноманітну сферу наукових інтересів, не фокусуючись на якійсь одній

проблематиці.

Перші кроки в науковій діяльності були зроблені В. О. Добровольським ще в 1911 р. публікаціями в «Відомостях південноросійського товариства технологів». Дебютом на ниві наукових досліджень для науковця, стала актуальна для початку ХХ ст., стаття під назвою «Метал Монеля» [7]. Винайдений та запатентований Д. Брауном в 1906 р. стійкий до корозії, пластичний, міцний метал відразу привернув увагу молодого дослідника, який гідно оцінив плюси та мінуси нового матеріалу і перспективи застосування монеля в машинобудуванні. Цікавість Віктора Опанасовича до структур різних металів, їх властивостей, займала видне місце в його наукових пошуках та знайшла своє відображення в багатьох його подальших наукових роботах, в тому числі і в наступній його публікації, під назвою: «Визначення сорту сталі інструмента» [10] 1911 р., де автором були розглянуті властивості різних металів, по відношенню до сфери їх застосування.

В 1911 р. В. О. Добровольським також були здійснені й перші публікації в області машинобудування. Праці: «Пресування виробів рідким склом» [12] та «Нев'язки у фланцях великих машин, їх причини та усунення» [8] були видані автором задля вирішення практичних питань машинобудування через призму того досвіду, який Віктор Опанасович отримав працюючи майстром на Петербурзькому металічному заводі та Амурській залізниці. Зіткнувшись на практиці зі складними процесами проектування парових котлів та проблемами їх експлуатації, дослідник виклав власне бачення питання покращення застосування фланців та фланцевих з'єднань в конструкціях парових машин. Цією невеликою публікацією, науковець окреслив власний інтерес до парових машин та котлів, який в подальшому, через десятки років продуктивних наукових досліджень призведе до публікації в 1936 р. фундаментальної роботи «Парові автомобілі і трактори».

В подальшому, в період з 1912 по 1916 рр. вектор наукових досліджень В. О. Добровольським все більше поєднувався з його новою діяльністю на Амурській залізниці. В 1912 р. вийшли його публікації «До питання про підводні тунелі» [6] і «Праця таями і краном» [13], 1913 р. «Будівельні крани» [2, С. 21], 1915 р. «Норми для розрахунку типових залізничних доріг водопостачання, дослідження та проектування останніх» [9], 1916 р. «Досвід оцінки робіт екскаваторами на будівництві східної частини Амурської залізниці» [11].

Наукові пошуки Віктора Опанасовича на даному етапі його наукової діяльності, чітко пов'язані з його професійною діяльністю. Працюючи на будівництві залізниці, у важких природних умовах, дослідник розглянув план будівництва підводних і підземних тунелів, при перетині малого Хінганського хребта та раціональності їх спорудження. З роботою на залізниці, пов'язана й інша піднята науковцем проблема, стосовно використання будівельних кранів та екскаваторів на будівництві і оцінка їх діяльності, оскільки інші ділянки Амурської залізниці, на відміну від її Східної частини, будувались без використання механічних машин, в тому числі кранів, подібна інновація із залученням до роботи парових механізмів, відразу привернула увагу молодого дослідника.

Ранній етап наукової творчості Віктора Опанасовича характеризується, декількома важливими рисами: багатогранністю наукових пошуків, без акцентування власної уваги лише на одній проблематиці, тісному зв'язку наукових робіт із професійною діяльністю, відкритістю до технічних інновацій. Саме ці основні принципи наукової діяльності, які проявив В. О. Добровольський на початку свого творчого шляху, вплинули на формування його, як одного із найвидатніших вітчизняних науковців в області машинобудування.

Список використаних джерел

1. Архів ОНПУ. – Ф. Р-126. – Оп. 24. – Спр. 514 (Особова справа В. О. Добровольського). – 10 арк. 2. Віктор Опанасович Добровольський / Бібліографічний покажчик, уклад. Ю. Т. Гнатюк, З. Х. Ісламгулова, І. А. Яковлева / Під. ред. К. І. Заблонський. – О.: Наука і техніка, 2004. – 45 с.

3. Гусарев В. С. Виктор Афанасьевич Доброльский Инженер педагог учитель / В. С. Гусарев. – Одесса, 2015. – 67 с. 4. Добровольский В. А. Детали машин. Теория, конструкция и расчёты : учеб. пособие для машиностроит. вузов / В. А. Добровольский. – М. : Машигиз, 1938. – 638 с. 5. Добровольский В. А. Современные паровые автомобили и тракторы / В. А. Добровольский. – Х: Гостехиздат Украины, 1936. – 227 с. 6. К вопросу о подводных тоннелях // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 16. – №7. – 1912. – С. 99-101. 7. Металл Монеля // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 15. – №5. – 1911. – С. 83-84. 8. Невязки во фланцах больших машин, их причина и устранение // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 15. – №12. – 1911. – С. 187-188. 9. Нормы для расчёта типовых железных дорожно водоснабжения, изыскание и проектирование последних // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 19. – 1915. 10. Определение сорта стали инструмента // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 15. – №6. – 1911. – С. 100-102. 11. Опыт оценки работ экскаваторами на постройке восточной части Амурской ж. – д. // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 20. – №7-14. 12. Прессовка изделий жидким стеклом // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 15. – №8. – 1911. – С. 132-134. 13. Работа с талями и краном // Изв. Юж.-Рус. О-ва Технологов. – Т. 16. – №5. – 1912. – С. 72-73.

М. М. Рогожа

ПОГЛЯДИ М.І. ГАВРИЛЕНКА НА УРБАНІЗАЦІЮ ХРЕБЕТНИХ ТВАРИН

Сприймаючи нинішній соціокультурний простір як суспільство постіндустріальне, є необхідність, принаймні, у частини соціуму, зрозуміти процеси та перспективи розвитку складних багатокomпонентних систем, якими бачаться сьгоднішні міста-мегаполіси та близькі до них поселення. Зрозуміти, спираючись на попередні дослідження рівнів органічного життя в них, рівнів взаємозв'язків, підпорядкованих систем і субсистем, у яких вид *Homo sapiens* з різних причин займає панівний стан.

Посилення інтересу наукової спільноти до науки та техніки в контексті розуміння її історії, сучасного стану та майбутнього неминуче стимулювало наукову думку, продукувало результати осмислення ситуації. Ще В.І. Вернадський зауважив, що з появою на історичній арені людини перевело біосферу в стан ноосфери. Він пов'язав це з розумовою діяльністю людини, яка перетворилася в геологічну силу небаченого рівня [1]. Не менш цікавими є думки київського природодослідника В. Межжеріна (1998) щодо перспектив подальшого розвитку людства [4].

У низці публікацій про урбосередовище слід окремо виділити працю М.І. Гавриленка, яка «показує ті зміни, котрі відбулися впродовж останніх 60 років у фауні хребетних на території, зайнятій містом Полтавою, а також вияснити складні взаємовідносини між самими хребетними, між ними і людиною – з іншої» [2, с. 3]. 60-річний досвід вивчення порушеного питання дав змогу вченому констатувати: «Урбанізація призвела до того, що окремі тварини перетворилися в захребетників і стали жити від праці людини, отримуючи від нього корм, або залежати від створених нею умов» [3, с. 3].

М.І. Гавриленко отримав ґрунтовну природознавчу підготовку в Харківському університеті, закінчив його в 1916 році, тому для аналізу середовища існування тварин в умовах міста виокремив наступні стадії: алеї вулиць; кладовища; сади та парки; левади та луки; пустирі та круті схили вулиць; ставки, ручаї та річки; будівлі та житла людини; розвалини.

У безпосередньому зв'язку зі стаціями Микола Іванович проаналізував основні класи хребетних тварин, за необхідності зупиняючись на характерних рисах окремих представників. Нами наведено кількісні результати аналізу, проведеного вченим. Так, указано види та проаналізовано середовище їхнього існування. Для: ссавців (проаналізовано 40 видів); птахів (154 види, виокремлено гніздуючих, пролітних, зимуючих, осілих, випадково залітних); плазунів (3 види); земноводних (10 видів); міногових (1 вид), риб (28 видів).

Згадана праця закінчується розширеним висновком, ґрунтованому на порівня-

льному аналізу:

- іхтіофауна, батрахофауна та герпетофауна щодо видового складу практично не змінилася, зменшилося лише кількість представників видів;

- найбільш помітні зміни відбулися в орнітофауні міста: перестали гнідитися 14 видів, 4 – гніздуватися достатньо рідко, ще 1 практично перестав гніздуватися. Замість них стали 4 нових види;

- з савців близький до зникнення 1 вид, 1 вид зник зовсім, власне з указаної вище кількості з міста зникло 4 види, оскільки про двох немає вичерпних відомостей. Істотно зменшилася чисельність всіх видів летучих мишей.

Факторами, які істотно вплинули на зміни видового складу хребетних тварин в умовах міста Полтави М.І. Гавриленко назвав наступні: 1) найбільш сильно вплинула на зменшення кількісного складу хребетних тварин відбудова міста, зникли руїни, які давали прилисток птахам і дрібним ссавцям; 2) погодно-кліматичні умови, особливо суворі зими 1952, 1953 та 1956 років, коли в місті вимерзло багато старих дерев, дупла та відстала кора яких давали прихисток летучим мишам і птахам-дуплогніздникам, а крони були місцем гніздування граків; 3) дрібні птахи перейшли гніздуватися до шпаківень та інших штучних споруд; 4) денні хижі птахи, які до війни гніздувалися в місті, у зв'язку зі зменшенням кількості особин птахів і миловидних гризунів, перестали виводити пташенят, лише окремі вили совиних ще збереглися, але не чисельні.

Варто нагадати, що своїм змістом і думками праця М.І. Гавриленка близька до аналітичного дослідження М.В. Шарлеманя «Зміна орнітофауни лісів околиць Києва за останні 50 років» (1960), котра показала трансформацію орнітокомплексу околиць Києва за вказаний період [5].

У підсумку варто підкреслити, що погляди М.І. Гавриленка на процеси урбанізацію хребетних тварин знаходяться у взаємозв'язку науковими поглядами інших вчених і бачаться причинно-обумовленими

Список використаних джерел

1. Вернадский В.И. Из истории идей / В.И. Вернадский. – М.: Типо-литография Т-ва И.Н. Кушнерова, 1912. – 18 с. 2. Гавриленко Н.И. Позвоночные животные и урбанизация их в условиях города Полтавы / Н.М. Гавриленко. – Харьков: изд-во Харьк. ун-та, 1970. – 140 с. 3. Гавриленко Н.И. Там само. 4. Межжерин В.А. Цивилизация и ноосфера. Книга 3. Пульсирующая биосфера В.А. Межжерин. – К., 1998. – 120 с. 5. Шарлемань М.В. Зміна орнітофауни лісів околиць Києва за останні 50 років / М.В. Шарлемань.

І. С. Мініна

ДІЯЛЬНІСТЬ С. М. ЯМПОЛЬСЬКОГО НА ПОСАДІ ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКИ АН УРСР (1967-1970 рр.)

Стефан Михайлович Ямпольський (1906-1998 рр.) – видатний український вчений, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук України.

Перші кроки у науці Стефан Михайлович зробив ще у Харківському інженерно-економічному інституті, у якому майбутній науковець отримав вищу освіту, закінчив аспірантуру та захистив дисертацію. З 1938 р. був обраний директором Харківського інженерно-економічного інституту, де пропрацював до 1941 р. [3, с. 52] З 1 квітня 1944 р. вченого було призначено ректором Львівського політехнічного інституту, де він пропрацював до 1956 р. [4, с.19] У 1957 – 1965 рр. займав посаду ректора Одеського політехнічного інституту [1, арк. 20], де підготував докторську дисертацію, яку захистив у 1961 р. [6, с. 733].

У 1965 р. С. М. Ямпольського назначили на посаду виконуючого обов'язки директора Інституту економіки АН УРСР. Високий рівень наукових праць і неабиякі

здібності досвідченого організатора науки дали всі підстави Загальним зборам Академії наук УРСР у 1967 р. вибрати Стефана Михайловича директором Інституту економіки АН УРСР. У цьому ж році він був обраний дійсним членом (академіком) Академії наук України [5, с.21]. Під його керівництвом колектив інституту та його відділення провели значну роботу з підвищення теоретичного рівня наукових досліджень в області економіки.

У др. п. 60-х рр. ХХ ст. Інститут на чолі з Ямпольським провів значну роботу з підвищення теоретичного рівня наукових досліджень у сфері економіки, зосередившись на обраному науковому напрямі – дослідженні економічних проблем науково-технічного прогресу. Саме цей період став початком перетворення Інституту в центр теоретичних й народногосподарських економічних досліджень України. Вперше в історії цього наукового закладу з 1965 р. його економічні дослідження орієнтуються на експерименти, що проводяться у господарській практиці, зокрема при розробці питань вдосконалення планування й матеріального стимулювання на підприємствах різноманітних галузей промисловості, також питань оптимального співвідношення накоплення й споживання у господарствах [7, с.11].

Як вчений із загостреним почуттям нового та потягом до молоді С. М. Ямпольський здійснив принципову реорганізацію відділів Інституту за проблемними напрямками. Переборюючи певну адміністративну інерцію та спротив деяких поважних ветеранів установи, Стефан Михайлович значно посилив перспективний процес оновлення керівного складу секторів та відділів з орієнтацією на молоді кадри. Замість галузевих відділів були організовані ряд нових структурних підрозділів за найбільш актуальними напрямками економічних досліджень. Зокрема, у 1966 р. були створені відділи: міжгалузевих комплексних проблем, теоретичних проблем управління народним господарством, проблеми фінансів та кредитів, проблем світової економіки, на базі якої у 1972 р. був організований Інститут соціальних та економічних проблем закордонних країн, економіки та наукової організації праці, координації науково-дослідницьких робіт з економічних проблем. У 1967 р. було створено відділ проблем демографічного розвитку УРСР, а у 1968 р. – відділи проблем господарського розрахунку та економічного стимулювання виробництва, кількісного виміру й аналізу науково-технічного прогресу, загальних економічних проблем науково-технічного прогресу [7, с.12]. Безпосереднє керівництво двома останніми відділами здійснював Стефан Михайлович. Також академіку вдалося створити досить потужні автономні відділення Інституту в Харкові (1965 р.) та Одесі (1970 р.) [2, с.389].

Дирекція інституту, яку очолював Ямпольський, велику увагу приділяла посиленню методологічної роботи, розвитку застосування економічно-математичних методів, розширенню та укріпленню творчих взаємозв'язків інституту з Інститутом економіки АН СРСР, Держпланом УРСР, міністерствами, підприємствами. Розширенню та зміцненню наукового потенціалу центру економічної науки в Україні сприяло функціонування регіональних відділень в складі Інституту економіки АН України [7, с.12]. Це започаткувало створення та формування в республіці організаційно-координаційної структури, подальший розвиток якої став важливим фактором зміцнення оперативних зв'язків академічної науки з практикою, а також з вищих освітніх закладів з наукою. Подальший розвиток цих регіональних відділень Інституту економіки АН УРСР виявився досить продуктивним не лише для економічної регіоналістики, але й для всієї економічної науки України. Про це свідчить перетворення колишніх регіональних відділень в окремі інститути, які нині входять до складу НАН України.

Діяльність Стефана Михайловича на посаді директора Інституту економіки АН УРСР сприяла активному розвитку та розбудові цієї наукової установи. Все це сприяло утвердженню іміджу Інституту економіки як провідної в Україні економічної науково-дослідної установи та підвищенню його впливу на формування нау-

кового простору всієї країни.

Список використаних джерел

1. Архів ОНПУ. – Ф. Р-126. – Оп. 12. – Спр. 412 (Особова справа С.М. Ямпольського). – 20 арк.
2. Дерев'янкін Т. І. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906-1998) / Т. І. Дерев'янкін, В. С. Стещенко // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. Наук. Праць. – Вип. 39-40. – К., 2007. – С. 388-391.
3. Михайличенко Д. Ю. Нариси з історії Харківського національного економічного університету / Михайличенко Д. Ю., Єрмаченко В. Є., Сахно О. А. – Харків: ІНЖЕК, 2005. – 326 с.
4. Національний університет «Львівська політехніка» / [Ред. Колегія: Ю. Я. Бобало, А. Г. Завгородній, В. А. Павлиш та ін.]. – К, 2008. – 57 с.
5. Сухотеріна Л. І. Відомий український економіст Стефан Михайлович Ямпольський (1906-1998) / Л. І. Сухотеріна // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. – 2012. – Вип. 55. – С. 19-25.
6. Ямпольський Стефан Михайлович // Історія Академії наук УРСР / [Під ред. Патон Б. Є. (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 733-734.
7. Ямпольський Стефан Михайлович / Вступ. ст. Н. Г. Чумаченко, Ю.Н. Пахомов, Н. С. Герасимчук, С. В. Козаченко / Библиограф. указатель, сост. И. Н. Мирянова / [Редколлегия: Сытник К. М., Тронько П. Т., Бабичев Ф. С. и др.]. – К.: Наук. думка, 1986. – 76 с.

И. Ю. Стеценко, Х. Г. Гамзаева

АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛЮМИНЕСЦЕНТНОЙ МИКРОСКОПИИ

Некоторые вещества под воздействием энергии возбуждения способны излучать свечение – это называется явлением люминесценции. Для исследования объектов, обладающих данным свойством, используют люминесцентные микроскопы – они находят применение в таких областях наук, как биология, цитология, генетика, иммунология и многих других для исследования различных люминесцирующих материалов. Кроме этого, подобное оборудование активно используется для диагностических исследований вирусных, бактериальных и других антигенных инфекций.

Люминесцентная микроскопия – это оптическое исследование микрообъектов, окрашенных специальными красителями (флюорохромами), испускающими свечение при воздействии ультрафиолетовыми лучами. Для люминесцентной микроскопии применяются специальные оптические устройства и микроскопы, основной частью которых является источник ультрафиолетовых лучей и система фильтров к нему [2].

Люминесцентный микроскоп снабжен мощным источником освещения с большой поверхностной яркостью, максимум излучения которого находится в коротковолновой области видимого спектра, системой светофильтров, а также интерференционной светоделительной пластинкой, применяемой при возбуждении люминесценции падающим светом. Эта система возбуждения люминесценции падающим светом через opak – иллюминатор имеет ряд преимуществ:

1) интерференционная светоделительная пластинка с нанесёнными на неё слоями диэлектриков избирательно отражает на препарат более 90% света, возбуждающего люминесценцию, и почти полностью пропускает более длинноволновый свет люминесценции, что позволяет увеличить яркость люминесценции;

2) объектив микроскопа служит одновременно конденсором осветительной системы; поэтому при использовании высокоапертурных иммерсионных объективов с большим увеличением освещённость препарата и соответственно яркость люминесценции возрастают пропорционально четвёртой степени апертуры объектива;

3) люминесцентную микроскопию можно сочетать с фазово-контрастной и интерференционной при освещении снизу через конденсор микроскопа.[2]

Источниками освещения для люминесцентного микроскопа чаще являются ртутно-кварцевые лампы сверхвысокого давления, а также лампы накаливания: ксеноновые и кварцево-галогенные. [1]

Для возбуждения люминесценции при люминесцентной микроскопии обычно используют длинноволновую ультрафиолетовую, сине-фиолетовую, а иногда и зе-

лѐную область спектра, в люминесцентном микроскопе применяют обычно стеклянную оптику и обычные предметные и покровные стѐкла, пропускающие излучение в этой части спектра и не обладающие собственной люминесценцией. Иммерсионные и заключающие среды также должны соответствовать этим требованиям. В качестве заключающих сред для препаратов могут быть использованы буферный раствор глицерина, а также нелюминесцирующие полимеры (полистирол, поливиниловый спирт) [1].

Основным красителем является флюорохром, как правило, флюоресцируют по-разному в зависимости от химического состава структур, с которыми они взаимодействуют. Некоторые из них обладают сродством к определенным клеточным структурам. Например, акридиновый оранжевый краситель окрашивает нуклеопротеиды клетки, аурамин – воскоподобное вещество, содержащееся в микобактериях. Некоторые микрообъекты не требуют предварительной окраски флюорохромами и изучаются с помощью люминесцентной микроскопии без окраски [3].

Люминесцентные микроскопы имеют немало достоинств. Среди основных **преимуществ** можно выделить: 1) Исследования прозрачных, непрозрачных и темных объектов. 2) Возможность получения контрастных изображений поверхностей исследуемых объектов на фоне темного цвета.

Но так же имеются **отрицательные моменты**: 1) свечение наблюдается лишь в 50% случаев микроспории и не наблюдается при трихофитии; 2) возможны как ложноположительные, так и ложноотрицательные результаты, поэтому необходимо дополнительно проводить микроскопическое исследование.

Особое значение в люминесцентной микроскопии придается люминесцентно-иммунологическим методам, основанным на применении люминесцентно меченых специфических сывороток (антител). Метчиком чаще служит флюорохром изотиоцианат флюоресцеина. Получаемый комплекс «антитело-флюорохром» позволяет использовать этот метод для экспресс-диагностики для быстрого обнаружения, идентифицировать и локализовать даже ничтожные количества соответствующих антигенов, в том числе вирусов, риккетсий, бактерий на фоне посторонней микрофлоры, а также выявлять специфические белки, ферменты, полисахариды в клетках и тканях. Наряду с визуальными наблюдениями и фотографированием, все шире применяется объективная регистрация интенсивности, спектров и выхода люминесценции [3].

Список использованных источников

1. Ремизов А.Н. *Медицинская и биологическая физика*. Москва, изд. «Высшая школа», 1996.
2. *Большая медицинская энциклопедия*, Москва, изд. «Советская энциклопедия», 1980. Т.13., гл. ред. Б.В. Петровский.
3. *Медицинская микробиология, вирусология и иммунология* /Под. ред. В. П. Широбокова. -Винница: Новая Книга, 2010.

А. С. Чулков

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МИКРОБИОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ ТУБЕРКУЛЕЗА В БОРЬБЕ ПРОТИВ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ И СМЕРТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Развитие медицинской техники идет в направлении расширения видимых границ, проникновение в микроструктуры, упрощение и автоматизация рутинных процедур, интеграция интеллекта человека с мощными компьютерными системами. В наши дни это актуально, так как окружающая среда с ее компонентами способна оказывать губительное влияние на организм человека. Как частный случай такого воздействия, рассмотрим влияние микроорганизмов, а именно микобактерий туберкулеза (*Mycobacterium tuberculosis*, МБТ), чтобы продемонстрировать значимость технического прогресса в микробиологической диагностике.

Следы костного ТБ были обнаружены на скелете человека, жившего в каменном веке, а также в мумифицированных трупах египтян (3000-4000 лет до н. э.).

В 1882 году в Германии Роберт Кох после 17 лет работы в лаборатории открыл возбудителя туберкулёза, которого назвали бациллой Коха [2].

В 1882–1884 годах Ф.Циль и Ф.Нельсен предложили эффективный метод окраски кислотоустойчивых микобактерий туберкулёза. Палочки, устойчивые к кислоте и спирту, окрашиваются в красный цвет, все остальные микроорганизмы – в синий. Если в окрашенном мазке содержится не менее 5 микобактерий в одном поле зрения (принято смотреть 100 полей), вероятность инфицирования очень высока. Сейчас также используют люминесцентную микроскопию [2].

Для бактериологического метода исследования производят посевы на питательные среды. Золотым стандартом является яичная среда Левенштейна-Йенсена, содержащая глицерин, который необходим для роста бактерий. Чувствительность метода от 100 кл/мл.

Следует отметить, что этими методами диагностики пользуются и сегодня, но такая особенность МБТ, как медленный рост культуры (результаты посевов ждут до 90 дней) задерживает постановку диагноза. Также если учесть то, что путь передачи инфекции воздушно-капельный, увеличивается угроза распространения инфекции. Поэтому возникла необходимость создания условий для ускоренного роста бактерий. Для этого изобрели автоматизированную систему MGIT (*Mycobacteria Growth Indicating Tube*), которая позволяет получить результаты уже через 7-14 дней. Чувствительность метода от 30 кл/мл. Культивируют микроорганизмы в специальных пробирках с жидкой питательной средой (*Middlebrook-7H9*) вместе с добавками роста MGIT Growth Supplement и смесь антибактериальных препаратов. Регистрацию роста микроорганизмов осуществляют оптически. В ее основе лежит флюоресценция, возникающая при потреблении кислорода микобактериями в процессе роста. Кислородозависимый флюорохромный краситель содержится на дне пробирки и покрыт слоем силикона. Размножение микобактерий приводит к снижению концентрации кислорода, что вызывает усиление флюоресценции, которая становится видимой при облучении и автоматически регистрируется фотодатчиками, встроенными в прибор ВАСТЕС, откуда данные переносятся в компьютер [4].

Для оценки противотуберкулезного иммунитета в Украине используют туберкулинодиагностику. Для проверки сенсibilизации организма проводят пробу Манту. Ранее использовали при этом альт-туберкулин, но большое количество ложноотрицательных результатов вынудило заменить его на PPD-туберкулин (утвержден в 2006 году), который является очищенной белковой фракцией продуктов роста и лизиса МБТ, что значительно увеличило точность диагностики. Для подтверждения наличия клеточного иммунитета на месте введения формируется папула определенного диаметра (от 5 мм. до 15 мм.) и тогда проба считается положительной. В случае отсутствия папулы необходимо провести ревакцинацию [4].

Новым аналогом пробы Манту является диаскинтест (действующее вещество – белок с антигенами туберкулезной палочки), широкое использование которого началось в 2008 году. Данная методика отличается высокой чувствительностью и избирательностью, что позволяет определить активность возбудителя в организме. Это необходимо в связи с появлением в последние годы мультирезистентных штаммов ТБ, то есть возбудитель становится невосприимчивым к лечению, которое раньше давало положительный эффект. Благодаря диаскинтесту возможно определить, становится ли больному лучше после проведения терапии [1].

Технический прогресс также отразился на качестве рентгенологических и рентгенографических методов обследования. Доза облучения стала ниже, пропускная способность увеличилась, повысилась практичность и мобильность методов. Благодаря компьютерным базам данных информация кодируется для ускорения постановки диагноза.

Переворотом в микробиологической диагностике ТБ в 2014 году стал квантиферон-тест (QuantiFERON-TBGold). Он превосходит все вышеперечисленные кожные пробы и заключается в анализе крови, где определяется специфический гамма-интерферон, вырабатываемый лимфоцитами только при туберкулезной инфекции. Преимущество теста в том, что он не реагирует на БЦЖ, не имеет противопоказаний (рост аллергических реакция на пробу Манту у детей) и обладает чувствительностью на 88%. Единственным минусом метода является то, что законодательством Украины он не подтвержден и приобрести его можно только за собственный счет [4].

Самым надежным среди существующих методов диагностики является T-SPOT тест, который используется с 2016 года. Он чувствителен на 95% и даже определяет латентные формы ТБ, не оказывает побочных эффектов, разрешен для беременных. На данный момент во всем мире этот тест не дал ни одного ложного результата.

Статистика ВОЗ демонстрирует глобализацию проблемы ТБ. В 2014 году 10,6 миллиона человек заболели и 1,7 миллиона умерли от этой болезни, из которых 140 000 – дети. ТБ является одной из основных причин смерти людей с ВИЧ: в 2015 году каждый третий случай смерти среди ВИЧ-инфицированных людей был вызван туберкулезом. В 2014 году у 480 000 людей в мире развился ТБ с множественной лекарственной устойчивостью (МЛУ-ТБ). По оценкам, 43 миллиона человеческих жизней было спасено с 2000 по 2014 год благодаря диагностике и лечению туберкулеза [3].

Благодаря достижениям науки и техники в современном мире, основанных на исторических открытиях, удалось спасти миллионы жизней. Диагностика шагнула вперед, что позволяет быстро и качественно распознать болезнь и начать ее лечение. Но это не решает проблемы смертности населения из-за мультирезистентности бактерий к антибиотикам, что предоставляет возможность создания новых противотуберкулезных лечебных и профилактических препаратов.

Список использованных источников

1. Барбова А. И. *Современные подходы к диагностике мультирезистентного туберкулеза // ГУ «Национальный институт фтизиатрии и пульмонологии им. Ф. Г. Яновского НАМН Украины»*, 2016 – 29 с. 2. Ширококов В. П. *Медицинская микробиология, вирусология и эпидемиология.* - Винница, 2011- 447 с. 3. <http://www.who.int/en/> (Сайт ВОЗ). 4. *The international journal of Tuberculosis and lungs disease – Paris, 3 october – 30 november, 2014 – 559 p.*

С. Д. Гапochenko , С. С. Ткаченко, Т. І. Храмова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФІЗИКИ В ЕПОХУ РЕНЕСАНСУ

Методологічні принципи відіграють роль регулятора в розвитку знання і окреслюють шлях до деякого його ідеалу, але тільки у тому випадку, якщо вони об'єднані в деяку систему, яку можна визначити як методологію. Методологія фізичної теорії і самої фізики як цілого – наука про фундаментальні принципи фізики, що визначають її структуру і розвиток.

В Древній Греції сформувався дедуктивний метод пізнання Всесвіту, який панував у натурфілософії аж до початку епохи Ренесансу, коли ідеї античних філософів не просто отримали подальший розвиток, але істотно збагатилися за змістом. В епоху Відродження фактично були закладені методологічні основи сучасного природознавства. У цьому контексті є доцільним простежити в загальних, найбільш значимих рисах формування нового розуміння навколишнього світу, мети наукового пізнання і шляхів її досягнення.

На перший план у ренесансних філософів виходить проблема істинності знання.

Одним з яскравих представників Ренесансу є Н. Кузанський [2], який дав обґрунтування необхідності введення кількісних методів для точнішого пізнання законів

природи. Природа, в його розумінні, результат мистецтва божественного майстра, який створює усе за допомогою геометрії, арифметики і музики. Бог, будучи необмеженою можливістю усього суцього, містить в собі в «згорнутому» виді усе різноманіття природного і людського світу. Досягнення істини філософ розумів як процес все більшого поглиблення пізнання на шляху до недосяжного абсолюту. А саме це поглиблення означає з'ясування все більш великої цілісності, бо «ціле світиться в усіх своїх частинах» («Про гру в кулю», [2, 42]). У його космології одним з ключових моментів є твердження, що «Машина світу (Machina Mundi) як би має свій центр всюди, а своє коло ніде, бо бог є коло і центр, оскільки він скрізь і ніде» («Про вчене незнання», [2, II, 12, 162]). Фактично в цьому твердженні знаходяться витoki принципу відносності, сформульованого пізніше Г. Галілеєм.

Леонардо да Вінчі, який по праву вважається піонером сучасного природознавства, теоретично обґрунтував необхідність органічної єдності експерименту і його математичного осмислення. Підкреслюючи, що «мудрість є дочкою досвіду» [1, с.9], він вважав, що досвід складає мінімальну умову істинності. Гранична конкретність істини може бути досягнута шляхом активного, цілеспрямованого досвіду, або експерименту. Проте стихійне експериментування саме по собі ще не достатній шлях досягнення достовірної істинності, бо «природа повна незліченних причин, які ніколи не були в досвіді» [1, с.11]. Звідси витикає необхідність теорії для його осмислення. Під наукою він розумів, головним чином, математику – тільки вона здатна надати результатам експериментування повну достовірність і однозначність.

Наступний етап – геліоцентрична система Н. Коперника, що прийшла на зміну геоцентричній системі Арістотеля-Птолемея, яка складала світоглядне ядро натурфілософії з античних часів. Ключовим моментом у теорії Коперника є усвідомлення відносного характеру руху: перенесення тіла відліку із Землі на Сонце дозволяло значно спростити складні нерівномірні рухи планет і Сонця на тлі зоряного неба. Проте його модель побудована відповідно до естетичного ідеалу античності: планети рівномірно рухаються по кругових орбітах. Тому його схема, хоча і простіша за схему Птолемея, містить також ексцентричні орбіти і епіцикли.

Єдність планетарної системи у дусі піфагорійської гармонії сфер отримала строго наукове формулювання в роботах І. Кеплера. Узявши за основу п'ять платонових тіл, він побудував за їх допомогою систему з шести сфер і знайшов, що цим сферам відповідають радіуси орбіт відомих планет. Проте, надалі під тиском численних астрономічних вимірів, виконаних ним і Тихо Браге, він був вимушений замінити кругові орбіти планет на еліптичні (перший закон Кеплера). Значення відкриття Кеплера важко переоцінити, бо воно спричиняло за собою відмову від естетичного ідеалу, яким керувалася астрономія з часів Птолемея. У пошуках містичної математичної гармонії світу, Кеплер відкрив три великі закони, що керують рухом планет Сонячної системи, які надалі І. Ньютон зв'язав законом всесвітнього тяжіння із земними рухами.

Джордано Бруно, спираючись на космологію Н. Кузанського, переосмислив систему Коперника. Одна з центральних ідей його філософії – ідея множинності світів. Інфініська космологія Бруно зрівнювала Землю з усіма іншими планетами Сонячної системи, а останню – з усіма незліченими зоряними системами. Натурфілософською основою такого зрівнювання стало його переконання у фізичній однорідності земного і небесного.

Мислителі Ренесансу і Нового часу (найбільш видатні з них Г. Галілей, Р. Декарт і Б. Паскаль) – Титани, на плечах яких постає велична і елегантна будівля класичної механіки, споруджена І. Ньютоном. Класична механіка – перша кількісна теорія Великого об'єднання, що об'єднала земні і небесні рухи.

Список використаних джерел

1. Да Винчи Л. *Избранные естественно-научные произведения*. М.: Мысль, 1955. 2. Кузанский Н. *Сочинения*. в 2-х т. Т.2. - М.: Мысль, 1979,

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ МИКРОСКОПИИ: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Электронный микроскоп (ЭМ) – прибор, позволяющий получать изображение объектов с максимальным увеличением до 10^6 раз, благодаря использованию, в отличие от оптического микроскопа, вместо светового потока пучка электронов с энергиями 200 эВ – 400 кэВ и более (например, просвечивающие электронные микроскопы высокого разрешения с ускоряющим напряжением 1 МВ) [4].

Разрешающая способность электронного микроскопа в 1000–10000 раз превосходит разрешение традиционного светового микроскопа и для лучших современных приборов может быть меньше одного ангстрема. Для получения изображения в электронном микроскопе используются специальные магнитные линзы, управляющие движением электронов в колонне прибора при помощи магнитного поля [1].

Электронный микроскоп перевернут «вверх дном» по сравнению со световым микроскопом. Излучение подается на образец сверху, а изображение формируется внизу. Электронная микроскопия использует для «просвечивания» морфологических объектов пучок электронов. Пучок электронов испускается электронной пушкой в условиях высокого вакуума и ускоряющего напряжения. Далее этот пучок фокусируется при помощи электромагнитов (электромагнитные линзы). Сфокусированный пучок направляется на изучаемый объект, имеющий структуры с различной электронной плотностью. Пройдя через объект, пучок электронов падает на люминесцирующий экран, на котором и создает плоскостное изображение структур объекта. Это изображение может быть сфотографировано [3].

Используя электронный микроскоп, можно изучить тонкое внутреннее строение клеток и межклеточных структур. Сканирующие, или растровые, микроскопы позволяют увидеть трехмерное изображение объекта, его поверхность. Принцип работы растрового электронного микроскопа заключается в том, что пучок электронов последовательно движется по поверхности гистологического объекта, на которую предварительно напылено твердое вещество. Под действием пучка электронов выбиваются вторичные электроны, которые регистрируются телевизионным экраном. Так последовательно «высвечивается» (сканируется) вся поверхность гистологического объекта.

Высоковольтная трансмиссионная электронная микроскопия за счет увеличения ускоряющего напряжения обеспечивает огромную скорость движения электронов. Благодаря этому они значительно глубже, чем при обычной трансмиссионной микроскопии, проникают в изучаемый объект. Высоковольтный микроскоп дает высокую разрешающую способность и позволяет изучать срезы до нескольких микрометров толщиной [2].

Основным преимуществом сканирующего электронного микроскопа это способность визуализировать сравнительно большую область образца, способность исследовать массивные мишени (а не только тонкие пленки), а также разнообразие аналитических методов, позволяющих измерять фундаментальные характеристики материала мишени. В зависимости от конкретного прибора и параметров эксперимента, может быть получено разрешение от десятков до единиц нанометров.

К недостаткам можно отнести то, что электронные микроскопы дороги в производстве и обслуживании, но общая и эксплуатационная стоимость конфокального оптического микроскопа сравнима с базовыми электронными микроскопами. Микроскопы высокого разрешения должны содержаться в стабильных (без вибраций) помещениях и без внешних электромагнитных полей [4].

В большинстве случаев образцы должны наблюдаться под вакуумом, так как молекулы атмосферы иначе будут рассеивать электроны.

Электронные микроскопы нашли свое применение во многих отраслях человеческой деятельности. Их используют при создании микросхем, кристаллов для процессоров, при получении нанотехнологических материалов. Такие приборы используют для анализа дефектов конструкционных материалов, с их помощью также исследуют структуру металла. В медицине и биологии такие приборы используют в вирусологии, токсикологии, томографии. На базе обычных электронных микроскопов создаются более совершенные приборы с другими возможностями [3].

Список использованных источников

1. Борисов Л.Б. «Медицинская микробиология, вирусология и иммунология». Учебник для студентов мед. ВУЗов, 1994. 2. Хабаров Б., Куликов Г., Парамонов А. Техническая диагностика и ремонт бытовой радиоэлектронной аппаратуры. – Мн.: Издательство: Горячая Линия – Телеком, 2004. – 376 с. 3. Дэвидсон Г. Поиск неисправностей и ремонт электронной аппаратуры без схем. 2-е издание. М. Издательство: ДМК Пресс. 2005, - 544 с. 4. Коротяев А.И. «Медицинская микробиология, вирусология и иммунология», 1998.

В. В. Серпенінов, А. В. Олійник

ПРОБИОТИК: МОДНИЙ МІФ ЧИ КЛЮЧ ДО ЗДОРОВ'Я?

Пробіотики - клас мікроорганізмів і речовин мікробного та іншого походження, що використовуються в терапевтичних цілях, а також харчові продукти і біологічно активні добавки, що містять живі мікрокультури. Термін пробіотик виник в 1989 році. «Про» означає «за», «біотик» - значить життя [4]. Більшість пробіотиків - бактерії, ідентичні тим, які містяться в грудному молоці матері. Прийом подібних активних комплексів нормалізує роботу мікрофлори кишечника, покращує процес травлення, допомагає виробленню потрібних організму ферментів, зміцнює імунітет.

Застосування з пробіотиків є сьогодні перспективним інноваційним напрямком і в косметології. Регулярно з'являються нові засоби догляду за шкірою, що містять пробіотичні культури. Але для чого потрібні такі засоби?

Проведені дослідження живих пробіотиків у пацієнтів із запальним захворюванням шкіри, яке викликається змінами волосяного фолікула і сальної залози (акне), показують, що пробіотики допомагають зменшити кількість вогнищ запалення [1]. При безпосередньому нанесенні пробіотиків на шкіру, формується захисний шар, що запобігає зростанню патогенних бактерій - збудників вугрової висипки. В певних дослідженнях доведена висока ефективність таких мікроорганізмів, як: лактобацили (*Lactobacillus rhamnosus*), ацидофільні палички (*Lactobacillus acidophilus*) і біфідобактерії (*Bifidobacterium longum*) [2].

Пробіотики можуть допомогти контролювати загострення хронічних рецидивуючих захворювань шкіри обличчя (розоцеа) і пом'якшити симптоми вугрової хвороби. Пробіотичні екстракти в поєднанні з лікуванням здатні зменшити почервоніння при різних формах розацеа, а також поліпшити і зміцнити захисний бар'єр шкіри, щоб зменшити такі симптоми як печіння і сухість [3].

Спеціаліст Американської академії дерматології, професор клінічної дерматології, доктор медицини Уїтні Боу підтверджує благотворний ефект дії пробіотиків на шкіру в своїй статті «Probiotics: What They Are and What They Can Do for You» [5]. За даними її випробувань, стан шкіри, схильної до акне або розацеа, поліпшується при щоденному застосуванні пробіотиків, що дає підстави доповнити традиційну терапію цих захворювань корисними бактеріями. В Україні на сьогоднішній день дослідження пробіотиків в косметології дуже слабо розвинуті і тому наші дерматологи та косметологи доки не можуть рекомендувати їх в якості медикаментозних або профілактичних препаратів.

Деякі речовини, що виробляються пробіотиками, мають антимікробні властивості та подібно антибіотикам можуть допомогти в боротьбі з патогенними мікро-

організмами, що викликають запалення. Щоб визначити, які з пробіотиків виділяють антимікробні речовини, у світі проводяться спеціальні дослідження з метою їх включення до складу косметичних виробів у найближчому майбутньому.

У косметичці пробіотики також використовують заради анти вікового ефекту. Знайдено підтвердження того, що пробіотики допомагають синтезувати колаген в дермі - ключовий білок в шкірі, що впливає на її текстуру і тонус. Збільшення кількості корисних бактерій допомагає краще зволожувати шкіру, зменшити пошкодження від ультрафіолетового випромінювання і уповільнити формування тонких ліній і зморшок.

Практичні лікарі доки не готові назвати пробіотики антивіковим засобом нового покоління і вважають, що їх омолоджуючий ефект ще недостатньо вивчений. При цьому, необхідно зазначити, що косметика, заснована на пробіотиках, корисна лише при індивідуальному підборі бактерій для кожного пацієнта.

Щоб поліпшити стан шкіри, косметологи пропонують використовувати засоби не тільки з пробіотиками, а й з так званими пребіотиками. Це речовини і субстрати, при наявності яких мікроорганізми відчують себе особливо комфортно і захищають свого «господаря» - людину. До них відносяться вітаміни групи В, різноманітні мікроелементи, молочний цукор (лактоза) і молочна кислота, D-пантенол. Їх досить часто вводять до складу кремів і активних сироваток для догляду за шкірою обличчя і тіла, а також у пінки і гелі для інтимної гігієни.

Таким чином можна відзначити, що пробіотики знайшли своє призначення, як в практичній медицині, так і в косметології. На нашу думку ця тема дуже актуальна на сьогоднішній день, тому що дія пробіотиків на шкіру до кінця досі не вивчена і дослідження продовжуються у різних країнах світу.

Список використаних джерел

1. Бакстон П. Дерматология. – М.: «Издательство БИНОМ», 2005. - С. 69-73. 2. Атлас по медицинской микробиологии, вирусологии и иммунологии / Под ред. А. А. Воробьева, А. С. Быкова. – М.: Медицинское информационное агентство, 2003. – С. 70. 3. Кубанова А. А. Дерматовенерология. - М.: ДЭКС-Пресс, 2010. - С. 387-390. 4. Микробиология: учеб. пособие / В. В. Лысак. – Минск: БГУ, 2007. - С. 15-16. 5. Bowe W. «Probiotics: What They Are and What They Can Do for You» // Journal «Self», 2012. – 5 p.

А. А. Анісімова, І. В. Шутка

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТУБЕРКУЛЬОЗУ

Туберкульоз відомий людству ще з доісторичних часів. Проблема туберкульозу понад 20 років залишається актуальною для України. У 2014 р. наша країна вперше ввійшла до п'яти країн світу з найвищим тягарем мультирезистентного туберкульозу (МР ТБ) [1]. І хоч на проблему звернули увагу, все одно ще не вдалося подолати епідемію та захистити сотні тисяч громадян. Причин багато: це і невчасне виявлення хвороби, і відсутність належного лікування, і просто небажання хворих лікуватися в медичних закладах. За даними ДУ «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами МОЗ України» та ДЗ «Центр медичної статистики МОЗ України» у 2015 р. захворюваність на туберкульоз, що включає нові випадки та рецидиви, серед усього населення України становила 70,5 на 100 тис. населення (2014 р. – 71,2).

Своєчасна лабораторна діагностика відіграє важливу роль у збереженні здоров'я та життя пацієнтів. Якщо подивитися в історичному аспекті, то в Україні і всьому світі протягом тривалого часу золотим стандартом діагностики туберкульозу був культуральний метод виділення мікобактерій туберкульозу (МБТ) на щільному середовищі Левенштейна-Йенсена. Цей високочутливий метод, що дозволяє виявляти МБТ за наявності в 1 мл досліджуваного матеріалу 100 мікроорганізмів. Недоліком методу є те, що зріст мікобактерій спостерігається лише через 4-10 тиж-

нів (МБТ належить до мікроорганізмів, що повільно розмножуються й ростуть). У разі відсутності росту через 10 тижнів посів вважається негативним, і пробірки видаляють. За позитивного результату проводять тест медикаментозної чутливості, результат якого оцінюють ще через 6 тижнів. Отже, діагностувати резистентність МБТ до протитуберкульозних препаратів можна було в кращому випадку через 10 тижнів. Усе це перешкоджало призначенню правильного лікування, що, у свою чергу, призвело до поширення хіміорезистентних форм туберкульозу.

З огляду на значну тривалість терміну отримання результату культурального дослідження скринінговим методом виявлення туберкульозу в усьому світі стало дослідження мазка мокротиння методом мікроскопії за Цілем-Нільсеном. У 1884р. бактеріологи Ф. Ціль і Ф. Нільсен винайшли спосіб фарбування МБТ, використавши їх природну властивість стійкості до дії кислот та спирту, зумовлену їх морфологічним складом. Цей метод і донині є основним для швидкого виявлення туберкульозу. Отже, за допомогою методу мікроскопії мазка виявляють кислотостійкі бактерії (КСБ), переважна більшість із яких є МБТ (у виняткових випадках це можуть бути мікобактерії не туберкульозного комплексу). Якщо в пофарбованому мазку міститься не менше 5 КСБ в одному полі зору, ймовірність висіву мікобактерій дуже висока. Щоб виявити КСБ методом мікроскопії, кількість МБТ в 1 мл досліджуваного матеріалу має становити від 5 до 10 тис. Перевагою цього методу є швидкість (2-3 год) і невисока вартість. Жоден з існуючих сучасних методів діагностики не може поки що витіснити мікроскопію за показником «вартість ефективність». Метод застосовують як для діагностики туберкульозу, так і для визначення ефективності лікування. Кількість КСБ в мазку (або колоній у пробірці при культуральному методі дослідження) у процесі антимікобактеріальної терапії є орієнтовним показником її ефективності або непрямим свідченням розвитку стійкості мікобактерій до антимікобактеріальних препаратів. Стрімке поширення мультирезистентного туберкульозу спонукало світову наукову спільноту до розробки прискорених методів мікробіологічної діагностики туберкульозу, заснованих на культуральних дослідженнях з використанням рідких середовищ, які докорінно змінили підходи до ведення пацієнтів з туберкульозом. Тривалість дослідження скоротилася до 1- 3 тижнів.

У 1998 році був повністю розшифрований геном *M. Tuberculosis* [2]. Розшифрування геному МБТ стало основою для розвитку й розробки молекулярно-генетичних методів діагностики туберкульозу. Виділення специфічних для геному *M. tuberculosis* нуклеотидних послідовностей ДНК використовують при ПЛР виявленні збудника в різних видах діагностичного матеріалу.

Скорочення термінів виявлення збудника, видової ідентифікації і визначення медикаментозної резистентності мікобактерій стало можливим за рахунок застосування в лабораторній практиці молекулярно-генетичних методів. Їх використання в діагностиці туберкульозу дозволяє в найкоротші терміни (декілька годин) встановити резистентність МБТ до протитуберкульозних препаратів при госпіталізації хворого у стаціонар, виявляти мікобактерії не туберкульозного комплексу, призначати правильне лікування із самого початку, що підвищує ефективність терапії, запобігає поширенню штамів мікобактерій, резистентних до лікарських засобів. Основою молекулярно-генетичних методів діагностики туберкульозу є полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР), що набула значного поширення для виявлення різних інфекційних агентів, у тому числі мікобактерій. Тести ампліфікації нуклеїнових кислот дозволяють встановити дуже невелику кількість мікроорганізмів.

Метод дає змогу виявити збудника навіть за наявності лише десятків чи сотень мікроорганізмів у 1 мл досліджуваного матеріалу. Принцип методу ПЛР полягає в ампліфікації - багаторазовому збільшенні ділянок специфічної послідовності ДНК мікобактерій у пробірковому мікрооб'ємі, що дозволяє здійснити детекцію існуючими методами. Тести ампліфікації швидкі й безпечні. Перевагами методу є його

висока специфічність (98-100%), швидкість (результат за 2,5-3,5 години), висока чутливість у пацієнтів з позитивним мазком мокротиння (понад 95%), можливість проведення дослідження будь-яких біологічних матеріалів. До недоліків методу належать складність інтерпретації результатів (потребує спеціальної підготовки), висока вартість, низька чутливість у хворих з негативним мазком мокротиння (60-70%). Саме складність інтерпретації результатів стала обмеженням до його широкого впровадження в клінічну практику [2]. В 2010 році був запропонований новий метод, що базується на ПЛР із використанням праймерів, що мічені біотином, для ампліфікації фрагмента генів, які пов'язані з медикаментозною резистентністю.

Розшифрування мутацій і встановлення резистентності до протитуберкульозних препаратів здійснюються за допомогою комп'ютера. Переваги цього методу полягають насамперед у простоті технічного виконання (може бути застосований у звичайних лабораторіях), швидкості (результат із зразка у разі позитивного мазка мокротиння або з культури отримують через 4-5 год), безпечності, високій специфічності (99%), високій чутливості при позитивному мазку мокротиння (до 98%), економічності (потрібна мінімальна кількість обладнання [4, с.35]. До недоліків методу належать недостатня чутливість при негативних мазках мокротиння, висока вартість дослідження й необхідність трьох додаткових приміщень для проведення аналізу. Тому на сьогодні рекомендовано виконувати дослідження тільки у хворих із позитивним мазком мокротиння та з груп ризику щодо мультирезистентного туберкульозу незалежно від результатів бактеріоскопії[4, с.35].

Висновки. Одночасне використання молекулярно-генетичного й культурального методів дослідження сприятиме швидкому встановленню діагнозу, правильній інтерпретації результатів для визначення клінічного значення виявлених мутацій, відповідальних за резистентність до протитуберкульозних препаратів, ізоляції пацієнта і своєчасному початку лікування, дозволить покращити клінічний результат і підвищити економічність терапії.

Список використаних джерел

1. *Стандарти діагностики і лікування туберкульозу: Методичні рекомендації / Інститут фтизіатрії і пульмонології імені Ф.Г.Яновського – Київ, 2004. – 67 с.*
2. *Фещенко Ю. І Сучасні методи діагностики, лікування і профілактики туберкульозу/ Ю.І.Фещенко, В.М.Мельник. – 3.: Здоров'я, 2002. – 904 с.*
3. *Покровский В.И. Медицинская микробиология /В.И Покровский, О.К. Поздиев. - М. : Гэотар-Медиа, 1999.*
4. *Фещенко Ю.І. Сучасні методи діагностики туберкульозу. / Фещенко Ю.І Черенько С.О // Здоров'я України. -2013.- №4. -С.34 -35.*

С. Л. Лушня

ФОТОМЕТРИЧНИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

У сучасній практиці лікаря ортопеда-травматолога часто бувають клінічні ситуації коли виникає необхідність динамічного контролю або спостереження за станом опорно-рухового апарату пацієнта, уточнити біомеханічні особливості досліджуваного сегмента ОДА або реєструвати антропометричні показники з науковою метою для аналізу результатів лікування або течії вікової кістково-суглобової трансформації.

Найбільш поширеними способами такого моніторингу традиційно є ортопедичний огляд і рентгенографія.

В інформаційну епоху, стрімкого розвитку цифрових комп'ютерних технологій і пристроїв, розвиваються і все більше звертають на себе увагу, як лікарів так і пацієнтів, комп'ютерні методи діагностики і моніторингу ортопедичних показників.

Одним з очевидних переваг даних методик є - відсутність променевого наван-

таження на організм.

Найцікавішими з комп'ютерних методів нам представляються: механометричний, сканометричний, тензометричний і фотометричний метод [1]. У свої дослідженнях ми застосовували фотометричний апаратно-програмний метод.

У даній технології є можливість реєстрації досліджуваного сегмента за допомогою цифрових фотокамер, що застосовуються в одних і тих же умовах (рівень, відстань, контрастність і т.д.) і обробка даних програмними засобами в базу яких занесені ортопедичні та розрахункові математичні показники [1].

Лікар коригує установку розрахункових точок на всіх знімках, комп'ютер розраховує показники. Отримані результати об'єднуються в лист висновка і по ньому будується діагноз.

Діагностика легко здійсненна, не несе променевого навантаження, показники підтверджені математичними даними, що дозволяє діагностувати патологію і проводити достовірне динамічне спостереження.

Вся інформація також залишається в базі і при повторному тестуванні через пів року-рік, навіть якщо пацієнтом загублені дані попереднього тестування, результати повторної діагностики порівнюються з первинними або попередніми.

Комп'ютерна фотометрія найкращим чином підходить для динамічного спостереження патології, так як всі показники виходять в цифрах, а також діагностика не має патологічного впливу на організм пацієнта (непроменевий метод). Також цей метод є доступним і економічним.

Уніфікованість даної технології дозволяє використовувати її в роботі ортопеда для топографії, вимірювань і корекцією тіла людини.

Підводячи підсумки можемо відзначити, що на сьогоднішній день комп'ютерні діагностичні технології розвинені і можуть знаходити застосування: при аналізі стану біомеханіки і моніторингу патологічної та вікової трансформації опорно-рухового апарату. Особливо зручно реєструвати і аналізувати показники деформації гомілковостопного суглоба, осьові деформації колінного суглоба, укорочення, деформації склепінь стопи, кут відхилення I пальця стопи.

Список використаних джерел

1. Лушня С.Л. Компьютерная диагностика на аппаратно-программном комплексе «Плантовизор» при оценке статико-динамической функции нижних конечностей. /Збірник наукових робіт «Новини і перспективи медичної науки». 15-17 квітня 2015 р, м.Дніпропетровськ, с. 119.

С. В. Павлова, А. Е. Волков

МЕТОД ИНВАРИАНТНОГО УПРАВЛЕНИЯ КОНФЛИКТНЫМИ СИТУАЦИЯМИ ВОЗДУШНЫХ СУДОВ

Обеспечение безопасности полетов в значительной мере связано с решением задачи предупреждения столкновений самолетов в воздухе. По данным статистики США, большинство столкновений самолетов происходит на малых высотах, на трассах, проходящих вне радиолокационного поля, а также на границах взаимодействующих систем. При этом, как правило, столкновения происходят в простых метеоусловиях. Анализ опасных сближений самолетов показывает, что число зафиксированных случаев сближений быстро увеличивается с ростом интенсивности воздушного движения.

Разрешение конфликтов воздушных судов (ВС) – актуальная задача в вопросах безопасности полетов. Объединяя в себе черты математической теории управления, теории игр и оптимизации и используя для своего описания аппарат дифференциальных, интегральных и функционально-дифференциальных уравнений, конфликтно-управляемые процессы имеют важное значение для принятия решений в сложных ситуациях взаимодействия движимых объектов, таких как, самолет.

Конфликтные ситуации (КС) представляют собой событие, которое соответствует фактическому или прогнозируемому нарушению норм обеспечения эшелонирования ВС в пространстве и при отсутствии соответствующих действий со стороны пилотов или органов управления воздушным движением (УВД) может привести к катастрофической ситуации – столкновению ВС.

В настоящее время для предупреждения столкновений считается технически и экономически целесообразным дополнить систему УВД специальной бортовой системой предупреждения столкновений самолетов в воздухе, способной автономно, независимо от системы УВД, обеспечить безопасное расхождение самолетов в случае возникновения угрозы столкновения.

Бортовые системы предупреждения столкновений ВС по принципу действия являются радиотехническими системами, осуществляющими измерение взаимных координат и параметров движения объектов, находящихся в окружающем пространстве, расчет вероятности возникновения угрозы столкновения и обмен информацией для формирования взаимно-координированных команд на маневры уклонения.

Однако даже с помощью высокоэффективных и высоконадежных современных систем предупреждения столкновений невозможно обеспечить необходимую безопасность полета. Дело в том, что до сих пор часть земной поверхности не охвачена зоной действия таких систем, а кроме того, существующие системы не позволяют надежно контролировать полеты на малых высотах и в труднодоступных для наблюдения районах земного шара.

Алгоритм решения конфликтных ситуаций ВС должен синтезировать рекомендации, в условиях наличия обнаруженных конфликтов, которые должны обеспечить, в общем случае, пространственный маневр уклонения с целью предотвращения возможного опасного сближения ВС, а после разрешения конфликта – обеспечить возвращение ВС на плановую траекторию и ее дальнейшее выдерживание. При этом в процессе синтезирования рекомендаций по выполнению маневра должны учитываться критерии оптимальности.

Метод инвариантного управления конфликтными ситуациями. Решение конфликтной ситуации заключается в определении для каждого конфликтующего самолета таких траекторий, которые бы обеспечивали отсутствие пересечений со всеми другими самолетами из множества на интервале времени. В данной работе предлагается метод разрешения конфликтных ситуаций самолетов с использованием теории инвариантности, суть которого заключается в том что: для существования решения конфликтной ситуации самолетов в некоторой области необходимо и достаточно, чтобы для параметра управления динамическим процессом изменения инвариантного состояния конфликтной ситуации возможно было выбрать такое значение, которое обеспечит существование функции Ляпунова для нашей замкнутой системы.

Предлагаемый в работе метод в автоматическом режиме определяет местоположение воздушных кораблей, получает данные об их курсе, высоте и скорости, оценивает вероятность пересечения траекторий движения и в случае угрозы возможного столкновения оперативно выдает корректирующие сигналы для параметров движения воздушных судов. Оценка вероятностей, работа корректирующих алгоритмов, определение самолета по критерию «важности», которому необходимо внести изменения в движение происходит как в диспетчерских центрах, так и на борту ВС.

Для обеспечения реализации этого метода был разработан алгоритм, направленный на определение самолета, который будет выполнять маневр уклонения, а также определение типа и характеристик самого маневра, который обеспечит гарантированное расхождение самолетов. Алгоритм направлен на расчет областей управляемости конфликтующих самолетов.

По количеству параметров сравнения выбирается самолет, который будет вы-

полнять маневр уклонения в определенной плоскости, затем сравнивается суммарное количество параметров областей управляемости в обеих плоскостях каждого самолета. После сравнения выбирается самолет, который будет выполнять маневр уклонения по наименьшему значению затрат энергии для выполнения этого маневра.

Реализация данного подхода была верифицирована с помощью компьютерного моделирования. Результаты моделирования показывают, что заявленный алгоритм позволяет разрешать сложные конфликтные ситуации с несколькими самолетами в масштабе реального времени с обеспечением гарантированного уровня безопасности. На рис. 1 показаны результаты моделирования угрозы столкновения четырех самолетов на высоте около 7000 метров. Результаты показывают, что обеспечивается успешное расхождение самолетов. При этом соблюдается утвержденные нормы эшелонирования самолетов (рис. 2), а именно соблюдается нормативная дистанция между самолетами в процессе расхождения.

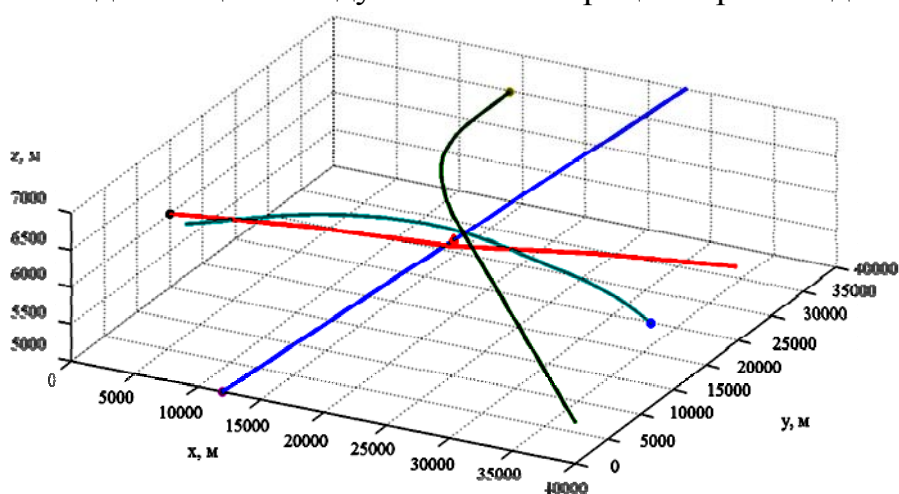

Рис. 1. Результаты моделирования угрозы столкновения четырех самолетов

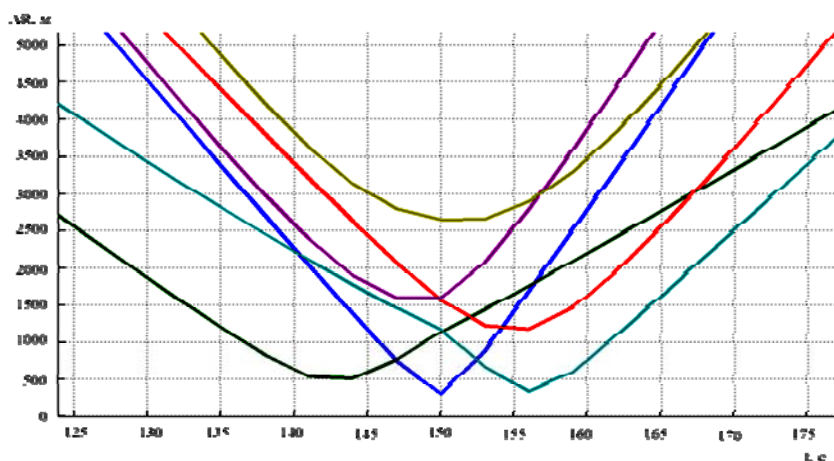

Рис. 2. Соблюдение утвержденных норм эшелонирования

Соответственно, можно сделать вывод, что для повышения безопасности полетов в авиации стоит вопрос разработки системы управления конфликтными ситуациями, которая будет основана на инвариантных и адаптивных технологиях и теориях, и будет предназначена для гарантированного разрешения и предотвращения возможных конфликтных ситуаций воздушных судов. Кроме того, предлагаемый метод позволит:

1. Более адекватно учитывать динамику полета при прогнозировании траектории на участках наиболее опасного сближения самолетов с помощью учета корреляционных зависимостей (движение самолета является управляемым процессом,

поэтому параметры траектории его полета коррелированы во времени), что позволит получить более достоверный прогноз траектории полета.

2. Предлагаемый метод решения конфликтной ситуации описывает как линейные и стационарные случаи, так и динамические нелинейные процессы.

3. При прогнозировании случайного процесса основными факторами, влияющими на неопределенность будущего положения самолета, считаются ошибки учета ветра и его изменчивость, навигационные ошибки, ошибки пилотирования и системы управления полетом, непредвиденные перепланировки маршрута полета. Соответственно, это вызывает вопрос о внесении в модель конфликтно-управляемого процесса не только детерминированной, но и стохастической неопределенности, что выполнено в предлагаемом в этой работе методе.

4. В данном методе предложено использование теории инвариантности и соответствия искомого решения глобальному оптимуму по отклоняемой траектории.

5. Предлагаемый метод аналитически учитывает погрешности в определении текущего состояния ВС; неопределенности в модели поведения ВС на прогнозируемом интервале времени.

А. Г. Сердюк, Д. А. Григоренко, I. В. Жерносекова

МИКРОБНЫЕ ФЕРМЕНТЫ И ИХ ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ В МЕДИЦИНЕ

Протекание процессов обмена веществ в организме определяется действием ферментов – биологических катализаторов белковой природы. Они ускоряют химические реакции и сами при этом не расходуются. Развитие болезни чаще всего связано с наследственной недостаточностью или полным отсутствием синтеза одного из ферментов в организме больного [7]. Не трудно представить огромную роль ферментных систем или отдельных ферментов, нарушение регуляции активности и синтеза которых приводит к формированию или развитию патологического процесса. Синтез микроорганизмами различных ферментов определяет их биохимические свойства. Известно, что в оптимальных условиях ферментный состав любого микроорганизма является достаточно постоянным признаком, однако различные виды микроорганизмов отличаются друг от друга по способности синтезировать эндо- и экзоферменты [10]. Поэтому изучение микробных ферментов является актуальным вопросом в плане их дифференциации и практического применения.

Целью работы являлось проанализировать современную научную литературу посвященную вопросам о синтезе ферментов микроорганизмами, а также практического их применения в медицине.

Ферменты микробной клетки локализуются в основном в цитоплазме, цитоплазматической мембране и клеточной оболочке. Микроорганизмы могут синтезировать самые разнообразные ферменты, относящиеся к шести известным классам: оксиредуктазы, трансферазы, гидролазы, лиазы, изомеразы, лигазы.

Характерным свойством ферментов является специфичность действия, т. е. каждый фермент реагирует с определенным химическим соединением или катализирует одну или несколько близких химических реакций. Например, фермент лактаза расщепляет лактозу, мальтаза - мальтозу. Активность ферментов зависит от температуры среды, pH и других факторов. Для многих патогенных микроорганизмов оптимальное значение pH 7,2-7,4, а оптимальная температура находится в пределах 37-50° С [10].

Ферменты микроорганизмов классифицируются на экзоферменты и эндоферменты. Экзоферменты, выделяясь во внешнюю среду, расщепляют макромолекулы питательных веществ до более простых соединений, которые могут быть усвоены микробной клеткой. В результате этих реакций белки расщепляются на пеп-

тиды и аминокислоты, жиры - на жирные кислоты и глицерин, углеводы - на дисахариды и моносахариды. Распад белков вызывают ферменты протеазы, жиров - липазы, углеводов - карбогидразы.

У микроорганизмов различают также конститутивные и индуктивные ферменты. Конститутивные ферменты постоянно синтезируются в микробной клетке независимо от условий существования. Это в основном ферменты клеточного обмена: протеазы, липазы, карбогидразы и др. Индуктивные (адаптивные) ферменты синтезируются в клетке только под влиянием соответствующего субстрата, находящегося в питательной среде и тогда микроорганизм вынужден его усваивать.

Ферменты бактериального происхождения (стрептокиназа, стрептодорназа) обладают выраженным коллагенолитическим действием, но применение их затруднено из-за сложности получения и очистки [8].

Среди этой группы выражено некролитическое действие у травазы, которая содержит высокоочищенные фильтраты *Bacillus subtilis* [8]. Траваза – фермент протеазы – расщепляет межклеточное вещество, тем самым разрывая связи между клетками. Вследствие чего происходит отшелушивание мертвых клеток. Вместе с этим траваза способствует улучшению впитывания веществ, уменьшающих выработку пигмента меланина.

Субтилизин (*subtilisin*) - фермент класса гидролаз, катализирующий гидролиз белков и пептидов, а также сложных эфиров и амидов N-защищенных аминокислот, более эффективный в отличие от папаина, так как разрушает больше различных белковых связей. Этот фермент вырабатывают бактерии *B. subtilis* и родственные им бактерии в процессе брожения.

В последнее время широко применяется энзимный пилинг - это поверхностный пилинг, при котором в качестве активного вещества выступают не кислоты, а ферменты [8].

Механизм действия ферментов. Роговой слой эпидермиса содержит протеолитические ферменты (протеазы) класса гидролаз, которые регулируют скорость течения химических реакций в тканях и принимают активное участие в процессах обновления эпидермиса за счет расщепления белков до пептидов и аминокислот (подобное расщепление осуществляют также и микробные протеазы). Протеазы эпидермиса отвечают за дифференциацию кератиноцитов, образование и разрушение десмосом, за формирование липидного цемента в частности керамидов. В результате процессов старения снижается активность протеаз, что ведет в свою очередь к потере влаги, снижению скорости образования и обновления структурных частей клеток эпидермиса. Таким образом верхний роговой слой утолщается, накапливаются кожное сало на поверхности кожи, рельеф становится неровным, а цвет тусклым и серым. Протеолитические ферменты, входящие в состав энзимного пилинга, ослабляют сцепление корнеоцитов за счет разрушения структурных химических связей десмосом и тем самым облегчают отшелушивание роговых чешуек, а также непосредственно расщепляют кератин (кожный белок). Учитывая то, что препараты микробных протеаз осуществляют гидролиз белков, они также могут быть использованы в косметологии для борьбы с процессами старения кожи. Действие ферментативного пилинга не распространяется дальше рогового слоя эпидермиса, так как размер и заряд энзимов препятствует их дальнейшему проникновению в кожу [9].

Протеазы наиболее активны при pH 5,0 - 5,5 (слабо-кислый), также в коже находятся антипротеазы, которые воздействуют на ферменты пилингового состава, изменяя или подавляя их активность. При этом пилинговые энзимы могут вступать с ними в связь, образуя соединения, обладающие протеолитическим действием. В этом случае они становятся невосприимчивы к другим белковым ингибиторам и могут продолжать свою активность [6].

Ферменты, также, могут высвобождать газы, нечистоты и другие загрязнения из кожи. Этот тип лечения может привести к более здоровому виду кожи, повы-

шається тонус, вирівнюється рельєф.

Протеази бактеріального походження використовуються в хірургії [5] при ліченні гнійних захворювань м'яких тканин, кісток (при остеомиелітах і гнійних артритів), легких і плеври, при туберкульозі [1]. Однією з важливих областей застосування протеїназ є термічні опіки. Местна ензимотерапія при глибоких опіках дозволяє знизити летальність в токсемічному періоді, прискорити очищення і заживлення рани, в більшості випадків уникнути пересадки шкіри [5]. Ферментна терапія ефективна в травматології і ортопедії, вона сприяє скороченню термінів лікування переломів, вивихів, розтягнень зв'язок, розривів м'язів [3,5]. Дуже широко в ортопедичній клініці для лікування рубців різного походження, контрактур і т. д. застосовується гіалуронідаза. Активно ензимотерапія використовується в отоларингології для лікування дифтерії, тонзиліту, ларингіту, отиту і т. д. [2]. В стоматологічній практиці протеази є багатообіцяючими в гнійній хірургії щелепно-лицьової області, в ліченні тканин пародонта [4].

Проаналізувавши дані літератури, нами було виявлено, що ферменти, синтезовані мікроорганізмами і вироблені на їх основі препарати, використовуються при патологіях шкіри і в випадках вікового синдрому; успішно застосовуються при ліченні тромболітичних захворювань, не викликаючи побічних ефектів.

Список использованных источников

1. Богуш Л. К., Шварцман Л. Я. Применение протеолитических ферментов при туберкулезе легких. М.: Медицина, 1970. 128 с.
2. Веремеенко К. Н. Ферменты протеолиза и их ингибиторы в медицинской практике. Киев: Здоровье, 1971. 216 с.
3. Вольф М., Рансбергер К. Лечение ферментами. М.: Мир, 1976. 231 с.
4. Данилевский Н. Ф., Хоменко Л. А. Применение ферментов в стоматологии. Киев: Здоровье, 1972, 188 с.
5. Стручков В. И., Григорян А. В., Гостинцев В. К. и др. Протеолитические ферменты в гнойной хирургии. М.: Медицина, 1970. 408 с.
6. <http://cosmetology-info.ru/616/Enzimnyy--fermentativnyy--piling/>.
7. <http://dendrit.ru/page/show/mnemonic/svoystva-i-klassifikaciya-fermentov>.
8. <http://golkom.ru/kme/21/3-295-3-1.html>.
9. <http://kochar.ru/krasota-i-zdorove/209-mozhet-kto-polzovatsya-enzimnym-pilingom.html>.
10. http://studopedia.ru/10_124218_fermenti-mo-konstitutivnie-i-adaptivnie-fermenti-ekzo--i-endo--fermenti-avtoliz-mikrobnih-kletok.html.

Л. П. Нагребельна

БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ НА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРОГАХ

Проблема забезпечення безпеки на автомобільному транспорті у будь-якій країні завжди розглядалася як одна із найголовніших.

Аналізуючи стан аварійності на дорогах країни, можна з великою вірогідністю зробити висновок про її науково-технічний розвиток і ставлення відповідних державних інституцій до життя і здоров'я своїх громадян. У сучасних умовах небувалих в історії соціально-економічних зрушень і прискоренні науково-технічного прогресу загострюється проблема взаємовідносин між людиною і автомобілем.

Виходячи з вищевказаного, основною метою даної доповіді є забезпечення безпеки людини на автомобільних дорогах України шляхом врахування дорожніх та технічних факторів.

Актуальність цього питання підтверджується тим, що сьогодні численні науково-дослідні центри, інститути шукають шляхи оптимізації проблеми *людина-техніка-природа* на рівні сучасних науково-технічних досягнень.

Так і на законодавчому рівні ця проблема є дуже актуальною. Прийнято чимало постанов, розпоряджень, законодавчих актів, в яких передбачено підвищення відповідальності міністерств і відомств, установ і організацій за виконання заходів щодо захисту життя та здоров'я людини і навколишнього середовища.

Основними серед яких є: «Закон України про дорожній рух» [1]; «Указ прези-

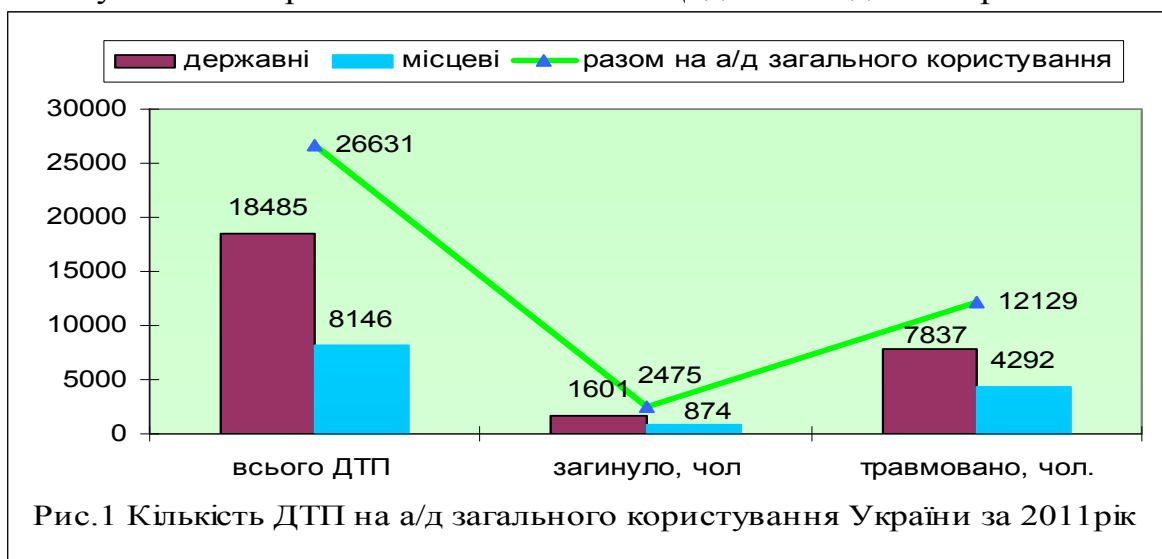
дента України про додаткові заходи щодо запобігання дорожньо-транспортним пригодам» [2].

Виходячи з цього переліку можна стверджувати, що безпека людини має стати в Україні державною політикою.

Проблема безпеки на автомобільному транспорті України час від часу стає об'єктом активного обговорення у засобах масової інформації та підвищеної активності з боку вищих посадових осіб держави, Державного департаменту ДАІ тощо.

За даними галузевої Базы даних обліку та аналізу дорожньо-транспортних пригод (ДТП), що розроблена Державним підприємством «Державним дорожнім науково-дослідним інститутом ім. М.П. Шульгіна», у 2011 р. в Україні на автомобільних дорогах загального користування було скоєно 26631 ДТП, в яких загинуло 2475 та травмовано 12129 осіб.

Звертаємо увагу на те, що на державних дорогах було скоєно 18485 ДТП, в яких загинуло 1601 та травмовано 7837 осіб, а на місцевих дорогах - 8146 ДТП, в яких загинуло 874 та травмовано 4292 особи. Ці дані наведено на рис.1.

Для зменшення аварійності, а особливо кількості загиблих осіб при русі автомобілів, потрібно звертати увагу на безпечну швидкість, адже це швидкість, за якої водій має змогу безпечно керувати транспортним засобом, та контролювати його рух у конкретних дорожніх умовах.

Також важливим показником будуть безпечний інтервал та безпечна дистанція.

Кількість загиблих у ДТП в Україні становить чималий відсоток у порівнянні з іншими країнами, а кількість автомобілів в Україні менша, ніж в інших країнах.

Важливим фактором, що впливає на безпеку руху є рівень автомобілізації населення. Він визначається якщо поділити число машин на число людей, що живуть в країні. Так у таблиці 2 і наведено рівень автомобілізації населення у різних країнах світу [3]

Таблиця 2 - Рівень автомобілізації населення у різних країнах світу

Країна	Кількість легкових авто	Населення, тис. чол.	Кількість легкових авто на 1000 чол.
Україна	7 003 000	46 205	151.56
Росія	30 000 000	142 499	210.53
Польща	12 400 000	38 157	324.97
США	135 400 000	295 507	458.20
Великобританія	27 765 000	58 531	474.36
Франція	30 100 000	61 647	488.26
Німеччина	46 247 000	82 599	559.90

З даних таблиці видно, що серед наведених країн Україна - країна з найнижчим числом легкових автомобілів на душу населення. У Росії цей показник вищий на 38%, а в сусідній Польщі - більш, ніж в два рази. Обрані для порівняння країни випереджають нас ще більше.

Автомобільний транспорт в сучасному світі не розкіш, а комфортний засіб пересування. Він має колосальне значення для задоволення соціально-економічних потреб людини, забезпечує динамічний розвиток промисловості, сільського господарства, торгівлі, медицини та багатьох інших сфер суспільного життя. Без нього неможливі перевезення, відпочинок і спілкування людей, неможлива стабільна робота органів влади, підприємств, установ, організацій.

Процес автомобілізації супроводжується деякими негативними процесами. Стрімке збільшення парку транспортних засобів і веде до збільшення рівня аварійності. Щодня на дорогах країни трапляються дорожньо-транспортні пригоди, в яких гинуть та зазнають тілесних ушкоджень люди. Величезна кількість дорожньо-транспортних пригод стала наслідком відставання дорожнього будівництва від темпів автомобілізації, тотального занепаду дорожнього господарства, конструктивних недоліків транспортних засобів, слабкої водійської підготовки, зниження правосвідомості учасників дорожнього руху. За загальним визнанням, дорожньо-транспортна аварійність набула масштабів загальнонаціонального лиха. Боротьба з нею вимагає єднання зусиль всіх інститутів громадянського суспільства, впровадження інноваційних методик і технологій, налагодження плідної міжнародної співпраці.

Останніми роками для зменшення аварійності робиться досить багато: проведено реформу законодавства України про дорожній рух, оновлено Правила дорожнього руху, посилено юридичну відповідальність за їх порушення, запроваджено обов'язкове цивільне страхування власників транспортних засобів, затверджено національну стратегію підвищення безпеки дорожнього руху. Але існуюча система забезпечення безпеки дорожнього руху далека від досконалості. Навіть при більш-менш ефективній роботі результати не є задовільними.

Як показує практика, недостатньо розробити хорошу концепцію, прийняти потрібні закони. Дуже важливо щоб була взаємоповага між водіями та пішоходами, щоб обидві сторони дотримувалися правил дорожнього руху.

Не слід забувати, що разом з людським фактором причиною більшості ДТП на а/д є технічне оснащення автомобілів. Паски та подушки безпеки, гальмівна система та інші технічні параметри. На все це потрібно звертати велику увагу і постійно контролювати їх справність.

Як висновок можна сказати, що для уникнення, або хоча б зменшення ДТП, потрібно дотримуватися таких рекомендацій: 1) не здійснювати обгін автомобіля в непризначеному місці; 2) не виїжджати на смугу зустрічного руху, якщо по ній рухається зустрічний автомобіль; 3) не пересікати розділювальні смуги, (адже розділювальна смуга не призначена для руху або стоянки транспортних засобів. За наявності на розділювальній смузі тротуару, по ньому дозволяється рух пішоходів); 4) не перешкоджати рух автомобілям, (адже перешкодою для руху може бути не рухомий об'єкт у межах смуги руху транспортного засобу або об'єкт, що рухається попутно в межах цієї смуги (за винятком транспортного засобу, що рухається на зустріч загальному потоку транспортних засобів) і змушує водія маневрувати або зменшувати швидкість аж до зупинки транспортного засобу); 5) зупинитися при появі на пішохідному переході пішохода, (пішохідний перехід позначається дорожніми знаками, дорожньою розміткою, пішохідними світлофорами).

Водій транспортного засобу, що наближається до нерегульованого пішохідного переходу, на якому перебувають пішоходи, повинен зменшувати швидкість, а в разі потреби зупинитися, щоб дати дорогу пішоходам, для яких може бути створена перешкода чи не безпека.

Автомобільні дороги, знаки, освітлення, технічне оснащення автомобілів, професіоналізм водіїв – це все повинно бути на вищому рівні і тоді можна говорити про безпечний рух автомобілів і безпеку людини. Адже, якщо дотримуватися цих простих рекомендацій, то ризик виникнення ДТП буде меншим.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дорожній рух» від 30.06.1993р. №3353-ХІІ.
2. Указ Президента України «Про невідкладні заходи із забезпечення дорожнього руху» (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента №556/2008 від 17.06.2008р.).
3. <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/02/21/316548/>.

И. Ю. Стеценко, Л. Г. Гамзаева

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФАЗОВО-КОНТРАСТНОЙ МИКРОСКОПИИ В МИКРОБИОЛОГИИ

Давайте рассмотрим фазово-контрастный метод микроскопии в микробиологии, и его значении.

Фазово-контрастный микроскоп – метод получения изображений в оптических микроскопах, при котором сдвиг фаз электромагнитной волны трансформируется в контраст интенсивности. Используется для получения изображений живых прозрачных микроорганизмов [4].

Впервые фазово-контрастный микроскоп был разработан в начале XX века Фрицем Цернике. Ученый разработал систему колец, которые были расположены в линзах объектива и конденсора. Новый ультрамикроскопический метод стал востребованным лишь после окончания войны и оказался настолько продуктивным и прогрессивным, что первооткрывателю, в 1953 году, была присуждена Нобелевская премия по физике [1].

Основное достоинство данного метода заключается в том, что при его помощи получают чрезвычайно контрастные изображения в светлом поле живых неокрашенных клеток и тканей. Но при прохождении пучка света через неокрашенный объект изменяется лишь фаза колебания световой волны, что не воспринимается человеческим глазом. Сущность фазово-контрастного метода заключается в преобразовании фазовых смещений светловых волн, которые образуются при прохождении через полупрозрачные элементы препарата в колебания с иной амплитудой [3].

Чтобы изображение стало контрастным необходимо превратить фазовые изменения световой волны в видимые амплитудные. Это достигается с помощью фазово-контрастного конденсора и фазового объектива [3].

Фазово-контрастный конденсор представляет собой обычный объектив с револьвером и набором кольцевых диафрагм для каждого объектива.

Фазовый объектив снабжен фазовой пластинкой, которую получают нанесением солей редкоземельных элементов на объектив. Изображение кольцевой диафрагмы совпадает с кольцом фазовой пластинки соответствующего объектива.

В зависимости от размера фазовых колец и способа их получения различают:

1. Положительный фазовый контраст, когда фазовое кольцо в объективе технологически получается путем травления, что вносит «опережение» в прямо прошедший свет, при этом изображение объекта с показателем преломления большим, чем у среды, получается темнее на более светлом фоне;

2. Отрицательный фазовый контраст, когда фазовое кольцо в объективе технологически получается путем нанесения на поверхность стекла тонкой пленки, что вносит «запаздывание» в прямо прошедший свет. При этом изображение объекта с показателем преломления большим, чем у среды, выглядит светлее окружающего темного фона [2].

Существенными недостатками фазово-контрастной микроскопии являются

наличие светящихся ореолов вокруг объектов. Фазово-контрастная микроскопия не увеличивает разрешающей способности микроскопа, но помогает выявить детали структуры живых бактерий, стадии их развития, изменения в них под действием различных агентов [3].

В основном фазово - контрастный микроскоп применяется в микробиологических и цитологических исследованиях - изучении различных видов живых микроорганизмов на различных стадиях жизненного цикла, в исследованиях структуры клеток (хромосомы, ядра, аппарат Гольджи) и при анализе изменений, вызванных различными химическими агентами [5].

Также широко используется фазово-контрастный микроскоп в клинических лабораториях при изучении осадков мочи, вагинальных выделений, эякулята, для счета и изучения рекулоцитов и кровяных пластинок, для исследования простейших и их цист, живых бактерий, процессов агглютинации, вирусов и вирусных тел, кроме того при исследовании материала биопсий.

Выводы. Таким образом, можно констатировать, что фазово-контрастная микроскопия является универсальным методом микроскопического анализа различных видов микроорганизмов и клинических образцов, в которых экспертное заключение может быть основано на морфологических деталях и особенностях препаратов. Этот метод дает возможность оператору работать с ярким, хорошо читаемым изображением, что снимает избыточное напряжение и позволяет избежать ошибок и используется для изучения нативных препаратов. Кроме того, существенно ускоряется проведение анализа за счет отсутствия подготовительных этапов, на результаты не влияют качество реагентов и их растворов, методики фиксации и окрашивания препаратов.

Список использованных источников

1. Борисов Л.Б., Козьмин-Соколов Б.Н., Фрейдлин И.С., Федоров З.Ф. Руководство к лабораторным занятиям по микробиологии /Под.ред.Л.Б.Борисова - 2-е изд. , - И. :Медицина 1984. - С.10-15. 2.Медицинская и санитарная микробиология :Учеб. пособие для студ. высш. мед. учеб. заведений /А.А.Воробьев , Ю.С.Кривошеин, В.П.Широбоков .- М. : Издательский центр «Академия» , 2003. 3.Медицинская микробиология, вирусология и иммунология /Под.ред. В.П.Широбокова.- Винница:Новая Книга , 2010 - с. 55-57. 4.Общая микробиология /Под.ред. Л.И.Кафарской , Н.С.Горячкиной - Москва , 2010 - с. 18-19. 5.Тимоков В.Д., Левашев В.С., Борисов Л.Б., Микробиология :Учебник - 2-е изд., перераб. и доп. - М.:Медицина, 1983. - С. 28-29.

С. В. Павлова, Д. А. Волошенюк

МЕТОД УПРАВЛЕНИЯ ПОСАДКОЙ САМОЛЕТА ПО КРИВОЛИНЕЙНЫМ ПРЕДЕЛЬНЫМ ТРАЕКТОРИЯМ

Современное состояние исследований в области определения условий безопасного захода воздушного судна на посадку характеризуется многообразием подходов к совершенствованию процедур управления воздушным движением (УВД) и ВС путем автоматизации действий специалистов по управлению полетами и экипажа ВС. Одним из путей повышения безопасности воздушного движения является создание систем поддержки принятия решений (СППР) для лиц участвующих в непосредственном УВД. Поэтому актуальным является решение научной задачи по разработке методов, моделей и средств информационной поддержки принятия решения для построения оптимальной посадочной траектории для дальнейшего повышения безопасности полетов ВС и улучшения экологических и экономических показателей использования авиационной техники (АТ).

Посадка ВС является наиболее ответственным и сложным этапом, который характеризуется изменением режима полета, психофизиологическими нагрузками и быстротечностью. Успешное решение задачи безопасного захода на посадку требует: четкого определения экипажами правил и порядка выполнения захода на по-

садку; оборудования аэродромов, площадок приземления специальными техническими системами; выработки методик, рекомендаций экипажам по использованию систем посадки, а так же действиям в особых случаях.

Интенсивность использования взлетно-посадочных полос аэродрома определяется числом взлетов и посадок в единицу времени [1, 3, 4]. В настоящее время этот показатель достигает уровня от 1 до 2 посадок и взлетов за минуту. Интервал движения воздушных судов определяется с учетом требований безопасности к пространственно-временному разделению самолетов [4].

Исследования, которые постоянно проводятся такими организациями, как Flight Safety Foundation (FSF), International Civil Aviation Organization (ICAO) и др. показывают, что этап выполнения посадки занимает по времени 4% от общего времени полета. Половина всех происшествий приходится именно на этот этап (рис. 1).

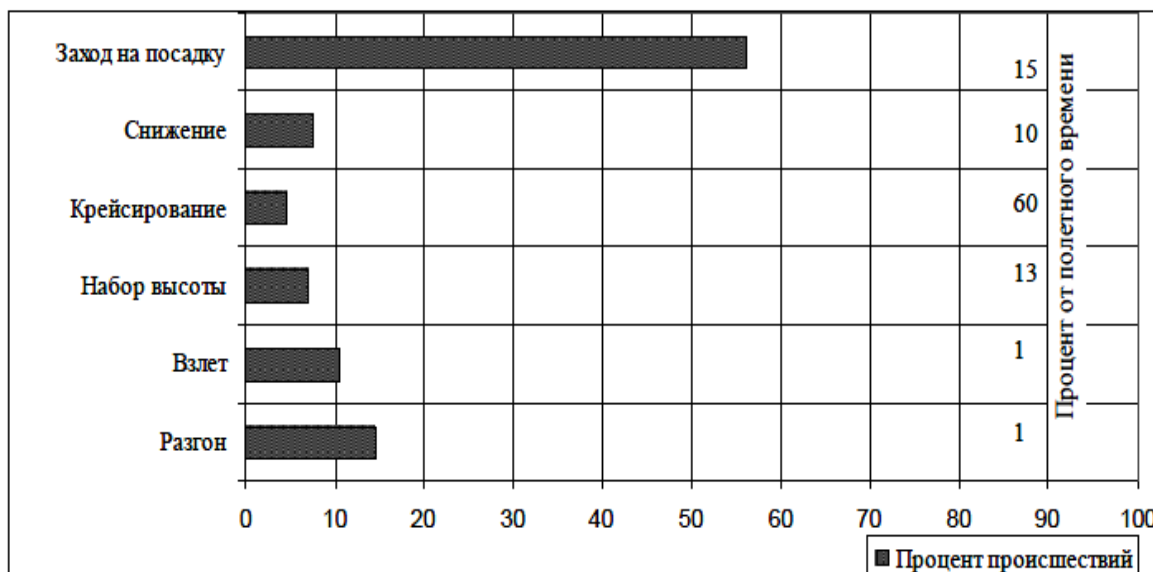

Рис. 1. График соотношения количества происшествий и полетного времени на различных этапах полета

Таким образом, показано, что актуальной остается задача совершенствования систем посадки и навигационного обеспечения летательных аппаратов с целью повышения безопасности полетов и расширения возможностей применения авиации в различных условиях.

Современный процесс посадки регионального/магистрального самолета. Посадка является завершающим этапом полёта и представляет собой замедленное движение самолета с высоты эшелона до полной остановки после пробега по земле. Посадка самолета, как правило, состоит из следующих этапов: снижения, планирования, выравнивания, выдерживания, приземления, пробега.

Посадка - сложный и ответственный маневр, завершающий полет. Ему предшествуют этап выхода к аэродрому и этап захода на посадку.

Для предпосадочного маневрирования ВС в районе аэродрома при выполнении захода на посадку выделяется участок воздушного пространства в вертикальной и горизонтальной плоскостях, сужающийся по мере уменьшения расстояния до взлетно-посадочной полосы (ВПП).

Присущие современным системам посадки ВС ограничения при метеорологическом минимуме ниже установленного и частоте посадок на ВПП препятствуют потребностям возрастающего объема воздушного движения. Временной интервал между садящимися и взлетающими ВС не может быть меньше определенного, так как при его сокращении радиолучи посадочных маяков могут быть искажены взлетающим ВС или ВС, находящимся на финальной стадии захода на посадку. Для исключения этого дистанция между садящимися ВС должна быть увеличена,

что, в свою очередь, приводит к снижению частоты посадок. В настоящее время ведущие авиакомпании сертифицированы для посадки своих ВС в условиях категории III, а это требует увеличения пропускной способности аэропортов, то есть снятия любых ограничений, препятствующих этому.

Соответственно, ставится задача создания в области авиационной индустрии системы, которая позволит: 1) количественно и качественно повысить уровень экологичности и экономичности полетов в авиации в целом; 2) существенно повысить уровень безопасности полетов; 3) разгрузить воздушную зону ожидания в районе аэропорта; 4) решить проблему перегрузки аэропортов интенсивностью воздушного движения; 5) повысить эффективность использования авиационной техники.

Суть заявленного метода. В основу разрабатываемой системы посадки положена идея объединения этапов снижения и планирования только в этап планирования с высоты эшелона до этапа выравнивания перед посадкой [2]. Предусматривается существенное сокращение дистанций и высоты этапов выравнивания и выдерживания.

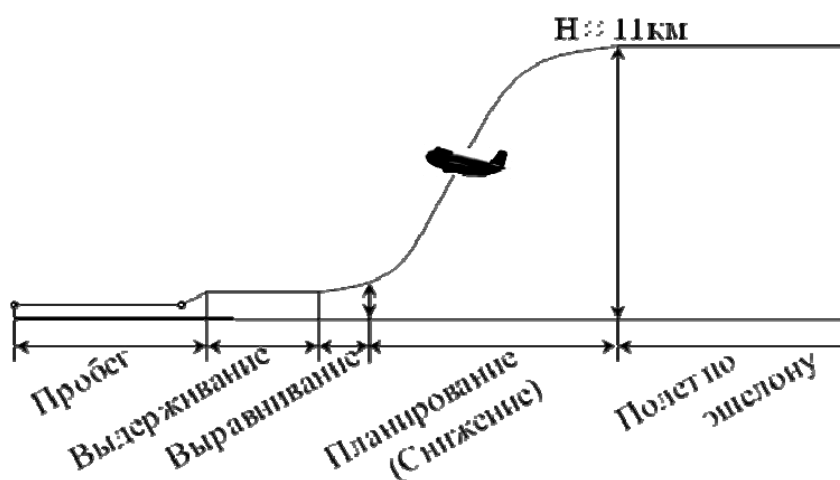

Рис. 2. Схема этапов посадки самолета по криволинейным предельным траекториям

Основной проблемой при разрабатываемой технологии посадки и планирования самолета является вопрос сохранения стабильной подъемной силы и, соответственно, обеспечения максимального уровня безопасности. Однако решение этой проблемы не вызывает сложностей благодаря современным возможностям воздушного корабля, а именно, большому разнообразию систем управления и корректировки аэродинамических характеристик: различные формы и площади крыла, изменяемая конфигурация крыла, динамическое изменение угла установки двигателей, системы элеронов, закрылок, предкрылок, интерцепторов, тормозных щитков и т.д.

Предлагаемый метод, основанный на автоматическом управлении посадкой самолета с максимальной точностью и безопасностью, направлен на повышение уровня экологичности за счет снижения вредных выбросов в атмосферу и снижения шумов. Использование в методе управления в масштабе реального времени дает возможность разгрузить напряженность пилотов на одном из самых трудных этапов полета – посадке. Заход на посадку по свободным траекториям с учетом особенностей каждого самолета позволит уменьшить нагрузку в аэропортах с большой интенсивностью движения, освободить дополнительные эшелоны, снять проблему «воздушных очередей» в зоне аэропорта.

Список использованных источников

1. Белгородский С. Л. Автоматизация управления посадкой самолета. - М.: Транспорт, 1972. – 352 с. 2. Павлов В.В., Волошенко Д.О., Волков О.С. «Концепция сетецентрического управления посадкой самолетов по свободным траекториям с технологией решения конфликтных ситуаций» // Кибернетика и вычислительная техника: Науковий журнал. Київ, 2014. Вип. №178. – С.

36-51. 3.Производство полетов воздушных судов. Дос 8168. OPS/611. Правила аэронавигационного обслуживания. Том I. Правила производства полетов. Издание пятое – 2006: www.aerohelp.ru/data/432/8168_v1_cons_ru.pdf. 4.Dirk Briskorn, Raik Stolletz. Aircraft landing problems with aircraft classes. www.optimization-online.org/DB/2010/05/2620.pdf - May 2010. - 23 p.

С. В. Павлова, Н. Н. Комар

ПОДХОД К РЕШЕНИЮ ЗАДАЧИ КОМПЕНСАЦИИ ВЛИЯНИЙ ОТКАЗОВ И ВНЕШНИХ ВОЗМУЩЕНИЙ НА ДИНАМИКУ ПОЛЕТА САМОЛЕТА

Применительно к движению самолёта рассматривается задача управления в условиях неопределённости, порождаемой неточным знанием параметров и характеристик объекта управления, воздействий внешней среды, а также возможными отказами в системах самолёта и повреждениями его конструкции.

Целесообразность применения методов обеспечения отказоустойчивости зависит от требований, предъявляемых к длительности процесса восстановления, от характера проявления отказа и от вызвавших его причин.

Решение задачи синтеза автоматических устройств управления углами ориентации самолета основывается на анализе уравнений абсолютной инвариантности, построенных для уравнений, описывающих динамику изменения углов ориентации самолета. Выбор такого подхода обусловлен его гибкостью.

Использование нелинейной теории инвариантности и автономности может быть с успехом применено к широкому классу систем автоматического управления от линейных с постоянными коэффициентами до нелинейных многомерных систем общего назначения. В частности для систем управления летательными аппаратами.

Особенностью законов управления с применением теории абсолютной инвариантности является то, что они обеспечивают выполнение абсолютной инвариантности на всех режимах работы нелинейных систем управления при произвольных начальных условиях.

При данном подходе вместе с синтезом автоматических устройств управления, решается задача реконфигурации системы управления для компенсации отказов органов управления. Имеется возможность решения задачи синтеза системы управления, которая бы позволяла реализовывать новые формы движения летательного аппарата (ЛА).

Негативные воздействия внешней среды приводят к ухудшению аэродинамических характеристик самолета и его энергетического запаса. Например, порыв ветра, действуя на ЛА, вызывает изменение воздушной скорости, угла атаки и угла скольжения, приводя к изменению аэродинамических нагрузок на конструкцию и к возникновению возмущённого движения ЛА. Для обеспечения комфорта пассажиров парирование такого возмущённого движения требует оперативного включения в работу максимального количества доступных аэродинамических поверхностей. Одинокный отказ в системе управления во время компенсации воздействия снижает энергетический запас ЛА путем уменьшения количества аэродинамических поверхностей, доступных для парирования возмущения. Это может привести к возникновению сложной ситуации в полете. В свою очередь полиотказ САУ в момент парирования влияния внешних возмущений может спровоцировать переход сложной ситуации в аварийную или катастрофическую. Полиотказ - комбинации двух и более различных отказов в разных контурах САУ, например, одновременный отказ двигателя и поверхностей управления или элементов механизации крыла.

При решении задачи компенсации влияния внешних возмущений и отказов в системе управления самолетом необходимо учитывать энергетическую избыточность современных ЛА и полностью использовать ее. Энергетическая избыточ-

ність – запас мощностей, который может быть использован в тяжёлых условиях эксплуатации или при старении изделия.

Для обеспечения безопасности полетов в нештатных ситуациях, связанных с непреднамеренным выходом параметров полета самолета за эксплуатационные пределы из-за нарушения функционирования элементов авиационной техники, при воздействии внешних возмущений, отказов, ошибки пилотирования и их неблагоприятных сочетаний, решается задача разработки системы управления самолета с использованием технологии реконфигурации системы автоматического управления, обладающей свойством инвариантности к возмущающим воздействиям.

Выводы. Применение реконфигурации системы управления самолетом для обеспечения его живучести в полете является перспективным направлением.

Предложен новый подход к решению задачи компенсации влияний отказов и внешних возмущений на динамику полета самолета, базирующийся на теории абсолютной нелинейной инвариантности, который предусматривает реконфигурацию системы управления созданием аэродинамических сил и моментов основными рулевыми поверхностями (руль высоты, элероны, закрылки и т.д.) и силовой установкой ЛА.

Реализация данного подхода позволит учитывать влияние реконфигурации аэродинамических органов управления летательного аппарата на скорость полета и энергетический запас летательного аппарата в целом, что позволит обеспечить высокий уровень безопасности полета летательного аппарата в условиях неопределенности при наличии отказов и внешних возмущений.

В. С. Савчук

МУЛЬТИФЕРОЇКИ – МАТЕРІАЛИ МАЙБУТНЬОГО

Останнім часом все більший інтерес у науковців викликають матеріали, які проявляють взаємодію магнітних та електричних властивостей. Матеріали, що володіють одним ferro-упорядкуванням називаються *фероїками* [1]. Назва походить від спільної приставки ferro- у англomовному варіанті магнітних матеріалів – ferro(antiferro)magnetic, ferroelastic, ferroelectric. Кожен з цього класу матеріалів характеризується своїм властивим типом упорядкування структури: перший – магнітним, другий – механічний, третій – електричним.

Перше припущення про існування матеріалів з двома ferro-упорядкуваннями було зроблено П. Кюрі [2] ще в далекому 1894 році. Він показав, що у кристалах з певним типом симетрії можуть одночасно існувати магнітне та електричне упорядкування. Пізніше ідею про можливість існування матеріалів, молекули яких одночасно мають електричний та магнітний дипольні моменти підтримав С.А. Богуславський [3]. Він висловив думку, що електричне поле може викликати наряду з електричною поляризацією магнітну поляризацію, а магнітне поле – наряду з магнітною електричну поляризацію [4]. Відкриття Б.М. Вулом сегнетоелектричних властивостей титанату барія призвело до того, що був створений ряд окисних залізомістних сегнетоелектриків [5], і разом з тим було сказано припущення, що останні можуть бути як ферромагнетиками так і антиферромагнетиками. Перші експериментальні підтвердження існування сегнетоелектриків було зроблено у середині ХХ століття. У 1958 році група лєнінградських фізиків на чолі з Г.А. Смоленським у фізико-технічному інституті ім. А.Ф. Йоффе виявила ряд сегнетоелектриків зі структурою перовскіту і значним вмістом іонів заліза [6,7]. Остання обставина дала підставу сподіватися, що ці сполуки можуть бути одночасно сегнетоелектриками і феро(антиферо)магнетиками. У 1961 році був отриманий перший зразок полікристала $Pb(Fe_{2/3}W_{1/3})O_3$, що поєднував в собі сегнетоелектричне і антиферромагнітне впорядкування [8].

Подібні матеріали у СРСР отримали назву «сегнетоелектрики», а в іноземній літературі їх називали «фероелектрики з магнітним упорядкуванням».

Назва «мультифероїки» закріпилася після виходу оглядової статті Ганса Шмідта з відповідною назвою [9]. Перше слово статті твердо закріпилося у сучасній фізиці за описаним матеріалом. Зауважимо наступне, що поняття «сегнетомагнетики» означає існування феро(антиферо-)магнітного та сегнетоелектричного упорядкування. Термін «мультифероїки», є більш загальним і позначає існування будь-яких двох «ferro-» упорядкувань. Однак найчастіше поняття «мультифероїки» вживається в більш вузькому сенсі, і ототожнюється зі значенням терміну «сегнетомагнетики». У своїй роботі матеріали, що володіють магнітоелектричною взаємодією ми будемо називати мультифероїками.

Окрім властивостей, що є характерними для кожного типу упорядкованостей окремо (спонтанна намагніченість, спонтанна поляризація, магнітострикція) мультифероїки володіють специфічними властивостями, які пов'язані із взаємодією магнітної та електричної підсистем. Існування двох підсистем характеризується їхньою взаємодією, що в свою чергу приводить до наявності таких ефектів: 1) *Магнітоелектричний ефект*. 2) *Ефект магнітоелектричного контролю*. 3) *Магнітодіелектричний ефект («магнітоємність»)*.

Необхідно відмітити наступне. Мультифероїки поділють на два типи [10]. Мультифероїки типу I характеризуються досить слабким зв'язком між електричною та магнітною підсистемами. Найчастіше вони дуже хороші сегнетоелектрики, а їх температура Кюрі може бути значно вищою за кімнатну температуру. До цього типу належать мультифероїки типу перовскітів, а також мультифероїки чия сегнетоелектричність є або наслідком одиноких пар, або наслідком упорядкування зарядів.

Мультифероїки типу II характеризуються появою сегнетоелектричного упорядкування внаслідок існування магнітного упорядкування. У цього типу мультифероїків, навпаки, дуже низька температура фазового переходу (30-50 K) [10] і занадто сильний зв'язок магнітної та сегнетоелектричної підсистем, що робить їх дуже складними для дослідження. З точки зору механізму поведінки мультифероїка типу II у магнітному полі їх можна поділити на 2 підтипи – мультифероїк типу II «спіраль» та мультифероїк типу II з колінеарною магнітною структурою.

Особливе місце серед цих мультифероїків займають матеріали, що утворюють середовище із неоднорідним розподілом параметру порядку. Період просторової модуляції намагніченості підґраток в таких матеріалах може на декілька порядків перевищувати розмір елементарної комірки кристалу. У таких матеріалах має місце магнітоелектрична взаємодія не лише однорідного типу, а і неоднорідного [11]. Неоднорідна магнітоелектрична взаємодія проявляється у вигляді просторово модульованої спінової структури, яка є наведеною електричною поляризацією.

Все вище сказане про мультифероїки можна охарактеризувати наступним чином: у цих матеріалах відбувається конкуренція між сегнетоелектричною та магнітною природою упорядкувань.

Конкуренція вкладів різної природи у вільну енергію часто призводить до того, що неоднорідний стан виявляється термодинамічно вигіднішим, ніж однорідний, тому утворення просторово неоднорідних структур є досить загальною властивістю складних фізичних систем. Зокрема, утворення просторово неоднорідною магнітної структури характерне для більшості магнітоактивних середовищ, прикладами яких можуть служити магнітні домени та інші нелінійні збудження (солітони) у магнітовпорядкованих матеріалах. Теоретичні дослідження нелінійних спінових збуджень у матеріалах з конкуренцією вкладів у вільну енергію можна проводити за допомогою основних рівнянь фізики твердого тіла та математичної фізики, наприклад, рівняння Ландау-Ліфшиця та рівняння \sin -Гордона. Матеріали з конкуренцією вкладів у вільну енергію є перспективними для практичного використання у спінтроніці.

Зокрема, із врахуванням кристалічних та магнітних особливостей, наявності ефектів у об'ємних зразках та тонких плівках фериту вісмуту можна зробити висновок, що цей матеріал має надзвичайно широкий спектр застосування у техніці, що робить його надцікавим для науковців як для експериментального, так і для теоретичного дослідження.

Магнітоелектричні матеріали можуть знайти широке застосування в сенсорній техніці, СВЧ (надвисокочастотне випромінювання) і спінтроніці, і в пристроях зберігання інформації (в якості бітів можна використовувати магнітоелектричні домени).

Відкриття в 1988 році ефект гігантського магнітоопору дало початок розвитку цієї нової області електроніки Спінтроніка (spintronics) – це область квантової електроніки, в якій для фізичного представлення інформації поряд з зарядом (як в мікроелектроніці на базі напівпровідників) використовується спін електронів.

Спінтроніка може дозволити створити зчитувальні головки для жорстких дисків з більш високою щільністю запису інформації, сенсори магнітного поля при інтенсивному розвитку цієї галузі. Одна з основних проблема спінової електроніки - це перетворення інформації у формі намагніченості в електричний сигнал - може бути ефективно вирішена з використанням мультіферроїков. Такі матеріали дають можливість комбінувати переваги сегнетоелектричних і магнітних матеріалів. Прилади, що працюють на магнітоелектричний ефекті, в перспективі зможу скласти конкуренцію пристроїв з існуючим ефект гігантського магнітоопором.

Список використаних джерел

1. Боков В.А. Физика магнетиков: учебное пособие для вузов. / В.А. Боков. – СПб.: Невский Диалект; БХВ-Петербург. – 2002. – С. 272. 2. P. Curie. Sur la symétrie dans les phénomènes physiques, symétrie d'un champ électrique et d'un champ magnétique. / P. Curie // J. Phys. - 3 (Ser. III). – 1894. – P. 393–415. 3. П.С. Кудрявцев. Курс истории физики. / П.С. Кудрявцев – М.: Просвещение. – 1982. – С. 448. 4. М. Льюици. История физики. / М. Льюици – М.: Мир. – 1970. – С. 470. 5. Б.М. Вул. Сегнетоэлектрики и антисегнетоэлектрики. / Б.М. Вул // Успехи Физических Наук. – 1973. – Т. 109. – С. 215-216. 6. А.Г. Смоленский. Новые сегнетоэлектрики сложного состава. / А.Г. Смоленский, А.И. Аграновская, С.Н. Попов, В.А. Исупов // Журнал теоретической физики. – Т. 28. №10. -1958. – С. 2152-2153. 7. А.Г. Смоленский. Новые сегнетоэлектрики сложного состава. В кн.: Физика диэлектриков. / А.Г. Смоленский, А.И. Аграновская, С.Н. Попов, В.А. Исупов // М.: Изд-во АН СССР. – 1960. – С. 339-346. 8. Yu. E. Roginskaya. New Magnetic Ferroelectrics. / Yu. E. Roginskaya, Yu. N. Venevtsev, and G.S. Zhdanov // ЖЕПТ. - Vol. 21. – 1965. –P. 817-822. 9. T. Kimura. Magnetic control of ferroelectric polarization. / T. Kimura, T. Goto, H. Shintani, K. Ishizaka, T. Arima, Y. Tokura. // Nature – Vol. 426. – 2003. – P.55-58. 10. W. Eerenstein. Multiferroic and magnetoelectric materials. / W. Eerenstein, N. D. Mathur and J. F. Scott // Nature – Vol. 442. – 2006. – P.759-765. 11. D Khomskii. Classifying multiferroics: Mechanisms and effects. / D Khomskii // Physics. – Vol.2, №20. – 2009. – P. 8.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Авдєєва Олена Григорівна, вчитель хімії Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №31 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Агафонова Надія Василівна, к.і.н., доцент кафедри філософії, історії та політології Одеського національного економічного університету.

Айтов Спартак Шалвович, к.і.н., доцент кафедри філософії та соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна.

Алексєєв Сергій Васильович, к.і.н., доц., доцент кафедри філософії та соціально-політичних наук Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ).

Андрєєва Вікторія Геннадіївна, к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та фінансів підприємства Київського національного торговельно-економічного університету.

Андрушко Людмила Миколаївна, кандидат мистецтвознавства, доц., доцент кафедри українознавства Львівського державного університету внутрішніх справ.

Анісімова Анастасія Альбертівна, студентка ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Бабенко Богдана Олегівна, аспірантка Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Бабенко Олег Олександрович директор Державного архіву Кіровоградської області.

Базалієва Людмила Віталіївна, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Байєр Оксана Олександрівна, к. психол.н., доц., доцент кафедри вікової та педагогічної психології Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара.

Бандус Вячеслав Олексійович, аспірант Одеського національного політехнічного університету.

Баркан Анастасія Анатоліївна, студентка 3 курсу 2 медичного факультету ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Баркар Оксана Іванівна, викладач української мови та літератури ІІ категорії коледжу Одеської державної академії технічного регулювання та якості.

Біліченко Світлана Петрівна, читель української мови та літератури, заступник директора з виховної роботи КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа № 142 еколого-економічного профілю» Дніпропетровської міської ради.

Білко Тетяна Миколаївна, к.мед.н., доц., доцент кафедри гігієни харчування Національного медичного університету імені О.О.Богомольця.

Білоус Віктор Борисович, к.філол.н., провідний науковий співробітник Державного архіву Кіровоградської області.

Богославець Діана Едуардівна, магістр Київського національного університету технологій та дизайну.

Бойко Світлана Миколаївна, к.філос.н., старший науковий співробітник відділу освітніх технологій та популяризації українознавства Науково-дослідного інституту українознавства.

Бородіна Анна Валеріївна, студентка ІІІ курсу Інституту мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка.

Баркан Анастасія Анатоліївна, студентка 3 курсу, 2 медичного факультету ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Бетхудова Аніта Сергіївна, студентка Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Біліменко Людмила Анатоліївна, молодший науковий співробітник відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Бірюкова Лариса Анатоліївна, к.пед. н., доц., Сумський педагогічний університет імені А.С.Макаренка.

Бутиліна Олена Вікторівна, к.соціол.н., доц., доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківський національний університет внутрішніх справ

Бушуєв Кирил Максимович, студент Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара.

Вакула Ірина Яківна, старший науковий співробітник Шевченківського національного заповіднику.

Вакульчук Ольга Анатоліївна, к.і.н., завідувач відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Венгер Ганна Сергіївна, к.психол.н., старший викладач кафедри соціальної роботи МНУ імені В.О. Сухомлинського.

Висоцький Антон Олександрович, студент Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара.

Висоцька Ольга Євгенівна, д.філос.н., доц., декан факультету відкритої освіти та стажування КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Вілков В'ячеслав Юрійович, к. філос.н., доц., ст. науковий співробітник філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Виноградов Геннадій Миколайович, к. і. н., доц., доцент кафедри історії України Дніпропетровського національного університету імені Олесь Гончара.

Волков Олександр Євгенович, аспірант Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України.

Волкова Світлана Петрівна, старший викладач кафедри українознавства ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури».

Волошенюк Дмитро Олександрович, аспірант Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України.

Вячеславова Олена Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії та соціології Національного медичного університету ім.О.О.Богомольця (Київ).

Гавенко Людмила Федорівна, вчитель української мови та літератури Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №31 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Гальчинська Людмила Миколаївна, викладач економічних дисциплін Одеської державної академії технічного регулювання та якості (коледж).

Гамалія Катерина Миколаївна, к.і.н., доц., завідувач кафедри мистецтвознавства та етнічної культури Київський національний університет культури та мистецтв.

Гамзаєва Лола Гамза кизи, студентка ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Гамзаєва Хаяла Гамзаївна, студентка ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Гапаченко Світлана Дмитрівна, к.ф.-м.н, доц., доцент кафедри загальної та експериментальної фізики НТУ «Харківський політехнічний інститут».

Гаркуша Олександра Юріївна, психолог благодійного фонду «Благодійна організація «Даруємо радість».

Глущенко Діана Русланівна, студентка Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара.

Гмирянська Катерина Олександрівна, здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гнатюк Вікторія Володимирівна, вчитель англійської та німецької мови Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 31.

Горват-Янушевська Ірина Іванівна, викладач кафедри соціальної роботи Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського.

Грачевська Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.

Григоренко Дар'я Александрівна, студентка 3-го курсу I мед. фак-ту ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Грицай Світлана Яківна, випускниця аспірантури в Дипломатичній академії України при МЗС України, співробітниця Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Міністерства енергетики та вугільної промисловості України.

Грищенко Тетяна Рубілівна, к.і.н., старший науковий співробітник, завідувач сектору архівів Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН.

Григоренко Дар'я Александрівна, студентка 3-го курсу I мед. фак-ту ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Грушецький Богдан Павлович, к. політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Гумен Олександра Сергіївна, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв.

Двуреченська Олександра Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.

Демиденко Аліна Ігорівна, аспірант Національного Транспортного Університету.

Деркач Геннадій Анатолійович, студент ДЗ «Дніпропетровська Медична Академія».

Дикань Руслан Сергійович, студент Глухівського Національного Університету імені Олександра Довженка.

Дикий Богдан Павлович, студент 2-го курсу інженерно-технологічного факультету Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Дудок Олена Володимирівна, студентка Національного університету «Львівська політехніка».

Думанська Лариса Борисівна, ст. викладач кафедри українознавства Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Дрожанова Оксана Миколаївна, к.соціол.н., доц., доцент кафедри філософії та культурології Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Дроздова Ольга Вікторівна, магістр кафедри української мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Єрошин Андрій Геннадійович, здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Жерносекова Ірина Володимирівна, к. мед. н., викладач кафедри мікробіології, вірусології, імунології та епідеміології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Заболотна Марія Федорівна, аспірант кафедри політології Запорізького національного університету.

Забудкова Ольга Андріївна, асистент кафедри історії України Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Залізнюк Олена Сергіївна, завсектору каталогізації, молодший науковий співробітник відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Замараєв Антон Володимирович, здобувач кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зубчик Олег Анатолійович, к. філос.н., доц., доцент кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Іваник Микола Михайлович, к.і.н., доц., доцент кафедри історії України, політології та права Національного лісотехнічного університету України, м. Львів.

Івашкевич Ернест Едуардович, перекладач, пошукач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна).

Ільїн Вадим Геннадійович, асистент кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету.

Ищенко Анна Миколаївна, старший викладач Національного технічного факультету України «КПІ» ім. Сікорського.

Каблова Тетяна Борисівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Калакура Олег Ярославович, д.політ.н, проф., провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України.

Карабаза Ірина Анатоліївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки, доцент Криворізького економічного інституту ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана».

Кіреєв Денис Борисович, аспірант кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кішак Іван Теодорович, д.е.н., проф., декан факультету економіки Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Клименко Олена Василівна, провідний бібліотекар відділ газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Кобець Варвара Олексіївна, _студентка Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Коваленко Ольга Олександрівна, науковий співробітник ДЗ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України».

Комар Микола Миколайович, аспірант Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України.

Коппель Олена Арнольдівна, д.і.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Корнійчук Костянтин Сергійович, аспірант-заочник кафедри інформаційно-документних систем Харківської державної академії культури.

Корогод Лариса Петрівна, __к.політ.н., доц., завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Кость Світлана Петрівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри українознавства Львівського державного університету внутрішніх справ.

Кострюков Сергій Володимирович, д.філос.н., доц., професор кафедри цивільного і господарського права Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».

Косяк Маргарита Сергіївна, , магістр політичних наук, головний спеціаліст з поза-шкільної освіти Управління освіти та науки Оболонського району м. Києва.

Котеленець Олег Олександрович, аспірант кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету.

Кравчук Олена Миколаївна, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв.

Кризина Наталія Павлівна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національна академія державного управління при Президентові України.

Крищук Валентина Леонідівна, к. філол.н., доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Кузьмін Дмитро Володимирович, кандидат юридичних наук, старший викладач Конотопського інституту Сумського державного університету.

Кузьміна Лідія Володимирівна, старший викладач кафедри вищої математики Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Кулик Олександр Вікторович, д.філос.н, доц., професор кафедри Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Кульчицька Олена Василівна, к.і.н, доц., докторант кафедри нової та новітньої історії ЗНУ.

Кучай Ігор Миколайович, студент, 3-го курсу, І медичного факультету, «Лікувальна справа» ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Лавров Марк Віталійович, аспірант Інституту агроєкології і природокористування НААН.

Лантух Алла Павлівна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії та соціології Національного фармацевтичного університету.

Лесич Лада Олегівна, студентка ІV курсу Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Лесняк Анна Олексіївна, студентка 4 курсу спец. економіка підприємства, ф-т ЗТК (землеустрій та кадастр) Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Лещенко Альона Михайлівна, к. філос.н., доц., доцент кафедри гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії.

Львова Яна Яківна, к.соціол.н., доц., доцент кафедри «Менеджмент і соціальна робота» КВНЗ Інститут підприємництва «Стратегія» Дніпропетровської обласної ради.

Лугова Олена Олегівна, студентка ОКР «Магістр» ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Лук'яненко Дмитро Олександрович, ст. викладач кафедри бандури та фольклору факультету музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ).

Лушня Святослав Леонідович, к.мед.н., асистент кафедри травматології та ортопедії ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Мезенцева Ірина Миколаївна, старший викладач кафедри українознавства Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Мельник Марія Володимирівна, здобувач кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, викладач філософсько-правових дисциплін ВСП Золочівського коледжу НУ «Львівська політехніка».

Мельничук Оксана Михайлівна, к.філол.н., доцент кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету.

Меркулова Ніна Федорівна, к.мед.н, доц., доцент кафедри інфекційних хвороб Харківського національного медичного університету.

Мисливий Володимир Андрійович, доктор юридичних наук, проф., професор кафедри публічного права факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського».

Мініна Ірина Сергіївна, аспірантка Одеського національного політехнічного університету.

Москалик Геннадій Федорович, д.філос.н. проф., професор кафедри Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Мосюкова Наталія Геннадіївна, к.і.н., доцент кафедри історії та українознавства Національної металургійної академії України.

Мочков Олександр Борисович, аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом НАДУ при Президентові України, народний депутат України VII скликання.

Музиченко Ірина Вікторівна, к.психол.н., доцент кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Мурашкін Михайло Георгійович, д. філос.н., проф., професор кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Небога Олеса Григорівна, викладач вищої категорії КІМ ім. Р. М. Глієра.

Нагребельна Людмила Павлівна, аспірантка, молодший науковий співробітник ДП «Держдор НДІ» ім. М.П. Шульгіна.

Нікітюк Олександр Володимирович, к.і.н., доц., професор кафедри оперативно-

тактичної підготовки УВМА, підполковник.

Олексенко Владислав Олександрович, аспірант Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України.

Олійник Анастасія Валеріївна, студентка 3-го курсу І мед. фак-ту ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Онуфрієнко Олексій Володимирович, кандидат юридичних наук, доц., докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Павлова Світлана Вадимівна, д.т.н., доц., с.н.с., провідний науковий співробітник Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України.

Павлюк Назар Васильович, аспірант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного Національної академії державного управління при Президентові України.

Пархомчук Анастасія Дмитрівна, студентка IV курсу відділення міжнародна інформація Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка.

Пархомчук Олена Станіславівна, д.політ. н., проф., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка.

Петренко Дмитро Володимирович, к.філос.н., доц., доцент кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Пітель Віра Мирославівна, к.філол.н., доц., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Притоманова Ольга Михайлівна, к.е.н., доц., доцент кафедри обчислювальної математики та математичної кібернетики Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Прохоров Александр Васильевич, к.пед.н., доц., научный сотрудник Научно-образовательного центра гуманитарной инноватики Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина».

Прудникова Олена Вікторівна, д.філос.н., доц., доцент кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Пустовіт Світлана Віталіївна, д.філос.н., проф., зав.каф. філософії НМАПО імені П.Л. Шупика.

Ременяк Олесь Василівна, ст. викладач кафедри історії України, політології та права Національного лісотехнічного університету України, м. Львів.

Рибакова Лариса Михайлівна, ст. викладач Національного транспортного університету (м. Київ).

Рибченко Ігор Віталійович, 6 курс, ФСП, НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

Робак Ігор Юрійович, д.і.н., проф., завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету.

Рогожа Михайло Миколайович, к.і.н., доц., професор кафедри історії та міжнародних відносин Київського славістичного університету.

Руденко Сергій Валерійович, д.філос.н., доц., заст. декана (по науці) філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Савич Ангеліна Сергіївна, здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Савченко Сергій Володимирович, к.і.н., доц., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної металургійної академії України.

Савчук Валентина Сергіївна, науковий співробітник (фізика), аспірантка II року навчання Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського».

Савчук Лілія Дмитрівна, ст. викладач кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету.

Самойленко Наталія Борисівна, д.пед.н., доц., професор кафедри «Іноземні мови та методика викладання» Севастопольського державного університету.

Саннікова Світлана Борисівна, ст. викладач кафедри гуманітарних і соціальних наук Житомирського державного технологічного університету.

Сердюк Анастасія Геннадіївна, студентка 3-го курсу I мед. фак-ту ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Серпенінов Валентин Владиславович, студентка 3-го курсу I мед. фак-ту ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Сілевич Лілія Іванівна, к.філол.н., доцент кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету.

Скальська Дарія Миколаївна, д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Скляр Анна Володимирівна, магістр філософії, аспірант кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Слободяник Генадій Іванович, д.психол.н., к.мед.н., методист вищої категорії Дитячого оздоровчо-екологічного центру (ДООЦ), м.Київ.

Слободяник Іванна Олегівна, студентка 2 курсу Київського університету права м.Київ.

Слюсаренко Андрій Вікторович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньої економічної діяльності Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.

Смешко Ганна Олександрівна, студентка ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Смоляр Олена Василівна, аспірантка Київського університету культури і мистецтв.

Смотровя Наталія Григорівна, викладач кафедри мікробіології, вірусології, імунології та епідеміології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Соколова Любов Степанівна, к.і.н., доц., доцент кафедри українознавства Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Стасюк Наталія Василівна, здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова.

Стеценко Ірина Юріївна, викладач кафедри вірусології, мікробіології і епідеміології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Стефурак Роксолана Іванівна, к.філол.н., доцент кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Стрижко Гліб Євгенович, студент 3 курсу, історичного факультету Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Ступак Ольга Петрівна, ст. викладач кафедри філософії та культурології Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова.

Тарасюк Лариса Сергіївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри психології та суспільних наук Академії муніципального управління, м. Київ.

Тарасюк Володимир Миколайович, аспірант відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Теличко Марія Василівна, викладач кафедри української та іноземних мов, викладач кафедри гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури.

Тішин Олександр Володимирович, здобувач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, вчитель історії КЗ «Дніпрорудненська гімна-

зія «Софія» – ЗОШ I – III ступенів № 1» Василівської районної ради Запорізької області.

Ткач Леся Миколаївна, к.філол.н., доц., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національної металургійної академії України.

Ткаченко Світлана Сергіївна, к.і.н., доц., доцент НТУ «Харківський політехнічний інститут».

Тучковська Ірина Іванівна, к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Львівського торговельно-економічного університету.

Федченко Юліана Сергіївна, студент Київського національного торговельно-економічного університету.

Фокін Віталій Олегович, аспірант Київського національного торговельно-економічного університету.

Фулей Ярослава Іванівна, студентка Національного технічного факультету України «КПІ» ім. Сікорського.

Хазан Віктор Борисович, доктор філософії, к.т.н., старший науковий співробітник, перший заступник голови Української екологічної асоціації «Зелений світ».

Хомік Олена Євгеніївна, к.філол.н., доц., доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Храмова Тетяна Іванівна, к.т.н., доц., доцент кафедри загальної та експериментальної фізики НТУ «Харківський політехнічний інститут».

Цимбаленко Яна Юріївна, кандидат наук з державного управління, доц., доцент кафедри теорії та практики управління ФСП НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

Чайдак Дар'я Олегівна, студентка заочного відділення факультету філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Чайко Ірина Миколаївна, студентка Київського національного торговельно-економічного університету.

Чулков Олександр Сергійович, студент 3 курсу 1 медичного факультету ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Шаврова Оксана Борисівна, к. фіз.-мат. н., доцент кафедри вищої математики Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету.

Шаповал Олександр Миколайович, резервіст 1 окремої танкової бригади, с.м.т.Гончарівське, Чернігівської області.

Шаталович Олександр Михайлович, д.філос.н., доц., професор кафедри філософії Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара.

Швець Ірина Миколаївна, молодший науковий співробітник відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Шевчук Віктор Миколайович, аспірант Національного університету «Острозька академія».

Шишко Ірина Миколаївна, заступник директора з навчально-виховної роботи Харківського педагогічного ліцею № 4.

Штремель Ірина Олексіївна, студентка II курсу Архітектурно-художнього інституту ОДАБА.

Шутка Інна Василівна, студентка ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Ярошук Дарія Ігорівна, студентка IV курсу Архітектурно-художнього інституту Одеської державної академії будівництва та архітектури.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ IV. ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ	3
<i>Шаталович А.М.</i> Мировоззрение в условиях глобализации: к вопросу выбора «моделирующего языка»	3
<i>Висоцька О.Є.</i> Від культури «тексту» до культури «гіпертексту»: як масмедіа змінюють способи репрезентації реальності	5
<i>Кулик А.В.</i> Чтение философских текстов как майевтика	8
<i>Біліченко С.П.</i> Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії	9
<i>Бойко С. М.</i> Етнокультурний простір України: можливості формування міжетнічної взаємодії	11
<i>Прохоров А.В.</i> Педагогический аспект выступления С. Джобса в Стэнфордском университете 12 июня 2005 года в контексте закона фрактального саморазвития	14
<i>Шаврова О.Б., Бетхудова А.С., Кобець В.О.</i> «Числова філософія» як історична та лінгвістична компоненти математики	16
<i>Drozhanova O., Stupak O.</i> The philosophy as a part of the contemporary technical education: from understanding of challenges – to the ethics of responsibility	18
<i>Кузьміна Л.В., Дикий Б.П.</i> Особистість у сучасній моделі освіти: філософсько - освітній аспект розвитку	19
<i>Скляр А.В.</i> Духовные основы образования в религиозно-философском дискурсе (восточно-христианский контекст)	21
<i>Шевчук В.М.</i> Роль Університету Орала Робертса в релігійній освіті США	23
<i>Айтюв С.Ш.</i> Когнітивний потенціал соціально-гуманітарних вимірів сучасної філософії історії	25
<i>Москалик Г.Ф., Чайдак Д. О.</i> Філософія, її предмет і роль у суспільстві	27
<i>Фокін В.О.</i> Професійна ідентичність в контексті сучасних глобальних тенденцій вищої освіти: соціально-філософський аналіз	29
<i>Саннікова С.Б.</i> Етика відповідальності на підприємстві	30
<i>Высоцкий А.А.</i> Ценности как фундаментальные составляющие развития личности	32
<i>Мурашкін М.Г.</i> Роль суб'єктивного фактора в діалозі релігійно-містичних культур	35
<i>Пустовит С.В.</i> Медицинский сциентизм и фундаментальная жизненная ситуация пациента в свете идей трансцендентальной антропологии	38
<i>Скальська Д.М.</i> Філософські чинники науки у підготовці фахівців нафтогазового комплексу	40
<i>Тарасюк Л.С.</i> Право на цілісність і право бути собою	42
<i>Лантух А.П., Меркулова Н.Ф.</i> До питання про інформаційну етику	44
СЕКЦІЯ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК	46
<i>Андрушко Л.М., Кость С.П.</i> Девіантна поведінка студентів як психологічна проблема	46
<i>Білко Т.М., Шадура І.В.</i> Актуальні питання оптимізації медико-психологічної реабілітації в програмі викладання дисципліни «домедична допомога в екстремальних ситуаціях»	48

<i>Венгер Г.С.</i> Психологічні умови формування професійних компетенцій соціальних працівників щодо роботи з сім'єю	49
<i>Гаркуша О.Ю., Байєр О.О.</i> Дослідження життєстійкості дітей, які навчаються у закладах інтернатного типу	51
<i>Івашкевич Е.Е.</i> Становлення образу світу перекладача	53
<i>Котеленець О. О.</i> Вплив тюремного ув'язнення на соціально-психологічний стан засудженого	55
<i>Леценко А. М.</i> «Професійне вигорання» моряків дальнього плавання(до постановки проблеми)	58
<i>Музиченко І.В.</i> Психологічні особливості етнічної та національної свідомості	59
<i>Слободяник Г.І., Косяк М.С., Нікітюк О.В., Слободяник І.О., Шаповал О.М.</i> Аспекти впливу різних факторів та проявів на психологію формування злочинних груп підлітків	61
СЕКЦІЯ VI. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ, СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ	64
<i>Калакура О.Я.</i> Проблеми розвитку освіти та культури національних меншин Галичини у політичному вимірі	64
<i>Олексенко В.О.</i> Роль форми державного правління у процесі стабілізації політичної системи України	66
<i>Вілков В.Ю., Руденко С.В.</i> Проблеми розробки етнополітології як науки та навчальної дисципліни в системі гуманітарного знання	68
<i>Заболотна М.Ф.</i> Дослідження інтеграційних процесів в Україні	72
<i>Корогод Л.П.</i> М.С.Грушевський у мережах суспільно-політичних комунікацій сучасності (до 150-річчя від дня народження)	73
<i>Дикань Р. С.</i> Політико-правові традиції в Україні	74
<i>Тарасюк В.М.</i> Політичне виховання: новий погляд на стару проблему	76
<i>Авдєєва О.Г.</i> Соціологія та соціальна робота: нові ідеї та наукові досягнення ..	78
<i>Бутиліна О.В.</i> Лояльність персоналу та організаційні патології	80
<i>Деркач Г.А., Смотровя Н.Г.</i> Вірусні гепатити як соціальна проблема суспільства	82
<i>Горват-Янушевська І. І.</i> Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту студентів у процесі навчання професії соціального працівника	84
<i>Львова Я.Я.</i> Особливості консультування підлітків	86
<i>Рибченко І.В., Цимбаленко Я.Ю.</i> Соціоінженерні технології засобів масової інформації при формуванні громадської думки	87
<i>Смешко А.А., Смотровя Н. Г.</i> Респираторные вирусные и бактериальные инфекции как социальная и медицинская проблема	88
<i>Фулей Я.І., Іщенко А.М.</i> Корпоративна культура працівників кадрової служби як інструментарій ефективності менеджменту	90
<i>Школяр М.В., Дудок О.В.</i> Актуальні аспекти соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах нових територіальних громад	92
СЕКЦІЯ VII. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ	95
<i>Грачевська Т.О.</i> Культурно-інформаційні центри: завдання й можливості забезпечення зовнішньополітичних цілей України	95
<i>Пархомчук О.С.</i> Китайсько-американські відносини в регіоні Перської затоки ..	96
<i>Дзуреченська О.С.</i> Співробітництво України з НАТО у миротворчій діяльнос-	

ті: сучасний стан та потенціал співпраці	98
<i>Базалієва Л.В.</i> Міжнародна торгівля та її роль у формуванні внутрішнього ринку України	101
<i>Коппель О.А., Пархомчук А.Д.</i> Теоретико-методологічні основи дослідження зовнішньополітичної ідентичності України	102
<i>Грушецький Б.П.</i> Суспільна думка як фактор ухвалення зовнішньополітичних рішень у Болгарії	104
<i>Кіщак І.Т., Слюсаренко А.В.</i> Морегосподарський комплекс України у транскордонному співробітництві	106
<i>Єрошин А.Г.</i> Сучасні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації»: підхід НАТО	109
<i>Гмирянська К.О.</i> Україно-російське протистояння: економіко-інтеграційні аспекти	111
<i>Савич А.С.</i> Інструменти протидії пропаганді РФ в інформаційному полі країн ЄС та США	112
<i>Глущенко Д.Р.</i> Ратифікація Римського статуту в умовах українських реалій ...	114
<i>Кульчицька О.В.</i> Україна в ООН – понад 70 років співпраці	116
<i>Шишко І.М.</i> Шляхи інтеграції України та її інтеграційні орієнтири	118
СЕКЦІЯ VIII. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК	121
<i>Зубчик О.А.</i> Аналіз державної політики: основні ризики реформи системи вищої освіти в Україні	121
<i>Замараєв А.В.</i> Проблема ефективності використання людського потенціалу в системі державного управління	123
<i>Кірсєв Д.Б.</i> Удосконалення механізмів розвитку інформаційної економіки в Україні	125
<i>Кризина Н.П., Коваленко О.О.</i> Сучасний стан та перспективи спроможності кадрового потенціалу в сфері охорони здоров'я України	127
<i>Онуфрієнко О.В.</i> Квазіавтономні неурядові організації: досвід інституціональної модернізації цивільної служби Великої Британії	129
<i>Кострюков С.В.</i> Роль виконавчо-розпорядчих суб'єктів в забезпеченні ефективності адміністративно-правового регулювання у сфері освіти	131
<i>Мочков О.Б.</i> Сучасний етап розвитку місцевого самоврядування, як процес формування спроможних територіальних громад	134
<i>Павлюк Н.В.</i> Сучасні наукові підходи до розуміння терміну «публічне управління»	136
<i>Кузьмін Д. В.</i> Заходи переконання при забезпеченні безпеки пасажирських перевезень автомобільним транспортом	138
<i>Ременяк О.В.</i> Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці	140
<i>Мисливий В.А.</i> Проблеми вчення про злочин у кримінальному праві України ..	141
<i>Мельник М. В.</i> До питання актуальності дослідження деформацій правосвідомості українського суспільства	143
<i>Андрєєва В. Г., Чайко І. М.</i> Оцінка фінансових результатів підприємств України та шляхи підвищення їх прибутковості	145
<i>Андрєєва В. Г., Федченко Ю. С.</i> Особливості визначення конкурентоспроможності підприємства	147
<i>Богославець Д. Е.</i> Мотивація персоналу як засіб підвищення ефективності діяльності підприємства	150

<i>Бушуєв К.М., Притоманова О.М.</i> Застосування методу 2МНК для оцінки параметрів системи симультивних економічних рівнянь макромоделі України. .	151
<i>Гальчинська Л.М.</i> Важливість економічної освіти та застосування інноваційних методів викладання економічних дисциплін	153
<i>Демиденко А.І.</i> Необхідність оновлення основних засобів на підприємствах дорожньої галузі	155
<i>Карабаза І.А.</i> Планування успішної кар'єри майбутнього фахівця	157
<i>Лавров М.В.</i> Функціональні завдання ринку землі України за стандартами збалансованого розвитку	158
<i>Bogoslavets D.E.</i> The use of strategies in work motivation in Ukraine at the present stage	159
<i>Тучковська І. І.</i> Стан та тенденції розвитку міжнародного туризму	161
СЕКЦІЯ ІХ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ У ПОШУКУ НОВИХ МЕТОДІВ ТА ТЕМ	163
<i>Виноградов Г.М.</i> Категорія «феодалізм» в теоретико-методологічних обіймах сучасної медієвістики: діалектика інноваційних парадоксів	163
<i>Агафонова Н.В.</i> Мова половців	165
<i>Алексєєв С.В.</i> Історичні особливості формування банківської системи України ринкового типу в умовах глобалізації (1991–2005 рр.)	168
<i>Vabenko O., Velous V.</i> Ad fontes: nationality as basis for persecutions	170
<i>Ільїн В. Г., Робак І. Ю.</i> Досвід боротьби з пияцтвом та алкголізмом у харкові в 70–80-ті роки ХХ ст.	172
<i>Бабенко О.О.</i> Проблеми переселення Новогеоргіївська під час будівництва Кременчуцької ГЕС	174
<i>Волкова С. П.</i> Міграційні процеси населення: класифікація та причини	177
<i>Грицай С.Я.</i> Адміністративна реформа як чинник модернізації соціальної політики Російської Федерації (1991-2011 рр.)	178
<i>Грищенко Т.Р.</i> Професор В.В. Докучаєв – один із засновників вітчизняних земських природничо-історичних музеїв	181
<i>Забудкова О.А.</i> Політика уряду Російської імперії стосовно синдикатів протягом Першої світової війни	183
<i>Іваник М.М.</i> Становлення та діяльність органів місцевого самоврядування на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. як важливий напрям історичних досліджень	185
<i>Лесич Л.О.</i> Гендерний аспект Першої світової війни як актуальна тема сьогодення. Східний фронт	187
<i>Мосюкова Н. Г.</i> Зустріч Папи Римського Франциска та Патріарха Московського і всієї Русі Кирила: причини та реакція російського суспільства	189
<i>Мезенцева І. М., Ярошук Д.І.</i> Традиції архітектурного декору півдня України.	191
<i>Савченко С.В., Ткач Л.М.</i> Нераскрытое преступление: священник Григорий Станиславский (1875 – 1919)	193
<i>Соколова Л.С., Лесняк А.О.</i> Біоісторіографічне дослідження: методика і практика	196
<i>Хазан В.Б.</i> Генезис зеленого руху в Україні	198
<i>Стрижко Г.Є.</i> Соціально-психологічні впливи Першої світової війни на європейське суспільство	200
<i>Тішин О. В.</i> Діяльність німецького капіталу на території півдня рейхскомісаріату «Україна» у контексті гітлерівського «Нового порядку» у Європі	202

СЕКЦІЯ X. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК	205
<i>Хомік О. Є., Дроздова О. В.</i> Зооморфні назви нареченої та нареченого в українських фольклорних текстах	205
<i>Кришук В.Л.</i> Функціонально-стилістичні особливості дискурсивних маркерів оцінки в історичному дискурсі	207
<i>Бабенко Б.О.</i> Визначний дослідник і популяризатор творчості Марка Кропивницького	209
<i>Баркар О. І.</i> Україномовна, професійно-спрямована підготовка студентів технічних спеціальностей	211
<i>Гавенко Л.Ф.</i> Образна система збірки Миколи Вінграновського «Любово, ні! Не прощавай!»	213
<i>Гнатюк В.В.</i> Використання інтеграції навчання англійської мови в практиці сучаної початкової школи	215
<i>Мельничук О.М., Сілевич, Л.І., Савчук Л.Д.</i> Формування фахової компетенції у студентів медичних ВНЗ під час вивчення курсу за вибором «Теорія і практика професійної мовної комунікації»	218
<i>Думанська Л.Б., Штремель І.О.</i> До питання багатозначності в українській архітектурній термінології	219
<i>Лугова О. О.</i> Переклад сонетів Вільяма Шекспіра: квантитативний аспект	221
<i>Пітель В. М.</i> Семемі на позначення людини в семантемах непохідних назв тварин	223
<i>Samoilenko N.B.</i> Developing student competencies in cross-cultural awareness	225
<i>Стефурак Р.І.</i> Внутрішня форма ключового слова – асоціативно-образна ознака поетичного ідіостилу	228
<i>Стасюк Н.В.</i> До питання політичних перформативів в українському політичному дискурсі	231
<i>Теличко М.В.</i> Формування іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності у студентів вищих навчальних закладів спортивного спрямування	232
СЕКЦІЯ XI. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	234
<i>Прудникова О.В.</i> Роль глобалізаційних процесів у розвитку інформаційної культури вітчизняного соціуму	234
<i>Гамалія К. М.</i> Надбання вчених України ХІХ століття в світлі сучасної культурології	236
<i>Бірюкова Л.А.</i> До проблеми мотиваційної спрямованості студентів з вокальної підготовки на музично-педагогічних факультетах	238
<i>Бородіна А. В., Каблова Т. Б.</i> Культурні процеси в площині європейської інтеграції через призму Національної опери України ім. Тараса Шевченка	240
<i>Вакула І.Я.</i> Наукові каталоги тимчасових виставок як показник рівня музейної науки	241
<i>Вакульчук О. А.</i> Створення електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів на газетні фонди нбув: актуальні завдання, пріоритети, перспективи	243
<i>Вячеславова О.А.</i> Естетичні аспекти проблеми непрямого смислу: про риторичні модифікації в образотворчості	244
<i>Гумен О.С.</i> Розвиток галузевих інформаційних ресурсів готельно-ресторанної справи	246
<i>Кравчук О.М.</i> Тенденції формування етнодизайну одягу в сучасному мистецтвознавстві України	248

<i>Корнійчук К.С.</i> Документаційне забезпечення управління діяльністю суб'єкта господарювання	249
<i>Небога О. Г.</i> Вокальна школа М. Е. Донець-Тессейр в аспекті міжкультурних зв'язків	251
<i>Лук'яненко Д.О.</i> Відправний пункт становлення ансамблевого виконавства в бандурному мистецтві	252
<i>Петренко Д.В.</i> Педагогіка перцепції в кінематографі Алехандро Ходоровського: от трансгресії к трансверсированію	254
<i>Рыбакова Л.М.</i> Ветхие образы нашего времени, или ода небытию	256
<i>Смоляр О.В.</i> Культурологічні засади в монументальному оформленні готелів Києва 1970-х – 1980-х років	258
<i>Залізнюк О. С., Швець І. М., Білименко Л. А., Клименко О. В.</i> Науковий каталог «Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» як джерело інформаційного забезпечення користувачів	260
СЕКЦІЯ XII. НАУКА ТА ТЕХНІКА У СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. ДОСЯГНЕННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК	263
<i>Кучай І.Н.</i> Иммунохимия: эволюция и становление	263
<i>Бандус В.О.</i> Ранній етап наукової творчості В. О. Добровольського (1911-1916)	265
<i>Рогожа М.М.</i> Погляди М.І. Гавриленка на урбанізацію хребетних тварин	267
<i>Мініна І. С.</i> Діяльність С. М. Ямпольського на посаді директора Інституту економіки АН УРСР (1967-1970 рр.)	268
<i>Стеценко І.Ю., Гамзаєва Х.Г.</i> Аспекты использования люминесцентной микроскопии	270
<i>Чулков А.С.</i> Совершенствование микробиологической диагностики туберкулеза в борьбе против заболеваемости и смертности населения	271
<i>Гапоченко С.Д., Ткаченко С.С., Храмова Т.І.</i> Методологічні принципи фізики в епоху Ренесансу	273
<i>Стеценко І. Ю., Баркан А.А.</i> Использование электронной микроскопии: преимущества и недостатки	274
<i>Серпенінов В.В., Олійник А.В.</i> Пробиотик: модний міф чи ключ до здоров'я? ..	276
<i>Анісімова А.А., Шутка І.В.</i> Сучасні методи діагностики туберкульозу	277
<i>Лушня С.Л.</i> Фотометричний комп'ютерний моніторинг стану опорно-рухового апарату	279
<i>Павлова С.В., Волков А.Е.</i> Метод инвариантного управления конфликтными ситуациями воздушных судов	280
<i>Сердюк А.Г., Григоренко Д. А., Жерносекова І. В.</i> Микробные ферменты и их практическое применение в медицине	282
<i>Нагребельна Л.П.</i> Безпека людини на автомобільних дорогах	285
<i>Стеценко І.Ю., Гамзаєва Л.Г.</i> Использование фазово-контрастной микроскопии в микробиологии	288
<i>Павлова С.В., Волошенюк Д.А.</i> Метод управления посадкой самолета по криволинейным предельным траекториям	289
<i>Павлова С.В., Комар Н.Н.</i> Подход к решению задачи компенсации влияния отказов и внешних возмущений на динамику полета самолета	292
<i>Савчук В.С.</i> Мультифероїки – матеріали майбутнього	293
<i>Інформація про авторів</i>	296

Наукове видання

Науковий редактор

О.Ю.Висоцький

А 43 **Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації.** Матеріали II всеукраїнської наукової конференції. 28-29 жовтня 2016 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – 310 с.

У збірник вміщено матеріали II всеукраїнської наукової конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

«Роял Принт»

49054, м. Дніпро, вул.Артельна,9

тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво ДК № 3505 від 23.06.2009

Здано на складання 21.10.16. Підписано до друку 24.10.16. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 9,00.
Умовн.фарб.-відб. 9,00. Обл.-видавн. арк. 10,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_4295
